

serie informes anuais / 31

A Economía Galega

Informe 2016

INSTITUTO DE ESTUDOS
E DESENVOLVEMENTO DE GALICIA
(IDEGA)

IESIDE
BUSINESS INSTITUTE

Centro de
Investigaciones
ABANCA

//Afundación
Obra Social ABANCA

A Economía Galega

Informe 2016

Equipo realizador

Dirección

Alberto Meixide Vecino
Universidade de Santiago de Compostela/IDEGA

Membros

Juan J. Ares Fernández ■ Universidade de Santiago de Compostela/IDEGA e investigador asociado de IESIDE

Roberto Bande Ramudo ■ Universidade de Santiago de Compostela/IDEGA

Adrián Blanco Estévez ■ Economista

Melchor Fernández Fernández ■ Universidade de Santiago de Compostela/IDEGA

Manuel Fernández Grela ■ Universidade de Santiago de Compostela/IDEGA

Manuel Ferro Novoa ■ ABANCA e investigador asociado de IESIDE

Aureliano García González-Llanos ■ Economista

Uxío Labarta Fernández ■ Centro de Investigaciones Marinas (CSIC)

Xan López Facal ■ Economista

Edelmiro López Iglesias ■ Universidade de Santiago de Compostela/IDEGA

Dolores Martínez Martínez ■ Afundación e investigadora asociada de IESIDE

Fidel Martínez Roget ■ Universidade de Santiago de Compostela

Luis Otero González ■ Universidade de Santiago de Compostela/IDEGA

Marcos Pérez Pérez ■ Grupo ERENEA, Universidade de Vigo

Bernardo Valdés Paços ■ Universidade de Santiago de Compostela

Miguel Anxo Vázquez Taín ■ Universidade de Santiago de Compostela

Manuel Vilas Fernández ■ Universidade de Santiago de Compostela

Colaborador

Manuel López Sande

Supervisión lingüística

Alba Rodríguez Saavedra ■ Afundación

11 *Presentacións*

15 Introducción

17 Economía internacional

22 Economía española

26 Economía galega

29 I. Mercado de traballo

31 Confírmase a recuperación no mercado laboral

33 Caracterización da recuperación do emprego:
sectores, situación profesional, sexo e idade

44 Evolución dos custos laborais unitarios
Galicia/norte de Portugal

46 Desemprego de longa duración: rumbo á pobreza

49 A evolución da desigualdade salarial

51 II. Agricultura

53 A dinámica do complexo agroalimentario
e do complexo da madeira no período 2000-2014

60 Tendencias a medio prazo do sector agrario (1990-2015)

64 A conxuntura agraria en 2016: contexto internacional,
na UE e en España

69 A dinámica do sector agrario galego en 2016:
unha visión global

71 Evolución da produción

75 Prezos percibidos e prezos pagados polos agricultores

78 Conxuntura das principais ramas agrarias

79 Poboación ocupada

82 Censos gandeiros

85	III. Pesca, marisqueo e acuicultura
87	III.1. Pesca
87	Introdución
89	Frota pesqueira
91	Distribución da frota e emprego pesqueiro nas diferentes zonas costeiras de Galicia
97	Produción pesqueira
103	Xestión e conxuntura do sector pesqueiro galego
108	III.2. Marisqueo e acuicultura
108	A industria do mexillón
108	Produción e mercados
114	O marisqueo: produción e mercados de ameixas, berberecho e ostras
119	A piscicultura
121	IV. Industria
123	IV.1. A industria galega
123	O comportamento da industria galega
137	Crónica industrial
158	IV.2. A política industrial
158	A incidencia da política rexional comunitaria en 2016
165	A política da Administración central aplicada en Galicia
174	A política industrial da Administración autonómica
195	V. Sector exterior
197	A internacionalización da economía galega
197	Comercio exterior de mercancías
227	O investimento estranxeiro directo (IED)

251 VI. Construción

253 Introducción

257 Vivenda

269 Demanda pública de obras

273 VII. Servizos

275 A actividade do sector servizos no 2016

281 A distribución e o comercio

286 Turismo

297 Os transportes

311 VIII. Sector financeiro

313 Introducción

313 Contexto económico da actividade financeira

314 Contexto financeiro

315 Política de supervisión e contexto normativo

316 Principais magnitudes do sistema financeiro

324 Eixes estratéxicos de futuro

325 Os intermediarios financeiros non bancarios

341 IX. Sector público

343 Introducción

343 O sector público autonómico galego

346 O sector público local galego

348 O sector público estatal en Galicia

349 O sistema público de pensións en Galicia

Tras máis de tres décadas de publicación de *A Economía Galega*, en consonancia coa vocación da difusión do coñecemento que caracteriza a Afundación, presentamos o informe completo de referencia do ámbito socioeconómico galego, que aborda os principais fitos e desafíos económicos do ano 2016. O pasado mes de xuño de 2017 publicamos a anovadora proposta recollida nun resumo executivo que pretende promover unha lectura áxil e un rápido acceso aos datos, e dispoñer xa no primeiro semestre dunha análise do acontecido no exercicio precedente co fin de identificar os puntos fortes e febles da economía.

Como é habitual, o informe extenso aborda a tarefa contextualizando o local e o global e atendendo os acontecementos internacionais de especial relevancia da anualidade pasada, como o Brexit, o cambio de Goberno en EE.UU. ou o euroescepticismo na UE.

A nosa vocación como entidade promotora de educación de calidade reflíctese na creación, no pasado ano, do Instituto de Educación Superior Intercontinental de la Empresa (IESIDE), unha iniciativa de ABANCA e Afundación, para potenciar a cooperación entre a empresa e a universidade, que concibimos como un catalizador da investigación e do intercambio de saberes. Nesta área estratéxica enmárcase o anuario económico editado, a partir deste ano 2017, en formato dixital, e que recolle as achegas do equipo redactor sobre as contas económicas, o mercado de traballo e os sectores produtivos galegos no contexto nacional e internacional.

No noso compromiso co coñecemento que supoñen tanto IESIDE como *A Economía Galega*, subscribimos con Jacques Delors que «a aprendizaxe constitúe un instrumento indispensable para que a humanidade poida progresar cara a uns ideais de paz, liberdade e xustiza social». No seu informe verbo dos retos da educación no século XXI, o expresidente da Comisión Europea defende unha reflexión profunda para intentar avanzar cara a unha «sociedade educativa» que promova modelos de inclusión e de convivencia entre o local e o global e que consolide a formación ao servizo do desenvolvemento económico e social.

A Economía Galega permítenos reforzar o noso compromiso coa educación e coa difusión do coñecemento dotándonos, como sociedade, de ferramentas que nos permitan transitar cara á prosperidade. Afundación asume, polo tanto, este estudo como un dos seus compromisos máis firmes a prol dos seus obxectivos estratéxicos, co que pretende, ademais, analizar os acontecementos económicos decisivos con impacto directo na realidade social máis próxima e que é posible grazas á cooperación con ABANCA. Trasladamos, pois, á primeira entidade financeira de Galicia a nosa gratitude por implicarse neste senlleiro proxecto investigador e editorial.

Queremos rematar facendo expreso o noso fondo agradecemento ao IDEGA e a todo o equipo que participou na elaboración desta publicación e que, co seu traballo, veu facendo realidade esta iniciativa durante máis de trinta anos.

Miguel Ángel Escotet
Presidente de Afundación e reitor presidente de IESIDE

O pasado 2016 foi un exercicio de desafíos a nivel mundial que, un ano máis, Afundación e o equipo de investigadores de *A Economía Galega* analizan e contextualizan en todos os ámbitos de repercusión, e no que Galicia logrou finalizar o exercicio económico con taxas de crecemento por riba da media española, acompañado dunha substancial mellora do mercado laboral.

En clave europea, a saída de Reino Unido da UE (Brexit) e o avance dos partidos euroescépticos son sen dúbida dous dos acontecementos máis destacables, constituíndo serios retos con consecuencias a todos os niveis. Pola súa parte, o cambio de Goberno en EE.UU. implica, entre outras cuestións, unha modificación no modelo das relacións comerciais internacionais. Este feito prodúcese nun momento complexo para as denominadas economías emerxentes, especialmente a brasileira, lastrada por unha forte inestabilidade política interna e unha intensa dependencia de China, un país mergullado nun cambio de modelo a raíz da liberalización do mercado de capitais e da súa elevada débeda.

Os mercados financeiros seguen pendentes das futuras decisións sobre a política monetaria. Neste sentido, o BCE reafirma o discurso que vén adoptando desde mediados de 2014 e reitera que os tipos de xuro se manterán nos seus niveis actuais, incluso tras a finalización do programa de compras de activos (QE). Pola súa parte, a Reserva Federal espera que a economía estadounidense volva a unha senda de crecemento superior e permita continuar co proceso de normalización monetaria.

No contexto español, a análise dos principais compoñentes do PIB nos primeiros meses de 2017 reflicten unha mellora no patrón de crecemento, cunha reactivación do investimento —especialmente en bens de equipo— e un maior protagonismo da demanda exterior, cunha aceleración das exportacións que permiten compensar o incremento das importacións. A mellora da demanda interna co aumento do consumo dos fogares, do mercado de traballo, dos altos índices acadados polo sector turístico ou a recuperación moderada da construción indican, así mesmo, unha continuidade de progreso na economía española.

Galicia compartiu este avance do conxunto estatal. En 2016 a demanda interna, en especial o consumo dos fogares, foi o motor do crecemento no que tamén incidiu positivamente a demanda externa. Tocante á produción, todos os sectores, agás o primario, medraron por enriba do 3%, e no mercado de traballo contabilizáronse 28.000 desempregados menos.

Tras máis de trinta anos de *A Economía Galega*, Afundación e ABANCA, en colaboración co IDEGA, continuamos ofrecendo á cidadanía unha publicación de referencia para Galicia, cuxo equipo investigador aborda pormenorizadamente o acontecido no ano 2016 e nos inicios de 2017.

Introducción

Economía internacional¹

A actividade económica no mundo creceu un 3,1% no 2016, a menor taxa desde o comezo da crise *subprime* (ano 2009), e veu marcada por un modesto comportamento do comercio internacional, así como das turbulencias financeiras derivadas dos inesperados resultados electorais en Estados Unidos e Reino Unido. Nas economías avanzadas o magro crecemento, de só 1,7%, foi debido fundamentalmente a un comportamento da economía estadounidense peor do esperado e á incerteza xerada na UE polo Brexit. Pola súa parte, as economías emerxentes aceleraron a súa expansión económica por primeira vez en seis anos, se ben avanza a taxas máis modestas que no pasado recente, debido á aterraxe suave (*soft landing*) da economía chinesa e a caída do PIB en importantes economías como Brasil ou Rusia.

A zona euro rexistrou unha desaceleración da súa actividade económica no 2016, amosando un avance do 1,7%, tres décimas menos que un ano antes. Ningunha das catro grandes economías da área se desaceleraron, e Alemaña e Italia creceron dúas décimas máis que no ano anterior (1,8% e 0,9%, respectivamente), mentres que Francia e España mantiveron constante o ritmo de crecemento (1,2% e 3,2%, respectivamente). Non obstante, algunhas economías de menor tamaño, como Portugal, Bélxica ou Irlanda experimentaron unha caída no ritmo de crecemento, especialmente acusado nesta última. A actividade tamén foi de menos a máis, e o mellor comportamento do consumo e as exportacións melloraron a confianza empresarial, impulsando o investimento privado e xerando un círculo virtuoso que contribúe a consolidar a recuperación económica na zona euro. En xeral, os fundamentais da área monetaria única van sendo máis robustos e contribúen a estabilizar o ciclo de crecemento para os próximos anos: o déficit público excesivo, o maior problema que afrontou a zona euro nos últimos anos, atópase finalmente baixo control, non existen presións inflacionistas e o superávit externo parece consolidado. Neste contexto, en 2017 espérase un avance do PIB semellante ao do 2016 (1,7%) e que a taxa de paro regrese a niveis previos á crise (9,4 % en 2017 e 8,9 % no 2018).

Os dous principais polos de potencial inestabilidade en Europa son o Reino Unido e Italia. En 2016 deu comezo o inicio do proceso de saída do Reino Unido da UE, logo do referendo celebrado en xuño dese ano, no que o 51,9% dos británicos votaron a favor de saír do proxecto europeo. Segundo as estimacións do Goberno británico, o impacto do Brexit podería supoñer unha contracción

¹ Estimacións correspondentes ao FMI (abril de 2017).

do PIB entre 3,6% e 6%, mentres que para a UE o impacto negativo estaría entre 0,2% e 0,5%, segundo as institucións comunitarias. No mes de marzo de 2017, a Cámara dos Lores do Parlamento Británico aprobou a lei para iniciar o proceso de abandono, seguido da comunicación formal ás institucións europeas, abrindo deste modo unha fase que estará marcada polas negociacións entre Londres e Bruxelas. É de esperar que Londres presione para chegar a un acordo o menos prexudicial posible para os seus intereses comerciais e financeiros (Brexit brando), mentres que Bruxelas intentará endurecer as condicións do novo acordo para evitar posibles novos proxectos de saída da UE noutros países membros (Brexit duro).

Aínda que non recibiu a importancia que merecía ata o pasado ano, un dos principais focos de incerteza no 2016 foi a economía italiana. Italia é a terceira maior economía da zona euro, e presenta importantes problemas estruturais que comezan a xerar episodios que poden incluso ameazar a estabilidade dos seus veciños. Desde o ano 2000 o país transalpino non crece por riba do 2%, ten unha débeda pública do 134% (superior á de Grecia) e conta cun paro xuvenil do 40%. Neste contexto, os excesos de concesión de crédito desde a crise subprime comezan a xerar importantes dificultades no seu sistema bancario, como evidenciou que a terceira entidade financeira do país, o Monte dei Paschi di Siena (MPS), fose rescatado logo dun fracasado intento de ampliación de capital a finais do ano pasado. Son de esperar novos episodios de turbulencias financeiras que poderían comprometer a estabilidade na zona euro, dado que a banca italiana posúe 360.000 millóns en créditos morosos, que afectan a principais entidades do país como Unicredit e Intesa San Paolo.

Á marxe de Reino Unido e Italia, persisten importantes riscos no conxunto da zona euro que poden ameazar a súa estabilidade e limitar o crecemento potencial, non só da área monetaria única senón tamén da UE, nos próximos anos. Sen dúbida, o máis importante é a dependencia amosada pola economía europea da política monetaria e fiscal extremadamente expansiva por parte do Banco Central Europeo (BCE). As condicións financeiras actuais e a estabilidade fiscal europea veñen garantidas por unha actuación do Banco Central que non poderá ser indefinida no tempo, e cando se produza a normalización das políticas cabe esperar un considerable impacto negativo na economía da área monetaria única. Outros factores que poderían limitar o crecemento a medio prazo son o modesto comportamento da produtividade e o declive demográfico. Respecto á primeira, é de destacar que mentres no 1995 a produtividade crecía ao 2%, en liña coas maiores economías do mundo, actualmente crece ao 0,5%, considerablemente por debaixo da media mundial.² Respecto á segunda, a media de idade europea era de 42 anos no 2014, e a taxa de fertilidade de 1,58 fillos por muller, ben por debaixo dos dous necesarios para asegurar o relevo xeracional, o que presenta graves implicacións para as contas públicas.

Outros factores a considerar serían os riscos de natureza política, asociados á auxe de movementos que apoian as posicións tanto antieuropeístas como proteccionistas no vello continente, e que están xerando unha importante desafección polo proxecto europeo aproveitada por este tipo de partidos, que

² https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2016/html/sp161130_1.es.html.

posúen unha capacidade legislativa e executiva crecente tanto nos seus países como nas institucións comunitarias. É certo que nas eleccións francesas no 2017 a Fronte Nacional chegou á segunda volta, aínda que finalmente o centrista e liberal Macron, forte defensor da UE e do euro, fechase o paso ao Elíseo da Fronte Nacional. Pero a vitoria de En Marche nas eleccións galas non esconde un grave problema europeo, que é o maior respaldo popular a partidos políticos antieuropeístas como no caso de Austria (Norbert Hofer, Partido da Liberdade de Austria (FPÖ)) ou Holanda (Geert Wilders, Partido pola Liberdade (PVV)), e que incluso xa gobernan en países como Hungría (Victor Orban, Fidesz) ou Polonia (Jaroslaw Kaczynski, Partido Lei e Xustiza (PIS)).

Pola súa parte, en Estados Unidos rexistrouse un crecemento do 1,6% no 2016, un punto menos que no ano anterior, unha desaceleración que deixou a primeira economía do mundo no peor dato de evolución do PIB desde 2011. Os principais factores que explican esta caída no ritmo de actividade foron un comportamento por debaixo do esperado tanto no investimento público como nas exportacións, así como a subida de tipos de xuro nos prazos máis longos por parte da Reserva Federal. Pero o factor máis determinante no desenvolvemento da economía estadounidense foi a incerteza xerada polo resultado electoral e polo cambio de inquilino na Casa Branca. Donald Trump anunciou en campaña baixadas no imposto sobre sociedades e sobre as persoas físicas,

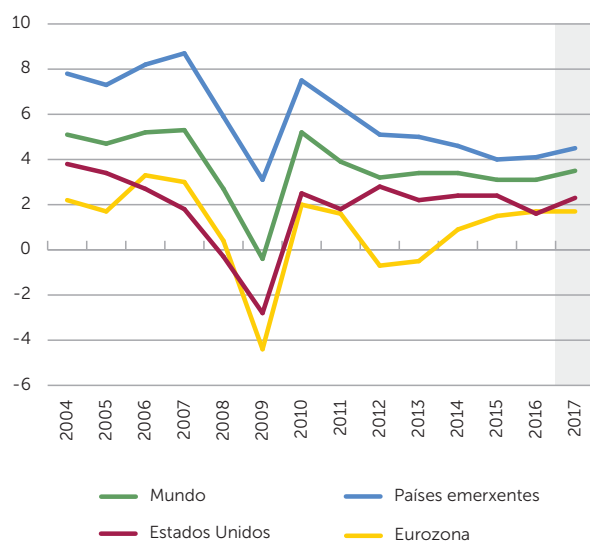
un aumento do gasto derivado dun ambicioso plan de infraestruturas, ademais do aumento do gasto en defensa, e unha profunda revisión da política comercial. Todo iso provocou un incremento tanto da incerteza nos axentes económicos, acentuada no comezo do mandato cando Estados Unidos anunciou a retirada do TPP (Trans Pacific Partnership). En todo caso no presente exercicio comezou a evidenciarse que o novo presidente non terá o respaldo das cámaras para sacar adiante moitas das súas iniciativas, dissipando deste modo a incerteza asociada á súa chegada ao Goberno e, neste sentido, a economía estadounidense debería acelerarse no 2017 ata rexistrar un crecemento do 2,3%, sete décimas máis que no pasado ano.

Pola súa parte, a economía xaponesa encadeou cinco trimestres consecutivos de crecemento (incluíndo o primeiro de 2017), entrando nun longo ciclo expansivo que non se vira nos últimos dez anos. O principal motor están a ser as exportacións, que avanza a bo

ritmo pola debilidade do ien e os investimentos públicos relacionados cos Xogos Olímpicos de 2020, así como a mellora da confianza empresarial. Deste modo, a terceira economía do mundo encontra un respiro logo dos modestos resultados da expansión fiscal impulsada polo primeiro ministro Xinzo Abe desde 2012.

Gráfico 1
Evolución do PIB

Taxas de variación interanuais (en %)

Pola súa parte os países emerxentes e en desenvolvemento, despois de crecer un 4% no 2015, a segunda menor taxa dos últimos 13 anos, deron por concluído o período de desaceleración e comezaron a mellorar a súas expectativas de crecemento no 2016, no que avanzaron unha décima máis (4,1%). A economía chinesa continuou co seu proceso de aterraxe suave logo da forte expansión das últimas décadas, e creceu dentro da franxa do 6,5%-7% establecida polo Goberno no inicio do XIII Plan Quinquenal (2016-2020), avanzando o PIB un 6,7% no 2016 e 6,9% no primeiro trimestre do 2017. As boas novas son que o xigante asiático continuou a súa transformación do tecido económico: sectores como o comercio electrónico, o financeiro ou loxística avanzaron rapidamente, indicando un maior peso das actividades de servizos; e o aumento da renda *per cápita* amosa unha economía cun forte aumento do consumo. Polo contrario a transformación polo lado da demanda agregada está avanzando a menor ritmo do desexado e, pese a que o consumo privado avanzou nos últimos anos, o peso do investimento público —impulsado polas presións e importancia das grandes empresas públicas (SOE)—³ encóntrase lonxe de axustarse á velocidade desexada.

As malas novas son que a economía asiática continúa sen resolver o seu gran desequilibrio, o nivel de débeda, e que as reformas, como a liberalización da conta de capital, estanse a mostrar moi complicadas de manexar. O volume total de débeda acadou a finais de 2015 o 258% do PIB, a maioría en mans das empresas públicas, que contraeron préstamos coas entidades financeiras públicas, e que poderían comprometer estas últimas —por extensión, a estabilidade do sistema financeiro chinés— en caso dunha sucesión de impagos. Respecto das reformas, a liberalización da conta de capitais e a maior permisividade para tomar posicións fóra de China foron aproveitadas por numerosos cidadáns chineses para situar os aforros fóra do país, levando a unha fuga de 750.000 millóns de dólares nos once primeiros meses de 2016. Como resultado, as autoridades reguladoras e monetarias chinesas adoptaron as primeiras medidas de restrición para a operativa no exterior desde que comezara a política de apoio a internacionalización empresarial (Go Out Strategy) no ano 1999 .

Pola súa parte a economía de América Latina contraeuse un 1% no 2016. Os motivos que explican esta caída da actividade foron o axuste á baixa da economía chinesa, primeira compradora de *commodities* na rexión, o propio afundimento dos prezos das materias primas, tanto de produtos enerxéticos como minerais, e o ciclo alcista iniciado na política monetaria da Reserva Federal, que levou a un forte desprazamento do capital desde as economías latinoamericanas para os Estados Unidos. En todo caso e neste complicado contexto, o pasado ano constitúe un punto de inflexión na economía latinoamericana, xa que foi o último do período de recesión e xa no 2017 se espera o comezo dun novo ciclo económico, aínda que con crecementos máis moderados que no período precrise.

Na caída e na esperada recuperación da economía latinoamericana no presente ano ten moito que ver o fin do ciclo recesivo de Brasil, a maior economía da rexión, que concentra aproximadamente un 40% do PIB e que rexistrou unha

³ *State-owned enterprises.*

contracción do 3,6% en 2016. A recesión brasileira é resultado dun conxunto de factores estruturais acentuados coa deterioración das expectativas e de confianza nas empresas e consumidores, provocado pola forte inestabilidade institucional e política logo de sucesivos casos de corrupción que afectan as cúpulas máis altas do Goberno de Brasilia, incluídos os tres últimos presidentes da República (Lula da Silva, Dilma Rouseff e Michel Temer). En todo caso existen numerosas evidencias de saída da crise, como o regreso do investimento estranxeiro, da subida da bolsa de São Paulo ou a leve recuperación do real, e espérase que a economía brasileira comece a crecer novamente no 2017.

A outra gran economía rexional, México, avanzou un 2,3%, se ben a perspectiva a curto prazo é incerta debido a dous factores. O máis importante será a evolución da súa relación a nivel político e empresarial cos Estados Unidos, economía da que depende fortemente. En particular, resultará determinante se a nova Administración estadounidense decide modificar substancialmente o Tratado de Libre Comercio de América do Norte (TLCAN ou NAFTA, polas súas siglas en inglés).⁴ En segundo lugar, existe un risco asociado as posibilidades de partidos políticos menos comprometidos coa ortodoxia económica nas eleccións presidenciais de 2018, nun contexto no que as axencias crediticias teñen México en perspectiva negativa coa posibilidade aberta a unha baixada do *rating* soberano.

Á marxe destes dous países, as expectativas de actividade económica varían enormemente entre as diferentes economías da rexión. Perú (crecemento esperado do 3,5%) continúa a ser o país con mellor comportamento, seguido de Colombia (2,3%) e Arxentina (2,2%). Chile (1,7%) sitúase nun termo medio. Finalmente, Venezuela (7,4%, inflación esperada do 720%), continúa en caída libre.

A rexión MENA (Middle East and North Africa) comezou a gañar tracción e avanzou un 3,9% impulsada pola recuperación dos prezos do petróleo así como polas políticas contracíclicas expansivas implementadas en varios países mediante a liberación de reservas. En todo caso, os efectos do ciclo baixo das materias primas segue afectando fortemente a países líderes en reservas petroleiras da rexión, como Arabia Saudita, cun déficit público en 2016 de 16,9%, e que enfrenta dificultades para lograr un patrón de crecemento máis diversificado, similar ao que xa presentan Emiratos Árabes Unidos ou Qatar. A outra gran potencia rexional, Irán, consolídase como o país máis prometedor da rexión. O actual Goberno moderado de Hasan Rohani foi vencedor das eleccións en 2016, o que asegura a estabilidade de política e o compromiso coa continuidade e as reformas nos próximos anos, nun país que rexistrou un crecemento do 6,5% no 2016 e que espera recibir 40.000 millóns de euros derivados do levantamento das sancións como resultado do acordo nuclear.

Por último, cabe destacar que en Rusia o mantemento en prezos baixos das materias primas limita o crecemento nun país cunha enorme dependencia da súa exportación (petróleo, gas, metais e produtos químicos). A este factor sumáronse a crise en Ucraína, un dos principais socios comerciais, e as sancións internacionais pola súa intervención no conflito do país veciño. En todo caso,

⁴ North American Free Trade Agreement.

a tendencia da economía rusa parece positiva: a economía estabilizouse, desacelerouse a forte saída de capitais do pasado ano, e logo da queda do 2,8% en 2015 e do -0,2% no 2016, os analistas coinciden en que Rusia volverá ao crecemento no 2017. Pola súa parte India, que conta coa maior forza laboral do mundo (516 millóns de persoas), e que tras a desaceleración de China levantou grandes expectativas para liderar o grupo de economías emerxentes, creceu un 6,8% no 2016. Segundo a maioría de analistas nas próximas décadas, superará en tamaño a Estados Unidos como segunda economía do mundo, situándose só por detrás de China, apoiada no consumo e no desenvolvemento das clases medias, así como na expansión do sector servizos.

Segundo as previsións do FMI, a recuperación económica no mundo irá gañando velocidade no presente ano e en próximos exercicios, estimando un crecemento do 3,5% e 3,6% para 2017 e 2018 respectivamente. Os motivos son principalmente a recuperación da actividade empresarial e das expectativas, a ausencia de presións deflacionistas, así como das menores tensións nos mercados financeiros. Máis conservadoras son as previsións do Banco Mundial, que prevé un avance do 2,7% no 2017 e un 2,9% no 2018 e 2019.

Economía española

A economía española continuou a súa fase de expansión no 2016, exercicio no que se rexistrou un avance do PIB do 3,2%, sendo o terceiro ano consecutivo de crecemento da actividade económica (o valor do PIB foi de 1.113.851 millóns de euros). Ademais, España pasou de ser o principal factor de risco para a economía europea no 2011 a ser o país que máis crece entre as grandes economías da zona euro actualmente. Concretamente, España presenta un diferencial de crecemento de 1,3 puntos respecto á UE e 1,5 puntos respecto á zona euro.

Os factores que continuaron impulsando a economía española foron os mesmos que xa posibilitaron a saída da crise no 2015: as condicións financeiras sumamente favorables debido á política monetaria fortemente expansiva do BCE (que facilitaron a chegada do crédito a empresas e familias), o mantemento do euro e do prezo do petróleo en valores altamente competitivos e as medidas de carácter estrutural postas en marcha polo Goberno nos últimos anos (destacando a reordenación do sistema financeiro). Este contexto positivo con numerosos ventos de cola, unido ao dinamismo amosado polo mercado de traballo ao longo do 2016, xerou unha notable mellora da confianza empresarial que impulsou o investimento, incluíndo a recuperación da actividade construtora. Como resultado, a economía española atópase hoxe nun círculo virtuoso onde as principais variables macroeconómicas xogan a favor do mantemento dunha forte actividade económica, e espérase que no 2017 o volume do PIB alcance os niveis previos á crise.

Unha das tendencias máis interesantes da economía española é a recomposición dos motores do crecemento desde o período de crise ate agora. Durante a crise (período 2009-2013) foi a demanda externa a que evitou unha maior contracción da actividade, e a demanda interna atopábase en caída libre,

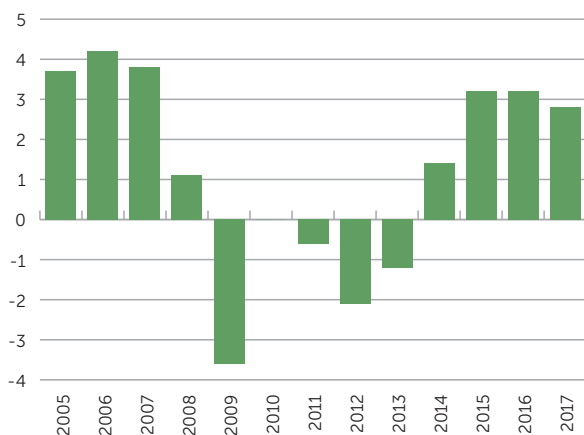
danada polo afundimento do mercado de traballo, a ausencia de crédito e a elevada débeda das familias. Nesta nova etapa de recuperación (2014-2016) é a demanda interna a que amosa unha recuperación significativa pola reversión dos tres factores mencionados. Concretamente, no 2016 a contribución da demanda interna foi de 2,8 puntos, destacando un crecemento do consumo privado do 3,2% e da FBCF do 3,1%. O consumo privado viuse impulsado polas boas condicións financeiras, soportadas á súa vez pola recuperación do mercado de traballo e da confianza do consumidor, así como da moderación no custo medio crediticio. Neste sentido cabe destacar que o impacto da subida do prezo de petróleo apenas impactou na renda dispoñible nin no consumo dos fogares. A FBCF viuse impulsada polas menores restricións de financiación externa das empresas españolas, así como pola recuperación das expectativas empresariais.

Polo que respecta ao sector exterior, a demanda externa contribuíu en 0,5 puntos ao crecemento (exportacións, 4,4%, e importacións, 3,3%). A evolución dos intercambios comerciais co exterior tamén deixou boas novas no pasado ano. O déficit comercial (18.754 millóns de euros) reduciuse nun 22,4%, sendo o segundo saldo comercial máis favorable desde 1993. Ademais, o volume de exportacións de mercancías acadou os 254.530 millóns de euros, a cifra máis elevada da serie histórica, como resultado das vendas ó exterior das 49.792 empresas exportadoras regulares (catro anos exportando de forma consecutiva). Por destino xeográfico, ao contrario que en anos anteriores, o menor crecemento dalgúns países emerxentes levou a un descenso das vendas a América Latina, África ou a rexión MENA, mentres que tanto a UE como América do Norte

rexistraron un incremento do 4,1% e 0,3% respectivamente. Os bos resultados mantivéronse no inicio do 2017, no que o saldo comercial deixou un superávit de 1500 millóns de euros no primeiro trimestre, que contrasta co déficit rexistrado no mesmo período do ano anterior, e que indica, non só que o superávit comercial no presente exercicio podería ser maior o do 2016 se non tamén que a economía española incrementa cada ano a súa capacidade de financiamento co exterior. Así mesmo, cabe destacar que o saldo da conta corrente reverteuse completamente desde que comezara a crise, pasando dun déficit do 9,6% do PIB en 2007 a un superávit do 2% en 2016, sendo explicable principalmente pola evolución da economía, a caída dos prezos do petróleo, polo forte avance do turismo, e, en menor medida, polas ganancias de competitividade.

Polo que respecta aos sectores, despois de tocar fondo durante a crise, a industria volveu no 2015 aos niveis correspondentes a 2007, concentrando un 16,4% do PIB, e no 2016 as diferentes ramas industriais, encabezadas pola automoción, continuaron crecendo a bo ritmo e rexistraron un avance superior a outros países europeos. Así mesmo, a actividade construtora comezou a recuperarse, impulsada pola actividade residencial

Gráfico 2
Evolución do PIB da economía española
Taxas de variación interanuais (en %)

e comercial, mentres que as ramas de construción pública e enxeñería civil avanza con maiores dificultades. O mellor comportamento sectorial foi rexistrado polas ramas de servizos, tanto a nivel de actividade como de xeración de emprego, destacando os subsectores de hostalaría, comercio e transporte e loxística.

A mellor nova para a economía española no 2016 foi a recuperación do mercado de traballo e a forte creación de emprego. A taxa de paro fechou o ano no 18,63%, a máis baixa dos últimos sete anos segundo os datos da EPA, e moi afastada do 27,2% acadado no 2013. O número de desempregados baixou en 571.400 persoas, e o mercado laboral xerou 400.000 novos empregos. A creación de emprego continuou a notable ritmo no 2017. A EPA do segundo trimestre amosa un incremento do emprego de 512.300 persoas nos últimos doce meses, e o número de parados baixou dos catro millóns (3.914.300 persoas) situándose a taxa de paro no 17,22%, porcentaxe que non se alcanzaba desde 2008. No mes de xuño o número de desempregados atopábase nos 3,3 millóns de persoas e os cotizantes á Seguridade Social eran 18,4 millóns. Con todo, a recuperación do mercado laboral debe ser contextualizada e matizada en tres aspectos. Por un lado, España aínda presenta a taxa de paro máis elevada de toda a UE. Por outro lado, a recuperación do mercado de traballo está baseado en contratos temporais (España triplica a taxa de temporalidade de Grecia) e en actividades de baixo valor engadido ligadas a actividades como a hostalaría e o turismo. Por último, o tipo de emprego xerado, caracterizado pola mencionada temporalidade e baixos salarios está creando un crecente grupo social, os traballadores en risco de pobreza, que, segundo a Comisión Europea, alcanza o 13,1% do total dos traballadores españois.⁵ Esta tendencia a unha maior temporalidade e precariedade do mercado laboral continuou no primeiro semestre do 2017. Por exemplo, no mes de xuño asináronse 2.089.520 contratos, dos que só o 7,9% foron indefinidos e nese mes só un 54% dos parados recibía algún tipo de prestación ou axuda por parte do Estado.

Polo que respecta ao déficit público a economía española fechou 2016 no 4,3% do PIB, por debaixo do 4,6% (a cifra ascendería a 4,54% se engadimos a axuda financeira) pactado coa Comisión Europea, cumprindo así o compromiso de déficit por primeira vez en dez anos. España prepárase para saír do Procedemento de Déficit Excesivo no ano 2018, no que a senda prevista situaría o déficit no 2,2% (1,3% en 2019 e 0,5% en 2020). Polo lado do ingreso, a recadación impositiva avanzou un 1,4%, un aumento inferior ao esperado nun contexto de bonanza económica, derivado dos problemas de recadación impositiva en España, afastada da media europea. Pola súa parte os gastos apenas subiron polo acordo de non dispoñibilidade e o adiantamento do feche do exercicio orzamentario. Por administracións, a Administración central do Estado axustouse o déficit acordado (2,5% sobre o 2,6%), mentres que foron as comunidades autónomas as que incumpriron os seus compromisos cun 0,8% sobre o 0,7% pactado, e só once das dezasete respectaron dito límite do 0,7%. Pola súa parte a débeda pública acumulada acadou o 99,4% do PIB a finais do 2016, pero o incremento no gasto das administracións públicas no primeiro trimestre deixouna no 100,4%.

⁵ http://economia.elpais.com/economia/2017/02/21/actualidad/1487707618_196831.html.

O crecemento dos prezos fechou 2016 no 1,6%, que é o maior avance desde 2012, aínda que a inflación media anual foi negativa por terceiro ano consecutivo (-0,2%). O aumento dos prezos é atribuíble principalmente á recuperación dos prezos dos produtos enerxéticos e concretamente dos carburantes, que avanzaron un 5,7% cando un ano antes caeran un 7,5%. Tamén como resultado do encarecemento do carburante, a segunda partida máis inflacionista foi o transporte, cunha subida do 4,7%. A recuperación do crecemento dos prezos afonda na perda de poder adquisitivo das familias españolas, que xa sufriran un forte impacto negativo como resultado da diminución salarial que se produciu durante os anos de recesión, e que non se está vendo compensada por aumentos salariais en liña co bo comportamento da economía.

No que respecta ás reformas económicas pendentes que poidan mellorar a capacidade de crecemento da economía española no medio prazo, apenas houbo avances no 2016. No primeiro semestre non se conformou o Goberno debido ao fracaso dos partidos á hora de establecer pactos nun parlamento moi fragmentado logo dos resultados das eleccións de decembro de 2015. Ante a inexistencia dun candidato cos apoios necesarios, o rei Filipe VI convocou novas eleccións para o mes de xuño. Finalmente, e pese a que o parlamento continuaría altamente dividido pola irrupción de novos partidos, o Partido Popular alcanzou os apoios necesarios para conformar Goberno, esta vez con maioría simple (33% dos votos). Deste modo a actividade lexislativa non comezou a funcionar ata finais do 2016, polo que neste exercicio apenas se tomaron medidas de interese que afronten temas fundamentais, nin relativas á sustentabilidade das contas públicas (reforma da Administración pública ou do sistema de pensións), nin relativas a incrementar a produtividade (reforma do sistema educativo, do sistema nacional de innovación...). Xa en marzo de 2017 o Goberno conseguiu dar luz verde aos Presupostos Xerais do Estado (PXE), logo de varios meses de negociacións, grazas ao apoio de Ciudadanos e Coalición Canaria. Tres meses máis tarde, en xuño de 2017 o Goberno aprobou a primeira medida de calado da lexislatura, a Lei de Medidas Urxentes ao Traballo Autónomo, un conxunto de medidas que recollen demandas deste colectivo, reducindo a súa fiscalidade e aumentando a súa protección.

No primeiro trimestre de 2017 a economía española continuou avanzando a bo ritmo e creceu un 0,8%, unha décima máis que no primeiro trimestre do anterior, debido ao positivo comportamento tanto das exportacións como do gasto público. Polo que ás previsións se refire, o consenso sitúa España nun crecemento entre o 2,8% e o 3,1% para o 2017, e entre o 2,4% e o 2,6 % no 2018. O Goberno mellorou as súas previsións para a economía española no mes de xullo logo dos bos resultados do primeiro trimestre, estimando un crecemento do 3% para 2017 e do 2,6% para 2018. O Goberno tamén contempla a creación de dous millóns de postos de traballo no período 2016-2020, o que reduciría a taxa de paro ata o 11% en 2020, 16 puntos menos que no máximo cíclico acadado en 2013.

Cadro 1

Previsións de crecemento da economía española

Taxas de variación interanuais (en %)

	2017	2018
Goberno	3,0	2,6
Banco de España	3,1	2,5
Comisión Europea	2,8	2,4
OCDE	2,8	2,4
FMI	3,1	2,4

Fonte: Elaboración propia.

Economía galega

A economía galega acelerou a súa senda expansiva en 2016, rexistrando un crecemento do PIB do 3,1% segundo os datos do Instituto Galego de Estatística (IGE), un punto máis que en 2015 e dous puntos máis que en 2014. Os datos de crecemento do pasado ano foron os mellores desde 2007 e confirman que a actividade económica e empresarial se atopa no mellor momento desde que comezou a crise. Con todo, o avance do PIB posiblemente alcanzou o seu teito neste novo ciclo económico expansivo, xa que para os próximos anos se espera unha lixeira desaceleración da actividade.

Segundo a Contabilidade Nacional publicada polo INE, Galicia, cun crecemento do PIB do 3,4%, situouse dúas décimas por riba da media española e 1,5 puntos porcentuais por enriba do crecemento medio da UE-28. Foi a quinta comunidade autónoma cun maior crecemento, por debaixo de Illas Baleares (3,8%), Madrid (3,7%), Cataluña (3,5%) e Canarias (3,5%). Pola súa parte, o PIB *per cápita* avanzou un 4,3% e Galicia fechou 2016 nos 21.358 euros, si tuándose como décima comunidade autónoma, superando a Comunidade Valenciana e Asturias respecto ao ano anterior, e recortando 247 euros de diferenza coa media española.

A demanda interna continuou sendo o principal motor do crecemento, achegando 2,5 puntos por 0,6 da demanda externa. Cabe destacar o comportamento do consumo dos fogares, que se acelerou tres décimas ate acadar o 2,6% de crecemento no 2016, sendo o factor que máis achegou ao incremento da demanda interna. Pola súa banda, o gasto das administracións públicas acelerouse catro décimas ata o 2,3% mentres que a FBCF (investimento) caeu de maneira preocupante ata o 2,2%. Respecto da demanda externa, as exportacións aceleráronse ata acadar un crecemento do 5,5%, mentres que as importacións se ralentizaron ata o 4,4%. Cabe destacar que Galicia rexistrou un récord histórico nas exportacións en 2016, superando por primeira vez os 20.000 millóns de euros (7,9% do total español).

Gráfico 3

Evolución do PIB e renda *per cápita* de Galicia

Taxas de variación interanuais (en %)

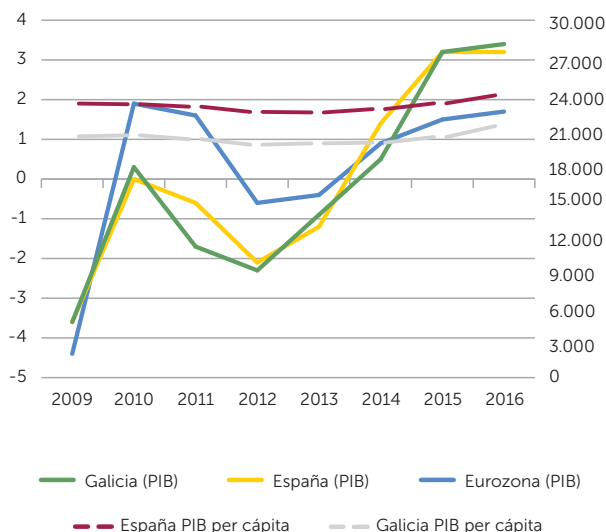
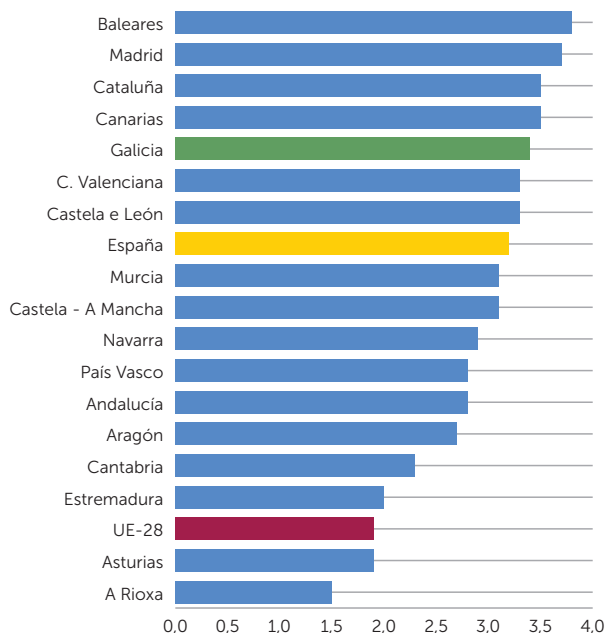

Gráfico 4

Evolución do PIB das CC. AA. Ano 2016

Taxas de variación interanuais (en %)

Cadro 2

Evolución dos compoñentes do PIB. Taxas de variación interanuais (en %)

	2014	2015	2016
Demanda			
Gasto en consumo final	-0,8	2,2	2,5
Gasto dos fogares e ISFLSF	-0,7	2,3	2,6
Gastos das AA. PP.	-1,2	1,9	2,3
Formación bruta de capital	3,6	5,8	2,2
Exportación de bens e servizos	1,4	4,2	5,5
Importación de bens e servizos	-0,8	5,5	4,4
Oferta (VEB)			
VEB. Agricultura, gandaría, silvicultura e pesca	3,7	1,4	0,9
VEB. Industria	0,2	2,1	2,5
VEB. Industria manufactureira	3,9	4,6	3,5
VEB. Construción	-3,7	3,7	3,1
VEB. Servizos	1,8	2,1	3,3
PIBpm	1,1	2,1	3,1

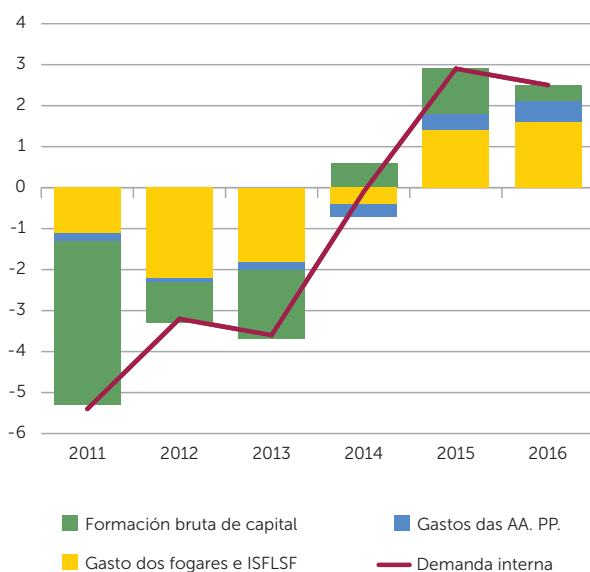
Fonte: IGE.

Gráfico 5

Evolución da demanda interna

Achega dos seus compoñentes

Taxas de variación interanuais (en %)

Seguindo coa tendencia iniciada no pasado ano, polo lado da oferta todas as ramas de actividade rexistraron importantes incrementos. O sector servizos, que representa un 63% do VEB galego, avanzou un 3,3%, acelerando o seu crecemento 1,2 puntos respecto do ano anterior, impulsado polo forte aumento da actividade nas ramas de comercio, transporte e hostalería (6,9%) e informacións e comunicacións (4,2%). O sector industrial (16,9% do VEB) rexistrou un avance do 2,5% e a construción (6% do VEB) creceu un 3,1%.

En liña con bo desempeño da actividade económica no 2016, o mercado de traballo continuou recuperándose e o paro baixou en 18.500 persoas, situándose en 204.200. A taxa de desemprego acadou o 16,29%, a máis baixa dos seis últimos anos.

Os indicadores de actividade e demanda dos primeiros meses de 2017 suxiren que se manterá o dinamismo económico ao longo do exercicio, aínda que cun perfil algo máis baixo. Segundo as estimacións do IGE, no primeiro trimestre de 2017 o PIB galego avanzou un 3,1%

en termos interanuais, unha décima por riba do conxunto do Estado. Porén, os resultados xa dispoñibles do emprego no segundo trimestre de 2017 amosan que creceu sensiblemente menos en Galicia (1,44%) que en España (2,80%), o que se plasmou nunha nova caída da taxa de paro galega que se situou no 16,11% (17,22% en España).

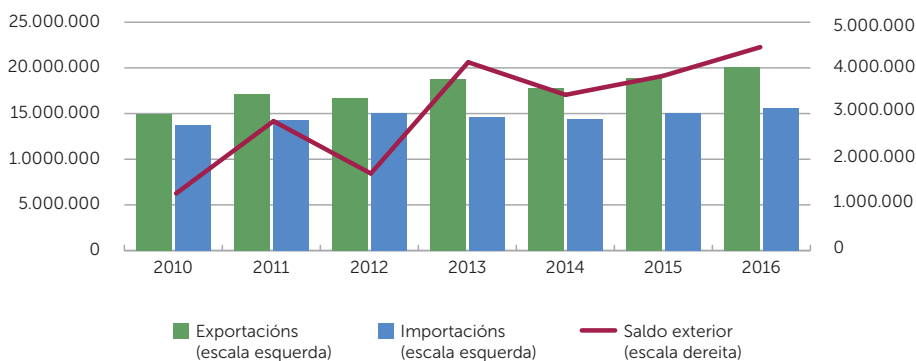
No primeiro trimestre de 2017 apreciou-se unha sensible desaceleración na actividade do sector industrial, especialmente na rama enerxética aínda que tamén na manufacturera. Isto foi contrarrestado con creces polo comportamento da construción e, sobre todo, polos servizos, que tiveron un crecemento no VEB do 4,3%. Cabe subliñar o moi bo momento do turismo, en especial no mes de abril coa celebración da Semana Santa. Nos catro primeiros meses do ano o incremento no número de viaxeiros en hoteis galegos medrou un 7,6% con respecto a 2016, porcentaxe superior á española (5,9%). Pola contra, neste mesmo período non foi tan bo o comportamento do comercio polo miúdo, xa que o seu índice de cifra de negocio aumentou un 1,4%, valor non obstante superior ao do conxunto de España.

En canto aos fluxos comerciais, as exportacións de mercancías mantiveron no primeiro trimestre un ritmo de crecemento elevado (13,3%), que, porén, foi amplamente superado polo das importacións (23,4%). O superávit comercial acadado pola economía galega nos últimos anos, e a súa contribución ao crecemento, poderían reducirse de manterse estas tendencias ao longo de 2017.

A evolución destes indicadores e doutros de tipo cualitativo como os que miden a confianza empresarial sitúan as previsións de crecemento para a economía galega en 2017 no contorno ao apuntado para a economía española. Nesta liña, o Goberno galego anunciou no mes de maio unha revisión á alza da estimación utilizada na elaboración dos orzamentos.

Gráfico 6

Saldo comercial exterior (en miles de euros)

I. Mercado de traballo

- Evolución positiva do mercado laboral. Galicia acababa 2016 con 23.400 ocupados máis e con 28.000 parados menos.
- A recuperación do emprego está sendo máis lenta en Galicia ca no conxunto de España.
- Os novos empregos favorecen máis os homes que as mulleres.
- Forte incremento da ocupación no primario e débil recuperación na industria e servizos.
- Os menores de 29 anos só lograron un de cada 25 novos empregos.
- En 2016 a taxa de paro galega foi 2,5 puntos inferior á do conxunto de España.
- Nos últimos anos aumentou a temporalidade e cada vez son máis os empregos a tempo parcial.
- No colectivo con estudos superiores, a taxa de paro en Galicia é case medio punto superior á española.
- Aumento do número de fogares sen ingresos, incluso durante a recuperación.
- Incremento do peso do desemprego de longa duración, especialmente do colectivo que leva buscando emprego máis de dous anos.
- Incremento da desigualdade salarial, aumentando a fenda entre os extremos da distribución salarial.
- A perda de poder adquisitivo dos salarios concéntrase nos deciles máis baixos.

Figura 1
Evolución da ocupación e o desemprego. Ano 2016

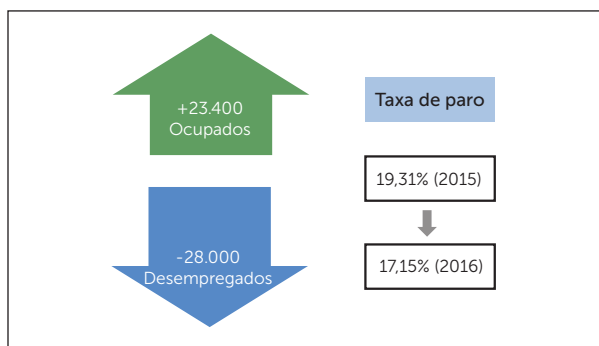
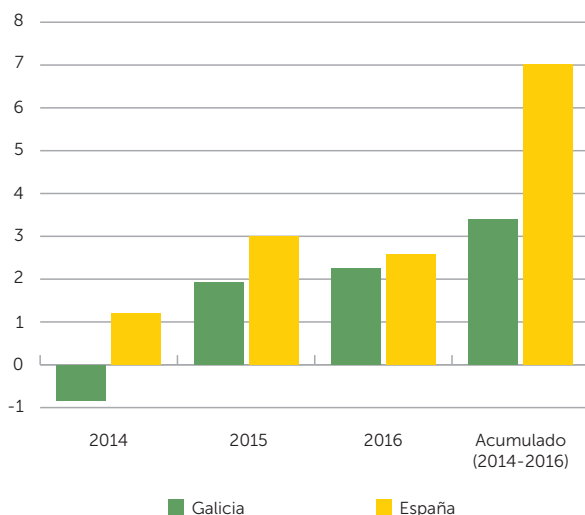

Gráfico 1
Evolución da ocupación
Taxas de variación anuais (en %)

Confírmase a recuperación no mercado laboral

Por segundo ano consecutivo, a evolución do mercado laboral galego ofrece cifras claramente positivas. Segundo os datos da Encuesta de Población Activa (EPA), Galicia acababa 2016 con 23.400 ocupados máis (un incremento que mellora nun 22% o acadado en 2015) e con 28.000 parados menos. En paralelo, a taxa de paro descendeu 2,16 puntos porcentuais, do 19,31% ao 17,15%.

Non obstante, nun contexto de forte creación de emprego a nivel nacional (España, con un de cada cinco novos ocupados, lidera, xunto con Alemaña, a creación de emprego en 2016 na UE), Galicia mostra dificultades para acadar incrementos no número de ocupados da mesma intensidade. Aínda que as diferenzas non parecen moi significativas, o retardo no inicio da recuperación do emprego en Galicia, acaba supoñendo un diferencial acumulado moi significativo (gráfico 1). Durante 2016 a poboación activa parece estabilizarse, aínda que sofre un lixeiro descenso. O dato global agocha un importante descenso entre a poboación entre 16 e 39 anos compensado por un incremento similar na poboación de máis de 40 anos, o que en gran medida é resultado da evolución demográfica dos últimos 20 anos, aínda que outra parte significativa débese á falta de dinamismo do mercado de traballo local (mentres o saldo migratorio é negativo para Galicia para a poboación máis nova, é positivo para os maiores de 40 anos).

Se acudimos á información dos datos rexistrados nas oficinas de emprego e recollidos polo Ministerio de Emprego e Seguridade

Social, o patrón repítese: 22.894 persoas menos inscritas como parados rexistrados e arredor de 20.200 afiliados máis. Os datos da EPA e os do ministerio, debuxan un escenario de evidente creación de emprego en Galicia. Porén, a recuperación da ocupación está sendo moito máis lenta que no conxunto de España e iso está acontecendo nun contexto onde as cifras macroeconómicas permiten pensar nunha evolución moito máis favorable. Galicia perdeu desde xullo de 2008 ata xaneiro de 2014, 191.934 afiliados. Entre xaneiro de 2014 e abril de 2017 recuperou 65.648 afiliados, o 34% da afiliación perdida (gráfico 3). Utilizando as mesmas referencias temporais, o conxunto de España en abril de 2017 recuperou o 66% da afiliación perdida, o que supón case o dobre que no caso de Galicia.

As diferenzas entre comunidades autónomas na caída do emprego durante a crise foron importantes (Valencia perdeu o 22,65% da ocupación, mentres que en Navarra a perda superou lixeiramente o 12%), pero están sendo maiores no recente período de recuperación, sendo Galicia a segunda comunidade con menor incremento do emprego (gráfico 4) e bastante afastada da media estatal. A clasificación mostra o importante efecto da actividade turística na recuperación do emprego. Dos catro principais destinos turísticos de España, só Cataluña non está entre as comunidades de maior recuperación do emprego durante este período. Debemos ter en conta que mentres o incremento en Cataluña en

Gráfico 2
Evolución da poboación activa en Galicia por grandes grupos de idade (en miles de persoas)

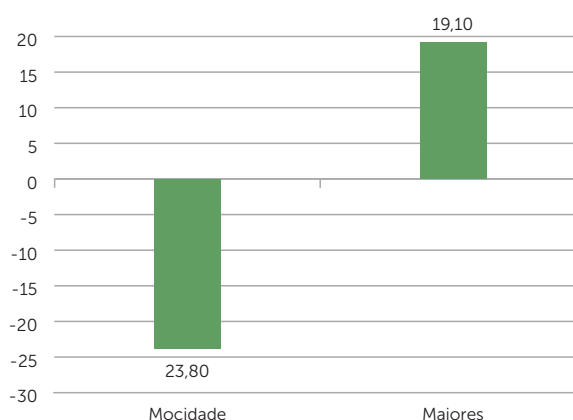

Gráfico 3
Evolución de afiliados en Galicia

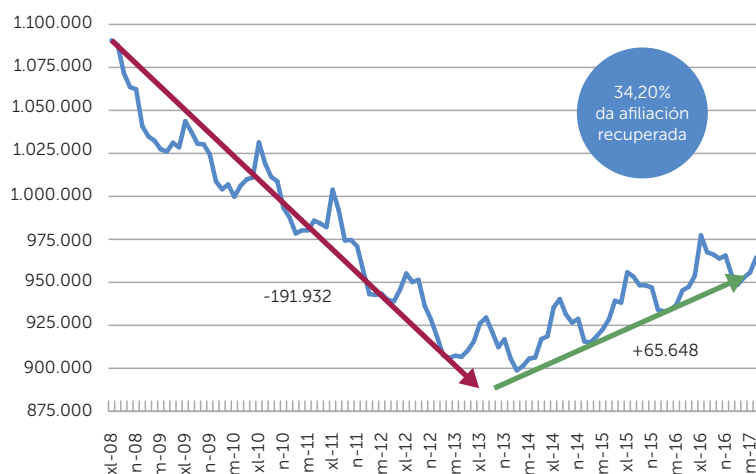

Gráfico 4
Emprego recuperado entre o I trim. de 2014 e o I trim. de 2017 (en %)

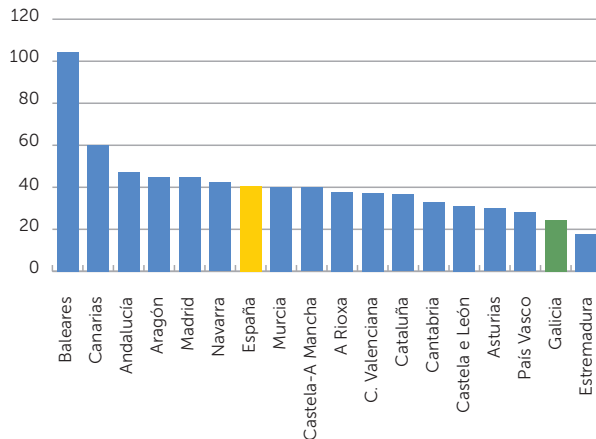
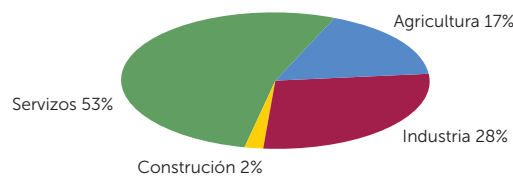
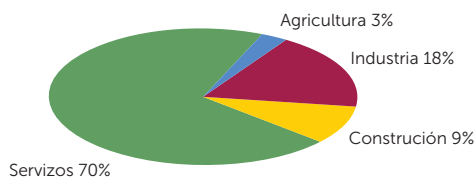

Gráfico 5
Distribución sectorial do emprego recuperado entre o I trim. de 2014 e o I trim. de 2017

a) Galicia

b) España

2016 do turismo internacional foi do 3,8%, en Baleares, Canarias e Andalucía o incremento superou o 12%.

A conclusión final é clara. A intensidade na creación de emprego en Galicia durante a actual fase de recuperación está lonxe de ser similar á do conxunto de España.

Caracterización da recuperación do emprego: sectores, situación profesional, sexo e idade

Entre o primeiro trimestre de 2014 e o primeiro trimestre de 2017, todos os grandes sectores de actividade galegos, aínda que con diferente intensidade, rexistraron aumentos na ocupación que difiren sensiblemente na súa distribución co sucedido no conxunto de España (gráfico 5). En termos absolutos, os servizos encabezan a creación de emprego seguidos da industria. Cando comparamos a distribución sectorial dos novos ocupados destaca en Galicia a forte recuperación do sector primario, que supón o 17% dos novos empregos (só o 3% no conxunto de España) e a lenta recuperación do sector da construción. Pero a principal diferenza obsérvase na débil recuperación do emprego no sector servizos. En Galicia só o 53% dos empregos recuperados se obteñen nas ramas do terciario fronte ao 70% no conxunto de España (gráfico 5). A recuperación da construción xa supón un de cada dez novos empregos, o que non acontece en Galicia, onde está sendo moito máis tímida. Ademais, a recuperación da ocupación en Galicia acádase polo forte incremento da figura do empresario ou membro de cooperativa que supón máis do 40% do incremento da ocupación e que se considera un emprego con maior vulnerabilidade (no conxunto de

España, o 94% do incremento da ocupación dos servizos prodúcese no colectivo de traballadores asalariados, gráfico 6).

Por xénero, a recuperación do emprego está favorecendo máis os homes (53,15% dos novos empregos en Galicia) que as mulleres. Esta tendencia é máis marcada no caso de España (59,35% dos novos empregos). Tras un lixeiro

incremento durante 2014 e 2015, en 2016 a construción en Galicia perdeu un 2,4% da ocupación.

Cando analizamos a evolución do emprego por grupos de idade, dispáranse as alarmas. Os menores de 29 anos só teñen conseguido un de cada 25 novos empregos creados en Galicia. A evolución no conxunto de España tampouco é boa, pero *polo menos* os mozos lograron un de cada 12 novos empregos. En ambos os casos, os mozos, que foron o colectivo máis afectado pola crise en termos de perda de emprego, están sendo tamén os grandes esquecidos na recuperación. Ademais, durante a recuperación a temporalidade aumentou considerablemente e cada vez son máis os empregos a xornada parcial.

Por suposto, este resultado está condicionado pola dinámica demográfica galega, marcada por unha baixa fecundidade e incrementos continuos na esperanza de vida. Efectivamente, as xeracións que entran no mercado laboral son menores en número que as que saen, pero este feito contrastado non é o elemento determinante para que a ocupación dos mozos non se recupere. Polo momento, Galicia non ten un problema de falta de oferta laboral nos tramos de idade máis novos. Un de cada catro mozos galegos que quere traballar non atopa emprego. E aínda poderíamos incorporar moitos máis se fose necesario, xa que a taxa de actividade deste colectivo diminuíu máis de 10 puntos porcentuais desde o inicio da crise. Polo tanto, non é a actual situación demográfica a culpable dos malos resultados laborais da mocidade galega.

Gráfico 6

Distribución por tipo de ocupación do emprego recuperado entre o I trim. de 2014 e o I trim. de 2017 no sector servizos (en %)

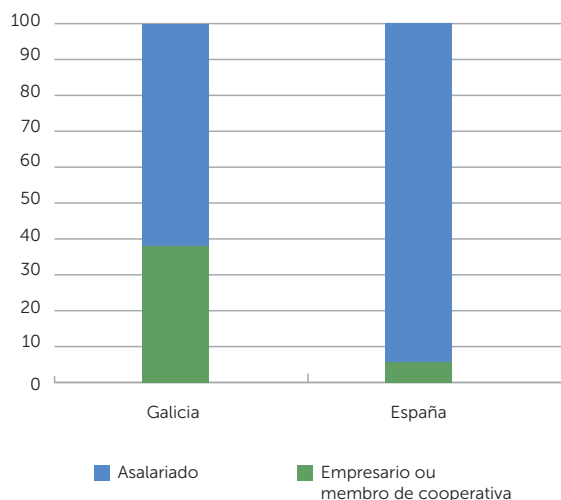

Gráfico 7

Distribución por grupo de idade do emprego recuperado entre o I trim. de 2014 e o I trim. de 2017 (en %)

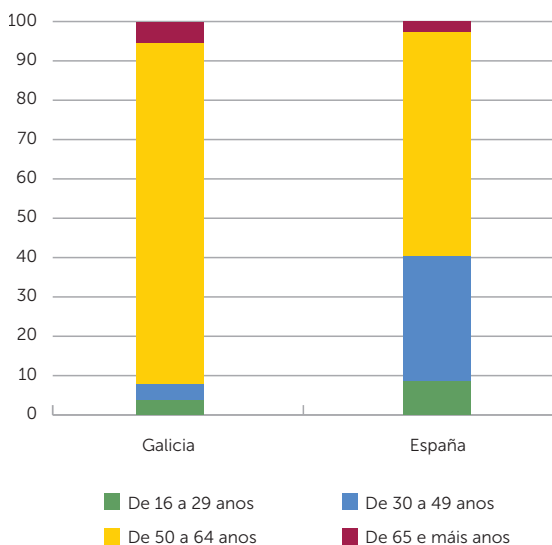
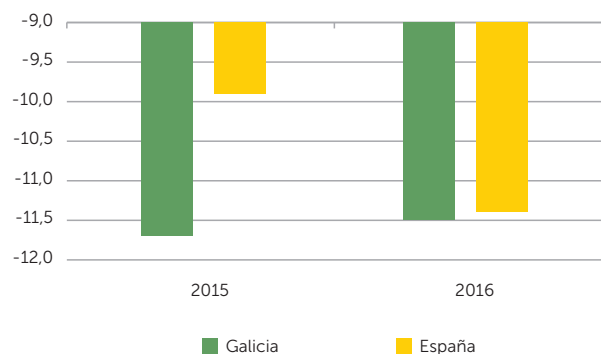
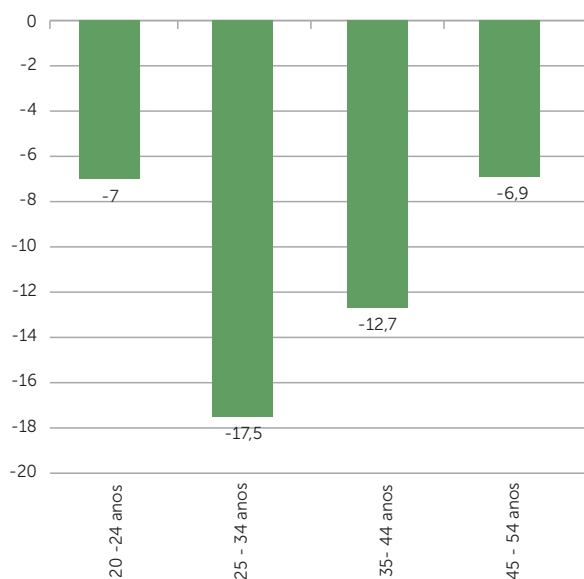

Gráfico 8

Redución relativa do número de desempregados
(en %)

Gráfico 9

Variación relativa no número de desempregados por idade e nivel educativo (en %). Anos 2015-2016

A evolución do desemprego

O desemprego redúcese no último ano en 28.000 persoas, situando a taxa de paro no 17,15%, un descenso de 2,16 puntos porcentuais. Sen dúbida, trátase dunha redución importante no número de desempregados (-11,5%) moi similar á observada no conxunto de España (-11,4%). Non obstante, mentres en España a redución do desemprego se acelera, en Galicia sofre un mínimo freo (gráfico 8).

O descenso no número de parados afectou de xeito similar a homes (14.500 menos, un -11,8%) e mulleres (13.300 menos, un -11,1%). Pola contra, si se aprecian fortes diferenzas nas dinámicas por grupos de idade e por nivel educativo. O aumento no número de desempregados con menor nivel educativo, cuantitativamente pouco significativo (1200 máis que en 2015), mostra que a dinámica laboral na nosa comunidade autónoma difire considerablemente da estatal, onde este colectivo tivo a maior redución relativa durante 2016 (-14,8%).

Cando se analiza o paro por idades, tendo xa en conta a recuperación dos últimos anos, confírmase que os mozos son o colectivo que máis sofre o desemprego. As taxas de paro do colectivo entre 16 y 19 anos e entre 20 e 24 son, con moita diferenza, as máis altas cun 57,1% e un 38,3%, respectivamente, con importantes diferenzas por xénero a favor dos homes (gráfico 10). No que respecta aos niveis de formación, tamén se confirma que, a maior nivel educativo, menor desemprego. O colectivo cunha taxa máis baixa, lixeiramente superior ao 12%, é o dos que teñen acadado un título de educación superior (gráfico 11). En cambio, nos colectivos menos formados, as taxas superan o 30%, chegando ao 52,2% entre os analfabetos (un colectivo que tende a

desaparecer do mercado laboral pola falta de novas entradas de inmigrantes, e onde actualmente o 70% supera os 65 anos).

Galicia mantén un diferencial positivo respecto ao conxunto de España no nivel da taxa de paro (case 2,5 puntos porcentuais menos). Non obstante, esta distancia é en gran medida o resultado dunha menor participación da poboación galega no mercado laboral. De feito, se atendemos a taxa de emprego, España (gráfico 12) conta cun diferencial favorable de máis de tres puntos, que

Gráfico 10

Taxa de paro por sexo e idade (en %). Ano 2016

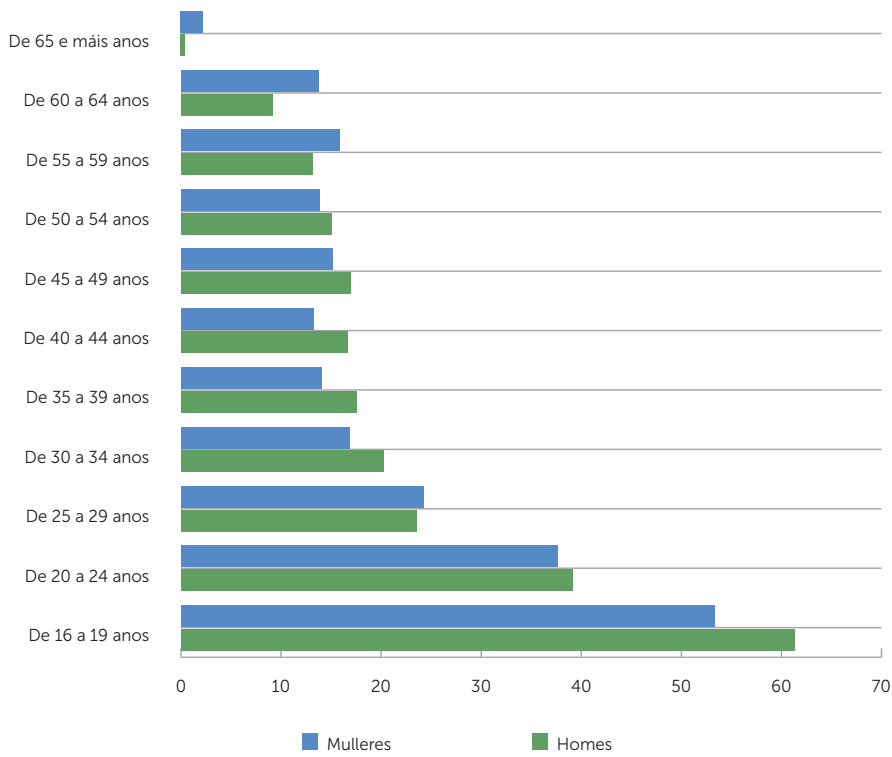

Gráfico 11

Taxa de paro por nivel educativo (en %). Ano 2016

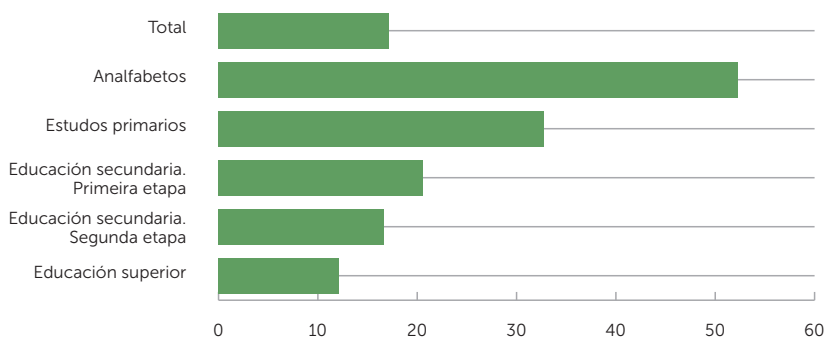

Gráfico 12
Diferenza na taxa de emprego por diferentes grupos de idade España-Galicia (en %)

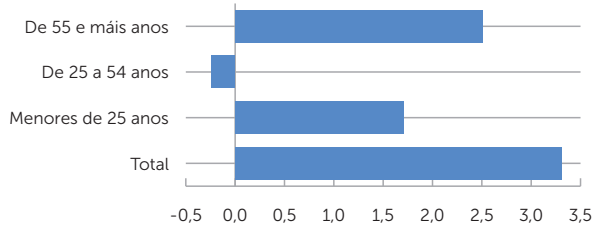
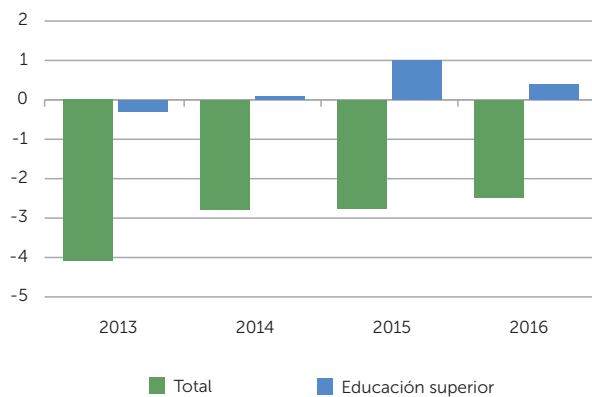

Gráfico 13
Evolución da diferenza na taxa de paro Galicia-España (en %)

varía en función do tramo de idade analizado. O diferencial nos maiores de 55 anos é claramente favorable a España (pola maior proporción de persoas maiores en Galicia), no tramo de 25 a 54 anos é lixeiramente favorable a Galicia, e volve ser favorable a España para os menores de 25 anos, o que reflicte as maiores dificultades dos mozos galegos para acadar un emprego. Un dato máis: a taxa de paro do colectivo con estudos superiores é un punto superior á española, cando para o conxunto da poboación o diferencial é favorable a Galicia en preto de tres puntos (gráfico 13).

A precariedade do novo emprego: a evolución da contratación temporal, a tempo parcial e o salario medio

Un dos problemas estruturais do mercado laboral galego e español é a súa forte segmentación. Fronte aos empregados indefinidos, que contan cun elevado grao de seguridade no emprego e amplos beneficios sociais, coexiste un gran colectivo de empregados temporais, con escasa cobertura social e elevada estacionalidade, que aglutina esencialmente os mozos, aos menos formados e as mulleres.

Gráfico 14
Evolución da temporalidade (en % dos asalariados)

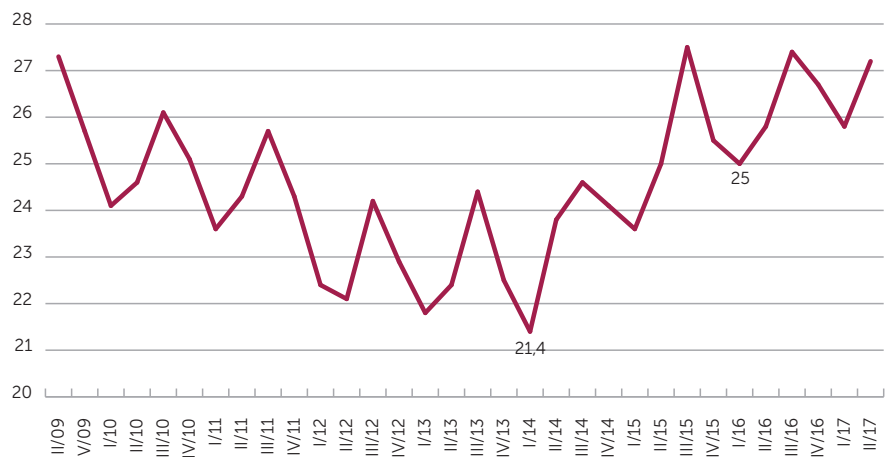

Gráfico 15

Evolución do emprego a tempo parcial (en % dos asalariados)

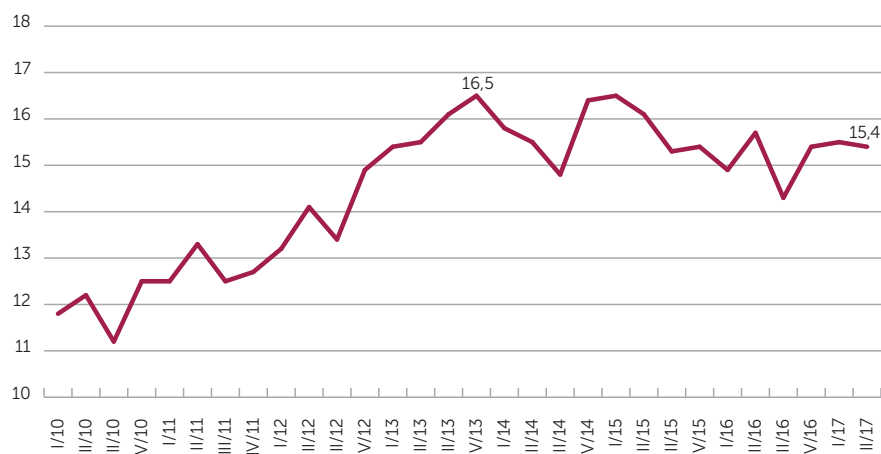
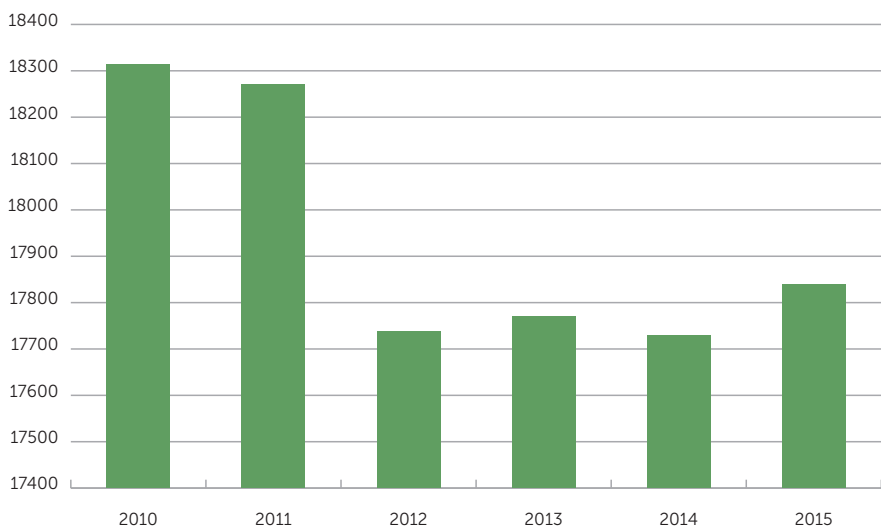

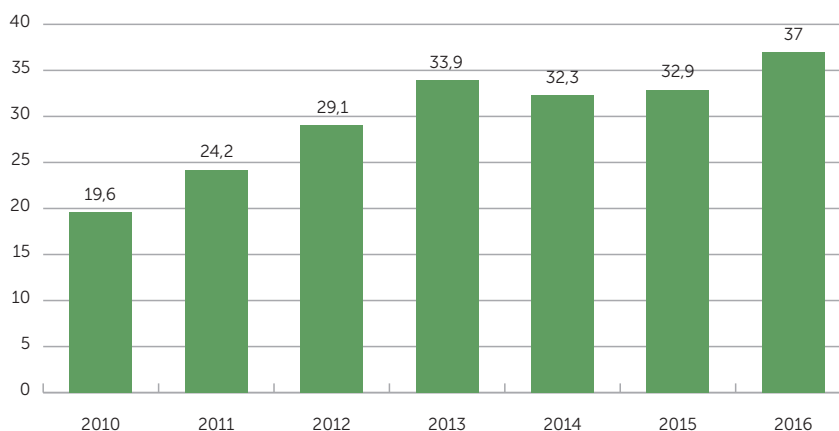
Gráfico 16

Salario medio anual (óptica do perceptor) en Galicia

O seu aumento coincide cun empeoramento das súas condicións laborais, alimentando a precariedade laboral do mercado de traballo galego.

Estase creando emprego a un ritmo importante, pero de escasa calidade. A porcentaxe de asalariados temporais xa supera o 25,8% (gráfico 14) e, cos cambios na lexislación do emprego a tempo parcial, o traballo por horas ten acadado niveis non coñecidos en Galicia supoñendo case o 15,5% do emprego asalariado (gráfico 15). É importante destacar que para o 63% dos contratados a tempo parcial en 2016, esta situación é unha opción forzada por non poder atopar un

Gráfico 17**Evolución do número de fogares sen ingresos** (en miles)

emprego a tempo completo. En 2010, en plena crise económica a porcentaxe de contratos a tempo parcial por non poder atopar un emprego a tempo completo era significativamente inferior (o 49%).

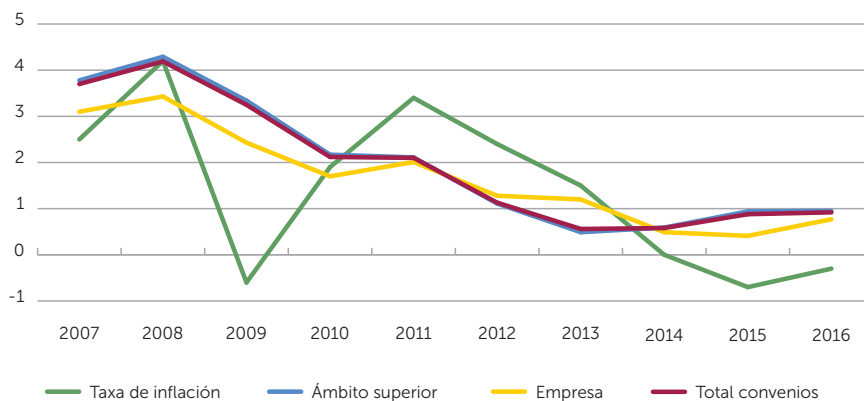
A recuperación do mercado de traballo está sendo máis lenta do esperado, sobre todo se temos en conta que o nivel de produción xa ten acadado as cifras precrise. As feridas da prolongada crise son moi profundas e, nalgún caso, incluso parece que os indicadores non acaban de mostrar a ansiada recuperación. Un último dato: o número de fogares no que ningún dos seus compoñentes percibe ingresos de ningún tipo case se dobrou entre 2010 e 2016. Unha situación dramática que confirma que a recuperación non está chegando a todos os fogares. Certo é que estamos a falar do 3,5% das familias galegas, unha porcentaxe reducida. Non obstante, que nun contexto de recuperación o número de familias sen ingresos siga aumentado debe ser analizado con detalle.

Salarios e custos salariais

A lenta saída da recesión tamén se está a reflectir na evolución doutros indicadores relacionados co mercado de traballo, como os salarios. A estratexia de devaluación interna seguida desde o comezo da recesión para limitar a destrución de emprego trouxo consigo unha forte caída dos soldos e dos custos salariais, que se reflectiron principalmente nun acusado descenso dos incrementos salariais pactados nos convenios colectivos. A atonía na demanda agregada da economía provocou, asemade, unha forte caída nos prezos, que amosaron taxas de variación negativas durante boa parte dos últimos 24 meses (nun claro proceso de deflación). No ano 2016 este proceso continuou, aínda que moderando a súa dinámica. O índice de prezos ao consumo rexistrou en Galicia para o conxunto do ano unha variación do -0,3%, catro décimas máis que en 2015, aínda que xa desde setembro de 2016 a taxa de inflación interanual comezara

Gráfico 18

Aumento salarial pactado por ámbito de aplicación do convenio (en %)

a se situar en valores positivos (0,2%), para rematar o ano no 1,6%. Este proceso, ademais, afianzouse na primeira metade do ano 2017, con fortes aumentos na taxa de variación do IPC, sempre por riba do 2%. Parece polo tanto que o proceso de deflación se ten revertido, afastando os riscos macroeconómicos asociados. Segundo a Estadística de Convenios Colectivos, elaborada polo Ministerio de Emprego e Seguridade Social, os aumentos salariais pactados nos convenios colectivos non comezaron aínda a reflectir a lixeira recuperación dos niveis de ocupación e actividade do mercado de traballo. Así, para o conxunto de convenios, o aumento medio pactado en 2016 foi do 0,92%, lixeiramente por debaixo do aumento pactado a nivel nacional (1%). En calquera caso, este dato é practicamente idéntico ao rexistrado en 2015, no que o aumento pactado fora do 0,88%. Visto en perspectiva, desde o comezo da recesión os aumentos salariais pactados nos convenios colectivos téñense reducido substancialmente, pasando do 4,19% de 2008 ao 0,92% de 2016.

Como é habitual, existen diferenzas apreciables na dinámica dos aumentos salariais pactados segundo o ámbito de aplicación do convenio. Nos convenios de empresa é máis doado negociar directamente aspectos non directamente relacionados cos salarios, como poden ser as xornadas, comedores de empresa, garderías, etc. Neste ámbito de negociación é máis doado substituír parte do aumento salarial por melloras non salariais nas condicións de traballo. Por outra banda, neste ámbito de negociación máis atomizado, os traballadores son máis conscientes dos efectos sobre a súa propia empresa dos aumentos salariais, polo que tenden a axustar estes á evolución efectiva da produtividade e das condicións internas da empresa. En consecuencia, os aumentos salariais pactados tenden a ser inferiores aos de convenios con ámbito de aplicación superior á empresa (como os sectoriais ou os nacionais). Así, en 2016, o aumento salarial pactado neste tipo de convenios foi do 0,77%, case tres décimas máis que en 2015, e en liña co dato rexistrado para o conxunto nacional (0,76%). En cambio, nos convenios de ámbito superior o aumento salarial pactado foi do 0,95%. Aínda que as diferenzas son pequenas si están a reflectir diferentes dinámicas na negociación colectiva. En calquera caso, se se confirma o cambio de tendencia

Cadro 1**Evolución dos custos laborais (en miles de persoas)**

	2015	2016						
		I trim.	II trim.	III trim.	IV trim.	Media	Variación absoluta	TVI (en %)
Industria								
Custo total	2.246,16	2.203,05	2.232,73	2.213,59	2.343,66	2.248,26	2,10	0,09
Custo salarial total	1.648,96	1.596,18	1.640,63	1.624,04	1.759,08	1.654,98	6,02	0,37
Custo salarial ordinario	1.447,89	1.446,00	1.446,88	1.455,91	1.438,94	1.446,93	-0,95	-0,07
Outros custos	597,19	606,87	592,10	589,55	584,58	593,28	-3,92	-0,66
Custo por percepción non salariais	66,69	76,84	62,81	54,70	59,25	63,40	-3,29	-4,94
Custo por cotización obrigatorias	543,01	540,59	540,90	546,34	541,44	542,32	-0,69	-0,13
Subvencións e bonificacións da Seguridade Social	12,51	10,55	11,61	11,50	16,12	12,45	-0,06	-0,52
Construción								
Custo total	2.629,08	2.550,46	2.625,58	2.610,16	2.997,97	2.696,04	66,96	2,55
Custo salarial total	1.922,57	1.850,59	1.915,21	1.892,16	2.290,75	1.987,18	64,61	3,36
Custo salarial ordinario	1.641,48	1.659,82	1.655,02	1.654,86	1.654,33	1.656,01	14,52	0,88
Outros custos	706,51	699,87	710,37	718,00	707,22	708,87	2,36	0,33
Custo por percepción non salariais	78,56	57,93	67,51	69,61	66,51	65,39	-13,17	-16,76
Custo por cotización obrigatorias	639,04	652,64	654,13	660,16	660,77	656,93	17,88	2,80
Subvencións e bonificacións da Seguridade Social	11,09	10,71	11,27	11,77	20,06	13,45	2,36	21,28
Servizos								
Custo total	2.431,42	2.334,62	2.399,49	2.248,05	2.476,15	2.364,58	-66,84	-2,75
Custo salarial total	1.682,03	1.540,61	1.643,00	1.537,08	1.742,02	1.615,68	-66,35	-3,94
Custo salarial ordinario	1.498,80	1.473,97	1.457,32	1.439,82	1.428,99	1.450,03	-48,77	-3,25
Outros custos	749,39	794,01	756,49	710,97	734,13	748,90	-0,49	-0,07
Custo por percepción non salariais	123,50	161,13	131,06	96,53	127,02	128,94	5,43	4,40
Custo por cotización obrigatorias	638,38	642,31	634,85	623,69	627,41	632,07	-6,31	-0,99
Subvencións e bonificacións da Seguridade Social	12,48	9,43	9,43	9,26	20,30	12,11	-0,38	-3,00
Total								
Custo total	2.135,53	2.107,39	2.120,66	2.115,61	2.172,15	2.128,95	-6,58	-0,31
Custo salarial total	1.579,81	1.539,66	1.572,82	1.567,83	1.630,80	1.577,78	-2,04	-0,13
Custo salarial ordinario	1.396,12	1.391,84	1.394,68	1.409,79	1.387,25	1.395,89	-0,23	-0,02
Outros custos	555,72	567,73	547,84	547,78	541,35	551,18	-4,54	-0,82
Custo por percepción non salariais	58,20	73,89	55,36	47,33	51,46	57,01	-1,19	-2,05
Custo por cotización obrigatorias	510,38	504,44	504,38	512,08	504,68	506,40	-3,98	-0,78
Subvencións e bonificacións da Seguridade Social	12,87	10,61	11,90	11,63	14,79	12,23	-0,64	-4,93

Fonte: INE, Encuesta Trimestral de Costes Laborales.

na evolución da taxa de inflación (tal e como indican os datos da primeira metade do ano) cabe a posibilidade de que os traballadores traten de recuperar a capacidade adquisitiva perdida. Neste sentido, o éxito que teñan dependerá do seu poder de negociación, claramente debilitado despois da recesión e das sucesivas reformas laborais. Os datos da Estadística de Convenios Colectivos indican que na primeira metade do ano os aumentos salariais pactados seguen a ser baixos, tanto nos convenios de empresa como nos de ámbito superior (1,1% en ambos os casos).

A análise dos salarios como parte dos custos da empresa complementa a imaxe que nos proporciona a estatística de convenios. Tomando os datos da Encuesta Trimestral de Coste Laboral fornecida polo INE, podemos analizar a evolución dos custos salariais das empresas, cunha certa desagregación sectorial (a enquisa proporciona datos para sectores non primarios). Así, para o conxunto do ano, o custo laboral total medio por traballador ascendeu ata 2.248,3 euros, tan só un 0,1% máis que en 2015. Nos diferentes sectores contemplados na enquisa producíronse fortes diferenzas. Mentres na industria o custo total se incrementaba nun 2,5%, a construción e os servizos rexistraron caídas, que son moito máis fortes no primeiro caso (-2,7%) que no segundo (-0,3%). Dentro dos compoñentes do custo, o salarial total (engloba as percepcións salariais, as horas extraordinarias, as gratificacións extraordinarias e os pagos atrasados) aumentou nun 0,4% para o conxunto de sectores (3,4% na industria, -3,9% na construción e -0,1% nos servizos). A diferenza na evolución entre o custo salarial total e salarial ordinario, polo tanto, reflicte a dinámica destes compoñentes adicionais, fundamentalmente as horas extraordinarias e as complementarias. O feito de que na industria o custe salarial ordinario aumente nun 0,9%, mentres que o custe salarial total o faga nun 3,4%, indica que se está a empregar a hora extraordinaria como ferramenta de resposta ante a alza na actividade. De feito, os datos da enquisa indican que as horas extras por traballador aumentaron no sector de 0,78 a 0,90. No resto de sectores a dinámica é diferente. Así, na construción a caída no custo salarial total é practicamente debido á caída do ordinario (as horas extras por traballador caen do 0,55 a 0,34), mentres nos servizos o custo salarial ordinario permanece constante respecto a 2015.

Os custos por percepcións non salariais (que inclúen as prestacións sociais directas, como pagos por incapacidade temporal ou os pagos por desemprego en casos de suspensión temporal ou redución de xornada) reducíronse nun 4,9% para o conxunto de sectores non primarios. De novo existen diferenzas apreciables por sectores: mentres na industria a caída é do 16,8%, nos servizos a redución é moi inferior (2%). Na construción, pola contra, rexistrouse un aumento neste tipo de custos do 4,4%.

Perspectivas a curto prazo

Na presentación dos orzamentos de 2017, o Goberno de Galicia estimou nun 2,4% o crecemento do PIB, o que estaría acompañado dunha redución da taxa de paro dun punto e medio ata acadar o 15,6%. En xullo de 2017 revisouse a previsión de crecemento do PIB ata o 3,1%, pero non se mudou o obxectivo respecto á taxa de paro.

Cadro 2**Escenario macroeconómico de Galicia**

Taxas de variación interanuais (en %)

	Agosto 2017
PIB real	3,1
Gasto en consumo final	1,9
Gasto en consumo final dos fogares e ISFLSF	1,8
Gasto en consumo final das AAPP	2,1
Formación bruta de capital	3,2
Demanda interna (achega ao crecemento do PIB)	2,1
Exportacións de bens e servizos	5,4
Importacións de bens e servizos	3,7
PIB a prezos correntes	4,6
Emprego*	1,9
Taxa de paro	15,6
Taxa de actividade	53,5
Taxa de actividade (de 16 a 64 anos)	73,7

* Postos de traballo equivalentes a tempo completo.

Fonte: IGE.

A previsión inicial supón, traducido a cifras da EPA, que a ocupación debería aumentar en 2017 en torno a 20.000 persoas. Polo tanto, para acadar a taxa de paro prevista, a poboación activa debería manterse estable cun lixeiro incremento (cadro 3).

Cun crecemento do PIB estimado no 3,1%, o escenario previsto para o emprego é de lenta recuperación (20.000 ocupados máis supón un incremento do 1,9%, claramente inferior ao 2,3% acadado en 2016, cando o crecemento do PIB tamén acadou o 3,1%). Polo tanto, os resultados do mercado laboral non serán tan brillantes como podería intuírse a tenor doutras cifras macroeconómicas que se están coñecendo. Os datos da EPA do primeiro semestre do ano 2017 confirman as dificultades da economía galega para traducir o intenso crecemento do PIB en novos empregos. Non obstante, se o empuxe dos últimos meses consegue estabilizarse no resto do ano (entre xuño 2016 e xuño 2017 o incremento da afiliación supera as 22.000 persoas) será posible acadar os obxectivos propostos, pero

que en todo caso amosarán unha débil relación entre crecemento do PIB e crecemento do emprego (3,1% fronte a 1,9%). A maior produtividade do sector exportador (o de maior crecemento) xunto coa débil recuperación da construción explican que agora o incremento do PIB teña menos repercusión no emprego.

Cadro 3**Evolución recente do mercado laboral galego** (en miles de persoas)

	2016-2015	Previsión 2017-2016	II/17-IV/16	II/17-II/16
Activos	-4,6	0,5	-3,5	-6,6
Poboación ocupada	23,4	20,0	-0,7	14,9
Poboación parada	-28,0	-19,4	-2,7	-21,4
Evolución taxa de paro %	-2,2	-1,6	-0,2	-1,6

Fonte: Elaboración propia a partir da Encuesta de Población Activa, INE-IGE e Ozamentos da Xunta de Galicia 2017.

Evolución dos custos laborais unitarios Galicia/norte de Portugal

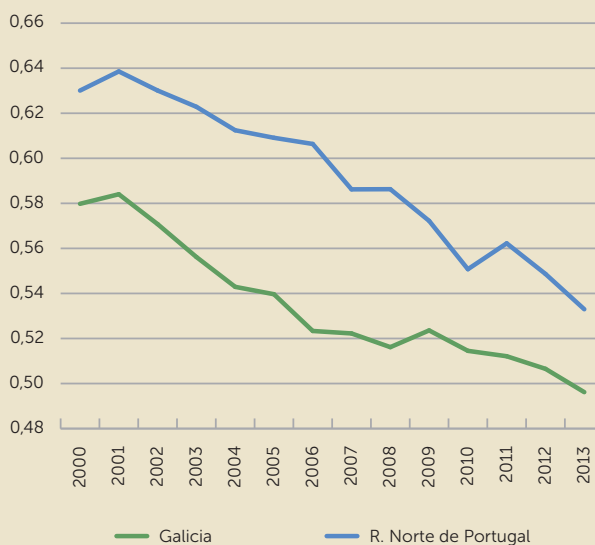
Desde a entrada na UE e as facilidades que supuxo para a mobilidade de traballo, capital e mercancías para Galicia e o norte de Portugal, as tensións entre estas dúas rexións para atraer investimentos se reavivan periodicamente, como está acontecendo nos últimos anos. A deslocalización de empresas que abandonan Galicia para instalarse en Portugal ou abrir filiais ao outro lado do Miño obedece á estratexia competitiva das matrices na que son determinantes os incentivos fiscais ou os prezos do chan industrial, pero tamén á existencia de diferenzas significativas en custos laborais. A facilidade de comunicación entre ambas as rexións e de acceso aos respectivos mercados xustifican que as empresas tratasen de gañar posición competitiva instalándose alí onde os custos laborais (en relación á produtividade) fosen menores e/ou permitisen acadar economías de alcance na distribución do seu produto.

Fixémonos na evolución do custo laboral unitario. Empregando datos procedentes de Eurostat, o gráfico R1 amosa a evolución dos custos salariais en relación á produtividade, é dicir, o custo laboral unitario (CLU), en Galicia e na rexión norte. As dúas economías levan anos reducindo o seu CLU, axuste que está sendo máis acusado no conxunto do sector industrial que no caso da manufactura. Ademais, o CLU é superior na rexión norte, aínda que se ten producido un proceso de converxencia, que é moito máis evidente na manufactura, xa que en 2013 se ten eliminado o diferencial existente a principios da década dos 2000. Non obstante, o comportamento desde o comezo da recesión vén sendo diferente. Mentres que na rexión norte o CLU mantén a tendencia á baixa desde o inicio da crise, en Galicia no caso da manufactura prodúcese un lixeiro incremento

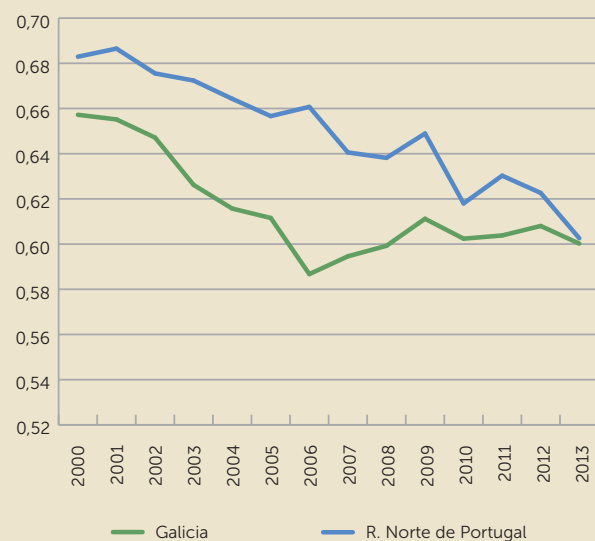
Gráfico R1

Evolución dos custos laborais unitarios (en %)

a) Sector Industrial

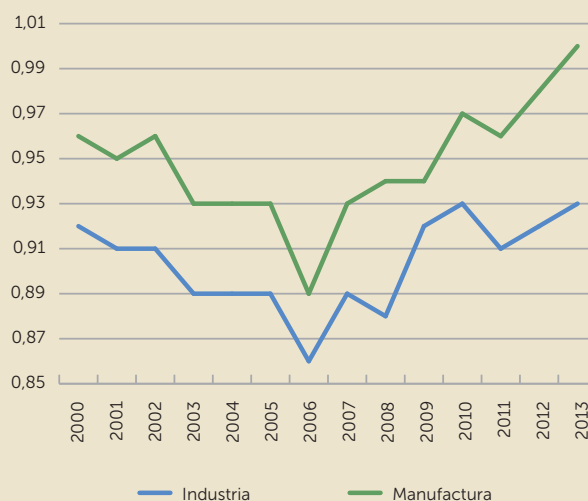
b) Sector manufactureiro

desde o mínimo da serie en 2006, para estabilizarse en torno ao 0,6. En termos relativos, por tanto, Galicia perdería vantaxe competitiva fronte á rexión norte que, potencialmente, podería xustificar cambios nas decisións de localización por parte das empresas.

O cálculo dun índice de competitividade simple (gráfico R2), como cociente entre o CLU nas dúas rexións amosa dous períodos claramente diferenciados. Durante o período previo á crise, Galicia foi mellorando a súa competitividade en custos laborais fronte á rexión norte, cunha caída dos valores do índice de 0,96 a 0,88 na industria e de 0,92 a 0,86 na manufactura. Desde o comezo da recesión, pola contra, a evolución descrita da produtividade e dos salarios provocou unha perda continua de competitividade, chegando incluso o índice a acadar valores próximos á unidade no sector manufactureiro.

Gráfico R2
Índice de competitividade en custos laborais unitarios

Desemprego de longa duración: rumbo á pobreza

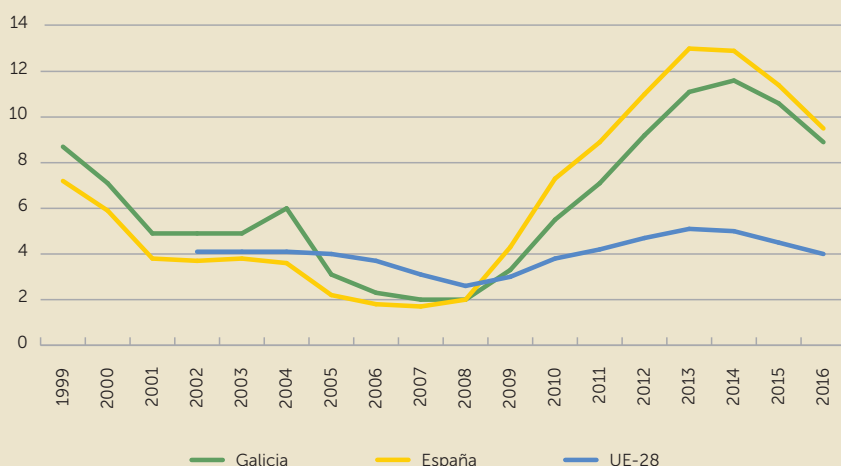
A forte destrución de emprego que se rexistrou desde o comezo da recesión ten elevado o desemprego ao seu nivel historicamente máis alto, volvendo poñer de relevo unha das características do mercado laboral español nas últimas décadas, a persistencia do paro. Galicia segue esta mesma pauta e a finais de 2016, logo de dous anos de recuperación, aínda mantén 117.600 desempregados máis que en 2007.

Este fenómeno da persistencia vai acompañado dun efecto paralelo, o aumento do desemprego de longa duración. Os traballadores que non dan atopado un emprego van acumulando meses como desempregados, o que, por unha banda, provoca unha depreciación das súas cualificacións (que limita a súa empregabilidade) e, pola outra, pode provocar un efecto desincentivo, polo que os traballadores, ante as escasas probabilidades de atopar un traballo, acaban por abandonar a busca de emprego, e pasan á inactividade (os inactivos desanimados pasaron de ser 25.200 en 2010 a 35.600 en 2014). Deste xeito, aínda que o mercado de traballo comece a crear emprego, os desempregados de longa duración non acceden aos novos traballos, en detrimento de parados con menor duración, nunha situación que se tende a enquistar co tempo.

O gráfico R3 mostra a evolución da taxa de paro de longa duración¹ en Galicia, España e a UE-28. É interesante destacar que durante a fase expansiva

Gráfico R3

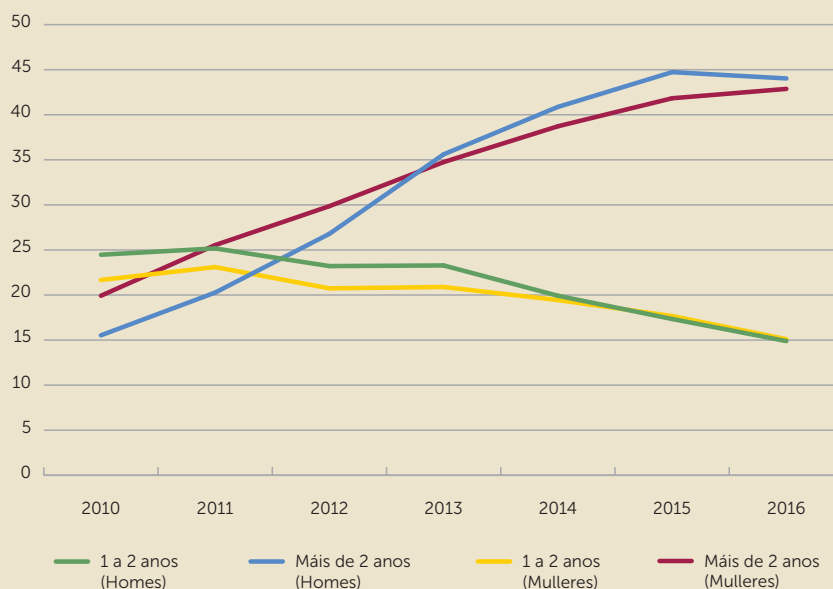
Evolución da taxa de paro de longa duración (en %)

¹ Segundo a definición utilizada polo Instituto Galego de Estatística, «Os parados de longa duración son aquelas persoas que levan doce meses ou máis en situación de desemprego. A duración do desemprego defínese como a duración da busca de traballo ou o período de tempo desde que deixou o último traballo (se ese período é menor que a duración da busca de traballo)». Esta definición é equivalente á utilizada por Eurostat nas operacións estatísticas relacionadas co mercado de traballo.

Gráfico R4

Parados segundo tempo de busca de emprego como proporción do total de desempregados por xénero (en %)

e coincidindo co *boom* inmobiliario, a taxa de paro de longa duración descendeu tanto en Galicia como no conxunto de España a valores próximos ao 2%, valores inferiores incluso á media da UE. A partir de 2008 a taxa de paro de longa duración comeza unha escalada sen precedentes, moito máis intensa a nivel nacional. Co inicio da recuperación a taxa comeza a descender, pero aínda se mantén en valores moi elevados próximos o 10% da poboación activa.

Os datos da EPA mostran que en 2016 o número de desempregados de longa duración en Galicia foi de 111.600, o que supón unha redución de 21.600 desde o ano precedente, e de 35.700 desde 2014 (máximo histórico da serie). Esta dinámica, non obstante, non evitou que o peso deste colectivo sobre o total de parados se reducise tan só en 2,9 puntos desde 2015, e seguise situado por enriba do 50% (en concreto o 51,8%). O peso do desemprego de longa duración acadou un valor mínimo en Galicia en 2008 (22,8%) e desde 2013 supera o 50%, o que indica que a redución no desemprego total está a incidir máis sobre os parados de duracións inferiores ao ano, agudizando, por tanto, os riscos asociados a períodos de desemprego prolongados.

De feito, os datos da EPA amosan que a porcentaxe de parados que levan buscando emprego entre un e dous anos tense reducido de xeito notorio desde 2013 (pasando do 23,2% do total ao 15%), mentres que os que levan buscando emprego máis de dous anos aumentan a súa porcentaxe en 8,2 puntos ata o 43,4%. A desagregación por sexos indica unha incidencia maior no caso dos homes, con porcentaxes sobre o total de parados superiores, especialmente no caso do desemprego de moi longa duración. No grupo de parados que levan buscando emprego entre un e dous anos prodúcese unha converxencia nos

valores, de xeito que en 2016 este colectivo representa o 15% do total de parados en ambos os sexos. No caso das duracións máis longas tamén se produce unha certa converxencia, xa que no grupo masculino os parados que levan máis de dous anos buscando emprego despois de acadar un máximo en 2015 reduciron a súa porcentaxe no total, mentres que nas mulleres o seu peso no total segue medrando (gráfico R4).

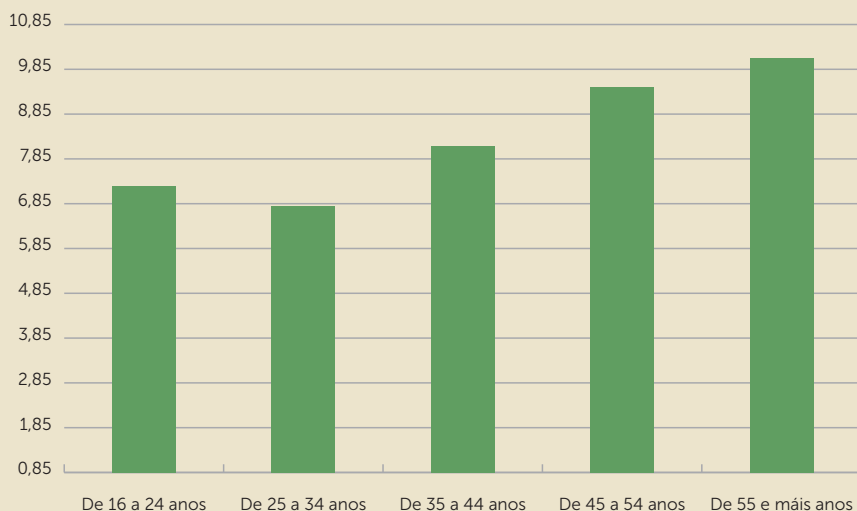
En definitiva, esta análise confirma que un colectivo moi relevante de desempregados levan buscando emprego máis de dous anos e que a economía galega está tendo pouco éxito na incorporación destes parados de moi longa duración ao emprego. Esta é unha das consecuencias máis preocupantes da crise, pois estas persoas corren o risco de quedar descolgadas do mercado laboral para sempre.

Por último, cómpre indicar que os colectivos máis afectados polo desemprego de longa duración son os traballadores en idades avanzadas e os de menor nivel educativo. A taxa de paro de longa duración increméntase coa idade, como mostra o gráfico R5. Os traballadores sen estudos ou os maiores de 55 anos, se pasan a situación de paro, teñen máis risco de acabar sendo desempregados de longa duración. O 63% dos parados sen estudos levan máis de dous anos buscando emprego, e entre os parados maiores de 55 anos, o 73% atópase en desemprego de longa duración.

Dado que a recuperación non parece afectar coa mesma intensidade aos desempregados de longa duración que ao resto de desempregados, fanse necesarias actuacións de política laboral especificamente dirixidas a estes colectivos que garantan a súa empregabilidade no futuro e eviten a caída no desánimo (abandono do mercado laboral), a emigración ou a exclusión social.

Gráfico R5

Taxa de paro de longa duración por grupo de idade (en %). Ano 2016

A evolución da desigualdade salarial

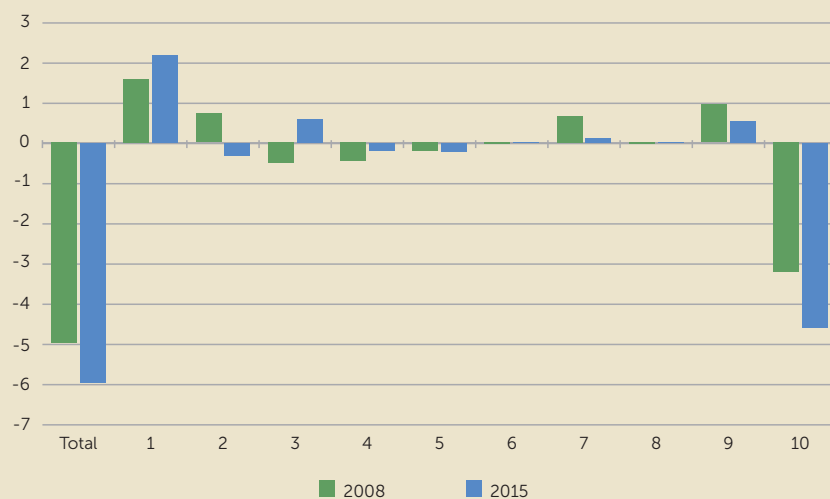
A moderación na evolución dos salarios, tanto en Galicia como no conxunto nacional, está a ser unha das bases sobre as que se asenta o proceso de recuperación dos niveis de ocupación. Os salarios veñen soportando boa parte do axuste desde o comezo da recesión, especialmente nos niveis máis baixos, o que leva aparelado un fenómeno paralelo: o incremento da desigualdade salarial.

Empregando datos procedentes da EPA, que proporciona información de salarios medios por deciles para o emprego principal, en 2015 o salario medio total mensual (en termos brutos) situouse en 1.780,9 euros, por debaixo do valor nacional, 1.893,7 euros, é dicir, o salario galego supoñía o 94% do nacional. Este dato inclúe tanto aos traballadores con xornada a tempo completo como a tempo parcial, polo que, se consideramos exclusivamente os primeiros, a diferenza salarial media aumenta lixeiramente (93%).

O gráfico R6 amosa a dinámica do diferencial salarial entre Galicia e España para o total de traballadores, e por deciles de salario, para os anos 2008 e 2015.² En termos xerais obsérvase que a fenda salarial entre Galicia e España se ten incrementado en case un punto porcentual como consecuencia, fundamentalmente, da evolución do nivel salarial no decil de maior salario, que aumenta a diferenza en dous puntos. Para o resto de deciles, salvo o de menor nivel salarial, a evolución é máis estable. Polo tanto, unha primeira conclusión é que os salarios en Galicia para os deciles intermedios evolucionaron de xeito similar aos do conxunto de España e que, por tanto, as diferenzas agregadas observadas son produto da diferente evolución dos salarios no primeiro e último decil. De feito, a evolución do diferencial salarial a favor de España concéntrase nos

Gráfico R6

Diferencial salarial por deciles Galicia-España (en %)

² O diferencial salarial calcúlase como o salario galego sobre o nacional menos a unidade. Polo tanto, un valor negativo indica unha fenda salarial respecto do valor nacional.

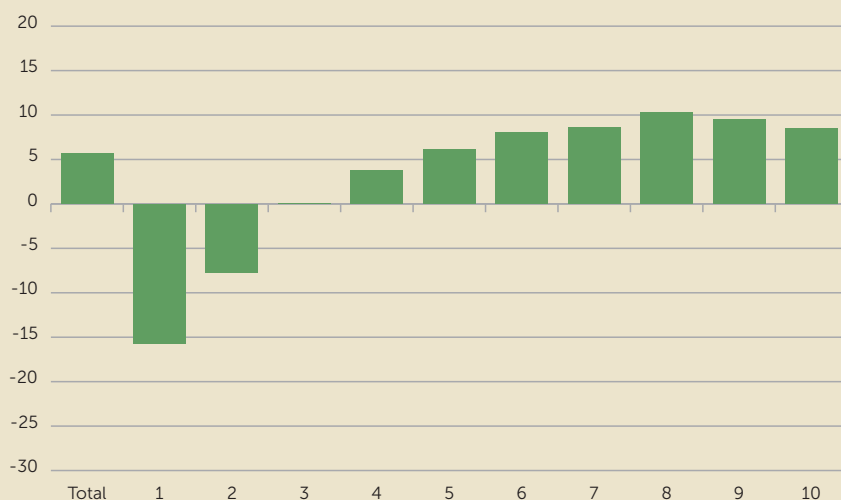
salarios máis elevados, xa que nos salarios máis baixos o diferencial é favorable a Galicia.

A distribución dos salarios dentro de Galicia si ten experimentado cambios profundos desde o comezo da crise, cun proceso de incremento continuo das diferenzas entre asalariados. Calquera indicador de desigualdade permite intuír un aumento das diferenzas intradistribución. Por exemplo, a ratio salarial entre o decil dez e o decil un aumentou desde o valor 8,2 en 2008 a 10,6 en 2015 (é dicir, o salario medio no decil máis alto pasa de ser 8,2 veces o salario medio do decil máis baixo a 10,6 veces). O rango interdecílico (a diferenza entre o salario medio do decil 9 e o do decil 1, que agrupa o 90% da distribución salarial, excluindo os salarios máis altos) aumentou de 2.329,8 a 2.550,8, e a desviación típica dos deciles salariais (outra das medidas habituais de dispersión) incrementouse de 1.064,7 en 2008 ata 1.200,6 en 2015. É dicir, todos os indicadores apuntan a un claro incremento da desigualdade salarial no conxunto da economía galega. O motivo reside en diferentes dinámicas ao longo da recesión. Así, os aumentos salariais que se produciron entre 2008 e 2015 son maiores a medida que avanzamos na escala salarial. O gráfico R7 representa a taxa de variación media para o período 2008-2015 para cada decil. Mentres nos niveis máis baixos os aumentos son modestos, ou incluso negativos (-1,4% e -0,6% para o primeiro e segundo decil, respectivamente), os aumentos son maiores para os niveis superiores de salario (1,8% para o noveno e 2,8 para o décimo).

Os datos tamén confirman que a recuperación dos niveis de ocupación está a basearse nunha moderación substancial do crecemento salarial, en moitos casos incluso con caídas nos salarios brutos medios nominais e que supoñen importantes perdas de poder adquisitivo. De feito, entre 2008 e 2015 o IPC nacional aumentou un 8,9% o que supón que só o decil 8 e 9 dos asalariados galegos conseguiron mellorar a súa capacidade de compra media. En España, desde o decil 7, todos os asalariados conseguiron mellorar a súa capacidade de compra.

Gráfico R7

Taxa de variación do salario bruto nominal por deciles entre 2008 e 2015 (en %)

II. Agricultura

- O sector agrario galego xera hoxe unha produción un 50% superior e unha renda un 12% inferior á de 1990, pero faino con só 1/6 da man de obra. Como consecuencia, a renda por ocupado multiplicouse nos últimos 25 anos por 5,6, ata alcanzar o 90% da media da agricultura española.
- Ao longo de 2016 iniciouse unha leve recuperación dos prezos dos produtos agrarios nos mercados mundiais, despois da forte caída en 2014 e 2015.
- A mellora dos mercados internacionais está na orixe da recuperación dos prezos do leite en Galicia no segundo semestre de 2016. Pero a súa media anual volveu diminuír (nun 2,2%) respecto a 2015.
- A dinámica do sector agrario galego caracterizouse en 2016 por un estancamento da produción, resultado do crecemento do *output* gandeiro e a contracción do agrícola.
- Os prezos rexistraron este ano un comportamento levemente favorable, grazas ao abaratamento dos insumos e a pesar do novo descenso dos prezos dos produtos gandeiros.
- O resultado foi un pequeno incremento da renda global do sector (1,1%), aínda que lonxe do crecemento constatado na agricultura española (6,1%).
- Nas ramas vexetais tivo lugar unha caída do *output* e unha alza dos prezos, que deu como resultado un lixeiro aumento do valor da produción, mentres que a conxuntura oposta caracterizou as ramas gandeiras: expansión dos volumes producidos, pero deterioración dos prezos.

A dinámica do complexo agroalimentario e do complexo da madeira no período 2000-2014

A recente publicación polo IGE das estimacións das Contas Económicas de Galicia correspondentes a 2014 permite actualizar a análise ofrecida en informes anteriores sobre a estrutura e a dinámica do complexo agroalimentario e do complexo da madeira. Resumimos a continuación as súas tendencias a medio prazo (2000-2014), prestando especial atención á evolución rexistrada desde o inicio da crise económica (2008-2014).

Complexo agroalimentario

Partindo das Contas Económicas de Galicia. Base 2010 desagregadas a 73 ramas, incluímos no complexo de produción agroalimentario as seis ramas seguintes: agricultura, gandaría, caza e servizos relacionados; procesamento e conservación de carne e elaboración de produtos cárnicos; fabricación de produtos lácteos; fabricación de produtos para a alimentación animal; outras industrias alimentarias e fabricación de bebidas.

O complexo agroalimentario, definido como o conxunto formado polo sector agrario e as industrias transformadoras dos seus produtos, mantén un peso relevante na economía galega: en 2014 xeraba o 5,3% do VEB e o 6,5% do emprego, porcentaxes que superan a media española e en maior medida a da UE. Ademais, durante a recente crise económica este complexo produtivo tivo un comportamento comparativamente favorable; feito lóxico por tratarse de ramas que producen bens de primeira necesidade, que sufriron menos a retracción do consumo provocada pola crise. Deste modo, fronte á continua diminución do seu peso relativo que se constataba na fase de expansión 1995-2007, no período de crise (2008-2014) aumentou lixeiramente a participación do complexo no VEB (do 5% ao 5,3%) e estabilizouse o seu peso no emprego (ao redor do 6,5%) (cadro 3).

Esa dinámica favorable en termos comparativos deuse tanto no sector agrario como na industria agroalimentaria, aínda que no primeiro caso con certos matices. Concretamente, as ramas da industria agroalimentaria incrementaron no período 2008-2014 o seu peso na economía galega, tanto en termos de VEB (do 1,8% ao 1,9%) como de emprego (do 1,7% ao 2,1%). En tanto que o sector agrario viu reforzada a súa participación no VEB (do 3,2% ao 3,4%), pero continuou diminuíndo a porcentaxe no emprego (do 5% ao 4,4%). Por outro lado, no plano temporal hai que destacar que esa variación global esconde un notable

contraste entre a primeira e a segunda fases da crise. No bienio 2009-2010 asistimos a unha forte contracción do VEB tanto do sector agrario como da industria agroalimentaria, que provocou unha nova redución do seu peso no PIB. Mentres que iso deixou paso en ambos os casos a un significativo crecemento durante a segunda recesión (trienio 2011-2013), que para as ramas industriais continuou en 2014, o ano que podemos considerar como o de inicio da recuperación económica (cadros 1, 2 e 3).

Non obstante, a relevancia do complexo agroalimentario en Galicia segue acompañándose dunha debilidade estrutural que non se viu corrixida, nin sequera parcialmente, nos anos recentes: este continúa centrado na produción agraria, sendo limitado o desenvolvemento da industria transformadora. Concretamente, en 2014 a industria só achega o 35,9% do VEB do complexo, porcentaxe mesmo

Cadro 1

Evolución do valor engadido do complexo agroalimentario en Galicia

	Base 2000		Base 2010							
	1995	2000	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Millóns de euros correntes										
Agricultura, gandería e caza	892,3	856,9	1.139,1	1.706,3	1.477,9	1.452,6	1.516,2	1.515,0	1.793,8	1.699,7
Industria agroalimentaria	428,4	532,7	630,1	967,4	871,8	821,0	811,3	802,7	932,3	962,6
Industria cárnica	66,6	91,9	130,0	148,2	174,0	150,2	179,1	139,2	188,8	179,5
Industria láctea	78,8	75,7	122,1	202,1	146,6	114,8	89,1	148,1	169,7	176,9
Industria alimentación animal	65,4	65,8	59,8	116,2	85,9	83,8	69,3	76,6	82,7	80,1
Outras industrias alimentarias	145,2	186,0	211,0	317,2	249,4	232,4	236,0	221,1	285,4	259,0
Industria de bebidas	72,5	113,3	107,2	183,8	216,0	239,8	237,8	217,7	205,6	267,1
Total	1.320,8	1.389,5	1.769,2	2.673,7	2.349,7	2.273,5	2.327,5	2.317,7	2.726,1	2.662,3
% sobre o total do complexo										
Agricultura, gandería e caza	67,6	61,7	64,4	63,8	62,9	63,9	65,1	65,4	65,8	64,1
Industria agroalimentaria	32,4	38,3	35,6	36,2	37,1	36,1	34,9	34,6	34,2	35,9
Industria cárnica	5,0	6,6	7,3	5,5	7,4	6,6	7,7	6,0	6,9	7,3
Industria láctea	6,0	5,4	6,9	7,6	6,2	5,0	3,8	6,4	6,2	6,2
Industria alimentación animal	4,9	4,7	3,4	4,3	3,7	3,7	3,0	3,3	3,0	2,5
Outras industrias alimentarias	11,0	13,4	11,9	11,9	10,6	10,2	10,1	9,5	10,5	11,2
Industria de bebidas	5,5	8,2	6,1	6,9	9,2	10,5	10,2	9,4	7,5	8,6
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Os datos de 2013 e 2014 son provisionais.

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE, Contas Económicas. Base 2000. Serie 1995-2001 e Contas Económicas de Galicia. Base 2010. Serie 2000-2014.

inferior á de 2008 (36,2%) e practicamente idéntica á que se rexistraba a comezos de século (35,6% no ano 2000) (cadro 1). Un dato que contrasta co que se observa en xeral nos países do noso contorno, nos que o habitual é que o VEB xerado na transformación das materias primas agrarias supere o da agricultura. A consecuencia é que a nosa especialización no contexto estatal e europeo se centra na produción agraria, mentres que o peso da industria agroalimentaria no PIB só supera levemente a media da UE e está por debaixo da española.

Como temos sinalado en anteriores informes, esa debilidade estrutural explícase por dous factores: a incapacidade da industria agroalimentaria galega para transformar unha parte importante da nosa produción agraria, que sae en bruto cara a outros territorios e, polo tanto, é neses territorios onde xera o emprego e renda derivado da súa transformación industrial; ao que se une a especialización da agroindustria galega en produtos de escaso valor engadido. Este último problema, lonxe de mellorar, parece terse agravado no último decenio: se en 2000 a ratio VEB/produción na industria agroalimentaria de Galicia se limitaba ao 23,1%, en 2014 descendera ao 18,8%. Afectando isto con especial intensidade ás industrias derivadas das nosas principais producións gandeiras (leite e carne): en 2014 a ratio VEB/volume de vendas limitábase na industria cárnica de Galicia ao 10%, fronte a unha media española do 20%; e na industria láctea a cifra era do 14%, moi por debaixo tamén da media da rama en España (19%).¹

Cadro 2

Evolución do emprego no complexo agroalimentario en Galicia

	Base 2000		Base 2010							
	1995	2000	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Postos de traballo equivalentes a tempo completo (miles de persoas)										
Agricultura, gandería e caza	182,4	133,3	130,3	58,8	56,4	56,7	54,6	51,6	48,1	41,6
Industria agroalimentaria	16,3	18,6	17,9	19,6	20,4	20,2	19,9	19,3	19,4	19,6
Industria cárnica	2,5	2,9	3,9	3,9	4,5	4,1	4,1	4,0	4,3	4,3
Industria láctea	1,8	1,7	1,7	1,9	2,1	1,9	2,0	1,8	2,0	2,0
Industria alimentación animal	1,3	1,2	1,2	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2	1,1	1,0
Outras industrias alimentarias	9,1	10,9	9,2	9,3	9,6	9,8	9,7	9,7	9,4	9,5
Industria de bebidas	1,6	1,9	1,8	3,1	3,0	3,1	2,9	2,7	2,6	2,8
Total	198,6	151,9	148,2	78,4	76,8	76,8	74,5	70,9	67,5	61,2

* Os datos de 2013 e 2014 son provisionais.

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE, Contas Económicas. Base 2000. Serie 1995-2001 e Contas Económicas de Galicia. Base 2010. Serie 2000-2014.

¹ Datos procedentes da Encuesta Industrial de Empresas do INE.

Cadro 3**Evolución do peso do complexo agroalimentario no conxunto da economía galega**

	Base 2000		Base 2010							
	1995	2000	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
VEB (%)										
Agricultura, gandería e caza	3,7	2,5	3,7	3,2	2,8	2,8	3,0	3,1	3,6	3,4
Industria agroalimentaria	1,8	1,6	2,0	1,8	1,7	1,6	1,6	1,6	1,9	1,9
Industria cárnica	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
Industria láctea	0,3	0,2	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4
Industria alimentación animal	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2
Outras industrias alimentarias	0,6	0,6	0,7	0,6	0,5	0,4	0,5	0,4	0,6	0,5
Industria de bebidas	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5
Total	5,5	4,1	5,7	5,0	4,5	4,4	4,5	4,7	5,5	5,3
Postos de traballo (%)										
Agricultura, gandería e caza	18,3	12,3	11,4	5,0	5,1	5,2	5,3	5,2	5,0	4,4
Industria agroalimentaria	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8	1,9	1,9	2,0	2,0	2,1
Industria cárnica	0,2	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5
Industria láctea	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Industria alimentación animal	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Outras industrias alimentarias	0,9	1,0	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0
Industria de bebidas	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Total	19,9	14,0	13,1	6,6	6,9	7,1	7,2	7,2	7,0	6,5

* Os datos de 2013 e 2014 son provisionais.

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE, Contas Económicas. Base 2000.

Serie 1995-2001 e Contas Económicas de Galicia. Base 2010. Serie 2000-2014.

Complexo da madeira

No complexo da madeira incluímos catro ramas, das 73 que distingue o IGE nas Contas Económicas de Galicia. Base 2010: silvicultura e explotación forestal; industria da madeira e da cortiza; industria do papel; fabricación de mobles. En 2014 este complexo xerou un valor engadido de 883,6 millóns de euros e deu ocupación a 20.800 persoas, o que supón o 1,8% do VEB e o 2,2% do emprego da economía galega (cadros 4 e 5); isto é, aproximadamente un terzo do que representa o complexo agroalimentario.

No que respecta á súa dinámica, na fase de expansión económica 1995-2007 o complexo da madeira experimentou aquí un importante crecemento nominal do VEB, pero a un ritmo menor ao do conxunto da economía, o que provocou unha diminución do seu peso relativo no PIB e tamén no emprego.

Cadro 4**Evolución do valor engadido e do emprego no complexo da madeira en Galicia**

	Base 2000		Base 2010							
	1995	2000	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
A. VEB										
<i>Millóns de euros correntes</i>										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	182,5	245,8	266,3	340,2	250,5	307,0	330,7	288,5	283,5	295,7
Industria da madeira e da cortiza	278,1	344,9	338,4	457,9	362,8	352,7	356,3	323,0	312,2	337,3
Industria do papel	127,5	158,2	168,2	141,7	89,8	155,5	119,1	115,1	106,3	62,5
Fabricación de mobles	-	-	131,2	234,5	213,9	190,3	181,9	195,9	180,4	188,2
Total	588,1	749,0	904,0	1.174,4	917,1	1.005,4	988,0	922,5	882,4	883,6
<i>% sobre o total do complexo</i>										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	31,0	32,8	29,5	29,0	27,3	30,5	33,5	31,3	32,1	33,5
Industria da madeira e da cortiza	47,3	46,1	37,4	39,0	39,6	35,1	36,1	35,0	35,4	38,2
Industria do papel	21,7	21,1	18,6	12,1	9,8	15,5	12,1	12,5	12,0	7,1
Fabricación de mobles	-	-	14,5	20,0	23,3	18,9	18,4	21,2	20,4	21,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
B. Emprego										
<i>Postos de traballo (miles de persoas)</i>										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	3,8	6,7	5,4	7,7	8,1	6,8	6,7	6,2	6,2	7,0
Industria da madeira e da cortiza	11,3	14,1	14,6	11,7	10,4	10,2	9,2	8,5	8,1	7,5
Industria do papel	1,1	1,0	1,1	1,5	1,6	1,6	1,6	1,5	1,4	1,6
Fabricación de mobles	-	-	12,6	8,2	7,5	6,9	6,3	5,5	5,0	4,8
Total	16,2	21,8	33,7	29,1	27,5	25,5	23,7	21,7	20,7	20,8
<i>% sobre o total do complexo</i>										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	23,7	30,6	16,1	26,5	29,3	26,6	28,1	28,5	30,0	33,5
Industria da madeira e da cortiza	69,7	64,7	43,2	40,2	37,7	40,0	38,7	39,2	39,0	35,9
Industria do papel	6,6	4,7	3,3	5,1	5,7	6,2	6,6	7,0	7,0	7,8
Fabricación de mobles	-	-	37,3	28,2	27,2	27,2	26,6	25,2	24,0	22,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Os datos de 2013 e 2014 son provisionais.

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE, Contas Económicas. Base 2000 Serie 1995-2001 e Contas Económicas de Galicia. Base 2010. Serie 2000-2014.

Partindo diso, a crise económica tivo un forte impacto neste complexo produtivo, dada a súa ligazón con actividades especialmente afectadas pola crise, como a construción. Así, no período 2008-2013 o VEB do complexo sufriu unha caída media anual do 4,2%, ata retornar a unha cifra (en euros correntes) similar á de principios de século. A deterioración foi especialmente acusada na industria

Cadro 4**Evolución do valor engadido e do emprego no complexo da madeira en Galicia**

	Base 2000		Base 2010							
	1995	2000	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
A. VEB										
<i>Millóns de euros correntes</i>										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	182,5	245,8	266,3	340,2	250,5	307,0	330,7	288,5	283,5	295,7
Industria da madeira e da cortiza	278,1	344,9	338,4	457,9	362,8	352,7	356,3	323,0	312,2	337,3
Industria do papel	127,5	158,2	168,2	141,7	89,8	155,5	119,1	115,1	106,3	62,5
Fabricación de mobles	-	-	131,2	234,5	213,9	190,3	181,9	195,9	180,4	188,2
Total	588,1	749,0	904,0	1.174,4	917,1	1.005,4	988,0	922,5	882,4	883,6
<i>% sobre o total do complexo</i>										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	31,0	32,8	29,5	29,0	27,3	30,5	33,5	31,3	32,1	33,5
Industria da madeira e da cortiza	47,3	46,1	37,4	39,0	39,6	35,1	36,1	35,0	35,4	38,2
Industria do papel	21,7	21,1	18,6	12,1	9,8	15,5	12,1	12,5	12,0	7,1
Fabricación de mobles	-	-	14,5	20,0	23,3	18,9	18,4	21,2	20,4	21,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
B. Emprego										
<i>Postos de traballo (miles de persoas)</i>										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	3,8	6,7	5,4	7,7	8,1	6,8	6,7	6,2	6,2	7,0
Industria da madeira e da cortiza	11,3	14,1	14,6	11,7	10,4	10,2	9,2	8,5	8,1	7,5
Industria do papel	1,1	1,0	1,1	1,5	1,6	1,6	1,6	1,5	1,4	1,6
Fabricación de mobles	-	-	12,6	8,2	7,5	6,9	6,3	5,5	5,0	4,8
Total	16,2	21,8	33,7	29,1	27,5	25,5	23,7	21,7	20,7	20,8
<i>% sobre o total do complexo</i>										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	23,7	30,6	16,1	26,5	29,3	26,6	28,1	28,5	30,0	33,5
Industria da madeira e da cortiza	69,7	64,7	43,2	40,2	37,7	40,0	38,7	39,2	39,0	35,9
Industria do papel	6,6	4,7	3,3	5,1	5,7	6,2	6,6	7,0	7,0	7,8
Fabricación de mobles	-	-	37,3	28,2	27,2	27,2	26,6	25,2	24,0	22,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Os datos de 2013 e 2014 son provisionais.

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE, Contas Económicas Base 2000. Serie 1995-2001 e Contas Económicas de Galicia. Base 2010. Serie 2000-2014.

da madeira e da cortiza, pero deixouse sentir tamén con forza na fabricación de mobles e, aínda que en menor medida, no propio sector forestal (cadro 4). O resultado foi unha nova diminución do peso relativo deste complexo na economía galega, tanto en termos de VEB (do 2,2% en 2008 ao 1,8% en 2013) como de emprego (do 2,5% ao 2,2%) (cadro 5).

Cadro 5

Evolución do peso do complexo da madeira no conxunto da economía galega

	Base 2000		Base 2010							
	1995	2000	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
VEB (%)										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	0,8	0,7	0,9	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Industria da madeira e da cortiza	1,2	1,0	1,1	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7
Industria do papel	0,5	0,5	0,5	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1
Fabricación de mobles	-	-	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Total	2,7	2,6	2,9	2,2	1,8	1,9	1,9	1,9	1,8	1,8
Postos de traballo (%)										
Silvicultura, explotación forestal e actividades dos servizos relacionados	0,4	0,6	0,5	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7
Industria da madeira e da cortiza	1,1	1,3	1,4	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8
Industria do papel	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2
Fabricación de mobles	-	-	1,2	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5
Total	2,1	2,6	3,2	2,5	2,5	2,4	2,3	2,2	2,2	2,2

* Os datos de 2013 e 2014 son provisionais.

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE, Contas Económicas. Base 2000. Serie 1995-2001 e Contas Económicas de Galicia. Base 2010. Serie 2000-2014.

Esa dinámica negativa ligada á crise económica parece que tocou fondo en 2013, e así os datos de 2014 mostran unha estabilización tanto do VEB como do emprego do complexo, mesmo unha lixeira recuperación na maioría das ramas. A excepción encontrámola na importante contracción que sufriu o VEB da industria do papel (cadro 4). É certo que se trata de datos provisionais, pero esa evolución coincide coa da principal empresa da rama, ENCE, que en 2014 rexistrou unha caída da marxe bruta de máis de 140 millóns de euros respecto a 2013.² E no mesmo sentido apunta a Encuesta Industrial de Empresas do INE, que indica unha redución do VEB da rama de fabricación de pasta de papel superior a 190 millóns de euros, máis dun 70%.

A diferenza do complexo agroalimentario, no que segue predominando o sector primario, no da madeira é a industria transformadora a que xera a maior parte do VEB e do emprego; un dato que en principio hai que valorar de forma positiva. A limitación neste caso radica en que esta industria se centra en Galicia na primeira transformación, como ilustra o feito de que a primeira rama en importancia, a moita distancia, é a industria da madeira e da cortiza (tableiros, serra) (cadro 4). Isto constitúe un importante contraste co que sucede no

² Datos extraídos das contas económicas consolidadas que constan no *Informe de actividades 2014* de ENCE. Como matiz hai que ter en conta que estas cifras engloban moitas máis actividades da empresa que a produción de pasta de papel en Galicia.

conxunto de España e na UE, onde é a segunda transformación (fabricación de mobles e elaboración de papel) a que alcanza maior relevancia. Neste sentido, ademais da debilidade relativa da industria do moble, a industria do papel continúa limitándose en Galicia case en exclusiva á produción de pasta, sen presenza practicamente da segunda transformación. O reflexo é que a ratio VEB/produción na industria do papel galega era en 2014 do 13,5%, fronte ao 23,4% que alcanzaba no conxunto do Estado.³ O resultado final desa especialización na primeira transformación é que, mentres en Galicia o complexo xera 2 euros na transformación industrial por cada euro de valor engadido no monte, en España esa cifra elévase a máis de 9 euros.⁴

Tendencias a medio prazo do sector agrario (1990-2015)

No informe anterior ofrecemos un balance sobre a dinámica das macro-magnitudes do sector agrario galego no período 1990-2013 baseado na información dispoñible, que estaba integrada por dúas series: a publicada polo Ministerio de Agricultura para o decenio 1990-2000, completada coas súas estimacións para 2011-2013; e a serie integrada polas estimacións da Consellería do Medio Rural para 2000-2008 e os datos para os anos recentes (2008-2013) publicados polo IGE nas Contas Económicas de Galicia. No último ano viron a luz novas cifras que permiten actualizar esa análise. Por unha parte, o IGE publicou as estimacións das Contas Económicas de Galicia para 2014; datos que, sen ofrecer para a agricultura unhas contas detalladas, si permiten aproximarse ás súas magnitudes básicas (produción e renda). En paralelo, o Ministerio de Agricultura e Pesca, Alimentación e Medio Ambiente (MAPAMA),⁵ continuando o que fixera para 2011, 2012 e 2013, deu a coñecer as contas da agricultura por comunidades autónomas en 2014.⁶

Apoiándonos nesas cifras, e completándoas coas nosas propias estimacións para 2015, imos achegar unha imaxe actualizada das tendencias no período 1990-2015. Con isto trátase de resumir a dinámica do sector agrario en Galicia nos últimos 25 anos, co fin de contextualizar a análise da súa conxuntura en 2016.

³ Calculado a partir de INE, Contabilidad Nacional de España. Base 2010.

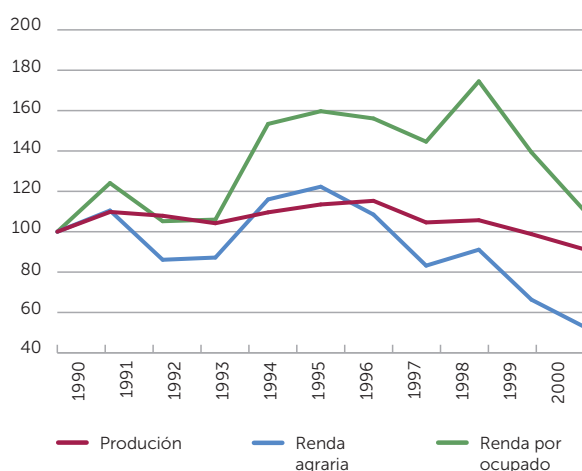
⁴ INE, Contabilidad Nacional de España. Base 2010.

⁵ Nova denominación do ministerio desde novembro de 2016 (a anterior era Ministerio de Agricultura, Alimentación e Medio Ambiente —MAGRAMA—).

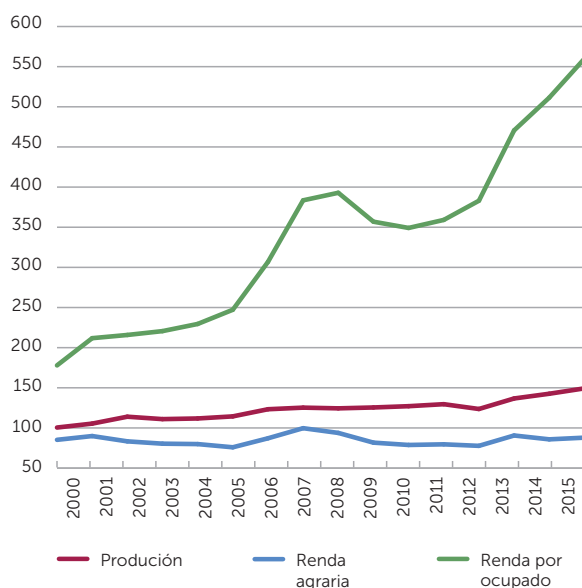
⁶ MAPAMA: *Cuentas Económicas de la Agricultura. Resultados Renta Agraria Regional 2014* (<http://www.mapama.gob.es/es/estadistica/temas/estadisticas-agrarias/economia/cuentas-economicas-agricultura/#para4>).

Gráfico 1
Evolución da renda agraria por ocupado
en termos reais

a) Series do MAPAMA

b) Series da Consellería do Medio Rural e IGE

**Tendencias globais no período
1990-2015**

No gráfico 1 recollemos a evolución anual das macromagnitudes básicas do sector agrario galego en termos reais no período 1990-2015 que se obtén tomando as series do MAPAMA (1990-2000) e da Consellería do Medio Rural (2000-2008), e enlazando esta última cos datos do IGE para 2008-2014 completados coas nosas estimacións para 2015.⁷ As tendencias no conxunto do período aparecen definidas por catro notas:

a. O volume da produción agraria experimentou un crecemento significativo: 49,3% nos 25 anos, o que supón unha taxa media acumulativa anual do 1,6%.

b. Esa expansión do *output* acompañouse, porén, dunha diminución da renda do sector en moeda constante (-12,1%). O que tivo a súa orixe en dous factores: o notable aumento dos consumos intermedios e as amortizacións do capital fixo, derivado dos cambios na tecnoloxía produtiva; e a dinámica desfavorable dos prezos (deterioración do nivel real dos prezos percibidos e da relación prezos percibidos/prezos pagados), só compensada en parte pola alza das subvencións.

c. O terceiro feito a salientar foi o fortísimo axuste demográfico, que se concreta en que a poboación ocupada se reduciu neste período a 1/6 do seu volume inicial (-84,4%).

d. Iso deu como resultado que a produción media obtida por cada agricultor se multiplicase, falando sempre en volume, en termos reais, por 10. E posibilitou tamén que, a pesar do descenso da renda global, a renda por ocupado experimentase un incremento espectacular, multiplicándose por 5,6. En cifras absolutas, expresado en euros constantes de 1995, este indicador pasou de 3530 euros por traballador en 1990 a 19.766 en 2015.

⁷ As cifras de produción están expresadas en termos reais (descontando a variación dos prezos percibidos), e as relativas á renda agraria, en moeda constante (deflactadas polo IPC). Todos os datos se refiren á rama de agricultura, gandería, caza e actividades dos servizos relacionados, e a produción aparece medida a prezos básicos (suma dos prezos ao produtor máis as subvencións ligadas aos produtos).

Cadro 6

Evolución das macromagnitudes do sector agrario galego e do seu peso na agricultura española*

	Millóns de euros correntes							Poboación ocupada (miles de persoas)	Renda agraria/Ocupado (miles de euros)
	(A) Producción agraria	(B) Consumos intermedios	(C = A-B) VEB a prezos básicos	(D) Amortizacións (consumo de capital fixo)	(E) Outras subvencións á produción	(F) Outros impostos sobre a produción	Renda agraria (VENcf) (C-D+E-F)		
Cifras absolutas									
1990	1.470,8	505,0	965,7	181,2	17,9	1,5	800,8	292,4	2,7
2000	1.653,7	788,3	865,4	266,1	23,9	2,0	621,1	140,0	4,4
2011	3.078,5	1.645,8	1.432,7	400,7	245,8	10,5	1.267,4	64,8	19,6
2012	3.191,8	1.763,7	1.428,1	421,4	227,4	9,5	1.224,6	59,3	20,7
2013	3.653,7	1.959,0	1.694,7	441,9	203,2	10,1	1.445,8	56,3	25,7
2014	3.594,4	1.875,7	1.718,7	454,1	221,3	12,3	1.473,6	49,1	30,0
% variación									
1990-2000	12,4	56,1	-10,4	46,8	33,2	27,9	-22,4	-52,1	62,0
2000-2014	117,4	137,9	98,6	70,7	827,5	519,3	137,2	-64,9	576,5
1990-2014	144,4	271,4	78,0	150,6	1.135,7	692,3	84,0	-83,2	995,8
Galicia/España (%)									
1990	6,0	5,7	6,2	9,2	6,1	3,0	5,8	21,0	27,7
2000	4,6	5,9	3,8	9,6	1,8	1,5	2,9	14,5	20,2
2011	7,5	8,3	6,7	8,5	4,1	4,0	5,7	8,9	63,9
2013	8,3	9,1	7,5	8,8	3,5	3,2	6,2	8,0	78,5
2014	8,2	8,9	7,5	8,6	3,7	3,7	6,3	7,0	90,2

* Rama agricultura, gandería, caza e actividades dos servizos relacionados.

Fonte: Elaboración propia a partir de:

■ MAPAMA: Evolución de las macromagnitudes agrarias regionales 1990-2000, Cuentas Económicas de la Agricultura. Resultados nacionales 1990-2016 e Cuentas Económicas de la Agricultura. Resultados regionales 2011-2014.

■ INE, EPA.

En suma, na actualidade (en 2015) o sector agrario galego xera unha produción un 50% superior á de 25 anos atrás e unha renda un 12% inferior, pero faino con só 1/6 da man de obra inicial, o que posibilita que a renda media por ocupado sexa máis de 5,5 veces a que obtiñan os nosos agricultores en 1990.

O cadro 6 permite comparar esas tendencias coas do conxunto da agricultura española, a partir das macromagnitudes en termos correntes publicadas polo MAPAMA para 1990, 2000 e 2011-2014. As conclusións poden resumirse así:

- O valor monetario da produción agraria (resultado da dinámica combinada do *output* real e dos prezos) rexistrou en Galicia no periodo 1990-2014 un crecemento claramente maior que en España, facendo que o noso peso na produción agraria española se elevase do 6% ao 8,2%.
- Isto acompañouse dun incremento máis forte dos consumos intermedios (gasto das explotacións na compra de *inputs*). O que limitou o crecemento

do valor engadido e fixo que o peso da agricultura galega no VEB agrario español ascendese, pero en menor medida: do 6,2% ao 7,5%.

- Se ao factor anterior unimos a maior carga das amortizacións do capital fixo e o menor aumento das subvencións no agro galego,⁸ o resultado é que, a pesar da expansión moito maior do valor da produción, a renda do sector rexistrou aquí unha evolución similar, só levemente mellor. Así, a participación do noso agro na renda agraria de España pasou do 5,8% en 1990 ao 6,3% en 2014.

- Cunha dinámica produtiva máis favorable e un comportamento similar da renda agregada, a principal singularidade da evolución do sector en Galicia estivo na intensidade que alcanzou o axuste demográfico. Se en 1990 a agricultura galega xeraba o 5,8% da renda agraria española contando co 21% dos agricultores que había no Estado, en 2014 mantén un peso similar na renda (6,3%), pero co 7% da poboación ocupada (a participación no emprego agrario español é só 1/3 da que se alcanzaba 25 anos atrás). Esa intensidade moito máis forte do axuste demográfico posibilitou una notable converxencia da renda por ocupado, que pasou do 27,7% ao 90,2% da media da agricultura española. Noutras palabras, se en 1990 a renda que obtiña cada agricultor galego se limitaba a 1/4 da media do sector en España en 2014 xa alcanza o 90%, un nivel próximo á plena equiparación (cadro 6). Contamos cada vez con menos agricultores, pero que obteñen uns ingresos cada vez máis próximos ao estándar medio español.

As distintas etapas dentro do período 1990-2015

Esas tendencias globais no período 1990-2015 esconden unha dinámica totalmente contraposta entre as dúas décadas aí incluídas: comportamento negativo e moito peor que en España na década de 1990; evolución, en cambio, positiva e netamente mellor que a española nos 2000 e no que vai transcorrido do decenio actual, isto é, nos últimos 15 anos (cadro 6). Nunha análise máis detallada, constátase a existencia de seis etapas na dinámica do sector agrario galego ao longo deses 25 anos (gráfico 1):

- A primeira metade dos anos noventa (1991-1995) caracterizouse por unha significativa alza da produción e a renda do sector, e aínda máis da renda por ocupado.
- A evolución modificouse por completo no quinquenio 1996-2000, no que assistimos a unha contracción do *output* acompañada dunha caída intensa da renda, que levou mesmo a unha notable deterioración da renda por agricultor.
- Despois desa fonda crise, a dinámica do sector experimentou unha mellora no quinquenio 2001-2005, que posibilitou unha recuperación da renda por traballador.

⁸ Como se deduce do cadro 6, a ratio subvencións/produción agraria limitábase en Galicia en 2014 ao 45% da media estatal, menos da metade desa media.

- A mellora moderada do quinquenio anterior deixou paso a unha dinámica moito máis favorable no bienio 2006-2007.
- A quinta etapa comprende o trienio 2008-2010, no que o sector rexistrou de novo un comportamento moi desfavorable. A crise de rendas iniciada a nivel europeo en 2008, que nese ano afectara de forma moderada ao noso agro, acentuouse en 2009 e prolongouse a 2010. Nestes tres anos asistimos a un lixeiro incremento da produción, pero a acusada deterioración dos prezos (pola caída dos prezos percibidos e a alza simultánea do custo dos insumos) provocou un descenso da renda e mesmo da renda por ocupado.
- Finalmente a sexta etapa correspóndese cos anos 2011-2015, que se caracterizan en conxunto, aínda que con oscilacións, por unha recuperación da crise anterior. Neste último quinquenio o *output* da agricultura galega aumentou nun 17,5%, a renda agregada nun 11,5% e a forte caída simultánea da poboación ocupada fixo que a renda por traballador experimentase un incremento do 60,4%, a un ritmo medio superior ao 10% anual.

En conxunto, o balance do período 1990-2015 aparece ensombrecido pola dinámica moi negativa que tivo lugar na segunda metade dos noventa e no trienio 2008-2010; mentres que na primeira metade dos noventa, na maior parte da década dos 2000 (especialmente no bienio 2006-2007) e de novo no último quinquenio (2011-2015) o sector presenta un comportamento positivo.

A conxuntura agraria en 2016: contexto internacional, na UE e en España

Evolución dos prezos internacionais das *commodities* agrarias

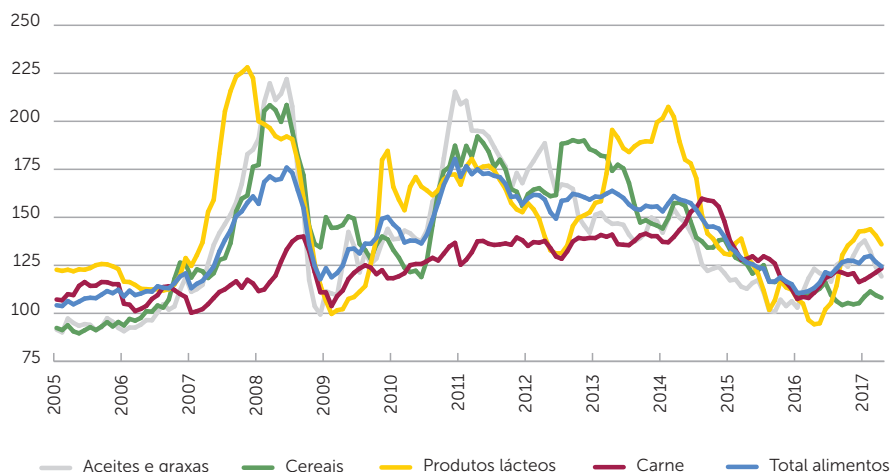
Partindo desas tendencias a medio prazo, a conxuntura do sector agrario galego en 2016 estivo condicionada en primeiro lugar pola evolución dos mercados mundiais. Ao respecto, o índice da FAO sobre prezos dos alimentos mostra que no transcurso deste ano se produciu unha leve recuperación das cotizacións das principais *commodities* agrarias, que veu poñer fin á súa forte caída no bienio 2014-2015. Concretamente ese índice tocou fondo en xaneiro de 2016, cun nivel case 1/3 inferior en termos reais ao de comezos de 2014 e un 40% por debaixo do pico alcanzado a finais de 2010. Partindo dese mínimo, os prezos experimentaron ao longo de 2016 unha recuperación, pero de magnitude moi moderada, que provoca que o seu valor medio en 2016 sexa un 2,9% inferior ao de 2015. Polo tanto, en termos de medias anuais asistimos a un novo descenso (gráfico 2).

Dos cinco grupos de produtos que distingue a FAO⁹ interésannos en particular a carne e os lácteos. Na carne asistimos a unha recuperación continua desde

⁹ No gráfico 2 representamos os datos de catro deses grupos de produtos (carne, produtos lácteos, cereais e aceites e graxas). Prescindimos do azucre debido á súa ausencia de interese para o agro galego.

Gráfico 2**Índices da FAO sobre prezos dos alimentos**

Evolución mensual en termos reais; índices base 2002-2004=100

principios de ano, pero sumamente débil, moito máis débil que a caída do exercicio anterior, de tal modo que o prezo medio en 2016 é un 8,4% inferior ao de 2015. No que respecta aos produtos lácteos, cómpre salientar de entrada dous feitos: a especial intensidade do descenso que sufriron os prezos desde mediados de 2014 e que isto proseguíu ata abril-maio de 2016. Con eses antecedentes, na segunda metade do ano (exactamente desde o mes de xuño) as cotizacións experimentaron unha recuperación importante, pola confluencia de dous factores: a redución da produción nos principais exportadores mundiais (UE, Nova Celandia, Australia...); e, do lado da demanda, o incremento das importacións de China e tamén de Rusia, México, Brasil e outros países. Non obstante, esa recuperación parece terse freado nos primeiros meses de 2017 e o resultado para o conxunto de 2016 é un prezo medio das *commodities* lácteas un 5,5% por baixo do de 2015 (gráfico 2). En suma, tanto na carne como nos produtos lácteos o contexto é dunha certa mellora dos mercados mundiais, que veu poñer fin á súa acusada deterioración no bienio 2014-2015; pero sen que iso se traducise aínda nunha recuperación dos prezos medios anuais.

Centrándonos no sector lácteo, hai que destacar que a recuperación dos prezos nos mercados internacionais desde mediados de 2016 afectou esencialmente aos derivados cunha maior proporción de graxa, sobre todo á manteiga; mentres que na outra *commodity* láctea con maior peso, o leite en po desnatado, a alza dos prezos foi moito menor. En todo caso, a dinámica das cotizacións nos mercados internacionais das principais *commodities* lácteas repercutiu, cun desfase de aproximadamente dous meses, na evolución dos prezos do leite ao produtor na UE, que experimentaron unha recuperación continua a partir do mes de agosto. Esa recuperación trasladouse tamén ao mercado español e ao galego, pero en ambos os casos de forma moito máis débil que a nivel europeo. Abonda cunha cifra ilustrativa: mentres na UE-15 o

prezo medio do leite aos produtores subiu 7,4 céntimos/kg entre xullo e decembro de 2016, en España a alza limitouse a 2,7 céntimos e en Galicia a 3,1 céntimos/litro. O resultado é que, a pesar desa recuperación a partir de agosto, o prezo medio percibido polos gandeiros galegos en 2016 foi inferior nun 2,2% á media anual de 2015 (gráfico 3).

Conxuntura do sector na Unión Europea e en España

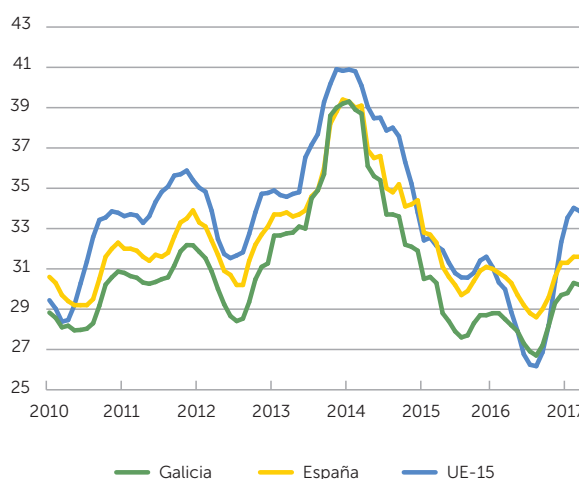
Con ese pano de fondo a nivel internacional, a dinámica do sector agrario na UE-28 estivo marcada en 2016, segundo as estimacións de Eurostat, por dous fenómenos.¹⁰ O primeiro foi a lixeira contracción do *output* global do sector (-0,5%), como consecuencia da caída da produción vexetal (-1,8%) e a expansión algo menor da gandeira ou animal (1,4%). O segundo consistiu no comportamento desfavorable dos prezos, debido ao novo descenso que sufriron os prezos percibidos (-2,5%), especialmente nos produtos gandeiros (-4,3%), pero tamén nos agrícolas ou vexetais (-1,5%); descenso só compensado parcialmente polo abarataemento dos consumos intermedios (-3%).

O resultado final, desa lixeira caída da produción e da deterioración dos prezos, é que a renda do sector rexistrou unha diminución en euros constantes do 1,8%; o que, dada a redución similar da man de obra (-1,5%), deu como saldo un leve descenso da renda por unidade de traballo ao ano (UTA) (-0,3%). Un descenso, en todo caso, que se vén acumular aos constatados en 2014 (-1,7%) e 2015 (-2,3%) (cadro 7 e gráfico 4). Esa deterioración nos tres últimos anos non anula o incremento a medio prazo que segue caracterizando á renda por traballador na agricultura europea: o seu nivel en 2016 é un 16,1% superior ao de 2007 (antes do estalido da crise económica) e acumula no período 2000-2016 un crecemento do 40,3% (gráfico 5). Pero vén confirmar as continuas oscilacións conxunturais que acompañan ese aumento a medio prazo, sobre todo desde que se acentuou a volatilidade dos mercados mundiais no último decenio.

Como vén sucedendo desde 2008, esa dinámica global en 2016 esconde comportamentos sumamente dispares duns a outros estados membros. Concretamente, a lixeira caída da renda por UTA no conxunto da UE-28 foi o resultado de evolucións que van desde o incremento do 29% en Romanía ata descensos do 25%-30% en Dinamarca e Estonia. No lado negativo, este indicador diminuíu en 11 dos 28 estados membros, destacando as caídas superiores ao 10% que sufriron os ingresos agrarios en Italia, Bélxica, Francia, Dinamarca,

Gráfico 3

Evolución dos prezos do leite ao produtor. Céntimos de euro/litro para Galicia e España; céntimos de euro/quilo para a UE

¹⁰ Todas as cifras que ofrecemos a continuación proceden das series de Eurostat, *Economic Accounts for Agriculture*.

Cadro 7**Evolución da renda global e da renda por ocupado no sector agrario en Galicia, España e na UE**

Taxas de variación interanuais (en %)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Galicia									
Renda agraria ¹	-5,9	-12,9*	-3,5*	1,0*	-2,4*	16,6*	-5,2*	2,4*	1,1*
Man de obra (ocupados)	-8,2	-4,1	-1,4	-1,9	-8,5	-5,1	-12,8	-7,1	7,9
Renda/Ocupado	2,4	-9,2*	-2,2*	2,9*	6,7*	22,9*	8,7*	9,5*	-6,8*
España									
Renda agraria ¹	-13,8	-8,6	10,9	-5,2	-0,2	4,0	1,1	2,4	6,1
Man de obra (UTA)	1,4	-8,9	4,5	-6,3	-1,5	-5,4	-2,1	-0,7	1,6
Renda/UTA	-14,9	0,3	6,0	1,1	1,4	10,0	3,2	3,1	4,4
UE-28									
Renda agraria ¹	-5,0	-12,4	11,0	7,3	-2,3	4,5	-3,4	-4,4	-1,8
Man de obra (UTA)	-2,4	-3,2	-7,8	-2,6	-0,5	-1,1	-1,8	-2,1	-1,5
Renda/UTA	-2,5	-9,5	20,3	10,2	-1,8	5,6	-1,7	-2,3	-0,3

¹ VENCf en moeda constante.

* Estimacións propias (para 2009-2014 baseadas nas Contas Económicas do IGE).

Fonte: Elaboración propia a partir de:

■ Eurostat, *Economic Accounts for Agriculture*.

■ MAPAMA, Cuentas Económicas de la Agricultura.

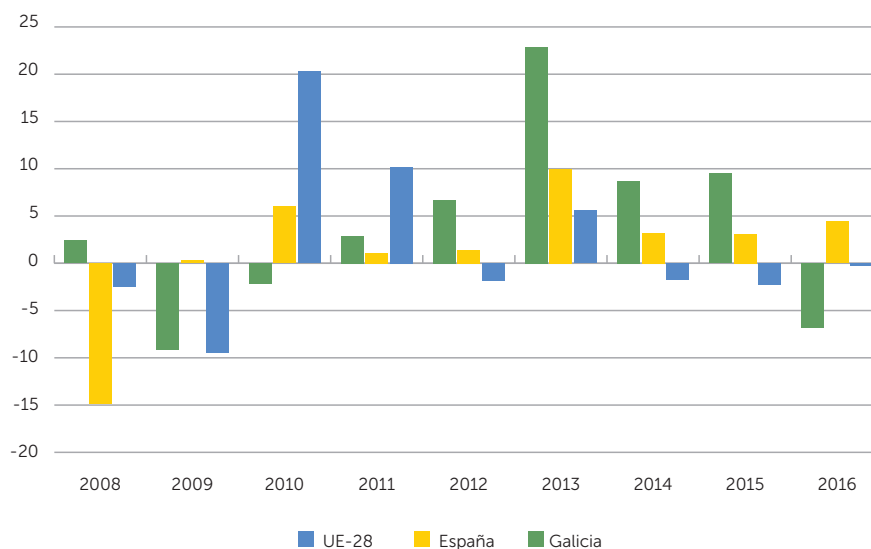
■ Consellería do Medio Rural, Contas Económicas da Agricultura 2006-2008.

■ IGE, Contas Económicas de Galicia. Base 2010. Serie 2000-2014.

■ INE, EPA.

Gráfico 4**Renda agraria por ocupado en termos reais**

Taxas de variación interanuais (en %)

Eslovenia e Estonia. Mentres que os 17 países restantes viron mellorar a renda dos seus agricultores, con alzas próximas ou superiores ao 10% na República Checa, Eslovaquia, Hungría, Portugal e Romanía. En conxunto, conséntase este ano un notable contraste entre o deterioración que sufriu a renda agraria por UTA nos antigos estados membros da UE-15 (-3,4%) e a súa importante mellora nos 13 novos Estados membros integrados desde 2004 (9%).

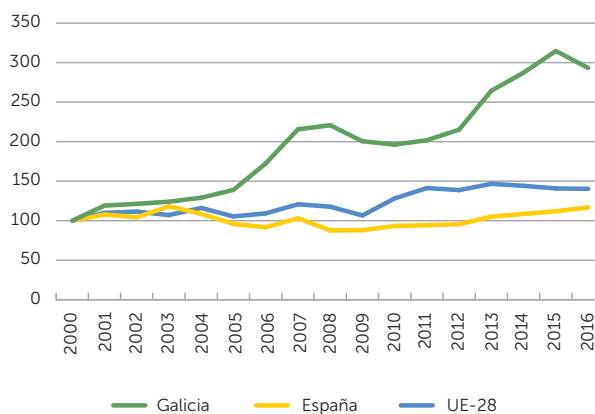
Considerada nese contexto, a agricultura española presenta no último ano un balance favorable e mellor que a media europea; o que vén dar continuidade á tendencia observada desde 2012, despois de que na pasada década ocorrese o contrario: deterioración dos ingresos e dinámica peor que a comunitaria. Así, se no período 2000-2011 a renda agraria por UTA diminuíu en España (-5,7%) en contraste co seu notable incremento na UE-28 (41,3%), no quinquenio 2012-2016 asistimos a unha alza dos ingresos dos agricultores españois (23,9%) ao tempo que estes se estancan a nivel europeo (-0,7%) (gráfico 5).

Centrándonos en 2016, as estimacións do MAPAMA,¹¹ que nutren tamén as cifras publicadas polo Eurostat, indican que a renda agraria (en euros constantes) rexistrou en España un apreciable crecemento (6,1%), o que, a pesar do aumento da man de obra (1,6%), posibilitou unha mellora da renda por UTA (4,4%), en contraste co seu estancamento (-0,3%) na UE-28 (cadro 7). A orixe deste balance máis favorable estivo na dinámica do *output*, no incremento que experimentou aquí a produción agraria (6,7%) fronte ao seu estancamento na UE-28 (-0,5%). En tanto que os prezos sufriron unha deterioración similar, incluso algo maior, que a media europea (-3,6% fronte a -2,5%), ao confluír un descenso semellante dos prezos percibidos nos produtos gandeiros e unha caída máis intensa nas ramas vexetais.

Con algo máis de detalle, podemos sintetizar así a dinámica do sector agrario español en 2016:¹²

- O volume do *output* rexistrou unha notable expansión (6,7%), debido á alza tanto da produción agrícola (8,4%) como da gandeira (4,5%). Dado o menor incremento do volume dos consumos intermedios (2,9%), iso posibilitou un crecemento máis significativo do VEB real (10,1%).
- Esa expansión do *output* acompañouse dun comportamento desfavorable dos prezos. Neste aspecto asistimos a un deterioración dos prezos básicos da produción agraria, que afectou con intensidades similares aos produtos

Gráfico 5
Evolución da renda agraria por ocupado en termos reais

¹¹ MAPAMA (2017): *Renta agraria año 2016. Segunda estimación. Enero 2017*. http://www.mapama.gob.es/es/estadistica/temas/estadisticas-agrarias/cea20162estimacionenero2017_tcm7-446111.pdf.

¹² Ver: MAPAMA (2017): *Renta agraria año 2016. Segunda estimación. Enero 2017*.

vexetais e animais (-3,6% en ambos os casos);¹³ o que só se viu atenuado polo novo abarataemento dos consumos intermedios (-3,7%). Deste modo, mantívose estable a relación real de intercambio dos agricultores (prezos percibidos/prezos pagados), pero diminuíron os prezos percibidos en termos reais.

■ O resultado final desas dúas forzas contrapostas (expansión dos volumes producidos, descenso, pero de menor magnitude dos prezos) foi un aumento significativo da renda global do sector (6,1% en euros constantes), que posibilitou tamén unha mellora da renda por UTA (4,4%).

A dinámica do sector agrario galego en 2016: unha visión global

En Galicia non contamos polo momento con ningunha estimación oficial das contas económicas do sector agrario en 2016,¹⁴ polo que debemos conformarnos con perfilar un balance provisional a partir dos datos dispoñibles, referidos á dinámica das principais producións no noso agro e aos prezos percibidos e pagados a nivel español.

Eses datos apuntan a unha conxuntura similar á constatada na UE, sobre todo en dous aspectos: o estancamento aproximado da produción, resultado do crecemento do *output* gandeiro e a contracción do agrícola; e a nova deterioración que sufriron os prezos dos produtos gandeiros. Non obstante, a evolución galega diferénciase da europea pola alza que experimentaron aquí os prezos nas ramas vexetais, o que levou a un lixeiro incremento do índice xeral de prezos percibidos e posibilitou un pequeno aumento da renda do sector. En concreto, segundo os nosos cálculos a renda agraria rexistrou en Galicia un incremento do 1,1%, que contrasta coa súa caída na UE-28 (-1,8%). Ese incremento está lonxe, porén, do observado en España (6,1%) (cadro 7); tendo isto a orixe principalmente na distinta evolución da produción vexetal: caída no caso galego (-5,7%) fronte á notable expansión no conxunto do Estado (8,4%).

O balance complétase cunha dinámica da man de obra, se nos fiamos dos datos da EPA, que só cabe cualificar de sorprendente. As estimacións da EPA indican que a poboación ocupada no sector, despois de diminuír a unha taxa media anual do 8,4% no cuatrienio 2012-2015, coincidindo cos peores anos da crise, experimentou en 2016 un aumento do 7,9%. O resultado é que a renda

¹³ Os prezos básicos, nos que están calculadas as macromagnitudes do sector, inclúen os prezos percibidos e as subvencións ligadas aos produtos. Pero se nos limitamos aos prezos percibidos os datos indican para 2016 un descenso similar. Consultar: <http://www.mapama.gob.es/es/estadistica/temas/estadisticas-agrarias/economia/precios-percibidos-pagados-salarios/publicacion-de-indicadores-de-precios-y-salarios-agrarios/default.aspx>.

¹⁴ Para os dous últimos anos (2015 e 2016) existen datos (do IGE e do INE) sobre a evolución do VEB do sector agropesqueiro. Pero estes, ademais de se limitaren a esa variable, non son directamente utilizables aos nosos efectos ao incluír tamén a pesca, que en Galicia achega ao redor do 25% do VEB do sector primario (24,0% en 2014).

por ocupado sufriría en Galicia unha notable deterioración (-6,8%), en contraste coa súa estabilidade na UE-28 (-0,3%) e co crecemento en España (4,4%) (cadro 7 e gráfico 4). Na nosa opinión, porén, ese aumento da poboación ocupada agraria en 2016 dificilmente se corresponde coa realidade, e debemos atribuíla máis ben a unha oscilación estatística que vén compensar a sobreestimación do descenso desta man de obra nos catro anos anteriores. Se corriximos iso, o que obtemos, como evolución máis plausible, é un aumento da renda por ocupado nos anos 2012 a 2015 inferior ao estimado no cadro 7 e nos gráficos 4 e 5, e a prolongación en 2016 dunha dinámica similar á dese cuadrienio: lixeiro incremento da renda global do sector, que, unido á diminución da man de obra, posibilitou unha alza máis significativa da renda por traballador.

Con algo máis de detalle, podemos caracterizar así a conxuntura do sector agrario galego en 2016.¹⁵

- O *output* mantívose aproximadamente estancado (-0,2%), ao verse contrarrestada a expansión da produción gandeira (2,4%) pola importante caída que sufriu a agrícola (-5,7%). E iso, unido ao incremento do volume dos consumos intermedios, orixinou unha lixeira contracción do VEB do sector (-0,6%). Neste punto os nosos cálculos suxiren unha evolución algo peor da estimada nas Contas Económicas Trimestrais do IGE para o conxunto do VEB agropesqueiro (crecemento do 0,9%) (cadro 8).
- Ese comportamento da produción (aumento da gandeira, contracción da agrícola) acompañouse dunha conxuntura inversa no relativo aos prezos percibidos: caída dos prezos gandeiros (-2,3%) e alza dos agrícolas (7,1%). O saldo foi unha dinámica dos prezos no conxunto do sector lixeiramente favorable, ao confluír unha leve alza do índice xeral de prezos percibidos (1,1%) e un abaratamento dos insumos (-3,7%).
- Esta evolución dos prezos posibilitou que, a pesar da leve contracción do *output*, a renda agraria experimentase un pequeno incremento (1,1% segundo as nosas estimacións).
- Ese balance global esconde dinámicas dispares nas diferentes ramas ou orientacións produtivas. Nas ramas vexetais tivo lugar unha caída do *output* (-5,7%) e unha alza dos prezos (7,1%), que deu como resultado un lixeiro aumento do valor da produción (1,4%). Mentres a conxuntura oposta caracterizou en conxunto as ramas gandeiras: nelas continuou a expansión dos volumes producidos (2,4%), pero a deterioración dos prezos (-2,3%) provocou unha variación nula do seu valor económico (0,1%).

Cadro 8

Variación real do VEB a prezos básicos das ramas agraria e pesqueira.

Taxas de variación interanuais (en %)

Datos corrixidos de efectos estacionais e de calendario

	Galicia	España
2013	4,4	13,6
2014	3,7	-1,6
2015	1,4	-2,9
2016	0,9	3,4
I trim.	-0,7	5,0
II trim.	1,2	2,7
III trim.	1,3	3,1
IV trim.	1,7	2,9

Fonte: IGE e INE.

¹⁵ Os datos nos que se sustenta este balance son analizados de forma pormenorizada nos epígrafes posteriores do capítulo.

Evolución da produción

Estrutura da produción agraria

No cadro 9 recolleemos a evolución da estrutura da produción agraria en Galicia no período 1990-2014, incorporando as cifras máis recentes, que son as publicadas para 2011-2014 polo MAPAMA. Centrándonos na situación actual, obsérvase que o agro galego continuaba presentando en 2014 unha nidia especialización gandeira, cun peso relativo deste subsector (59%) similar ao de 25 anos atrás (61,8%). Esta especialización está focalizada en catro produtos,

Cadro 9

Evolución da estrutura da produción agraria en Galicia e comparativa con España

	Estrutura da produción agraria (%)					Índices de especialización de Galicia*	Peso de Galicia no total español (%)
	Galicia				España		
	1990	2000	2011	2014	2014		
Produción vexetal	35,2	33,1	38,9	37,6	58,2	0,6	5,3
Cereais	1,2	3,0	1,6	1,0	8,2	0,1	1,0
Plantas industriais ¹	1,0	0,2	0,4	0,6	2,1	0,3	2,4
Plantas forraxeiras	8,5	7,0	9,6	12,9	4,1	3,2	25,9
Hortalizas ²	7,2	8,5	8,6	7,8	17,1	0,5	3,7
Patacas	10,5	4,0	5,0	5,3	1,1	4,8	39,6
Froitas ³	3,6	5,9	11,2	9,0	16,9	0,5	4,4
Viño e mosto	2,8	3,9	2,4	1,0	2,3	0,4	3,5
Outros	0,3	0,6	0,0	0,0	0,3	0,0	0,2
Produción animal	61,8	66,2	56,9	59,0	37,9	1,6	12,7
Carne e gando	32,3	28,7	31,9	32,0	28,0	1,1	9,3
Bovino	16,3	11,5	12,5	14,5	6,2	2,4	19,2
Porcino	7,0	5,3	5,4	6,4	13,7	0,5	3,8
Equino	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,3	2,6
Ovino e caprino	1,1	0,5	0,2	0,3	2,1	0,2	1,3
Aves	6,9	9,4	12,7	9,8	5,4	1,8	14,8
Coellos e outros	1,0	2,0	1,0	0,9	0,5	2,0	16,0
Produtos animais	29,4	37,5	25,1	27,0	9,9	2,7	22,2
Leite	24,1	32,2	22,9	25,1	7,2	3,5	28,3
Ovos	5,1	3,0	2,0	1,7	2,2	0,8	6,4
Outros	0,3	2,3	0,2	0,2	0,5	0,5	4,0
Servizos e actividades secundarias non agrarias	3,1	0,7	4,2	3,3	3,9	0,8	6,9
Produción rama agraria	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1,0	8,2

¹ Inclúe remolacha, tabaco, algodón, xirasol e as leguminosas en gran.

² Inclúe as flores e plantas de viveiro.

³ Inclúe froitas frescas, cítricos e uvas.

* Relación entre o peso relativo de cada produción en Galicia e o que ten en España.

Fonte: Elaboración propia a partir de MAPAMA: *Evolución de las macromagnitudes agrarias regionales 1990-2000; Cuentas Económicas de la Agricultura. Resultados regionales 2011-2014.*

que achegan en conxunto o 95% do valor da produción animal: leite, carne de vacún, carne de aves e porcino. A produción vexetal, pola súa parte, supón o 37,6% do *output* agrario e nela destacan catro grupos de cultivos que suman tamén máis de 9/10 do total: plantas forraxeiras, froitas (onde se inclúen as uvas), hortalizas e patacas (cadro 9).

Esa orientación gandeira do noso agro contrasta coa especialización agrícola da agricultura española; o peso relativo dos dous subsectores móvese en ambos os espazos nunha relación de 60/40, pero con porcentaxes invertidas. Examinando con algo máis de detalle os datos, vemos que no ámbito agrícola Galicia só rexistra no contexto do Estado un índice de especialización superior a 1 (un peso relativo maior que a media española) nas plantas forraxeiras e nas patacas. Mentres que a nosa especialización gandeira no concerto estatal se centra no leite, a carne de vacún, a carne de aves e os coellos; rexistrando en cambio unha desespecialización relativa nos ovos e de forma máis acusada nas restantes producións cárnicas (porcino, equino e ovino-cabrún) (cadro 9).

Partindo deses datos sobre o peso económico das distintas ramas, imos examinar a evolución rexistrada en 2016 polo volume das principais producións agrícolas e gandeiras.

Evolución das principais producións agrícolas (en volume)

Segundo as estimacións provisionais do Eurostat, o ano 2016 saldouse na UE-28 cunha moderada contracción da produción vexetal (-1,8%), mentres que para España as cifras do MAPAMA indican polo contrario unha notable expansión (8,4%). Considerada nese contexto, a evolución galega está máis próxima da europea, pero cunha caída moito maior. En concreto, os datos iniciais subministrados polos *Avances de superficies y producciones de cultivos* do MAPAMA¹⁶ apuntan a que o exercicio se caracterizou por unha redución das colleitas, con intensidades diversas, en todos os grupos de cultivos cun certo peso no noso agro. Destacan as caídas superiores ao 10% que sufriron as colleitas de cereais, leguminosas gran, millo forraxeiro e viño. Pero a produción diminuíu tamén, se ben de forma máis moderada (entre -1% e -4%), nas patacas, nas froitas e nas hortalizas (cadro 10). Ponderando esas taxas de variación co peso económico dos distintos cultivos, estimamos unha diminución global da produción agrícola do 5,7%, moi por enriba da rexistrada a nivel europeo e en aberto contraste co seu crecemento en España.

Evolución das principais producións gandeiras (en volume)

No ámbito gandeiro o contexto en 2016 caracterizouse na UE-28 e en maior medida en España por unha significativa expansión do *output* (1,4% e 4,5%, respectivamente). En sintonía con esas tendencias, no agro galego asistimos tamén

¹⁶ MAPAMA: *Avances de superficies y producciones de cultivos*. <http://www.mapama.gob.es/es/estadistica/temas/estadisticas-agrarias/agricultura/avances-superficies-producciones-agricolas/>.

Cadro 10

Evolución das principais producións agrícolas en volume en Galicia*

	Produción (miles de toneladas)						TVA (%)				
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015
Cereais en gran	169,5	192,2	196,9	216,2	208,9	178,2	13,4	2,5	9,8	-3,4	-14,7
■ Trigo	33,8	37,0	36,4	42,9	46,8	42,9	9,6	-1,6	17,6	9,2	-8,3
■ Centeo	8,3	8,1	10,5	13,9	13,1	13,9	-2,2	29,2	32,4	-5,4	5,5
■ Millo	127,4	147,0	150,0	159,4	149,0	121,4	15,4	2,0	6,3	-6,6	-18,5
Leguminosas en gran	2,6	3,2	4,1	4,4	4,9	4,3	24,8	25,5	8,0	11,8	-11,8
Patacas	454,5	473,5	439,8	535,2	457,6	441,1	4,2	-7,1	21,7	-14,5	-3,6
Millo forraxeiro	2.069,0	2.508,5	2.426,3	2.861,2	2.740,3	2.378,2	21,2	-3,3	17,9	-4,2	-13,2
Hortalizas	332,7	332,0	328,3	316,6	338,6	334,4	-0,2	-1,1	-3,6	6,9	-1,2
■ Col e repolo	72,4	61,4	60,7	57,4	61,5	57,4	-15,2	-1,1	-5,5	7,2	-6,7
■ Leituga	19,1	20,3	19,1	20,3	19,9	25,2	6,5	-5,9	6,1	-1,9	26,4
■ Tomate	114,3	110,1	93,9	89,5	98,1	92,6	-3,7	-14,8	-4,6	9,6	-5,7
■ Pemento	70,3	63,3	67,3	68,4	73,4	72,9	-9,9	6,3	1,7	7,2	-0,6
■ Cebola	25,9	34,5	43,8	37,5	39,7	40,5	33,3	26,8	-14,4	6,1	2,0
■ Feixón verde	30,7	42,3	43,5	43,5	46,0	45,9	37,9	2,8	0,0	5,6	-0,2
Froitas	149,9	174,2	124,7	119,5	137,4	132,3	16,2	-28,4	-4,2	15,0	-3,7
■ Mazá para sidra	72,2	79,9	61,2	58,0	66,7	66,2	10,6	-23,4	-5,1	15,0	-0,8
■ Mazá de mesa	65,6	80,8	54,8	51,8	59,6	55,9	23,2	-32,2	-5,4	15,0	-6,3
■ Pera	12,1	13,5	8,7	9,6	11,0	10,3	11,4	-35,3	9,9	15,0	-6,9
Viño (en miles de hl)	1.478,1	729,6	738,7	684,8	850,5	739,8	-50,6	1,2	-7,3	24,2	-13,0

* Os datos de 2015 son provisionais e os de 2016 constitúen avances.

Fonte: MAPAMA, *Anuario de Estadística e Avances de Superficies y Producciones Agrícolas*.

a un novo aumento dos volumes producidos na práctica totalidade das ramas, coa única excepción de dúas ramas cárnicas cun peso modesto (coellos) ou case marxinal (caprino). Pero as taxas de crecemento foron de magnitude diversa. No lado positivo hai que destacar os importantes incrementos que se rexistraron nas producións cárnicas cun maior peso no noso agro: carne de vacún (3,8%), porcino (8,4%) e aves (2,8%), ás que se sumou o ovino (17,9%) (cadro 11).

En cambio, para o sector lácteo os datos do FEAGA sobre as entregas declaradas á industria indican que o seu volume só aumentou en 2016 nun 0,2%, lonxe das taxas do 2%-3% que viñan dándose nos anos inmediatamente anteriores á desaparición do sistema de cotas, e por baixo tamén do incremento medio no Estado (0,9%). Iso veu prolongar o freo do crecemento que se iniciou segundo eses datos do FEAGA en 2015. Aínda que a Estadística Láctea Anual do MAPAMA,¹⁷

¹⁷ <http://www.mapama.gob.es/es/estadistica/temas/estadisticas-agrarias/ganaderia/estadistica-industrias-lacteas/estadistica-lactea-anual/>.

de onde proceden as cifras que recolleemos no cadro 11, apunta á continuidade dun maior aumento. Con esa discrepancia segundo a fonte estatística que tomemos, parece claro que nos dous últimos anos (2015 e 2016) tendeu a frearse en Galicia a expansión da produción láctea, ata situarse o seu ritmo por baixo da media española; de tal modo que por primeira vez en décadas asistimos a unha redución do noso peso no total da produción de leite do Estado que, de todos os xeitos, segue roldando o 38% (cadro 11).

A pesar do freo da produción láctea, o balance global en 2016 foi un incremento significativo do *output* gandeiro. En concreto, se ponderamos as taxas de variación recollidas no cadro 11 co peso económico de cada rama, obtemos un crecemento estimado dese *output* do 2,4%, superior ao europeo aínda que inferior ao español. Nunha imaxe recapitulativa temos, en definitiva, que a dinámica do sector agrario galego se caracterizou en 2016 pola nova expansión da produción gandeira, contrarrestada pola caída máis intensa da agrícola. O

Cadro 11

Evolución das principais producións gandeiras en volume en Galicia

	Volume de produción en cada ano								
	1985	1995	2005	2010	2014	2015	2016*		
Leite de vaca ¹	1.644,5	2.110,7	2.258,1	2.337,6	2.575,0	2.643,1	2.647,9		
Carne de vacún ²	52,5	65,6	96,1	88,4	86,3	95,0	98,6		
Carne de porcino ²	85,6	75,6	101,6	78,5	77,9	78,3	84,9		
Carne de ave ²	92,6	111,0	163,4	175,4	181,4	186,8	192,1		
Carne de ovino ²	0,9	0,4	0,6	0,4	0,3	0,3	0,4		
Carne de caprino ²	0,3	0,3	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0		
Carne de coello ²	10,1	4,7	6,7	11,9	14,1	15,3	14,9		
Ovos ³	122,5	74,3	58,9	53,3	51,5	45,8	-		
	Taxas de variación acumulativa anual (%)						% variación	Galicia/España (%)	
	1985/1995	1995/2005	2005/2010	2010/2014	2014/2015	2015/2016	1985/2016*	1985	2016*
Leite de vaca ¹	2,5	0,7	0,7	2,4	2,6	0,2	61,0	26,9	38,0
Carne de vacún ²	2,3	3,9	-1,7	-0,6	10,2	3,8	87,9	13,1	15,5
Carne de porcino ²	-1,2	3,0	-5,0	-0,2	0,5	8,4	-0,8	7,4	2,1
Carne de ave ²	1,8	3,9	1,4	0,8	3,0	2,8	107,5	11,4	12,6
Carne de ovino ²	-7,8	3,4	-6,5	-5,4	1,6	17,9	-57,5	0,7	0,3
Carne de caprino ²	-1,6	-5,3	-11,8	-15,1	23,4	-12,7	-85,3	3,7	0,4
Carne de coello ²	-7,3	3,6	12,1	4,3	9,2	-2,8	47,6	12,9	25,0
Ovos ³	-4,9	-2,3	-2,0	-0,9	-11,0	-	-62,6	13,9	4,3

* Para os ovos o período é 1985-2015. A produción de leite en 2016 é unha estimación a partir dos datos sobre as entregas á industria declaradas este ano (variación respecto ao ano anterior).

¹ Millóns de litros.

² Miles de toneladas.

³ Millóns de dúcias.

Fonte: Elaboración propia a partir de:

- MAPAMA, *Anuario de estadística, Boletín Mensual de Estadística, Encuesta de Sacrificio de Ganado e Estadística láctea.*
- Consellería do Medio Rural, *Anuario de Estadística Agraria.*

resultado foi un estancamento do *output* agrario (variación do -0,2%), en liña co constatado na UE-28 (-0,5%), pero en aberto contraste co seu crecemento en España (6,4%).

Prezos percibidos e prezos pagados polos agricultores

O estancamento da produción acompañouse en 2016 dun comportamento dos prezos que cabe cualificar de lixeiramente favorable para os agricultores galegos, consecuencia do leve aumento dos prezos percibidos e da caída máis importante dos pagados; o que veu poñer fin á deterioración das relacións de prezos sufrida en 2014 e 2015. Pero esa mellora afectou de modo moi desigual ás diferentes ramas ou orientacións produtivas (cadro 12).

A dinámica máis favorable encontrámola nas ramas agrícolas, onde os prezos percibidos rexistraron un incremento medio do 7,1%. Se ben isto se debe integramente á alza das cotizacións das patacas, o viño e as froitas; mentres que o resto dos cultivos sufriron un descenso, especialmente os cereais, cultivos forraxeiros e hortalizas. Os prezos dos produtos gandeiros experimentaron en cambio unha nova caída, aínda que esta tendeu a suavizarse e non foi tan xeneralizada coma no ano anterior. Concretamente, en 2016 destacan os descensos sufridos pola carne de aves, os ovos e o ovino. En tanto que se estabilizaron ou aumentaron levemente (por debaixo en xeral do 2%) os prezos da maioría das producións cárnicas (carne de vacún, porcino, coellos e caprino) (cadro 12).

Mención especial merece, polo seu peso no noso agro, o sector lácteo. A fonda crise sufrida polos prezos do leite desde mediados de 2014 tocou fondo en Galicia en xullo de 2016, deixando paso na segunda metade do ano a unha moderada recuperación. Pero esta foi insuficiente para compensar a variación negativa no primeiro semestre, de tal modo que en termos de medias anuais o resultado foi unha nova diminución. Concretamente, os datos de prezos percibidos do MAPAMA para o total de España indican unha caída do prezo do leite respecto a 2015 do 7,8% (cadro 12); taxa que as cifras do FEGA, máis fiables e referidas especificamente aos gandeiros galegos, reducen ao -2,2%.

En conxunto, o índice de prezos dos produtos gandeiros rexistrou en Galicia en 2016 un descenso situado entre o 5% que recolle o cadro 12 e o 2,3% que se obtén tomando para o leite os datos do FEGA. Unha deterioración en todo caso, acorde coas tendencias do contorno tanto en España (-3,6%) como na UE (-4,3%). O saldo global foi unha variación do índice xeral de prezos percibidos polos agricultores galegos que oscila entre a estabilidade (0%) que recolle o cadro 12 e o leve aumento (1,1%) que resulta utilizando para o leite as cifras do FEGA. Un comportamento, con todo, que cabe cualificar de moderadamente favorable, posto que veu poñer fin á caída dese índice rexistrada en 2014 e 2015.

O impacto positivo desa mellora dos prezos percibidos sobre a renda dos agricultores viuse reforzado, en primeiro lugar, pola taxa de inflación nula ou lixeiramente negativa que rexistrou de novo, igual que en 2015, a economía galega, plasmada nunha variación do IPC do -0,3%. E sobre todo polo abarataemento que volveron experimentar os insumos das explotacións (-3,7%), prolongando a tendencia iniciada en 2013. Neste aspecto destaca en 2016 o descenso

Cadro 12

Porcentaxe de variación dos prezos percibidos e pagados polos agricultores en Galicia

	2012/2011	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
A. Prezos percibidos*					
Produtos agrícolas	20,3	7,8	-24,9	14,4	7,1
Cereais	10,1	-15,6	-7,2	2,9	-10,6
Leguminosas	8,2	6,9	-7,5	-0,6	-9,0
Patacas	15,7	40,2	-49,1	59,6	40,3
Cítricos	-5,1	16,4	-0,1	15,6	13,9
Froitas non cítricas	3,9	13,4	-11,0	10,5	2,0
Hortalizas	5,8	7,2	-10,9	28,3	-10,4
Viño e subprodutos	46,6	-6,5	-23,3	1,2	10,9
Flores e plantas ornamentais	17,1	5,8	-1,4	-13,0	-9,0
Cultivos forraxeiros	18,8	-0,3	-9,6	-0,6	-10,8
Produtos animais	7,0	3,6	0,7	-8,4	-5,0
Leite	0,4	10,4	6,8	-10,9	-7,8
Carne e gando bovino	10,5	3,3	-3,4	-6,2	1,5
Carne e gando porcino	8,8	8,8	-5,2	-12,0	0,0
Carne e gando aviar	8,5	-3,4	-4,8	-3,7	-7,6
Carne e gando ovino	2,4	-6,0	4,9	2,3	-5,2
Carne e gando caprino	-1,2	-0,6	-2,5	-3,1	2,2
Carne e gando coellos	-0,4	5,2	-8,9	-7,9	0,3
Ovos	45,5	-30,1	0,0	1,8	-14,0
Produtos forestais	-7,6	-9,1	-3,0	5,7	9,1
Índice xeral de prezos percibidos	8,7	3,5	-7,6	-1,4	0,0
B. Prezos pagados**					
Sementes selectas e pés	5,2	0,2	12,2	2,0	4,3
Alimentos para o gando	7,2	0,0	-8,0	-1,4	-3,1
Fertilizantes	4,7	-3,2	-4,9	2,2	-8,2
Energía e lubricantes	7,8	-1,0	-1,2	-3,3	-11,1
Protección fitopatolóxica	1,4	3,1	0,2	-0,7	0,3
Tratamentos zosanitarios	0,7	1,2	0,5	-0,5	0,5
Conservación e reparación de maquinaria	0,4	1,6	0,7	1,5	2,8
Conservación e reparación de edificios	0,6	-1,7	0,6	-0,7	-2,1
Índice xeral de prezos pagados	6,0	-0,2	-4,9	-1,2	-3,7

* Evolución dos prezos por grupos de produtos no conxunto de España, e variación dos índices de prezos por subsectores que resulta para Galicia ao aplicarlle á evolución anterior á estrutura da produción agraria galega.

** Evolución dos prezos dos diversos *inputs* correntes no conxunto de España, e variación do índice xeral de prezos pagados que resulta para Galicia ao aplicarlle á evolución anterior a estrutura dos consumos intermedios da nosa agricultura.

Fonte: Elaboración propia a partir de MAPAMA, *Índices de precios percibidos, pagados y salarios agrarios*.

dos prezos da enerxía (-11,1%), os fertilizantes (-8,2%) e, en menor medida, tamén dos alimentos para o gando (-3,1%) (cadro 12). O resultado final foi unha dinámica dos prezos moderadamente favorable para os agricultores galegos; ao confluír un leve incremento dos prezos percibidos en euros constantes (entre 0,3% e 1,4%) e unha mellora máis significativa da relación prezos percibidos/prezos pagados (3,9%) (cadro 13).

Cadro 13

Evolución dos índices de prezos percibidos e pagados polos agricultores galegos

	Índice xeral de prezos percibidos ¹	Índice xeral de prezos pagados ¹	IPC	Prezos percibidos/Prezos pagados	Prezos percibidos/IPC
1985	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1986	110,5	102,7	109,1	107,5	101,2
1987	113,1	103,2	115,2	109,5	98,1
1988	119,2	104,4	121,2	114,2	98,4
1989	132,6	105,8	130,0	125,4	102,0
1990	128,3	108,4	138,5	118,4	92,6
1991	127,2	110,4	146,7	115,2	86,7
1992	116,2	112,5	154,7	103,3	75,1
1993	123,8	116,6	162,0	106,1	76,4
1994	147,8	118,9	170,3	124,2	86,8
1995	154,2	125,0	178,3	123,4	86,5
1996	147,2	129,6	184,5	113,5	79,8
1997	149,1	133,9	188,0	111,4	79,3
1998	152,9	132,6	191,7	115,3	79,8
1999	150,8	132,4	196,5	113,9	76,7
2000	158,0	140,6	203,0	112,4	77,9
2001	165,4	143,3	210,1	115,5	78,7
2002	156,7	147,3	218,0	106,4	71,9
2003	165,6	151,0	223,1	109,7	74,3
2004	168,1	159,1	230,4	105,6	73,0
2005	162,0	160,3	238,1	101,1	68,1
2006	168,6	165,1	246,5	102,1	68,4
2007	186,6	179,7	252,6	103,9	73,9
2008	191,4	208,2	263,3	91,9	72,7
2009	168,0	180,9	261,7	92,8	64,2
2010	174,8	188,5	266,7	92,7	65,5
2011	180,7	213,6	275,7	84,6	65,5
2012	196,4	226,4	282,2	86,7	69,6
2013	203,2	226,0	286,5	89,9	70,9
2014	187,8	214,9	286,5	87,4	65,5
2015	185,1	212,3	284,5	87,2	65,1
2016	185,2	204,3	283,6	90,6	65,3

[Continúa] ►

Cadro 13 (continuación)**Evolución dos índices de prezos percibidos e pagados polos agricultores galegos**

	Índice xeral de prezos percibidos ¹	Índice xeral de prezos pagados ¹	IPC	Prezos percibidos/ Prezos pagados	Prezos percibidos/ IPC
% variación					
2012/2011	8,7	6,0	2,4	2,5	6,2
2013/2012	3,5	-0,2	1,5	3,6	1,9
2014/2013	-7,6	-4,9	0,0	-2,8	-7,6
2015/2014	-1,4	-1,2	-0,7	-0,2	-0,7
2016/2015	0,0	-3,7	-0,3	3,9	0,3

¹ Os índices de prezos percibidos e prezos pagados que ofrecemos son os que resultan de imputarlles os índices sectoriais españois (para os diferentes produtos agrarios e as diversas partidas dos consumos intermedios) á estrutura da produción e dos consumos intermedios da agricultura galega.

Fonte: Elaboración propia a partir de:

- MAPAMA, Índices de prezos percibidos, pagados y salarios agrarios.
- Consellería do Medio Rural, Anuario de Estatística Agraria.
- INE.

Conxuntura das principais ramas agrarias

A partir dos datos que acabamos de expoñer, sobre os volumes de produción e os prezos, no cadro 14 elaboramos unha estimación da variación que experimentou en 2016 o valor da produción nas principais ramas do sector agrario galego; o que permite perfilar un balance provisional da conxuntura das diversas ramas.¹⁸

Comezando polas ramas agrícolas, o exercicio caracterizouse pola redución das colleitas, con intensidades diversas, en todos os grupos de cultivos cun certo peso no noso agro. Mentres que os prezos rexistraron comportamentos moi desiguais: desde caídas en torno ao 10% nos cereais e nas hortalizas ata alzas notables no viño e nas patacas. O resultado foi un leve incremento do valor da produción vexetal (1,4%), pero con evolucións que van desde caídas superiores ao 20% nos cereais e cultivos forraxeiros ata o aumento por enriba do 35% nas patacas (cadro 14).

No subsector gandeiro, pola súa parte, continuou en conxunto a expansión dos volumes producidos (2,4%), pero a deterioración dos prezos (-2,3%) provocou unha variación nula do seu valor económico (0,1%). No lado negativo destaca a nova caída que sufriron os ingresos das explotacións lácteas (-2%), ao confluír o estancamento das entregas á industria (aumento de só o 0,2%) e un novo descenso dos prezos (-2,2%). E unha conxuntura similar ou aínda máis desfavorable, de descenso dos prezos e dos ingresos, deuse nas explotacións de ovos e a avicultura de carne. En sentido contrario hai que salientar, dentro

¹⁸ Convén recalcar que nese cadro os datos sobre os volumes de produción proceden das estimacións do MAPAMA referidas a Galicia, mentres que os relativos aos prezos corresponden á evolución dos prezos percibidos de cada produto a nivel español, coa única excepción do prezo do leite onde tomamos as cifras para Galicia publicadas polo FEGA.

Cadro 14

Estimación da variación do valor da produción nas principais ramas agrícolas e gandeiras de Galicia. Ano 2016*

	Taxas de variación interanuais (en %)		
	Volume de produción	Prezos correntes	Valor da produción
Produción vexetal	-5,7	7,1	1,4
Cereais	-14,7	-10,6	-25,3
Patacas	-3,6	40,3	36,7
Froitas	-3,7	2,0	-1,7
Hortalizas	-1,2	-10,4	-11,6
Viño	-13,0	10,9	-2,2
Cultivos forraxeiros	-13,2	-10,8	-24,0
Produción animal	2,4	-2,3	0,1
Leite	0,2	-2,2	-2,0
Carne e gando vacún	3,8	1,5	5,3
Carne e gando porcino	8,4	0,0	8,4
Carne e gando aviar	2,8	-7,6	-4,7
Carne e gando ovino	17,9	-5,2	12,7
Carne e gando caprino	-12,7	2,2	-10,5
Carne e gando coellos	-2,8	0,3	-2,5
Ovos	4,6	-14,0	-9,4
Produción agraria	-0,2	1,1	0,9

* As cifras referidas á variación dos volumes de produción proceden das estimacións do MAPAMA para Galicia. As relativas aos prezos corresponden, en cambio, á evolución dos prezos percibidos en España, excepto para o prezo do leite onde tomamos os datos para Galicia publicados polo FEGA. Isto último fai que a variación global dos prezos gandeiros e do total dos prezos agrarios difira da calculada no cadro 12.

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos dos cadros 10, 11 e 12.

das ramas gandeiras cun maior peso, a conxuntura positiva que viviron o vacún de carne e o porcino; en ambos os casos asistimos en 2016 a un incremento apreciable do valor económico da produción, como resultado da expansión dos volumes producidos e da estabilidade ou moderada alza dos prezos (cadro 14).

Poboación ocupada

Nos últimos informes viñemos destacando a evolución sorprendente da poboación ocupada no sector agrario galego que indicaban os datos da Enquisa de Poboación Activa (EPA) desde 2012. Segundo eses datos, despois da ralentización constatada no primeiro cuatrienio de crise económica (2008-2011), no que o descenso se limitou a unha taxa media do 2,4% anual, a caída da poboación ocupada no sector reactivouse nos catro anos seguintes (2012-2015)

Cadro 15**Evolución da poboación ocupada no sector agrario en Galicia e España**

(medias anuais)

	Galicia		España	
	Número (miles)	Índices (1985=100)	Número (miles)	Índices (1985=100)
1985	415,1	100,0	1829,6	100,0
1995	223,9	53,9	1040,1	56,8
2008	69,8	16,8	779,4	42,1
2009	67,0	16,1	745,5	40,6
2010	66,0	15,9	749,1	41,3
2011	64,8	15,6	721,3	39,7
2012	59,3	14,3	703,5	39,0
2013	56,3	13,6	699,3	38,7
2014	49,1	11,8	702,4	38,4
2015	45,6	11,0	705,0	38,5
2016	49,2	11,9	738,0	40,3
Taxas de variación media acumulativa anual (en %)				
1995/1985	-6,0		-5,5	
2008/1995	-8,6		-1,4	
2011/2008	-2,4		-2,5	
2016/2011	-5,4		0,5	
2016/2008	-4,3		-0,7	

Fonte:

- INE, Encuesta de Población Activa.
- IGE, Enquisa de Poboación Activa en Galicia.

ata alcanzar un ritmo (-8,4% anual) similar ao da fase de expansión económica 1995-2007 (-8,6% anual) (cadro 15). Iso resultaba sorprendente porque só podía explicarse por unha aceleración do éxodo agrario, dos transvasamentos cara a outros sectores, xustamente nunha conxuntura de destrución de empregos nos sectores e de moi limitadas oportunidades de traballo alternativo fóra da agricultura.

Pois ben, as estimacións da EPA para 2016 mostran unha brusca inflexión, plasmada no significativo incremento (7,9%) da man de obra do sector (cadro 15). Examinando con maior detalle as cifras, constátase que ese aumento se concentrou no intervalo de menor idade, 16-24 anos (43%), e nos adultos-mozos (35-44, 14%), pero tamén nos agricultores de 55 e máis anos (13%). Polo tanto, semella que se tería producido un certo rexuvenecemento, que cabe atribuír ao freo do éxodo de persoas mozas, ao mesmo tempo que un retorno á agricultura de persoas adultas ou incluso de idade madura e avanzada que perderon o seu emprego noutras actividades. Non obstante, sen negar a posibilidade de tales fenómenos, resulta rechamante que estes se desen en 2016, coincidindo cunha certa mellora do mercado laboral, despois de que o abandono do agro continuase a un ritmo intenso nos peores anos da crise (os da

Cadro 16**Poboación ocupada na agricultura, gandería e silvicultura por tramos de idade en Galicia**

	2010		2016	
	Número (miles)	%	Número (miles)	%
16-24 anos	3,1	4,6	2,0	4,1
25-34 anos	8,8	13,0	6,3	12,8
35-44 anos	14,7	21,6	11,7	23,8
45-54 anos	19,7	29,0	14,0	28,5
55 e máis anos	21,6	31,8	15,2	30,9
Total	67,9	100,0	49,2	100,0

Fonte: IGE, *Enquisa de Poboación Activa en Galicia*.

segunda recesión). Neste sentido, a nosa opinión é que ese aumento da man de obra agraria que indica a EPA en 2016 dificilmente se corresponde coa realidade, e debemos atribuílo máis ben a unha oscilación estatística que vén compensar a sobreestimación do seu descenso no cuadrienio 2012-2015.

Incorporando eses datos á serie estatística, obtemos que desde o estoupido da crise económica, no conxunto dos últimos nove anos (2008-2016), a poboación ocupada na agricultura diminuíu en Galicia a unha taxa media do 4,3% anual, a metade da que se constataba na fase de expansión 1995-2007 (-8,6%). O que constitúe unha imaxe máis plausible e acorde co que cabería agardar a priori. De todos modos, hai que salientar que iso contrasta coa dinámica observada a nivel español, onde a redución no período 2008-2016 se limitou ao -0,7% anual; e nos últimos cinco anos (2012-2016) experimentou mesmo un lixeiro incremento (cadro 15).

O resultado é que en 2016 a poboación ocupada na agricultura galega se limitaba a 49.200 persoas, só 1/10 aproximadamente da existente hai 30 anos, no momento da integración na UE. Ademais, os/as traballadores/as que permanecen no sector presentan un importante envellecemento: o 28,5% teñen 45-54 anos e o 30,9% superan os 54 anos (cadro 16). En consecuencia, é fácil prever que a medio prazo van continuar os abandonos a un ritmo importante simplemente por razóns demográficas (xubilacións); polo que de non producirse unha incorporación significativa de traballadores novos, a man de obra agraria seguirá cunha intensa caída.

Censos gandeiros

Gando bovino: evolución do censo e do número de explotacións

A Consellería do Medio Rural non actualizou no último ano os datos publicados do rexistro de explotacións de bovino, polo que as últimas cifras dispoñibles son as correspondentes a 2014, das que xa demos conta no anterior informe. Lembremos só que nese ano o número de vacas de carne permanecera practicamente estable, mentres se producía un incremento de máis de 10.000 vacas de leite, acorde co forte incremento da produción láctea no exercicio.

Os datos das *Encuestas ganaderas* publicados polo MAPAMA, que chegan ata 2016, mostran unha imaxe lixeiramente distinta. O número de vacas de leite alcanzou o seu máximo en Galicia en 2013, para comezar desde 2014 unha continua redución que levou a que en 2016 haxa case 20.000 vacas leiteiras menos que en 2013. As vacas de carne, en cambio, seguiron a evolución contraria,

Cadro 17

Evolución do censo de gando bovino en Galicia*

	1987	1995	2000	2006	2012	2013	2014	2015	2016
Número (miles de cabezas)									
Total bovinos	980,1	953,9	1.016,4	922,6	933,3	936,0	939,4	951,9	948,9
Vacas	704,5	624,8	666,5	557,5	550,8	557,6	550,7	557,6	550,2
Outras vacas	101,9	178,8	234,1	208,0	191,0	188,7	188,8	197,3	201,2
Vacas leiteiras	602,6	446,0	432,3	349,5	359,9	368,9	361,9	360,3	349,0
Principais ratios (%)									
Vacas/Total bovinos	71,9	65,5	65,6	61,8	59,0	59,6	58,6	58,6	58,0
Vacas leiteiras/Total vacas	85,5	71,4	64,9	67,9	65,3	66,2	65,7	64,6	63,4
Índices (1987= 100)									
Total bovinos	-	97,3	103,7	94,4	95,2	95,5	95,8	97,1	96,8
Vacas	-	88,7	94,6	81,1	78,2	79,1	78,2	79,1	78,1
Outras vacas	-	175,4	229,7	179,9	187,3	185,1	185,2	193,6	197,4
Vacas leiteiras	-	74,0	71,7	64,4	59,7	61,2	60,1	59,8	57,9
Galicia/España (%)									
Total bovinos	19,2	17,3	16,5	14,9	16,1	16,1	15,5	15,4	14,7
Vacas	25,1	22,1	22,1	20,1	21,1	21,2	20,6	20,2	19,6
Vacas que nunca se moxen	10,0	11,7	12,5	11,4	10,7	10,5	10,4	10,3	10,2
Vacas de muxidura	33,6	34,5	37,9	37,1	43,5	43,7	42,8	42,7	42,2

* Os datos de 1987, 1995, 2000 e 2006 son de decembro; os de 2016 de maio e os demais anos son de novembro.

Fonte: MAPAMA, *Anuario de Estadística e Encuestas Ganaderas*.

aumentado en máis de 12.000 cabezas nos últimos tres anos. Desta forma parece ter proseguido nos anos recentes unha tendencia que vén de lonxe (desde a integración na UE): a perda de peso relativo do rabaño leiteiro na cabana galega de gando vacún (cadro 17). Este feito está, en boa medida, ligado ao forte incremento do rendemento leiteiro por vaca/ano das que permanecen neste sector, o que explica que a diminución do número de vacas de leite nas tres últimas décadas se acompañase dunha notable expansión da produción láctea.

Gando porcino

Nos últimos informes comentamos a leve recuperación que experimentou o censo do gando porcino nos primeiros catro anos desta década para estabilizarse en 2015. Pois ben, nese contexto, 2016 veu marcado novamente por un crecemento dos efectivos totais e dos porcos de ceiba, reducíndose, non obstante, o número de porcas reprodutoras. En conxunto, no último decenio (2006-2016) o censo de porcino en Galicia aumentou notablemente e tamén o fixo o peso da cabana galega no total español. Un incremento que afectou especialmente aos porcos de ceiba, mentres que foi modesto no caso das porcas reprodutoras; evolución indicativa do proceso de reestruturación dun sector cun crecente grao de profesionalización.

Unha ollada a máis longo prazo ofrécenos, no entanto, un panorama moi distinto. O sector porcino galego viu reducido de forma substancial ao longo das tres últimas décadas o seu peso no conxunto do Estado, sendo este peso na actualidade inferior á metade do que alcanzaba en 1987 (cadro 18).

Cadro 18

Evolución do censo de gando porcino en Galicia (maio de cada ano)

	1987*	1997*	2006*	2010	2012	2014	2015	2016
Número (miles de cabezas)								
Porcos da ceiba	436,0	239,6	223,2	401,9	423,6	433,4	433,5	476,5
Porcas reprodutoras	182,8	121,8	104,2	97,8	109,8	118,7	118,1	111,4
Total	1.589,9	1.013,7	879,9	1.034,3	1.072,4	1.091,7	1.090,1	1.215,1
Índices (1987=100)								
Porcos da ceiba	-	55,0	51,2	92,2	97,2	99,4	99,4	109,3
Porcas reprodutoras	-	66,6	57,0	53,5	60,1	64,9	64,6	61,0
Total	-	63,8	55,3	65,1	67,4	68,7	68,6	76,4
Galicia/España (%)								
Porcos da ceiba	8,5	3,7	2,2	4,3	4,5	4,5	4,2	4,5
Porcas reprodutoras	9,2	5,7	4,0	3,9	4,7	5,0	4,9	4,7
Total	9,8	5,4	3,5	4,2	4,3	4,3	4,0	4,4

* Os resultados de 1987, 1997 e 2006 corresponden ao mes de abril.
Fonte: MAPAMA, *Anuario de Estadística e Encuestas Ganaderas*.

III. Pesca, marisqueo e acuicultura

- A pesca galega acadou en 2016 o mellor resultado económico desde que hai rexistro, con 491 millóns de euros de facturación.
- A normativa de eliminación de descartes ampliouse este ano á pescada, gádidos, lagostino e peixes planos.
- O Brexit afectará a 212 mariñeiros galegos e 27 buques con domicilio social en Galicia e bandeira do Reino Unido.
- As cotas pesqueiras para 2017 superan globalmente as de 2016 en 41.000 toneladas, se ben as de gallo, xurelo e lagostino sufriron fortes recortes.
- A Audiencia Nacional deu a razón aos cerqueiros no seu contencioso contra a repartición de cotas fixada polo Estado, que consideran discriminatoria para Galicia.
- A melloría do stock de sardiña das augas ibéricas permitiu aumentar nun 41% a captura precautoria acordada por España e Portugal.
- O principio de estabilidade relativa é cada vez máis cuestionado ante as novas conxunturas da pesca europea, como a normativa de descartes e o Brexit.
- A produción comercializada de mexillón galego incrementouse nun 15%. Obsérvase unha estabilidade do prezo e unha facturación total que se move entre os 74 millóns de euros do 2013, os 112 millóns do 2015, e os 109 millóns en 2016.
- No mexillón en Galicia seguíronse estratexias de limitación ou continxencia da produción para manter rendibilidades.
- O descenso do número de mariscadores levou a unha mellora da rendibilidade.
- A ameixa xaponesa é a dominante nas colleitas desde o ano 2006, achegando o 80% da produción de ameixas de Galicia.
- As importacións de ameixa fresca sitúanse nunhas 14.740 toneladas no 2016; as de ameixa conxelada suman outras 4363 toneladas.
- Desde 2008, a produción da piscicultura mariña en Galicia estabilizouse debido á dificultade da obtención de licenzas para novos emprazamentos. A da continental, troita, diminuíu.

III.1. Pesca

Introdución

O mar e as actividades asociadas seguen a ser un dos eixes fundamentais da economía galega. A pesca extractiva, xunto co marisqueo e a acuicultura, alimentan unha actividade económica moi diversificada nos sectores industrial e de servizos que abrangue tamén o conxelado, a conserva e a comercialización dos produtos pesqueiros. O presente capítulo céntrase no sector da pesca extractiva, do cal se esboza unha descrición que comeza coa frota pesqueira e a súa situación actual por zonas costeiras e artes, segue coa produción pesqueira do derradeiro ano nas diferentes zonas e lonxas, e remata coa relación dos acontecementos máis relevantes para a xestión e regulación do sector pesqueiro galego acontecidos ao longo do ano 2016, todo iso tras introducir brevemente a continuación os contidos máis destacables deste informe.

Polo que respecta á produción pesqueira, Galicia bateu en 2016 o récord histórico de facturación nas súas lonxas, sendo o mellor rexistro económico dos derradeiros 20 anos. Desde 1997 o importe facturado polas vendas de produtos do mar foi aumentando ata acadar en 2016 os 491 millóns de euros pola descarga de 188.000 toneladas de peixes e mariscos frescos, volume só superado no mesmo período polas máis de 195.000 toneladas de 2009. A cotización media das descargas foi tamén das máis altas desde que hai rexistro, superando os 2,60 euros por quilogramo. Case o 80% das vendas e o 75% da facturación corresponderon ás lonxas de Vigo, A Coruña, Ribeira, Burela e Celeiro. O cerco e as artes menores son dous dos segmentos con maior crecemento. Entre 2013 e 2016, o cerco incrementou nun 51% o volume de descargas, pasando de 34.000 toneladas a máis de 52.000, e mellorou nun 15,5% o valor económico, e a frota de artes menores tamén incrementou as súas descargas en preto dun 25% e o valor económico nun 45%. A frota conxeladora aumentou tamén en 2016 os seus desembarques en máis dun 12% con respecto a 2015, malia a caída do volume total de peixe conxelado debido ao descenso do tráfico de contedores.

No ámbito europeo, 2016 foi o segundo ano de aplicación da normativa de eliminación de descartes promovida pola nova política pesqueira común, un dos maiores retos tanto para Galicia como para todo o sector pesqueiro da UE. O 1 de xaneiro de 2015 entraba en vigor a norma que obriga aos barcos a desembarcar todas as súas capturas en porto teñan ou non cota para elas, prohibindo polo tanto os descartes (capturas que se tiraban pola borda por falta de cota ou porque estaban danadas). Desta forma, iniciábase un proceso integrado na PPC polo que se implantará esta normativa por especies de forma paulatina, ano a ano, culminando en 2019 coa completa eliminación dos descartes. A Xunta de Galicia, a través da Consellería do Mar, denunciou en Bruxelas a incompatibilidade da política de descartes cero co principio de estabilidade

relativa, polo que cada ano se determinan as cotas de pesca. Tras un informe encargado ao Instituto Universitario de Estudos Europeos e varias reunións co sector, chegouse á conclusión de que a mellor opción de cambiar o principio de estabilidade relativa era demostrar que, ante a implantación da normativa de descartes, o sistema en si está obsoleto.

O principio de estabilidade relativa fixa a repartición de cotas desde hai máis de 30 anos, recibindo cada estado as súas cotas coma porcentaxes fixos do TAC de cada especie establecidos en base ás súas capturas históricas, sen ter en conta os descartes que se producían. Se agora se prohiben eses descartes e se obriga a desembarcar toda a captura, quedaría invalidado este criterio de reparto que, ademais, tampouco contempla a diferenza entre as capturas históricas de especies dedicadas ao consumo humano e as accesorias ou destinadas a fariñas e aceites de peixe. Por outra banda, este sistema asigna á frota española moi pouca cota dalgunhas especies. É o caso das denominadas *choke species* ou especies de estrangulamento que, coa aplicación da normativa de descartes, obrigan ao buque a cesar totalmente a actividade cando esgota a súa cota, incluso se aínda ten cota para outras especies. Entre as melloras propostas en Bruxelas están o aluguer ou a compra de cotas, incremento das cotas dos estados membros e establecer un sistema que ofrezca as máximas garantías para utilizar todos os TAC dispoñibles na UE. A Consellería do Mar entende que, para que a aplicación da norma de descartes sexa efectiva e real, se necesita incrementar as posibilidades pesqueiras da frota galega.

Outro importante acontecemento do ano, con previsibles repercusións para a pesca europea e galega, é a decisión do Reino Unido de abandonar a Unión Europea. O Brexit afectará a 28 embarcacións de pesca con capital español e bandeira do Reino Unido. Dos 28 buques, 27 teñen o seu domicilio social en Galicia, e 212 mariñeiros proceden dalgunha localidade galega. Novamente, o principio de estabilidade relativa cuestiónase ante a retirada dun dos países que máis se beneficiou do sistema de repartición de posibilidades de pesca. Un estudo encargado pola Consellería do Mar argumenta que a situación creada polo Brexit xustifica a revisión do criterio de estabilidade relativa. Por outra banda, o Brexit crea tamén incerteza no sector pesqueiro británico sobre outros elementos da política pesqueira común coma a aplicación da normativa de descartes, e pode interromper ou retardar a aprobación do novo regulamento comunitario de medidas técnicas da pesca, que regulan aspectos como os tamaños das mallas de pesca ou as zonas protexidas.

Polo que se refire ás cotas pesqueiras para o presente ano acadadas en 2016 no Consello de Ministros de Pesca da UE, foron en liñas xerais beneficiosas para a frota española e galega (con 41.000 toneladas máis que o ano anterior), salvo as correspondentes a tres especies: o gallo, o lagostino e o xurelo. As frotas de Gran Sol, arrastre litoral e cerco deberán facer fronte a importantes recortes das cotas destas especies, e incluso ao peche da pesquería de lagostino no Cantábrico. Xa no ámbito nacional, o conflito aberto polo reparto fixado polo Estado de cotas de xarda e xurelo está en vías de solucionarse, xa que a Audiencia Nacional deu a razón ao cerco no seu contencioso contra a orde de 2014 que fixaba o reparto de cotas para o 2015, e esta resolución serve para indicar como pode resolverse o recurso que teñen contra os sucesivos repartimentos. Os cerqueiros consideran que a asignación é discriminatoria para a

frota galega, pois prima criterios históricos, e non de número de barcos e tripulantes. No que atinxe á xestión da sardiña das augas ibéricas, España e Portugal adoptaron en 2016 as consideracións precautorias recollidas no informe de ICES, limitando as capturas a 14.000 toneladas, se ben esta cota aumentouse posteriormente debido á melloría do stock.

Frota pesqueira

A frota pesqueira galega é a máis importante frota rexional tanto do ámbito nacional coma do europeo. O cadro 1 amosa a dimensión do sector pesqueiro galego en relación co español e co da Unión Europea. En abril de 2017, a frota galega estaba composta de 4427 unidades, tal como se reflicte nos cadros 1 e 2. Cabe destacar que a redución de frota durante o ano 2016 foi a máis leve dos derradeiros anos, cun balance neto de só cinco baixas, fronte ás 64 do anterior exercicio ou ás 51 de 2014. O número estimado de tripulantes ocupados na frota ascende a 11.066.

Cadro 1

Dimensión do sector pesqueiro galego en relación co español e co da UE-28. Ano 2016¹

	UE-28	España	Galicia	% Galicia/ España	% Galicia/ UE-28
Frota²					
Núm. de barcos	85.154	9.409	4.427	47,1	5,2
Capacidade (miles de GT)	1.623	343	143	41,7	8,8
Potencia motor (miles de Kw)	6.470	799	272	34,0	4,2
Produción					
Valor dos desembarques (millóns de euros)	6.844	1.727	974	56,4	14,2
Consumo³					
Quilogramos por persoa e ano	23,7	46,2	53,3	-	-
Renda⁴					
Valor engadido da pesca e acuicultura/PIB (%)	0,05	0,19	1,29	-	-

¹ *Facts and Figures on the Common Fisheries Policy, 2016*. Comisión Europea.

² Na frota non se consideran os buques auxiliares de cultivos mariños.

³ Consumo *per cápita* = subministración dispoñible de produtos pesqueiros por persoa e ano.

⁴ No peso relativo do sector respecto do PIB considéranse conxuntamente pesca e acuicultura.

Fonte: Elaboración propia a partir da Comisión Europea, INE, IGE e Consellería do Mar.

A distribución xeográfica da actividade pesqueira galega permite clasificar a frota en tres grandes grupos de embarcacións, en función da distancia dos seus caladoiros aos portos de orixe: frota do caladoiro nacional ou Cantábrico-noroeste, frota de altura ou comunitaria, e frota de grande altura ou internacional. Cada un destes grupos emprega grande diversidade de artes de pesca (cadro 2).

Cadro 2**Frota pesqueira en Galicia.** Datos de abril de 2017

	Número de barcos	Capacidade (TRB)	GT*	Potencia (CV)	Potencia (Kw)	Estimación do emprego
Caladoiro nacional (Cantábrico noroeste)						
Arrastre	66	9.425	15.073	30.168	22.186	564
Artes menores	3.932	9.485	8.790	113.350	83.358	6.488
Cerco	147	4.656	5.993	31.710	23.320	1.195
Palangre de fondo	26	859	1.380	4.718	3.470	202
Palangre de superficie	52	6.263	11.417	21.677	15.941	444
Rascle	4	114	123	550	404	27
Volanta	29	1.027	1.853	5.807	4.270	198
Total	4.256	31.829	44.629	207.981	152.949	9.117
Pesqueira comunitaria (altura)						
NEAFC < 100 TRBs	5	398	786	1.705	1.254	61
NEAFC arrastre	21	4.409	6.750	12.844	9.445	255
NEAFC palangre de fondo	38	6.104	10.916	21.512	15.820	461
Portugal	3	465	694	1.312	965	36
Total	67	11.376	19.146	37.373	27.484	812
Pesqueira internacional (grande altura)						
Bacallaeiros	2	1.856	3.955	6.074	4.467	31
Cerco	3	5.565	8.002	13.525	9.946	47
Conxeladores	16	14.030	21.438	33.177	24.398	251
NAFO conxeladores	15	11.049	18.349	23.938	17.604	236
Palangre de superficie	68	15.415	27.244	48.111	35.381	571
Total	104	47.915	78.989	124.824	91.795	1.136
Total xeral	4.427	91.120	142.764	370.178	272.229	11.066
Acuicultura/auxiliar bateas	1.274	-	-	-	-	-

* Tonelaxe bruta (*gross tonnage*).Fonte: Consellería do Mar, *Rexistro de Buques Pesqueiros*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

A frota do caladoiro nacional constitúe o grupo de embarcacións máis numeroso (4256 unidades censadas, o 96,1% da frota galega), e traballa habitualmente en augas próximas do Atlántico e do Cantábrico, practicando as modalidades de arrastre, artes menores, cerco, palangre de fondo, palangre de superficie, rascos e volantas, con embarcacións de pesca e marisqueo de pequeno porte. Os buques de palangre de fondo e palangre de superficie non traballan a totalidade do ano neste caladoiro, podendo pescar temporalmente fóra destas augas baixo a pertinente autorización. As embarcacións do caladoiro nacional teñen unha capacidade media de 10,49 GT e unha potencia media de 35,94 Kw. A frota do caladoiro nacional xera o 82,5% do emprego pesqueiro directo en Galicia e preto dun 40% do valor de facturación total da pesca extractiva.

O estrato de frota máis importante dentro do Cantábrico-noroeste é o de artes menores, unha numerosa frota de reducidas dimensións (3932 embarcacións, cunha capacidade media de 2,23 GT e unha potencia media de 21,20 Kw), que traballa principalmente nas augas de competencia da comunidade autónoma galega. Practica unha pesca multiespecífica estacional por medio dunha ampla variedade de artes, coma trasmallos, miños, palangrillos, marisqueo a flote ou diferentes tipos de nasas. O estrato de artes menores xera por si só o 58,6% do emprego pesqueiro galego, o cal dá idea da súa importancia estratéxica para as poboacións costeiras.

A frota de altura faena en augas doutros países da UE, e conta con 67 buques (o 1,5% da frota) cunha capacidade media de 285,76 GT e unha potencia media de 410,21 Kw. Pola súa banda, a frota de grande altura opera en augas internacionais e de terceiros países cos cales a UE asina acordos pesqueiros. Está constituída por 104 buques (o 2,4% da frota), cunha capacidade media de 759,51 GT e unha potencia media de 882,65 Kw, que supoñen máis da metade da tonelaxe do total da frota galega, pese ao seu pequeno porcentaxe numérico. A frota de altura embarca o 7,3% dos tripulantes galegos, e a de grande altura, o 10,2%. Debido ás dimensións dos buques e aos longos períodos de marea, as tripulacións son máis numerosas que as do caladoiro nacional, alcanzando os 11 tripulantes de media por buque, cun máximo de 16 tripulantes no caso dos estratos de arrastre e cerco de pesqueiras internacionais.

Distribución da frota e emprego pesqueiro nas diferentes zonas costeiras de Galicia

A frota galega e o emprego pesqueiro distribúense ao longo da costa en nove zonas que van desde a ría de Vigo á Mariña lucense. Estas zonas costeiras concentran tipos de frota específicos. Deste xeito, a frota de grande altura concéntrase na zona I (ría de Vigo), a de altura ten unha presenza importante na zona IX (Mariña lucense), e a frota do caladoiro nacional ten na zona III (ría de Arousa) a súa principal base de operacións en Galicia.

A zona I (ría de Vigo) reúne no porto de Vigo o 44% de toda a tonelaxe da frota galega con só o 16% do número de buques, debido á presenza da frota de grande altura, constituída polos buques de maiores dimensións, capacidade pesqueira e potencia, e que se compón dos seguintes segmentos de frota: os cerqueiros conxeladores, dedicados á captura de túnidos, que son os buques de maior porte (unha unidade, capacidade de 2082 GT e potencia de 2163 Kw), seguidos polos bacallaeiros, que traballan principalmente en Noruega (dúas unidades, capacidade media de 1977 GT e potencia media de 2234 Kw), os arrastreiros conxeladores que operan no Atlántico suroeste (incluíndo Arxentina e as Malvinas), Senegal e Mauritania e capturan raías, camarón, pescadas, luras, etc. (8 unidades, 1286 GT e 1448 Kw), os arrastreiros conxeladores que capturan fletán negro no Atlántico noroeste (NAFO) (13 unidades, 1255 GT e 1174 Kw) e, por último, o estrato máis numeroso, composto polos palangreiros de superficie, que teñen como especies obxectivo o peixe espada, túnidos e esqualos (44 unidades, 362 GT e 477 Kw). A frota de altura opera na área NEAFC (principalmente

Cadro 3

Frota pesqueira na zona I (ría de Vigo). Datos de abril de 2017

Descrición (caladoiro e arte de pesca)		Número de barcos	Capacidade (TRB)	GT*	Potencia (CV)	Potencia (Kw)	Estimación do emprego
Pesqueira internacional (grande altura)							
Arrastre	Bacallaeiros	2	1.855	3.955	6.074	4.467	31
	Conxeladores	8	6.714	10.291	15.755	11.588	126
	NAFO conxeladores	13	9.943	16.313	20.743	15.256	204
Cerco		1	1.582	2.082	2.941	2.163	16
Palangre de superficie		44	8.995	15.913	28.527	20.982	370
Pesqueira comunitaria (altura)							
Arrastre	NEAFC arrastre	15	3.319	4.965	9.539	7.016	150
Caladoiro nacional (Cantábrico noroeste)							
Arrastre		1	120	201	360	265	9
Artes menores		554	1.323	1.111	17.514	12.881	914
Cerco		27	649	840	5.753	4.231	220
Palangre de superficie		35	4.165	7.532	15.019	11.047	299
Enmallada	Rasco	1	40	41	230	169	7
Totais		701	38.705	63.245	122.455	90.065	2.344
Buques dedicados a acuicultura/auxiliares		106	-	-	-	-	-

* Tonelaxe bruta (*gross tonnage*).Fonte: Consellería do Mar, *Rexistro de Buques Pesqueiros*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).**Cadro 4**

Frota pesqueira na zona II (ría de Pontevedra). Datos de abril de 2017

Descrición (caladoiro e arte de pesca)		Número de barcos	Capacidade (TRB)	GT*	Potencia (CV)	Potencia (Kw)	Estimación do emprego
Pesqueira internacional (grande altura)							
Arrastre	Conxeladores	6	4.031	6.562	10.152	7.467	94
	NAFO conxeladores	2	1.101	2.035	3.194	2.349	31
Palangre de superficie		1	234	627	488	359	8
Pesqueira comunitaria (altura)							
Arrastre	NEAFC arrastre	1	175	258	490	360	10
	Portugal	3	464	693	1.312	965	30
Caladoiro nacional (Cantábrico noroeste)							
Arrastre		7	816	1.260	2.594	1.908	60
Artes menores		316	930	778	10.637	7.824	521
Cerco		10	173	228	1.408	1.036	17
Totais		346	7.924	12.440	30.275	22.267	772
Buques dedicados a acuicultura/auxiliares		86	-	-	-	-	-

* Tonelaxe bruta (*gross tonnage*).Fonte: Consellería do Mar, *Rexistro de Buques Pesqueiros*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

no Gran Sol) capturando sobre todo pescada, peixe sapo, rapante e cigala, e está formada por 15 arrasteiros (capacidade media de 331 GT e potencia media de 468 Kw). A frota do caladoiro nacional é a máis numerosa (618 unidades, capacidade media de 15,7 GT e potencia media de 46,3 Kw), principalmente o segmento de artes menores, co 90% das embarcacións desta frota. O emprego estimado na zona I é de 2344 persoas.

A zona II (ría de Pontevedra) ten como principal porto o de Marín, e representa o 7,8% da frota galega en número de buques e o 8,7 % en tonelaxe. Existe unha frota de grande altura con base no porto de Marín, constituída por oito conxeladores dos cales dous operan na área NAFO (capacidade media de 1025 GT e potencia media de 1130 Kw), e un palangreiro de superficie (627 GT, 359 Kw). A frota de altura está composta por catro arrasteiros (capacidade media de 238 GT e potencia media de 331 Kw), dos cales tres traballan en augas de xurisdición portuguesa, e outro o fai na área NEAFC. A frota do caladoiro nacional está formada por 333 embarcacións (capacidade media de 6,8 GT e potencia media de 32,3 Kw), o 95% delas, de artes menores. Existen 10 cerqueiros con base en Portonovo e Bueu, e sete arrasteiros, principalmente en Marín. O emprego estimado nesta zona é de 772 persoas.

A zona III (ría de Arousa) é con diferenza a que alberga o maior número de embarcacións en Galicia, cun total de 1706. Isto supón o 38,5% da frota galega en número de buques, se ben só o 17,7% en tonelaxe, debido a que se trata nun 99% dos casos de pequenas embarcacións dedicadas á pesca de baixura. Ribeira é o porto máis significativo de Galicia para a frota do caladoiro nacional.

Cadro 5

Frota pesqueira na zona III (ría de Arousa). Datos de abril de 2017

Descrición (caladoiro e arte de pesca)		Número de barcos	Capacidade (TRB)	GT*	Potencia (CV)	Potencia (Kw)	Estimación do emprego
Pesqueira internacional (grande altura)							
Arrastre	Conxeladores	2	3.279	4.584	7.268	5.346	31
Cercos		2	3.983	5.920	10.584	7.785	31
Palangre de superficie		7	1.392	2.620	4.712	3.466	59
Pesqueira comunitaria (altura)							
Palangre de fondo	NEAFC palangre de fondo	4	669	1.345	2.741	2.016	48
Caladoiro nacional (Cantábrico noroeste)							
Arrastre		28	4.097	6.389	13.312	9.791	239
Artes menores		1.631	2.981	2.813	43.415	31.932	2.691
Cercos		28	903	1.365	6.178	4.544	228
Palangre de fondo		3	115	192	576	424	23
Enmallada	Volantas	1	23	16	150	110	8
Totais		1.706	17.441	25.244	88.936	65.412	3.359
Buques dedicados a acuicultura/auxiliares		893	-	-	-	-	-

* Tonelaxe bruta (*gross tonnage*).

Fonte: Consellería do Mar, *Registro de Buques Pesqueiros*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Os 1691 barcos deste grupo (capacidade media de 6,37 GT e potencia media de 27,68 Kw) encádranse na súa maioría dentro do segmento de artes menores, que opera principalmente en augas interiores da ría ou en zonas moi próximas á costa con artes de nasas, liñas ou enmalle. Existen tamén 28 arrasteiros de litoral con base en Ribeira, outros tantos cerqueiros, principalmente en Cambados, tres palangreiros de fondo e un volanteiro. A frota de altura está composta por catro palangreiros de fondo que operan en NEAFC (capacidade media de 336 GT e potencia media de 504 Kw). Ademais, existe en Ribeira unha frota de grande altura constituída por dous arrasteiros conxeladores, dous cerqueiros conxeladores e sete palangreiros de superficie. O emprego estimado nesta zona é de 3359 persoas, o cal supón o 30,3% do emprego pesqueiro en Galicia.

As zonas IV (ría de Muros), V (Fisterra) e VI (Costa da Morte) representan en conxunto unha pequena porcentaxe da capacidade pesqueira da frota galega, cun 6% da tonelaxe total, se ben a actividade pesqueira ten unha grande importancia social para as comunidades costeiras. Contan co 23,4% das embarcacións galegas (respectivamente, ao 14%, ao 2,9% e ao 6,5%), traballando todas elas no caladoiro nacional, agás un palangreiro de fondo de Fisterra, que o fai na área NEAFC. Máis do 90% da frota nestas zonas pertence ao grupo de artes menores, aínda que existe tamén unha importante frota de cerco con base en Portosín, Camariñas e Malpica de Bergantiños, outra de arrastre de litoral en Muros, e outra de palangre de fondo principalmente en Muxía. O emprego total estimado nestas zonas é de 2232 persoas.

A zona VII (A Coruña-Ferrol) ten como porto máis importante o da Coruña, e conta co 7,5% da frota galega en número de buques e co 4,2% en tonelaxe. Existe unha frota de grande altura, composta por cinco palangreiros de superficie (capacidade media de 461 GT e potencia media de 580 Kw), e outra de altura composta por dous arrasteiros que operan na área NEAFC (capacidade

Cadro 6

Frota pesqueira nas zonas IV (Muros), V (Fisterra) e VI (Costa da Morte). Datos de abril de 2017

Descrición (caladoiro e arte de pesca)	Número de barcos	Capacidade (TRB)	GT*	Potencia (CV)	Potencia (Kw)	Estimación do emprego	
Pesqueira comunitaria (altura)							
Palangre de fondo	NEAFC < 100 TRB	1	83	163	442	325	12
Caladoiro nacional (Cantábrico noroeste)							
Arrastre		10	1.378	2.190	3.974	2.923	85
Artes menores		952	2.631	2.621	25.924	19.067	1.571
Cerco		47	1.745	2.118	10.896	8.014	382
Palangre de fondo		12	501	786	2.647	1.947	93
Enmallada	Volantas	12	467	755	2.028	1.492	82
	Rasco	1	19	21	120	88	7
Totais		1.035	6.823	8.653	46.031	33.856	2.232
Buques dedicados a acuicultura/auxiliares		32	-	-	-	-	-

* Tonelaxe bruta (*gross tonnage*).

Fonte: Consellería do Mar, *Rexistro de Buques Pesqueiros*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Cadro 7**Frota pesqueira na zona VII (A Coruña-Ferrol).** Datos de abril de 2017

Descrición (caladoiro e arte de pesca)	Número de barcos	Capacidade (TRB)	GT*	Potencia (CV)	Potencia (Kw)	Estimación do emprego
Pesqueira internacional (grande altura)						
Palangre de superficie	5	1.420	2.306	3.945	2.902	42
Pesqueira comunitaria (altura)						
Arrastre NEAFC arrastre	2	399	669	1.074	790	20
Caladoiro nacional (Cantábrico noroeste)						
Arrastre	6	899	1.396	3.135	2.306	51
Artes menores	298	808	705	8.798	6.471	492
Cerco	23	738	900	4.791	3.524	187
Totais	334	4.264	5.976	21.743	15.992	792
Buques dedicados a acuicultura/auxiliares	146	-	-	-	-	-

* Tonelaxe bruta (*gross tonnage*).Fonte: Consellería do Mar, *Rexistro de Buques Pesqueiros*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

media de 334,5 GT e potencia media de 537 Kw), ambas con base no porto da Coruña. A frota do caladoiro nacional conta con 327 embarcacións (capacidade media de 9,2 GT e potencia media de 37,6 Kw), das cales o 91% son de artes menores. Ademais, existe unha frota de cerco con base principalmente en Sada e Pontedeume, e outra de arrastre de litoral na Coruña. O emprego estimado nesta zona é de 792 persoas.

A zona VIII (Cedeira) ten como porto máis importante o de Cedeira, e alberga o 2,8% das embarcacións galegas e o 1,1% da tonelaxe total. Conta cun

Cadro 8**Frota pesqueira na zona VIII (Cedeira).** Datos de abril de 2017

Descrición (caladoiro e arte de pesca)	Número de barcos	Capacidade (TRB)	GT*	Potencia (CV)	Potencia (Kw)	Estimación do emprego
Pesqueira comunitaria (altura)						
Palangre de fondo NEAFC palangre de fondo	1	106	123	450	331	12
Caladoiro nacional (Cantábrico noroeste)						
Artes menores	99	328	270	3.043	2.238	163
Cerco	3	51	53	415	305	24
Palangre de fondo	6	127	203	808	594	47
Enmallada Volantas	14	437	880	2.930	2.155	95
Rasco	2	56	60	200	147	14
Totais	125	1.106	1.589	7.846	5.771	356
Buques dedicados a acuicultura/auxiliares	2	-	-	-	-	-

* Tonelaxe bruta (*gross tonnage*).Fonte: Consellería do Mar, *Rexistro de Buques Pesqueiros*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

só buque de altura, un palangreiro de fondo de 123 GT e 331 Kw. A frota do Caladoiro nacional consta de 124 unidades (capacidade media de 11,8 GT e potencia media de 43,9 Kw), o 80% de artes menores. Existen tamén tres cerqueiros con base en Cariño, seis palangreiros de fondo en Cariño e Cedeira, e 16 embarcacións de enmalle en ambos os portos. O emprego pesqueiro estimado nesta zona é de 356 persoas.

A zona IX (Mariña lucense) ten como portos principais Celeiro e Burela. Neles concéntrase unha das frotas máis importantes de Galicia, a frota de altura que opera en augas do Gran Sol coas modalidades de palangre de fondo e arrastre. Existe, ademais, unha frota de grande altura, composta por 11 palangreiros de superficie (capacidade media de 524,7 GT e potencia media de 697,7 Kw). O segmento de altura máis numeroso é o de palangre de fondo (41 unidades, capacidade media de 260,8 GT e potencia media de 374 Kw) que ten a pescada como principal especie obxectivo. Os arrasteiros de altura (tres unidades, capacidade media de 285,3 GT e potencia media de 426,6 Kw) dedícanse principalmente á captura de pescada, peixe sapo, rapante e cigala, que desembarcan maioritariamente en Celeiro, Burela e Vigo. A frota do caladoiro nacional consta de 128 unidades (capacidade media de 68,8 GT e potencia media de 120,6 Kw). O segmento máis numeroso (64%) é o de artes menores, seguido polo palangre de superficie e o arrastre. O emprego pesqueiro estimado nesta zona é de 1136 persoas.

Cadro 9

Frota pesqueira na zona IX (Mariña lucense). Datos de abril de 2017

Descrición (caladoiro e arte de pesca)		Número de barcos	Capacidade (TRB)	GT*	Potencia (CV)	Potencia (Kw)	Estimación do emprego
Pesqueira internacional (grande altura)							
Palangre de superficie		11	3.356	5.772	10.435	7.675	92
Pesqueira comunitaria (altura)							
Palangre de fondo	NEAFC palangre de fondo	37	5.622	10.069	19.584	14.404	448
	NEAFC <100 TRB	4	315	623	1.263	929	48
Arrastre	NEAFC arrastre	3	508	856	1.740	1.280	30
Caladoiro nacional (Cantábrico noroeste)							
Arrastre		14	2.092	3.620	6.791	4.995	120
Artes menores		82	483	489	4.011	2.950	135
Cercos		9	395	483	2.265	1.666	73
Palangre de fondo		5	114	198	685	504	39
Palangre de superficie		16	2.065	3.821	6.538	4.809	137
Enmallada	Volantas	2	99	201	698	513	14
Totais		183	15.048	26.132	54.010	39.725	1.136
Buques dedicados a acuicultura/auxiliares		9	-	-	-	-	-

* Tonelaxe bruta (*gross tonnage*).

Fonte: Consellería do Mar, *Registro de Buques Pesqueiros*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Producción pesqueira

A produción pesqueira galega acadou en 2016 un dos mellores resultados desde que hai rexistro, tanto polo que se refire ao volume comercializado como, sobre todo, en facturación, e mesmo na cotización media do ano. De acordo cos datos publicados pola plataforma Pescadegalicia, o volume de pesca fresca (peixe e marisco) poxada nas lonxas de Galicia durante 2016 foi de 188.603 toneladas, e supuxo o segundo maior rexistro de produción desde 2001, só superado en 2009 (ver cadro 10). A cotización media dos desembarques en 2016 foi

de 2,61 euros por quilogramo (a máis alta desde 2007), acumulando un valor anual total de 491,7 millóns de euros, un récord histórico de facturación nas vendas de peixe e marisco nas lonxas galegas.

O cadro 11 amosa a evolución mensual das vendas de peixes e mariscos frescos nas lonxas galegas durante os anos 2015 e 2016. Durante a primeira metade do ano 2016, as cantidades comercializadas foron en xeral inferiores con respecto aos mesmos meses do exercicio precedente, agás en febreiro e maio. Porén, de agosto en adiante son sempre superiores ás de 2015. Polo que respecta ao valor económico, en 2016 foi moito maior, agás nos meses de marzo, xuño, xullo e setembro. As cotizacións de 2016 foron maiores ás de 2015 na primeira metade do ano, e menores na segunda, compensando en parte as variacións no volume comercializado. A produción máis voluminosa correspondeu a agosto, que superou as 20.000 toneladas, mentres que a que foi con diferenza a maior facturación rexistrouse en decembro, coincidindo co período de Nadal. A cotización máis alta correspondeu a xaneiro, compensando un escaso volume de desembarques atribuíble ao mal tempo.

A produción pesqueira total por zonas durante o ano 2016 amósase no cadro 12. A zona de maior produción, en termos de volume, foi a zona VII (Coruña-Ferrol), seguida pola zona IX (Mariña Lucense), a zona I (ría de Vigo) e a zona III (Arousa), quedando as restantes moi por debaixo destas. En termos de valor, as zonas I e IX acadaron a máxima facturación (practicamente idéntica en ambas) seguidas polas zonas III e VII, a moita distancia do resto. A cotización media

máis alta acadouse na zona V (Fisterra), superando os 5 euros por quilogramo, e seguida pola zona VIII (Cedeira), con case 4.

A produción pesqueira galega comercialízase principalmente a través das 62 lonxas distribuídas ao longo da costa. Na provincia de Pontevedra están emprazadas 22 lonxas (cadros 13-15), sendo a principal a do porto de Vigo. A produción total da provincia en 2016 foi de 50.687 toneladas (o 26,88% da produción galega). A facturación, de 182,2 millóns de euros (o 37,06 % do total),

Cadro 10
Evolución da pesca fresca vendida nas lonxas galegas

	Cantidade	Valor	Prezo
	(t)	(miles euros)	(euros/kg)
2000	145.302	350.969	2,42
2001	142.871	354.862	2,48
2002	128.029	329.124	2,57
2003	124.680	335.071	2,69
2004	149.733	383.441	2,56
2005	158.625	403.151	2,54
2006	169.327	432.726	2,56
2007	172.249	463.430	2,69
2008	173.569	451.323	2,60
2009	195.785	422.373	2,16
2010	187.395	458.381	2,45
2011	183.501	474.847	2,59
2012	175.004	440.534	2,52
2013	163.434	413.422	2,53
2014	187.178	432.341	2,31
2015	180.464	458.195	2,54
2016	188.603	491.664	2,61

Fonte: Elaboración propia a partir de:
– Consellería do Mar, *Estatísticas de Producción Pesqueira*.
– Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Cadro 11**Peixe fresco comercializado en primeira venda en Galicia**

	Cantidade	Valor	Prezos		Cantidade	Valor	Prezos
2015	(t)	(miles de euros)	(euros/kg)	2016	(t)	(miles de euros)	(euros/kg)
Xaneiro	10.756	32.069	2,98	Xaneiro	7.946	35.346	4,45
Febreiro	11.027	28.365	2,57	Febreiro	12.647	36.840	2,91
Marzo	20.329	37.902	1,86	Marzo	14.292	36.937	2,58
Abril	17.181	32.637	1,90	Abril	15.867	37.380	2,36
Maio	12.881	29.843	2,32	Maio	17.430	36.555	2,10
Xuño	18.383	36.617	1,99	Xuño	17.273	35.901	2,08
Xullo	17.662	41.868	2,37	Xullo	15.574	40.785	2,62
Agosto	17.557	41.314	2,35	Agosto	20.561	45.583	2,22
Setembro	17.549	43.647	2,49	Setembro	19.687	41.292	2,10
Outubro	15.652	41.822	2,67	Outubro	16.778	42.378	2,53
Novembro	11.870	41.843	3,53	Novembro	15.910	45.200	2,84
Decembro	9.616	50.267	5,23	Decembro	14.638	57.466	3,93

Fonte: Elaboración propia a partir de:

- Consellería do Mar, *Estadísticas de Producción Pesqueira*.
- Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Cadro 12**Producción pesqueira total por zonas. Ano 2016**

	Cantidade	Valor	Prezos
Lonxa	(t)	(miles de euros)	(euros/kg)
Zona I - Ría de Vigo	39.905	130.409	3,27
Zona II - Pontevedra	5.451	14.760	2,71
Zona III - Arousa	38.329	91.301	2,38
Zona IV - Muros	14.486	20.630	1,42
Zona V - Fisterra	1.031	5.208	5,05
Zona VI - Costa da Morte	5.737	8.282	1,44
Zona VII - A Coruña -Ferrol	41.363	82.058	1,98
Zona VIII - Cedeira	2.174	8.627	3,97
Zona IX- Mariña lucense	40.127	130.389	3,25
Totais	188.603	491.664	2,61

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Estadísticas de produción pesqueira*.
Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Cadro 13**Producción pesqueira na zona I (ría de Vigo)**

Ano 2016

	Cantidade	Valor	Prezos
Lonxa	(t)	(miles de euros)	(euros/kg)
A Guarda	181	1.579	8,70
Arcade	175	1.641	9,37
Baiona	259	2.270	8,77
Cangas	596	4.164	6,99
Moaña	174	1.554	8,92
Redondela	174	1.398	8,05
Vigo	38.197	116.395	3,05
Vigo (Canido)	70	619	8,83
Vilaboa	78	788	10,10
Totais	39.905	130.409	3,27

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Estadísticas de produción pesqueira*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Cadro 14**Producción pesqueira na zona II (Pontevedra)**

Ano 2016

	Cantidade	Valor	Prezos
Lonxa	(t)	(miles de euros)	(euros/kg)
Aldán-O Hío	120	780	6,49
Bueu	884	4.529	5,12
Campelo	434	3.804	8,77
Marín	1.447	3.165	2,19
Pontevedra (Mercado)	17	245	14,77
Portonovo	2.549	2.236	0,88
Sanxenxo	0	2	66,65
Totais	5.451	14.760	2,71

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Estadísticas de produción pesqueira*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Cadro 15**Producción pesqueira na zona III (Arousa). Ano 2016**

	Cantidade	Valor	Prezos
Lonxa	(t)	(miles de euros)	(euros/kg)
A Illa de Arousa	705	6.825	9,68
Aguiño	199	2.583	12,95
Cabo de Cruz	311	3.639	11,70
Cambados	2.145	8.366	3,90
Carril	1.152	8.062	7,00
Coop. Ría de Arosa	18	199	11,14
O Grove	876	8.879	10,13
Pobra do Caramiñal	117	922	7,90
Rianxo	518	3.668	7,08
Ribeira	31.835	43.262	1,36
Vilanova	369	4.040	10,94
Vilaxoán	83	858	10,28
Totais	38.329	91.301	2,38

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Estadísticas de produción pesqueira*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Cadro 16**Produción pesqueira nas zonas IV (Muros), V (Fisterra) e VI (Costa da Morte)**

Ano 2016

	Cantidade	Valor	Prezos
Lonxa	(t)	(miles de euros)	(euros/kg)
Muros	4.418	6.513	1,47
Noia	1.439	8.239	5,73
Porto do Son	651	893	1,37
Portosín	7.979	4.985	0,62
Carnota (Lira)	143	751	5,27
Carnota (O Pindo)	0	23	91,45
Corcubión	247	1.342	5,44
Fisterra	642	3.092	4,82
Baldaio	3	31	10,89
Caión	1	4	5,96
Camariñas	3.242	3.634	1,12
Camelle	4	35	7,91
Corme	12	52	4,15
Laxe	427	1.058	2,48
Malpica	1.967	2.949	1,50
Muxía	18	128	7,27
Río Anllóns	63	391	6,25
Totais	21.255	34.120	1,61

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Estadísticas de produción pesqueira*.
 Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Cadro 17**Produción pesqueira na zona VII (A Coruña- Ferrol). Ano 2016**

	Cantidade	Valor	Prezos
Lonxa	(t)	(miles de euros)	(euros/kg)
A Coruña (Confraría)	85	415	4,89
A Coruña (Lonja Coruña, S.A.)	40.074	76.496	1,91
Barallobre	232	1.874	8,08
Ferrol	270	2.245	8,31
Miño	2,59	40	15,26
Mugardos	40	402	9,99
Pontedeume	17	171	9,79
Sada	642	415	0,65
Totais	41.363	82.058	1,98

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Estadísticas de produción pesqueira*.
 Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Cadro 18**Produción pesqueira na zona VIII (Cedeira)**

Ano 2016

Lonxa	Cantidade (t)	Valor (miles de euros)	Prezos (euros/kg)
Cariño	543	646	1,19
Cedeira	1.601	7.874	4,92
Espasante	29	107	3,67
Totais	2.174	8.627	3,97

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Estadísticas de produción pesqueira*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

e o prezo medio, de 3,59 euros, foron os maiores das tres provincias. As principais especies comercializadas nesta provincia foron o peixe sapo, os rapantes, a xarda pintada, o xurelo, a pescada, a castañeta e a quenlla.

Na provincia da Coruña existen 34 lonxas (cadros 15-18). En 2016 produciu 97.822 toneladas, o maior volume das tres provincias, e máis da metade do total vendido en Galicia (o 51,87%). A facturación foi de 179,2 millóns de euros (o 36,44% do total); o prezo medio foi de 1,83 euros/kg. As lonxas do porto da Coruña e de Ribeira acumulan o 73,5% do volume total comercializado na provincia. As especies que se comercializaron en maior cantidade foron o

lirio, o xurelo, a xarda pintada, a pescada, a boga, a xarda e o peixe sapo.

A provincia de Lugo conta con 6 lonxas (cadro 19). Burela e Celeiro concentran o 99,8% da cantidade e do valor comercializado. A produción total en 2016 foi de 40.094 toneladas (o 21,26% do total de Galicia), a facturación foi de 130,3 millóns de euros (o 26,5% do total), e o prezo medio de 3,25 euros. As especies máis comercializadas foron a pescada, a xarda, o xurelo, a boga, a xarda pintada, o bonito do norte e o lirio.

Cadro 19**Produción pesqueira na zona IX (Mariña lucense). Ano 2016**

Lonxa	Cantidade (t)	Valor (miles de euros)	Prezos (euros/kg)
Burela	23.519	76.696	3,26
Celeiro	16.544	53.441	3,23
Foz	0	7	35,45
O Barqueiro	32	79	2,43
O Vicedo	17	36	2,11
Ribadeo	14	129	9,56
Totais	40.127	130.389	3,25

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Estadísticas de produción pesqueira*. Plataforma Tecnolóxica da Pesca (<http://www.pescadegalicia.com>).

Ademais da pesca fresca, en Galicia prodúcese un importante movemento de pesca conxelada. A frota pesqueira conxeladora (galega, de empresas pesqueiras mixtas ou de embarcacións abandeiradas noutros países), ou ben os buques mercantes e portacontedores desembarcan o peixe conxelado principalmente nos portos de Vigo, Marín, Vilagarcía de Arousa e Ribeira. O porto de Vigo é o máis representativo de Galicia en volume de peixe conxelado comercializado, constituíndo tamén un dos puntos de referencia a nivel mundial. Entre o 80% e o 85% deste volume chega ao porto en contedores procedentes

dos países onde traballan os buques das sociedades mixtas, rexistrándose, polo tanto, como importacións de peixe conxelado, mentres que o 15% ou 20% restante se desembarca directamente no porto de Vigo pola frota conxeladora galega de grande altura. En 2016 desembarcáronse en Vigo 619.000 toneladas de peixe conxelado, das cales 530.000 chegaron en contedores e 89.000 foron descargadas polos pesqueiros. O volume total sufriu un significativo descenso do 7,23% con respecto a 2015, cunha baixada de máis de 48.000 toneladas. Non obstante, esta caída correspondeu realmente ao tráfico de contedores, que baixou un 9,1% desde as 583.000 toneladas de 2015, mentres que a frota conxeladora incrementou as súas descargas en 10.000 toneladas, desde as 79.000 de 2015. O país co que se mantivo máis tráfico de pesca conxelada en contedor en 2016 foi Arxentina, e a evolución mensual desta mercancía foi moi desigual ao longo do ano e cuns descensos moi relevantes nos meses de outubro e novembro. Por outra banda, as retencións de contedores no PIF (posto de inspección fronteiriza) de Vigo desde setembro, desviaron unhas 57.000 toneladas de peixe conxelado, principalmente cara ao porto luso de Leixões. Estas circunstancias explican a diminución da cifra global de pesca conxelada con respecto a 2015.

A maior parte da produción de peixe conxelado provén das empresas mixtas galegas que operan en terceiros países. Estas sociedades mixtas establecéronse en países como Namibia, Mozambique ou Sudáfrica a partir dos anos oitenta, despois de que en 1976 a ONU estendese a xurisdición marítima dos estados ribeireños ata as 200 millas. A frota conxeladora española gozara ata ese momento de libre acceso aos principais caladoiros, o 75% dos cales estaban en augas internacionais que agora deixaban de selo. Para garantir a continuidade do acceso aos recursos, o Goberno español aprobou o Decreto 2517/76, de 8 de outubro, relativo ao fomento de empresas pesqueiras conxuntas (EPC). Actualmente, a frota de sociedades mixtas en terceiros países conta con 185 buques e 1110 tripulantes nacionais, aínda que a maioría da tripulación é foránea, normalmente por imperativo legal do país que abandeira o buque. Tamén crean máis de 400 empregos comunitarios directos en terra, e preto de 5500 en terceiros países. A asociación Acemix (Asociación de Empresas Comunitarias en Sociedades Mixtas de Pesca) agrupa aos armadores destes buques, establecidos en Arxentina, Chile, Perú, Namibia, Malvinas, Sudáfrica ou Marrocos. Os datos medios do buque conxelador tipo son: capacidade de 1483 GT, potencia de 1.283,4 Kw e tripulación de 26 persoas. As principais especies capturadas son a pescada, o calamar, a pota e a brótola. De acordo cos datos publicados

Cadro 20
Produción de peixe conxelado desembarcado en Vigo. Ano 2016

Procedencia	Cantidade (t)
Desembarques da frota conxeladora galega	89.000
Importacións procedentes das sociedades mixtas en terceiros países (contedores)	530.000
Arxentina	106.000
Marrocos	95.400
Senegal	74.200
Mozambique	58.300
Mauritania	47.700
Illas Malvinas	42.400
Chile	37.100
Angola	31.800
Gabón	10.600
Resto	26.500
Totais	619.000

Fonte: Elaboración propia a partir de:

- ARVI (Cooperativa de Armadores de Pesca do Porto de Vigo).
- Acemix (Asociación de Empresas Comunitarias en Sociedades Mixtas de Pesca).

por ARVI (Cooperativa de Armadores de Pesca do Porto de Vigo), esta frota xera actualmente un volume de negocio medio anual por buque de 3,15 millóns de euros, e un volume total de 582,83 millóns de euros.

Xestión e conxuntura do sector pesqueiro galego

A continuación descríbese a conxuntura e acontecementos máis relevantes para a xestión e regulación do sector pesqueiro galego durante 2016, agrupados nos eixes de xestión dos recursos, modernización e investimentos na frota galega e mellora da eficiencia enerxética, política comercial e industria de transformación pesqueira e goberno.

Xestión dos recursos

1. Os TAC (totais admisibles de captura) e cotas para 2017 acadados no Consello de Ministros de Pesca da Unión Europea supuxeron en termos globais un aumento para a frota española de 41.000 toneladas con respecto ás cotas de 2016, cun valor estimado de 44 millóns de euros. A pesar desta mellora xeral, e do aumento ou mantemento das cotas da maioría das especies, as frotas do Gran Sol e do caladoiro nacional víronse afectadas por fortes reducións das cotas de gallo, lagostino e xurelo. A cota de pescada baixa levemente no stock sur (-1,4%, fronte á proposta do - 36%) quedando en 6731 toneladas, se ben no norte aumenta un 9,3%, ata 19.994 toneladas (nas zonas VI e VII), e un 10,9 %, ata 13.788 toneladas (na zona VIIIabde), un máximo histórico. A cota de rape sobe un 54% no Cantábrico (zona VIIIc) ata 3296 toneladas, e un 20% na zona VI, ata 294 toneladas, manténdose sen cambios na VII (1231 toneladas) e na VIIIabde (1368 toneladas). O gallo foi a especie máis castigada polos recortes: un 25% menos para Gran Sol (quedando en 4107 toneladas), outro 25% menos para as augas non nacionais do Cantábrico (748 toneladas) e un 15% menos nas ibéricas (1069 toneladas), aumentando só na zona VI un 9% (ata 645 toneladas). A pesquería de lagostino será pechada o próximo ano no Cantábrico, onde está en declive. En Gran Sol a súa cota aumenta un 8,6%, ata 1521 toneladas, na UF-16 (incluída na zona VII) aumenta un 67,6% (935 toneladas), e na VIIIabde sobe un 6,7% (250 toneladas). A cota de raia, conxelada desde 2014 nas 1057 toneladas no Cantábrico e na costa galega e de Portugal, elévase un 10%, ata as 1163 toneladas. O lirio foi a especie con máis incremento de cota (unha media do 80% nas diferentes zonas, superando as 90.000 toneladas). No Cantábrico, a anchoa manterá as 29.700 toneladas de 2016 e a cota de xarda se incrementa un 14%, ata 38.431 toneladas. A de xurelo, por contra, cae un 23% ao norte de Fisterra e o Cantábrico, ata 11.890 toneladas, se ben sobe un 6,9% no litoral de Pontevedra e de Portugal, ata as 18.977 toneladas.

2. O conflito aberto polo reparto nacional de cotas de xarda e xurelo deu un xiro en 2016. A Audiencia Nacional resolveu a favor do cerco no seu contencioso contra a orde de 2014 que fixaba o reparto de cotas para o 2015, abrindo camiño a posteriores recursos. En abril deste ano, Acerga (Asociación

Cadro 21**Cotas pesqueiras para España no ano 2017**

Especie	Zona ICES	Cota España 2017	TVI (%) 2017/2016
Anchoa	VIII	29.700	0,0
Bocarte	IX e X, COPACE 34.1.1	5.978	17,7
Gallo	VI	645	9,0
	VII	4.107	-25,0
	VIIIa, VIIIb, VIIIc e VIIIe	748	-25,0
	VIIIc, IX, COPACE 34.1.1	1.069	-15,0
Peixe sapo	VI	294	20,0
	VII	1.231	0,0
	VIIIa,b,d,e	1.368	0,0
	VIIIc e IX	3.296	54,0
Merlán	VIII	1.016	0,0
Pescada	VI, VII	19.944	9,3
	VIIIa,b,d,e	13.788	10,9
	VIIIc, IX, COPACE 34.1.1	6.731	-1,4
Lirio	I-XIV (agás VIIIc e IX)	49.865	85,5
	VIIIc, IX e X, COPACE 34.1.1	41.375	72,9
Lagostino	VII	1.521	8,6
	UF 16 (incluída en zona VII)	935	67,6
	VIIIa,b,d,e	250	6,7
	VIIIc	0	-100,0
	IX y X, COPACE 34.1.1	84	5,0
Abadexo	VIIIa,b,d,e	252	0,0
	VIIIc	208	0,0
	IX e X, COPACE 34.1.1	273	0,0
Raia	VIa,b, VIIa-c e VIIe-k	920	5,0
	VIIIc e IX	1.163	10,0
Xarda	VIIIc, IX, COPACE 34.1.1	38.431	14,0
Xurelo	IIa - XIV	8.710	-23,0
	XIIIc	11.890	-23,0
	IX	18.977	6,9

Fonte: Elaboración propia a partir da Comisión Europea.

Galega de Armadores do Cerco de Galicia) presentou un recurso no Tribunal Xeral da Unión Europea en Luxemburgo pedindo a anulación do reparto de TAC e de cotas por entender que prexudica Galicia coma rexión europea altamente dependente da pesca. O posicionamento dos cerqueiros galegos é que esta asignación de posibilidades de pesca é discriminatoria para a frota galega ao basearse nun 70% nas capturas históricas e só nun 30% no compoñente

socioeconómico. Acerga defende un reparto que se basee principalmente no número de barcos e tripulantes, xa que considera que Galicia recibe cotas insuficientes malia posuír moitos máis buques e mariñeiros que outras comunidades autónomas. A organización, que tamén impugnou a orde de 2015 que regula a pesquería na actualidade, estuda reclamar indemnizacións ao Goberno polos amarres derivados da falta de cotas durante 2014 e 2015, que ocasionaron prexuízos económicos ao sector. Tamén buscará que se declaren nulas as sancións por sobrepesca impostas aos buques da asociación nese contexto.

3. Dentro do Plan de Xestión da Sardiña en augas ibéricas, que regula desde agosto de 2014 a pesca desta especie nos caladoiros do Cantábrico noroeste e no Golfo de Cádiz, España e Portugal propuxeron á Comisión Europea en 2016 aplicar as «consideracións precautorias» recollidas no informe de ICES-CIEM (Consello Internacional para a Exploración do Mar), que recomendaba limitar os desembarques para ambos os países a 14.000 toneladas, debido á deficiente situación do stock da sardiña atlántica. A proposta conxunta hispanolusa, que foi aceptada pola Comisión, incluíu reavaliar o estado do stock en 2016 e revisar á alza estas cifras tras a campaña de primavera. Como «límite precautorio», ambos os países acordaron limitar as capturas ata o 31 de xullo a 10.000 toneladas, o que permitiría, no caso de non ser posible un incremento do nivel de desembarques, garantir a campaña no segundo semestre do ano. Tamén se contemplou a revisión da Orde Ministerial 1512/2014, de 30 de xullo, pola que se establece un plan de xestión para a sardiña das augas ibéricas (VIII e IXa), adaptando a regra de explotación ao novo marco. Do total da cota, o 60% corresponde a Portugal e o 40% restante a España, a repartir entre a frota do Cantábrico noroeste e o golfo de Cádiz, onde faenan 87 barcos. A cota de capturas de 2016 foi finalmente aumentado tras a campaña de primavera en 5000 toneladas, un 41%, mantendo o tope de 6000 quilos por barco e semana. Así mesmo, a cota para 2017 estableceuse en 23.000 toneladas.

4. O Plan Xeral de Explotación Marisqueira para o ano 2017, publicado no *Diario Oficial de Galicia* o 30 de decembro do 2016, establece o réxime preciso para permitir a explotación marisqueira na comunidade galega coas garantías dunha boa xestión do recurso, tendo en conta os datos e informes científicos dispoñibles. A través deste Plan Xeral de Explotación Marisqueira, a Consellería do Mar aprobou un total de 93 plans de explotación. Deles, 45 corresponden ás autorizacións administrativas marisqueiras e 48 son plans específicos para as zonas de libre marisqueo.

5. No *Diario Oficial de Galicia* do 30 de decembro de 2016 tamén se publicou a Orde do 22 de decembro de 2016 pola que se aproban os plans de xestión para recursos específicos en Galicia para o ano 2017. O obxecto desta orde é aprobar os plans de xestión de recursos específicos para o ano 2016 que foron elaborados polas entidades asociativas do sector. A través destes plans, a Consellería do Mar aproba un total de 133 plans de xestión. Deles, 35 son para a extracción de percebe e 18 para equinodermos. Ademais 24 son para a extracción de solénidos (navalla, longueirón e longueirón vello), cinco son para a extracción de peneira, 20 para algas e nove para a extracción de anemone. Finalmente, 22 plans autorizan a captura de poliquetos.

Modernización e investimentos na frota galega e mellora da eficiencia enerxética

1. A Consellería do Medio Rural e do Mar destinou en 2016 un total de 2.692.926,4 euros ás axudas para investimentos que fomenten a pesca sustentable para propietarios de buques pesqueiros, cofinanciadas co fondo europeo marítimo e de pesca (FEMP). Poderán ser beneficiarias das subvencións as persoas propietarias de buques pesqueiros con porto base na Comunidade Autónoma de Galicia. Para o ano 2017 as axudas concederanse de acordo coa seguinte desagregación: impacto da pesca no medio mariño e adaptación da pesca á protección das especies (215.000 euros), mellora da hixiene, saúde, seguridade e condicións de traballo nos buques pesqueiros (272.000 euros), mellora da eficiencia enerxética e mitigación do cambio climático (1.020.000 euros), substitución de motores principais ou auxiliares (171.000 euros), paralización definitiva de buques (139.926,40 euros) e aumento do valor engadido, a calidade dos produtos e a utilización das capturas non desexadas (875.000 euros).

2. As axudas a proxectos colectivos de acondicionamento mariño e rexeneración recibiron 3,4 millóns de euros, cofinanciados polo fondo europeo da pesca, para os anos 2016 e 2017. Estas axudas da Consellería do Medio Rural e do Mar teñen como finalidade protexer e recuperar a biodiversidade mariña a través dunha mellor xestión e conservación dos recursos mariños e dos seus ecosistemas e impulsar a sensibilización medioambiental.

Política comercial e industria de transformación pesqueira

1. A Consellería do Medio Rural e do Mar destinou en 2016 axudas á realización de investimentos para pemes do sector transformador dos produtos da pesca e acuicultura que contribúan a fomentar unha pesca e acuicultura sostibles desde unha perspectiva ambiental, socialmente responsable, baseada no coñecemento e competitiva. A Orde do 15 de setembro de 2016 establece as bases e regula o procedemento para a concesión de tales axudas. Os importes máximos das subvencións que se concedan ascenderán a 6.800.000 euros distribuídos nas seguintes anualidades: 2016 (500.000 euros) e 2017 (6.300.000 euros).

2. A produción de conservas en Galicia representou en 2016 o 86% da produción nacional, que, segundo datos da Asociación Nacional de Fabricantes de Conservas de Peixes e Mariscos (ANFACO), foi de 348.436 toneladas (un aumento do 0,7% con respecto a 2015), cun valor de 1519 millóns de euros (un 1,1% maior que no exercicio precedente). As exportacións nacionais de conservas e preparados de pescados e mariscos, realizadas principalmente desde Galicia e a países coma Italia, Francia ou Portugal, aumentaron en 2016 nun 6,02% en volume, ata as 172.954 toneladas, e nun 10,21% en valor, acadando 781,4 millóns de euros. En canto aos resultados científico-tecnolóxicos, ANFACO realizou en 2016 un investimento en novas infraestruturas e equipamento de case un millón de euros e logrou uns ingresos de 6,1 millóns de euros por servizos tecnolóxicos e de I+D+i. No aspecto social, as 64 empresas conserveiras en Galicia xeran preto de 12.000 postos de traballo, representando as mulleres o colectivo predominante nese sector, cun 80% do total dos postos de traballo.

Goberno

O principal instrumento co que conta a política pesqueira común á hora de outorgar posibilidades de pesca ás diferentes frotas europeas e, polo tanto, tamén á frota galega, é o denominado principio de estabilidade relativa (PER). Este sistema de reparto naceu en 1983 coa primeira PPC, e concedeu a cada estado membro cotas de pesca das distintas especies, nos diversos caladoiros, atendendo ás súas capturas dos seis anos anteriores, establecidas coma porcentaxes fixos de cada TAC. Estas porcentaxes mantivéronse inamovibles ao longo dos anos en virtude do PER, que non ten en conta se realmente se axustan á capacidade pesqueira ou aos intereses de cada estado, como ten denunciado en numerosas ocasións o sector pesqueiro español, sen obter nunca unha resolución satisfactoria para os intereses pesqueiros españois nin galegos, malia as sucesivas reformas da PPC.

Non obstante, dúas cuestións de actualidade veñen reabrir o debate en torno ao PER en favor dos seus detractores: a normativa de eliminación de descartes e o Brexit. O Regulamento (UE) no 1380/2013 do Parlamento Europeo e do Consello, obriga a eliminar progresivamente os descartes en todas as pesquerías da UE. A partir do 1 de xaneiro de 2015 aplícanse a especies peláxicas, a partir do 1 de xaneiro de 2016, á pescada, gádidos, lagostino e peixes planos e a partir do 1 de xaneiro de 2019 a todas as demais especies. Esta normativa choca co principio de estabilidade relativa, que foi establecido sen ter en conta os descartes que antes se producían e agora se prohiben. Esta prohibición alterará a composición das capturas de cada frota que o PER pretendía manter constantes no tempo, co cal, o sistema de reparto perde o seu sentido, tal e como expuxo a Consellería do Mar en Bruxelas en febreiro de 2016.

Polo que respecta ao Brexit, a Xunta ve outra oportunidade para solicitar a revisión do PER, e instará ao Ministerio de Agricultura e Pesca, Alimentación e Medio Ambiente a que explore esta vía. Un informe encargado pola consellería ao Instituto Salvador de Madariaga despois de que Reino Unido votase a favor do Brexit, recolle explicitamente que «a retirada dun dos países que máis se ten beneficiado do sistema de reparto de posibilidades de pesca sobre a estabilidade relativa, como é o caso do Reino Unido, podería ser a ocasión de revisar este criterio» individualmente ou revisando o sistema de xestión por TAC e cotas. Desde 1983, o 15% das cotas pesqueiras da UE corresponden ao Reino Unido debido a este criterio de reparto, a pesar de que só posúe o 12% da capacidade pesqueira, mentres que España, co 25% de capacidade extractiva, só ten adxudicadas o 7% das cotas dispoñibles desde que en 1986 se adheriu á UE. Sobre este asunto, constituíuse un grupo de traballo no seo do Consello Galego de Pesca, coa finalidade de avaliar cada paso que se vaia dando no proceso de saída do Reino Unido da UE.

III.2. Marisqueo e acuicultura

A industria do mexillón

A produción de mexillón é a trabe da acuicultura española e tamén do mundo do mar de Galicia. Cunha produción que supón máis do 25% dos desembarcos de produto fresco do mar e o emprego a tempo completo de máis de 8000 persoas, o cultivo do mexillón é, por dereito, a maior actividade produtiva do noso mar.

Produción e mercados

A concepción de que para manter a rendibilidade para o produtor, amais de conseguiren cobrar polo produto e mesmo pola cantidade que se entregaba (o que non sempre sucedía), se debía manter acoutada ou limitada a produción, segundo o principio de que a máis produción menores prezos por máis competencia, levou a limitar a produción a esas 3300 bateas de 500 metros cadrados e 500 cordas, e a adiar durante tempo a exploración de novos mercados e mesmo de novos produtos.

Mantivemos que o incremento de consumo se produciría nos mercados tradicionais de moluscos (España, Francia, Benelux e Italia), mentres que as expectativas de incremento da produción se situarían en áreas non tradicionais e alleas a este cultivo. Este feito levaría a un aumento das importacións nos grandes mercados, que coinciden cos países produtores europeos. No caso do mexillón, este incremento produciríase nos mercados de produtos transformados ou con valor engadido, na liña de novas tecnoloxías de conservación e elaboración, e non nos mercados de fresco.

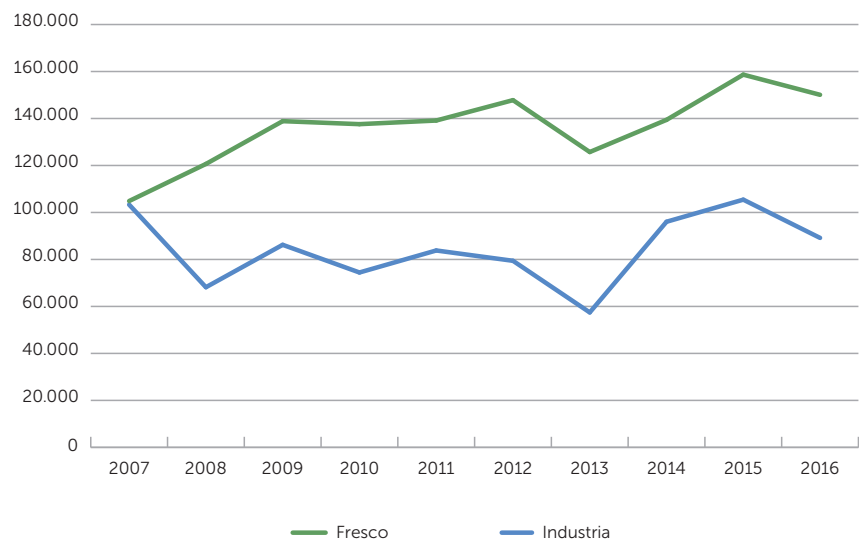
Consonte esa previsión, a realidade dos mercados europeos (EUMOFA, 2015) establece que o mercado europeo de mexillón está en torno ás 600.000 toneladas en equivalente en peso de animais vivos, das que 500.000 son de orixe nacional e unhas 100.000 de orixe internacional.

E neste esquecemento das estratexias para o mercado por parte das organizacións mexilloeiras atopamos algúns erros estratéxicos dos bateiros e os seus dirixentes. Mentres en Galicia se seguían estratexias de limitación ou continxentación da produción para manteren rendibilidades, unha asisada percepción das tendencias nos mercados internacionais, e tamén en España, levou a que por parte da gran distribución se incrementase a presión sobre a industria alimentaria (conserva, conxelado e transformado) o que deu lugar, primeiro, á importación de mexillón conxelado para a súa transformación en España e,

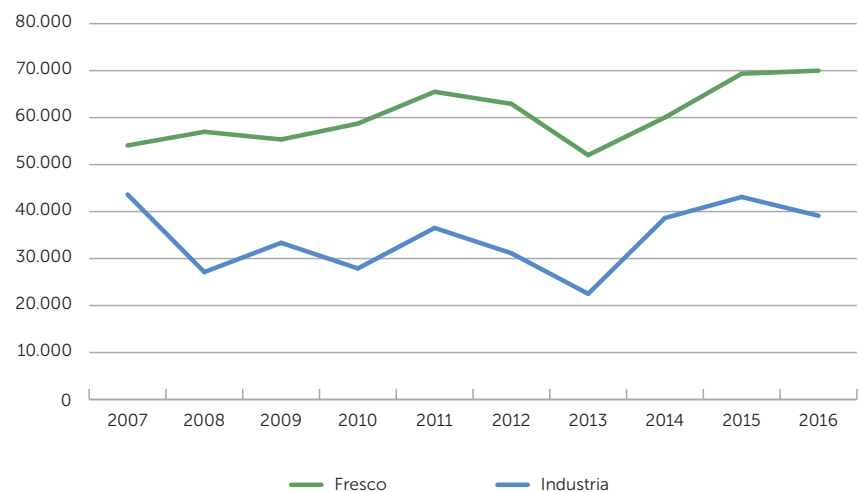
posteriormente, á compra directa de conservas herméticas e non herméticas fabricadas en Chile: cocidos e conxelados IQF, presentados en media cuncha ou cuncha enteira, ao baleiro, en atmosfera modificada. Esta presión levou a investimentos en empresas de cultivo en Chile e tamén en industrias integradas, que permitiron que a industria chilena se convertese en 20 anos no gran competidor da industria galega.

Gráfico 1
Acuicultura do mexillón por destino en Galicia

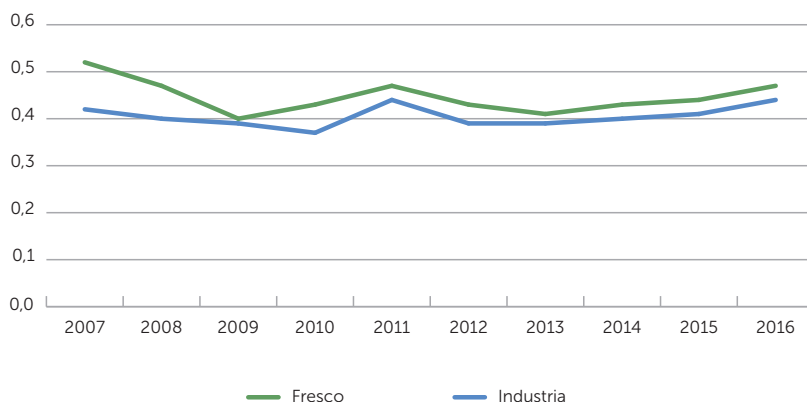
a) Producción (en toneladas)

b) Miles de euros

c) Prezos de venda (euros/kg)

O sector mexilloeiro galego, abastecedor tradicional da conserva, viuse bruscamente enfrontado a unha competencia exterior que o marxinaba da primeira fase da cadea de produción global. Un reto que provocou unha profunda crise e o obrigou a reorientar a súa estratexia, a dirixir a súa oferta cara á venda en fresco e a iniciar un proceso de redefinición das estratexias de cultivo.

Os datos indican que os mercados de fresco son competencia exclusiva da relación entre produtor e mercados, sen interferencias de terceiros países. O mercado de mexillón de industria, en cambio, ve alterada a súa situación, e xa non tanto polo conxelado, senón pola importación directa de mexillón en conserva, que nos últimos anos podería supoñer o equivalente á cuarta parte da produción española, así como polo peso gañado polas novas preparacións e conservas non herméticas.

Entre 2007 e 2016, a produción comercializada de mexillón galego incrementouse nun 14% (gráfico 1), aínda que no seu seguimento anual se poidan observar amplas flutuacións debidas sobre todo á incidencia das mareas vermellas e, no caso do 2008, a un dos máis graves conflitos entre organizacións mexilloeiras. Sorprende, porén, a estabilidade do prezo e unha facturación total que se move nun abano entre os 74 millóns de euros do 2013 e os 109 millóns do 2016, en correspondencia coa produción comercializada, da que o valor máis baixo da serie corresponde ao ano 2013, con apenas 183 milleiros de toneladas. Pero máis aló da produción neta achegada polos mexilloeiros galegos, e malia os conflitos entre mexilloeiros, moi agudos entre 2008 e 2010, e mesmo deles coa industria, cómpre deterse no destino da produción e tamén no tipo de produtos xerados.

Así, na serie analizada (gráfico 1) o destino da produción, historicamente superior para a industria (na proporción 60/40), atopa o seu punto de inflexión no ano 2007, onde se equilibran por metades o destino para fresco e para industria, superando logo no 2014 a produción para fresco, o 65% do total, para pasar a situarse nos anos 2015 e 2016 de novo na proporción de 60/40. En termos de ingresos, o fresco supoñía no 2007 o 55% da facturación, mentres que no 2016 alcanzaba o 64%. E o mexillón de industria achegaba o 45% no

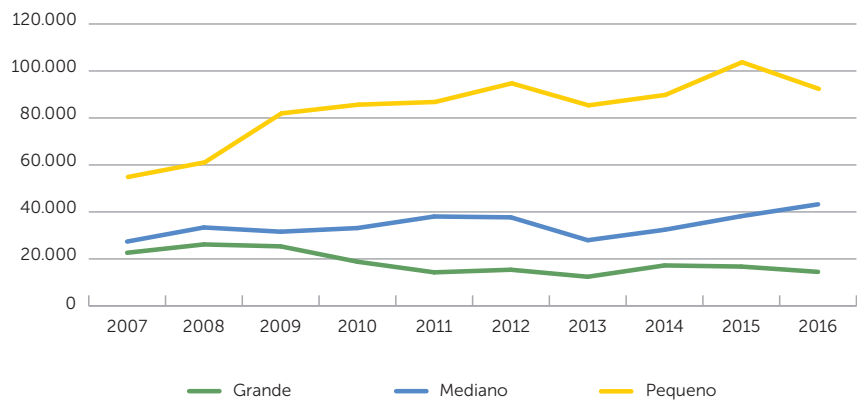
2007, e só un 26% da facturación no 2016, logo de que no 2013 esa facturación fose do 30%.

Singular é o que toca á produción por tipo de mexillón para fresco (gráfico 2), onde se observa que por tipo de produto (mexillón grande, mediano e pequeno) hai unha caída de máis de doce puntos (do 22 ao 9,6%) no grande, un crecemento do 29% no mexillón mediano, e un incremento de oito puntos (alcanzando un 61,5% do producido) do mexillón pequeno, datos que manifestan unha adaptación ás demandas dos mercados.

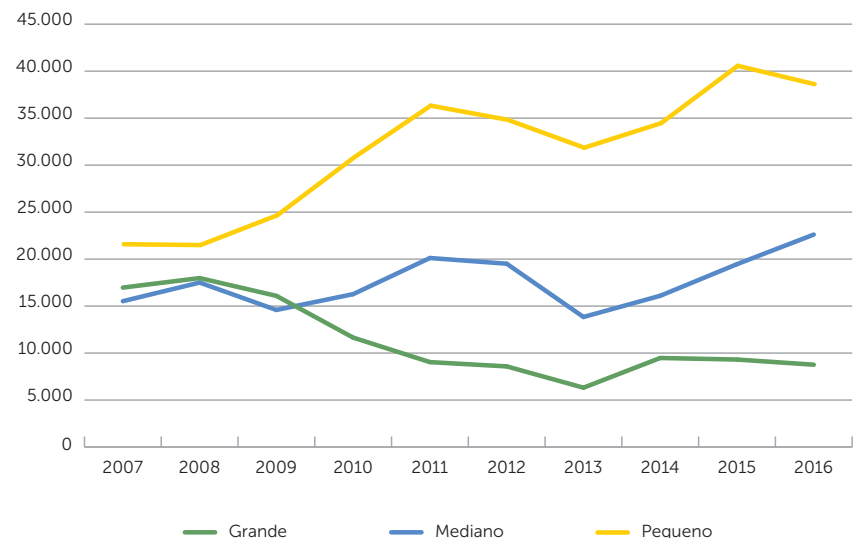
Gráfico 2

Acuicultura do mexillón fresco por categorías en Galicia

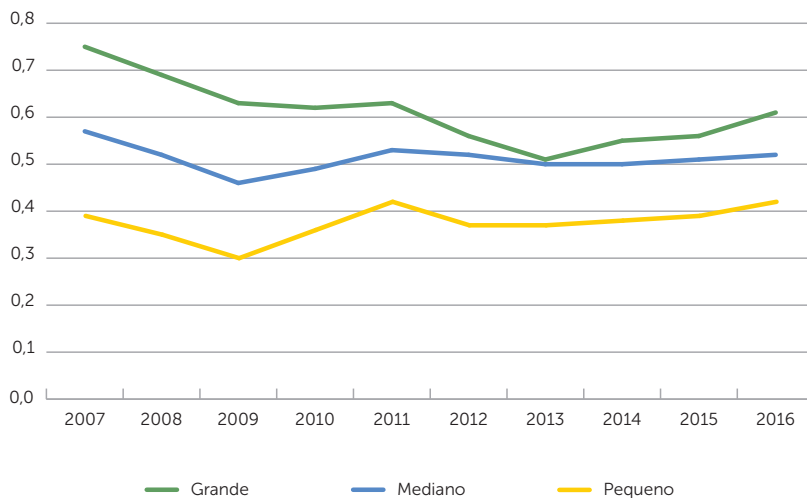
a) Producción (en toneladas)

b) Miles de euros

c) Prezos de venda (euros/kg)

Os mercados internacionais

O mercado internacional de mexillón (gráfico 3) permite observar un aumento das importacións de mexillón fresco ata as 8000 toneladas e un descenso na importación de conservas herméticas e de conxelado cun valor de 1468 toneladas, un dos valores máis baixos da serie xunto ao de 2015. En conservas non herméticas hai unha certa estabilidade en torno ás 10.000 toneladas. Polo que respecta ás exportacións, as de mexillón fresco mantéñense estables no contorno das 36.000 toneladas; hai unha tendencia á baixa na exportación de conserva hermética logo do máximo de 2000 toneladas no ano 2014, ate as 1700 toneladas, e o mexillón conxelado incrementa desde as 9000 toneladas dos 2012 a 2014, ata as máis de 11.500 toneladas dos anos 2015 e 2016. As exportacións de conservas non herméticas incrementáronse en 500 toneladas para chegaren ás 1800 toneladas.

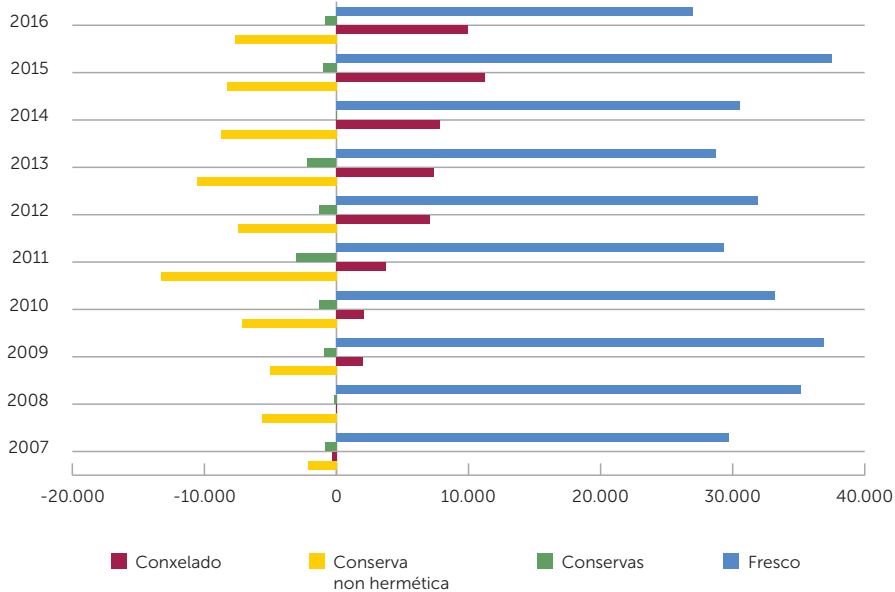
En definitiva, a nosa balanza comercial sitúase ao noso favor no que se refire ao fresco e ao conxelado; iguálase, pero á baixa, con cifras negativas no 2016 na conserva tradicional; e só alcanzamos unha taxa de cobertura do 11% nos preparados e conservas non herméticas.

Fronte a isto a industria mexilloeira intentou mellorar as posicións competitivas nos mercados do mexillón en fresco, onde as vantaxes comparativas eran maiores: adaptáronse ás categorías comerciais de tamaños aos gustos do mercado, pasando de comercializar cinco tipos a tres, axustando tamaños, acurtando os ciclos de cultivo, eliminando desdobres e buscando mellores rendementos en carne. Por outra parte, buscouse unha maior diferenciación do produto, desenvolvendo producións máis modernas, adaptadas aos novos hábitos de consumo e incrementando o seu valor engadido cunha maior incorporación de I+D+i, caso de formas de conservas non herméticas: atmosferas

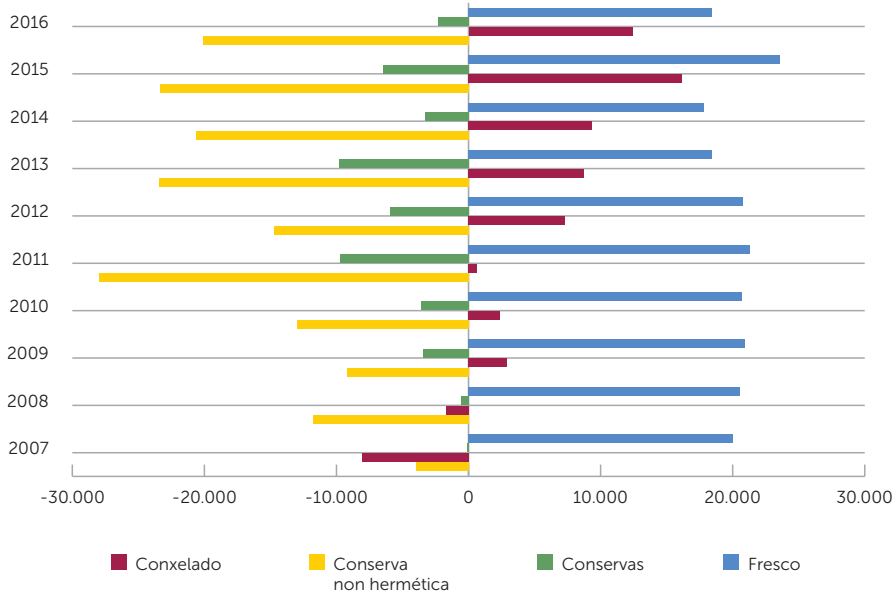
Gráfico 3

Comercio exterior de mexillón en España. Balance exportacións - importacións

a) Toneladas

b) Miles de euros

protectoras, pasteurizados, novas formas de conxelados, etc. Isto fixo necesarios diferentes procesos de colaboración e integración empresarial a fin de dotar de maior dimensión competitiva e capacidade financeira ás empresas produtoras, depuradoras e comercializadoras. Finalmente, buscou reforzar a imaxe de marca a través da Denominación de Orixe Protexida Mexillón de Galicia.

Logo da gran crise de 2008, na industria do mexillón en Galicia continuaron os conflitos entre a patronal conserveira e o Consello do Mexillón, así como entre as diferentes organizacións asociativas. Porén, é preciso sinalar dúas accións de grande importancia que afectan aos mercados: en primeiro lugar, o pulo dado por Mercadona ao mexillón tanto fresco como conxelado e en conserva, situando sobre todo o fresco como mercadoría de primeira orde. Isto levou a novos formatos de comercialización e ao aumento conseguinte da demanda deste tipo de produto, tanto na propia Mercadona como noutras grandes cadeas de supermercados.

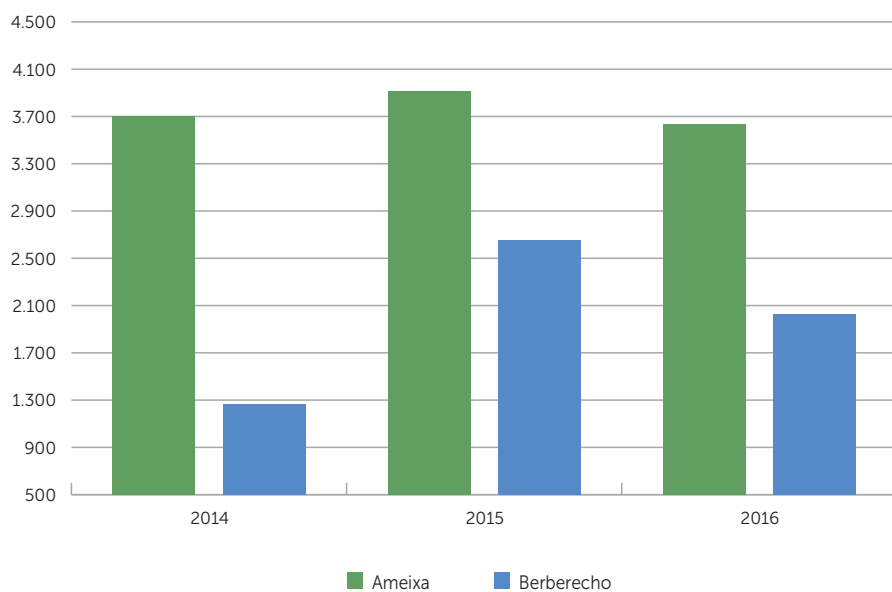
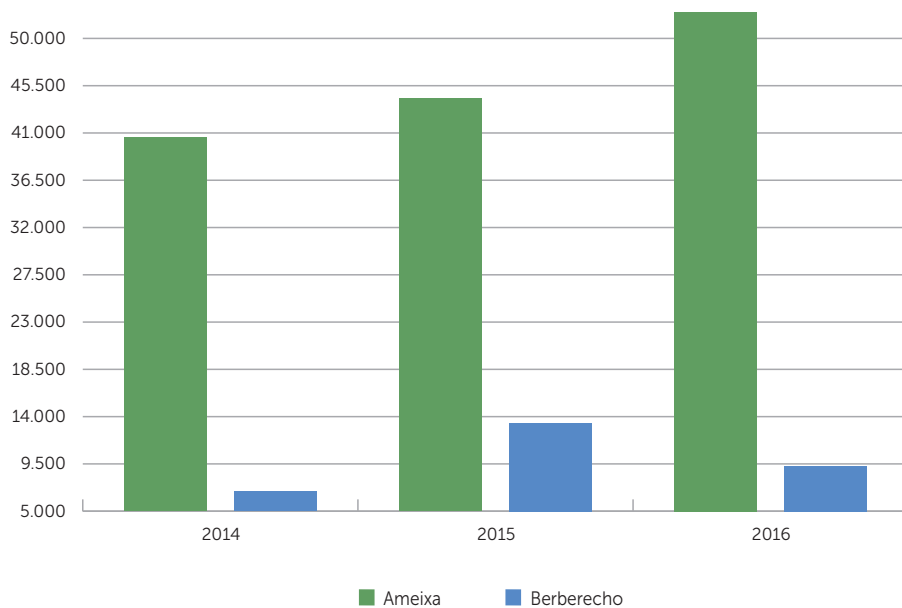
En segundo lugar, a capacidade innovadora do Grupo Linamar, que comezou como comercializadora de fresco e que, tras a compra do 50% do seu capital polo Grupo Angulas de Aguinaga (controlado tradicionalmente polo fondo de investimentos Portobello e recentemente vendido ao fondo estadounidense HarbourVest, mantendo Portobello a xestión) para desenvolver unha liña de produtos de mexillóns de gama alta (V gama). Outras empresas como o grupo Bateamar de Cambados ou a Empresa Barlovento no Grove, tamén entraron na diversificación de produtos a partir do mexillón.

Por último a consolidación dos mercados europeos e o asentamento do mexillón no mercado español como produto cunha demanda en expansión, xunto coa importación de máis de 100.000 toneladas de mexillón foráneo, fai que actualmente se abra o interrogante de se a estratexia de limitar a produción adoptada a finais dos anos oitenta deberá manterse, o mesmo que as posicións pouco activas no que toca ás mareas vermellas e ao seu control por parte da Administración ou polos grupos comerciais, pois da produción e da incidencia das mareas vermellas nos seus ciclos dependerá en gran medida a expansión dunha industria que, tras a da pesca, segue sendo chave do mar galego.

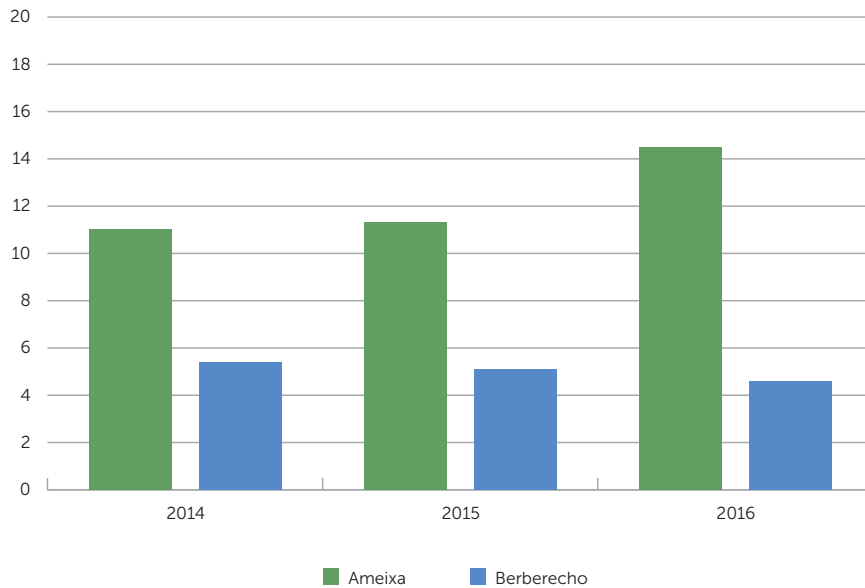
O marisqueo: produción e mercados de ameixas, berberecho e ostras

A partir do 2010 o total de mariscadores baixa ata os 4000, dos que entre un 15% e un 20% son homes que maioritariamente traballan no marisqueo a flote, alternando esta actividade coa pesca doutras especies distintas dos bivalvos. O descenso do número de mariscadores, sobre todo coa introdución dos Permex, levou a unha mellora da rendibilidade.

O potencial marisqueiro de Galicia, estimado pola Unidade Técnica da Pesca de Baixura no 2006, rexistra 510 bancos marisqueiros que ocupan máis de 81 millóns de metros cadrados de beiramar, dos que o 60% se explotan desde embarcación e ocupan o 36% dos mariscadores. O marisqueo a pé supón o 49% do emprego e explota menos dun terzo das superficies marisqueiras. Establece tamén que das ameixas babosa e rubia se obteñen colleitas que superan o 20%

Gráfico 4**Mercado da ameixa e berberecho en Galicia****a) Producción (en toneladas)****b) Miles de euros**

c) Prezos de venda (euros/Kg)

do potencial estimado, mentres que para a ameixa fina e o berberecho, as colleitas apenas supoñen o 6% e o 4% do potencial estimado, respectivamente.

Non obstante, entre o potencial estimado e a realidade as diferenzas son significativas. No gráfico 4 recóllese a evolución das colleitas de ameixas e berberecho entre 2001 e 2016.

O devalo nas colleitas de berberecho, ameixa fina e mesmo babosa ou rubia supoñerían unha diminución do berberecho e a ameixa rubia, a estabilidade da fina e da babosa, e a irrupción a partir dos anos noventa da ameixa xaponesa que, por máis que sexa unha especie alóctona, pasa a especie de ameixa dominante nas colleitas desde o ano 2006, achegando ata o 80% da produción de ameixas de Galicia.

Ademais das concesións e autorizacións públicas, existen en Galicia 1134 parques de cultivo de ameixa e berberecho en réxime de concesión administrativa a entidades privadas, dos que 988 están situados en Carril (Vilagarcía de Arousa). As cifras de produción destes parques non se coñecen porque, ao seren produción de acuicultura, se comercializan directamente a través das empresas depuradoras sen pasar por lonxa, salvo unha pequena parte, e quizais se corresponda a súa produción coas recollidas en pescadegalia.gal para as producións de acuicultura, aínda que non se poida establecer con certeza.

A produción de ostra, tanto europea como xaponesa, chega en España ás 1107 toneladas, cun valor en primeira venda de 4,2 millóns de euros. A ostra plana ou europea prodúcese en Galicia e en 2016 chegou ás 359 toneladas, cun devalo do 17,5% respecto do 2015; pola súa banda a produción de ostra xaponesa é de 669 toneladas, cunhas 300 toneladas producidas en Galicia e un 21% menos respecto do 2015.

As instalacións de criadeiros

A principal limitación do cultivo de ameixa segue sendo a falta de semente. En Galicia xurdiron sucesivas iniciativas empresariais, e mesmo públicas, para poñer en marcha criadeiros de ameixa e ostras sen que teñamos datos da situación desagregada de cada un deles, aínda que sempre con déficit na subministración de semente.

Os condicionantes ecolóxicos na produción marisqueira

A situación ecolóxica das rías, fortemente alterada polas achegas de augas residuais con elevada carga orgánica e microbiolóxica, altera as condicións da cría de organismos sésiles. Segundo datos de Augas de Galicia, nas 19 rías galegas hai preto de 1000 puntos de vertedura e na metade deles tense detectado a existencia de contaminación. A contaminación microbiana producida pola depuración incompleta dos vertidos urbanos é probablemente o principal problema na produción marisqueira da ría de Vigo. En decembro de 2005 o Tribunal de Xustiza da Unión Europea declarou que España non cumpría cos deberes derivados da normativa 79/923/EEC, relativa aos requirimentos da calidade da auga para o cultivo de moluscos e crustáceos e á escaseza de medidas para a eliminación da contaminación microbiana, situación que se mantén actualmente.

No mantemento da calidade ecolóxica inclúese tamén o control de epizootias detectadas (anelo marrón, Perkinsus, Marteilia), tanto sobre as zonas de produción actuais, como sobre a semente e os adultos das especies a introducir nos lugares de cultivo ou mesmo nas depuradoras. O caso máis recente é o do berberecho, cuxas colleitas se reducen en 2014 a unha terceira parte, 270 toneladas, con respecto a aquelas de 2011. Os investigadores do CIMA-Corón identifican un parasito protista como o axente causante desta mortalidade. En 1985 o Seminario de Estudos Galegos destacaba a necesidade do control das importacións e da inmersión de especies, mediante a aplicación do protocolo do ICES (Consello Internacional para a Exploración do Mar) e o desenvolvemento dos decretos da Xunta de Galicia.

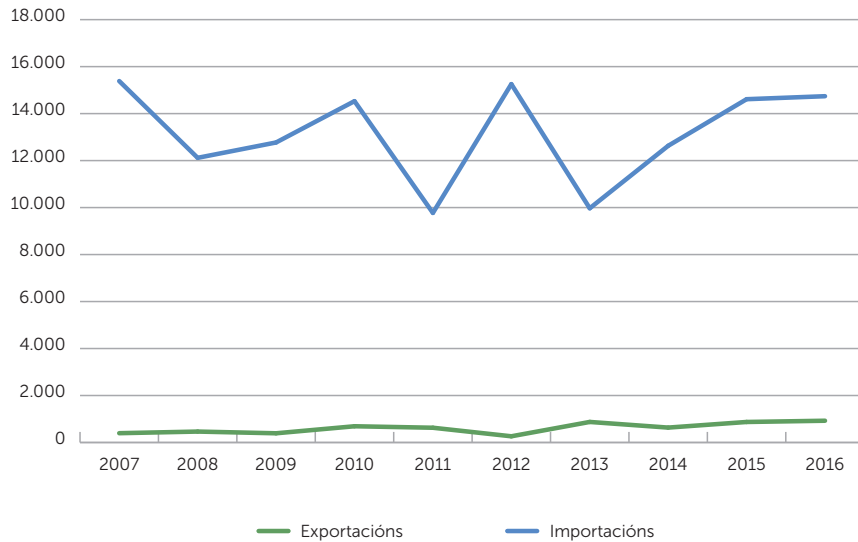
O mercado internacional de ameixas

As importacións de ameixa fresca sitúanse nunhas 12.600 toneladas no 2014, sendo os grandes provedores Italia, cun 50% das importacións, e Portugal, cun 30%. A isto cómpre engadir as importacións de ameixa conxelada, que suman outras 15.000 toneladas, e dous grandes provedores, Vietnam e Chile. No gráfico 5 pódese ver o comercio internacional de ameixas en España.

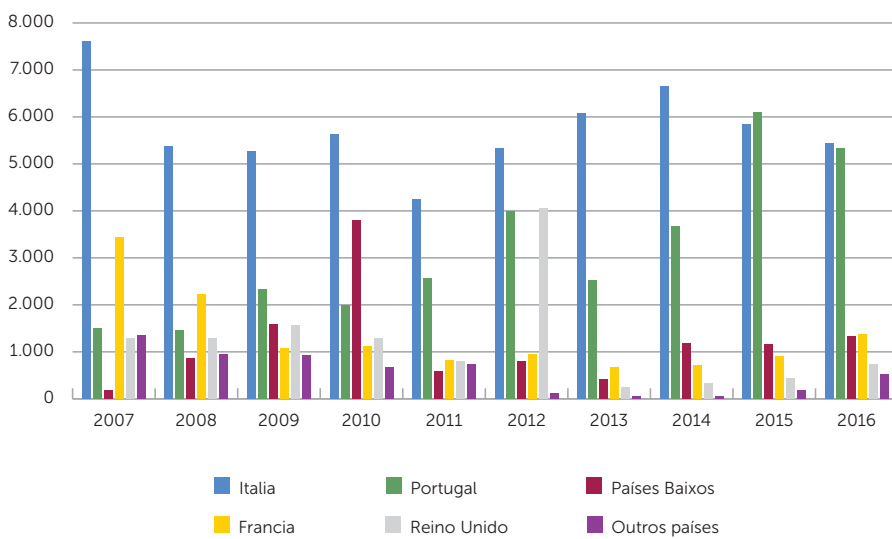
Un diferencial tan elevado entre a demanda de ameixa, unhas 30.000 toneladas entre fresco e conxelado, e tan cativa produción, esixe unha alternativa á situación actual.

Gráfico 5
Comercio exterior de ameixa en España

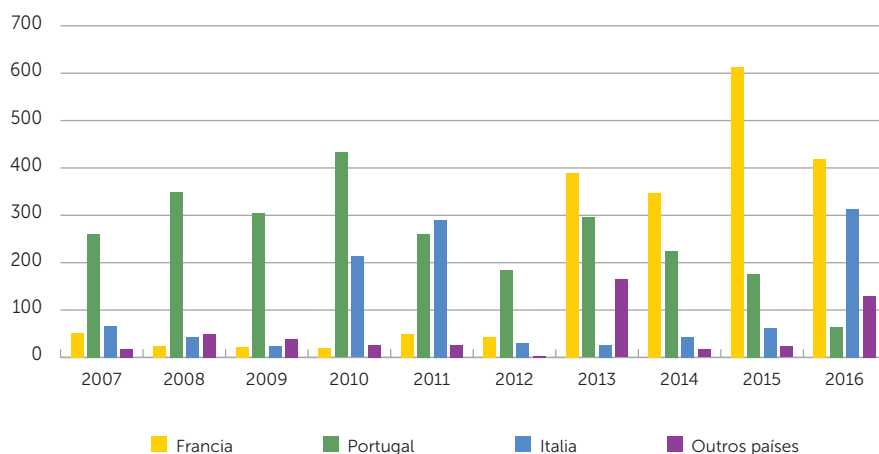
a) Exportacións e importacións (en toneladas)

b) Importacións (en toneladas)

c) Exportacións (en toneladas)

A piscicultura

O rodaballo continúa sendo a gran produción na piscicultura galega, resultado aínda máis evidente se o comparamos coa caída de produción de troita. En Europa a produción de rodaballo no ano 2016 alcanzou as 10.007 toneladas; España, con 7396 supón o 74%, das que 7346 se producen en Galicia. Portugal, logo da caída da súa produción no 2013, sitúase nas 2200 toneladas. A produción de crías de rodaballo alcanzou no 2015 unhas 9,2 millóns de unidades. O cultivo doutros peixes sufriu distintas variacións ao longo destes anos, sendo a troita e mais o linguado os máis consolidados.

A produción de linguado senegalés alcanza en España as 755 toneladas, das que 262 se producen en Galicia, un 26% menos que no 2015, malia a paralización da construción de novas plantas. Stolt Sea Farm mercou as instalacións de Acuidoro e trasladou a súa estratexia produtiva desta especie a Andalucía e a Islandia.

O ollomol, única especie engordada en gaiolas no medio natural en Galicia, baixou a súa produción no 2015 a 178 toneladas. Os problemas derivados do seu lento crecemento e os cambios estruturais na empresa que os cultiva (Grupo Isidro de la Cal) explican estas variacións.

Tras situacións de incerteza e de baixa produtividade, o crecemento da produción de troita en España e Galicia nos anos noventa debeuse a melloras tecnolóxicas tanto nos procesos de produción como na comercialización. A introdución do transformado na troita permitiu ampliar considerablemente os mercados. Polo que respecta á produción, cómpre salientar como logros moi significativos unha produción estable e controlada de crías e unha optimización do uso da auga con achega de osíxeno, o que permitiu incrementar as cargas de cultivo e o mantemento dunha produción estable ao longo do ano, sen as obrigadas reducións da carga en época estival.

No 2016 a produción en España se estima en 17.732 toneladas, cun crecemento dun 11%, pero na metade do producido a comezos do século XXI, cun máximo de 35.000 toneladas. Nestes últimos trinta anos a produción galega chegou a representar o 27% do total da produción española.

Galicia cedeu hai anos a Castela e León o primeiro posto a nivel nacional en produción de troita; en 2016 Galicia produciu 3280 toneladas, un 18,5% do total, mentres que Castela e León achega o 32,9%. A produción para o consumo e a exportación víronse afectadas pola competencia turca; isto unido á recente sentenza do Tribunal Supremo considerando a troita arco da vella como especie invasora, afectará á produción de crías para repoboación. Así mesmo, movementos no capital de Ovapiscis, S. A. poden alterar as estratexias de produción desta empresa, ata agora líder mundial na produción de ovas con instalacións en Galicia.

O cultivo de salmón iniciouse en Galicia no ano 1976 en instalacións de dous tipos: gaiolas flotantes e plantas en terra, pero, tras vinte anos, foi abandonado tanto por dificultades técnicas como de mercado. Todos estes factores dificultan o manexo do cultivo e reducen máis a súa rendibilidade, limitada pola competencia do salmón importado, pois aínda que en España existe un mercado consolidado dunhas 20.000 toneladas, atópase copado maioritariamente polo salmón noruegués e escocés.

Tras vinte anos de tentativas, o cultivo do salmón foi abandonado en Galicia ata que no ano 2008 o Goberno bipartito da Xunta de Galicia autorizou gaiolas experimentais na ría de Arousa. Posteriormente, o Goberno autonómico do PP, debido ás protestas, trasladou estas gaiolas á ría de Noia e Muros, ampliando no 2013 a concesión experimental de tres a seis gaiolas, e prometendo a creación de 300 empregos.

As estatísticas oficiais do MAGRAMA (Ministerio de Agricultura e Pesca, Alimentación e Medio Ambiente) e da Xunta de Galicia non deixan lugar a dúbidas: nos anos 2001 e 2003 declarábanse sobre 300 toneladas cultivadas, que logo foron descendendo ata as 80 toneladas no 2010; cero en 2011, 3,98 toneladas en 2012 e cero de novo en 2013 e 2014. Por máis que nos *Informes de la Acuicultura en España* de APROMAR non se recolle o salmón entre as especies cultivables, a Xunta de Galicia e polo tanto o MAGRAMA recollen que no ano 2016 se produciron 5,1 toneladas, o que sería un 35% menos do que as mesmas fontes dan para o ano anterior, 2015.

IV. Industria

- En 2016 a industria galega experimentou, en liña coa variación do PIB total, un crecemento elevado na súa actividade.
- A industria exhibiu unha maior aceleración na produción no primeiro semestre que na segunda metade do ano.
- O índice de produción industrial (IPI) medrou un 4,1%, porcentaxe similar á de 2015. O maior dinamismo rexistrouse no segmento de bens de consumo duradeiro.
- O grao de utilización das plantas produtivas aumentou na maior parte dos sectores industriais.
- Persistiu o proceso deflacionista. Os prezos industriais caeron un 2,7%, cifra idéntica á de 2015.
- A demanda, segundo a Enquisa de Conxuntura Industrial, segue a ser o principal factor limitativo da actividade industrial galega.
- Perspectiva favorable dos estaleiros galegos, aínda que preocupa, no sector en toda España, a debilidade do fluxo de novos contratos que ameaza a continuidade da mellora.
- A situación da factoría viguesa do gupo PSA en 2016 pode ser cualificada de satisfactoria, tanto na cota española de produción de vehículos, como na súa evolución anual.
- Cómpre destacar, dado o seu potencial e a súa solvencia técnica, o proxecto aeronáutico nas Rozas (UAVs Initiative).
- A política rexional da UE deseñada para o período 2014-2020 está a ter un considerable retraso.
- En 2016 duplicouse o valor das axudas coas que o CDTI incidiu na economía galega.
- A sociedade de capital risco XesGalicia investiu na economía 9,3 millóns de euros. Pola súa banda, os resultados do IGAPE reflicten un gasto de 61,9 millóns de euros, cifra superior á de 2015.
- Cos incentivos concedidos ata 2015, non se logrou impulsar suficientemente o gasto en I+D en Galicia, que representou o 0,89% do PIB galego, cifra que queda lonxe dos obxectivos trazados pola Administración autonómica.

IV.1. A industria galega

O comportamento da industria galega

Sen crecer ao ritmo de 2015, a industria galega volveu mostrar en 2016 que prosegue nunha senda de recuperación, aínda que sen lograr xerar o nivel de actividade alcanzado no inicio da crise. As primeiras estimacións dos dous institutos de estatística (INE e IGE) confirman, en ambos os casos, que a taxa de crecemento do VEB xerado pola industria manufactureira superou a do VEB total galego. Non sucedeu o mesmo coa evolución da actividade da industria no seu conxunto, debido ao comportamento do sector xerador de enerxía, actividade que mantivo estancada o seu nivel de produción, o que lastrou os resultados industriais totais.

As primeiras estimacións sobre o comportamento do sector industrial galego en 2016 indican un crecemento no VEB do 2,5% segundo o IGE e dun 3,2% segundo o INE que se elevaría ata o 3,5% e o 4,3% respectivamente se só se considera á industria manufactureira. No caso do INE, as reestimacións de 2015 situaron un crecemento desta actividade nun 8,4% (4,9% en primeira estimación), porcentaxe que, pola súa contía, dificilmente podería superarse en 2016, exercicio en que este organismo estimou, como indicamos, un incremento do 4,3%.

Das dúas grandes macrorramas nas que se desagrega a industria, enerxía e manufacturas, a actividade no sector enerxético mantivo, en 2016, a atonía dos exercicios precedentes. Así, do mesmo xeito que en 2015 volveu diminuír a xeración de VEB aínda que a un ritmo non tan forte. En termos monetarios, o IGE cifraba a caída nun 4,4% (8,6% en 2015) fronte a unha estimación do INE do -0,01% (-0,2% en 2015). En todo caso o emprego nesta actividade permaneceu practicamente inalterado (en torno a 14.700 ocupados). Pola contra, a rama manufactureira mostrou unha maior vitalidade como mostra o crecemento estimado tanto do IGE (3,5%) como do INE (4,3%), porcentaxes inferiores ao aumento observado en 2015. O incremento na actividade levou a un incremento do 1,7% no emprego, cifra que se alcanzou grazas aos resultados do segundo semestre.

En consonancia coa evolución do VEB, o índice de produción industrial (IPI) creceu en 2016 en torno a un 4,1%. Aínda así e a pesar do incremento do 4,2% que experimentara en 2015, a contía total producida foi inferior á lograda en 2010 e aínda moito menor á alcanzada en 2007. En todo caso, a traxectoria en 2016 foi positiva e coa expectativa dunha recuperación nos próximos exercicios dos niveis de actividade logrados nos anos previos ao comezo da crise. Non obstante, no primeiro semestre a industria exhibiu unha maior aceleración da súa actividade que na segunda metade de 2016, período no que se moderou o ritmo de crecemento alcanzado con respecto ao ano anterior.

Cadro 1**Macromagnitudes básicas do sector industrial en Galicia**

	VEB industria	VEB industria manufacturera	PIBpm	% industria manufacturera	% industria
a) IGE					
Prezos correntes					
2014 (miles de euros)	9.525.543	6.723.991	55.030.086	12,2	17,3
2015 (miles de euros)	9.565.587	7.005.834	56.308.563	12,4	17,0
2016 (miles de euros)	9.665.385	7.218.802	58.112.965	12,4	16,6
TVI (%) 2016/2015	1,0	3,0	3,2	-	-
Índices de volume					
TVI (%) 2014/2013	0,2	3,9	1,1	-	-
TVI (%) 2015/2016	2,1	4,6	2,1	-	-
TVI (%) 2016/2015	2,5	3,5	3,1	-	-
a) INE					
Prezos correntes					
2014 (miles de euros)	9.670.656	7.351.284	53.864.664	13,6	18,0
2015 (miles de euros)	10.289.166	7.975.395	55.820.654	14,3	18,4
2016 (miles de euros)	10.569.140	8.255.698	57.967.479	14,2	18,2
TVI (%) 2016/2015	2,7	3,5	3,8	-	-
Índices de volume					
TVI (%) 2014/2013	-2,3	-0,4	0,7	-	-
TVI (%) 2015/2016	6,2	8,4	3,2	-	-
TVI (%) 2016/2015	3,2	4,3	3,4	-	-

Fonte: IGE, Contabilidade Trimestral de Galicia (Avance) e INE, Contabilidad Regional de España. Base 2010.

En canto ao comportamento do IPI desagregado segundo o destino económico dos bens, en 2016 sobresaí o dinamismo do segmento de bens de consumo duradeiro. Foi especialmente notable, neste grupo de mercancías, o nivel de produción alcanzado no último trimestre do ano (o índice pasou dun valor de 84,1 no terceiro trimestre a 111,5 no cuarto). Esta circunstancia, xunto coa recuperación da actividade nos outros tres trimestres, motivou un crecemento medio interanual do 19,8%. Esta cifra é, sen dúbida, o máis positivo na evolución da industria galega en 2016, aínda que o grupo de bens que conforman este segmento (fabricación de produtos electrónicos, ópticos, aparellos domésticos, mobles, xoiaría, instrumentos musicais, bicicletas, motocicletas e vehículos para discapacitados) teñen un escaso peso relativo no conxunto da industria.

Doutra banda, o segmento de bens non duradeiros, que agrupa sectores tan tradicionais na economía galega como a industria alimentaria, a confección de pezas de vestir ou as artes gráficas, acelerou tamén o seu crecemento (o seu IPI pasou de incrementarse un 1,8% en 2015 a un 4,7% en 2016). Nese ano

Cadro 2**Índice de producción industrial en Galicia**

Base 2010 (valor índice = 100). CNAE-2009

		I trim.	II trim.	III trim.	IV trim.	Media	TVA (%) *
Xeral	2015	89,1	91,6	88,8	90,0	89,9	4,1
	2016	95,2	96,7	90,6	91,5	93,5	
Consumo duradeiro	2015	66,4	83,3	74,3	83,3	76,8	19,8
	2016	84,3	88,1	84,1	111,5	92,0	
Consumo non duradeiro	2015	99,7	107,7	110,2	104,5	105,5	4,7
	2016	101,6	114,8	116,7	108,7	110,4	
Bens de equipo	2015	67,2	75,2	65,2	69,4	69,3	-0,6
	2016	71,4	76,1	63,1	64,9	68,9	
Bens intermedios	2015	83,3	94,1	88,4	90,9	89,2	6,0
	2016	93,6	101,0	91,2	92,2	94,5	
Enerxía	2015	125,5	96,6	104,7	106,6	108,4	5,0
	2016	132,4	104,0	105,7	113,1	113,8	

* Taxa de variación anual (sobre a media).

Fonte: INE.

a produción foi 10,4 puntos maior á contabilizada en 2010, ano tomado como base (valor 100) pola estatística do INE. A este grupo de bens foi ao que menos lle afectou a crise económica.

Tamén se ten que cualificar como positiva a evolución do grupo de bens intermedios (a industria da madeira, a química, a de papel, o caucho e os plásticos, os produtos minerais e a metalúrxica). O IPI aumentou en 2016 un 6% aínda que esta variación non permitiu alcanzar os niveis de produción de 2010 e, moito menos, os de antes da crise.

Con respecto aos restantes grupos, a actividade de bens de equipo segue sen recuperarse en Galicia cunha produción en 2016 moi inferior á de antes da crise. Foi o único grupo de bens no que a variación do IPI foi negativa. Notemos que neste segmento se inclúen producións tradicionalmente claves na industria galega: a fabricación de vehículos automóbiles, a construción naval ou a fabricación de maquinaria. Como se comprobará máis adiante, a evolución dos sectores que o compoñen foi moi desigual, aínda que en conxunto o IPI é 31,1 puntos máis baixo que o de 2010. Polo seu efecto expansivo sobre a economía no seu conxunto, a súa agardada recuperación supoñerá un importante estímulo na evolución da actividade.

Finalmente, a evolución do IPI da enerxía revela un crecemento superior ao do conxunto da industria. Este feito contrasta coas estimacións do VEB que reflicten exactamente o contrario. En todo caso, os resultados do IPI mostran un certo dinamismo no primeiro trimestre de 2016 para decaer a produción nos dous trimestres seguintes e recuperarse nos últimos meses do ano. En calquera caso, nestes catro períodos o valor do IPI foi sempre superior ao obtido nos mesmos trimestres de 2015.

En canto ás perspectivas do sector industrial en 2017, tras uns resultados de xaneiro medianamente positivos (o valor do índice xeral incrementouse con respecto ao mesmo mes de 2016 un 3,6%), os datos negativos de febreiro suscitan a preocupación de se son meramente conxunturais ou marcan a tendencia do que ocorrerá ao longo do ano. A actividade caeu en todos os grupos de bens con especial intensidade en enerxía (-17,8%), seguramente por unha meteoroloxía pouco proclive á xeración de electricidade, en bens de consumo duradeiros (-11,3%) e en bens de equipo (-15,6%). En suma, persiste a crise na produción deste último tipo de bens mentres se desacelera a actividade no conxunto de sectores que mellor souberon aguantar o embate da crise.

O IPI galego que publica o IGE desagregado en 25 divisións da industria, permítenos precisar a evolución deste sector en 2016 en Galicia. Xa se sinalou anteriormente que, en termos xerais, o balance anual ha de considerarse positivo, xa que en promedio anual o crecemento interanual do IPI total foi dun 4,1%. Porén, este resultado non ten que obviar que o valor do índice en 2016 é un 25,7 inferior ao de 2007.

Esta onda de crecemento estendeuse á maior parte das divisións. Das 25 divisións industriais, en cinco delas carécese de información por falta de relevancia estatística. Das 20 restantes, a produción, con respecto a 2015, aumentou en 15 e caeu en cinco.

En tres divisións produciuse un incremento interanual de dous díxitos. A subida máis notable logrouna a industria do moble, un 20%, actividade que malia esta evidente recuperación aínda producía un 43,4% menos que en 2007. Caucho e plásticos e o sector químico completan os segmentos con maior dinamismo neste exercicio.

Nas actividades cuxa taxa de variación do IPI oscilou entre un 5% e un 10% cabe destacar a recuperación do sector da automoción, cuxo futuro se presenta prometedor, considerando os últimos anuncios sobre a produción que se prevé nos próximos anos na factoría viguesa de Citroën e os investimentos que iso implica. A planta de Balaídos conseguiu fabricar en 2016 en torno a 424.000 unidades (407.000 en 2015) e en España tan só a Seat de Martorell pechou o exercicio cunha cifra maior, case 450.000 unidades, aínda que esta factoría ha ter un retroceso de preto do 6% con respecto ao ano anterior. A preocupación actual cérnese sobre o conxunto das empresas de compoñentes instaladas no sur de Galicia ante as deslocalizacións realizadas nos últimos anos e os novos investimentos programados no norte de Portugal e outros territorios, que mostran vantaxes competitivas con respecto a Galicia.

No segmento anterior, ou sexa no que a taxa de variación do IPI oscilou entre un 5% e un 10%, tamén se atopa o sector da madeira, actividade que se vai paulatinamente recuperando tras verse moi afectada pola crise, a industria téxtil, con moi escaso peso nesta comunidade, pero que volve rexurdir ao abeiro das comercializadoras galegas, a industria do papel, e a fabricación de produtos metálicos e de material eléctrico.

Un crecemento interanual máis moderado, entre o 0 e o 5%, produciuse no sector alimentario, a fabricación de bebidas, na confección de pezas de vestir e na metalurxia. En canto á industria da alimentación, xa se subliñou que nos anos da crise non se resentiu a súa produción (o IPI entre 2007 e 2016 creceu un 12%) aínda que, de non corrrixirse os seus desaxustes estruturais, poderase estrangular

o seu futuro desenvolvemento. A pequena dimensión dos establecementos, a baixa produtividade, a concentración en actividades case artesanais como en panaderías son, entre outros, elementos que minguan a competitividade. Pola súa banda, o sector de fabricación de bebidas hase ir desenvolvendo conforme se potenciaba a actividade vinícola nas diferentes denominacións de orixe de Galicia e tamén grazas á expansión da cervexeira Hijos de Rivera, cuxa produción e vendas se multiplicaron nos últimos anos. En 2016 alcanzou unha facturación de 408 millóns de euros. En canto á confección de pezas de vestir, o seu modesto crecemento do 1,8% (caída do IPI dun 34,2% con respecto a 2007) reflicte a escasa competitividade galega fronte a países con custos laborais moi inferiores, nunha industria moi intensiva en man de obra. En todo caso, como se afirmou anteriormente sobre o sector téxtil, a presenza en Galicia de Inditex e doutras firmas de menor dimensión facilitou a existencia desta actividade para, en parte, completar a produción que maioritariamente se realiza noutros territorios. Finalmente, o comportamento da metalurxia e a produción da metalurxia e dos produtos de ferro e aceiro explicase tradicionalmente pola dinámica que seguen un conxunto de empresas de certa dimensión instaladas en Galicia das que destaca a naronesa Megasa. A crise, as dificultades para o abastecemento enerxético a un prezo competitivo e a crecente importación de aceiro procedente de China foron problemas que esta empresa ten que ir sorteando.

De entre as cinco divisións industriais nas que o IPI galego caeu en 2016 con respecto a 2015 cabe destacar o histórico declive das industrias extractivas, actividade cuxo volume de produción é inferior á metade do que se realizaba en 2007. Tamén é significativo o descenso dun 13,6% noutro material de transporte, produción en Galicia dominada polo sector naval e con gran volatilidade entre un ano ou outro e a fabricación de maquinaria. Lamentablemente a produción neste último sector foi, en 2016, aproximadamente a metade que a de 2007 (en 2006 con respecto a 2005 caeu un 13,6%), o que reflicte o declive dunha actividade de impacto tecnolóxico e xeradora de valor engadido e, sempre relevante, no contexto da estrutura industrial existente en calquera territorio.

Se se comparan os valores por divisións industriais do IPI en 2016 con respecto a 2007, apréciase que aínda se está moi lonxe de superar os efectos da crise e recuperar con iso a dinámica alcanzada na primeira década deste século. En só cinco divisións, o valor do IPI en 2016 supera o de 2007. Destaca a industria da alimentación e a fabricación de bebidas. As outras tres son a industria do papel, a produción de enerxía e un grupo de sectores que se recollen baixo o epígrafe de «outras industrias manufactureiras».

No seu conxunto a industria producía en 2016 un 25,7% menos que en 2007, e a manufactureira un 29,7%. Actividades como a industria téxtil, a fabricación de maquinaria ou outras actividades de transporte reduciron drasticamente a súa produción e non se recuperaron. No cadro 3 compróbase como a inmensa maioría de divisións está moi lonxe de alcanzar os valores do IPI previos á irrupción da crise.

Unha variable de interese na análise sobre o comportamento da industria galega, en especial en canto á súa posición competitiva con respecto ás restantes comunidades autónomas españolas e á economía internacional, son os prezos dos produtos industriais. Neste sentido, tanto a industria galega como a

Cadro 3**Índice de produción industrial en Galicia.** Base 2010 (valor índice = 100)

Por seccións e divisións da CNAE-2009

	2007	2015	2016	TVA (%) 2016/2015	TVA (%) 2016/2007
Índice xeral	125,9	89,9	93,5	4,1	-25,7
B Industrias extractivas	132,7	48,3	42,9	-11,2	-67,7
08 Outras industrias extractivas	117,4	48,3	42,9	-11,2	-63,5
C Industria manufacturera	129,2	87,0	90,7	4,4	-29,7
10 Industria da alimentación	101,1	108,2	113,3	4,7	12,0
11 Fabricación de bebidas	107,3	131,2	136,8	4,3	27,5
13 Industria téxtil	327,8	88,4	95,7	8,2	-70,8
14 Confección de roupa de vestir	146,1	94,4	96,1	1,8	-34,2
15 Industria do coiro e do calzado					
16 Industria da madeira e da cortiza, agás mobles; cestería e espartaría	159,2	95,2	103,8	9,1	-34,8
17 Industria do papel	77,9	95,6	102,5	7,2	31,6
18 Artes gráficas e reprodución de soportes gravados	126,9				
19 Coquerías e refinación de petróleo	112,3				
20 Industria química	118,7	106,8	117,4	10,0	-1,1
21 Fabricación de produtos farmacéuticos					
22 Fabricación de produtos de caucho e plásticos	112,0	81,7	90,4	10,7	-19,2
23 Fabricación doutros produtos minerais non metálicos	152,3	99,5	104,8	5,3	-31,2
24 Metalurxia; fabricación de produtos de ferro, aceiro e ferroalixes	121,8	84,2	85,8	1,9	-29,5
25 Fabricación de produtos metálicos, agás maquinaria e equipamento	127,8	77,4	84,6	9,3	-33,8
26 Fabricación de produtos informáticos, electrónicos e ópticos					
27 Fabricación de material e equipamento eléctrico	153,9	78,9	83,4	5,8	-45,8
28 Fabricación de maquinaria e equipamento n.c.n.	139,2	80,4	69,6	-13,4	-50,0
29 Fabricación de vehículos de motor, remolques e semirremolques	174,1	87,0	93,0	6,9	-46,6
30 Fabricación doutro material de transporte	127,2	48,8	42,1	-13,6	-66,9
31 Fabricación de mobles	164,9	77,8	93,3	20,0	-43,4
32 Outras industrias manufacturerais	133,4	143,8	141,7	-1,4	6,2
33 Reparación e instalación de maquinaria e equipamento		64,3	58,3	-9,3	
D Fornecemento de enerxía eléctrica, gas, vapor e aire acondicionado	108,4	108,1	112,7	4,3	4,0
35 Fornecemento de enerxía eléctrica, gas, vapor e aire acondicionado	108,4	108,1	112,7	4,3	4,0

* Media dos valores mensuais.

Fonte: IGE.

española están mantendo desde 2013 un comportamento deflacionista, explicable, sobre todo, pola evolución dos produtos enerxéticos.

En Galicia, en 2016 os prezos industriais caeron en promedio un 2,7%, idéntico descenso ao experimentado en 2015. En canto á industria manufactureira obsérvase unha estabilización nos prezos no segmento de bens de equipo e nos de consumo non duradeiro, mentres que os bens de consumo duradeiro experimentaron unha lixeira alza inflacionista ao creceren un 1,3%. Pola contra, descenderon os prezos no segmento de bens intermedios un 2,5%. Este comportamento en prezos é moi similar ao observado no conxunto da industria española, cuxo descenso, en promedio, se situou en torno ao 3,1%. Por tanto, en canto á demanda española, a industria galega non obtivo en 2016 vantaxes en canto á competencia vía prezos. Porén, desde unha perspectiva temporal máis ampla constatamos que os prezos da industria galega no seu conxunto tan só aumentaron un 1% en 2016 con respecto a 2010, mentres que en España esta taxa alcanzou o 4,5%.

O comportamento dos custos laborais por unidade de produto (CLU) xerados na industria galega seguramente sexa unha das variables que propicie o comportamento dos prezos antes comentado. A aproximación que nos permite facer o INE a esta variable a través dos datos da Contabilidade Rexional de España, Base 2010, serie homoxénea 2000-2016, só alcanza ata 2015 ao non estar dispoñibles nesta estatística para 2016 o número de horas traballadas e os salarios percibidos. En todo caso, a conclusión que desta información se extrae nos últimos anos é que a produtividade por traballador variou a un maior ritmo que os salarios que se perciben por hora. Iso supón un menor custo laboral unitario, variable que, segundo as estatísticas do INE, tivo unha caída moi elevada en 2015, -5,3% para a industria no seu conxunto, e un -6,7% para o sector manufactureiro, debido a unha lixeira mingua nos salarios promedios e a un crecemento da produtividade, que alcanzou o 6,4% na industria manufactureira. Por tanto, nese exercicio, o CLU descendeu a unha maior taxa ca a caída dos prezos. Cabe intuír que se produciu unha recuperación dos beneficios empresariais.

Como complemento, as estatísticas industriais que elabora o INE para a avaliación do comportamento da industria galega en 2016 tamén dispoñen da información obtida pola Enquisa de Conxuntura Industrial actualmente responsabilidade do recentemente creado Ministerio de Enerxía, Turismo e Axenda Dixital. Esta operación estatística realízase con periodicidade mensual desde setembro de 1963. A información facilitada por unha mostra de empresarios de toda España combina percepcións sobre a situación que atravesamos en cada momento do ano a industria, con datos obxectivos sobre o seu comportamento. A enquisa ten significación por comunidades autónomas e, aínda que se publica mensualmente, cada tres meses facilita información sobre o grao de utilización das plantas industriais e sobre un conxunto de factores que poderían limitar a produción industrial.

Do conxunto de paneis mensuais dispoñibles, neste informe comparamos a percepción existente por parte dos empresarios industriais galegos ao comezo de 2016 con respecto á do comezo de 2017. En primeiro lugar, constátase unha melloría na demanda tanto na interna (a española) como na externa. A información da enquisa, desagregada segundo o destino económico dos bens, reflicte un cambio importante xa que se ao comezo de 2016 preto da metade dos

enquisados consideraba que tiñan unha débil carteira de pedidos, esa porcentaxe reduciuse á metade transcorrido un ano. Non se facilita información sobre os produtos enerxéticos. É nos segmentos de bens intermedios (sobre todo na súa demanda externa) e bens de consumo (na interna) onde se observou unha maior debilidade na demanda. Unha boa noticia é que as perspectivas para os próximos meses son máis optimistas.

En canto á produción xerada e a súa tendencia, a percepción non cambiou moito conforme transcorreu o ano. Os empresarios estiman, polo xeral, que se mantén unha produción normal ou estable de acordo coas súas expectativas. Constatase unha mellora sobre o esperado na fabricación de bens de consumo, o que contrarresta o empeoramento en bens intermedios e de equipo. Como na carteira de pedidos, as perspectivas son que a produción se manteña en liña co planificado.

Na xeración de stocks de produtos terminados a enquisa mostra que se manteñen de acorde co esperado, cunha certa caída conforme transcorreu o ano.

Finalmente, constatase unha melloría nas perspectivas do emprego industrial e a enquisa tamén mostra unha certa preocupación polas alzas inflacionistas, en especial no segmento de bens de consumo.

Esta visión que reflicte unha dinámica industrial máis positiva que a observada nos exercicios precedentes, se complementa coa percepción empresarial sobre cales son os factores que limitaron a súa produción. Descóbrese que os dous principais problemas da industria galega xorden por unha demanda escasa ante as dificultades de introducirse tanto nos mercados externos como nos internos e polos problemas de financiamento e tesouraría, en definitiva, polo acceso ao crédito. En todo caso é importante subliñar que, mentres ao comezo de 2016 un 31% dos empresarios enquisados manifestaban que non había factores que limitases a súa produción, transcorrido un ano, esa porcentaxe subiu ata o 63%, coa salvidade de que este valor para os fabricantes de bens de equipo foi do 98%. Os maiores problemas parecen atoparse na produción de bens intermedios, debido á actual demanda interna e ao acceso ao financiamento e na fabricación de bens de consumo en canto ao acceso aos mercados estranxeiros.

Nun contexto de incremento na actividade industrial en Galicia, cabe supoñer que se terá que realizar un maior uso da capacidade produtiva das plantas. A enquisa así nolo confirma. Nun ano, o grao de utilización pasou do 72% ao 79,4%, ou sexa, incrementouse en 7,4 puntos e coa expectativa de que ao final do primeiro trimestre de 2017 se alcance o 81,2%. O uso das plantas aumentou en todos os subsectores. Foi particularmente elevado na fabricación de bens de equipo un 86,8% pero en bens de consumo rozou o 80% (79,3%). O uso máis baixo a finais de 2016 produciuse en bens intermedios cun 73,5%, segmento no que o 23% dos empresarios enquisados entende que é excesiva a adecuación da capacidade produtiva instalada con respecto ao nivel de produción.

O dato con maior impacto da enquisa dáse na fabricación galega de bens de investimento. Os empresarios declaraban a principios de xaneiro de 2017 que tiñan case tres anos de traballo asegurado. Este tempo é o máis elevado do manifestado por todas as comunidades autónomas españolas en todos os subsectores e queda moi lonxe do declarado en xaneiro de 2017 polos fabricantes galegos de bens de consumo, 47 días, ou polos de bens intermedios, 98 días.

No momento de redactar este informe, os últimos resultados dispoñibles da enquisa corresponden a abril de 2017. Neste mes apreciouse un certo pesimismo empresarial, ante unha peor percepción sobre a carteira de pedidos procedente de España. Non obstante, para a maioría dos empresarios enquisados, a produción mantívose en liña co esperado. En todo caso, no primeiro trimestre de 2017, con respecto ao trimestre anterior, observouse, en contraste coas percepcións de finais de 2016, unha caída de 3,8 puntos no grao de utilización das plantas. Tamén se apreciou un aumento na preocupación dos fabricantes de bens intermedios pola debilidade da demanda interna e nos de bens de investimento pola súa carteira de pedidos externa e polos seus problemas de financiamento e tesouraría. Son estes datos conxunturais e as expectativas empresariais para os meses de primavera os máis optimistas.

Neste contexto dun maior dinamismo proseguíu o proceso de reestruturación do sector industrial galego. De novo observouse unha caída no número de empresas instaladas con domicilio social en Galicia. A finais de 2016 contabilizábanse case 3000 empresas industriais menos que en 2008, unha perda do 20%. Esta diminución do tecido industrial incidiu en maior ou menor grado en todos os subsectores. Dous terzos das empresas que abandonaron a súa actividade nestes anos foron microempresas, grupo no que obviamente se concentran o maior número de sociedades industriais galegas. Grave para o desenvolvemento da industria galega foi, ao noso xuízo, a desaparición de case 1000 pemes, xa que un menor número de sociedades dunha certa dimensión supón unha mingua na creación de sinerxías e na consolidación dunha base exportadora. Desde 2008 desapareceron aproximadamente a metade das pemes existentes en sectores tradicionais da industria de Galicia como en confección de pezas de vestir, en madeira e fabricación de mobles e en produtos minerais non metálicos. Evidentemente, non todas estas pemes abandonaron a súa actividade, xa que as reducións no tamaño do seu persoal convertéronas en microempresas. En todo caso, en todo este período, o número de empresas con máis de nove traballadores caeu un 37,7% fronte a un 15,9% de sociedades ata nove traballadores.

Entre 2015 e 2016 o Directorio Central de Empresas do INE certificou que non se contivo a hemorraxia dunhas pechaduras empresariais que volveron superar as aperturas. Neste período contabilizáronse 207 empresas menos, todas, salvo dúas, con menos de dez traballadores. Así, 2016 finalizou cun 1,7% de empresas menos que en 2015 (un 1,9% no caso das microempresas). Xa que logo, o número de pemes hase estabilizado e agora son as microempresas as que parecen atravesar por problemas de viabilidade. En canto a estas, o xa de por si fráxil sector extractivo galego proseguíu reducindo a súa dimensión, situación que tamén se observou na confección, na metalurxia, na fabricación de produtos metálicos e noutro material de transporte, neste último caso seguramente debido á desaparición de compañías auxiliares do sector naval.

En 2016 foron poucas as actividades que incrementaron a súa dimensión en Galicia. Tense que destacar o aumento de dúas empresas no sector de produtos farmacéuticos, de nove en fabricación de material eléctrico e de dez en fabricación de maquinaria. A maior variación produciuse na división «outras industrias manufactureiras» na que se contabilizaron 31 empresas máis que en 2015, todas elas microempresas. Nesta actividade, especie de caixón de xastre,

Cadro 4

Número de empresas industriais localizadas en Galicia

	Total					Microempresas				
	2008	2014	2015	2016	TVA (%) 2016/2015	2008	2014	2015	2016	TVA (%) 2016/2015
05 Extracción de antracita, hulla e lignito	2	2	2	1	-50,0	1	2	2	1	-50,0
06 Extracción de cru e gas natural	2	1	2	1	-50,0	1	1	1	1	0,0
07 Extracción de minerais metálicos	6	7	7	5	-28,6	4	7	7	4	-42,9
08 Outras industrias extractivas	397	297	284	268	-5,6	287	223	217	204	-6,0
09 Actividades de apoio ás industrias extractivas	0	3	2	2	0,0	0	3	2	2	0,0
10 Industria da alimentación	2.047	1.801	1.789	1.770	-1,1	1.664	1.456	1.443	1.421	-1,5
11 Fabricación de bebidas	531	490	501	498	-0,6	478	451	462	458	-0,9
12 Industria do tabaco	0	0	0	0		0	0	0	0	
13 Industria téxtil	437	443	425	418	-1,6	400	413	399	392	-1,8
14 Confección de roupa de vestir	1.248	867	839	792	-5,6	913	709	696	658	-5,5
15 Industria do coiro e do calzado	62	48	47	48	2,1	55	39	39	39	0,0
16 Industria da madeira e da cortiza, agás mobles; cestería e espartaria	1.549	1.085	1.044	1.016	-2,7	1.331	976	930	907	-2,5
17 Industria do papel	56	51	46	39	-15,2	35	36	33	26	-21,2
18 Artes gráficas e reprodución de soportes gravados	786	713	709	710	0,1	716	682	673	671	-0,3
19 Coquerías e refinación de petróleo	0	2	2	1	-50,0	0	2	2	1	-50,0
20 Industria química	154	147	151	144	-4,6	110	112	116	111	-4,3
21 Fabricación de produtos farmacéuticos	11	11	13	15	15,4	7	6	8	9	12,5
22 Fabricación de produtos de caucho e plásticos	209	171	167	168	0,6	126	108	103	102	-1,0
23 Fabricación doutros produtos minerais non metálicos	1.084	837	813	764	-6,0	773	699	677	635	-6,2
24 Metalurxia; fabricación de produtos de ferro, aceiro e ferroalixes	79	71	76	70	-7,9	47	53	59	52	-11,9
25 Fabricación de produtos metálicos, agás maquinaria e equipamento	2.541	2.140	2.146	2.106	-1,9	2.099	1.888	1.904	1.852	-2,7
26 Fabricación de produtos informáticos, electrónicos e ópticos	107	94	98	100	2,0	90	80	82	83	1,2
27 Fabricación de material e equipamento eléctrico	88	68	64	73	14,1	57	46	47	53	12,8
28 Fabricación de maquinaria e equipamento n.c.n.	280	235	236	246	4,2	179	157	155	168	8,4
29 Fabricación de vehículos de motor, remolques e semirremolques	130	100	101	100	-1,0	72	58	58	59	1,7

[Continúa] ►

Cadro 4 (continuación)**Número de empresas industriais localizadas en Galicia**

	Total					Microempresas				
	2008	2014	2015	2016	TVA (%) 2016/2015	2008	2014	2015	2016	TVA (%) 2016/2015
30 Fabricación doutro material de transporte	158	128	128	112	-12,5	93	84	86	74	-14,0
31 Fabricación de mobles	1.185	904	885	843	-4,7	1.068	841	833	789	-5,3
32 Outras industrias manufactureiras	597	521	519	550	6,0	564	495	492	523	6,3
33 Reparación e instalación de maquinaria e equipamento	969	710	730	758	3,8	810	587	606	628	3,6
35 Fornecemento de enerxía eléctrica, gas, vapor e aire acondicionado	374	473	468	469	0,2	363	456	449	453	0,9
Total	15.089	12.420	12.294	12.087	-1,7	12.343	10.670	10.581	10.376	-1,9

Fonte: Directorio Central de Empresas, INE.

inclúese, entre outras, a produción de artigos de xoiería e bixutería, instrumentos musicais, artigos de deporte, xogos e xoguetes e instrumentos médicos e odontolóxicos.

Un factor indicativo do dinamismo e da competitividade da industria galega é a súa capacidade de participar nos mercados estranxeiros. En informes precedentes xa se comentou que nos anos de maior crise, as caídas na demanda española de produtos galegos manufacturados se contrarrestaron cunha maior participación nos mercados internacionais. Certamente, a apertura ao exterior da industria galega foi cada vez maior, o que se plasmou nun paulatino incremento do valor do exportado e tamén se reflicte nun maior aprovisionamento de bens no mercado mundial.

Esta maior vocación exportadora supuxo que o valor monetario dos produtos industriais galegos exportados, incluído o sector extractivo, represente en 2016 o 8,4% do total español, porcentaxe moi superior á que lle corresponde a Galicia por xeración de valor engadido. Galicia, neste ranking, situouse no quinto lugar das comunidades autónomas españolas logo de Cataluña, Madrid, Comunidade Valenciana e País Vasco.

No cadro 5 obsérvase que en 2016 as exportacións da industria manufacturera supoñen a práctica totalidade das exportacións industriais totais. O seu valor elevado, se se considera o doutras variables, débese ás transaccións que realizan tres agrupacións industriais: fabricación de vehículos de motor, confección de pezas de vestir e industrias de alimentación. Dous de cada tres euros exportados pola industria transformadora realízanse desde estes sectores. Ningunha das restantes agrupacións supera un peso relativo do 5%.

A concentración sectorial débese, sobre todo, ás operacións que no sector da confección de pezas de vestir realiza o grupo Inditex. A súa cada vez maior facturación conseguiu que o conxunto da agrupación estea a piques de facturar no estranxeiro unha cantidade similar á de fabricación de vehículos de motor, actividade tamén dominada polo comportamento da factoría viguesa

Cadro 5

Evolución do comercio co estranxeiro por agrupacións industriais (miles de euros)

	Exportación				Importación			
	2015	2016	% 2016	TVA (%) 2016/2015	2015	2016	% 2016	TVA (%) 2016/2015
B Industrias extractivas	86.328	129.490	0,7	50,0	2.147.246,2	1.689.455	11,4	-21,3
C Industria manufacturera	18.105.874	19.167.888	99,3	5,9	12.241.223,8	13.166.898	88,6	7,6
10 Industria da alimentación	2.166.267	2.325.434	12,1	7,3	2.245.497,0	2.635.098	17,7	17,4
11 Fabricación de bebidas	58.625	62.010	0,3	5,8	25.030,8	35.268	0,2	40,9
12 Industria do tabaco	2.142	2.985	0,0	39,3	17,8	1	0,0	-94,0
13 Industria téxtil	416.996	494.289	2,6	18,5	491.431,3	529.110	3,6	7,7
14 Confección de roupa de vestir	4.145.526	4.879.982	25,3	17,7	1.480.446,9	1.622.425	10,9	9,6
15 Industria do coiro e do calzado	487.659	540.970	2,8	10,9	115.334,5	129.489	0,9	12,3
16 Industria da madeira e da cortiza, agás mobles; cestería e espartaría	331.770	342.651	1,8	3,3	95.782,8	90.930	0,6	-5,1
17 Industria do papel	255.668	262.115	1,4	2,5	157.164,7	166.372	1,1	5,9
18 Artes gráficas e reprodución de soportes gravados	375	354	0,0	-5,5	1.528,5	128	0,0	-91,6
19 Coquerías e refinación de petróleo	805.661	695.122	3,6	-13,7	305.061,8	191.045	1,3	-37,4
20 Industria química	616.203	700.595	3,6	13,7	467.291,1	456.210	3,1	-2,4
21 Fabricación de produtos farmacéuticos	22.644	39.664	0,2	75,2	68.063,9	57.054	0,4	-16,2
22 Fabricación de produtos de caucho e plásticos	204.596	214.805	1,1	5,0	213.947,5	228.555	1,5	6,8
23 Fabricación doutros produtos minerais non metálicos	416.303	432.521	2,2	3,9	69.015,3	72.502	0,5	5,1
24 Metalurxia; fabricación de produtos de ferro, aceiro e ferroalixes	991.535	873.900	4,5	-11,9	755.663,9	860.830	5,8	13,9
25 Fabricación de produtos metálicos, agás maquinaria e equipamento	401.756	350.015	1,8	-12,9	278.713,5	287.565	1,9	3,2
26 Fabricación de produtos informáticos, electrónicos e ópticos	117.483	107.797	0,6	-8,2	143.016,8	157.935	1,1	10,4
27 Fabricación de material e equipamento eléctrico	605.566	493.707	2,6	-18,5	303.774,5	222.234	1,5	-26,8
28 Fabricación de maquinaria e equipamento n.c.n.	603.147	506.967	2,6	-15,9	662.708,3	555.544	3,7	-16,2
29 Fabricación de vehículos de motor, remolques e semirremolques	5.152.677	5.303.492	27,5	2,9	4.123.164,6	4.555.980	30,7	10,5
30 Fabricación doutro material de transporte	79.112	288.616	1,5	264,8	25.380,1	91.253	0,6	259,5
31 Fabricación de mobles	164.601	185.487	1,0	12,7	141.696,6	143.519	1,0	1,3
32 Outras industrias manufacturerais	59.563	64.412	0,3	8,1	71.491,5	77.850	0,5	8,9

Fonte: DataComex, Ministerio de Economía, Industria e Competitividade.

de Citroën. Estas dúas empresas acaparan unha boa parte do exportado por Galicia, aínda que nas actividades nas que se encadran tamén se rexistran exportacións de empresas comercializadoras de menor dimensión tanto no sector da confección como na automoción debido á industria de compoñentes.

A actividade industrial, que ocupa o terceiro lugar no ranking exportador galego, a distancia considerable das dúas primeiras, é o sector da alimentación. Iso débese ás vendas do procesado de peixe e á fabricación de conservas.

Como se comproba no cadro 5, o peso relativo das restantes agrupacións é tan baixo, con respecto aos tres máis importantes, que desde unha perspectiva global a súa contía é case irrelevante. Neste contexto cabe subliñar, como positivo en 2016, o incremento das exportacións en fabricación de mobles e industria química e como negativo a caída nas vendas en metalurxia e produtos metálicos e, tamén, en bens de equipo.

En canto ás importacións, cabe indicar que non todo o que reflicte o cadro 5 se dirixe ao sector industrial, xa que un conxunto deses bens son de consumo. O peso relativo das importacións, con respecto ás restantes comunidades autónomas, é menor que o das exportacións, pero aínda así, no ranking español, Galicia tamén ocupa o quinto lugar. A provisión de bens no sector da automoción segue acaparando o fluxo importador, aínda que tamén son moi relevantes as dúas agrupacións nas que tamén se concentraban as exportacións: confección e alimentación. A estas tres agrupacións háselles de engadir, no caso das importacións, a dos bens das industrias extractivas, debido ás provisións de petróleo en cru por parte da factoría coruñesa de Repsol. Estes catro sectores representaban o 70,7% do valor total do importado por Galicia en 2016.

O fluxo importador da industria manufactureira galega creceu en 2016 a unha taxa superior que o das exportacións. Non obstante, o sector de bens de equipo foi o que mostrou as maiores caídas, o que non é unha boa noticia para a capacidade investidora nesta comunidade autónoma.

A Enquisa Anual Industrial de Empresas, de carácter estrutural elaborada polo INE, achegaba desde 1993 información anual sobre os datos económicos e contables alcanzados polas empresas industriais españolas. A súa metodoloxía modificouse en 2008 para adaptarse á Clasificación Nacional de Actividades Económicas, 2009 (CNAE-2009), xa que a información anterior seguía a CNAE-1993. Dita enquisa tamén contén información relevante sobre os estados económicos e contables das empresas industriais galegas. Nos sucesivos informes foise reflectindo a evolución destas variables, aínda que cun ano de atraso debido ás datas da súa publicación.

Co obxectivo de cumprir as recomendacións do Sistema Estatístico Europeo denominado «Visión 2020», que avoga por substituír os procesos independentes por outros máis integrados, o INE acordou integrar as tres enquisas sectoriais que elabora: a Enquisa Anual Industrial de Empresas, a Enquisa Anual de Comercio e a Enquisa Anual de Servizos. Para este informe, o produto obtido será similar ao que se viña facilitando ata agora, pero, ante a complexidade que lle supón ao INE o proceso de integración, os resultados de 2015 aínda non se publicaron, o que impide que poidan ser comentados neste traballo. A nova enquisa pasará a denominarse Estatística Estrutural de Empresas: Sector Industrial.

Ante a imposibilidade de poder coñecer no momento de redactar este informe os estados contables das empresas industriais galegas, hase subliñar

que a súa cifra de negocios, segundo o índice que con carácter mensual tamén elabora o INE, se mantivo estancada en 2016. Este indicador creceu, en taxa interanual, un 0,2%. O valor do índice en promedio anual foi de 93,6 (o ano base cun valor 100 é o correspondente a 2010). Estas cifras sobre a facturación industrial suxiren dúas cuestións. En primeiro lugar, aínda que se incrementou a produción industrial en Galicia, a caída nos prezos motivou que a facturación apenas variase. En segundo lugar, constatouse que a diferenza do que se observou no conxunto de España, na que a facturación industrial de 2016 superou a alcanzada en 2010, en Galicia aínda está a 6,4 puntos por baixo. A fenda entre o índice español e galego foi de 8,4 puntos.

Afortunadamente, a carencia da información fornecida pola Enquisa Anual Industrial de Empresas pode, en parte, suplirse pola Enquisa Industrial de Produtos, operación mediante a cal o INE facilita información sobre o valor da venda de aproximadamente, 4000 produtos industriais. Por comunidades autónomas, a información publícase agregada en 16 sectores de actividade.

A última información dispoñible refírese a 2015 e observamos que son escasas as diferenzas con respecto aos resultados que se publicaban no informe precedente sobre 2014. O valor das vendas dos produtos seleccionados aumentou, en termos nominais, un 2,4%, nunha distribución sectorial que segue mostrando o abafador peso de tres agrupacións (alimentación, bebidas e tabaco; coquerías, refinerías, químicas e produtos farmacéuticos; material de transporte). Elas absorben case a metade das vendas totais, coa peculiaridade de que a alimentación incrementou o seu liderado en 2015 a costa dos peores resultados das outras dúas agrupacións. Dos resultados do cadro 6 é relevante observar a recuperación do sector da madeira, fronte á perda de peso das manufacturas do caucho e do plástico.

Con respecto ao conxunto de España, a industria galega mantivo a súa elevada especialización en dúas actividades: madeira e cortiza e téxtil e confección. Na primeira, as vendas galegas supuxeron o 20,2% do total español cando as vendas industriais totais representaban o 6,8%. No caso da confección o peso relativo de Galicia con respecto a España foi do 16,3%. Esta elevada especialización ten perdurado nas últimas décadas.

As outras dúas actividades nas que Galicia está especializada con respecto ao conxunto de Estado son a produción de enerxía e material de transporte. O peso relativo de cada unha destas dúas agrupacións rolda o 10%, aínda que en 2015 con respecto a 2014, a especialización aumentou no sector enerxético e caeu en material de transporte.

Doutra banda, o valor do coeficiente de especialización na maior parte das restantes agrupacións (en todas salvo na produción, primeira transformación e fundición de metais e na reparación de maquinaria e equipo) é moi baixo, confirmando o pouco peso relativo con respecto ao valor das vendas españolas, dese tipo de produtos. É particularmente moi baixo o peso relativo das agrupacións máis dinámicas na economía mundial: produtos informáticos, electrónicos, ópticos e eléctricos. Iso suxire que a súa actividade no conxunto da economía galega apenas si é relevante. Algo similar sucede con outros sectores habitualmente xeradores de elevado valor engadido. É o caso da fabricación de maquinaria e equipo. A actividade que se xera en Galicia apenas é significativa no contexto español.

Cadro 6**Composición da oferta industrial galega: valor de venda dos produtos industriais. Ano 2015**

	CNAE-2009	Miles de euros	%	% Galicia/ España	Coefficiente de especialización
Alimentación, bebidas e tabaco	10-11-12	6.317.887	24,2	7,4	108,2
Téxtil e confección	13-14	1.150.080	4,4	16,3	238,5
Coiro e calzado	15	159.836	0,6	4,9	71,1
Madeira e cortiza	16	804.026	3,1	20,2	295,6
Papel, artes gráficas e reprodución de soportes gravados	17-18	579.434	2,2	3,8	55,6
Cocariás, refinamento, químicas e produtos farmacéuticos	19-20-21	2.612.448	10,0	4,0	58,1
Manufacturas de caucho e plástico	22	721.083	2,8	4,6	67,2
Produtos minerais non metálicos	23	593.105	2,3	4,9	72,0
Produción, primeira transformación e fundición de metais	24	1.904.099	7,3	8,0	116,4
Produtos metálicos	25	1.147.462	4,4	5,0	72,6
Produtos informáticos, electrónicos, ópticos e eléctricos	26-27	411.492	1,6	3,1	45,6
Maquinaria e equipo	28	642.239	2,5	4,2	61,2
Material de transporte	29-30	6.100.510	23,4	9,8	143,9
Mobles e outras industrias manufactureiras	31-32	353.542	1,4	5,5	80,4
Reparación e instalación de maquinaria e equipo	33	810.154	3,1	8,0	116,9
Produción de enerxía eléctrica, gas e vapor	35	1.812.184	6,9	9,3	136,1
Total		26.119.581	100,0	6,8	

Fonte: INE, Encuesta Industrial de Productos e elaboración propia.

En resumo, en 2016 a industria galega experimentou un crecemento moderadamente elevado en liña coa variación o PIB total, incrementou significativamente as súas vendas no estranxeiro, seguiu especializada nos seus sectores tradicionais, perdeu dimensión, xa que os peches superaron á apertura de empresas, e mostrou, como nos exercicios anteriores, un comportamento deflacionista dos prezos industriais.

Crónica Industrial

Enerxía

O avance de datos de Red Eléctrica de España para o exercicio de 2016 constata un significativo incremento da demanda eléctrica peninsular en 2015 en relación cos anos anteriores, confirmada cunha taxa moito máis moderada en 2016. En todo caso, a demanda mantense por debaixo do nivel alcanzado en 2012 como recordatorio da fragilidade da recuperación en curso.

Nos trazos diferenciais co contexto español observamos que a magnitude do sistema eléctrico galego duplica en termos relativos o peso económico de

Galicia na economía española medido en termos de PIB. En comparación co patrón produtivo da industria eléctrica española, apréciase a ausencia en Galicia das fontes nuclear e fuel/gas e a modestia do uso da xeración en ciclo combinado compensada coa elevada compoñente hidráulica e de carbón. A compoñente eólica é tamén moi notable, cun peso na xeración superior xa ao de procedencia hidráulica.

Cadro 7

Evolución da demanda eléctrica en España

	Gwh	TVI (%)
2012	252.014	-1,4
2013	246.368	-2,2
2014	243.544	-1,1
2015	248.398	2,0
2016	250.266	0,8

Fonte: REE, avance do informe anual 2016.

Cadro 8

Contribución do sistema eléctrico galego ao español. Balance a 31 de decembro de 2015

	Galicia				España				% Galicia/España	
	Potencia Mw	%	Produción en Gwh	%	Potencia Mw	%	Produción en Gwh	%	Potencia Mw	Produción en Gwh
Hidráulica	3.690	33,72	6.458	21,8	20.353	19,16	30.819	11,52	18,13	20,95
Nuclear					7.573	7,13	54.755	20,46	0	0
Carbón	1.960	17,91	11.066	37,35	10.936	10,29	52.789	19,73	17,93	20,96
Fuel/gas					2.490	2,34	6.497	2,43	0	0
Ciclo combinado	1.247	11,39	400	1,35	26.670	25,1	29.357	10,97	4,68	1,36
Eólica	3.362	30,72	8.444	28,5	23.020	21,67	48.109	17,98	14,6	17,55
Outras	685	6,26	3.258	11	15.205	14,31	45.259	16,91	4,5	7,2
Potencia e xeración	10.944	100	29.625	100	106.247	100	267.584	100	10,3	11,07
Consumo en bombeo	-	-	-235	-	-	-	-4.520	-	-	-
Saldo intercambios	-	-	-9.775	-	-	-	-133	-	-	-
Demanda b.c. 2015	-	-	19.615	-	-	-	262.931	-	-	-
% da enerxía xerada	-	-	0,66	-	-	-	0,98	-	-	-

Mw: megavatios instalados.

Gwh: xigavatios/hora xerados medidos en bornes da central.

Fonte: REE, avance do informe anual 2016.

O protagonismo enerxético e futuro inmediato das centrais de carbón das Pontes (Endesa-Enel) e Meirama (Gas Natural-Fenosa) son temas de permanente actualidade no sistema enerxético galego. Quince son as centrais de carbón en funcionamento en España, un número en franco retroceso polos requirimentos ambientais en vigor e o custo das adaptacións a eles.

A diferenza de comportamento das centrais de Meirama e As Pontes é debida ao réxime operativo no mercado de reserva condicionado polas puntas de demanda. En tal sentido, o ciclo combinado das Pontes (800 Mw en 2008) dota esta central dunha especial flexibilidade para atender os requirimentos extraordinarios da rede.

Cadro 9**Contribución das centrais térmicas* galegas**

	2014			2015		
	Potencia Mw	Producción en Gwh	%	Producción en Gwh	%	TVI (%)
Meirama	557	2.298	5,6	3.137	6,0	36,5
Pontes García Rodríguez	1.403	7.267	17,7	7.929	16,0	9,1
Total España	10.468	41.133	100	50.924	100,0	23,8
% Galicia		23,3		21,7		

* Centrais de carbón.

Fonte: Elaboración propia a partir de El Sistema Eléctrico Español. Informe 2015, de Red Eléctrica Española.

Nos planes de actualización das centrais galegas, Endesa-Enel xa ten programado investir 200 millóns de euros ata 2019 o que lle permitirá prolongar a vida da central vinte e cinco anos asegurando desta maneira a plena operatividade dos seus catro grupos electrógenos e o emprego directo dos seus 300 operarios. Menos clara é a posición de Gas Natural Fenosa, que parece estar ponderando aínda a conveniencia de manter a continuidade da central de carbón de Meirama mediante a instalación dos procesos de desnitrificación, desulfuración e eliminación de partículas requiridos con data límite de 2020.

A cesión de enerxía eléctrica ao exterior é un trazo substantivo do sistema eléctrico galego. A demanda en barras de centrais, 19.615 Gwh, mantense nas dúas terceiras partes da enerxía eléctrica xerada, 29.625 Gwh, non obstante a existencia de instalacións industriais de forte demanda enerxética, como Alcoa (San Cibrao), Ferroatlántica (Cee, Sabón) e Megasa (Narón).

Complementamos esta análise comparativa no contexto español coa descrición xeral do sistema enerxético galego ofrecido polo Instituto Enerxético de Galicia, INEGA, para 2015. A unidade de medida adoptada neste caso é o Ktep (millares de toneladas equivalentes de petróleo (1 Ktep = 11,63 Gwh)).

A información ofrecida polo INEGA amosa a cifra de 2555 Ktep para a electricidade xerada, equivalente a 29.700 Gwh. O valor da información do INEGA é a integración de todo tipo de fontes e consumos como transporte e calefacción.

A poxa de 3000 Mw de enerxía renovable celebrada en maio de 2017 suscitou o consabido interese dos operadores eólicos para avanzar ou consolidar posicións no proceso en curso de incrementar a oferta de renovables ata alcanzar a cota do 20% comprometida coas normas comunitarias en vigor. Entre os operadores en pugna destacamos Enel Greenpower de Endesa e Gas Natural Fenosa Renovables como grupos con forte ligazón galega. Na información económica foi noticia destacada o elevado nivel de competencia suscitado entre as firmas aspirantes, o que permitiu cancelar o réxime de primas establecido para incentivar esta fonte de enerxía renovable. É pertinente sinalar, en todo caso, que as empresas adjudicatarias se aseguran unha rendibilidade mínima do 7,5% sobre o investimento realizado, porcentaxe máis que razoable na actual conxuntura de tipos próximos a cero establecido polo BCE por tempo aínda indefinido.

Os resultados da poxa favoreceron ambos os grupos con 667 Mw a Gas Natural-Fenosa Renovables (GN-FR) e 540 a Enel Greenpower (EG). Xunto con eles, ao grupo galego Norvento fóronlle adxudicados 128,6 Mw. A sorpresa da poxa foi a adxudicación de 1200 Mw ao grupo aragonés Forestalia e a ausencia de Iberdrola e EDP entre os adxudicatarios. A presión competitiva na poxa foi máxima ata o punto dos adxudicatarios teren renunciado a subvencións oficiais sobre a potencia instalada. Galicia non saíu mal parada desta vez, GN-FR anunciou a mediados de 2017 o seu propósito de aplicar 200 Mw da concesión a Galicia nun programa orzado en 200 millóns de euros cun horizonte de finalización en 2019. Como consecuencia a potencia eólica instalada galega incrementárase nun mínimo de 329 Mw, é dicir, en torno ao 10% da actualmente instalada. O interese céntrase agora en saber que parte dos quíñóns conseguidos por EG serán instalados en Galicia.

A poxa ten a súa importancia se consideramos a perda de posicións de Galicia neste tramo fundamental da oferta enerxética. O balance do sistema eléctrico mostra a vantaxe da localización galega cunha produtividade media de 2500 Gwh/Gw instalado fronte aos 2089 de promedio en España. Resulta significativo o feito de as cinco comunidades autónomas que lideran a eólica en España, as dúas Castelas, Andalucía, Galicia e Aragón, concentraren o 78% da potencia eólica instalada.

A normativa europea sobre rexistro de emisións e transferencias contaminantes —RETC en siglas españolas, PRTR en inglés— é obxecto de seguimento polo Ministerio de Enerxía, Turismo e Axenda Dixital e impón serias restricións á minería de carbón e ás centrais térmicas, sometidas a un irreversible proceso de cerramento e adaptación.

O Grupo Villar Mir (Ferroglobe: ferroalixes e silicio; VM: enerxía; Fertiberia: fertilizantes; Espacio: xestión inmobiliaria; e OHL: infraestruturas) atravesará por dificultades económicas. A actualidade de Ferroatlántica pasa agora en Galicia pola pretensión de vender a rede de centrais hidroeléctricas que subministran enerxía ás fábricas de ferroalixes de Dumbria e Cee. O grupo é o maior produtor independente de enerxía hidroeléctrica de España. Conta con doce plantas hidroeléctricas, xestionadas por VM enerxía; sete, propiedade de Ferroatlántica nos ríos Xallas e Grande; e cinco propiedade de Hidro Nitro Española nos ríos Cinca e Ésera, en Aragón. Conta tamén con dúas plantas hidroeléctricas en

Cadro 10 Distribución das instalacións de enerxía eólica instalada en España

* Datos a 31 de diciembre de 2016.

	Mw instalados	%
Castela e León	5.593	24,3
Castela-A Mancha	3.807	16,5
Andalucía	3.338	14,5
Galicia	3.330	14,5
Aragón	1.893	8,2
Cataluña	1.269	5,5
C. Valenciana	1.189	5,2
Navarra	1.004	4,4
Asturias	518	2,2
A Ríoxa	447	1,9
Murcia	262	1,1
Canarias	182	0,8
País Vasco	153	0,7
Cantabria	38	0,2
Baleares	4	0,0
Total	23.027	100,0

Fonte: AEE, Asociación Empresarial Eólica.

Francia xestionadas por unha empresa filial. Segundo datos do propio grupo referidos a 2015, a electricidade xerada ese ano ascendeu a 551 Gwh, 473 producidos en España e 78 en Francia. O grupo comercializa a totalidade da electricidade producida en España no mercado eléctrico xeral ao tempo que adquiría a enerxía demandada polas súas factorías no mercado en condicións vantaxosas con cláusula de interrupción. Ferroatlántica prevía a entrada en funcionamento en 2017 da potencia adicional en instalación no río Xallas avaliada en 40 Gwh suplementarios. Os ingresos por venda de enerxía son moi variables: 24,1 millóns de euros en 2015 (19 Ferroatlántica e 5,1 Hidro Nitro), 55 millóns en 2010 (37,9 Ferroatlántica e 17,1 Hidro Nitro). A pretensión de vender as súas centrais hidroeléctricas galegas levantou unha forte oposición e parece carecer de lóxica en canto somete a subministración das factorías de ferroalixes ao azar do mercado, comprometendo desta maneira o seu futuro.

Unha situación de incerteza semellante foi aberta polo anuncio da multinacional americana Alcoa de estar ponderando a venda da súas instalacións en España (1300 traballadores directos en San Cibrao, 400 na Coruña, 400 en Avilés) alegando perda de competitividade polo aumento de prezos da subministración enerxética. Un anuncio que chegaba cando a planta de San Cibrao, a máis rendible do grupo, estreaba, a principios do 2015, a subministración de gas natural por gasoduto que permitiu reducir custos enerxéticos e ambientais. Actualmente non está clara a saída da multinacional despois da retirada de dous aspirantes á poxa —a española Alibérico e o grupo alemán Trimet— deixando só o fondo de investimento Atlas, propietario da filial española Aludium creada para absorber as plantas da matriz Inespal en Amorebieta e Alicante. A retirada de Alibérico, pode ser determinante no fracaso das negociacións por canto o grupo Atlas entrara na negociación en alianza con Alibérico. A posibilidade de segregarse a valiosa factoría luguesa do grupo Alcoa e as modalidades de subministración aos grandes consumidores, especialmente na modalidade de interrompibilidade por necesidade do sistema, tan lucrativa para os grandes consumidores, son parte do escenario en que se desenvolve Alcoa España. A demanda e prezos do mercado mundial do aluminio e os custos baixos os que operan nas súas instalacións son, en definitiva, as variables relevantes na estratexia da multinacional.

Reganosa, a regasificadora galega de Mugarodos (50,69%: grupo Tojeiro, 24,31%: Xunta de Galicia; 15%: fondo australiano First State; e 10%: grupo público alxeriano Sonatrach), acaba de conseguir un contrato internacional que confirma o éxito da súa filial Reganosa Servicios creada para a transferencia de coñecementos na xestión de instalacións de regasificación e tráfico de gas licuado. O contrato consiste na operación e manutención dunha planta de gas en Malta por un período de 18 anos. A planta de Delimara de Electro Gas Malta (EGM) encóntrase en fase de posta en marcha con participación activa da filial de Reganosa. O proxecto, que arrancaba en 2013 con participación a partes iguais da alemá Siemens, a suíza Socar e o consorcio local EGM, consta dunha central de ciclo combinado, unha planta de regasificación e un buque de almacenamento de gas natural licuado, cuxa xestión e manutención foi encomendado á empresa galega. Descoñécense as condicións económicas da operación que, en todo caso, confirman a capacidade técnica e iniciativa da empresa do grupo Tojeiro.

Construción naval

A situación do sector naval galego a comezos do 2017 parece ter superado as secuelas do financiamento da industria naval en réxime de arrendamento financeiro, fórmula coñecida como *tax lease*. Finalmente, a finais do 2015 o Tribunal de Xustiza Europeo recoñecía a plena legalidade da fórmula anulando o veto levantado pola Comisión. Tres anos de litixio traducidos en perdas irreversibles de encomendas e prestixio.

A imaxe transmitida no Boletín Informativo Trimestral do Ministerio de Economía, Industria e Competitividade correspondente ao cuarto trimestre de 2016 é favorable aos estaleiros galegos, aínda que preocupa no sector en toda E-spaña a debilidade do fluxo de novos contratos que ameaza a continuidade da mellora.

Co índice de actividade ponderada e co rexistro en arqueo bruto ponderado (CGT) pódese observar que Galicia xunto con Asturias absorberon as dúas terceiras partes da actividade naval en 2016.

A actualidade do sector naval galego en 2016 repártese entre as mellores perspectivas que parecen abrirse aos estaleiros ferroláns polas encomendas en negociación e a situación de incerteza que segue marcando o futuro dos estaleiros da ría de Vigo, especialmente dos dous máis grandes, H. J. Barreras e Rodman Polyships, debido á crise aberta nos dous grupos foráneos que adquiriron ambos os estaleiros: a empresa pública mexicana Pemex en Barreras e o grupo chinés angolano China Sonangol en Polyships.

A información dispoñible no primeiro semestre de 2017 mostra unha satisfactoria ocupación dos estaleiros da Ría de Vigo. En termos de carteira de pedidos Freire e Armón Vigo con catro buques contratados, Cardama con seis e Nodosa con dez buques en carteira despois de teren adquirido a Factoría Naval de Marín. En Nodosa destaca a construción de tres arrastreiros de gran altura de deseño innovador encomendados por empresas galegas do sector: Rampesca, Pereira e Baqueiro. Unha referencia especial merece a Factoría Vulcano que conseguiu confirmar a construción dun ferri para Transmediterránea, disipando de momento a ameaza de cerramento.

Cadro 11

Contratos e carteira de pedidos. Ano 2016

	Novos contratos					Carteira de pedidos				
	Núm.	GT	CGT	% GT	% CGT	Núm.	GT	CGT	% GT	% CGT
Galicia	11	21.545	52.851	23%	40%	23	73.517	131.497	13%	28%
Asturias	7	7.826	20.255	8%	15%	15	21.894	54.333	4%	12%
País Vasco	2	64.393	58.508	69%	44%	18	140.988	160.612	25%	34%
Murcia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Andalucía	-	-	-	-	-	4	328.000	121.388	58%	26%
Total	20	93.764	131.614	100%	100%	60	564.399	467.830	100%	100%

CGT= A x (GT)^B, (A, B) son parámetros determinados pola complexidade do tipo de buque.

Fonte: Boletín Informativo Trimestral do Ministerio de Economía, Industria e Competitividade correspondente ao IV trimestre de 2016.

Cadro 12

Actividade ponderada. Ano 2016

	Postas Quilla			Botaduras			Entregas			Índice actividade ponderada			
	Núm.	GT	CGT	Núm.	GT	CGT	Núm.	GT	CGT	GT	CGT	% GT	% CGT
Galicia	11	6.883	25.719	11	13.237	35.535	7	27.243	38.463	15.150	33.813	30,0	33,0
Asturias	10	11.311	31.339	11	10.444	32.799	13	14.022	39.245	11.555	34.046	23,0	33,0
País Vasco	6	12.826	27.361	6	25.901	34.511	7	27.592	45.919	23.055	35.576	46,0	34,0
Murcia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Andalucía	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Total	27	31.020	84.419	28	49.582	102.845	27	68.857	123.627	49.760	103.434	100,0	100,0

CGT= A x (GT)^B, (A, B) son parámetros determinados pola complexidade do tipo de buque.

Actividade ponderada = (Q+2B+E) / 4; Q = Postas Quilla, B = Botaduras, E = Entregas.

Fonte: Elaboración propia a partir do Boletín Informativo Trimestral do Ministerio de Economía, Industria e Competitividade correspondente ao IV trimestre de 2016.

Tamén H. J. Barreras e Metalships e Docks do Grupo Rodman conseguiron conxurar, de momento, o perigo de inactividade. O primeiro, controlado por Pemex, é sometido a unha difícil situación pola profunda crise financeira do grupo petrolero mexicano, que entregaba no último trimestre do 2016 o flotel Reforma Pemex. O estaleiro conseguiu salvar a incerteza aberta despois da botadura do flotel coa captación dun minicruceiro para a navieira maltesa Dolce Cruise, grazas ao aval da Compañía Española de Seguros á Exportación, Cesce, diante dos bancos que financian a construción. A situación actual só cabe ser cualificada de transitoria en espera das decisións emanadas de Pemex. A súa capacidade para reactivar Barreras é máis problemática, tanto pola súa delicada situación financeira, como pola posible mudanza política derivada das eleccións de 2018 que renovarán a presidencia da República, así como tamén, parcialmente, o Senado e o Congreso. Pola súa parte, Metalships e Docks salvou tamén a ameaza inmediata de inactividade con dúas unidades, un pesqueiro innovador con destino a Rusia e un arrastreiro destinado a Groenlandia. A sorprendente noticia foi a recuperación do capital que China Sonangol International adquirira en 2015 ao grupo de familia Rodríguez (en xullo recompraron os activos de Portugal e en setembro Metalships), polo que a empresa volve ser 100% de capital galego tras posuír o grupo chinés o 60% das accións.

Tampouco é tranquilizadora a situación en Navantia Ferrol. No primeiro semestre de 2017 non foi fixada aínda a data de entrega do segundo flotel encargado por Pemex complementario do que foi entregado a finais do mes de agosto de 2015. O retraso da entrega do *Orgullo Petrolero*, como é denominado, débese ao interese da petrolera mexicana por retrasar esta entrega pola incapacidade para asegurar o seu uso.

Na actualidade, a antiga Bazán ten en programa a construción dun buque de acción marítima (BAM) destinado á Armada española mentres proxecta a construción de dous buques de carácter loxístico para a Armada de Australia, cuxa encomenda en firme espera cerrar en breve. En espera de acometer a construción das unidades destinadas ás armadas española e australiana, Navantia foise

desprendendo do persoal auxiliar tentando minimizar os efectos da situación de subactividade. A permanente crise de rendibilidade de Navantia con perdas anuais en torno aos 200 millóns nos exercicios de 2015 e 2016 someten á compañía pública a un permanente proceso de recorte de custos e busca de posibilidades de contratación que apenas serve para ocultar o exceso estrutural de capacidade.

Os proxectos de Navantia están fortemente condicionados polas variables políticas que xogan nos contratos captados. Vai para dous anos que se anunciaba a inmediata construción de cinco corvetas destinadas á Armada de Arabia Saudita orzadas en 3000 millóns de euros, sen que de momento se saiba nada concreto da substanciosa encomenda, mentres se anuncian contratos multimillonarios coa Administración norteamericana como froito tanxible da recente visita do presidente norteamericano ao reino saudita. A dirección da SEPI mantén, con todo, a posición de que o pedimento poda ser concretado en data próxima aínda imprecisa.

Automoción e aeronáutica

A adquisición de Opel —Vauxhall en Gran Bretaña e Irlanda— polo Grupo PSA confirmada nos primeiros días do mes de marzo de 2017 concentrou a atención mundial, non tanto pola magnitude relativamente modesta da operación, como polas súas consecuencias estratéxicas no mercado mundial.

Opel, a marca europea da norteamericana General Motors, integrouse nun dos líderes mundiais do automóbil, PSA, un grupo netamente europeo que acaba de superar un difícil proceso de saneamento financeiro e reorientación. A operación ten algo de sorprendente considerando a magnitude relativa das partes xa que a diferenza dos socios da operación é manifesta e o favorable prezo de transacción acordado: 2200 millóns de euros, 1300 polas cinco plantas de produción abertas, unha delas en Figueruela (Zaragoza), á parte de seis fábricas de compoñentes e o centro de enxeñaría en Alemaña, e 900 máis pola filial financeira da multinacional, GM Financia, e un total de 40.000 empregados.

A operación permítelle ao grupo PSA converterse no segundo fabricante europeo por volume de vehículos detrás de Volkswagen, cunha cota do 17% e unha posición hexemónica nos mercados español e francés.

Fronte ás vantaxes da operación para PSA, menos evidentes resultan para GM. Dúas poden ser as explicacións, a primeira é de índole financeira, xa que a pesar da importancia da súa facturación en Europa —17.600 millóns de euros polas 970.000 unidades vendidas en 2016— as perdas nese ano alcanzaron os 257 millóns e os 10.000 millóns desde 2000. A segunda, apuntada por algúns analistas, é a de abandonar un mercado maduro con pouco potencial de crecemento soamente prometedor para estratexias de produción masiva e baixo custo en que parece empeñado o grupo PSA.

PSA con Opel suma agora 21 factorías en Europa, cifra a todas luces excesiva que contribuirá a agudizar a pugna pola captación de modelos e actividade entre elas. En España o grupo ampliado conta coas factorías de Vigo, Figueruelas (Zaragoza) e Villaverde (Madrid). Esta última ocupa a posición máis débil. O mesmo acontece coas plantas británicas de Vauxhall en Ellesmere e Luton sometidas a partir de agora aos efectos impredecibles do Brexit e á distribución de

Cadro 13**Grandes grupos da automoción no mundo. Ano 2016**

	Vendas no mundo (millóns de unidades)	Vendas en Europa (millóns de unidades)	Cota de mercado en Europa (%)
Volkswagen	10,30	3,50	24,00
Toyota	10,10	-	-
General Motors	10,00	0,97	6,70
Renault Nissan	9,96	1,50	10,00
Ford	6,65	1,02	7,00
Hyunday	4,86	-	-
Fiat	4,70	-	-
PSA	3,15	1,44	9,90

Fonte: Elaboración propia a partires de El País, 26 de febreiro de 2017.

actividade do novo Astra en 2021. En comparación, a situación de Vigo é sólida nestes momentos, pola súa designación como Polo Industrial Península Ibérica do grupo PSA (Vigo, Madrid, Mangualde) potenciado polo constante crecemento da rede de empresas auxiliares de subministración en diversos polígonos do norte portugués e a recente concesión do centro de contabilidade do grupo en Maia, distrito do Porto. A localización de Kenitra en Marrocos, no litoral atlántico e a proximidade e boas comunicacións coa capital, Rabat, poderían aboar a idea de servir de cabeza de ponte da Autopista do Mar con Vigo como nodo central; unha oportunidade que Galicia debería impulsar en cooperación directa con Portugal.

En todo caso, China, a través do Grupo Dongfeng Motor ostenta a primacía estratéxica na expansión do grupo PSA desde a entrada do grupo chinés no capital da multinacional francesa en 2015 cun 14%, a mesma porcentaxe de participación que mantén o Estado francés no grupo. Unha operación que dista de ser improvisada porque a *joint venture* ao 50% Dongfeng Peugeot-Citroën vén operando no mercado chinés desde 1990. O nivel de cooperación entre a corporación chinesa e o grupo francés superou xa o ámbito comercial e financeiro e contempla actualmente o tecnolóxico coa apertura dun centro de I+D conxunto en Shangai e o desenvolvemento dunha plataforma tecnolóxica en París participada por Dongfeng nun 40%.

A situación da factoría viguesa do Grupo PSA en 2016 pode ser cualificada de satisfactoria tanto en perspectiva estática —segundo fabricante en España cun 14,6% de cota en produción de vehículos— como dinámica, cunha evolución interanual positiva que lle permite recortar diferenzas con Seat-Audi, líder indiscutible ata o momento.

As cifras de produción de automóviles en España refírense ao número de vehículos ensamblados sen contar coa expedición de compoñentes, de certa importancia no caso da factoría viguesa. Convén destacar que a produción de vehículos en España mantén un comportamento sistematicamente crecente desde o mínimo absoluto alcanzado en 2012 (1.979.179 vehículos producidos)

Cadro 14**Producción de automóviles en España**

	2015	2016	TVI (%)
Seat-Audi (Martorell)	477.152	449.000	-5,9
PSA (Vigo)	407.301	424.000	4,1
Ford (Almussafes)	387.941	395.700	2,0
Opel (Figueroelas)	359.484	355.170	-1,2
Renault (Palencia)	210.348	332.350	58,0
Volkswagen (Navarra)	298.291	296.800	-0,5
Renault (Valladolid)	267.086	254.800	-4,6
Mercedes (Vitoria)	99.632	135.500	36,0
Nissan (Barcelona)	90.558	105.500	16,5
PSA (Madrid)	87.312	81.200	-7,0
Iveco (Madrid)	28.004	26.800	-4,3
Iveco (Valladolid)	23.899	22.800	-4,6
Nissan (Ávila)	14.352	15.500	8,0
Total	2.751.360	2.895.120	5,2

Fonte: Elaboración propia a partir de *Cinco Días*, 25 de abril de 2017.

dentro da serie 1999-2016. A produción rexistrada en 2016 é similar aos mellores valores desta serie. Nesta perspectiva de longo prazo, o nivel de produción en España parece ter alcanzado o teito situado nos 3 millóns de unidades producidas. Só os novos mercados, asiáticos e suramericanos principalmente, poden propiciar crecementos significativos a pesar da magnitude do investimento dirixido a facilitar o uso dos vehículos nos países desenvolvidos en autoestradas, aparcamentos, instalacións de reciclaxe e control de tráfico.

De momento, falar de industria aeronáutica galega non deixa de ser un voluntarioso exercicio de anticipación que, non obstante, é capaz de congrega un notable conxunto de empresas con base tecnolóxica no deseño e na manipulación de novos materiais e unha tentativa de desenvolvemento dun centro de iniciativas en torno ao aeródromo das Rozas en Castro de Rei (Lugo). A heteroxeneidade das subministracións requiridas polas aeronaves, especialmente no caso de España polos proxectos de Airbus, abriron un abano de oportunidades que trata de aproveitar en Galicia o Consorcio Aeronáutico Galego (CAG) ou a Unión de Empresas Galegas de Aeronáutica (UDEGA) como entidades cooperativas e o aeródromo das Rozas (Castro de Rei) que a Xunta pretende converter en centro de promoción de iniciativas empresariais e ensaios. A Universidade de Vigo, potenciada cos recursos da Zona Franca, lanzou, así mesmo, un Centro de Innovación Aeroespacial (CINAE), definido de momento como *protocentro tecnolóxico*, que conta xa con espazo específico no Porto do Molle de Nigrán.

A insistencia ritual nas actividades de I+D ten na industria aeroespacial unha oportunidade de materialización sobresaínte que as administracións e as em-

presas de materiais non queren desaproveitar. Empresa como Coasa, filial da vasca Aernnova, ou Laddes Work, ambas localizadas no Polígono de San Cibrao das Viñas (Ourense), ou Utingal, Thune Eureka, Europecis, Tromosa, Demsu ou Matrigalsa xogan un papel destacado na configuración deste particular espazo corporativo.

O proxecto do polo aeronáutico nas Rozas nacia por iniciativa pública da Axencia Galega de Innovación (GAIN) a finais de 2016 coa intención de impulsar un centro de cotraballo (*coworking*) arredor dos vehículos aéreos non tripulados. O concurso aberto para a captación de socios tecnolóxicos en torno á UAVs Initiative foi gañado por Indra. O proxecto foi orzado en 115 millóns de euros, 40 achegados pola Xunta e 75 polos socios privados, Indra que asume o reto coa creación de tres empresas de enxeñaría: Ingeniería Gaerum, Seadrone e Soluciones Aeronáuticas del Noroeste responsables de desenvolver o I+D do proxecto. Non se descarta a posibilidade de crear un prototipo de avión pilotado e dun vehículo mariño non tripulado para recollida de mostras e cooperación en caso de naufraxios. Xunto con Indra, foi seleccionado tamén para desenvolver o proxecto CIAR (Centro de Investigación Aerotransportada das Rozas), o grupo británico Babcock International Group, que operará baixo a denominación INAER. Ten xa en proba dous prototipos de helicóptero non tripulado para labores de vixilancia e unha ampla experiencia internacional en xestión de situacións de emerxencia. Non son habituais en Galicia proxectos desta amplitude potencial e solvencia técnica calquera que sexa a opinión sobre as súas posibilidades de resistencia ás mudanzas políticas e ao compromiso empresarial.

O grupo brasileiro Embraer, implantado na cidade de Évora, desde 2012 traballa actualmente na construción do avión comercial da firma E 175-E fabricado no Brasil. Acaba de anunciarse un investimento en Évora por importe de 93,6 millóns de euros con apoio comunitario. A conexión con Embraer merece atención prioritaria das agrupacións galegas do sector aeroespacial.

Madeira

A comezos de 2016, Ence daba conta de recibir a prórroga da concesión de ocupación do terreo litoral ocupado en Pontevedra por resolución da Dirección Xeral de Sostibilidade do Ministerio de Agricultura, Alimentación e Medio Ambiente por un prazo de 60 anos contados desde a data de solicitude de prórroga en 2013. É dicir, ata os meses finais de 2073. A empresa comprometéase a investir 61 millóns de euros, a metade en melloras de eficiencia e capacidade, tratamento da auga e melloras medio ambientais. En definitiva, na mellora dos impactos ambientais da planta.

Cerrado o capítulo da continuidade, Ence confirma o seu Plan Estratéxico 2016-2020 que prevé a ampliación da produción de celulosa en 185.000 toneladas de pasta nos seus centros de Asturias e Galicia. A ampliación en Lourizán cifraa en 30.000 toneladas anuais que permitiría aumentar a capacidade de 430.000 toneladas de celulosa a 460.000 sempre que o mercado mundial xustifique a operación. O incremento proxectado aumentaría o consumo de eucalipto en Lourizán en 90.000 toneladas anuais co ratio habitual de tres toneladas de eucalipto/tonelada de pasta. A cota máxima proxectada para 2020 de

185.000 toneladas adicionais de pasta demandarían máis de 500.000 toneladas anuais de eucalipto, procura adicional que é difícil contemplar con satisfacción nas circunstancias actuais onde o lume declarado nos distritos de Vila Real, Coimbra e Leiria requiriron axuda directa de España, Francia e Italia, e cuxa virulencia é imputada á transmisión do lume polo eucalipto. As consecuencias deste suceso en termos de planificación forestal fan previsible a intervención do Parlamento Europeo a raíz da alarma social provocada e dos custos sociais derivados do cultivo intensivo do eucalipto.

O que si parece ter desaparecido do horizonte investidor de Ence é a anunciada instalación dunha planta de biomasa en Galicia que no Plan Estratégico actualizado 2017-2020 si foi confirmada para Huelva, cun orzamento de 74 millóns de euros.

Ence acostuma a formular contas con periodicidade trimestral. As correspondentes ao primeiro trimestre de 2017 mostran trazos positivos en rendibilidade e redución de custos, non obstante, a evolución á baixa da cotización da pasta. Así, o EBITDA creceu en relación co mesmo período de 2016 un 22,3% (de 33,4 a 40,8 millóns de euros) e o beneficio neto do grupo un 73% (de 7,9 a 13,7 millóns de euros), non obstante a caída do prezo medio da celulosa nun 9% (de 695 a 633 euros/tonelada). O grupo atribúe a mellora acumulada no *cash cost* conxunto (custo da madeira, de transformación, lóxísticos e de estrutura), desde 375,4 a 343,6 euros/tonelada na senda de alcanzar os 325 euros/tonelada proxectados no horizonte 2020. A variable de axuste parece ser o custo de transformación que se reduciu de 123,2 a 101,8 euros/tonelada neste período.

A información sobre os principais grupos que operan no sector do taboleiro galego, Unemsa-Intasa do Grupo Tojeiro e Finsa, amosa unha mellora paulatina despois da dura crise que se viron obrigados a afrontar mediante reducións de persoal e capacidade a partir de 2010, debido á parálise da construción e á persistencia dos efectos da burbulla inmobiliaria.

A actividade do Grupo Tojeiro no sector do taboleiro (Intasa en San Sadurniño; Galparquet e Rechapados do Eume nas Pontes; xunto con diversas plantas de coxeración eléctrica) houbo de recorrer a sucesivas contraccións de capital para absorber perdas seguidas de operacións de recapitalización unha vez anulado o capital nominal da compañía. Isto permitiu acometer un plano de modernización e incremento de capacidade demostrativo da confianza do grupo no proceso de recuperación en curso.

A evolución de Finsa parece seguir o mesmo patrón de mellora; a compañía comunica vendas de 798 millóns de euros en 2016 cun investimento de 57 millóns e un cadro de persoal de 3056 empregados. A estratexia do grupo comostelán orientase na actualidade a promover o moble modular para oficina e fogar Gama Duo 2016-2018, con gran variedade de formas e acabados.

Confeción

As cifras que resumen o exercicio 2016 de Inditex seguen sendo espectaculares. As vendas alcanzaron os 23.157 millóns de euros (11,5% superiores ás do ano anterior, 12.527 no 2010), 7292 tendas abertas (4% interanual, 5044 en 2010), 3157 millóns de euros de beneficios (9,8% interanual, 1732 en 2010), 162.450 empregados (6,3% interanual, 100.138 en 2010).

Só o carácter multinacional da compañía e a súa capacidade para crecer en mercados emerxentes de incalculable potencial permite explicar a brillante senda de expansión aparentemente ilimitada. Non obstante, é un paradoxo que Inditex siga concentrando en España boa parte do seu potencial comercial. A capacidade de compra de España supera a do conxunto de América e as vendas exteriores ao conxunto de Europa apenas alcanzan o 40% das vendas do grupo.

Cadro 15
Vendas do Grupo Inditex en tenda e en transacción *online*
por áreas xeográficas (en %)

	2016
Europa sen España	44,0
España	17,0
Asia e resto do mundo	24,0
América	15,0

Fonte: Resultados consolidados do grupo Inditex (www.inditex.com).

A distribución das 7292 tendas de Zara no mundo revela novamente a forte ligazón do grupo co mercado español. Con 1787, 24,5% do total, España segue sendo de lonxe o país preferido, seguido de China con 620 tendas e Rusia con 541. Os tres seguintes países de implantación son Italia, México e Portugal con 377, 360 e 337 tendas respectivamente, e a continuación sitúase Francia. A preeminencia de Portugal sobre Francia volve confirmar este efecto de proximidade.

Outro aspecto da compañía que chama a atención son as oito marcas ou cadeas comerciais en competencia que visan diferentes públicos obxectivo e esixen estratexias de renovación de artigos específicas. Cremos significativa a información facilitada por Inditex —un modelo de transparencia pouco habitual— sobre a potencia comercial de cada cadea e a súa rendibilidade específica.

A cadea Zara ten un papel decisivo na facturación do grupo. Convén lembrar que o resultado de explotación ou EBIT de 2016 é o resultado de deducir da cifra de vendas, 23.311 millóns de euros, os custos de venda (compras máis

Cadro 16
Distribución das vendas e EBIT por cadea do grupo de Inditex
(en millóns de euros). Ano 2016

	Vendas	EBIT	% vendas	% ROCE
Zara	15.394	2.764	18	30
Massimo Dutti	1.566	280	17	42
Bershka	1.630	333	17	58
Stradivarius	2.012	236	18	51
Pull & Bear	1.343	231	15	39
Zara Home	509	94	12	25
Oysho	774	79	16	47
Uterqüe	83	4	5	11
Total	23.311	4.021	17	33

Fonte: Inditex (www.inditex.com).

ou menos variación de existencias, gastos de explotación e amortización e depreciación). O EBIT supuxo o 17% das vendas do exercicio.

É de interese destacar a magnitude do grupo Inditex en termos de capitalización, valoración, en Bolsa. O Eurostoxx 50, creado en 1998, describe o comportamento bolsista das 50 empresas máis grandes dos once países da eurozona. A valoración de Inditex no IBEX-35, replicada no índice Eurostoxx 50 —data de consulta 22/06/2017— era de 108.768,74 millóns de euros, seguido do Banco de Santander, 83.359,19 millóns, Telefónica, 47.526,65 millóns, e Iberdrola: 44.722,08 millóns, únicas compañías rexistradas no índice Eurostoxx 50. Este índice dos campións empresariais europeos vén encabezado polo grupo cervexeiro alemán AB INBEV (172.118,07 millóns) e cerrado polo grupo eléctrico alemán E.ON (19.915,54 millóns). O valor de Inditex sitúase entre o 63% da cervexeira e é 5,5 veces o valor da eléctrica, actualmente ausente no mercado español despois do seu intento falido de adquirir Endesa.

Á parte de Inditex, a actualidade do sector da confección pasa pola evolución das dúas ramas da familia Domínguez, a crise de Adolfo Domínguez e o desenvolvemento sen aparentes sobresaltos da Sociedad Textil Lonia (Ourense, 1997), coas marcas Purificación García (1997), Carolina Herrera (2000) e Bimba y Lola.

Adolfo Domínguez cumpre o seu vixésimo aniversario como empresa cotizada (1997) sen ter conseguido superar a crise financeira e de rendibilidade que a coute. A expectativa suscitada nos días da súa presentación chegaron a lanzar a firma ata os 227 millóns de euros de capitalización, pero a mediados de xuño de 2017 a capitalización en Bolsa non supera os 41,5 millóns e ten sido xa inferior.

Non obstante o empeño de reestruturación financeira que obrigou á firma a desprenderse de edificios simbólicos, como os que posuía no Paseig de Gràcia de Barcelona e no Paseo da Habana en Madrid, e o cerramento de numerosos locais para cancelar débeda, Adolfo Domínguez remataba o exercicio 2016 con perdas de 22,7 millóns de euros fronte aos beneficios de 7,9 millóns que conseguiu anotar no ano anterior grazas aos ingresos atípicos por liquidación de activos. Os leves signos de mellora que emite a firma concéntranse na estabilización das vendas, malia a redución da superficie comercial en localizacións importantes para a imaxe e a captación de clientes. A facturación por vendas en 2016 situouse en 110,27 millóns de euros. O EBIT cerrou neste ano en negativo: -13 millóns. A finais de 2016 mantiña 521 tendas abertas no mundo, contando coas tendas en franquía e puntos de venda en grandes superficies concentradas en Europa (308) e México (136).

Sociedad Textil Lonia cerraba o exercicio fiscal comprendido entre o 1 de marzo de 2015 e o final de febreiro de 2016 cunha facturación de 332 millóns de euros contra os 307 que comunicaba no exercicio anterior. O 35% do negocio corresponde ao mercado español, seguido en importancia polos de Oriente Medio e os Estados Unidos que sumarian conxuntamente unha cota semellante.

A evolución de Bimba y Lola é aínda mellor. A compañía das fillas de Jesús Domínguez proxectaba cerrar 2016 cunha cifra de vendas de 142 millóns despois de ter alcanzado os 115,5 millóns de euros de facturación en 2015. Un crecemento sorprendente para unha pequena empresa de accesorios e vestuario nacida en 2006 e que conta actualmente con 223 puntos de venda repartidos por 17 países con España de novo como mercado privilexiado (145 puntos).

A un nivel inferior, pero cunha estratexia de avance decidida tanto en liña de deseño como en política de distribución, as firmas Roberto Verino e Florentino conseguiron gañar o recoñecemento do sector. Roberto Verino, con algo máis de 400 traballadores empregados e presenza en quince países cerraba o exercicio 2016 cunha facturación de 33,5 millóns, algo inferior á do ano anterior. Nunha escala máis modesta, Florentino, a firma de Lalín de Florentino Cacheda dedicada en exclusiva á confección de prendas masculinas, cunha facturación estimada de 15 millóns de euros, mantén un cadro de persoal de 350 empregados e 500 puntos de venda en España e 100 máis no resto do mundo. Con 14 tendas propias en España, pretende duplicar esta cifra en catro anos para tentar contrarrestar a caída das tendas multimarca no mercado español.

A finais de 2016 Caramelo víase obrigado a cerrar de forma definitiva, nun proceso de deterioración acelerada que non conseguiu reverter a entrada de Inveravante (Manuel Jove) e de Sodiga no capital da sociedade. A liquidación dunha marca co prestixio de Caramelo non fai máis que resaltar o laborioso éxito das empresas de confección que continúan sendo capaces de manter o difícil equilibrio de recursos humanos e financeiros e vendas no caprichoso sector da moda.

A patronal do sector téxtil e a moda galega mantén como plataforma unitaria de coordinación e negociación colectiva Cointega, Confederación de Industrias Téxtiles de Galicia, que agrupa 150 empresas o que dá idea da marcada fragmentación do sector. Cointega está integrada en Acotex que representa a patronal española.

Sector lácteo

O aumento gradual das cotas lácteas a partir de 2009, como paso previo á desaparición do sistema o primeiro de abril de 2015, despois de estar vixente en Europa desde 1984 e en España desde o momento do acceso á Comunidade Económica Europea en 1986, saldouse cun incremento paulatino de produción en España ata o nivel de 6,5 millóns de toneladas, que en todo caso non cubría a demanda que foi atendida mediante a subministración irregular de leite fóra de cota e sobre todo mediante a importación masiva de continxentes procedentes dos países excedentarios da Unión, especialmente Francia. Os case 30 anos que a nosa comunidade estivo suxeita ao réxime de cotas e a facilidade de aprovisionamento desde o exterior someteron ás granxas galegas a un exixente reto de modernización coroado con ímprobos esforzos polos gandeiros, que conseguiron consolidar Galicia como o principal produtor de leite en España cun número decrecente de granxas cada vez máis competitivas e acordos cos estándares comunitarios. No momento de desaparición do réxime de cotas lácteas, Galicia producía 2,65 millóns de toneladas anuais de leite, 39% dos 6,77 millóns producidos en toda España.

O establecemento do réxime de libre competencia posterior someteu o sector produtor a un escenario complexo, caracterizado pola volatilidade de prezos e unha crecente esixencia de cualidade e trazabilidade do produto que abocan aos gandeiros ao reto da dimensión a fin de contrarrestar as desvantaxes derivadas da fragmentación coa conseguente impotencia negociadora ante as redes

de recollida e a industria transformadora. A recente imposición de sancións en 2012 e 2014 á industria transformadora por prácticas de colusión pola Comisión Nacional dos Mercados e a Competencia a que faciamos referencia no pasado informe¹ dispensa insistir no perigo permanente da negociación asimétrica entre as granxas produtoras e a industria.

Cabe interpretar neste contexto defensivo que se ve obrigado a afrontar a produción láctea o movemento de concentración das cooperativas existentes.

A finais de 2016 facíase pública a apertura de negociacións entre as cooperativas Feiraco (Ames), Os Irmandiños (Ribadeo), Melisanto (Melide) e Xallas (Santa Comba) coa intención de formar unha cooperativa de segundo grao, da cal acabou desistindo a cooperativa Xallas a pesar da súa contigüidade espacial con Feiraco, a máis potente de todas. Boa proba da importancia da operación é o feito transmitido de que a cooperativa resultante agrupará 3600 gandeiros e exercerá o control sobre o 15% da oferta de leite. A nova cooperativa manifestou a súa apertura a novas incorporacións. O réxime de compras e comercialización conxuntas é o principal incentivo da operación, así como a extensión da actividade a produtos agrarios e á comercialización de maquinaria agrícola.

Bebidas

A información fragmentaria dispoñible referente á colleita da D. O. P. Rías Baixas de 2016 parece confirmar os bos resultados. De acordo co achegado, teríanse recollido 33.300.000 quilogramos de uva dos que se esperan obter 22.000.000 litros de viño. O Salnés continúa ostentando a preeminencia na D. O. cun 60% na produción de uva. O comercio de viño desta denominación de orixe supón a metade da que se efectúa en Galicia, sendo tamén moi significativa a súa vocación exportadora.

En canto ás restantes, e no referente á comercialización, cómpre destacar a forte recuperación na campaña 2015-2016 de Monterrei que contrasta cos descensos da Ribeira Sacra e Valdeorras. Por contía, o Ribeiro consolídase como a segunda denominación, cunha comercialización de algo máis de 80.000 hl de viño, tendo pendente aínda a súa expansión en mercados internacionais.

Fóra do heteroxéneo mundo do viño, o Grupo Hijos de J. Rivera segue confirmando en Galicia o seu liderado indiscutible e a capacidade de desenvolvemento. En 2016, con 111 anos cumpridos, a firma coruñesa comunicaba ter superado os 400 millóns de euros de facturación, con 237 millóns de litros e 49 millóns de beneficios. O grupo proxecta alcanzar en breve o millar de empregados e prevé acometer investimentos por importe de 300 millóns ata 2020 a fin de converter a fábrica da Coruña nunha das maiores factorías cervexeras de Europa.

A brillante traxectoria do grupo cervexeiro coruñés debe inscribirse, naturalmente, dentro dunha rama da alimentación como a das bebidas que conta con firmas de enorme magnitude como corresponde á forte demanda da cervexa en todo o mundo.

¹ <http://www.cnmc.es/Competencia/Buscadores/Expedientes?num=S%2F0425%2F12&ambito=Conductas>.

Cadro 17**Distribución da comercialización das denominacións de orixe (DOP) galegas.**

Campañas 2014-2015 e 2015-2016

DOPs	Comercialización interior		Comercialización exterior		Comercialización total	
	hl	% sobre total	hl	% sobre total	hl	hl
Monterrei	21.478	90	2.256	10	16.939	23.734
Ribeiro	72.948	91	7.380	9	79.471	80.328
Rías Baixas	159.361	72	62.404	28	210.050	221.765
Ribeira Sacra	29.865	96	1.344	4	34.119	31.209
Valdeorras	37.328	91	3.641	9	39.533	40.969
Galicia	320.980	81	77.025	19	380.112	398.005
España	6.881.823	58	5.000.383	42	11.582.429	11.882.206
% Galicia/España	4,7		1,5		3,3	3,3

Fonte: Ministerio de Agricultura e Pesca, Alimentación e Medio Ambiente.

A estimación da facturación das compañías cervexeras españolas sitúa en 3800 millóns a facturación anual conxunta, moi concentrada, ademais, nas compañías líderes: Mahou-San Miguel, cunha facturación próxima aos 1100 millóns, a holandesa Heineken con 950 e o grupo catalán Damm con 670 encabezan a clasificación; Hijos de J. Rivera acurta distancias, moi lonxe da quinta posición ocupada pola valenciana Font Salem. A pesar dos grandes progresos de todas elas nos mercados de exportación, a competencia corporativa nos mercados internacionais xógase noutra dimensión.

En relación coa magnitude da capitalización do grupo Inditex faciamos referencia ao líder en capitalización bolsista en Europa, o grupo cervexeiro belga AB InBev. Precisamente, a final do 2016 facíase pública a noticia da inminente absorción por parte deste campión continental do grupo británico SAB Miller (South African Breweries - Miller), procedente de varias fusiões previas e propietaria de importantes cervexeras en México. O prezo fixado para a adquisición das accións de SAB Miller ascendería a 93.852 millóns de euros e a Comisaría da Competencia da Unión Europea tería dado a súa aprobación despois de conseguir a venda de varias marcas importantes operantes en Europa e Xapón propiedade de AB InBev e do negocio de SAB Miller na Unión Europea e o Reino Unido. A mutua cesión de parte do negocio constituía unha exigencia inescusable para impedir a manipulación de prezos por posición de dominio nun mercado cifrado en 125.000 millóns de euros de vendas de cervexa cada ano. O novo grupo, con presenza en oitenta países, pasaría a chamarse Newco e ostentaría o 30% da produción cervexeira mundial. A operación, de envergadura intercontinental, encóntrase actualmente á espera da autorización por parte das autoridades da competencia de Estados Unidos e China.

Producións cárnicas e pensos compostos

O grupo Coren cerrou o exercicio 2016 cunha facturación consolidada de 950 millóns de euros, practicamente coincidente coa dos anos anteriores. A empresa considerou aceptables os resultados, que se producen nunha conxuntura de prezos baixos en España, que o grupo tenta suplir co incremento das exportacións, que alcanzan xa o 41% da facturación, segundo a información transmitida, e da promoción de produtos diferenciados de calidade como o porco alimentado con castañas.

O aspecto máis significativo da información foi o referente á deterioración dos prezos de comercialización dos diferentes derivados, con especial incidencia na carne de porcino «que obrigou a moitos produtores a vender por debaixo de custos de produción». Os prezos mantéñense significativamente por debaixo dos imperantes na UE e poderían condenar España a operar como un mercado alimentario *low cost*.

Latexan na denuncia da situación dous problemas diferentes; o primeiro, unha deficiente promoción de relacións contractuais equilibradas onde as grandes superficies comerciais poden impoñer prezos e marxes, fenómeno ben coñecido dos produtores lácteos que intentan atallar mediante a agrupación cooperativa; e o segundo, derivado da dificultade de promover produtos de marca mediante unha política de diferenciación. Polo lado dos custos, a forte dependencia de insumos importados con destino á alimentación animal somete o grupo a unha incómoda dependencia da flutuación de prezos internacionais e do tipo de cambio do euro. Unha ameazante tesoura que só podería ser desactivada mediante un considerable esforzo en investigación e desenvolvemento no segmento do mercado alimentario máis exixente, previa liquidación das exixencias da débeda contraída. Unha ecuación difícil que merece atención demorada, tanto por parte da dirección como tal vez dos poderes públicos, unha vez definidos os programas estratéxicos pertinentes para transcender o círculo da facturación *low cost*. O reto demanda seguramente un papel máis relevante do Laboratorio Galego de Innovación Agroalimentaria que o grupo mantén no Parque Tecnolóxico de Galicia de Ourense e a exploración de produtos innovadores no mercado da alimentación. A importancia do grupo na economía agroalimentaria galega merece a maior atención.

Industria conxeladora e conserveira

A pesar do forte peso da produción e venda de Galicia na produción e venda de produtos da pesca, a información territorializada transmitida pola patronal do sector Anfaco Cecopesca é escasa e procedente practicamente de fontes oficiais. Reproducimos, polo seu interese informativo, a participación de Galicia nas exportacións españolas de produtos pesqueiros en 2016 segundo a referida fonte.

Galicia ostenta unha posición no segmento conserveiro con respecto a España dun 80% en termos de volume e superior ao 70% en valor nos intercambios comerciais co exterior. A cifra de vendas, como criterio de clasificación na industria conserveira, ten cada vez máis un valor relativo como indicador de puxanza financeira a medida en que crece o segmento de marca branca

Cadro 18**Exportacións de produtos pesqueiros. Ano 2016**

	España	Galicia		España	Galicia	
	Miles de euros		% Galicia/España	Toneladas		% Galicia/España
Peixe fresco	472.312	112.334	23,78	102.908	33.573	32,62
Peixe conxelado	714.641	442.522	61,92	425.812	220.846	51,86
Filetes de peixe	353.781	154.621	43,71	61.105	30.872	50,52
Peixe seco, salgado e afumado	100.525	7.463	7,42	22.117	870	3,93
Crustáceos	364.731	135.253	37,08	46.946	18.820	40,09
Moluscos	709.697	440.584	62,08	188.264	127.020	67,47
Conservas e preparados	781.457	567.422	72,61	172.954	138.563	80,12
Total	3.497.144	1.860.199	53,19	1.020.106	570.564	55,93

Fonte: Elaboración propia a partir de do informe Anfacoc Cecopesca.

dominada polas grandes cadeas comerciais con marxes comerciais moi estreitas para a empresa produtora en detrimento da súa propia imaxe de marca. As vendas con marca branca concentran xa, segundo algunhas estimacións, entre as dúas terceiras partes e as tres cuartas das vendas no mercado polo miúdo. A estratexia de crecemento para defender simultaneamente a marca e o volume comercializado preservando a empresa produtora da subordinación ás grandes cadeas comerciais parece concentrarse actualmente no esforzo exportador. A diferenciación de marca orienta cada vez máis as conserveiras á promoción de preparados particulares, produtos ecolóxicos, selección de materias primas e mesmo renovación de envases que a industria alimentaria coñece ben.

A situación de interinidade que atravesaba Pescanova provoca a inevitable transferencia da propiedade dos 9000 accionistas que congregaba a vella Pescanova aos bancos acredores, impelidos pola forza das circunstancias a capitalizar a nova Pescanova mediante achegas en efectivo ou conversión de débeda irrecuperable.

No mes de abril de 2017, Nova Pescanova decidía, mediante xunta xeral de socios na que ostentan a maioría os bancos acredores, proceder a unha ampliación de capital de 135,4 millóns de euros que situará este en 147,6 millóns fronte aos 12 millóns que tiña previamente. A ampliación levarase a cabo mediante capitalización de débeda por importe de 340,3 millóns. A operación concitou o apoio da práctica totalidade dos acredores financeiros da empresa e o rexeitamento frontal dos antigos accionistas de Pescanova S. A., que se viron obrigados a contemplar como o 20% da compañía que aínda posuían se reduciu a un exíguo 1,7%. O Banco de Sabadell (23,8%), seguido de Caixabank (15,3%), HSBC (12%), UBI (5,9%), BBVA (5,9%), Popular —Santander— (5,9%), ABANCA (5,5%) e Bankia (3,5%) concentran xa en conxunto o 78% da empresa.

O plan estratéxico 2016-2020 que a compañía pretende poñer en marcha prevé incrementar nun 50% a cifra de vendas, ata alcanzar os 1500 millóns e cuadruplicar o resultado operativo, EBITDA, ata os 139 millóns. O plan prevé

investir 125 millóns nese período, dos cales 42,5 se destinarían a renovar a frota pesqueira e o resto a potenciar o sistema informático e a actividade en I+D. Os accionistas de Pescanova S. A. anunciaron recurso por considerar abusivas determinadas actuacións dos socios financeiros.

A situación do grupo é moi precaria aínda como pode observarse e non pode descartarse a posibilidade de perdas que obrigarían ás entidades propietarias a novas operacións de capitalización. A posibilidade de consolidación da situación e posterior desenvolvemento mediante recursos xerados non parece tampouco realista a non ser que se pretenda transmitir a sociedade a terceiros ao seu valor actual. O elevado número e ampla variedade de bancos implicados, todos eles con limitada experiencia industrial e escasa vocación industrial, suscita moitos interrogantes que só a evolución comercial e capacidade de xeración de recursos permitirá resolver. A hipotética venda a un fondo de investimento sería a peor solución e a configuración dun grupo promotor galego procedente do propio sector a mellor.

Industria biotecnolóxica

Nunha estrutura industrial galega moi condicionada polas actividades tradicionais sobresaen nos últimos anos o pulo das empresas tecnolóxicas que xa empregan 2100 persoas nun sector innovador e cun elevado valor engadido. O esforzo no período de crise de diferentes institucións, en especial as universidades galegas, está a dar uns froitos que melloran ano a ano. En 2010 creouse o Clúster Tecnolóxico Empresarial das Ciencias da Vida. Segundo o clúster, o «ecosistema biotecnolóxico galego» se configuraba en 2016 con 61 empresas, nove centros tecnolóxicos, tres fundacións e institutos de investigación, un parque científico e as tres universidades galegas. En 2016 incorporáronse a este grupo dúas empresas de nova creación. Estas cifras colocan a Galicia no quinto lugar entre as comunidades autónomas españolas e representaban o 8% do total español. As perspectivas son boas tendo en conta os avances que se están a producir ano a ano. No grupo de empresas existentes predominan as especializadas nas ciencias da saúde e na alimentación.

No seguinte epígrafe recóllese o numeroso grupo de empresas biotech que acudiron aos programas de capital risco da Administración autonómica canalizados a través de XesGalicia.

En canto á industria farmacéutica cómpre destacar que a finais de 2015 tiña lugar a absorción de Zeltia pola súa anterior filial Pharmamar coincidindo co inicio da cotización desta na bolsa española e norteamericana. A farmacéutica perdeu na operación a súa consideración de empresa galega para acometer a súa aventura internacional. O difícil equilibrio que mantén entre as súas atractivas expectativas e a realidade das demandas periódicas de financiamento para acometer os plans de investigación en curso caracterizan a actualidade da compañía, permanentemente pendente da valoración dos mercados e das difíciles negociacións coas axencias de homologación de medicamentos das principais áreas de consumo como EE.UU., a Unión Europea e China.

O seguimento da cotización na Bolsa de Madrid ofrece un bo motivo de reflexión entre as expectativas e os resultados reais. A principios de novembro

de 2015 a acción cotizaba a 4,02 euros para pasar ao mínimo histórico de 1,725 en febreiro de 2016. A finais do mes de abril de 2017, a acción alcanzaba o valor máximo de 4,19 para oscilar lixeiramente por debaixo deste valor a continuación. A capitalización de Pharmamar en bolsa situouse nese momento en torno aos 859,5 millóns de euros.

As expectativas vólvense reanimarse segundo o parecer dos operadores tanto pola volta a beneficios no primeiro trimestre de 2017 fronte ás perdas de 3,9 millóns sufridas no exercicio 2016, como pola posible aceptación do novo antitumoral en desenvolvemento, Aplidin, por parte das axencias europea e suíza mentres se manteñen as vendas do Yondelis, o primeiro antitumoral lanzado pola compañía, e das súas empresas de química de gran consumo.

IV.2. A política industrial

A incidencia da política rexional comunitaria en 2016

Nos informes precedentes foise constatando que na recesión económica dos últimos oito anos tamén experimentaron a crise moitos dos instrumentos de política industrial utilizados ata entón. A necesidade de controlar o gasto por parte das diferentes administracións públicas, xunto coa caída da demanda empresarial de solicitudes de apoio de fondos públicos para o seu investimento produtivo, motivaron que os resultados da política industrial seguisen a estela da crise en lugar de desempeñar o papel máis apropiado de contrarrestar os efectos dunha caída na actividade económica xeral. É máis, observabamos que ante a dilatación no tempo da esperada recuperación, algún dos instrumentos, tamén castigados eles mesmos pola crise, constituíron un problema engadido de non fácil solución. En todo caso, ao longo destas páxinas comprobaremos que o maior dinamismo económico en 2016 levou a unha recuperación dos resultados da política industrial galega. Esta mantivo unha boa parte dos seus instrumentos tradicionais, á vez que foi incorporando outros novos, acordes coas características actuais da nova industria e a posta en práctica da política rexional da UE vixente ata 2020. Esta política foi deseñada coa pretensión de cumprir os cinco obxectivos, xa reiterados nos informes anteriores, da Estratexia Europa 2020 (alcanzar unha taxa de emprego do 75% nas persoas de 20 a 64 anos; un 3% do PIB da UE en I+D+i; un 20% menos de gases de efecto invernadoiro que en 1990 e un 20% de uso de enerxías renovables; un abandono escolar prematuro inferior ao 10% e, polo menos, dispoñer dun 40% das persoas de 30 a 34 anos con estudos superiores; e a redución en 20 millóns de persoas en situación de pobreza ou exclusión social).

Os resultados das variables macroeconómicas máis determinantes constatan que o conxunto de estratexias de política industrial aplicadas ata 2016, nunha conxuntura económica desfavorable, non conseguiu evitar que a economía galega perdese peso relativo no contexto da UE. Así, o PIB por habitante, medido en poder de paridade de compra, non excedeu, no período 2013-2015, do 79% do PIB *per cápita* promedio da UE. Esta porcentaxe foi en 2015, último ano con datos dispoñibles en Eurostat, 11 puntos inferior á do conxunto de España.

En 2016, o crecemento estimado do PIB galego dun 3,4% segundo o INE, supuxo que en termos nominais o PIB *per cápita* en Galicia, 21.358 euros, variase un 4,3%. É o maior crecemento das comunidades autónomas españolas, que en promedio aumentaron un 3,4%. Evidentemente está evolución tan positiva non só se debe á maior actividade, senón tamén á perda de poboación. Deste xeito, o PIB galego por habitante era en 2016 o 89,1% do español, o que supón nunha recuperación de oito décimas no obxectivo da converxencia.

Cómpre subliñar que os problemas na aplicación da política económica rexional non impediron que o grao de execución do contido dos programas europeos deseñados para o período 2007-2013 fose moi elevado. No informe de 2015 indicábase que ese ano, para a política rexional comunitaria aplicada en Galicia, era un exercicio atípico xa que mentres o que estaba vixente era o programado para o período 2014-2020, realmente o que se estaba executando era a finalización do previsto para o período 2007-2013, xa que o criterio n+2, logo prorrogado, permitíao. É máis, os enormes atrasos no deseño e aprobación dos novos instrumentos imposibilitaban a súa aplicación nese exercicio. Certamente, o informe de execución de 2015 dun dos principais instrumentos de programación, o PO FEDER Galicia 2014-2020, indicaba que o seu alcance nese ano fora moi limitado debido ao solapamento dos dous períodos e á ineludible necesidade de preparar a pechadura das actuacións previstas na etapa 2007-2013. Ademais, a aprobación do marco normativo coincidiu co inicio do novo período, polo que a urxencia na autorización de documentos determinantes que desen seguridade xurídica fixo «adoptar un criterio de prudencia na execución de actuacións». Estes documentos non se aprobaron ata decembro de 2015. Doutra banda tampouco se dispoñía dunha aplicación informática que proporcionase información sobre as operacións iniciadas.

Por tanto, é neste exercicio de 2016 cando as actuacións de política industrial se adecúan ao novo período de programación, se ben, tamén neste ano se están certificando operacións da etapa anterior. Esta situación, un tanto anómala, supón que a mediados de 2017 case non haxa certificacións sobre o grao de execución dos principais programas que incidiron en 2016 na economía de Galicia, aínda que si se pode facer un seguimento deles.

Recordemos, aínda a costa de ser reiterativos, que Galicia recibe fondos no período 2014-2020 para afrontar a transición do grupo de rexións europeas menos desenvolvidas ao de rexións máis avanzadas. A forma de incidir a política

Cadro 19

Grao de execución do PO Feder Galicia, 2007-2013 ao seu peche.

Administración autonómica (en euros)

Eixes	Gastos programados	Gastos declarados	%
1. Desenvolvemento da economía do coñecemento (I+D+i, Sociedade da Información e TIC)	294.955.664	337.326.684	114,4
2. Desenvolvemento e innovación empresarial	174.226.033	193.048.856	110,8
3. Medio ambiente, contorno natural, recursos hídricos e prevención de riscos	302.383.426	308.775.905	102,1
4. Transporte e enerxía	376.706.115	411.572.706	109,3
5. Desenvolvemento sostible local e urbano	82.487.885	86.541.665	104,9
6. Infraestruturas sociais	74.854.287	87.643.490	117,1
7. Asistencia técnica e reforzo da capacidade institucional	6.034.547	5.702.565	94,5
Total	1.311.647.957	1.430.611.871	109,1

rexional comunitaria na economía galega na actualidade é a través da execución do conxunto de programas operativos (PO) que desenvolven os fondos estruturais e de investimento (FEDER, fondo europeo de desenvolvemento rexional; FSE, fondo social europeo; FEADER, fondo europeo agrario de desenvolvemento rural; FEMP, fondo europeo marítimo e de pesca), cuxa denominación e contía de gasto prevista en todo o período figura no cadro 20. As actuacións pōñeñas en práctica as administracións públicas responsables trala publicación das bases das convocatorias que definen cada unha das iniciativas que as desenvolven. De executarse na súa totalidade, a inxección de fondos estruturais, sectoriais e de investimento que recibiría Galicia sería de 4.155.483.205 euros para estes sete anos, sobre un conxunto de gasto de 6.110.412.317. Iso supón que o apoio medio da UE alcanza o 68%.

Cadro 20

Axuda prevista e custos cofinanciados cos fondos estruturais e de investimento Europeo en Galicia no período 2014-2020 (en euros)

Fondos estruturais e de investimento europeos	Axuda	Custo
PO Feder Galicia, 2014-2020	883.369.308	1.104.211.637
PO Feder Crecemento Intelixente, 2014-2020	458.936.344	820.009.682
PO Feder Crecemento Sustentable, 2014-2020	570.345.171	964.917.209
PO Feder Iniciativa Peme	44.235.080	44.235.080
PO Fse Galicia, 2014-2020	313.142.972	391.428.715
PO Fse de Emprego Xuvenil	97.764.350	109.553.580
PO Fse de Emprego, Formación e Educación	299.100.000	373.875.005
PO Fse de Fomento da Inclusión Social	112.400.000	140.500.007
PO Fse de Asistencia Técnica	3.300.000	5.304.631
Fondo de axuda europea para os máis necesitados (FEAD)	28.200.000	33.176.471
Programa Interreg V-A España – Portugal (POCTEP) 2014-2020 - Feder	57.039.373	76.052.497
PO Espacio Atlántico 2014-2020 - Cooperación Transnacional - Feder	19.578.119	26.104.158
PO Sudoe InterregV B Espacio Europa Suroccidental - Feder	5.114.974	6.819.966
Cooperación Territorial Interrexional Interreg - Feder	2.140.672	2.518.437
Feader	889.800.000	1.186.400.000
Femp	371.016.842	825.305.242
Total	4.155.483.205	6.110.412.317

Fonte: Dirección Xeral de Proxectos e Fondos Europeos, Consellería de Facenda, Xunta de Galicia.

O FEDER é o fondo estrutural determinante na política industrial de Galicia. En canto ao PO FEDER Galicia, 2007-2013, que incidiu dun modo exclusivo nesta comunidade, cabe indicar que coa pechadura do programa se logrou un grao de execución, xa definitivo, do 109,1%, 9,1 puntos por enriba do total programado. Iso conseguiuase malia poñerse en práctica nun período de crise e con dificultades para levar adiante o previsto na política industrial galega. Son de interese

as porcentaxes logradas nos dous eixes nos que se concentran as actuacións directas á industria: o desenvolvemento da economía do coñecemento, cun 114,1%, e o desenvolvemento e innovación empresarial, cun 110,8%.

Como se indicou, a preocupación por executar o dispoñible para o período de programación 2007-2013, xunto cos atrasos na súa posta en práctica motivou que as certificacións de execución do actual PO FEDER Galicia, 2014-2020, cuxas características resumíronse nos informes anteriores, só alcanzasen o 31 de decembro de 2016 ao 3,5% do total programado. Como xa ocorreu cos programas similares que o precederon, a súa execución irá moito máis alá do ano 2020, ata finais de 2023. Nos obxectivos temáticos máis relevantes para a política industrial non houbo certificacións. Estas concentráronse no obxectivo temático no que se pretende promover a inclusión social e loitar contra a pobreza ou outra forma de discriminación, obxectivo do que xa se leva executado un terzo do programado.

Cadro 21

Grao de execución do PO Feder Galicia, 2014-2020 a 31 de decembro de 2016.
Administración autonómica (en euros)

Obxectivos temáticos	Financiamento total programado	Gasto declarado	%
1. Potenciar a investigación, o desenvolvemento tecnolóxico e a innovación	178.000.000,00	-	-
2. Mellorar o uso e calidade das TIC e o acceso a elas	175.875.000,00	7.024.259,78	4,0
3. Mellorar a competitividade das pemes, do sector agrícola (no caso do FEADER) e do sector da pesca e a acuicultura (no caso do FEMP)	178.750.000,00	139.841,60	0,1
4. Favorecer a transición a unha economía baixa en carbono en todos os sectores	191.134.297,50	1.530.803,38	0,8
5. Promover a adaptación ao cambio climático e a prevención e xestión de riscos	49.422.658,75	-	-
6. Conservar e protexer o ambiente e promover a eficiencia dos recursos	190.068.043,75	7.734.589,63	4,1
9. Promover a inclusión social e loitar contra a pobreza e calquera forma de discriminación	64.298.103,75	21.796.424,44	33,9
10. Investir en educación, formación e formación profesional para a adquisición de capacidades e unha aprendizaxe permanente	59.162.500,00	-	-
13. Asistencia técnica	17.501.030,00	-	-
Total	1.104.211.633,75	38.225.918,83	3,5

Fonte: Dirección Xeral de Proxectos e Fondos Europeos, Consellería de Facenda, Xunta de Galicia.

Ademais do PO FEDER Galicia, 2014-2020, no que se recollen exclusivamente as actuacións da Xunta de Galicia, a Administración central intervéñen nesta comunidade autónoma, con políticas cofinanciadas con este fondo, mediante tres programas operativos. Estas intervencións fanse nun marco plurirrexional e son de aplicación en diversas autonomías. O PO FEDER Crecemento Intelixente, 2014-2020, céntrase en potenciar a investigación, o desenvolvemento tecnolóxico e a innovación; en mellorar o uso e calidade das tecnoloxías da información e da

comunicación e o acceso a elas e en mellorar a competitividade das pemes. Ten previsto un gasto en Galicia en todo o período de 459 millóns de euros. Baixo o amparo deste PO cofináncianse as accións do CDTI que se comentarán no próximo epígrafe, as do ICEX e tamén as da red.es. Co segundo programa, PO FEDER Crecemento Sustentable, 2014-2020, prevese un gasto en Galicia de 590,1 millóns de euros. Deste programa cabe destacar, entre outras, os investimentos do ADIF en Galicia en conexións ferroviarias. O terceiro programa denomínase PO Iniciativa Peme, 2014-2020. Neste caso a dotación total redúcese a 44,2 millóns de euros. No momento de redactar este informe non había información pública sobre o seu grao de execución nos seus primeiros exercicios de vixencia.

Xunto co FEDER, o outro fondo estrutural, o FSE articúlase de modo similar, ou sexa, un PO que recolle as iniciativas exclusivas da comunidade autónoma e un conxunto de catro PO plurirrexionais que atenden as actuacións da Administración central. Neste período creouse tamén un fondo especial de axuda a persoas en risco para cubrir as súas necesidades alimentarias e que así poidan acceder aos programas do FSE.

Outra das vías polas que Galicia recibe fondos FEDER é grazas ao obxectivo da cooperación territorial europea. Esta desenvólvese en espazos diversos, pero o de maior interese para Galicia é o transfronteirizo. O facilitar a permeabilidade coa fronteira portuguesa esixiu desde hai décadas da necesidade de fomentar un ámbito de cooperación, que se veu mantendo en todos os períodos de programación. Estas colaboracións, a un e outro lado da fronteira, deron múltiples froitos, pero aínda queda un longo camiño por percorrer en aspectos fundamentais e unha boa proba diso son as necesidades de infraestruturas ferroviarias entre a rexión norte de Portugal e Galicia. As accións conxuntas que se reflicten, por exemplo, no «Plan de investimentos conxuntos para a eurorrexión Galicia-norte de Portugal 2014-2020», tiveron o seu principal reflexo no desenvolvemento dos sucesivos PO desde case a incorporación de España e Portugal na Comisión Económica Europea. Para o período 2014-2020 foi aprobado en febreiro de 2015 o Programa INTERREG V-A España-Portugal (POCTEP) 2014-2020, cunha dotación total de fondos FEDER por valor de 297,5 millóns de euros (dos que a 2016 correspondería un gasto de 38,5 millóns) sobre un gasto total de 394,9 millóns. As actuacións esténdense a 15 provincias españolas entre as que están incluídas as catro galegas e 21 áreas portuguesas que abarcan case todo Portugal continental salvo Lisboa e o seu territorio próximo. Neste novo programa inténtase tomar o conxunto do territorio transfronteirizo na súa integridade, aínda que respectando as especificidades territoriais e consecuentemente as tradicionais áreas de cooperación que tamén se articulan no programa. Por iso a referencia galega será a rexión norte de Portugal, aínda que tamén se beneficiará das intervencións da área de cooperación plurirrexional que afectan a varias ou ao conxunto das zonas de cooperación sendo tamén posible a creación de áreas externas «cando o interese das accións o xustifique».

O novo POCTEP desenvólvese en cinco obxectivos temáticos (potenciar a investigación ou desenvolvemento tecnolóxico e a innovación; mellorar a competitividade das pequenas e medianas empresas; promover a adaptación ao cambio climático en todos os sectores; protexer o medio ambiente e promover a eficiencia dos recursos; e mellorar a capacidade institucional e a eficiencia da

Administración pública). En canto ao obxectivo de desenvolvemento tecnolóxico e innovación é importante apuntar a elaboración e aprobación por parte de Galicia e a rexión norte dunha estratexia de especialización intelixente (RIS3T), primeiro RIS transfronteirizo na UE, que se engade ao xa existente en Galicia e co que se pretende que o POCTEC teña en conta as súas prioridades á hora de selección de proxectos. Este RIS3T, non obstante, é máis ambicioso, xa que tamén busca financiamento nos programas tecnolóxicos da UE. De todo iso daremos conta cando se desenvolvan, dentro da política industrial, aquelas que se centran no ámbito da potenciación do I+D+i.

Cadro 22

Proxectos aprobados na 1ª convocatoria do Programa INTERREG V-A España – Portugal (POCTEP) 2014-2020 (en millóns de euros)

Obxectivos temáticos	Galicia			Total programa			% Galicia/Total		
	Proxectos aprobados	Custo total	Axuda Feder	Proxectos aprobados	Custo total	Axuda Feder	Proxectos aprobados	Custo total	Axuda Feder
1. Potenciar a investigación, o desenvolvemento tecnolóxico e a innovación	8	21,6	16,2	33	61,1	45,8	24	35,4	35,4
3. Mellorar a competitividade das pequenas e medianas empresas	6	11,7	8,8	27	48,9	36,4	22	23,9	24,1
5. Promover a adaptación ao cambio climático en todos os sectores	1	3,0	2,2	7	8,4	6,3	14	35,3	35,3
6. Protexer o medio ambiente e promover a eficiencia dos recursos	11	22,0	16,5	43	82,8	62,1	26	26,5	26,5
11. Mellora da capacidade institucional e a eficiencia da Administración pública	7	8,7	6,5	22	36,9	27,6	32	23,6	23,6
Total	33	66,9	50,2	132	238,0	178,3	25	28,1	28,2

Fonte: Elaboración propia a partir de POCTEP.

O mecanismo de funcionamento de POCTEC para o cumprimento dos seus obxectivos temáticos consiste en lanzar convocatorias de proxectos nos que poden participar entidades moi diversas. A mediados de 2017 xa se aprobaron os proxectos presentados á primeira convocatoria que foi anunciada en setembro de 2015, cunha axuda máxima do FEDER de 190,1 millóns de euros. Presentáronse en todo o PO 454 candidaturas, cun predominio da cooperación Galicia-rexión norte de Portugal. Finalmente, seleccionáronse 132 proxectos dos que en 33 participan entidades galegas. Os proxectos galegos repártense por todos os obxectivos temáticos, salvo o de promover a adaptación ao cambio climático, no que só se seleccionou un. Supón unha axuda do FEDER de 50,2 millóns de euros sobre un total gastado de 178,3 millóns, o que representa o 28,2% do total. Estes resultados recóllense no cadro 22.

Xunto coa cooperación transfronteiriza, Galicia tamén se beneficia dentro deste mesmo obxectivo das axudas á cooperación transnacional. Este ámbito

Cadro 23**Relación dos proxectos galegos aprobados na 1ª convocatoria do Programa de Cooperación Interreg V-B Europa Suroccidental, 2014-2020 (Interreg Sudoe) (en euros)**

Nome do proxecto	Organismo	Gasto total do proxecto	Gasto total asignado ao beneficiario	Axuda FEDER asignada ao beneficiario
Eixe 1: Investigación e innovación				
AEROCAR	Fundación para a Promoción da Innovación, Investigación e Desenvolvemento Tecnolóxico da Industria de Automoción de Galicia	1.259.880,4	324.604,2	243.453,2
KrEaTive Habitat	Fundación para a Promoción da Innovación, Investigación e Desenvolvemento Tecnolóxico da Industria de Automoción de Galicia	1.588.303,7	244.000,0	183.000,0
TURBO-SUDOE	Fundación Centro Tecnolóxico de Eficiencia e Sostibilidade Enerxética	1.624.791,7	167.005,0	125.253,8
Eixe 2: Competitividade das pemes				
AGROSMARTcoop	Unión de Cooperativas Asociación Galega de Cooperativas Agrarias	1.295.000,0	258.000,0	193.500,0
INTER-TEX	Confederación Industrias Têxtils de Galicia - COINTEGA	974.845,5	107.910,0	80.932,5
VINOVERT	Viticultores Martin Codax, S Coop Galega.	1.666.683,4	10.000,0	5.000,0
	Universidade de Santiago de Compostela. Instituto de Investigación e Análises Alimentarias.	1.666.683,4	157.310,4	117.982,8
Eixe 4: Loita contra o cambio climático				
FIRE-RS	Universidade de Vigo. Departamento de Teoría do Sinal e Comunicións; Departamento de Enxeñería Mecánica; Departamento de Enxeñería Informática	1.932.583,6	1.121.251,6	840.938,7
PLURIFLOR	Instituto Galego da Calidade Alimentaria. Centro de Investigación Forestal / Lourizán	1.820.916,0	148.720,0	111.540,0
Eixe 5: Medio ambiente e eficiencia de recursos				
PhytoSUDOE	Axencia Estatal Consello Superior de Investigacións Científicas. Instituto de Investigacións Agrobiolóxicas	1.263.879,7	139.678,4	104.758,8
	Universidade de Santiago de Compostela	1.263.879,7	122.855,4	92.141,6
WETWINE	Instituto Galego da Calidade Alimentaria. Consellería do Medio Rural. Xunta de Galicia	1.254.642,0	153.928,3	115.446,2
	Asociación de Investigación Metalúrxica do Noroeste. Unidade I+D+i. Unidade de medioambiente	1.254.642,0	314.083,0	235.562,3
	Fundación Empresa-Universidad Gallega. EU Programmes Department	1.254.642,0	139.548,3	104.661,3
Total proxectos con participación de Galicia			3.408.894,6	2.554.170,9
Total proxectos da 1ª convocatoria			52.752.857,0	39.466.090,7
Peso relativo proxectos galegos/proxectos totais			6,5	6,5

Fonte: Interreg Sudoe.

de actuación «fomenta as asociacións moi integradas co obxectivo de desenvolver, preparar e aplicar solucións conxuntas a problemas e retos comúns cuxo impacto supera as fronteiras nacionais». Na UE articuláronse 15 espazos de cooperación transnacional e Galicia participa en dous a través do PO FEDER Sudoe INTERREG V B Espazo Europa Suroccidental e do PO FEDER Espazo Atlántico 2014-2020 - Cooperación Transnacional. En canto ao primeiro, abarca rexións de España, Francia, Portugal, Reino Unido (Xibraltar) e o Principado de Andorra. O gasto previsto do FEDER en Galicia é de 5,2 millóns de euros sobre un total de 106,8 millóns. A mediados de 2017 xa se aprobaron os proxectos da primeira convocatoria e estaba en curso a segunda. Na primeira convocatoria aprobáronse 10 proxectos con participantes galegos, repartidos entre os diferentes eixes de actuación, nos que participan 14 organismos cunha axuda do FEDER de 2,6 millóns de euros. Os resultados máis detallados figuran no cadro 23.

No segundo programa de cooperación transnacional (Espazo Atlántico) participan 37 rexións dos estados de España, Francia, Irlanda, Portugal e Reino Unido. O gasto total do FEDER previsto en Galicia era de 19,6 millóns de euros. Actualmente aínda se está no proceso de selección dos proxectos presentados na primeira convocatoria. Nunha primeira fase houbo 102 manifestacións de interese.

A cooperación territorial europea complétase cos apoios que proveñen do PO CTE Interrexional, 2014-2020. Este programa incide na cooperación rexional na UE á que se suman Noruega e Suíza. Na primeira convocatoria, con beneficiarios galegos aprobouse un único proxecto cunha axuda total de 1,4 millóns de euros. Participa a Axencia Galega para a Xestión do Coñecemento en Saúde coa finalidade de crear unha rede de transferencia de tecnoloxía e innovación no envellecemento.

Finalmente, pola estrutura da súa economía, en Galicia teñen un interese moi alto as actuacións que a UE executa cos dous fondos sectoriais o FEADER e o FEMP (fondo europeo marítimo e de pesca). Máis adiante, cando se analicen a incidencia das políticas das consellerías sectoriais da Xunta de Galicia, terase oportunidade de comentar unha parte das actuacións cofinanciadas dirixidas ao sector industrial, con estes dous fondos. Noutros capítulos deste estudo, como nos informes precedentes, indicáronse os resultados no sector agroalimentario coa aplicación do programa de desenvolvemento rural 2014-2020 de Galicia e do PO do FEMP (de carácter estatal) que os desenvolven.

A política da Administración central aplicada en Galicia

A política industrial que leva a cabo a Administración central véñse aplicando ou a través dos diferentes ministerios con competencias ou mediante organismos dependentes deles. Tras o último cambio de Goberno e a reconfiguración dos organigramas existentes, as principais competencias neste ámbito están agora no Ministerio de Economía, Industria e Competitividade, aínda que tamén teñen interese as políticas aplicadas polo Ministerio de Enerxía, Turismo e Axenda Dixital e polo Ministerio de Facenda e Función Pública, ademais das do Ministerio de Agricultura e Pesca, Alimentación e Medio Ambiente.

Dentro da complexa rede de organismos e axudas existente centrarémonos nas iniciativas de tres epígrafes: as políticas industriais que afectan a territorios con problemas, as políticas tecnolóxicas e as políticas territoriais de subvención a fondo perdido ás empresas, políticas coñecidas como de incentivos rexionais.

En canto ás primeiras, a Dirección Xeral da Industria e da Peme mantivo o seu tradicional programa de apoio financeiro do investimento industrial para a reindustrialización e o fomento da competitividade industrial. Como nos exercicios precedentes deseñouse cunha convocatoria xeral e nove nas que se atenden territorios de diversa problemática, case todos eles moi dependentes historicamente dunha actividade industrial vida a menos. No caso galego, ante a súa dependencia do sector naval, o programa concéntrase nas comarcas de Ferrol, Eume e Ortegal, dentro do que se veu contemplando como Plan Ferrol. Dotouse en 2016 o programa con 45,7 millóns de euros destinados á concesión de préstamos bonificados a tipo reducido que poden chegar a cubrir o 75% do investimento total e coa esixencia dun aval só polo 10% da cantidade solicitada.

En 2016 este orzamento quedou de novo case sen executar, xa que soamente se prestou apoio a unha única empresa, Biomasa Forestal. En 2015 a convocatoria declarouse deserta. Esta reiterada carencia de demanda mostra o pouco éxito deste instrumento aplicado nun territorio que parece precisar de políticas máis incisivas para conseguir ter esa oferta empresarial capaz de solicitar este tipo de axudas. Unha posibilidade para poder ter unha maior incidencia é abrir as bases cara a actividades terciarias de servizos avanzados ás empresas.

En canto ás políticas á industria de corte máis xeral, as actuacións desde a Dirección Xeral da Industria e da Peme centráronse en apoiar a eliminación de emisións contaminantes e a incidir na dotación de novas tecnoloxías da información e comunicación, sendo un exemplo o programa de Industria Conectada 4.0, polo que se financian proxectos que promovan a transformación dixital das empresas industriais.

Tamén a través do Instituto para a Reestruturación da Minería do Carbón e Desenvolvemento Alternativo das Comarcas Mineiras persisten as políticas de apoio a ese sector en España, iniciativa que hai pouco tivo importancia nas zonas mineiras das Pontes e Meirama.

Pola súa banda, o Centro para o Desenvolvemento Tecnolóxico Industrial (CDTI), é o organismo dependente do Ministerio de Economía, Industria e Competitividade que ten encomendado o obxectivo de «contribuír á mellora do nivel tecnolóxico das empresas españolas». É o principal instrumento de que dispón a Administración central para executar a súa política tecnolóxica. O CDTI presta apoio, mediante a concesión de axudas financeiras propias, ás empresas españolas de base tecnolóxica. Ademais, desde a perspectiva da internacionalización, fomenta e xestiona a participación española en programas exteriores e promociona a transferencia internacional de tecnoloxía.

Para o cumprimento destes obxectivos o CDTI dispuxo en 2016 dun conxunto de programas cuxa execución supuxo un compromiso de gasto, en axudas financeiras, que roldou os 658 millóns de euros, cifra inferior á comprometida en 2015 (722,6 millóns de euros). Dos 658 millóns de euros investidos, destináronse a empresas galegas 29,7 millóns (13,6 en 2015) polo que o resultado foi asimétrico, xa que, mentres caeu a contía das axudas no conxunto de España,

aumentou a dirixida a Galicia, aínda que estas só representan o 4,5% do total, porcentaxe inferior ao peso que o PIB galego ten no conxunto do Estado. As solicitudes e o monto total de axudas adóitanse concentrar nas comunidades como Madrid, Cataluña ou País Vasco, nos que as empresas máis punteiras, aínda que teñan centros de produción noutros territorios españois, contan cos seus centros de I+D+i. Hase de facer notar que estas cifras non inclúen as obtidas a través do FEDER-Innterconecta, do que Galicia é unha das principais beneficiadas.

As tipoloxías dos programas de axudas financeiras que dispón o CDTI en 2016 son moi coincidentes cos de 2015, os cales xa foron comentados cun certo detalle no informe anterior. O feito de que se duplicasen as axudas financeiras recibidas por Galicia en 2016 con respecto a 2015 debeuse á aprobación de seis solicitudes cun compromiso de 14,8 millóns de euros no programa de liña directa de expansión, correspondentes a tres empresas da provincia da Coruña (Ecoplás Barbanza, S. L., Industrias Losán, S. A. e Tórculo Comunicación Gráfica, S. A.), dúas de Pontevedra (Mecanizados Castro-Galicia S. L. e Valver S. L.) e unha de Ourense (Strategic Minerals Spain S. L.). Esta liña de axuda, das que se beneficiaban as comunidades máis asistidas no período de programación 2007-2013 (Andalucía, Asturias, Castela-A Mancha, Extremadura e Galicia) deixou de estar vixente a partir de 2016, xa que se cofinanciaba con fondos FEDER procedentes do PO FEDER de I+D+i por e para o beneficio das empresas - Fondo Tecnolóxico 2007-2013. Non todos os sectores económicos eran susceptibles de recibir esta axuda destinada a cubrir o investimento inicial necesario para a realización dunha nova actividade económica.

Se a excepcionalidade anterior incidiu positivamente no fomento das industrias con base tecnolóxica nesta comunidade, tamén o fixo o programa do CDTI tradicionalmente máis utilizado en Galicia. Como nos anos anteriores, nos proxectos individuais de I+D executados por empresas galegas son nos que concentrou o maior número de solicitudes. Os resultados de 2016 son moi similares aos de 2015. O CDTI facilitou axuda financeira a 27 operacións, unha menos que en 2015, cun compromiso de 10,1 millóns de euros (10,9 millóns en 2015). As operacións teñen que dispoñer dun orzamento mínimo de 175.000 euros. As axudas poderán contar cun tramo non reembolsable, dependendo das características do proxecto, ademais dun tramo reembolsable nun prazo de dez anos e cun período de cadencia. Dado que o tipo de xuro é o EURIBOR e, no caso de que sexa negativo, o tipo sería 0, neste exercicio o préstamo non tivo custos financeiros. En Galicia a distribución sectorial dos resultados desta iniciativa foi moi diversa e, como tamén adoita ser habitual, as provincias atlánticas acapararon a maior parte das axudas. Na provincia da Coruña o CDTI axudou 13 proxectos e oito na de Pontevedra. En Lugo e Ourense financiáronse tres proxectos respectivamente.

Tamén nos programas que desenvolven as axudas financeiras que outorga o CDTI se apoiaron sete proxectos que optaban participar nos consorcios de investigación empresarial nacional (CIEN) con 4,2 millóns de euros. Desta iniciativa xa recibiran en 2015 axudas catro empresas, coa metade de compromiso de gasto que en 2016. É importante subliñar a participación galega neste programa que fomenta a cooperación público-privada e que esixe a subcontratación de organismos de investigación, dada a complexidade duns proxectos planificados

en áreas estratéxicas consideradas de futuro. Se en 2015 as actividades se centaban no sector da automoción e na industria alimentaria, en 2016 tan só un proxecto, no que participan oito empresas, entre elas a galega Bodegas Martín Códax, S. A., é do sector de alimentación e bebidas, aínda que se encadra no primario, xa que se trata de mellorar a produción ante o cambio climático. Os seis proxectos restantes correspóndense con actividades moi diversas dos sectores industriais ou de servizos. Desenvólvenos Ence, Imatia Innovation, Ingeniería Insitu, Troqueles y Moldes de Galicia, Televés e Sivsa Soluciones Informáticas. As dúas últimas desenvolven un proxecto conxunto, con tres empresas máis, no campo da medicina personalizada para a prevención de enfermidades cardiovasculares e metabólicas.

Os tres programas que xa se sinalaron foron onde o CDTI incidiu en maior medida na economía de Galicia. Tamén houbo participación galega en dúas liñas, aínda que foi moi escasa. Constátase a existencia dun único proxecto na denominada Liña Directa de Innovación, cuxo obxectivo, como xa se indicaba no informe 2015, era apoiar a proxectos que incorporen novas tecnoloxías a nivel sectorial e que supoñan vantaxes competitivas para as empresas. Tamén se axuda con esta liña á adaptación tecnolóxica para introducirse en novos mercados. O único proxecto corresponde á entidade Plus 42, S. L. e desenvolve unha plataforma global para o transporte.

O cadro cos proxectos galegos complétase con dúas operacións aprobadas en Innoglobal, deseñado no marco do Plan Estatal de Investigación Científica e Técnica e de Innovación 2013-2016 e no que se desenvolven as prioridades do Programa Estatal de Liderado Empresarial en I+D+i. Baixo Innoglobal preténdese integrar a intensa e complexa participación en programas e accións internacionais de empresas españolas coa pretensión de incrementar o peso relativo de España no I+D+i mundial. O CDTI declara que o obxectivo desta liña é impulsar a cooperación tecnolóxica internacional das empresas españolas tanto en programas de corte multilateral, como Eureka ou Iberoeka, ou bilaterais, a diferentes países. Ademais, incentívase a participación en licitacións de organismos internacionais. En 2016, nesta actividade do CDTI tan senlleira conseguiron introducirse dous proxectos galegos, dos que cabe destacar o realizado pola tecnolóxica Mestrelab Research, S. L. no campo da farmacoloxía.

Dos 43 proxectos aprobados ningún apostou pola xeración de I+D en cooperación. Tampouco se aprobaron en 2015 expedientes desta liña. As esixencias para o seu financiamento consistían en crear unha agrupación de interese económico cun mínimo de dous socios e un máximo de seis. O feito de que non se aprobasen nos últimos exercicios iniciativas destas características suxire que non parece superarse o tópic dun empresariado galego pouco cooperativo ante a desconfianza que este tipo de alianzas adoitan suscitar. Porén, hase de recordar que si se aprobaron sete proxectos de cooperación CIEN e tamén proxectos do fondo Innterconecta ao que nos referiremos máis adiante. Tampouco se apoiaron en 2016 proxectos de investigación aplicada ou de desenvolvemento experimental presentados ao programa Eurostars, que no cadro 24 figuran baixo a denominación Subprograma Interempresas Internacional. Igualmente, non incidiron en Galicia as axudas do programa Liña de Innovación Global, consistente no «financiamento de proxectos de investimento en innovación e incorporación de tecnoloxía innovadora para o crecemento e internacionalización

Cadro 24

Tipoloxía de proxectos aprobados polo CDTI. Ano 2016

	Galicia			España		
	Proxectos/ Operacións	Compromisos CDTI (euros)	Presuposto total (euros)	Proxectos/ Operacións	Compromisos CDTI (euros)	Presuposto total (euros)
I+D individuais	27	10.110.353,4	12.930.801,0	772	368.392.100,9	494.918.502,7
CID (I+D en cooperación)	-	-	-	73	24.688.129,6	31.441.102,5
Innoglobal	2	373.200,5	887.401,0	55	9.865.465,3	23.372.619,5
Subprograma interempresas internacional	-	-	-	38	8.317.192,0	14.504.592,0
Líña directa de innovación (LIC)	1	213.897,8	285.197,0	172	94.744.144,0	125.170.233,7
Líña directa de expansión (LIC-A)	6	14.801.225,4	19.734.967,2	25	46.668.672,9	62.224.897,2
Líña de innovación global	-	-	-	5	6.998.164,5	9.330.886,0
Consortio de investigación empresarial nacional (CIEN)	7	4.195.544,3	5.594.059,0	119	98.305.928,3	131.074.571,0
Total	43	29.694.221,3	39.432.425,2	1.259	657.979.797,5	892.037.404,6
Fondos estruturais						
I+D e CID*	27	10.110.353,4	12.930.801,0			
FEDER-Innterconecta	23	17.330.774,4	34.104.490,0	64	49.905.571,1	102.091.662,0
Líña directa de innovación (LIC)*	-	-	-	76	27.455.232,0	32.372.674,4
Líña directa de expansión (LIC-A)*	6	14.801.225,4	19.734.967,2	25	46.668.672,9	62.224.897,2
Total	56	42.242.353	66.770.258	165	124.029.476	196.689.234

* Incluídos no epígrafe anterior.

de empresas que desenvolvan as súas actividades en España, tanto en instalacións situadas en España como no estranxeiro».

Ademais dos 43 proxectos aprobados polas cinco liñas de axudas comentadas, o CDTI xestionou os fondos FEDER do programa Innterconecta, o que supuxo unha inxección adicional de axudas a Galicia, tras os éxitos sucesivos das diferentes convocatorias. En 2016 apoiáronse operacións de 68 empresas o que supuxo un compromiso para o CDTI de 17,3 millóns de euros, cifra que permitiu aumentar sensiblemente o destinado ao apoio máis tradicional. Esta actuación financiada con fondos do FEDER e do CDTI desenvolve o PO de Crecemento Intelixente, 2014-2020. Apóiase a cooperación de I+D, en concreto, «en tecnoloxías novidosas en áreas tecnolóxicas de futuro» cun máximo de participantes de seis empresas e un mínimo de dúas (das cales unha ten que ser grande ou mediana e a outra, unha peme). O seu ámbito de aplicación son as seguintes comunidades e cidades autónomas: Andalucía, Canarias, Castela-A Mancha, Extremadura, Galicia, Murcia, Ceuta e Melilla.

Os resultados do FEDER-Innterconecta na convocatoria de 2016, aínda que non melloran os alcanzados por Galicia na de 2015, si permiten desenvolver un conxunto moi interesante de investigacións, moi concentradas no ámbito das provincias da Coruña e Pontevedra. Porén, tamén resultou beneficiada con este programa a actividade en Ourense de Egatel, empresa especializada na

fabricación de equipos de última xeración para a radiodifusión de televisión, á que se apoian cinco proxectos e en Lugo, provincia na que a Ingeniería Insitu desenvolve tres proxectos, o mesmo número que Norvento.

Ademais da axuda financeira aos proxectos, o CDTI tamén apoia a preparación de propostas para o Programa Marco de Investigación e Innovación da UE, Horizonte 2020 (H2020). En 2016 aprobáronse catro operacións cun compromiso do CDTI de 75.000 euros sobre un presuposto total de 4.754.810,3 euros. H2020 é o principal instrumento de financiamento das actividades de I+D+i en Europa. Dispón, para o período 2014-2020, de 74.828 millóns de euros. Nestes tres exercicios as empresas españolas lograron unha subvención de 1.933,8 millóns de euros o que sitúa a España no cuarto lugar do ranking da UE-28. Neste contexto xeral, Galicia beneficiouse dunha subvención total de 53,8 millóns de euros (as dúas comunidades líderes son Cataluña con 552,2 millóns de euros e Madrid con 485,7 millóns). As entidades galegas participaron en 132 actividades, das cales lideraron 38 e interviñeron un total de 70 entidades, das que 40 son empresas, a maioría pemes. A indiscutible entidade líder galega é a Universidade de Santiago de Compostela cunha participación en 24 actividades das que lidera sete. Séguenlle, a unha certa distancia, o Sergas, a Asociación de Investigación Metalúrxica do Noroeste (Aimen), a Universidade de Vigo e a Universidade da Coruña. A sociedade galega máis dinámica neste ámbito é Nanoimmunotech, SRL, con cinco actividades das que lidera dúas. A empresa, *spin-off* das universidades de Vigo e Zaragoza, intégrase no campo da nanomedicina e é parte destacada da cada vez máis ampla rede de empresas de ámbito tecnolóxico que foron xurdindo en Galicia nos últimos anos. Precisamente, a temática «Nanotecnoloxías, materiais, biotecnoloxía e produción» é a que alcanzou a maior subvención neste período, 11,6 millóns de euros.

Finalmente, o CDTI dispón doutros instrumentos como Innodemanda, polo que se apoia á oferta tecnolóxica que acuda a procesos de licitación pública nunha compra innovadora. A axuda do CDTI ás empresas realízase trala publicación do anuncio de licitación. Nestes últimos anos beneficiouse a Universidade de Santiago de Compostela e, tamén, Navantia.

As axudas a fondo perdido ao investimento produtivo na actividade industrial e en determinadas actividades do sector terciario, coñecidas como de incentivos económicos rexionais, permaneceron vixentes en 2016 e, polo menos así permanecerán ata 2020, fin deste período de programación. Este programa, como outros destinados ao apoio das actividades económicas, viuse afectado polo acordo adoptado pola Comisión Europea o pasado 7 de novembro de 2016, polo que se modifica o mapa de axudas rexionais de España para 2017-2020, a segunda metade do actual período de programación. Estes cambios afectaron a Andalucía, Cataluña, rexión de Murcia, Castela-A Mancha, Melilla e Illas Baleares e implicaron a necesidade de modificar a normativa de incentivos naquelas comunidades nos que se aplican. É o caso de todas elas salvo en Cataluña. Recordemos que a totalidade ou determinados territorios de 13 comunidades autónomas, xunto con Ceuta e Melilla, foron delimitados como zona de promoción económica (ZPE), polo que son susceptibles de recibir fondos con cargo ao programa de incentivos rexionais.

O mapa de axudas rexionais modificouse por dúas razóns. A primeira foi por un cambio de zonas susceptibles de axudas rexionais, consistente na eliminación

dunhas áreas e a inclusión doutras dentro das rexións máis desenvolvidas, en concreto de Baleares e Cataluña. A segunda foi o feito de que en tres comunidades autónomas o seu PIB por habitante caeu, no período 2012-2014, por baixo do 75% do PIB promedio da UE-28. Son Castela-A Mancha (72,67%), Andalucía (68%) e Murcia (74,67%). A elas hai que engadir a cidade autónoma de Melilla, cuxo PIB se situou no 68,67%. Esta evolución recolocou estas comunidades no grupo das rexións máis desfavorecidas polo que, para intentar superar esta situación, veranse beneficiadas cunha intensidade máxima de axuda máis elevada. A estas comunidades hai que engadir Estremadura, que xa estaba neste grupo inicialmente e Canarias, que tamén se beneficia da súa condición insular.

En canto a Galicia, é a única comunidade autónoma española que tras estar todos os períodos de programación anteriores no colectivo de rexións europeas máis desfavorecidas, se situou, neste novo período, no grupo de rexións máis desenvolvidas. Xa indicabamos no informe 2015 que, ante a evolución do seu PIB, encaixaría moito mellor no grupo de rexións en transición. En todo caso e para evitar unha perda brusca de fondos, esta comunidade recibe achegas dos fondos estruturais no actual período de programación. Recordemos que a intensidade máxima da axuda desde o 1 de xullo de 2014 ao 31 de decembro de 2017 é «o 15% para grandes empresas, o 25% para medianas empresas o 35% para pequenas empresas» e, desde o 1 de xaneiro de 2018 ao 31 de decembro de 2020, esta porcentaxe redúcese en cinco puntos en cada segmento. O límite máximo das pemes esixe que os proxectos de investimento non superen os 50 millóns de euros.

Ao non haber cambios na súa situación no conxunto das rexións da UE, a normativa de incentivos que se aplica en 2016 en Galicia é a mesma que a que estivo en vigor nos exercicios anteriores. Recordemos que este programa persiste, practicamente, desde a incorporación de España á entón Comunidade Económica Europea. Ao principio desta longa etapa, Ferrol e os seus municipios limítrofes tiveron un tratamento especial (zona industrializada en declive). En canto ao seu balance, cabe indicar que, desde o 1 de xuño de 1988 ata o 31 de decembro de 2016, na ZPE galega se aprobaron 1854 proxectos cun investimento subvencionable de 5.736,7 millóns de euros, para o que a Administración achegou 838 millóns de euros. Destes proxectos están vixentes aproximadamente a metade, 910, cun investimento de 3.091,3 millóns de euros e unha subvención de 440,6 millóns. Á ZPE habería que engadir os resultados da ZID Ferrol na que se aprobaron 79 proxectos dos que están vixentes 32.

Actualmente a ZPE de Galicia abarca a totalidade do territorio da comunidade autónoma, aínda que están delimitadas zonas prioritarias, quedando excluídas de tal condición os municipios galegos máis rurais. O investimento mínimo destinado á creación de novos establecementos, ampliación ou modernización dos existentes, sitúase na actualidade en 900.000 euros. Téñense que crear novos postos de traballo manténdose os actuais.

Os resultados da ZPE de Galicia de 2016 melloraron os lograos en 2015, o que non podía ser excesivamente difícil se se considera que en 2015 só se aprobou un proxecto. Estes foron os peores resultados desde que está vixente o programa hai xa 29 anos. Tratábase do investimento da sociedade Coruñesa de Etiquetas, S. L. (Coreti), con sede no parque empresarial de Bergondo (A

Cadro 25**Proxectos aprobados acollidos aos beneficios da ZPE de Galicia. Ano 2016**

Distribución territorial

	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia
Proxectos					
Número	1	1	1	4	7
%	14,3	14,3	14,3	57,1	100,0
Investimento subvencionable					
Miles de euros	735,2	1.917,8	1.079,6	12.631,3	16.364,1
%	4,5	11,7	6,6	77,2	100,0
Subvención					
Miles de euros	147,0	326,0	108,0	1.849,4	2.430,5
%	6,1	13,4	4,4	76,1	100,0
Postos de traballo					
Número	3	8	1	16	28
%	10,7	28,6	3,6	57,1	100,0

Fonte: Elaboración propia a partir do publicado no Boletín Oficial do Estado.

Coruña). En 2016 aprobáronse sete proxectos cun investimento subvencionable de 16,4 millóns de euros dos que a Administración achegou unha subvención a fondo perdido de 2,4 millóns de euros. En 2015 o investimento foi de 955.000 euros, cantidade moi próxima ao mínimo para poder obter esta subvención. En todo caso, a cifra de sete proxectos aprobados en 2016 é baixa comparada con outros exercicios de funcionamento deste programa.

As iniciativas subvencionadas concéntranse na provincia de Pontevedra. Neste territorio aprobáronse catro proxectos fronte a só un nas outras tres provincias galegas. Os investimentos en Pontevedra son tamén os de maior dimensión, o que supón que se concentren nela tanto o investimento como a subvención concedida. Porén, esta inxección de capital non supón un incremento significativo no emprego.

Os investimentos da provincia de Pontevedra concentráronse na área metropolitana de Vigo. Sen ánimo de xeneralizar, xa que só se aprobaron catro proxectos, o certo é que se ten que valorar que esta zona siga mostrando un maior atractivo para recibir investimentos, a pesar das carencias de solo industrial, que o resto de Galicia. As actuacións programadas son dúas no Porriño, unha en Vigo e unha cuarta en Tui. A de maior magnitude é a prevista pola Compañía Española de Algas Marinas, S. A. no Porriño. O investimento subvencionable supera os 7,8 millóns de euros e a achega pública aprobada é de 1,1 millóns. O destino destes fondos é o de aumentar as liñas produtivas dunha empresa que é líder mundial na produción do xelificante carrexenina, que se utiliza en múltiples sectores, tales como a alimentación ou a industria de produtos cosméticos. Este produto extráese das algas vermellas. Ademais das algas, esta empresa tamén extrae outro tipo de produtos para varios sectores.

Este investimento foi un dos de maior envergadura realizado en Galicia neste exercicio.

En segundo lugar, en canto a investimento subvencionado, atopámonos coa veterana sociedade Dinak, S. A., dedicada á fabricación de chemineas modulares, condutos de ventilación e aire acondicionado e localizada en Vigo. O apoio de incentivos a un investimento de case tres millóns de euros complementábase coas axudas do IGAPE. O seu destino é unha nova liña de produción que realiza a soldadura mediante tecnoloxía láser de fibra óptica. Esta nova liña permitirá duplicar a súa capacidade de produción.

O terceiro investimento de maior dimensión na provincia de Pontevedra, o cuarto no conxunto de Galicia, é o realizado pola empresa Utingal, S. L. en Tui. É un impulso máis da incipiente industria aeronáutica, xa que supón a ampliación das súas instalacións, case duplicalas, para conseguir a súa consolidación no mercado aeronáutico, sen esquecer a automoción. Utingal, tras incrementar o seu tamaño, xa conseguiu catro novos pedidos de Airbus. O cuarto investimento realizado nesta provincia efectuouna Mecanizados Ogal, S. L., empresa dedicada ao deseño e á construción de conxuntos mecánicos e maquinaria.

Como indicamos, nas tres restantes provincias, o programa de incentivos económicos só aprobou un proxecto en cada unha. O de maior contía desenvolverase en Monforte de Lemos na provincia de Lugo. O investimento subvencionado aproxímase aos dous millóns de euros. Trátase de J. V. Centro Jardín, S. L., sociedade que en 2015 cambiou o seu obxecto social do comercio polo miúdo de flores e plantas ao de servizos de hospedaxe, bar e *catering*. Non pertence, non obstante, ao sector industrial. O proxecto de Ourense é o de Euroinversiones Aguas de Sousas, S. L. U., localizado en Verín e cun investimento que supera o millón de euros. Tras recuperar os beneficios, esta empresa renovou as súas liñas de produción nunha actividade que conta cunha demanda en alza. Finalmente, na Coruña só se localiza un proxecto, Gráficas Lasa, S. L. en Padrón, o que chama a atención ante o potencial industrial desta provincia no contexto galego. É unha sociedade creada en 1999 e que se dedica á impresión de todo tipo de produtos gráficos.

Os resultados de 2016 de Galicia, no contexto das comunidades autónomas que dispoñen deste instrumento, sitúana nunha zona intermedia. A gran protagonista, como en 2015, foi Canarias. Entón os seus investimentos programados representaban o 36,9% do total de España debido á construción dun acuario e dun hotel, ambos os proxectos dunha grande envergadura. En 2016, esta porcentaxe subiu ata o 43,8%, o que supuxo que o arquipélago recibise máis da metade das subvencións concedidas por este programa, debido de novo a dous investimentos singulares. Trátase da construción por unha contía de 117 millóns de euros, dun centro helioterápico na illa de Gran Canaria e un hotel en Lanzarote.

Se Canarias é a comunidade á que se destinaron a maior parte das subvencións, en canto a número de proxectos destaca a comunidade de Valencia, un total de 27 que a coloca no segundo lugar en canto á contía dos investimentos programados.

Unha cuestión que vimos reflectindo nos sucesivos informes é a comparación da porcentaxe de subvención sobre o investimento realizado nas diferentes comunidades autónomas e a achega pública por cada novo posto de

Cadro 26**Proxectos aprobados en España en 2016 acollidos aos beneficios da ZPE**

Comunidade autónoma	Proxectos		Investimento subvencionable		Subvención		Postos de traballo		Subvención/ Investimento	Subvención/ Postos de traballo
	Núm.	%	Miles de euros	%	Miles de euros	%	Núm.	%	%	Euros
Andalucía	10	12,0	33.072	8,9	5.905	9,2	129	18,0	17,9	45.775
Aragón	3	3,6	11.394	3,1	1.671	2,6	41	5,7	14,7	40.757
Asturias	1	1,2	1.010	0,3	81	0,1	2	0,3	8,0	40.411
Canarias	8	9,6	162.600	43,8	33.728	52,5	174	24,3	20,7	193.839
Cantabria	2	2,4	2.778	0,7	358	0,6	16	2,2	12,9	22.384
Castela e León	8	9,6	19.670	5,3	2.666	4,2	33	4,6	13,6	80.780
Castela-A Mancha	2	2,4	3.268	0,9	542	0,8	11	1,5	16,6	49.261
Extremadura	4	4,8	17.128	4,6	4.525	7,0	35	4,9	26,4	129.291
Galicia	7	8,4	16.364	4,4	2.430	3,8	28	3,9	14,9	86.802
A Rioxa	1	1,2	1.782	0,5	267	0,4	6	0,8	15,0	44.547
Murcia	10	12,0	29.895	8,1	3.318	5,2	36	5,0	11,1	92.167
Valencia	27	32,5	72.285	19,5	8.727	13,6	205	28,6	12,1	42.573
Total	83	100,0	371.247	100,0	64.219	100,0	716	100,0	17,3	89.691

Fonte: Elaboración propia a partir do publicado no Boletín Oficial do Estado.

traballo creado, xa que unha das esixencias deste programa é o mantemento e a creación de novos empregos. Loxicamente a porcentaxe de subvención está condicionada polos límites máximos determinado no mapa de axudas rexionais que comentamos anteriormente. Compróbase que Extremadura é con diferenza a comunidade a que se prima cunha maior subvención por investimento programado (26,4%), mentres que outras comunidades, como Asturias, este apenas alcanza o 8%. Galicia sitúase nunha posición intermedia, o 14,9%, pero estes investimentos tamén poderían ser apoiados por outros programas, a condición de que non se exceda o tope máximo.

En canto aos fondos públicos gastados para a creación dun posto de traballo, en promedio o gasto foi de case 90.000 euros, aínda que en Canarias, onde se dirixiron máis da metade das axudas, foi de 193.839 euros. A cifra galega é algo inferior á media e, neste ranking, cabe destacar Cantabria na que por cada posto de traballo creado a Administración central gastou 22.384 euros.

A política industrial da Administración autonómica

○ Estatuto de Autonomía no seu artigo 30 establece que, de acordo coas bases e a ordenación da actuación económica xeral e a política monetaria do Estado, á comunidade autónoma correspóndelle, entre outras, a competencia

exclusiva no fomento e planificación da actividade económica en Galicia. Na súa virtude e no relativo á actividade industrial, a Administración autonómica foi o principal actor da oferta de programas de política industrial nas últimas décadas.

Aínda que esta actividade de promoción está moi concentrada no Instituto Galego de Promoción Económica (IGAPE), outros organismos como observaremos tamén desempeñan un papel importante. A continuación analizaremos o impacto de cada un deles na economía de Galicia en 2016.

A incidencia de XesGalicia na economía galega en 2016

Un dos instrumentos máis importantes na política industrial galega é o uso do capital risco. Esta política, que se vén utilizando desde principios da década dos setenta, na actualidade a Administración autonómica a realiza a través de XesGalicia, Sociedad Gestora de Entidades de Inversión de Tipo Cerrado, S.A.U. Ata 1999 a entidade responsable destas actuacións era Sodiga e foi a partir de entón cando se realizou unha aposta máis forte coa creación dunha sociedade, XesGalicia, a cal, ademais de xestionar Sodiga, foi incorporando un conxunto de fondos de capital risco ao longo destes últimos 17 anos. XesGalicia está actualmente participada ao 100% polo Instituto Galego de Promoción Económica (IGAPE), do que daremos unha referencia máis específica no próximo subepígrafe, e as súas actuacións enmárcanse no deseño da política industrial que realiza este Instituto, instrumento básico de actuación da Xunta de Galicia para impulsar o desenvolvemento competitivo do sistema produtivo galego.

Nos informes precedentes mostramos como a crise económica dos últimos anos fixo unha profunda fenda en XesGalicia. As dificultades que atravesaron un bo número das súas empresas participadas levounos a comentar que na política industrial que realizou a Administración autonómica nos anos de crise, un problema serio foi a situación económico-financeira das sociedades creadas para levalas a cabo. Así, non só había que preocuparse polas empresas que eran participadas, senón tamén pola sociedade que tomaba esas participacións e préstamos. A boa noticia de 2016 é que XesGalicia volveu á senda dos beneficios tras acumular considerables perdas nos anos anteriores, case 70 millóns de euros nos últimos catro anos. Finalizabamos o informe 2015 indicando que «as expectativas de XesGalicia para 2016 eran seguir coa traxectoria de 2015. En concreto, contábase con investir en torno a 40 proxectos e que a súa carteira total roldase as 180 sociedades. Como resultado do exercicio esperaban alcanzar un beneficio de 490.000 euros». Pois ben, os xestores anunciaron que, en 2016, os beneficios logrados se aproximaban aos 3,3 millóns de euros e que se incidiu, como estaba programado, en 40 sociedades, actuacións que analizaremos a continuación.

Actualmente XesGalicia xestiona seis fondos de capital risco máis os activos de Sodiga. En 2016, destes fondos só se realizaron novos investimentos en tres, mediante a participación minoritaria e temporal no capital social das sociedades e a concesión de créditos participativos ou a longo prazo. Non houbo nova actividade no fondo Adiante 2000, FCR, destinado a apoiar aquelas sociedades que pasan por dificultades que fan que perigue a súa supervivencia e, con todo, poden ser viables e de interese para a economía de Galicia cun apoio. Pois ben, se nos anos máis duros da crise as actuacións de XesGalicia se canalizaron,

Cadro 27**Fondos xestionados por Xesgalicia** (en euros). Actuacións en 2016

	Participación en capital	Préstamo participativo	Outros préstamos	Total
Fondo Emprende				
Galician Marine Aquaculture, S.L.		250.000	250.000	
Naffta Sport, S.L.		500.000		500.000
Fandicosta, S.A.		3.000.000		3.000.000
Encapsulantes de Valor Añadido, S.A.		600.000	600.000	
Xaraleira, S.L.	150.000			150.000
Elaborados Metálicos Emesa, S.L.U.		580.000	580.000	
Factorías Vulcano, S.A.		150.000	300.000	450.000
Total	150.00	5.080.000	300.000	5.530.000
Galicia Iniciativas Emprendedoras, F.C.R.				
Parkapp, S.L.		62.000		62.000
Brookesia Design and Technologies, S.L.		15.000		15.000
Humanas Salud Organizacional, S.L.		32.000		32.000
Inercial Performance, S.L.		10.000		10.000
Aeromedia UAV, S.L.		70.000		70.000
Citious Team, S.L.		25.000		25.000
Fiablone, S.L.		15.000		15.000
Software for Science Development, S.L.		40.000		40.000
Sila Software, S.L.		25.000		25.000
E - Monte Solucións Forestais, S.L.		30.000		30.000
Horticultura Hidropónica, S.L.		12.500		12.500
Imagames Gamification Services, S.L.		60.000		60.000
Monet Tecnología e Innovación, S.L.		25.000		25.000
Alfapilot, S.L.		40.000		40.000
Bendita Cocina, S.L.		50.000		50.000
Grupo Tecnológico Arbinova, S.L.		50.000		50.000
H. Inven Grup XXI, S.L.		25.000		25.000
Domesting, S.L.		50.000		50.000
La Despensa del Campo, S.L.		50.000		50.000
Efismart Soluciones de Eficiencia Energética y Domótica, S.L.		45.500		45.500
Opositatest, S.L.		50.000		50.000
Lausbarna Core Technologies, S.L.		50.000		50.000
Photo Memory, S.L.		50.000		50.000
Resetea Gestión Responsable, S.L.		50.000		50.000
Txstockdata, S.L.		42.500		42.500

[\[Continúa\] ▶](#)

Cadro 27 (continuación)**Fondos xestionados por Xesgalicia** (en euros). Actuacións en 2016

	Participación en capital	Préstamo participativo	Outros préstamos	Total
Tul & Yum, S.L.		50.000		50.000
Castañam, S.L.		35.000		35.000
VMS Automotive, S.L.		50.000		50.000
Soluciones Globales de Informática, S.L.		100.000		100.000
Total		1.209.500		1.209.500
Fondo Tecnolóxico I2C				
Sunrock Biopharma, S.L.	500.000	500.000		1.000.000
Health in Code, S.L.		279.015		279.015
Qubitia Solutions, S.L.		200.000		200.000
Total	500.000	979.015		1.479.015
Sodiga Galicia, S.C.R., S.A.				
Dairyloc, S.L.	399.999	700.001		1.100.000
Total	399.999	700.001		1.100.000
Investimento total realizado	1.049.999	7.968.516	300.000	9.318.515

Fonte: XesGalicia SGEIC, S.A.U.

sobre todo, a través deste fondo de capital risco, desde 2013 xa non se realizaron novos investimentos e o que se intentou foi sanear a súa carteira.

Tampouco se realizaron novos investimentos en 2016 nin no fondo Xes-Innova, F. C. R. nin en Xes-Impulsa Ferrol, F. C. R. O primeiro ten por obxectivo a atención a proxectos emprendedores ata a súa transformación nunha actividade rendible. En 2015 con este fondo deuse un préstamo participativo de 150.000 euros a unha sociedade xa participada con anterioridade. O segundo fondo creouse para intentar «desenvolver e consolidar o tecido empresarial e a creación de emprego na comarca de Ferrol, investindo en empresas que teñan por obxecto a produción, investigación e desenvolvemento de todo tipo de actividades con potencial de crecemento». En 2016 tampouco houbo investimentos e, como no caso anterior, no 2015 apoiouse unha única empresa, Biomasa Forestal localizada nas Pontes, cunha entrada no seu capital por unha contía dun millón de euros. É unha mágoa que non xurdan posibilidades de investimento nunha comarca moi necesitada deles.

A incidencia de XesGalicia na economía de Galicia en 2016 plasmouse nun investimento de 9,3 millóns de euros, dos que un millón se destinou a participacións en capital, case oito a préstamos participativos e unha partida menor, 300.000 euros, a préstamos doutro tipo a longo prazo. Este volume total de investimento é inferior ao realizado en 2015 que fora de 11,76 millóns de euros.

En termos cuantitativos, dos tres fondos, xunto con Sodiga, nos que XesGalicia investiu en 2016, destaca a incidencia en Emprende, F. C. R., deseñado para atender as empresas «promovidas por novos emprendedores, de nova creación, con posibilidades de desenvolvemento, e aquelas que leven a cabo actividades e/ou apliquen novas tecnoloxías». Este fondo, moi orfo de demandas nos anos máis duros da crise, é, obviamente, un bo instrumento para períodos de recuperación e de auxe económico. Nestes últimos anos converteuse no alicerce

da política de capital risco da Administración autonómica, prestando apoio en 2016 a sete sociedades. O investimento de maior contía foi un préstamo participativo por valor de tres millóns de euros a Fandicosta. O infortunio cebouse nesta empresa de ría de Vigo ao producirse o 9 de maio de 2016 un incendio que destruíu unha parte dos locais de elaboración de produtos conxelados. A obra de reconstrución da empresa ten o apoio da Administración autonómica a través de XesGalicia. Agárdase volver edificar a planta que se incendiou e adecuar as plantas que non se viron afectadas polo lume. Observando o proxecto, entendemos que coa súa execución modernízase unha factoría na que traballan máis de 200 empregados.

Un segundo préstamo participativo de menor contía, 600.000 euros, foi concedido polo fondo Emprende á sociedade Encapsulantes de Valor Añadido, S. A. (Evasa), empresa de base tecnolóxica localizada nas Pontes (A Coruña) e que se está convertendo nun exemplo para o emprendemento en Galicia. Fabrica un produto co que se consegue incrementar a resistencia e durabilidade do vidro, de utilidade tanto na construción como nas actividades fotovoltaicas. Recordemos que Evasa se beneficiara anteriormente das axudas do Plan Ferrol.

Dúas empresas cun longo historial na estrutura industrial galega, Emesa (constituída en 1958) e Factorías Vulcano (fundada en 1919), tamén obtiveron préstamos por parte de Emprende. Emesa, con factoría en Coirós (A Coruña) e dedicada á fabricación de estruturas metálicas, foi adquirida polo grupo Soil en 2015 ao Grupo Isolux Corsán, actualmente en concurso de acredores. Con estas operacións esperábase unha recuperación sensible da súa actividade. En canto a Vulcano, tras atravesar por unha situación moi alarmante, na actualidade melloran as súas perspectivas tras a sinatura dun contrato de construción dun ferri con Transmediterránea. Na súa recuperación está implicada, cos seus apoios, a Administración autonómica.

O fondo Emprende tamén financiou con préstamos participativos outras tres sociedades. O de menor contía, 250.000 euros, foi o destinado a Galician Marine Aquaculture, S. L., empresa na que en 2015 fixo unha achega de medio millón de euros ao seu capital social, no que tamén participaba Sodiga. Trátase dun proxecto spin-off saído da Universidade de Santiago de Compostela e do que xa se deu referencia nos informes anteriores. Dedicase ao cultivo do abalón na ría de Muros-Noia. Outra sociedade, Xaraleira, S. L., é a única na que en 2016 o fondo Emprende entrou no capital social con 150.000 euros. Localizada tamén nas Pontes, é un centro de crianza de micro mamíferos (rata, rato, háms-ters, cobaías, coello anano, etc.). Finalmente, a terceira empresa é Naffta Sport, S. L., á que se lle outorgou un préstamo participativo de 500.000 euros. Tras saír dun concurso de acredores, esta sociedade viguesa, especializada na fabricación de pezas deportivas, iniciou unha senda de expansión no resto de España e no estranxeiro. En 2015 incorporou ao seu catálogo as pezas masculinas xa que ata entón estaba especializada no vestiario deportivo feminino.

Sodiga Galicia, S. C. R., S. A. é a entidade, xestionada actualmente por XesGalicia, máis veterana no contexto da política industrial galega. Desde a súa creación en 1972 pasou por múltiples vicisitudes, as cales, a partir de 1986, foron tratadas con detalle nos sucesivos informes. Recordemos, á marxe dos resultados contables, que coa crise houbo uns anos en que non realizou novos investimentos ante a carencia dunha demanda que cumprise cos obxectivos da

entidade. A oferta de Sodiga diríxese a empresas «con alto potencial de crecemento, xestionadas por empresarios de recoñecida solvencia profesional e que teñan relación co desenvolvemento e consolidación da economía e a industria de Galicia». A súa menor incidencia nos anos nos que a crise foi máis intensa non evitou a necesidade de realizar un saneamento da súa carteira.

En 2015, a adquisición de capital de seis sociedades máis un préstamo participativo a unha delas supuxo un investimento de Sodiga en torno aos cinco millóns de euros, o que colocou esta sociedade no primeiro lugar no conxunto de organismos xestionados por XesGalicia. Os resultados de 2016 foron diferentes, xa que neste exercicio Sodiga só efectuou novos investimentos nunha única sociedade, Dairyloc, S. L., por unha contía de 1,1 millóns de euros (399.999 euros en participación no capital e 700.001 euros nun préstamo participativo). Esta actuación supón unha aposta polo sector lácteo galego ao prestar apoio a un proxecto liderado polas cooperativas Icos de Chantada (Lugo) e Codeira (Lugo) e por Lasurgal, sociedade na que Sodiga participou en 2015 cunha entrada de 416.656 euros no seu capital e un préstamo dun millón de euros. A sede de Dairyloc, S. L. está en Melide (A Coruña). Estas sociedades buscaron o apoio de Sodiga para intentar a compra dunha das maiores queixarías de Galicia, Lácteos Pérez, con actividade en Santa Comba (A Coruña) e O Pino (A Coruña) e con dificultades ante o volume da súa débeda. Porén, ao facerse cunha parte moi importante da súa débeda o grupo catalán TGT, recortáronse sensiblemente as posibilidades de Dairyloc para facerse con esta empresa.

As perspectivas de Sodiga en 2017, recollidas nos orzamentos da Xunta de Galicia, son situar o investimento nos niveis próximos aos de 2015, en torno aos cinco millóns de euros, co obxectivo de entrar no capital social de seis empresas e a concesión de dous préstamos participativos.

O Fondo Tecnolóxico I2C foi creado en 2011 e atende as actividades que xorden dos respectivos plans galegos de investigación polo que lles presta unha especial atención aos «proxectos que resulten da potencial valorización do coñecemento xerado polos diferentes axentes do sistema galego de I+D+i». O principal partícipe deste fondo é a Axencia Galega de Innovación (GAIN) á que nos referiremos nun próximo epígrafe.

En 2016 obtivo beneficios e efectuou un investimento en tres sociedades por valor de 1,5 millóns de euros, dos cales un millón se dirixiron á sociedade Sunrock Biopharma, S. L. (500.000 euros en participación no capital social e outros 500.000 nun préstamo participativo). Nas outras dúas, Health in Code e Qubitia Solutions, S. L. xa figuraban en 2013 na carteira de Xes Innova. Health in Code tamén fora participada en 2014 por este fondo tecnolóxico, e en 2016 facilitoulle un préstamo participativo por 279.015 euros. Porén, a principal novidade en 2016 é a entrada do fondo en Sunrock Biopharma, S. L., empresa biotecnolóxica dedicada ao desenvolvemento de anticorpos terapéuticos para combater o cancro. Trátase dunha clara aposta por un sector de futuro, a biotecnoloxía, neste caso no campo dos antitumorais nunha sociedade *spin-off* do Consello Superior de Investigacións Científicas (CSIC) e que xa conta cunha certa dimensión.

Finalmente, as actuacións de XesGalicia en 2016 complétanse coas efectuadas polo fondo Galicia Iniciativas Emprendedoras, F. C. R. Este organismo xorde no marco da Lei de Emprendemento ao que tamén se suman outras iniciativas como o programa Galicia Emprende, do que daremos referencia ao estudar a

incidencia do IGAPE na economía galega en 2016, a rede de investidores particulares ou a rede galega de mentores. Por iso este fondo está orientado a «proxectos empresariais de semente-arranque promovidos por emprendedores ou aqueles proxectos de emprendedores financiados por investidores privados a través da rede galega de investidores particulares». O resultado foi a concesión de pequenos préstamos participativos a 29 sociedades por un valor que oscilou entre os 10.000 e os 100.000 euros. Iso supuxo un investimento total de 1.209.500 euros.

XesGalicia tiña entre os seus obxectivos de 2017 analizar e avaliar un total de 58 novos proxectos que, de seren aprobados polo Consello de Administración, serían atendidos por algún dos fondos de capital risco que xestionan.

A actuación do Instituto Galego de Promoción Económica (IGAPE) en 2016

Ou principal instrumento que dispón a Administración autonómica para levar adiante a súa política de apoio ao tecido empresarial galego é o Instituto Galego de Promoción Económica (IGAPE). Esta axencia, adscrita á Consellería de Economía, Emprego e Industria, ten como obxectivo «impulsar o desenvolvemento competitivo do sistema produtivo galego, promovendo actividades que contribúan á creación do emprego en Galicia e a un desenvolvemento económico, harmónico, equilibrado e xusto».

Desde a súa creación en 1992, nos sucesivos informes fóronse dando conta das diversas actuacións postas en práctica por este instituto e dos seus resultados. Igualmente comentáronse as circunstancias, ás veces complicadas, que acompañaron as súas intervencións de política económica. Á marxe destes avatares, a dureza da crise económica, coa consecuente carencia de destinatarios das súas iniciativas, xunto coas restricións orzamentarias impostas para cumprir cos obxectivos de déficit, supuxeron un menor gasto nunha institución moi afectada por un ciclo económico recesivo ao que tiña a ineludible misión de combater. Nestes anos a situación complicouse aínda máis ante os problemas para a obtención de financiamento do Banco Europeo de Investimentos necesarios para a concesión de préstamos por parte do IGAPE dirixidos ao financiamento de proxectos.

En todo caso, na actualidade parecen superadas aquelas situacións xurdidas nos anos da crise, período no que, porén, a Administración autonómica foi promulgando un conxunto de normativas nas que se orientou a actuación do IGAPE en 2016 e tamén nos vindeiros exercicios. Certamente, a maior parte dos programas de política industrial xa desenvolven os eixes correspondentes do PO FEDER Galicia, 2014-2020. Estas actuacións, recollidas nas bases reguladoras das iniciativas que se levan a cabo, intentan atender o previsto na abundante lexislación promulgada nos últimos anos para promover a actividade económica en xeral e, en particular, a do sector industrial galego. Nos informes anteriores foise dando conta desta normativa que partiu da lei 13/2011, de 16 de decembro, reguladora da política industrial de Galicia. Un fito importante foi a aprobación en 2015 da Axenda de Competitividade Industrial - Galicia Industria, 4.0, constituída como o Plan Director da Industria de Galicia para o período 2015-2020, o que

estaba previsto na citada lei de política industrial. Esta axenda artículase en cinco eixes, tendo en conta o contido da normativa europea, en especial a Estratexia Europa 2020, e a española sobre estas cuestións. Desde o IGAPE informouse de que durante os dous primeiros anos de vixencia da axenda se mobilizaron 342 millóns de euros e se crearon 11.500 empregos industriais.

As actuacións pretenden tamén seguir o previsto pola Estratexia de Especialización Intelixente - RIS3 implantada en 2014 coa cal, ao final do período de programación en 2020, mediante os seus programas tecnolóxicos articulados en tres eixes: xestión innovadora dos recursos naturais e culturais, mellora da competitividade industrial e un novo modelo de vida saudable baseado no envellecemento activo. Inténtanse canalizar proxectos atractivos por unha contía de 1625 millóns de euros. Desde a Administración autonómica anunciouse que con esta estratexia se mobilizaron 786 millóns de euros no período 2014-2016. Igualmente, é de grande interese na articulación do sistema de apoios do IGAPE o contido da Lei do emprendemento e da competitividade económica de Galicia que, no que se refire ao instituto, canalízase a través do Programa Galicia Emprende, do que máis adiante daremos conta das súas actuacións en 2016. Tamén resulta moi importante na política do IGAPE a Estratexia de Internacionalización da Empresa Galega 2020, ante o seu exigible papel dinamizador da presenza do empresariado galego no estranxeiro. Esta misión tamén é recollida no Plan Estratéxico de Galicia 2015-2020, aprobado polo Parlamento de Galicia o pasado mes de maio de 2016, xa que as dúas únicas veces que no documento de estratexias se cita explicitamente o instituto, nunha delas indícase que o IGAPE «axudará a tratar de reducir os custos fixos do acceso aos mercados exteriores para as pemes» e, na outra, no contexto da reestruturación financeira das empresas, o IGAPE «intermediará na negociación da débeda cos acredores».

Finalmente, no momento de redactar este informe, desde o Goberno da Xunta anunciouse a presentación e aprobación dunha nova Lei de Fomento da Implantación Empresarial na que se prevé diminuír os custos que supón a implantación industrial en Galicia, así como, eliminar trabas burocráticas. Esta nova normativa, de aprobarse, servirá para intentar contrarrestar a cada vez maior fuga de empresas cara a Portugal e a elección da rexión norte para as novas implantacións, ante as vantaxes competitivas que presenta o país luso en detrimento de Galicia.

En suma, en 2016 o IGAPE articulou as súas actuacións, considerando a extensa normativa existente en torno aos seguintes programas de actuación: Competitividade empresarial, Galicia Investe, Estratexias de Internacionalización de Empresa Galega, 2020, Galicia Emprende, Galicia Capacita e Galicia Equilibra. Ademais, conta tamén con proxectos en cooperación e con outras accións dirixidas a lograr a atención integral do IGAPE a empresarios e emprendedores. Unha vez finalizado o exercicio, os resultados en termos cuantitativos reflíctense nun gasto de 61,9 millóns de euros en axudas, dos cales 24,4 millóns corresponden a subvencións a fondo perdido. Este gasto supón que se xerará un investimento en torno aos 136 millóns de euros. As cifras de 2016 avalan o papel procíclico que desempeña o IGAPE, xa que recuperou o investimento cun gasto que case multiplica por cinco o de 2015, sobre unha base incentivable tres veces superior.

Cadro 28**Axudas do IGAPE aos grandes investimentos empresariais.****Resultados xerais e distribución provincial. Ano 2016**

	Núm. de proxectos	%	Investimento subvencionable (euros)	%	Subvención (euros)	%
Grandes sectores						
Industria	19	90,5	5.417.229	97,7	826.198	97,3
Servizos	2	9,5	126.984	2,3	22.798	2,7
Total	21	100,0	5.544.213	100,0	848.996	100,0
Distribución provincial						
A Coruña	10	47,6	2.952.629	53,3	365.247	43,0
Lugo	1	4,8	273.000	4,9	40.950	4,8
Ourense	2	9,5	962.600	17,4	241.375	28,4
Pontevedra	8	38,1	1.355.984	24,5	201.423	23,7
Total	21	100,0	5.544.213	100,0	848.996	100,0
Liña de axuda						
Proxectos de investimento xeradores de emprego	3	14,3	1.329.600	24,0	327.730,2	38,6
Proxectos de investimento en equipo produtivo	18	85,7	4.214.613	76,0	521.265,5	61,4
Total	21	100,0	5.544.213	100,0	848.995,7	100,0

Fonte: IGAPE.

No epígrafe de Galicia Investe, no ámbito das subvencións a fondo perdido, o IGAPE volveu recuperar en 2016, ao amparo do PO FEDER Galicia, 2014-2020, as axudas aos investimentos produtivos. Neste novo período, esta actuación artículase en dúas modalidades. Por unha banda subvenciónase o investimento ás pemes, polo que se pode considerar unha intervención complementaria á de incentivos económicos rexionais xa que, neste caso, os investimentos realizados en equipos produtivos non poderán exceder os 900.000 euros cunha contía mínima de 50.000 euros. O programa vai dirixido ás pemes galegas do sector industrial e ás do terciario nos subsectores de reparación de vehículos, de almacenamento, de hoteis ou similares, de servizos técnicos ou ás actividades de información e comunicación. A porcentaxe de apoio do FEDER é do 80% cunha subvención que alcanza ata o 20% no caso de pequenas empresas e ata o 10% nas medianas. A segunda modalidade dirixese a proxectos de investimento xeradores de emprego por unha contía comprendida entre 50.000 e 900.000 euros, aínda que se poderán subvencionar proxectos de maior volume, entre 900.000 e 2.000.000 de euros, sempre que non sexan actividades atendibles por incentivos rexionais e impliquen a creación de emprego fixo.

Os resultados alcanzados en 2016 por este instrumento recóllense no cadro 28. A cantidade orzamentaria dispoñible era de dous millóns de euros en 2016 (cinco millóns en 2017) da cal se realizou un gasto de 848.996 euros, polo que se entende que a demanda por parte das pemes galegas non cubriu a oferta prevista.

Obsérvase que a axuda se dirixiu moi maioritariamente aos investimentos inferiores a 900.000 euros en equipos produtivos independentemente da xeración de emprego fixo. Cos incentivos específicos á creación de emprego só se aprobaron tres proxectos. Este investimento vaise realizar case todo no sector industrial, xa que dos 21 proxectos aprobados, 19 son da industria e dous de servizos. A súa localización concéntrase nas provincias da Coruña e Pontevedra. Lugo só conta cun proxecto e Ourense con dous. Os resultados desta actuación do IGAPE evidencian un tímido avance nunha das variables da industria determinantes da recuperación en calquera economía, o investimento en capital fixo. Enténdese que é tímido xa que só afectou a 18 sociedades e a contía da subvención non chegou a cubrir a metade do programado.

Os programas nos que tradicionalmente máis se comprometeu o IGAPE, incorporados agora no Plan Galicia Investe, son os que desenvolven un conxunto de instrumentos para que as empresas dispoñan do financiamento necesario para o cumprimento dos seus obxectivos. Son moi diversos e xa se viñan aplicando desde hai moitos anos, con resultados desiguais. Así, aínda antes da creación do IGAPE, as políticas económicas da consellería responsable tiñan estes programas entre as súas intervencións máis destacadas. As bonificacións ao tipo de xuro dos préstamos, cando estes eran moi elevados, mostrábanse como un dos incentivos craves para impulsar o investimento produtivo das empresas.

Seguindo a traxectoria dos exercicios anteriores e xa habendo superado as trabas postas polo Banco Europeo de Investimento (BEI) para proporcionar o financiamento agardado, os resultados globais das axudas con estes instrumentos superaban en 2016 os alcanzados en 2015. En canto á subvención ao tipo de xuro dos préstamos, dunha contía de 2,3 millóns de euros en préstamos en 2015 pasouse a 15,5 millóns en 2016, o que supuxo que se triplicase a contía

Cadro 29

Resumo dos resultados acadados no ano 2016 polos programas do IGAPE de apoio financeiro ás pemes

Liñas de financiamento subsidiado	Solicitudes		Base incentivable		Subvención		Préstamo incentivable	
	Núm.	%	Euros	%	Euros	%	Euros	%
Programas								
Bonificación dos custos financeiros das pemes. Préstamos ICO superiores a 25.000 euros	242	89	20.025.165	98	1.514.286	94	15.116.405	97
Bonificación dos custos financeiros das pemes. Préstamos ICO ata 25.000 euros (microcréditos)	30	11	428.621	2	97.464	6	428.621	3
Total	272	100	20.453.786	100	1.611.750	100	15.545.027	100
Distribución provincial								
A Coruña	120	44,1	9.955.621	48,7	792.049	49,1	7.412.153	47,7
Lugo	31	11,4	2.320.917	11,3	198.030	12,3	1.951.000	12,6
Ourense	50	18,4	3.095.820	15,1	266.817	16,6	2.359.458	15,2
Pontevedra	71	26,1	5.081.430	24,8	354.854	22,0	3.822.416	24,6
Total	272	100,0	20.453.786	100,0	1.611.750	100,0	15.545.027	100,0

Fonte: IGAPE.

das axudas concedidas. Os préstamos aprobados pasaron de 8,8 millóns a 49,9 millóns e os avais de 2,3 millóns a 14,8 millóns. En suma, apréciase que ante a superación de trabas administrativas, unha mellor disposición á concesión de créditos por parte das entidades financeiras e, tamén, unha maior demanda por parte das empresas galegas ante unhas mellores expectativas sobre a rendibilidade dos investimentos produtivos, os resultados destes instrumentos superan notablemente os de 2015.

En 2016 mantivéronse coas mesmas características que en 2015 os dous programas de bonificación dos custos financeiros que leva a cabo o IGAPE. Iso faise en virtude do acordo establecido co Instituto de Crédito Oficial (ICO) da que proceden parte dos fondos polos que se desenvolven as liñas ICO-Empresas e Emprendedores 2016 para as operacións sen aval e ICO-Garantía SGR/SAECA 2016 para as operacións avaladas por unha SGR. Os fondos tamén poden provir das entidades financeiras colaboradoras sempre que contén co aval dunha SGR ou do propio IGAPE.

Os dous programas existentes diferéncianse pola contía dos préstamos. Unha das iniciativas consiste no apoio ás microempresas ou autónomos con microcréditos. Estes non poderán exceder os 25.000 euros e destinaranse á adquisición de activos fixos, de vehículos industriais, á compra de empresas ou a obtención de liquidez, neste último caso cun límite do 50% do financiamento. A diferenza dos últimos anos, os resultados de 2016 non foron moi relevantes, xa que, para toda Galicia, tan só se aprobaron 30 expedientes fronte aos 124 de 2015. Non foi, por tanto, unha forma de financiamento moi utilizado polos pequenos empresarios.

A segunda iniciativa neste campo consiste na bonificación dos tipos de xuro de préstamos que superen os 25.000 euros concedidos a autónomos, microempresas e pemes, e inclusive a persoas físicas, cuxo destino sexa similar ao indicado anteriormente cos microcréditos. Neste caso os resultados de 2016 foron moi distintos aos de 2015. Nese último exercicio tan só se aprobaron unha subvención a 17 solicitudes e en 2016 pasouse a 242. Iso supuxo que dunha axuda de 155.899,89 euros se pase a 1.611.749,76 euros. A recuperación do programa, acorde coa da actividade económica e as mellores expectativas é evidente aínda que os resultados están moi lonxe dos que se alcanzaban antes do inicio da crise. Recordemos, por exemplo, que en 2008 a través do convenio do IGAPE co ICO se subsidiaron 528 préstamos por un importe total de 4,3 millóns de euros, cifras moi distantes ás de 2016.

Estes apoios foron solicitados maioritariamente na provincia da Coruña, que case absorbeu a metade das axudas. A súa distribución reflicte a polarización dos investimentos nas provincias atlánticas, sendo Lugo a que quedou máis atrasada xa que só se financiaron 31 solicitudes, cinco delas, microcréditos.

O apoio financeiro complétase coa concesión de préstamos e avales por parte do IGAPE grazas, entre outros, ao financiamento que proporciona o Banco Europeo de Investimentos (BEI). En canto aos préstamos, destaca a evolución dos Préstamos Jeremie (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprise), programa propiciado pola Comisión Europea e que procede do anterior período de programación e, en concreto, do PO FEDER Galicia, 2007-2013. As súas características como os fondos dispoñibles xa se explicaban con detalle no informe de 2015. Recordemos que estes fondos se dedicaban ao financiamento

do investimento produtivo das pemes non inferior aos 70.000 euros. O importe mínimo do préstamo fixouse en 49.000 euros e o máximo en 1.820.000 euros. O IGAPE empezou a utilizar este instrumento ao final deste período de programación (en xuño de 2014 aprobáronse as bases reguladoras dos préstamos) e grazas á modificación da pechadura dos PO deste período de programación, as empresas beneficiarias puideron formalizar os préstamos ata o 30 de xuño de 2016, aínda que, para a disposición dos fondos, o prazo máximo situouse no 15 de xullo de 2016. O crédito final foi de 26,6 millóns de euros. Esta situación supuxo que en 2016 se alcanzasen os resultados que figuran no cadro 30, 55 proxectos aprobados cun préstamo de 17,2 millóns de euros, actuación que completa á alcanzada en 2015.

Doutra banda, tras o desbloqueo dos fondos en 2014, o IGAPE pode conceder préstamos con fondos procedentes do BEI, programa que como xa se sinalou no informe de 2015, se articulou baixo dúas modalidades: para circulante ou para investimento. Para o primeiro o importe mínimo é de 150.000 euros e o máximo de 500.000 euros, e, para o segundo, estas cantidades oscilaron entre 150.000 euros e 25 millóns de euros. Está previsto que este programa finalice o 31 de maio de 2018 ou no momento que se esgote o crédito orzamentario actualmente en 24,2 millóns de euros, aínda que poderá ampliarse. Tras un ano inicial, 2015, sen apenas resultados (só se aprobou un préstamo por valor de 300.000 euros), en 2016 aprobáronse nove préstamos cun importe de 3,6 millóns. Porén, os resultados alcanzados ata agora serán amplamente superados nos dous exercicios seguintes para o que se conta cun orzamento de dez millóns de euros para cada ano.

Cadro 30

Avais e préstamos apoiados polo IGAPE (en euros). Ano 2016

Liña de axuda	Núm. de solicitudes	Investimento apoiado	Subvención concedida	Préstamo incentivable	Aval concedido
Avais					
Avais, excepto pesca	2	-	-	15.948.192	12.731.563
Resolve + Apoio ao circulante	170	7.633.434	352.242	7.783.434	1.945.859
Avais pemes auxiliares do sector naval	1	-	-	250.000	125.000
Total	173	7.633.434	352.242	23.981.626	14.802.421
Préstamos					
Préstamos Jeremie	55	32.728.200		17.205.321	
Préstamos BEI	9	-		3.627.687	
Sector lácteo: Liña 1 - Refinanzamento de pasivos	35	1.284.422		1.291.513	
Sector lácteo: Liña 2 - Apoio ao circulante	97	3.728.200		3.758.200	
Préstamos do IGAPE a pemes e microempresas	1	101.794		71.256	
Total	197	37.842.616		25.953.977	

Fonte: IGAPE.

Ante a eventualidade do esgotamento dos préstamos Jeremie e de que puidesen quedar iniciativas sen atender por seren denegadas, o IGAPE articulou unha actuación con fondos da Administración autónoma para dar cobertura a estes proxectos. Inicialmente dispúxose dun orzamento de 12 millóns de euros. Estas supostas necesidades non parecen tales en 2016 cando por este paquete de axudas tan só aprobouse un préstamo por unha contía de 71.256 euros.

Finalmente, en canto aos apoios ás necesidades de financiamento das empresas galegas, o IGAPE abriu en 2016 dúas liñas de crédito ao sempre convulso sector lácteo galego. Unha atendeu as necesidades de circulante e aprobáronse 97 proxectos, a outra á refinanciamento de pasivos e apoiáronse 35 proxectos. Estas axudas permanecen viventes en 2017.

Xunto coa subsidiación aos tipos de xuro e á concesión de préstamos, a terceira fórmula de apoio ao financiamento das empresas galegas é a concesión de avais. En 2016 proseguíu o programa Re-solve. Xa indicamos nos informes anteriores que se trata da realización de convenios con SGR no que o IGAPE garante o 25% do risco da SGR no financiamento de operacións de circulante. Neste exercicio aumentou con respecto a 2015 o número de solicitudes, un total de 170 o que supuxo que se apoiou un investimento por valor de 7,6 millóns de euros.

Ademais das operacións de Re-solve, o programa de avais do IGAPE complétase con tres operacións. Unha delas é a concesión dun aval a unha peme auxiliar da construción naval e as outras dúas inclúense dentro da liña, tamén tradicional, de avalar directamente proxectos, neste caso, dunha certa envergadura, xa que o préstamo case alcanzou os 16 millóns de euros.

Unha das misións determinantes no IGAPE, xa que así se llo encomenda unha boa parte da normativa na que se establecen as características da política industrial da administración autonómica, é o apoio á internacionalización, factor clave en calquera estratexia de desenvolvemento da actividade galega. O conxunto destas políticas desenvolven a Estratexia de Internacionalización da Empresa Galega 2020, e na realidade, en 2016 concretouse en catro programas de axudas e na concesión de 67 bolsas de formación práctica en internacionalización. Nunha visión global, constátase que o gasto do IGAPE en internacionalización en 2016 case multiplicou por nove o de 2015. A principal explicación a este aumento tan substantivo é a posta en práctica dun conxunto de accións de promoción exterior das empresas galegas acollidas ao programa Galicia Exporta (empresas). Financiáronse 241 proxectos o que supuxo un gasto para o instituto de 4,4 millóns de euros. A subvención máxima por beneficiario foi de 72.000 euros. Trátase dun conxunto de iniciativas de acompañamento ao empresariado galego no estranxeiro polo que se subvencionan a fondo perdido as actuacións de difusión e de promoción, ademais da prospección de novos mercados, o que se concreta en reunións ou contactos iniciais con posibles socios ou clientes. Estas medidas, sen dúbida de interese para aquelas empresas que pretenden participar nos mercados exteriores, desenvolven o obxectivo específico do PO FEDER Galicia, 2014-2020 de promover a internacionalización das pemes, que este fondo estrutural cofinancia cun 80%. Para a súa execución dispoñíase inicialmente de 3,5 millóns de euros, cifra superada nos resultados finais do exercicio.

A liña anterior, que foi a máis potente en 2016, complementábase coa denominada Galicia Exporta (organismos intermedios), a cal, tras apoiar tan só

unha institución en 2015, pasou a financiar as actividades de 26 organismos (asociacións empresariais, consellos reguladores de denominacións de orixe protexidas, de indicacións xeográficas protexidas e de agricultura ecolóxica ou clústers empresariais) en 2016 cun desembolso de 1,6 millóns de euros, os cales se destinaron a facilitar a internacionalización das empresas que representan. A intensidade da axuda é o 90% dos gastos subvencionables.

O Plan de Fomento á Exportación Galega (Plan Foexga), iniciado en 1992, cobrou un especial impulso en 2016 e no que agora tamén se desenvolve o PO FEDER Galicia 2014-2020, dentro do obxectivo de conseguir un tecido empresarial máis competitivo. As cinco cámaras de comercio galegas actúan como entidades colaboradoras do IGAPE para incidir no obxectivo de «aumentar a base exportadora e consolidar a presenza das empresas galegas nos mercados internacionais». O plan programouse conxuntamente para os exercicios 2016 e 2017 e, como noutros anos, as accións céntranse nas misións empresariais directas ao estranxeiro e a participación en feiras e outros eventos. En 2016 realizáronse 76 actuacións cun gasto para o IGAPE de 1,5 millóns de euros.

A cuarta actuación, continuidade da seguida en exercicios precedentes, é a de contratación de xestores de exportación. O seu número, 35, foi inferior ao de 2015.

Cadro 31

Resumo do resto de axudas con subvención aprobadas polo IGAPE. Ano 2016

Programa	Núm. de expedientes	Importe subvencionable (euros)	Subvención (euros)
Mellora competitiva/productividade	383	10.228.221	4.790.602
Emprendedores	81	6.758.292	2.356.881
Internacionalización	445	9.709.075	9.499.081
Outras axudas	98	1.058.400	1.058.400
Plan Sectoriais-Mobles	4.020	16.715.036	4.207.242
Total	5.027	44.469.023	21.912.206

Fonte: IGAPE.

Non se observou continuidade á idea da primeira implantación e á promoción conxunta en mercados exteriores (Plan Primex) polo que en 2015 o IGAPE prestara apoio a 29 actuacións. Con todo si se mantiveron, cofinanciadas co Fondo Social Europeo, as bolsas para mozos/as de formación práctica en internacionalización. En 2016 concedéronse 67 bolsas.

Ademais destas cinco actuacións, o papel do IGAPE na estratexia de internacionalización vai máis aló xa que presta servizos directamente ás empresas galegas. O caso máis evidente é o de facilitar o apoio en destino a través da rede PEXGA de plataformas da Xunta no exterior. A marcha destas plataformas, actualmente en oito países (Rusia, Brasil, México, China, Colombia, Estados Unidos, Marrocos e Reino Unido), froito dun convenio de colaboración coa Confederación de Empresarios de Galicia, estivo moi marcada polas tensións

entre os dous socios o que non é positivo para o funcionamento das plataformas das que en determinados momentos púxose en dúbida a súa continuidade. Esta rede complétase co Servizo de Licitacións Internacionais (Salt) que «atende consultas relacionadas coa participación empresarial en licitacións internacionais, tratando de achegar as empresas galegas a proxectos multilaterais». Entenden que ofrecen notas técnicas e información sobre proxectos e anuncios de licitación internacional nun momento en que estas son moi relevantes e permiten a internacionalización das empresas galegas.

O Programa de Competitividade Empresarial do IGAPE experimentou un cambio de 2015 a 2016, xa que neste último exercicio se puxeron en marcha medidas coas que se intenta cumprir co anunciado na Axenda de Competitividade de Galicia Industria 4.0. O groso dos apoios centrouse nos proxectos colaborativos de carácter empresarial, en especial na concesión dos premios e axudas aos proxectos pilotos de fábrica 4.0, consistentes en premiar os organismos intermedios (en 2016 déronse catro) e subvencionar os investimentos das pemes participantes (38 pemes cunha subvención total de 2,7 millóns de euros). Ademais, tamén se articulou un sistema de axudas para proxectos de formación na Industria 4.0 destinados a organismos intermedios para mellorar o capital humano en «tecnoloxías, metodoloxías ou técnicas relacionadas coa Industria 4.0». En 2016 apoiáronse 46 solicitudes. Igualmente, fomentáronse as iniciativas de difusión apoiando 37 proxectos. Estas accións complétanse co Plan Re-Acciona, programa de servizos avanzados a pemes proporcionado por empresas facilitadoras de servizos. En 2016 financiáronse 258 proxectos cunha subvención que excedeu lixeiramente o millón de euros.

Pola súa banda, co Programa Galicia Emprende, o IGAPE trata de cumprir cos compromisos que lle atribúe a Lei do Emprendemento e Competitividade Económica de Galicia. A principal liña de axuda neste ámbito, continuidade da existente en 2015, é o de axudas a novos emprendedores consistentes nunha subvención a fondo perdido. O relevante foi o espectacular aumento no número de proxectos subvencionados (de 18 pasouse a 81) o que supuxo un gasto do IGAPE que roldou os 2,4 millóns de euros fronte aos 342.378,62 euros de 2015.

Finalmente, dentro dos apoios do IGAPE en 2016, no epígrafe doutras axudas recóllese a concesión de 98 bolsas de formación para a realización de proxectos de melloras de pemes, aínda cofinanciados con fondos do PO FSE Galicia, 2007-2013, e dentro das axudas e plans sectoriais recóllese o apoio a 11 clústers e unha medida particular de impulso ao comercio e industria do moble de cociña e baño, xa con moito éxito en 2015. Consistiu na concesión de axudas a persoas físicas que rehabiliten en Galicia a súa cociña ou baño. Estes programas adóitanse esgotar moi rapidamente. En 2016 concedéronse 4009 axudas cunha subvención de 2,5 millóns de euros.

Tras comentar as actuacións levadas a cabo polo IGAPE, ás que cabería sumar a súa participación en redes empresariais, comprobouse como este instituto vai paulatinamente recuperando a incidencia que tiña na economía galega antes da crise á vez que, xunto cos programas tradicionais, vai deseñando novas actuacións que atenden os novos retos da política industrial, compatibles co previsto nos PO vixentes entre 2014-2020. As ferramentas básicas para a consecución dos seus fins seguen sendo as axudas a fondo perdido e o apoio ao financiamento do tecido industrial galego.

A actuación das consellerías sectoriais e da Axencia Galega de Innovación

Tras os duros anos de crises, nos que os gastos nas actividades de fomento á investigación se resentiron notablemente, paulatinamente vanse recuperando as políticas de fomento ao I+D+i impulsadas polas novas pautas que definen a política rexional europea para o período 2014-2020. Así, atendendo as novas estratexias europeas e españolas neste ámbito, a Administración autonómica vai deseñando un sistema de incentivos e axudas na súa política tecnolóxica, coordinada con outras actuacións, cuxa efectividade haberá que avaliar unha vez finalizada a presente década.

En todo caso, os incentivos concedidos ata 2015 non lograron impulsar os gastos en I+D como sería desexable se se teñen en conta os indicadores estatísticos elaborados polo INE. Estes gastos supuxeron o 0,89% do PIB galego, porcentaxe idéntica á de 2014 e sensiblemente inferior á do conxunto de España, un 1,22%. A cifra galega queda moi lonxe da do País Vasco (1,93%), Madrid (1,71%), Navarra (1,64%) ou Cataluña (1,52%). No *ranking* español, Galicia, coa mesma porcentaxe que Aragón e A Rioxa, ocupa o oitavo lugar nas comunidades autónomas. Este escaso peso tamén se observa na participación de Galicia no gasto de I+D en España, o 3,8%, inferior ao observado no peso relativo doutras variables macroeconómicas.

Este conxunto de cifras non invitan a pensar que en 2020 se poida cumprir o obxectivo do Plan Estratéxico de Galicia 2015-2020 de lograr un 1,7% de gasto en I+D sobre o PIB, o que case sería o dobre que a cifra de 2015. Para o conxunto da UE, as expectativas da Estratexia Europa 2020 son alcanzar o 3%.

O organismo encargado de executar esta política é a Axencia Galega de Innovación (GAIN), creada en 2012. O instrumento que define o marco das políticas de innovación é a Estratexia de Especialización Intelixente de Galicia 2014-2020 (RIS3 Galicia) xa aprobado en 2013 e de cuxo contido, en canto aos seus retos, prioridades e liñas estratéxicas, se deu cumprida conta nos informes precedentes. O seu obxectivo é chegar a mobilizar 1625 millóns de euros nestes sete anos. De entre os tres retos (xestión innovadora dos recursos naturais e culturais, mellora da competitividade industrial, novo modelo de vida saudable baseado no envellecemento activo) a Administración autonómica anunciou que nos tres primeiros anos de vixencia do RIS3 a maior parte dos fondos utilizados se dirixiron a lograr unha mellora da competitividade industrial. Para iso tamén hai que considerar o que se comentou anteriormente sobre a Axenda de Competitividade Industrial, Galicia Industria 4.0. Segundo informa a Xunta, nestes tres anos o RIS logrou un total de 429,3 millóns de euros en axudas públicas o que supuxo mobilizar 786 millóns de euros en innovación, dos que 565 millóns corresponden ao reto de mellora da competitividade industrial. Os programas destinados a incorporar o I+D á industria galega e a transferencia dos resultados ao mercado foron os que acapararon o apoio da Administración autonómica nestes últimos exercicios.

Como novidade, en 2016 tamén se dispuxo da Estratexia de Especialización Intelixente da Eurorrexión Galicia-Norte de Portugal (RIS3T) coa que se pretenden mobilizar ata 2020 un total de 360 millóns de euros coa dinamización das convocatorias do Programa Operativo de Cooperación Transfronteiriza España-Portugal (POCTEP), ás que xa nos referimos noutro epígrafe.

Cadro 32**Axudas en Galicia para o apoio ás unidades de investigación dos centros tecnolóxicos consolidados e ás novas unidades mixtas de investigación**

(en miles de euros). Ano 2016

Centros tecnolóxicos	Importe da axuda
Asociación de investigación metalúrxica do noroeste - Centro tecnolóxico (Aimen)	401,1
Fundación centro tecnolóxico de eficiencia e sostibilidade enerxética	78,2
Fundación centro tecnolóxico de telecomunicacións de Galicia (Gradient)	402,6
Fundación centro tecnolóxico de investigación multisectorial	84,7
Fundación instituto tecnolóxico de Galicia (ITG)	194,0
Fundación para a promoción da innovación, investigación e desenvolvemento tecnolóxico na industria de automoción de Galicia (CTAG)	465,7
Asociación nacional de fabricantes de conservas de pescados e mariscos - Centro técnico nacional de conservación de produtos da pesca (Anfaco-Cecopesca)	245,7
Total	1.872,0

Nova unidade mixta de investigación	Orzamento total			Subvención		
	2016	2017-2018-2019	Total	2016	2017-2018-2019	Total
CTAG e MGI Coutier España, S.L.	96,4	2.037,1	2.133,5	28,9	611,1	640,0
ANFACO-CECOPESCA, Emanasa Industria Automatismos, S.A. e Baliño, S.A.	5,0	2.006,1	2.011,1	1,5	601,8	603,3
CINAE, Aistech e Space, S.L.	41,4	2.285,6	2.327,0	12,4	685,7	698,1
AIMEN, Centro Tecnolóxico de Grupo Copo, S.L.U. e Copo Galicia, S.L.	58,5	2.732,7	2.791,2	17,5	819,8	837,4
CTAG e Borgwarner Emissions Systems Spain, S.L.	12,3	3.033,1	3.045,4	3,7	909,9	913,6
Energylab, Gas Natural SDG, S.A. e Gas Natural Fenosa Engineering, S.L.U.	23,0	2.083,9	2.106,8	6,9	625,2	632,1
	130,0	2.097,2	2.227,1	39,0	629,1	668,1
Total	366,5	16.275,7	16.642,2	110,0	4.882,7	4.992,7

Fonte: Elaboración propia a partir do publicado no DOG.

Para conseguir os seus obxectivos, GAIN dispuxo en 2016 de 11 programas de incentiación, o que contrasta coas cinco liñas de axuda mantidas en 2015. Iso confirmamos que a nova política se mostra moito máis complexa ante as situacións que pretende atender.

Unha boa parte das liñas de axuda céntranse na transferencia do coñecemento ao mercado e agrúpanse baixo a denominación Galicia Transfire. As políticas neste ámbito concréntanse, en primeiro lugar, no apoio a investigadores na súa etapa predoutoral e postdoutoral, como tamén a propia contratación de investigadores por parte de GAIN. En segundo lugar, iniciou a súa andadura en 2016 o Programa Ignicia, para o que GAIN conta, na primeira convocatoria, coa

axuda metodolóxica e de persoal da Fundación Barrié para «seleccionar e apoiar os proxectos de investigación desenvolvidos nos centros de coñecemento e que se atopan nun estado de madurez tecnolóxica que xa superou a fase de investigación fundamental, pero requiren dun impulso que permita a validación da tecnoloxía e a posterior transferencia ao mercado dos resultados». Aprobáronse sete proxectos, tres da Universidade de Santiago, outros tres da Universidade de Vigo e un do Centro Tecnolóxico Gradiant. En terceiro lugar, subvenciona, como nos exercicios anteriores, as unidades de investigación dos centros tecnolóxicos consolidados (dos que destacan os apoios a Aimen, Gradiant e o CTAG) e esta liña de axudas complementouse en 2016 coa potenciación da creación de unidades mixtas entre os organismos de investigación de Galicia e o tecido empresarial, para o que a Axencia, coa distribución que figura no cadro 14 dispón, distribuídos en catro anos, de cinco millóns de euros.

Dentro desta denominación Galicia Transfire tamén se enmarca a denominada Civil UAVs Initiative nas súas dúas fases A e B. Esta iniciativa está vinculada ao desenvolvemento da investigación de vehículos non tripulados con fins civís e a súa utilización en diferentes estamentos da Administración autonómica e localízase no aeródromo das Rozas na provincia de Lugo. Este aeródromo tamén acolle o Centro Mixto de Investigación INTA-Xunta (CIAR). Civil UAVs Initiative preséntase como a maior aposta da Administración autonómica en contratación pública de innovación. Tras un complexo proceso, a procura de socios tecnolóxicos industriais especializados pechouse coa selección de dúas sociedades INDRA e INAER (actualmente BABCOCK). A Xunta participou con 40 millóns de euros no programa de I+D.

Os resultados de Civil UAVs Initiative ata 2017 sintetízanse na elaboración de 20 proxectos relacionados co desenvolvemento de dúas plataformas aéreas e unha mariña. Ademais, xeráronse 120 empregos e asináronse 15 contratos con empresas e centros de investigación por un valor de 12 millóns de euros. En paralelo desenvólvese un programa de I+D para o que se dispón dunha dotación de 24 millóns de euros co cofinanciamento do FEDER, na parte xestionada pola Administración central.

Un apoio máis concreto ás pemes na política tecnolóxica de GAIN, coa denominación xenérica Peme Innova, plásmase en 2016 nun conxunto de programas dos que sobresaia a liña Conecta Peme xa vixente no período de programación anterior, pero que non tivo convocatoria en 2015. Agora, co cofinanciamento do PO FEDER Galicia, 2014-2020 con este programa «foméntase a cooperación entre as pemes e os demais axentes do sistema rexional de innovación, a través do apoio a proxectos de investigación e innovación orientados ao mercado e aliñados cos retos e prioridades identificados na RIS3 para Galicia». Poden recibir financiamento a fondo perdido as agrupacións de empresas, un mínimo de dous e un máximo de seis. Na convocatoria de 2016 aprobáronse 61 expedientes que aglutinan 229 sociedades. GAIN conseguiu esgotar o orzamento dispoñible de 25 millóns de euros en tres anos o que xerou un investimento de 47,6 millóns. Estas cifras superan amplamente as alcanzadas por outros programas.

Un novo instrumento, tamén encadrado en Peme Innova é o Programa Principia, que iniciaba a súa andadura en 2016 e busca fomentar a contratación de profesionais por parte de empresas e organismos de investigación,

para o que contaba cun orzamento dun millón de euros en 2016 e doutro millón en 2017. Outro novo instrumento, que GAIN, encadra no seu Programa de Emprendemento Innovador, pero que, desde o noso punto de vista ten perfecto encaixe cos anteriores, é a axuda dirixida a conseguir acelerar proxectos empresariais innovadores, para o que dispuxo de medio millón de euros co que se financiaron seis solicitudes.

Finalmente e dentro de Peme Innova hase de comentar a ambiciosa proposta de GAIN no ámbito da captación de investimentos no fomento das industrias de futuro 4.0 comprobando previamente mediante unha declaración de interese por parte das empresas a demanda existente. A axencia conta cun orzamento para subvencións a fondo perdido de 60 millóns de euros ata 2020.

Doutra banda e como xa se veu sinalando nos informes anteriores, dúas consellerías sectoriais estimulan, mediante a concesión de subvencións, as industrias da súa competencia. A Consellería do Medio Rural, unha vez aprobado en novembro de 2015 o Programa de Desenvolvemento Rural (PDR) 2014-2020 de Galicia, mantivo unha liña de apoio similar á do período de programación anterior. Trátase das axudas para os investimentos en transformación e comercialización de produtos agrarios que se cofinancian cun 75% polo fondo europeo agrícola de desenvolvemento rural (FEADER). Para iso dispuxo dun orzamento de 25 millóns de euros distribuídos en tres anualidades de cuxos resultados se dá conta no cadro 33.

A aposta da consellería foi co sector lácteo, que absorbeu 14,5 millóns dos 25 dispoñibles. Estes investimentos dirixíronse, loxicamente, onde se concentra a actividade, ou sexa ás provincias da Coruña e Lugo, en especial cara a esta última. Tras as industrias lácteas, a unha certa distancia, sitúanse os apoios á transformación de produtos hortofroítcolas centrados na provincia de Ourense. Nesta última tamén destacou o apoio ao seu sector cárnico. Finalmente, a incidencia das axudas na industria da alimentación animal foi moi escasa, xa que tan só se apoiaron seis empresas por unha contía de 180.000 euros. En definitiva, compróbase que unha das industrias tradicionais e clave na economía de Galicia, a que xorde da transformación dos produtos agrarios, conta cunha política industrial diferenciada das restantes actividades.

O mesmo sucede coa industria de transformación de produtos do mar, cuxa actividade está apoiada pola Consellería do Mar co cofinanciamento nun 75% do outro fondo estrutural, o fondo europeo marítimo e de pesca (FEMP). A consellería dispoñía dun orzamento de 500.000 euros para 2016 e de 6,3 millóns para aboar na anualidade de 2017.

Para finalizar, no cadro 34 móstrase o grao de cumprimento do fondo europeo de pesca, vixente no período 2007-2013, pero que en 2016 rematará a certificación de todo o realizado baixo o apoio deste fondo. Os resultados finais indican un grao de cumprimento en torno ao 90%, se ben se observa que no eixe no que se contemplan os apoios á transformación e comercialización dos produtos da pesca e da acuicultura, o grao de execución case alcanzou o 96%. Péchase así definitivamente este período e a partir do próximo informe analizaremos o grao de execución do programado ata 2020 do fondo europeo marítimo e de pesca (FEMP).

Cadro 33**Axudas concedidas á industria agroalimentaria** (en miles de euros). Ano 2016

(Orde do 22 de decembro de 2015 pola que se establecen as bases reguladoras das axudas para os investimentos en transformación e comercialización de produtos agrarios do período 2014-2020, cofinanciadas polo FEADER, e se convocan para o exercicio orzamentario de 2016)

	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Total
Cárnicas					
Núm. de empresas	2	2	2	3	9
%	22,0	22,0	22,0	33,0	100,0
Investimento subvencionable	1.598,2	1.806,3	6.865,2	1.156,0	11.425,6
%	14,0	16,0	60,0	10,0	100,0
Subvención	555,6	632,2	2.402,8	399,8	3.990,4
%	14,0	16,0	60,0	10,0	100,0
Lácteas					
Núm. de empresas	8	14	1	5	28
%	29,0	50,0	4,0	18,0	100,0
Investimento subvencionable	11.777,0	22.243,3	32,9	2.561,5	36.614,6
%	32,0	61,0	0,0	7,0	100,0
Subvención	5.240,2	8.227,2	16,4	998,7	14.482,5
%	36,0	57,0	0,0	7,0	100,0
Hortofrutícola					
Núm. de empresas	1	3	1	1	6
%	17,0	50,0	17,0	17,0	100,0
Investimento subvencionable	585,6	2.024,0	11.933,9	31,4	14.574,9
%	4,0	14,0	82,0	0,0	100,0
Subvención	205,0	855,3	4.176,9	11,0	5.248,1
%	4,0	16,0	80,0	0,0	100,0
Alimentación animal					
Núm. de empresas	4	0	1	1	6
%	67,0	0,0	17,0	17,0	100,0
Investimento subvencionable	331,0	0,0	126,9	55,8	513,7
%	64,0	0,0	25,0	11,0	100,0
Subvención	115,9	0,0	44,4	19,5	179,8
%	64,0	0,0	25,0	11,0	100,0

[Continúa] ►

Cadro 33 (continuación)**Axudas concedidas á industria agroalimentaria** (en miles de euros). Ano 2016

(Orde do 22 de decembro de 2015 pola que se establecen as bases reguladoras das axudas para os investimentos en transformación e comercialización de produtos agrarios do período 2014-2020, cofinanciadas polo FEADER, e se convocan para o exercicio orzamentario de 2016)

	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Total
Outras					
Núm. de empresas	1	4	4	1	10
%	10,0	40,0	40,0	10,0	100,0
Investimento subvencionable	103,8	679,9	1.887,3	146,1	2.817,2
%	4,0	24,0	67,0	5,0	100,0
Subvención	41,5	270,5	736,0	51,1	1.099,2
%	4,0	25,0	67,0	5,0	100,0
Totais					
Núm. de empresas	16	23	9	11	59
%	27,0	39,0	15,0	19,0	100,0
Investimento subvencionable	14.395,7	26.753,4	20.846,1	3.950,9	65.946,1
%	22,0	41,0	32,0	6,0	100,0
Subvención	6.158,1	9.985,3	7.376,5	1.480,2	25.000,0
%	25,0	40,0	30,0	6,0	100,0

Fonte: Dirección Xeral de Desenvolvemento Rural, Consellería do Medio Rural.

Cadro 34**Grao de execución do FEMP, 2007-2013, a 3 de abril de 2017* en Galicia** (en euros)

Eixes	Gasto programado		Gasto certificado		% FEP
	FEP	Custo total	FEP	Custo total	
Eixe 1: Medidas de adaptación da frota pesqueira comunitaria	131.989.927	190.440.930	118.750.592	170.054.317	90,0
Eixe 2: Acuicultura, pesca interior, transformación e comercialización de produtos da pesca e da acuicultura	129.000.378	334.248.400	123.538.287	295.870.131	95,8
Eixe 3: Medidas de interese público	115.701.720	154.268.960	98.730.165	131.640.217	85,3
Eixe 4: Desenvolvemento sostible das zonas de pesca	24.400.000	32.533.333	17.403.626	23.204.833	71,3
Eixe 5: Asistencia técnica	5.236.118	6.981.491	3.939.575	5.252.766	75,2
Total	406.328.143	718.473.114	362.362.244	626.022.264	89,2

* Os resultados non son definitivos, xa que aínda están pendentes varias certificacións.

Os datos refírense exclusivamente á contribución do fondo europeo de pesca dos proxectos da Administración autonómica.

Fonte: Dirección Xeral de Proxectos e Fondos Europeos, Consellería de Facenda, Xunta de Galicia.

V. Sector exterior

- O comercio de mercancías efectuado desde Galicia co estranxeiro mostrou en 2016 un intenso dinamismo que se mantén en 2017.
- As exportacións rexistraron un valor récord, 20.038 millóns de euros, un 5,9% máis que en 2015 e un 20,2% superior ao logrado en 2007.
- Persistiu o superávit comercial que se iniciou en 2008.
- Mantense a elevada concentración do comercio. Seis grupos arancelarios absorbían o 78,7% do valor do exportado e o 82,4% do importado.
- O sector da fabricación de automóviles volveu liderar o ranking exportador galego por capítulos arancelarios, sendo o principal protagonista a factoría de Citroën en Vigo.
- As exportacións do sector téxtil-confección incrementáronse un 17,9%, e ameaza arrebatarlle o liderado á automoción nos próximos anos.
- O 75% das exportacións galegas dirixíanse en 2016 á UE e delas o 60,8% á zona euro. Estas porcentaxes son similares ás alcanzadas nos exercicios anteriores.
- Francia e Portugal seguen liderando os fluxos de comercio externo no que adquiren relevancia Reino Unido, nas exportacións, e China, nas importacións.
- Nos dous últimos anos case se duplicou o valor do exportado ao Reino Unido (845,4 millóns de euros en 2014 a 1575 millóns en 2016). Pola contra, as importacións reducíronse un 60,6%.
- Galicia pasou de recibir 86,1 millóns de euros de investimento estranxeiro en 2015 a 118,3 millóns en 2016, unha subida do 37,4%, pero que no fondo evidencia o raquitismo dun fluxo moi volátil.
- A compra da conservera Albo consolida o protagonismo de China no IED recibido por Galicia nos últimos anos.
- O IED emitido por Galicia segue sendo moi superior ao recibido. O investimento no exterior ascendeu a 1.343,9 millóns de euros. Esta diferenza tan notable debeuse á adquisición de inmobles.

A internacionalización da economía galega

Comercio exterior de mercancías

A inserción do comercio galego no comercio mundial

O comercio de mercancías efectuado desde Galicia co estranxeiro mostrou en 2016 un intenso dinamismo que se mantén no primeiro trimestre de 2017. Os resultados alcanzados confirman a demanda externa como un dos motores do crecemento da actividade. En volume, as exportacións galegas incrementáronse un 7,9%, mentres que en termos monetarios o fixeron nun 5,9%. Estas porcentaxes confirman que se alcanzaron novos récords. O valor do exportado en 2016, 20.038,4 millóns de euros, é o máis alto dos rexistrados ata agora en Galicia. Pola súa banda, as importacións tamén mostraron un certo dinamismo aínda que a súa traxectoria neste exercicio foi máis moderada que a das exportacións. En volume, as importacións creceron un 3,5%, mentres que en termos monetarios o fixeron nun 3,2%, co que se alcanzan os valores que se lograban nos anos previos ao comezo da crise. Esta evolución permitiu incrementar o superávit da balanza comercial.

Esta traxectoria é máis positiva que a observada na economía española no seu conxunto. Neste caso, o fluxo de comercio, medido en volume, apenas si variou con respecto a 2015, mentres que en termos monetarios, aínda que a taxa de crecemento das importacións, un 3,3%, foi similar á galega, o incremento dun 4% nas exportacións foi inferior á porcentaxe lograda por Galicia.

Estes percorridos seguiron un camiño contrario ao que se observa no comercio mundial onde se insiren. As estimacións da Organización Mundial do Comercio (OMC) suxiren que, en dólares americanos, o comercio mundial caeu en torno a un 3,3% en 2016 cando en 2015 xa o fixo en porcentaxes próximas ao 13%. Estes resultados nada alentadores melloran se se toman en volume. Con esta variable, o comercio mundial creceu en 2016 en torno a un 1,3%. As previsións da OMC mostran unha melloría en 2017 e 2018 consonte o crecemento esperado no PIB mundial. Esta expectativa podería truncarse ante a actual contorna política e a orientación das políticas comerciais, monetarias e fiscais. Os posibles cambios xeran tal incerteza, que invitan a pensar que o comercio mundial realmente podería desacelerarse nos próximos exercicios. Os riscos existentes no mundo para un freo do comercio parecen evidentes, e a propia OMC os enumera: unha maior hostilidade cara á globalización, o abandono de acordos comerciais que mingúan a confianza de empresas e consumidores, unha maior presión inflacionista que se podería combater con políticas monetarias

Cadro 1**Evolución do comercio mundial de mercancías en volume.** Taxas de variación interanuais (en %)

	2013	2014	2015	2016	2017*	2018*
Exportacións						
Economías desenvolvidas	1,7	2,4	2,7	1,4	2,8 (1,9-4,0)	2,1-4,2
Economías en desenvolvemento e emerxentes	4,0	3,0	2,0	1,3	2,2 (1,8-3,4)	2,0-4,0
Ámerica do Norte	2,7	4,2	0,7	0,5	3,2 (2,7-4,0)	3,7-4,7
Ámerica do Sur e Central	1,7	-2,2	2,5	2,0	1,4 (1,3-1,6)	2,2-2,6
Europa	1,7	2,0	3,6	1,4	2,8 (2,0-4,2)	1,9-4,1
Asia	5,4	4,3	1,1	1,8	2,5 (1,7-3,9)	1,9-4,4
Outros territorios	0,5	0,9	4,3	0,3	0,8 (1,1-2,0)	1,0-3,0
Importacións						
Economías desenvolvidas	0,0	3,6	4,7	2,0	3,0 (2,2-4,4)	2,0-4,0
Economías en desenvolvemento e emerxentes	4,6	1,7	0,5	0,2	2,2 (1,8-3,3)	2,5-4,3
Ámerica do Norte	1,3	4,8	6,7	0,4	3,0 (1,8-4,8)	2,5-5,1
Ámerica do Sur e Central	4,5	-2,4	-5,8	-8,7	0,1 (-0,6-1,0)	1,0-3,0
Europa	-0,2	3,2	4,3	3,1	2,9 (2,0-4,2)	1,6-3,6
Asia	4,8	3,0	2,9	2,0	3,2 (3,2-4,1)	2,8-4,6
Outros territorios	1,8	-0,9	-5,1	-2,4	0,5 (-0,4-1,8)	2,5-3,0
Comercio mundial	2,4	2,7	2,6	1,3	2,4 (1,8-3,6)	2,1-4,0

* Previsión publicada o 12 de abril de 2017.

Fonte: Secretaría da OMC.

restritivas, cambios na política fiscal que supoñan unha caída na actividade, as consecuencias do Brexit, a elevada débeda soberana dos países da UE e a aparición de movementos políticos que avogan por un maior proteccionismo. En todo caso, a OMC considera que «en 2017, por primeira vez en varios anos, todas as rexións da economía mundial deberían experimentar simultaneamente unha recuperación, o que podería reforzar o crecemento e dar un impulso adicional ao comercio».

En canto ao resultado do comercio mundial en 2016, a OMC entende que as taxas de variación en volume foron tan baixas debido á confluencia dun conxunto de factores que foron aparecendo conforme transcorreu o ano e lastraron as importacións tanto dos países desenvolvidos como nos que están en vías de desenvolvemento. Nos primeiros meses de 2016 o comercio mundial viuse afectado polas turbulencias financeiras de China e polo temor a unha desaceleración brusca desta grande economía. Ao mesmo tempo, a caída nos prezos dos produtos básicos afectou a moitos países de América do Sur, pero, particularmente, a Brasil, país sumido nunha profunda recesión. Esta evolución negativa que afectou ás importacións desa rexión (caeron un 8,7%), en parte se contrarrestou polo débil incremento observado en Europa e, en menor medida, en América do Norte. Porén, sobre esta última área xeográfica a OMC indica que «foi unha das rexións que máis contribuíron á debilidade das

importacións mundiais en 2016». De entre unha serie de causas que xustifican esta debilidade sobresaen dúas: os baixos prezos do petróleo e, sobre todo, as baixas taxas de investimento. A evolución desta última variable é unha das claves para comprender a dinámica do comercio mundial. O investimento caeu en Estados Unidos, pero tamén o fixo en Europa e China. Neste último país pasou de explicar a metade do crecemento do PIB en 2012 e 2013 ao 39% en 2016.

Tres países absorben case a terceira parte do comercio mundial (China, Estados Unidos e Alemaña). China consolidouse en 2016 como o principal país exportador, mentres Estados Unidos segue sendo o maior importador. Na UE é moi determinante o peso de Alemaña (terceiro país no ranking mundial), cuxo valor do exportado case triplica o dos Países Baixos, Francia, Italia e o Reino Unido. Doutra banda, o global do comercio extracomunitario da UE-28 situaríase no segundo lugar do ranking mundial desbancando Estados Unidos nas exportacións e China nas importacións. Nestes países, como xa sinalamos, o fluxo do comercio desacelerouse en 2016. Neste contexto mundial, España, como país exportador, ascendeu no ranking de países do posto 18 ao 16 e, grazas ao dinamismo do seu comercio, aumentou nunha décima o seu peso relativo ao pasar do 1,7% ao 1,8% do total mundial. En canto ás importacións, no 2016 España logrou manterse no posto 15 aínda que tamén se registrou o aumento dunha décima no seu peso relativo (1,9%). Recordemos que neste exercicio o 8% do exportado por España e o 5,7% do importado se realizaban desde Galicia, comunidade na que as transaccións se concentran en automóbiles, confección de pezas de vestir, produtos da pesca e combustibles minerais, actividades que son as que máis transaccións xeran no comercio mundial.

Cadro 2

Evolución en volume do comercio de mercancías en Galicia e España

Taxas de variación interanuais (en %)

		2014	2015	2016*
Galicia				
Total sen combustibles e aceites minerais	Exportacións	-3,2	-7,5	6,9
	Importacións	6,3	-3,8	12,8
Combustibles e aceites minerais	Exportacións	-27,1	45,1	11,7
	Importacións	-11,1	11,8	-6,5
Total	Exportacións	-7,8	0,4	7,9
	Importacións	-2,2	3,1	3,5
España				
Total sen combustibles e aceites minerais	Exportacións	7,0	1,2	2,6
	Importacións	10,0	2,5	2,5
Combustibles e aceites minerais	Exportacións	11,0	-2,4	-3,1
	Importacións	5,6	4,1	-4,5
Total	Exportacións	7,8	0,5	1,5
	Importacións	7,7	3,3	-1,1

* Datos provisionais.

Fonte: DataComex. Ministerio de Economía, Industria e Competitividade.

Mentres o crecemento en volume do comercio mundial era de tan só o 1,3% en Galicia contabilizouse unha subida do 7,9% nas exportacións e un 3,5% nas importacións. Esta última porcentaxe debeuse á caída nas compras de combustibles minerais nun 6,5%, seguramente debido ás estratexias comerciais de Repsol na súa factoría da Coruña, o que contrarrestou o incremento dun 12,8% do volume importado polos restantes grupos de bens. Un crecemento galego moi notable contrasta coa caída do 1,1% experimentada no conxunto de Estado. Pola contra, no aumento das exportacións colaboraron tanto un maior volume no comercio dos combustibles minerais como no resto. Non obstante, este maior peso explica moi pouco sobre a evolución dun comercio galego composto por un conxunto de bens moi heteroxéneo e, por tanto, de dimensións moi diversas, polo que, a continuación tomarase como unidade de medida o valor monetario do exportado e importado.

O comercio galego en 2016. Trazos básicos e a súa evolución con respecto ao comercio español

Os gráficos 1 e 2 debuxan con nitidez a traxectoria do comercio externo galego nas últimas décadas. Ambos fluxos (exportacións e importacións) mantiveron unha senda expansiva coa peculiaridade de que mentres as exportacións recuperáronse rapidamente do embate da crise, de tal modo que esa parte da demanda externa foi un revulsivo para poder saír da mesma, as importacións tras unha forte caída inicial, mantivéronse máis estabilizadas. A traxectoria das importacións é o que cabería agardar ante o comportamento da produción industrial galega e do consumo das familias. De feito, o valor máximo do importado alcanzara en 2007 un total de 16.151 millóns de euros e os resultados de 2016, 15.585 millóns de euros, suxírennos que en breve se alcanzarán os valores previos aos anos de crises. Pola contra, as exportacións en 2016, 20.038 millóns de euros, supoñen un novo récord absoluto en Galicia e o seu valor é un 20,2% superior ao logrado en 2007. Como veremos a continuación, a espectacular aceleración das vendas en confección xunto coa recuperación da automoción son os principais factores explicativos deste comportamento.

A desigual evolución dos fluxos de comercio (aínda con datos provisionais, un incremento dun 5,9% no exportado e dun 3,2% no importado) ocasionou un novo récord nun superávit comercial que se iniciou en Galicia en 2008. Tamén propiciou un aumento na taxa de cobertura, que agora se sitúa no 128,6%. Ante unha variación do PIB en Galicia do 3,2%, o comercio externo pon de manifesto un maior grao de apertura da economía galega cara ao estranxeiro e, obviamente, un maior peso das exportacións de bens no conxunto do PIB. A porcentaxe en 2016 foi do 34,5%, case tres puntos máis que en 2015, polo que parece que se está no camiño de poder alcanzar en 2020 o obxectivo do 40% esperado pola Xunta de Galicia na súa Axenda de Competitividade. A tendencia seguida confirma como plausible o alcanzar dita meta.

A estrutura xeral do comercio galego con respecto ao español é diferente, aínda que a súa dinámica de crecemento sexa similar. Así, do mesmo xeito que en Galicia, o dinamismo das exportacións españolas nesta década permitiu aliviar os efectos da crise, pero, ademais, o comportamento máis contido das

importacións permitiu reducir considerablemente un déficit comercial que en 2008 superaba os 94.000 millóns de euros o que constituía un problema moi serio para o funcionamento da economía española. Este déficit foi de 24.173,9 millóns de euros en 2016, contía aínda elevada, pero catro veces menor ca a de 2008. Este saldo comercial supuxo que a taxa de cobertura non superase o valor 100. Doutra banda, tamén se aprecia unha menor apertura cara ao estranxeiro en España do que se observa en Galicia. Froito, entre outras razóns,

Gráfico 1

Evolución do comercio galego co estranxeiro (en millóns de euros)

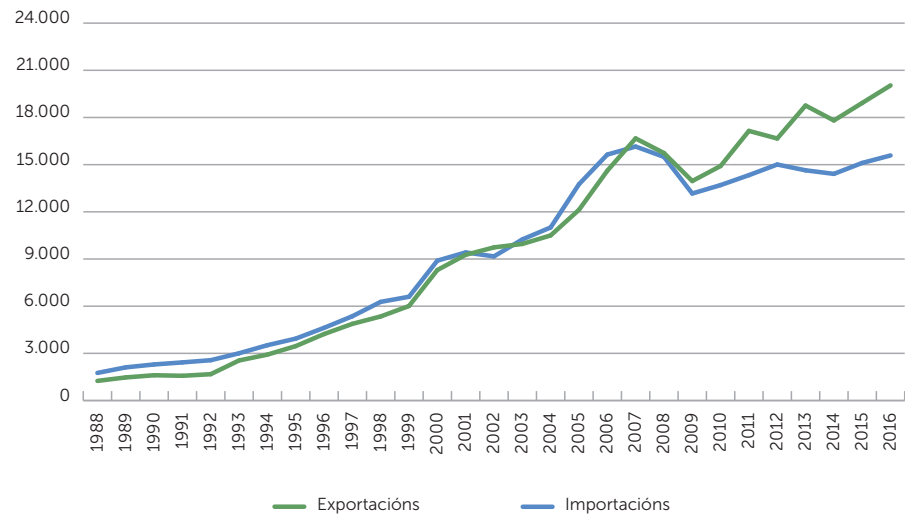
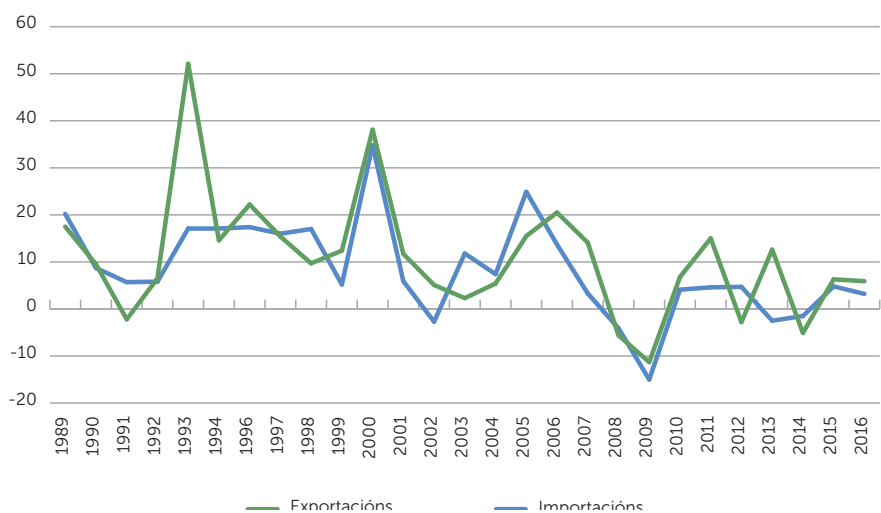

Gráfico 2

Comercio galego co estranxeiro. Taxas de variación interanuais (en %)

Cadro 3**Evolución do comercio externo galego e español** (en millóns de euros)

	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2016*
Galicia							
Exportacións	14.611,6	15.739,7	14.911,9	16.662,8	17.809,7	18.924,0	20.038,4
Importacións	15.639,4	15.496,2	13.699,7	15.008,9	14.413,3	15.108,5	15.584,8
Saldo comercial	-1.027,8	243,5	1.212,2	1.653,9	3.396,4	3.815,5	4.453,6
Taxa de cobertura (%)	93,4	101,6	108,8	111,0	123,6	125,3	128,6
Grao de apertura	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6
% exportacións no PIB	28,0	27,0	26,1	30,6	32,4	31,6	34,5
España							
Exportacións	170.438,6	189.227,9	186.780,1	226.114,6	235.814,1	240.581,8	250.241,3
Importacións	262.687,2	283.387,8	240.055,9	257.945,6	252.346,8	265.556,6	274.415,2
Saldo comercial	-92.248,6	-94.159,9	-53.275,8	-31.831,0	-16.532,7	-24.974,8	-24.173,9
Taxa de cobertura (%)	64,9	66,8	77,8	87,7	93,4	90,6	91,2
Grao de apertura	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5
% exportacións no PIB	16,9	17,0	17,3	21,7	22,7	21,9	22,5

* Datos provisionais.

Fonte: DataComex. Ministerio de Economía, Industria e Competitividade e Contabilidade Rexional de España, Base 2010. INE.

da súa maior dimensión, o valor do coeficiente que mide o grao de apertura en España foi 14 centésimas inferior ao galego, mentres que a porcentaxe do valor das exportacións sobre o PIB foi en 2016 do 22,5%, 12 puntos inferior ao de Galicia. Esta porcentaxe mantívose relativamente estable en España nos últimos anos ao contrario que en Galicia que medrou significativamente.

No contexto español, o peso relativo das exportacións galegas no total ten tradicionalmente un maior valor que o doutras variables económicas relevantes. Nesta década, o seu peso oscilou entre o 7,4% e o 8%. En 2016 representaban o 7,9% do total das exportacións españolas o que supuxo un incremento de tres décimas con respecto a 2015. Iso permitiu que Galicia permanecese no sexto posto do ranking estatal tras Cataluña, Madrid, Comunidade Valenciana, Andalucía e País Vasco. Esta clasificación segue liderada por Cataluña que mantén unha cota en torno ao 25% do total. O peso das outras comunidades, incluído Madrid que cun 11,1% ocupa o terceiro posto tras a Comunidade Valenciana (11,3%), é, como se observa, moito máis baixo. Pola contra, a distribución das importacións por comunidades autónomas, na que Galicia ocupaba en 2016 o quinto lugar tras superar nese ano ao País Vasco, está moito máis concentrada en Cataluña e Madrid, comunidades que practicamente xeraron o mesmo PIB (en torno ao 19% do total español cada unha), pero absorberon, respectivamente, o 28,5% e o 21,1% das importacións. Por tanto, o destino da metade do valor do importado por España diríxese cara a Cataluña e Madrid, aínda que desde alí, estas mercancías, poderían remitirse a calquera outro lugar do territorio español. O peso do importado por Galicia, o 5,7%, é lixeiramente superior á porcentaxe do seu PIB en España, o 5,2%.

Evolución dos principais grupos arancelarios

Como nos exercicios precedentes, o comercio galego segue mostrando tal concentración que, en 2016, só seis grupos arancelarios absorbían o 78,7% do valor do exportado e o 82,4% do importado. Máis da metade das exportacións galegas realízanse desde os grupos téxtil-confección e material de transporte. Neste último caso son, sobre todo, produtos da automoción. A noticia máis destacada do comercio externo galego neste exercicio foi o incremento dun 17,9% nas vendas do sector téxtil-confección, co cal o seu peso relativo se aproximou a material de transporte, grupo ao que ameaza con arrebatarlle o liderado nos próximos anos. O comercio efectuado desde a provincia da Coruña por Inditex a través dos seus centros lóxicos de Arteixo e Narón (anúnciase recentemente a construción dun novo centro na Laracha) foi o principal responsable de que este grupo alcanzase unhas exportacións por valor de 5.287,5 millóns de euros cando en 2007, antes do inicio da crise, esta cifra era menos da metade. A espectacular evolución deste grupo de comercio modificou a estrutura do fluxo da exportacións galegas nos últimos anos e rompeu o abafador peso que material de transportes tiña sobre o total, xa que en exercicios da primeira década deste século superou o 50%. O estancamento das exportacións neste último grupo de bens reflíctese no feito de que en 2016, malia crecer un 7,1%, se exportou por un valor inferior ao obtido en 2007.

Téxtil-confección e automoción son os dous tipos de bens sobre os que pivotan as exportacións galegas. En canto o primeiro, unha gran maioría (o 91%) do seu valor son pezas de vestir xa sexan ou non de punto. A súa proporción entre ambas é de aproximadamente un terzo de vendas de pezas de punto fronte a dous terzos do resto. Deste último tipo de produtos se exporta desde Galicia case a metade, o 47%, do que se comercia desde España ao estranxeiro e dos produtos de xénero de punto o 37,4%. Iso, naturalmente, obedece aos criterios de distribución de Inditex, cuxo negocio se estende por todo o mundo. En canto ao destino destes produtos téxtiles, como xa ocorría nos exercicios precedentes, diríxense á nosa contorna máis próxima. Dos doce países que captan a maior contía das exportacións, 11 son da UE e, fóra dela, tan só figura, ocupando o sexto lugar, Marrocos. Francia, Italia, Reino Unido, Portugal e Alemaña absorben, do mesmo xeito que en 2015, a maior parte deste fluxo de comercio.

O capítulo arancelario da automoción representa dentro do grupo de material de transporte o 94,9% do exportado desde Galicia en 2016. A venda de barcos apenas alcanzou o 5%. Neste exercicio exportáronse buques por un valor de 276 millóns de euros fronte a 5301 millóns de automoción. As operacións de material ferroviario e aeronáutico foron irrelevantes no contexto global. O sector da fabricación de automóviles volveu a liderar o ranking exportador galego por capítulos arancelarios sendo, obviamente, a principal protagonista a factoría de Citroën en Vigo. O groso das transaccións foron vehículos automóviles. A industria de compoñentes exportou por un valor de 603,2 millóns de euros, cifra importante, pero que queda minimizada ante o elevado valor das exportacións de coches terminados. Con respecto a 2015 obsérvase un incremento do 7,1% nas operacións comerciais efectuadas de material de transporte, aínda que, como xa se sinalou anteriormente, estas cifras son inferiores ás alcanzadas en varios anos da primeira década deste século. As expectativas para os

Cadro 4

Estrutura do comercio exterior de Galicia por grupos arancelarios. Ano 2016*

Capítulos	Grupos	Produtos	Importacións			Exportacións			Taxa de cobertura (%)	Índice de vantaxe comparativa revelada
			Millóns de euros	%	TVI (%) 2016/2015	Millóns de euros	%	TVI (%) 2016/2015		
01/05	I	Animais, peixes e moluscos, leite e ovos	2.081,3	13,4	17,1	1.743,8	8,7	6,8	83,8	-8,8
06/14	II	Vexetais, froitos, café e sementes	408,3	2,6	6,7	207,5	1,0	5,6	50,8	-32,6
15	III	Graxas e aceites vexetais e animais	219,4	1,4	120,4	52,1	0,3	37,8	23,7	-61,6
16/24	IV	Produtos de alimentación	566,2	3,6	-0,5	762,5	3,8	5,6	134,7	14,8
25/27	V	Minerais e combustibles minerais	1.884,8	12,1	-23,3	958,2	4,8	-8,5	50,8	-32,6
28/38	VI	Produtos químicos	366,0	2,3	-3,9	758,2	3,8	11,9	207,2	34,9
39/40	VII	Plástico, caucho e as súas manufacturas	380,3	2,4	1,7	250,5	1,2	7,6	65,9	-20,6
41/43	VIII	Peles, coiros e as súas manufacturas	73,2	0,5	8,3	231,8	1,2	2,8	316,8	52,0
44/46	IX	Madeira e as súas manufacturas	100,4	0,6	-10,2	420,6	2,1	3,7	419,0	61,5
47/49	X	Pastas papeleiras, papel e edición	169,7	1,1	7,3	266,2	1,3	3,1	156,9	22,1
50/63	XI	Materias téxtiles e confección	2.135,3	13,7	8,9	5.287,5	26,4	17,9	247,6	42,5
64/67	XII	Calzado, paraugas e sombreiros	96,2	0,6	15,7	420,0	2,1	11,1	436,4	62,7
68/70	XIII	Produtos da pedra, cemento, cerámica e vidro	64,3	0,4	6,7	378,0	1,9	1,3	587,6	70,9
71	XIV	Xoiería	19,8	0,1	54,9	25,6	0,1	4,5	129,1	12,7
72/83	XV	Metais e as súas manufacturas, ferramentas	1.211,6	7,8	6,6	1.119,4	5,6	-9,2	92,4	-4,0
84/85	XVI	Caldeiras, maquinaria e material eléctrico	904,6	5,8	-19,0	1.078,6	5,4	-17,3	119,2	8,8
86/89	XVII	Material de transporte	4.624,1	29,7	13,0	5.588,4	27,9	7,1	120,9	9,4
90/92	XVIII	Instrumentos de precisión e relojería	73,7	0,5	26,5	40,9	0,2	-20,6	55,5	-28,7
93	XIX	Armas	0,9	0,0	-62,6	0,1	0,0	-11,3	6,3	-88,2
94/96	XX	Mobiliario, artigos de recreo e varios	200,1	1,3	1,2	258,5	1,3	18,0	129,2	12,7
97	XXI	Obxectos de arte e non clasificados	0,8	0,0	12,9	0,1	0,0	-92,5	19,0	-68,1
98-99		Non clasificados	3,8	0,0	-56,2	190,0	0,9	-5,9	4.984,2	96,1
Total			15.584,8	100,0	3,2	20.038,4	100,0	5,9	128,6	12,5

* Datos provisionais.

Fonte: DataComex. Ministerio de Economía, Industria e Competitividade.

vindeiros exercicios ante os investimentos programados polo grupo PSA en Vigo tras a compra de Opel invitan ao optimismo. En canto ao destino do comercio de automóbiles hase de unir aos criterios de distribución do grupo PSA. Case a metade do exportado se dirixe a Francia principalmente por transporte marítimo e por ferrocarril. Os outros países receptores de importancia son Reino Unido, Alemaña, Turquía, Bélxica e Italia.

O grupo que inclúe os produtos da pesca (animais, peixe e moluscos, leite e ovos) ocupaba, en 2016, o terceiro lugar no ranking exportador galego. As transaccións de peixes e moluscos tiveron e teñen un peso determinante no comercio galego. Neste exercicio mostraron un certo dinamismo ao crecer un 8,6%. Seguen predominando as exportacións de dous tipos de produtos, o peixe conxelado, cunha ampla variedade de especies aínda que predominan a pescada e o fletán, e os moluscos, en especial o calamar. Italia, Portugal, Francia e Alemaña son os principais países de destino destes bens. Como xa ocorría en exercicios anteriores, e así se veu reflectindo nos sucesivos informes o comercio deste produto están alcanzando mercados moi afastados. Son significativas as vendas a Vietnam e tamén a China. Hai que ter en conta que se ao comercio a este país se agregan as exportacións a Hong-Kong, que nas estatísticas comerciais sempre se distinguen das de China, o coloso asiático pasaría a ocupar o cuarto lugar entre os países aos que se exportan os produtos da pesca de Galicia.

En cuarto e quinto lugar deste ranking, cun peso que non alcanza o 6%, sitúanse as exportacións do grupo de metais e as súas manufacturas e de caldeiras, maquinaria e material eléctrico. En ambos os casos a factura de 2016 superou os 1000 millóns de euros, pero tamén ambos foron dos poucos grupos galegos nos que descendeu o valor do seu comercio con respecto a 2015. Nos metais e as súas manufacturas, Galicia vende, sobre todo, ferro, aluminio e as manufacturas de ambos. A caída nas exportacións debeuse ás menores vendas do grupo de aluminio nos seus tres principais mercados: Portugal, Francia e Alemaña. Como se sabe, o produto procede na súa maior parte do norte da provincia de Lugo. Pola súa banda, a dinámica do ferro e as súas manufacturas foi máis positiva. As estatísticas reflicten, sobre todo, as vendas da empresa de Narón Megasa que, tras a compra dunha empresa pública portuguesa, mantén unha relación comercial co país luso moi intensa. Neste tipo de produtos, o segundo mercado continúa sendo Alxeria, aínda que os resultados de 2016 foron peores que os de 2015. En 2016 aprecíase un aumento significativo do comercio con Bélxica e Estados Unidos.

En canto ao grupo de caldeiras, maquinaria e material eléctrico as súas exportacións caeron un 17,3%. Nas vendas galegas, cunha ampla variedade de produtos, predominan elementos propios do sector da automoción que, de se incluíren neste grupo, faría máis líder o material de transporte.

En sexto lugar do ranking figura un grupo de bens con pouco impacto na economía de Galicia e cuxa volatilidade nos prezos propiciou unha caída no valor do exportado nun 8,5%. Referímonos principalmente ás transaccións de petróleo da refinería da Coruña. En 2016 dirixíronse, sobre todo, a Estados Unidos, pero tamén aos Países Baixos e Portugal.

O peso relativo dos restantes grupos non alcanza o 4% do valor exportado total. No contexto xeral do comercio externo galego, a súa importancia relativa

é baixa, aínda que iso non debe ocultar a existencia de transaccións de certa tradición na base industrial galega e que proporcionan actividade económica nos lugares nos que se xeran. Destacamos sobre todo dous, por unha banda, dentro do grupo de alimentación, cabe destacar as conservas de peixe, cun excelente comportamento en 2016, xa que as exportacións creceron un 10,9% alcanzando os 567,4 millóns de euros e pola outra, a industria da pedra natural (granito e xisto) cuxa factura case alcanzou os 300 millóns de euros, cun incremento do 8,6% na pedra e dun 2,1% no xisto.

Xa indicabamos que as importacións galegas se concentraban nos mesmos grupos que máis exportaban. Material de transporte e téxtil-confección tamén lideran o fluxo importador, aínda que a primacía dos produtos do sector do transporte é evidente. Lémbrese que hai tan só catro anos, en 2013, a importación de minerais e combustibles era a que ocupaba o primeiro lugar no ranking galego. A factura en 2016 deste último grupo de bens (1.884,8 millóns de euros) é menos da metade da aboada en 2013. Non debe estrañar unha recuperación neste grupo de bens e que volvan alcanzar o peso relativo de hai uns anos.

O crecemento dun 13% do valor do importado no grupo material de transporte fai que case represente o 30% do total. Así, Galicia compra ao estranxeiro, sobre todo, bens do sector da automoción en dúas vertentes, coches terminados e compoñentes, cunha procedencia moi maioritaria de Francia (81,3%), aínda que tamén teñen relevancia as compras a Portugal (5,8%) e Eslovaquia (4,1%). A lóxica preocupación polas deslocalizacións e as novas instalacións da industria de compoñentes no norte de Portugal a costa do sur de Galicia lévanos a pescudar como evolucionaron as transaccións de bens que fabrican nos últimos anos. Pois ben, no que se refire ás compras galegas a Portugal de partes e accesorios de vehículos, os resultados de 2016 (114,4 millóns de euros) son mellores que os de 2015 (92,1 millóns de euros), pero distan moito dos que se lograban antes da crise (en 2008, 227,1 millóns de euros). Non sucede o mesmo coas importacións galegas de automóviles de turismo, produto que de ter un valor case irrelevante ata 2013, creceu significativamente nos tres últimos anos (38,7 millóns de euros en 2014, 63,7 millóns en 2015 e 55,4 millóns de 2016). En canto a Francia, a compra de compoñentes (á marxe da súa procedencia última) acelerouse espectacularmente. De importar 1.871,2 millóns de euros en 2015, pasouse a 2.342,9 millóns en 2016, o que supón un incremento do 25,2%.

Na traxectoria da automoción pode tamén resultar preocupante para a economía galega o recorte no saldo comercial que se produciu nos últimos anos no sector, en especial, en 2016. En 2013 a diferenza entre o que se exportaba e importaba desde Galicia era de 2.831,6 millóns de euros. En 2016 o saldo reduciuse ata os 754,6 millóns de euros. Estas cifras, nunha actividade fortemente internacionalizada, parecen suxerir unha perda relativa de mercado da industria de compoñentes españolas a costa dun maior peso das empresas estranxeiras. Iso confírmao o saldo do grupo de partes e accesorios de vehículos automóbiles, un déficit de 2.054,39 millóns de euros, o dobre do existente hai tres anos.

Pola súa banda, o sector téxtil-confección mostrou un elevado superávit comercial xa que o seu peso relativo na estrutura das importacións galegas é moi inferior ao que tiña nas exportacións. Neste grupo de bens, pese á importancia dos provedores estranxeiros, Galicia vende, en valor, máis do dobre do que compra (a súa taxa de cobertura é de 247,6%). O saldo comercial é positivo

tanto nas transaccións das pezas de punto (1.021,9 millóns de euros) como nas que non son de punto (2.171,5 millóns de euros). Por países, Portugal é, con diferenza, o principal provedor galego de pezas, a gran distancia, sitúanse Turquía, China, Bangladesh e Pakistán. En canto ás pezas de vestir que non son de punto, Turquía é o principal provedor, e tamén a certa distancia séguenlle Portugal, China e Marrocos.

Grazas a un incremento do 13,4%, o grupo de animais, peixes e moluscos, leite e ovos ocupa o terceiro lugar nas importacións debido ao comportamento dos produtos da pesca, conxunto de bens que absorbían, como xa indicamos, case o 95% do valor total do grupo. As transaccións aumentaron en 2016 debido ao incremento das capturas nos caladoiros máis importantes: Argentina, Portugal, Namibia e Illas Malvinas.

A compra de combustibles minerais quedou relegada, como xa indicamos anteriormente, á cuarta posición importadora tras unha caída do 23,3% no valor do comercializado (recordemos que en volume o descenso foi do 6,5%). México volveu ser, en 2016, o principal provedor de cru, seguido por Libia, Alxeria e Rusia. Indonesia é o principal importador de carbón.

En canto aos restantes grupos, cabe subliñar, do mesmo xeito que nas exportacións, a importancia relativa de metais e as súas manufacturas e o de caldeiras, maquinaria e material eléctrico. Este último sufriu un retroceso dun 19%, explicable polas menores compras a Alemaña, China e Italia.

Tras estes cinco grupos, os restantes, salvo a alimentación, non superaban o 3% do valor importado total. O seu peso é tan baixo que no contexto global apenas si teñen importancia. En alimentación rexistrouse un leve descenso debido, sobre todo, ás estratexias de compra das conserveiras galegas das súas plantas instaladas en Ecuador, Guatemala ou O Salvador.

Nivel tecnolóxico dos bens que se comercian

A evolución do nivel tecnolóxico dos bens comercializados é un indicador indirecto da industria galega sobre a súa capacidade para xerar con éxito produtos máis sofisticados en canto precisan dun maior contido tecnolóxico, e tamén permite intuír si se incorporan aos procesos produtivos bens intermedios ou equipo capital cunha maior dotación tecnolóxica.

Esta breve análise tamén permite comprobar que se a crise económica, que, como se comprobou no anterior capítulo deste informe, afectou con especial virulencia ao sector industrial, servise de catarses para que emerxese a fabricación de novos bens cun contido tecnolóxico diferente aos que se fabricaban antes da crise.

Un inconveniente que afecta á resposta das cuestións suscitadas é a caracterización dos bens en función da tecnoloxía que incorporan. No noso caso este inconveniente agrávase ante a necesaria agregación de produtos moi diversos. Como xa se fixo nos informes anteriores, óptase pola clasificación de niveis tecnolóxicos elaborada por Eurostat e adaptada á CNAE-2009. Ademais da arbitrariedade que sempre implica clasificar un aspecto de tanta complexidade como é este, en cada un dos catro grupos (tecnoloxía alta, media-alta, media-baixa e baixa) inclúense necesariamente produtos con tecnoloxía de fabricación

Cadro 5**Evolución do comercio externo en Galicia de produtos da industria manufactureira por nivel tecnolóxico (en millóns de euros)**

Nivel tecnolóxico		Exportacións		Importacións	
		2008	2016*	2008	2016*
	Denominación				
Alto	21 Fabricación de produtos farmacéuticos	82,6	39,7	395,0	57,1
	26 Fabricación de produtos informáticos, electrónicos e ópticos	52,9	107,8	188,6	157,9
	303 Construción aeronáutica e espacial	0,4	8,5	2,3	72,9
	Total do nivel tecnolóxico alto	135,8	155,9	585,9	287,9
	% sobre o total	0,9	0,8	5,0	2,2
Medio-Alto	20 Industria química	328,7	700,6	542,2	456,2
	254 Fabricación de armas e municións	1,3	0,1	0,6	0,9
	27 Fabricación de material e equipo eléctrico	661,2	493,7	482,9	222,2
	28 Fabricación de maquinaria e equipo	335,6	507,0	514,7	555,5
	29 Fabricación de vehículos de motor	5.821,2	5.303,5	2.604,8	4.556,0
	302 Fabricación de locomotoras e material ferroviario	0,1	4,1	3,7	0,1
	304 Fabricación de vehículos militares	0,0	0,0	0,0	0,0
	309 Fabricación doutro material de transporte	5,8	1,7	21,7	12,6
	325 Fabricación de instrumentos e subministracións médicas e odontolóxicas	4,2	10,3	8,7	21,9
	Total do nivel tecnolóxico medio-alto	7.158,2	7.020,9	4.179,3	5.825,4
% sobre o total	48,1	36,6	35,7	44,2	
Medio-Baixo	182 Reprodución de soportes gravados	0,0	0,0	0,0	0,0
	19 Coquerías e refino de petróleo	548,6	695,1	630,6	191,0
	22 Fabricación de produtos de caucho e plástico	118,0	214,8	198,4	228,6
	23 Fabricación doutros produtos minerais non metálicos	337,0	432,5	149,7	72,5
	24 Metalurxia; produtos de ferro, aceiro e ferroaleacións	970,1	873,9	1.374,4	860,8
	25 Fabricación de produtos metálicos excepto maquinaria e equipo (agás 254)	201,9	350,0	265,0	286,7
	301 Construción naval	164,4	274,3	57,9	5,6
	33 Reparación e instalación de maquinaria e equipo	0,0	0,0	0,0	0,0
	Total do nivel tecnolóxico medio-baixo	2.340,0	2.840,6	2.676,1	1.645,3
% sobre o total	15,7	14,8	22,9	12,5	

[Continúa] ►

Cadro 5 (continuación)**Evolución do comercio externo en Galicia por nivel tecnolóxico** (en millóns de euros)

Nivel tecnolóxico		Exportacións		Importacións	
		2008	2016*	2008	2016*
	Denominación				
	10 Industria da alimentación	1.580,2	2.325,4	1.720,2	2.635,1
	11 Fabricación de bebidas	31,7	62,0	12,4	35,3
	12 Industria do tabaco	0,2	3,0	0,0	0,0
	13 Industria téxtil	303,0	494,3	405,3	529,1
	14 Confección de pezas de vestir	2.288,5	4.880,0	1.387,2	1.622,4
	15 Industria do coiro e do calzado	267,9	541,0	70,7	129,5
Baixo	16 Industria da madeira e do corcho	332,8	342,7	266,3	90,9
	17 Industria do papel	303,2	262,1	166,1	166,4
	181 Artes gráficas	0,8	0,4	0,1	0,1
	31 Fabricación de mobles	71,0	185,5	171,6	143,5
	32 Outras industrias manufactureiras (agás 325)	66,1	54,1	56,1	56,0
	Total do nivel tecnolóxico baixo	5.245,3	9.150,4	4.256,0	5.408,3
	% sobre o total	35,3	47,7	36,4	41,1
	Total	14.879,3	19.167,9	11.697,2	13.166,9

* Datos provisionais.

Fonte: DataComex. Ministerio de Economía, Industria e Competitividade.

e deseño moi diversa. É obvio, por outra banda, que neste epígrafe se analiza exclusivamente o comercio de bens proveniente da industria manufactureira.

Desde o ángulo dos produtos que se exportan, tras unha somera observación do que se comercializaba no estranxeiro en 2016 con respecto a 2008, conclúese que o incremento do comercio se debeu a unha concentración das vendas en produtos caracterizados como de tecnoloxía baixa, a costa dunha perda, non só en termos relativos, senón tamén en valores absolutos, do conxunto de bens de tecnoloxía media-alta, produtos que en 2008 case representaban a metade do exportado por Galicia. Constátase, así mesmo, o escaso peso na estrutura exportadora dos bens de tecnoloxía media-baixa e tamén a práctica inexistencia de exportacións de produtos de tecnoloxía considerada como alta, tanto antes como despois da crise.

Obviamente, a concentración do comercio en poucos sectores e a súa evolución nos últimos anos, xa comentada anteriormente, explica o actual predominio do comercio de bens de tecnoloxía baixa. O notable desenvolvemento do comercio téxtil-confección (as súas cifras en 2016 duplican as de 2008), xunto cun moderado crecemento da industria alimentaria (un dos poucos sectores que aguantou sen desacelerarse os embates da crise), supuxeron un cambio na orientación tecnolóxica dos bens que se exportan, en principio a peor, xa que se pasa dun predominio de bens de tecnoloxía media-alta a baixa, aínda que cabería matizar as peculiaridades, en canto a deseño e novos produtos, na confección e a alimentación. En resumo, o freo na venda de automóviles e a

aceleración na de pezas de vestir é o que explica xenericamente este cambio no nivel tecnolóxico das exportacións.

Cunha maior concreción, os tres conxuntos de produtos caracterizados de tecnoloxía alta que en Galicia non alcanzaban a representar o 1% da exportación total tiveron desde 2008 a 2016 unha evolución dispar. Afundíronse as vendas no estranxeiro dos produtos farmacéuticos, sector que ten unha certa relevancia no sur de Galicia; aumentou, aínda que con moita modestia, a fabricación de produtos informáticos, electrónicos e ópticos e detectáronse avances na incipiente industria aeronáutica, aínda moi lonxe de alcanzar cifras de exportación significativas.

En canto aos bens de tecnoloxía media-alta, os resultados están totalmente determinados polo sector do automóbil. Non son cuantitativamente tan relevantes, pero si é de interese subliñar a dinámica positiva do sector químico, xa que logrou duplicar en 2016, con respecto a 2008, as súas vendas no exterior. Esta actividade, que xa factura no estranxeiro 700 millóns de euros, está medrando grazas á incorporación de novas empresas de gran contido tecnolóxico. De manterse esta dinámica, pode alcanzar unha dimensión máis determinante en poucos anos. Tamén se incrementou o comercio do grupo de fabricación de maquinaria e equipo, aínda que a unha taxa inferior á do sector químico.

O peso dos bens catalogados como de tecnoloxía media-baixa mantívose, tanto en 2008 como en 2016, en torno ao 15%. A clave para o seu futuro está na evolución da metalúrxica e dos produtos minerais non metálicos, moi condicionada pola traxectoria internacional das empresas cunha certa dimensión que operan en Galicia. Tamén será determinante neste grupo de bens o comportamento do sector naval. A evolución desta actividade, historicamente fundamental na explicación do desenvolvemento industrial galego, condicionará o comercio neste grupo. A especialización galega nesta industria de síntese esixe a fabricación de embarcacións cun contido tecnolóxico non alcanzable por aqueles países que compiten no comercio mundial con produtos estandarizados intensivos en man de obra pouco cualificada.

Para rematar, nos bens de tecnoloxía baixa, onde en 2016 se concentraban as exportacións galegas (este grupo pasou de representar o 35,3% en 2008 ao 47,7% en 2016), ademais do peso da confección e da industria alimentaria, cabe indicar o estancamento que se observa no sector da madeira, que non acaba de consolidar os seus mercados no estranxeiro malia ser a principal actividade na que Galicia está especializada con respecto ao conxunto da produción industrial española.

As características tecnolóxicas dos bens importados non son coincidentes cos exportados. O forte peso relativo de compoñentes da automoción, con cifras de importación que en 2016 dobraban as de 2008, supuxo que primase a adquisición de bens catalogados como de tecnoloxía media-alta fronte ao resto. Non obstante, a diferenza porcentual con respecto á compra de bens de tecnoloxía baixa é escasa (un 44,2% fronte a un 41,1%), porcentaxe explicable máis pola industria da alimentación que pola da confección de pezas de vestir, aínda que, en todo caso, os dous conxuntos de produtos son os que predominan neste grupo tecnolóxico.

Nos dous restantes grupos, como ocorría nas exportacións, o peso relativo foi moi baixo. Con respecto a 2008, descendeu a compra de bens catalogados

como de tecnoloxía alta debido á gran caída na adquisición de produtos farmacéuticos e tamén a unha menor compra de bens electrónicos. Iso non puido ser contrarrestado por unha maior provisión de bens no estranxeiro da industria aeronáutica, cun crecemento relativo moi alto, pero moi pequeno en valor absoluto (pasouse de adquirir bens por valor de 2,3 millóns de euros en 2008 a 72,9 millóns en 2016). O outro grupo, o de tecnoloxía media-baixa, perdeu en 2016 10,4 puntos con respecto á estrutura das importacións en 2008. A causa principal está nas transaccións do sector metalúrxico que descendieron notablemente.

Traxectoria dos índices de comercio exterior

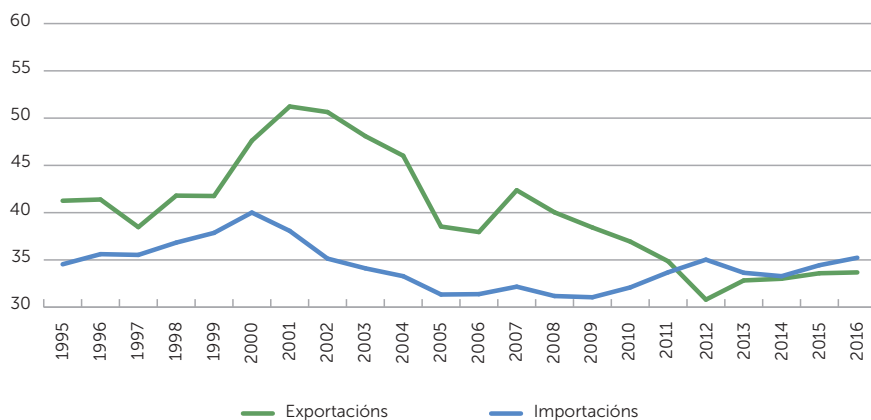
Tras o xa comentado, son evidentes dous factores estruturais do comercio exterior galego. Por unha banda o seu elevado grao de concentración, xa que moi poucos grupos de bens acaparan unha porcentaxe moi elevada das exportacións e importacións totais e, polo outro, obsérvase unha coincidencia entre os dous fluxos de comercio. Os principais grupos de bens exportados son os mesmos que os importados. Iso suxire que predomina o comercio intraindustrial fronte ao interindustrial. Nos anteriores informes tratouse de medir a contía do efecto destas dúas características do comercio galego. En canto á concentración, utilizouse un índice habitual nos estudos dos mercados de oligopolio, o índice de Hirschmann, cuxa confección (sen normalizar) esixe, na nosa análise, que o seu valor poida oscilar entre 100 (máxima concentración) e 10,1 (máxima dispersión). Para a súa elaboración, tomáronse como referencia os 98 capítulos arancelarios. Obviamente, canto maior sexa o grao de desagregación na clasificación que se elixa, a concentración tenderá a ser menor. Os valores obtidos do índice en Galicia para 2016 foron de 33,7 nas exportacións e de 35,2 nas importacións. Estas cifras son, en ambos os casos, lixeiramente superiores ás de 2015, polo que cabe supoñer que o crecemento superior á media nos dous principais capítulos, pezas e complementos de vestir que non son de punto e vehículos automóbiles, elevou o nivel de concentración do comercio galego. Tamén se aprecia como este índice segue sendo superior nas importacións, situación que se iniciou en 2012. Ata entón as exportacións galegas aparecían moito máis concentradas, con diferenzas entre os dous índices, que no período 2001-2004 superaron, a favor do das exportacións, os 12 puntos.

O maior interese deste índice reside na comparación dos seus resultados cos doutros territorios de características similares. No caso español, por exemplo, se se compara co obtido por Castela-León, comunidade na que tamén priman as transaccións da automoción, pero cos restantes capítulos a considerable distancia do que lidera os dous fluxos, os valores dos índices son do 45,7 para as exportacións e de 40,9 para as importacións, ambos moi superiores aos do comercio externo galego. Pola contra, para o conxunto do comercio en España, os valores obtidos co mesmo criterio en 2016 son de 24,2 e de 23,9, respectivamente, moi similares aos de 2015, e que confirman que para economías de maior tamaño os fluxos de comercio adoitan estar máis diversificados.

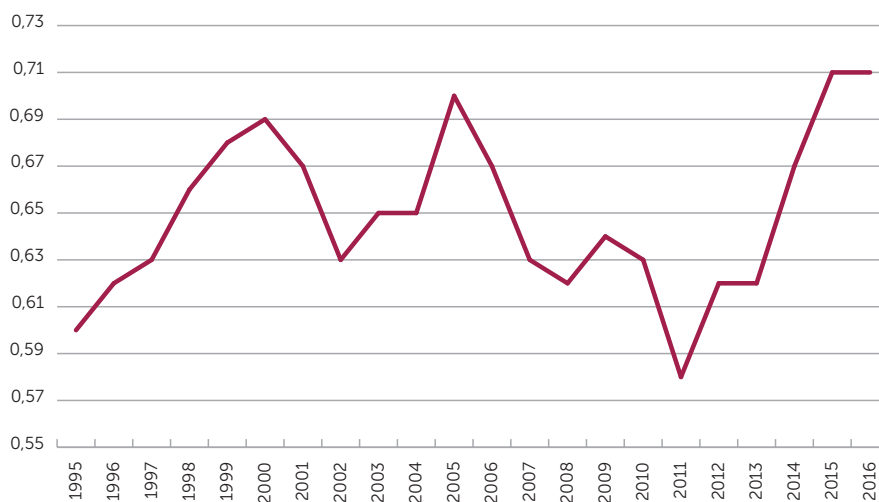
En canto ao comercio intraindustrial, como nos informes precedentes, elixiuse o índice de Grubel e Lloyd sen corrixir como ferramenta de medición.

Gráfico 3**Evolución do índice de concentración do comercio externo galego**

Índice de Hirschmann

Gráfico 4**Evolución do índice de comercio intraindustrial exterior galego**

Índice de Grubel e Lloyd

O seu valor oscila entre 0 e 1. Ao igual que para o índice de concentración, tomáronse os 98 capítulos do arancel. Os valores extremos suxiren que todo o comercio é ou interindustrial (0) ou intraindustrial (1). Desde 2011, en Galicia aprecíase un elevado incremento deste indicador conforme foron aumentando as transaccións dos dous capítulos máis relevantes no noso comercio externo, tanto de exportacións como de importacións. Así, pasouse de ter un

valor en torno ao 58% das transaccións en 2011, a un 71% en 2015. Esta última porcentaxe foi o valor máximo alcanzado desde o inicio da publicación desta serie en 1995. En 2016 o índice estabilizouse no 71%, o que suxire a elevada importancia que ten o comercio dentro do mesmo capítulo arancelario nestes últimos exercicios en Galicia.

Unha vez que se constata a importancia do comercio dentro do mesmo grupo de bens, deberíase coñecer se os produtos que se exportan en cada un deses capítulos son de maior ou menor calidade que os que se importan. Tras o cálculo do índice de valor unitario (cociente entre o valor dunha unidade que se transacciona en exportacións e importacións) apréciase que, en liñas xerais, a calidade das exportacións supera a das importacións. Porén, o feito de relacionar a calidade co peso dos produtos é unha fonte de críticas non exenta de razón.

O destino e orixe do comercio externo galego en 2016

O 75% das exportacións galegas dirixíanse en 2016 á UE e delas, o 60,8% á zona euro. A porcentaxe do comercio cos nosos socios da UE é similar ao alcanzado nos exercicios anteriores. A peculiaridade, con respecto a 2015, é que descendeu en 1,5 puntos o peso do comercio na zona euro mentres que aumentou en dous puntos a porcentaxe do comercio cara a aqueles países da UE que non comparten a moeda común. Iso explícase, sobre todo, polo incremento das exportacións cara ao Reino Unido, país que absorbeu máis da metade do exportado por Galicia ao grupo dos nove países que non se incorporaron á moeda única.

A dependencia das exportacións galegas da zona euro é máis intensa que a do conxunto de España, xa que neste caso o peso relativo do seu comercio é 10 puntos máis baixo. Porén, este peso é moi parecido ao de Galicia nos restantes países da UE. Por todo iso, cómpre subliñar que case un euro de cada dez que España exporta aos nosos socios comunitarios provén de Galicia. Estas cifras, tan altas en comparación co total do comercio externo, permitennos, como xa se facía no informe de 2015, reflexionar sobre a pertinencia de diferenciar, dentro das relacións comerciais co estranxeiro, as que se efectúan con 19 países que comparten unha moeda común e no que as transaccións económicas, polo menos formalmente, non se diferencian das que se poden manter coas restantes comunidades autónomas españolas. Isto, certamente, poderíase ampliar aos intercambios cos restantes socios da UE, nos que ademais de compartir unha política comercial externa común rexe a libre circulación de mercancías. As condicións e esixencias deste comercio son radicalmente diferentes ás do resto do mundo.

Con datos de 2015, a demanda externa galega de mercancías estaba liderada polas compras provenientes das restantes comunidades autónomas, un 43,8% do total (14.720,1 millóns de euros)¹ aínda que esta porcentaxe é moi similar á

¹ Expansión. <http://www.datosmacro.com/comercio/exportaciones/espana-comunidades-autonomas>.

das exportacións dirixidas á UE (42%). Quedaba, por tanto, só o 14,3% (4.808,3 millóns de euros) como o peso que o comercio galego ten fóra dunha área comercial que podería cualificarse como interna.

Máis aló dunha pequena reconfiguración entre a zona euro e o resto da UE, en 2016, a distribución por grandes áreas xeográficas mundiais das exportacións galegas apenas varía con respecto a 2015. Como máximo, apréciase unha caída no peso das transaccións con América que aínda así segue sendo, tras Europa, o principal continente de referencia para Galicia. Vehículos automóbiles, combustibles, barcos e pezas de vestir que non son de punto son os principais produtos adquiridos desde o continente americano en 2016. Cabe destacar a caída no valor do exportado dos dous primeiros tipos de bens e o aumento dos dous últimos, en especial, de barcos e embarcacións (193,6 millóns de euros en 2016 fronte a 52,5 millóns en 2015). Debeuse á entrega a México dun flotel fabricado en Barreiras para Pemex. Esperamos que esta maior contía tamén se manteña en 2017, tras o atraso na entrega dun segundo flotel realizado por Navantia. Esta transacción permitiu que México sexa o segundo país de destino nas exportacións galegas a América, posición que en 2015 ocupaba Arxentina, pero que abandonou para pasar ao cuarto lugar debido a un brusco descenso na exportación de vehículos automóbiles. Non obstante, Estados Unidos seguiu liderando en 2016 o fluxo exportador de Galicia a América, aínda que se detectou un descenso do 7,6%. Á primeira vista, as restricións comerciais que se anuncian tras a vitoria electoral da candidatura de Donald Trump poderían incidir negativamente neste fluxo comercial que adquiriu unha maior dimensión a partir de 2006. Agora ben, hai que considerar que as exportacións se concentran en petróleo o que suxire que obedecen máis ás estratexias de venda de Repsol que á presenza neste mercado de empresas galegas cun volume de facturación significativo. A única excepción é a confección que experimentou un aumento sensible no seu comercio nese último exercicio. O cuarto país no ranking americano foi Chile. As súas exportacións concéntranse nos vehículos automóbiles, capítulo arancelario que en 2016 experimentou un incremento do 34,7%.

As exportacións galegas a África mantivéronse relativamente estancadas desde 2014, ano en que se produciu un descenso elevado nas vendas a este continente debido, sobre todo, ao comportamento dos seus dous capítulos fundamentais: vehículos automóbiles e fundición, ferro e aceiro. En 2013 o valor do exportado destes dous tipos de bens ascendeu a 747,7 millóns de euros, en 2014, a cifra reduciuse á metade, 377,7 millóns e en 2016 tan só foi de 247,7 millóns. Esta caída só foi compensada, nunha pequena parte, polo incremento do comercio de pezas de vestir que non son de punto. A perda de pulo do mercado africano explícase, fundamentalmente, polo acontecido no mercado alxerino. As vendas galegas pasaron de 617,5 millóns de euros en 2013 a 149,7 millóns de euros en 2016 ante a caída nas exportacións dos dous capítulos antes citados. Afortunadamente, o mercado de Marrocos, moi dinámico nestes últimos anos, contrarrestou o efecto negativo de Alxeria que, malia iso, ocupaba no ranking do continente o segundo lugar. As exportacións a Marrocos creceron un 37,4% en 2016 e o seu valor 664,5 millóns de euros supón case o 60% de todo o que se comercia desde Galicia co continente africano. Estas cifras suxiren que a referencia galega en África é este país magrebí, sendo moi escasa a súa capacidade de entrada noutros mercados.

Cadro 6**Evolución do comercio exterior en Galicia e España** (en millóns de euros)

	Exportacións				
	2012	2013	2014	2015	2016*
Galicia					
Zona euro	9.734,7	10.727,0	11.068,1	11.795,2	12.173,4
Resto UE-28	1.561,5	1.830,9	1.747,2	2.320,5	2.862,6
Resto de Europa	1.067,4	1.218,5	1.028,5	1.019,2	1.058,0
África	1.346,3	1.523,9	1.119,5	976,6	1.111,5
América	1.427,8	1.773,2	1.679,8	1.697,7	1.653,9
Asia	863,9	890,2	951,1	958,4	1.048,2
Oceanía	548,4	633,9	88,7	17,1	12,7
Sen determinar	112,8	160,5	126,9	139,3	118,2
Total	16.662,8	18.758,2	17.809,7	18.924,0	20.038,4
España					
Zona euro	113.208,9	115.887,3	120.228,6	125.933,6	131.791,1
Resto UE-28	26.141,7	28.829,1	29.722,5	33.391,9	34.853,5
Resto de Europa	17.281,2	16.408,6	15.319,7	14.240,4	14.519,7
África	15.189,4	16.612,0	16.306,2	16.181,5	16.280,8
América	24.353,2	25.288,8	26.291,4	28.246,9	26.594,3
Asia	18.974,6	20.942,3	22.692,0	23.903,1	23.942,0
Oceanía	2.388,9	2.694,4	1.798,8	1.808,6	1.613,1
Sen determinar	8.576,6	9.151,6	8.222,7	6.088,3	4.935,7
Total	226.114,6	235.814,1	240.581,8	249.794,4	254.530,2
% Galicia/España					
Zona euro	8,6	9,3	9,2	9,4	9,2
Resto UE-28	6,0	6,4	5,9	6,9	8,2
Resto de Europa	6,2	7,4	6,7	7,2	7,3
África	8,9	9,2	6,9	6,0	6,8
América	5,9	7,0	6,4	6,0	6,2
Asia	4,6	4,3	4,2	4,0	4,4
Oceanía	23,0	23,5	4,9	0,9	0,8
Sen determinar	1,3	1,8	1,5	2,3	2,4
Total	7,4	8,0	7,4	7,6	7,9

[Continúa] ▶

Cadro 6 (continuación)**Evolución do comercio exterior en Galicia e España** (en millóns de euros)

	Importacións				
	2012	2013	2014	2015	2016*
Galicia					
Zona euro	6.024,9	6.235,5	7.261,3	7.852,7	8.398,6
Resto UE-28	1.208,3	1.377,9	1.331,0	1.083,7	803,5
Resto de Europa	1.162,9	1.026,3	830,6	830,6	870,3
África	2.482,5	2.008,6	1.439,4	1.578,4	1.508,4
América	2.535,5	2.465,0	2.066,4	1.926,8	1.973,0
Asia	1.504,5	1.324,9	1.404,0	1.741,2	1.920,6
Oceanía	62,6	75,7	42,9	52,5	60,4
Sen determinar	27,7	125,7	37,7	42,6	50,0
Total	15.008,9	14.639,5	14.413,3	15.108,5	15.584,8
España					
Zona euro	105.902,8	105.314,6	114.353,6	122.820,0	124.862,3
Resto UE-28	22.355,5	22.729,5	25.789,0	29.477,9	29.154,2
Resto de Europa	18.058,0	18.300,6	17.427,3	14.952,7	15.109,7
África	27.837,3	28.327,3	28.130,0	23.914,2	20.024,4
América	32.462,7	30.320,6	29.122,7	28.808,1	28.307,8
Asia	47.667,5	44.065,2	47.511,4	51.974,1	53.189,9
Oceanía	887,0	665,5	888,8	765,7	776,7
Sen determinar	2.774,8	2.623,4	2.333,7	2.059,7	1.859,2
Total	257.945,6	252.346,8	265.556,6	274.772,3	273.284,2
% Galicia/España					
Zona euro	5,7	5,9	6,3	6,4	6,7
Resto UE-28	5,4	6,1	5,2	3,7	2,8
Resto de Europa	6,4	5,6	4,8	5,6	5,8
África	8,9	7,1	5,1	6,6	7,5
América	7,8	8,1	7,1	6,7	7,0
Asia	3,2	3,0	3,0	3,4	3,6
Oceanía	7,1	11,4	4,8	6,9	7,8
Sen determinar	1,0	4,8	1,6	2,1	2,7
Total	5,8	5,8	5,4	5,5	5,7

* Datos provisionais.

Fonte: DataComex. Ministerio de Economía, Industria e Competitividade.

O comercio con Asia case alcanzou en 2016 a mesma dimensión que o de África, coa diferenza de que se foi incrementando paulatinamente nos últimos anos. Aínda que só representa o 5,2% das exportacións totais, en 2016 conseguiu superar a barreira dos 1000 millóns de euros. China é, con diferenza, o país de referencia do mercado galego. As súas vendas duplican as do segundo país, Israel. Neste exercicio as exportacións galegas a China caeron un 6,2% debido a unha menor venda de automóbiles, produtos da pesca e pezas de vestir de punto. Dos capítulos arancelarios con maior peso, o único que creceu foi a confección de pezas que non son de punto. Estes últimos artigos son agora a referencia principal galega do comercio con este país asiático.

A venda de coches a Israel consolida o Estado xudeu como o segundo cliente galego no continente asiático. É un mercado emerxente que en 2016 creceu un 18,6%. Porén, con máis tradición e cunha maior diversificación nos produtos exportados figura, en terceiro lugar, o mercado xaponés. As vendas galegas ascenderon a 96,5 millóns de euros, un 12,4% máis que en 2015 e compóñense de pezas de vestir, carne de porcino, vehículos automóbiles e peixes. Emiratos Árabes Unidos alcanza o cuarto lugar no ranking asiático debido á importancia do comercio de pezas de vestir.

Esperando a consolidación das expectativas sobre novos contratos de Navantia en Australia, o comercio galego con Oceanía, tras a venda dos buques de guerra á mariña australiana hai uns anos, volveuse irrelevante, xa que tan só foi de 12,7 millóns de euros.

As importacións que recibe Galicia, en parte condicionadas polo peso dos combustibles minerais, non están tan concentradas na Unión Europea como as exportacións. Aínda así o 59,1% do valor total importado en 2016 procedeu dos países comunitarios dos que o 53,9% do total correspondían á zona euro. A entrada en Galicia de bens procedentes do estranxeiro, que coa recuperación económica foi crescendo, non experimentou cambios substanciais en canto aos grandes territorios de procedencia. No continente europeo apréciase unha caída significativa, un 25,9%, nas importacións procedentes de países da UE que non comparten o euro, debido, sobre todo, a que se deixou de comprar combustible ao Reino Unido. A factura con este país caeu en 210,8 millóns de euros. Esta evolución negativa, contrarrestouse cos incrementos observados na zona euro, cuxo crecemento do 6,9% se debeu, sobre todo, ás maiores compras de compoñentes de automoción. Tamén se observou unha alza nas importacións procedentes do resto de Europa, un 4,8%, que se concretou nunha maior entrada de pezas de vestir que non son de punto.

Nos restantes continentes destaca o feito de que se importan a Galicia bens por un valor total similar tanto de América como de Asia (un 12,7% e un 12,3% do total respectivamente), se ben, mentres en América o valor do importado é moi inferior ao alcanzado nos primeiros anos desta década, en Asia mantívose unha traxectoria ascendente. En canto a América, o fluxo importador en 2016 foi similar ao de 2015. Catro capítulos arancelarios son os que absorben estas compras. O seu comportamento foi moi desigual, de tal xeito que os descensos duns se contrarrestaron polos incrementos dos outros. Acelerouse a importación dos produtos da pesca e dos residuos da industria alimentaria (destaca a extracción do aceite de soia desde Arxentina), o que contrarrestou a caída do valor dos combustibles procedentes de México e a importación de conservas

de peixe.

En 2016 observouse un incremento dun 10,3% das importacións a Asia, o que sitúa o valor desta variable en case 2000 millóns de euros. O comercio con China absorbeu o 38,7% do importado desde este continente e este país consolídase como referente en Galicia ao crecer o comercio un 7,3%. China estase a converter nun dos mercados relevantes para o desenvolvemento da economía galega. En 2016 ocupou o terceiro lugar en canto a territorios de procedencia das importacións tras Francia e Portugal. Os bens comprados son de moi diverso tipo aínda que destacan as pezas de vestir, os produtos da pesca e os aparellos e materiais eléctricos. Tras China sitúase Indonesia, curiosamente, non grazas á evolución das transaccións de combustibles minerais, cuxo valor diminuíu, senón ao espectacular incremento observado na compra de aceite de palma. Séguelle Xapón, cun elevado dinamismo ao incrementaren o 38,6% as importacións galegas concentradas nos vehículos automóbiles e en máquinas e aparellos mecánicos e eléctricos. En cuarto lugar sitúase India cun aumento dun 19,1% nas vendas a Galicia, que se concentran en moluscos e pezas de vestir.

En suma, Asia estase convertendo, tras Europa, no continente de referencia das importacións galegas a costa de América, pero, sobre todo, de África. Neste último territorio está languidecendo un mercado no que en 2016 se compraron bens por un valor inferior en case 1000 millóns de euros ás importacións de 2012. Este brusco descenso explícase case exclusivamente pola menor importación de combustibles minerais procedentes de Libia, Alxeria e Nixeria.

Como ocorreu co fluxo de exportacións, o comercio con Oceanía só representou o 0,4% do total importado polo que a súa importancia no contexto xeral é mínima.

O feito de que as exportacións galegas miran abrumadoramente cara á UE

Cadro 7

Estrutura espacial do comercio exterior de Galicia

Principais países de procedencia e destino dos intercambios

	2015		2016*		TVI (%)
	Millóns de euros	TVI (%)	Millóns de euros	TVI (%)	
Exportacións					
Francia	4.932,3	26,1	3.853,3	19,2	-21,9
Portugal	2.388,6	12,6	2.547,3	12,7	6,6
Italia	1.538,7	8,1	1.846,0	9,2	20,0
Reino Unido	1.107,4	5,9	1.575,0	7,9	42,2
Alemaña	999,3	5,3	1.406,0	7,0	40,7
Países Baixos	726,2	3,8	797,2	4,0	9,8
Bélxica	341,2	1,8	678,6	3,4	98,9
Marrocos	483,5	2,6	664,5	3,3	37,4
Estados Unidos	613,8	3,2	567,1	2,8	-7,6
Turquía	488,7	2,6	512,7	2,6	4,9
Polonia	507,7	2,7	489,2	2,4	-3,6
México	247,8	1,3	424,5	2,1	71,3
Grecia	301,7	1,6	299,6	1,5	-0,7
Resto de países	4.247,0	22,4	4.377,3	21,8	3,1
Total	18.924,0	100,0	20.038,4	100,0	5,9
Importacións					
Francia	3.246,0	21,5	4.368,7	28,0	34,6
Portugal	1.886,2	12,5	1.925,0	12,4	2,1
China	691,6	4,6	742,4	4,8	7,3
Italia	636,6	4,2	670,5	4,3	5,3
Alemaña	571,8	3,8	579,8	3,7	1,4
México	742,1	4,9	483,5	3,1	-34,9
Turquía	678,3	4,5	469,8	3,0	-30,7
Indonesia	380,6	2,5	332,4	2,1	-12,7
Argentina	251,0	1,7	323,6	2,1	28,9
Marrocos	286,8	1,9	320,3	2,1	11,7
Estados Unidos	272,9	1,8	300,1	1,9	9,9
Países Baixos	295,2	2,0	290,9	1,9	-1,5
Reino Unido	474,4	3,1	267,5	1,7	-43,6
Resto de países	4.695,2	31,1	4.510,6	28,9	-3,9
Total	15.108,5	100,0	15.584,8	100,0	3,2

* Datos provisionais.

Fonte: DataComex. Ministerio de Economía, Industria e Competitividade.

reflic-tese na clasificación dos principais países aos que se dirixe o comercio. Entre os dez primeiros de 2016, sete son estados comunitarios. Os tres restantes son Marrocos, Estados Unidos e Turquía. O primeiro país latinoamericano é, como xa indicamos, México e ocupa o doceavo lugar.

Francia, Portugal, Italia, Reino Unido e Alemaña son, por esta orde, os principais clientes galegos a considerable distancia doutros territorios. Francia e Portugal levan décadas liderando este ranking. En 2016 o descenso dun 21,9% das exportacións a Francia motivou que o seu peso relativo non fose tan abafador como nos exercicios anteriores. Neste exercicio tamén é destacable o incremento nun 6,6% do comercio con Portugal, aceleración que marca a cifra máis elevada (2.547,3 millóns de euros) desde 1995, ano en que se comezaron a elaborar estas estatísticas.

Como xa se indicou, as importacións non están tan concentradas na UE e proba diso é que entre os dez principais países de orixe en 2016 só catro son estados comunitarios. As compras de compoñentes da automoción permiten que Francia absorba o 28% do importado por Galicia e, se se suman as mercancías procedentes de Portugal, a porcentaxe acumulada excedería o 40%. Neste fluxo, o máis relevante é o ascenso das transaccións con China, país que logra situarse por enriba de Italia e Alemaña, e a recuperación do comercio con Arxentina e Marrocos. Tamén se fixo notar a caída nun 43,6% do valor do importado por Galicia procedente do Reino Unido ante o brusco freo, xa descrito, da adquisición de combustibles minerais.

O comercio externo galego en 2016 con catro países: Francia, Portugal, Italia e Reino Unido

O comercio con Francia representou en 2016 o 19,2% do total exportado por Galicia. A caída con respecto a 2015 de máis de 1000 millóns de euros supuxo a perda de sete puntos no peso relativo total e que a cifra alcanzada, 3.853,3 millóns de euros, fose a máis baixa desde 2004. Este descenso debeuse a unha menor saída de vehículos automóbiles desde a plataforma de Vigo aos centros loxísticos galos. A importancia destes produtos minimiza as restantes transaccións, aínda que cómpre destacar o incremento das exportacións na confección de pezas de vestir e en aluminio e as súas manufacturas. En contraste, no fluxo importador produciuse a situación contraria. Superou con folgura os 4000 millóns de euros e marcou un récord histórico en Galicia. Este crecemento cambiou o saldo comercial que por primeira vez foi deficitario. O sector da automoción, que absorbía o 84,6% das importacións totais, obviamente tamén explica este abrupto incremento. As compras a Francia efectuadas desde Galicia neste tipo de bens duplicaron as de 2012. Por iso, unha boa parte do devir do comercio externo galego, en canto ao seu destino e procedencia, está moi condicionado polas estratexias de distribución e compra do segmento de empresas do sector da automoción, en especial o grupo PSA. Recordemos que outra parte, cada vez máis transcendente, explicase polas estratexias do grupo Inditex. Precisamente, as importacións con Francia complétanse con pezas de vestir, produtos pesqueiros e fundición de ferro e aceiro, fluxos que aumentaron a súa porcentaxe relativa pero cun peso moi baixo ante o predominio da automoción.

Gráfico 5

Evolución do comercio externo galego con Francia (en millóns de euros)

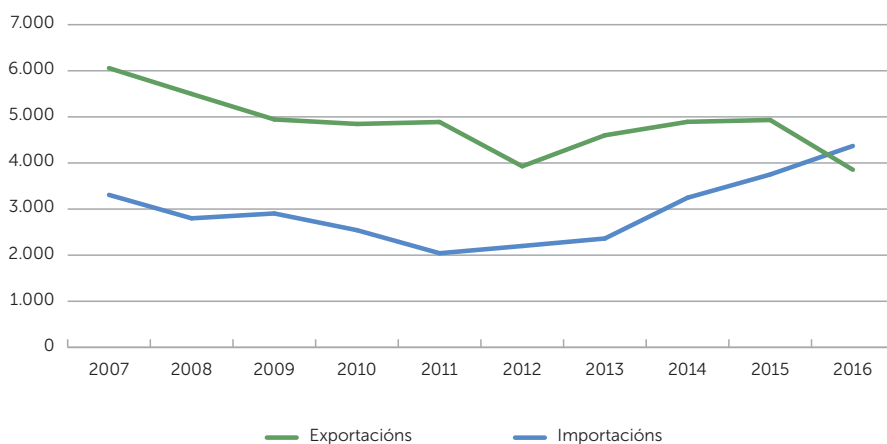
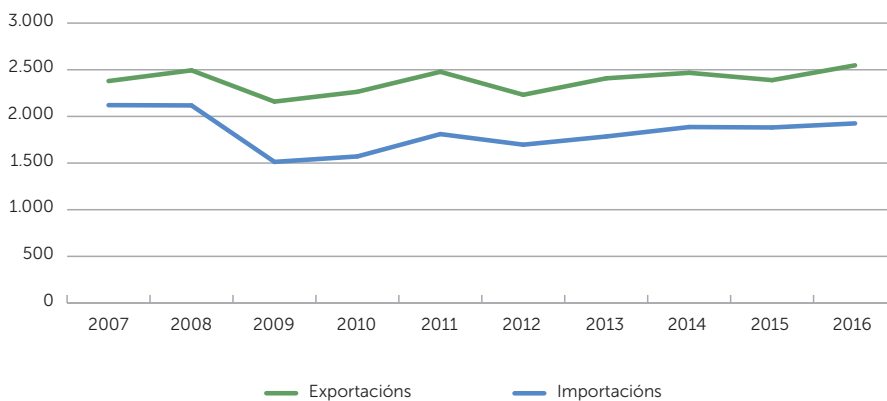
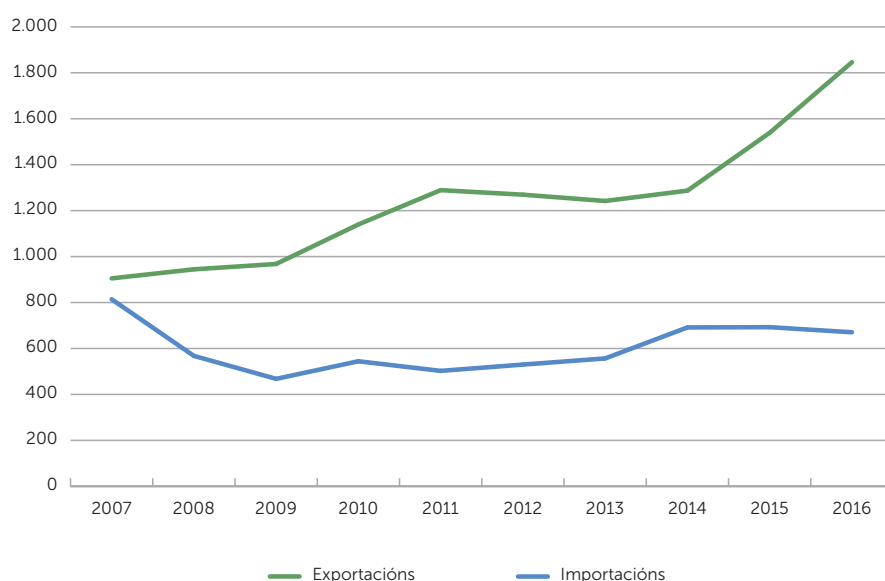

Gráfico 6

Evolución do comercio externo galego con Portugal (en millóns de euros)

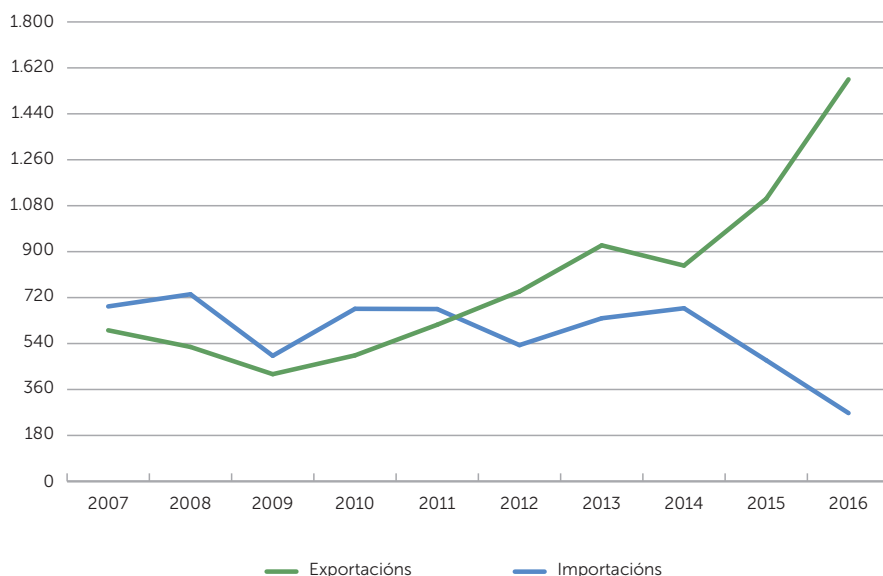
Ao contrario de Francia as exportacións con Portugal mostráronse moi dinámicas en 2016 polo que, ante a relativa estabilización das importacións, incrementouse o superávit comercial galego co país luso. Portugal é o noso segundo cliente, tanto en compras como en vendas, e nos últimos anos parece que están rexurdindo unhas relacións comerciais que empeoraron desde os primeiros anos da crise. A diferenza doutros territorios, o comercio co noso país veciño é moi diverso, aínda que as exportacións son lideradas polo sector pesqueiro, se ben son moi significativas as transaccións de vehículos automóbiles, confección, fundición, ferro e aceiro, madeira e combustibles minerais. En todos eles, salvo a madeira, incrementáronse as vendas con respecto a 2015. O fluxo importador é moi similar ao da exportación en canto a produtos. As cifras seguen

Gráfico 7**Evolución do comercio externo galego con Italia** (en millóns de euros)

sendo inferiores ás do inicio da crise. Está liderado polas pezas de vestir de punto, principal país do mundo en que Galicia se prové deste tipo de produto. A automoción volve ocupar o segundo lugar, seguida pola pesca. En suma, Galicia proveuse, como cabería agardar, de produtos nos que está especializado Portugal, sobre todo dun sector moi tradicional na súa estrutura produtiva, as pezas de punto, e do cada vez máis extenso parque de empresas dedicadas á fabricación de compoñentes da automoción.

Se hai un país de destino das exportacións galegas que se desenvolveu extraordinariamente nos últimos anos, este é Italia. Desde 2007 a 2016 duplicouse o valor do exportado e, ante a estabilización das importacións, o seu superávit comercial disparouse. Así, Italia consolidouse como terceiro estado de destino das exportacións. Pesca, pezas de vestir, vehículos automóbiles e conservas de peixe seguen sendo os principais bens demandados desde o país transalpino. En todos eles incrementáronse as súas exportacións, aínda que o maior aumento observouse en vehículos automóbiles. As vendas totais de bens a Italia case triplican as compras e, aínda así, este país é o cuarto lugar de destino das importacións galegas. Os produtos que se compran non son similares aos que se venden, xa que este comercio está liderado, como en 2015, por maquinaria, en concreto, de aire acondicionado. Ademais, desde Galicia adquirense coches e produtos de cabeceira do sector téxtil (tecidos, la e algodón). Unha característica do comercio español, no seu conxunto, compartida con Italia é o seu carácter intraindustrial, algo que en Galicia non resulta tan evidente.

O incremento do 42,2% no valor do exportado ao Reino Unido desde Galicia en 2016 pon de actualidade o desenvolvemento do comercio galego cara a un Estado que optou por abandonar a Unión Europea. Aínda que por agora

Gráfico 8**Evolución do comercio externo galego con Reino Unido** (en millóns de euros)

se ignora como se articulará, tras a desconexión, a circulación de mercancías, o certo é que nos dous últimos anos o valor do exportado case se duplicou (845,4 millóns de euros en 2014 a 1575 millóns en 2016), situación que suxire a progresiva importancia que para a economía de Galicia ten o Reino Unido, país que se converteu no cuarto destino das exportacións galegas.

Dous terzos do que se vendeu no Reino Unido en 2016 son vehículos automóbiles e pezas de vestir. Iso suxire que, máis aló das cuestións do Brexit, a principal contía exportadora depende do éxito empresarial das empresas localizadas en Galicia na fabricación deste tipo de produtos que acceden, coas súas respectivas estratexias de distribución, ao conxunto do comercio mundial. Excluídos estes dous bens, Galicia exportou ao Reino Unido 542,8 millóns de euros, cifra similar á alcanzada con Estados Unidos ou Turquía, noveno e décimo país no ranking galego. Neste segundo estrato atopámonos, ademais das vendas de combustibles minerais (que obedecería ás canles de distribución da refinería de petróleo), con tres tipos de produtos que si poderían resentirse cun Brexit duro. Son as manufacturas da pedra natural e, máis en concreto, o xisto natural traballado, que actualmente ten o Reino Unido como o seu segundo mercado tras Alemaña; as conservas de peixe, que cunhas vendas en torno aos 40 millóns de euros, foi o seu cuarto mercado tras Italia, Francia e Portugal. En terceiro lugar, non menos importante, son as vendas da industria da madeira, terceiro país en importancia tras Portugal e Francia. Todo iso revela que estamos ante un mercado do máximo interese.

O valor total das importacións, como xa se indicou, seguiu unha traxectoria oposta ao das exportacións. Nos dous últimos anos a súa contía reduciuse nun 60,6%. O seu valor pasou de 678,3 millóns de euros en 2014 a 267,5 millóns en

2016. Esta última cifra é tan só o 17% do total exportado co cal, o superávit comercial galego foi moi elevado. A perda de máis dun 60% en dous anos podería interpretarse como que Galicia, xa antes da inesperada decisión do Brexit, estaba deixando de abastecerse no mercado británico. O que ocorreu na realidade é que Galicia deixou nese período de proveerse de cru procedente do Reino Unido e, ante a dimensión das facturas deste tipo de bens, deu a sensación de que o fluxo importador case se extinguiu. Pero, ao contrario, desde Galicia recíbense do Reino Unido produtos de interese para a súa economía. O principal son os produtos da pesca, dos que xa se deu conta noutro capítulo deste informe, pero tamén cereais, chatarra, aluminio en bruto e maquinaria, materias primas e bens de capital utilizados por determinados sectores económicos.

En definitiva, ábrese en 2017 un período de negociación para articular a saída do Reino Unido da UE e cuxo resultado é relevante para Galicia ante o volume e tipo de comercio existente.

As empresas exportadoras e importadoras en Galicia

Aínda que a facturación no estranxeiro de empresas cunha certa dimensión, referentes desta comunidade autónoma, son as que determinan as características do comercio exterior galego, outras sociedades de menor tamaño instaladas en Galicia están intentando diversificar o seu mercado acudindo a vender ao estranxeiro. Así, o tan comentado proceso de progresiva internacionalización da nosa economía recóllese no feito de que mentres en 2007, antes da crise, eran 4724 o número de sociedades galegas exportadoras, en 2016 son xa 6441. Este aumento reflicte o esforzo por atopar mercados alternativos ante a crise da demanda interna e a necesidade, para sobrevivir, de recorrer ao mercado estranxeiro.

Como cabería agardar, o país ao que máis empresas galegas acoden é Portugal. Factores de proximidade e de coñecemento dese mercado xustificano. En 2016 contabilizábanse 1274 empresas galegas exportando ao país luso. Séguenlle Estados Unidos e Francia, pero sorprendentemente Suíza ocupa o cuarto lugar deste ranking (634 empresas) distribuídas por sectores moi diversos, pero en especial en bebidas. Notemos que no total do exportado, Suíza ocuparía o lugar 28 cun valor de 92,2 millóns de euros.

O aumento do número de empresas exportadoras contrasta co descenso nas importadoras, seguramente motivado polo impacto da crise e as dificultades de supervivencia. En 2007 contabilizábanse 9911 empresas e en 2009

Cadro 8

Número total de empresas galegas exportadoras e importadoras

	2013	2014	2105	2016
Exportadoras	6.383	6.236	6.320	6.441
Importadoras	8.917	9.095	9.403	9.147

Fonte: DataComex. Ministerio de Economía, Industria e Competitividade.

Cadro 9

Número de empresas galegas exportadoras e importadoras por grupos arancelarios

Capítulos	Grupos	Produtos	Importacións				Exportacións			
			2014	2015	2016*	TVI (%) 2016/2015	2014	2015	2016*	TVI (%) 2016/2015
01/05	I	Animais, peixes e moluscos, leite e ovos	743	729	823	12,9	567	583	574	-1,5
06/14	II	Vexetais, froitos, café e sementes	267	228	233	2,2	331	326	320	-1,8
15	III	Graxas e aceites vexetais e animais	52	53	59	11,3	54	47	49	4,3
16/24	IV	Produtos de alimentación	957	986	1.024	3,9	472	472	507	7,4
25/27	V	Minerais e combustibles minerais	220	242	230	-5,0	278	304	304	0,0
28/38	VI	Produtos químicos	726	743	791	6,5	1.431	1.488	1.512	1,6
39/40	VII	Plástico, caucho e as súas manufacturas	818	827	821	-0,7	1.627	1.690	1.693	0,2
41/43	VIII	Peles, coiros e as súas manufacturas	179	178	169	-5,1	522	517	524	1,4
44/46	IX	Madeira e as súas manufacturas	320	342	308	-9,9	388	409	385	-5,9
47/49	X	Pastas papeleiras, papel e edición	518	555	573	3,2	1.092	1.157	1.119	-3,3
50/63	XI	Materias téxtiles e confección	1.194	1.243	1.274	2,5	2.768	2.849	2.797	-1,8
64/67	XII	Calzado, paraugas e sombreiros	218	205	220	7,3	579	594	589	-0,8
68/70	XIII	Produtos da pedra, cemento, cerámica e vidro	517	539	512	-5,0	701	741	721	-2,7
71	XIV	Xoiería	61	79	69	-12,7	318	272	270	-0,7
72/83	XV	Metais e as súas manufacturas, ferramentas	1.575	1.603	1.540	-3,9	2.610	2.683	2.628	-2,0
84/85	XVI	Caldeiras, maquinaria e material eléctrico	1.875	1.989	1.971	-0,9	4.388	4.197	4.041	-3,7
86/89	XVII	Material de transporte	949	975	823	-15,6	958	959	1.061	10,6
90/92	XVIII	Instrumentos de precisión e reloxaía	373	375	383	2,1	1.138	1.212	1.106	-8,7
93	XIX	Armas	-	-	-	-	16	25	13	-48,0
94/96	XX	Mobiliario, artigos de recreo e varios	594	647	622	-3,9	1.358	1.426	1.326	-7,0
97	XXI	Obxectos de arte e non clasificados	13	21	17	-19,0	59	77	73	-5,2
98-99		Non clasificados	1.634	1.571	1.589	1,1	645	1.161	1.214	4,6

* Datos provisionais.

Fonte: DataComex. Ministerio de Economía, Industria e Competitividade.

só eran 7400. Desde entón, con algunha volatilidade, cada vez eran máis as empresas que buscaban proveerse no estranxeiro ata que en 2016 observamos un novo descenso, aínda que, a tenor da evolución da economía, agardemos que sexa conxuntural. É importante sinalar que destas empresas, 3445 xa se provén en China, máis do triplo das sociedades que acudían a este país en 2006. Estes resultados avalan que o terceiro lugar de orixe das importacións galegas é unha referencia para unha multiplicidade de empresarios galegos como lugar de compra de produtos. A China séguenlle, a sensible distancia, Estados Unidos e Portugal.

En canto ao número de empresas segundo o tipo de bens que comercializan no estranxeiro, á marxe da súa dimensión, nas exportacións predominan a de caldeiras e maquinaria e as de metais e as súas manufacturas. Son estas mesmas as que lideran o conxunto de empresas importadoras seguramente motivadas pola súa necesidade de dotarse de bens no exterior ante a dificultade de atopar determinadas subministracións no mercado español. Nesta clasificación tamén é relevante o peso das empresas importadoras e exportadoras nos sectores de alimentación e confección.

O comercio externo galego en 2016 por provincias

Os resultados do comercio galego co estranxeiro en 2016 reforzan a apreciación de que son as provincias da fachada atlántica, A Coruña e Pontevedra, as que están máis conectadas co mercado mundial. De feito, entre ambas absorbían o 92% do total importado e o 92,5% do exportado. O peso de Lugo e Ourense é, neste contexto comparativo, moi baixo. É obvio que se o comercio está especializado en automoción, confección e combustibles, tanto no fluxo importador como no exportador, a actividade na fabricación e distribución do primeiro produto se concentra na provincia de Pontevedra e a do segundo e terceiro, na da Coruña. Por outra banda, a súa evolución condiciona os resultados provinciais, polo que a aceleración no valor das importacións de compoñentes de automoción elevou o peso relativo de Pontevedra neste fluxo, mentres que as maiores exportacións na confección de pezas de vestir incrementou as porcentaxes da provincia da Coruña. O resultado final foi que Pontevedra lidera con claridade as importacións galegas mentres que A Coruña faino coas exportacións, aínda que, neste último caso, a fenda existente entre ambas as provincias é moi pequena. Tamén nos resultados por provincias se observa que o superávit comercial galego se debe, sobre todo, ao comercio que se efectúa desde A Coruña, aínda que a balanza comercial tivo un saldo positivo en todas as provincias salvo en Lugo.

Precisamente os resultados de Lugo foron os peores de Galicia. As súas exportacións caeron un 38,1%, co que o seu peso relativo en Galicia reduciuse á metade (do 6,2% ao 3,6%). Os descensos foron xeneralizados nos máis importantes grupos de bens nos que participa. Destacan as menores exportacións do sector fabricante de bens para a xeración de enerxía eólica (paso de 300,4 millóns de euros en 2015 a 65,9 en 2016). Tamén diminuíron nunha elevada contía as exportacións de aluminio e as súas manufacturas e igualmente non foron bos os resultados nin da madeira nin dos produtos lácteos. En suma, considerando

Cadro 10**Distribución do comercio exterior por provincias**

	Importacións				Exportacións			
	2015		2016*		2015		2016*	
	Millóns de euros	%	Millóns de euros	%	Millóns de euros	%	Millóns de euros	%
A Coruña	6.240,1	41,3	5.973,2	38,3	8.291,1	43,8	9.408,4	47,0
Lugo	856,4	5,7	748,8	4,8	1.174,4	6,2	727,2	3,6
Ourense	455,4	3,0	496,6	3,2	787,7	4,2	788,3	3,9
Pontevedra	7.556,6	50,0	8.366,2	53,7	8.670,9	45,8	9.114,5	45,5
Galicia	15.108,5	100,0	15.584,8	100,0	18.924,0	100,0	20.038,4	100,0

* Datos provisionais.

Fonte: DataComex. Ministerio de Economía, Industria e Competitividade.

a evolución da demanda externa, 2016, non foi un bo exercicio para a industria instalada na provincia de Lugo. Nesta situación tamén se resentiron as importacións. Caeron un 12,6%, cunha menor compra de maquinaria e de materiais do sector eólico que non contrarrestou o incremento de aluminio en bruto nin as maiores importacións de produtos pesqueiros.

Pola súa banda, o comercio externo en Ourense permaneceu estabilizado en 2016 cun peso provincial que non alcanzou, tanto en exportacións como en importacións, o 4% do total galego. O xisto é o produto determinante das exportacións ourensás mentres que as importacións están moi diversificadas. En 2016 o grupo arancelario que liderou o mercado foi o aceite en bruto, produto cun peso moi baixo en 2015.

Comportamento do comercio externo galego no primeiro trimestre de 2017

Nos resultados do comercio externo dos tres primeiros meses de 2017 obsérvanse cambios significativos con respecto a 2016 aínda que haberá que agardar se estas tendencias persisten ao longo do ano. En todo caso, o fluxo de comercio mantén unha traxectoria ascendente coa peculiaridade de que o crecemento das importacións, un 23,4%, superou en algo máis de dez puntos o das exportacións, un 13,3%. Esta nova situación supuxo un descenso no superávit comercial galego, que pasou de 898,4 millóns de euros no primeiro trimestre de 2016 a 642,4 millóns en 2017.

A traxectoria deste primeiro trimestre determina, obviamente, o comportamento dos grupos arancelarios nos que se asenta o comercio externo en Galicia. Nas importacións, salvo o segmento de pezas de vestir que non son de punto, os principais grupos experimentaron incrementos elevados, o que, ademais de suxerir que a maior actividade da economía galega esixiu unha maior provisión de materias primas e bens intermedios, tamén podería indicar unha substitución de provisións españolas por estranxeiras, en especial nas actividades da automoción e a confección. En canto á primeira, as súas importacións incrementáronse un 16,2% nun contexto de caída das exportacións dun 2,6%, o

que propiciou un déficit comercial que, en boa lóxica, debería transformarse en superávit conforme transcorra o ano. En canto á confección, o incremento nun 27,1% das importacións de pezas de punto se contrarresta cun descenso dun 1,9% nas que non son de punto. No entanto, o principal factor explicativo do aumento das importacións foi a adquisición de combustibles minerais que creceu neste trimestre un 112,7%. Tamén se ha de subliñar a evolución de conservas de peixe nas que se observa un incremento do 63,6% nas súas importacións procedentes de lugares nos que as empresas galegas teñen intereses tales como Ecuador, Guatemala e, tamén, China.

O máis moderado crecemento das exportacións debeuse ao descenso nas vendas do sector da automoción. Iso propiciou a que o sector de confección no seu conxunto, ante o aumento das súas exportacións, lograse unha facturación moi similar, o que presaxia que podería chegar a liderar o ranking exportador galego. Neste trimestre o grupo arancelario de materiais téxtiles e confección, cunha exportación de 1356 millóns de euros, xa superaba o capítulo de vehículos automóbiles (1326 millóns). Salvo a caída nas vendas ao estranxeiro do sector da automoción, nos restantes produtos con certo peso no comercio galego, obsérvanse crecementos, algúns tan destacados como o de combustibles minerais, un 176,2%, porcentaxe en consonancia co petróleo en bruto que entrou na factoría coruñesa de Repsol neste trimestre.

En canto ao comercio por países, nas exportacións non se aprecian grandes novidades con respecto a 2016. Francia, Portugal, Italia e Reino Unido seguen sendo os principais clientes. Obsérvase un aumento elevado do comercio con Portugal e Italia, unha estabilización con Francia mentres que caeron as exportacións dirixidas ao Reino Unido. Tamén se consolidan os catro primeiros países de procedencia das importacións, Francia, Portugal, China e Italia. Francia segue acaparando a maior parte das importacións que recibe Galicia, que se incrementa grazas ás compras de compoñentes de automoción. Finalmente, confírmase o papel de China como un dos principais provedores de bens de Galicia.

O investimento estranxeiro directo (IED)

O IED no mundo

No exercicio 2016 os investimentos estranxeiros no mundo descenderon con respecto aos realizados en 2015. A Conferencia das Nacións Unidas sobre Comercio e Desenvolvemento (UNCTAD) estima unha caída dun 1,6%, o que se produce tras o crecemento dun 34% en 2015 (1,77 miles de millóns de dólares) porcentaxe que suxeriu unha notable recuperación tras un ano, 2014, tamén con resultados negativos. Do mesmo xeito que o que está sucedendo co IED que recibe Galicia, a maior parte dese investimento consistiu en reconfiguracións empresariais, ou sexa, adquisicións de empresas xa existentes ou fusionés. Iso implica un impacto económico escaso na economía onde se realiza, xa que en moitas ocasións o que sucede é un mero cambio de titularidade. Non obstante, as reconfiguracións no accionariado poden propiciar estratexias empresariais diferentes moitas veces beneficiosas para os territorios nos que se localiza a produción.

As máis importantes contías de IED emitido proveñen das economías desenvolvidas, pero, en contra do que se podería presupoñer, o destino dese IED tamén son estas economías. Así, a Europa e a América do Norte dirixiuse o 59,1% do IED mundial en 2016. O seu peso relativo aumentou notablemente nos últimos dous anos xa que en 2004 a porcentaxe era do 42,6%. En canto ás economías en desenvolvemento, constátase o afundimento dos investimentos en América Latina e unha caída na entrada de IED en Asia, tras o notable avance de 2015. O continente africano, territorio cara ao cal apenas se dirixe o investimento estranxeiro, volveu ter en 2016 un novo descenso. O IED recibido por África só supuxo o 3,4% do mundial, unha décima menos que en 2015. Doutra banda, o IED tras descender un 33,3% en 2015, no que a UNCTAD considera economías en transición (os países de Europa sudoriental, a antiga Comunidade de Estados Independentes e Xeorxia), experimentou un impulso en 2016.

Na economía mundial, os investimentos no sector primario xa non son tan atractivos como o eran fai uns anos. O IED concentrouse no sector manufactureiro. Se en 2016 o valor deste fluxo foi de 1746 miles de millóns de dólares, o intervalo das proxeccións da UNCTAD para 2017 van desde os 1670 aos 1870 miles de millóns. Por tanto, nesta marxe o IED pode tanto subir como caer. En todo caso, a UNCTAD declárase moderadamente optimista xa que as expectativas sobre un maior crecemento económico no mundo supoñerán maiores beneficios empresariais e un aumento do IED. Así, agarda un investimento en torno aos 1,80 billóns de dólares que podería subir aos 1,85 billóns en 2018, aínda que recoñece que a incerteza política podería impedir este resultado. En todo caso, a recuperación e os cambios nas políticas fiscais poderían favorecer ao IED mundial, cuxas perspectivas son moderadamente optimistas en todos os grandes territorios salvo en América Latina e o Caribe, ante unha evolución das súas variables macroeconómicas moi incerta. No futuro agárdase un maior protagonismo das economías en desenvolvemento, en especial en determinados países asiáticos, e unha estabilización do fluxo nas economías desenvolvidas. Espérase tamén unha melloría en África, continente, como indicamos, con moi baixo peso no IED mundial.

En 2016, o fluxo de IED recibido estaba liderado por Estados Unidos, país que en 2015 desbancaba China e o territorio chinés de Hong Kong, que ocupaban en 2014 o primeiro e segundo lugar. O primeiro posto alcanzouse, segundo a UNCTAD, grazas aos «mega acordos para trasladar o domicilio fiscal de varias multinacionais a xurisdicións cun imposto de sociedades máis baixo e onde non se gravan os ingresos a nivel mundial». En segundo lugar situouse o Reino Unido, país que pasou de recibir 33.000 millóns de dólares a 254 en tan só un ano. Esta singular atracción é significativa no ano da decisión do Brexit. Pola súa banda, Irlanda (en 2014 ocupaba o posto undécimo) tivo un espectacular incremento do IED en 2015 o que se ten que entender como o retorno, tras a forte crise, de empresas que se instalan neste país como unha porta de entrada á UE, aínda que é posible que este elevado investimento se explique por operacións puntuais de grande envergadura. En 2016, este fluxo detívose e Irlanda pasou a ocupar o posto 18 no ranking mundial. En canto ás economías en desenvolvemento e en transición, Brasil caeu do cuarto ao oitavo lugar en 2015, posto que mantén en 2016, e Rusia recuperouse neste exercicio tras non figurar entre os 20 primeiros países en 2015. En canto a España, en 2014 ocupaba o doceavo

Cadro 11**Evolución do investimento estranxeiro directo (IED) no mundo**

A. Miles de millóns de dólares						
	Entradas			Saídas		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Economías desenvolvidas	563	984	1.032	708	1.173	1.044
Economías en desenvolvemento	704	752	646	473	389	383
Economías en transición	57	38	68	73	32	25
Europa	272	566	533	221	666	515
África	71	61	59	28	18	18
Asia oriental e sudoriental	387	445	361	378	293	326
Asia meridional	41	51	54	12	8	6
Asia occidental	31	28	28	23	38	31
América do Norte	231	390	425	353	370	365
América Latina e Caribe	170	165	142	31	31	1
Oceanía	2	2	2	1	1	1
Resto	119	66	142	206	169	189
Total mundial	1.324	1.774	1.746	1.253	1.594	1.452

B. % respecto ao total						
	Entradas			Saídas		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Economías desenvolvidas	42,5	55,5	59,1	56,5	73,6	71,9
Economías en desenvolvemento	53,2	42,4	37,0	37,7	24,4	26,4
Economías en transición	4,3	2,1	3,9	5,8	2,0	1,7
Europa	20,5	31,9	30,5	17,6	41,8	35,5
África	5,4	3,4	3,4	2,2	1,1	1,2
Asia oriental e sudoriental	29,2	25,1	20,7	30,2	18,4	22,5
Asia meridional	3,1	2,9	3,1	1,0	0,5	0,4
Asia occidental	2,3	1,6	1,6	1,8	2,4	2,1
América do Norte	17,4	22,0	24,3	28,2	23,2	25,1
América Latina e Caribe	12,8	9,3	8,1	2,5	1,9	0,1
Oceanía	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Resto	9,0	3,7	8,1	16,4	10,6	13,0
Total mundial	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Fonte: UNCTAD, Informe sobre os investimentos no mundo no 2016.

lugar. A caída do fluxo investidor en 2015 colocouna no posto 24 e, coa recuperación de 2016, situouse no décimo noveno lugar.

En todo caso, o estudo que elabora a consultaría ATKearney, sitúa España entre os 25 países máis importantes con atractivo para o investimento estranxeiro, no lugar 13 en 2016 e no 11 en 2017, nun *ranking* liderado nese ano por Estados Unidos, ao que lle segue Alemaña, China e Reino Unido, país que non parece que perda atractivo para entrada de capital foráneo. Enténdese que a melloría de España débese á súa recuperación económica á que axudaron as súas reformas estruturais e iso malia ser 2016 un ano moi complicado no político. Destaca a recuperación do sector de infraestruturas, tras a crise financeira, e os bos resultados de sectores como enerxía, comercio e finanzas. España está sendo un país moi atractivo para o investimento procedente de Estados Unidos e como exemplo diso e como gran fito de 2016 é a entrada en Gas Natural Fenosa do fondo de investimento americano Global Infrastructure Partners, o cal se fixo co 20% da empresa enerxética, un 10% comprado a Criteria e o outro 10% a Repsol, cun desembolso de 3802 millóns de euros. O outro grande investimento americano en España, citado por ATKearney, é a entrada en Fomento de Construcciones y Contratas, ata agora baixo o control da familia Koplowitz, da inmobiliaria mexicana Carso, propiedade do magnate Carlos Slim. Este empresario mexicano fíxose con Fomento de Construcciones y Contratas (FCC), Cementos Portland e Realía.

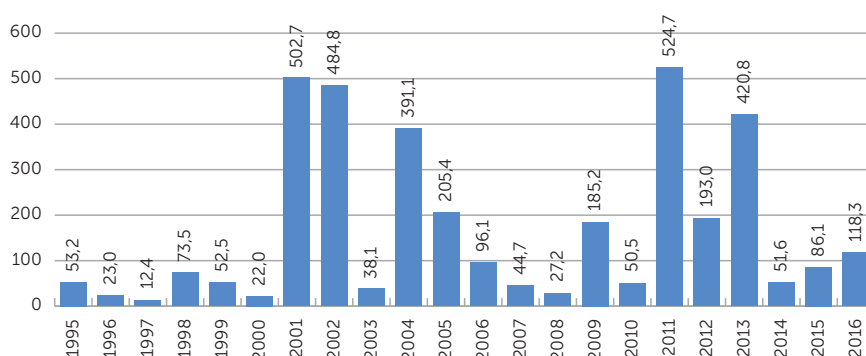
En canto ao IED emitido, Estados Unidos mantiña en 2016 o liderado mundial a gran distancia do agora o segundo inversor, China. Na Unión Europea, Irlanda, Países Baixos, España e Alemaña son os principais emisores de IED o que en parte se debe ao labor de intermediación que poida realizar, sobre todo, os Países Baixos. España ocupaba o noveno lugar, dous postos por enriba do alcanzado en 2015. Nese ano, Estados Unidos foi un dos principais países de destino do IED procedente de España debido aos investimentos de Iberdrola, o que contrasta coas operacións de capital estranxeiro recibido por España en outra gran compañía Gas Natural-Fenosa. En 2016, con todo, é o Reino Unido o país que lidera o ranking da saída de IED español grazas ás operacións dos servizos financeiros. Os intereses de grandes empresas españolas no Reino Unido tales como Santander, Ferrovial, IAG (holding de Aer Lingus, British Airways, Iberia e Vueling), Sabadell, Iberdrola, entre outras, son moi fortes polo que haberá que observar como se verán afectadas tras os resultados das negociacións do Brexit.

O IED recibido declarado no Rexistro de Investimentos Exteriores en Galicia

Galicia pasou de recibir 86,1 millóns de euros de investimento estranxeiro en 2015 a 118,3 millóns en 2016, unha subida do 37,4%, o que no fondo evidencia o raquitismo dun fluxo moi volátil xa que os investimentos puntuais de certa envergadura determinan elevados crecementos no ano que se producen e, consecuentemente, fortes caídas no exercicio seguinte. Esta información publicada pola Secretaria de Estado de Comercio e obtida do Rexistro de Investimentos Exteriores é provisional xa que as sucesivas actualizacións mostran que este rexistro conforme transcorre o tempo e realízanse todas as anotacións pertinentes, é moi cambiante. Para este traballo a información que

Gráfico 9

Evolución do IED recibido por Galicia (en millóns de euros)

se facilita corresponde á segunda estimación sobre o fluxo investidor en 2016. Foi publicada en xuño de 2017 a vez que se facilitaron por primeira vez os investimentos realizados no primeiro trimestre dese exercicio. A tendencia crecente do IED recibido por Galicia nos tres últimos anos mostra unha dinámica positiva no comportamento dunha variable moi controvertida en canto o impacto real que xera na economía galega, xa que a maior parte das operacións seguen sendo a adquisición de empresas xa existentes, o que supón un cambio de titularidade dun empresario ou grupo empresarial galego ou español por outro estranxeiro coa conseguinte perda de decisións da comunidade autónoma. Non obstante, moitas veces a entrada de capital estranxeiro implica a revitalización de sociedades que estaban pasando por dificultades de viabilidade e tamén, a entrada de capital foráneo de determinados lugares permite dar a coñecer a potencialidade da economía galega e ten un efecto de arrastre para o incremento deste fluxo procedente do exterior.

Como xa se indicaba nos informes precedentes as estatísticas que se utilizan provenientes do Rexistro de Investimentos Estranxeiros recollen «o conxunto de operacións que realizan os non residentes na participación de sociedades españolas non cotizadas, unha participación superior ao 10% en sociedades cotizadas, a dotación ou ampliación de sucursais de empresas estranxeiras e investimentos en cooperativas, fundacións ou agrupacións de interese económico no que o capital investido supere os 3.005.060,52 euros».

No conxunto de operacións de entrada e tamén de saída de capital exterior recóllense as operacións de tipo tanto de entidades tenedoras de valores estranxeiros ETVE como as que non o son. En sentido estrito, as primeiras deberían estar excluídas xa que son sociedades instrumentais co obxectivo de manter participacións do mesmo grupo empresarial de sociedades radicadas fóra de España. Constituíronse por motivos fiscais e, polo xeral, non provocan impacto económico nos territorios nos que se localizan. No que se refire ao IED provocan dous tipos de anotacións, unha entrada de capital ao producirse un aumento de capital non residente nunha empresa española e unha saída de capital, en canto unha empresa española adquire activos situados no estranxeiro. No comportamento do IED a incidencia das ETVE en España foi e é relevante, aínda que

non tanto como nos seus inicios, xa que actualmente as vantaxes fiscais non son tan evidentes. En Galicia non houbo operacións de tipo ETVE nos últimos anos, co cal o fluxo investidor tanto con operacións de tipo ETVE como sen elas é o mesmo.

A entrada de capital en España aumentou un 34% en 2016 grazas, sobre todo, ás operacións de ETVE. Se se exclúen estas, a taxa de variación foi moito máis baixa, o 2%. O reparto territorial do IED recibido por España segue concentrándose nas comunidades de Madrid e Cataluña, aínda que a novidade en 2016 é o investimento recibido polo País Vasco, 5.547,2 millóns de euros, cifra que o sitúa no segundo posto en lugar de Cataluña. Iso é ficticio xa que a maior parte destes fondos corresponden a unha operación de tipo ETVE procedente de Alemaña e destinada ao sector da enerxía. Excluídas este tipo de operacións, o investimento no País Vasco sería de 493,7 millóns de euros, cifra moi afastada das alcanzadas por Madrid e Cataluña que acapararían o 68,3% do investimento total. O efecto sede social incide nestes resultados.

Se en 2015, unha operación singular en Asturias colocaba esta comunidade no terceiro lugar de destino do IED recibido por España, en 2016 este papel desempéñao, en parte, Navarra, debido a unha entrada de capital de 836,9 millóns de euros dos que 785 millóns corresponden á operación da compra da división de aeroxeradores de Acciona Windpower por parte da alemá Nordex, no proceso de fusión de ambas as compañías. Estase producindo un proceso de concentración no sector eólico no que o gran protagonista está sendo esta comunidade. De feito, en 2017 producirase a adquisición de Gamesa Eólica, con sede en Navarra, por Siemens, o que xera unha incerteza ante o cambio da capacidade decisoria española. Galicia, co seu potencial eólico, verase afectada por estas decisións.

A diferenza entre as operacións que non son ETVE e as ETVE é duns 10.000 millóns de euros aproximadamente e as actuacións destas sociedades ETVE están concentradas, a partes case iguais, entre as comunidades de Madrid e do País Vasco. Como en Cataluña case non se realizaron este tipo de operacións, o seu peso relativo no contexto español pasa do 15% con operacións ETVE ao 20,8% sen operacións deste tipo. No contexto do conxunto das comunidades autónomas, as operacións asignadas a Galicia apenas representan o 0,5% do total (0,35% considerando as de tipo ETVE), peso moi baixo tendo en conta a relevancia da súa economía no conxunto español.

A información que se comenta neste epígrafe refírese a investimento bruto, ou sexa, ao total sen subtraer os posibles desinvestimentos, por causa de «transmisións entre residentes e non residentes, liquidacións parciais (reducións de capital) ou totais (disolucións ou crebas)». En España, se se considera o investimento neto, o fluxo investidor caería con respecto ao investimento bruto en torno a un 25%. Desafortunadamente, non se publica información por comunidades autónomas na que se diferencien ambas as variables.

En consonancia co destino da maior parte do investimento estranxeiro no mundo en 2016, no caso de Galicia tamén se dirixiu esencialmente cara á industria manufactureira. Esta actividade absorbeu o 65,9% do total e xa en 2015 esta porcentaxe fora do 68,7%. Entón debeuse á adquisición por parte de China Sonangol, capital chinés-angolano, de estaleiros do grupo Rodman. Quedaba naquel momento a incerteza de se lograría facerse coa totalidade das empresas

Cadro 12

Distribución territorial do investimento estranxeiro bruto en España

	2014		2015		2016		TVI (%) 2016/2015
	Millóns de euros	%	Millóns de euros	%	Millóns de euros	%	
Andalucía	298,84	1,41	593,22	2,34	427,73	1,26	-27,90
Aragón	113,77	0,54	63,00	0,25	38,03	0,11	-39,64
Cantabria	8,78	0,04	8,95	0,04	20,34	0,06	127,37
Castela e León	149,08	0,70	44,32	0,17	41,28	0,12	-6,85
Castela-A Mancha	129,90	0,61	54,26	0,21	104,45	0,31	92,49
Cataluña	3.371,02	15,93	5.066,33	19,99	5.082,43	14,97	0,32
Madrid	11.374,38	53,74	11.378,61	44,90	16.075,79	47,34	41,28
C. Valenciana	823,26	3,89	314,48	1,24	197,59	0,58	-37,17
Extremadura	250,17	1,18	44,19	0,17	62,13	0,18	40,59
Galicia	54,80	0,26	86,11	0,34	118,32	0,35	37,41
Baleares	271,75	1,28	267,82	1,06	564,59	1,66	110,81
Canarias	149,08	0,70	401,41	1,58	37,69	0,11	-90,61
A Rioxa	3,36	0,02	30,75	0,12	7,62	0,02	-75,22
Navarra	28,68	0,14	19,31	0,08	836,29	2,46	4.231,19
Pais Vasco	1.425,39	6,73	854,18	3,37	5.547,20	16,34	549,42
Asturias	487,17	2,30	1.510,22	5,96	292,49	0,86	-80,63
Murcia	43,85	0,21	517,17	2,04	67,21	0,20	-87,00
Ceuta e Melilla	3,66	0,02	16,29	0,06	0,61	0,00	-96,28
Non clasificable	2.179,73	10,30	4.071,42	16,07	4.434,58	13,06	8,92
Total	21.166,69	100,00	25.342,04	100,00	33.956,37	100,00	33,99

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores.

do grupo inicialmente propiedade da sociedade familiar do empresario Manuel Rodríguez. As noticias que se foron xerando desde a redacción do informe anterior non fixeron máis que xerar confusión. Descoñécese o paradoiro do magnate chinés Sam Pa xestor de toda a operación e todo parece indicar que é o seu irmán o que se fixo cargo do toda a rede comercial. A situación foi tan estraña que, segundo as últimas noticias, a familia Rodríguez recuperou a parte da empresa adquirida no seu día por China Sonangol.

Se en 2015 foi China Sonangol, en 2011 o capital chinés adquirira a factoría Gándara Censa en Porriño que pasou a denominarse Citic Censa. O investimento roldou os 50 millóns de euros. Tras a súa adquisición, esta empresa de caldeirería grosa pasou por unha profunda crise ante o afundimento da produción mineira mundial, o seu principal mercado. Tivo que afrontar un ERE.

De novo en 2016 o capital chinés volve ser o gran protagonista do fluxo de IED recibido por Galicia. Neste exercicio produciuse a adquisición da emblemática conservas Albo por parte de Shanghai Kaichuang Deep Sea Fisheries

Cadro 13**Distribución territorial do investimento estranxeiro bruto en España. Ano 2016**

	Sen ETVE		Con ETVE	
	Millóns de euros	%	Millóns de euros	%
Andalucía	415,05	1,71	427,73	1,26
Aragón	37,93	0,16	38,03	0,11
Cantabria	20,34	0,08	20,34	0,06
Castela e León	41,28	0,17	41,28	0,12
Castela-A Mancha	104,45	0,43	104,45	0,31
Cataluña	5.051,52	20,79	5.082,43	14,97
Madrid	11.543,41	47,52	16.075,79	47,34
C. Valenciana	168,27	0,69	197,59	0,58
Extremadura	62,13	0,26	62,13	0,18
Galicia	118,32	0,49	118,32	0,35
Baleares	564,59	2,32	564,59	1,66
Canarias	34,91	0,14	37,69	0,11
A Ríoxa	7,62	0,03	7,62	0,02
Navarra	836,29	3,44	836,29	2,46
País Vasco	493,72	2,03	5.547,20	16,34
Asturias	292,49	1,20	292,49	0,86
Murcia	67,21	0,28	67,21	0,20
Ceuta e Melilla	0,61	0,00	0,61	0,00
Non clasificable	4.432,29	18,25	4.434,58	13,06
Total	24.292,42	100,00	33.956,37	100,00

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores.

nunha operación que rolda os 61 millóns de euros. Shanghai Kaichuang é un importante grupo pesqueiro e con esta adquisición anuncia o seu desexo de potenciar o seu negocio no exterior, moi reducido a Suíza, Libia, Porto Rico, República Dominicana e México. Os primeiros movementos conducen a que en breve prazo se producirá un forte impulso ás exportacións nesta actividade.

Tamén no sector da industria manufacturera, como segunda operación pola súa contía, destaca un investimento no sector do cemento proveniente de Portugal.

Dos restantes fluxos de IED só unha das actividades supera o 10% do investimento total e pertence ao sector de servizos (información e comunicación). Debeuse a unha entrada de capital procedente de Francia no epígrafe de actividades cinematográficas de vídeo e programas de televisión, producións que están adquirindo un certo protagonismo na economía de Galicia. O desembolso foi de 8,91 millóns de euros.

Nos restantes sectores, o peso relativo sobre o investimento total en Galicia foi moi baixo. Cabe destacar, porén, operacións no sector da hostalería

Cadro14 Distribución sectorial do investimento estranxeiro bruto

Sector	2015			2016					
	Galicia		España	Galicia		España			
	Miles de euros	%	Miles de euros	% Galicia/España	Miles de euros	% Galicia/España			
Agricultura, ganadería, selvicultura e pesca	266,6	0,3	604.588,7	2,4	1.205,9	1,0	380.294,8	1,1	0,3
Industrias extractivas	6,0	0,0	28.050,4	0,1	1,5	0,0	107.404,4	0,3	0,0
Industria manufacturera	59.182,2	68,7	3.764.824,8	14,9	77.918,0	65,9	3.548.190,0	10,4	2,2
Subministración de enerxía eléctrica, gas, vapor e aire acondicionado	53,1	0,1	3.715.900,6	14,7	0,0	0,0	9.351.697,6	27,5	0,0
Subministración de auga, actividades de saneamento, xestión de residuos e descontaminación	0,0	0,0	13.257,6	0,1	0,0	0,0	3.400,0	0,0	-
Construción	19.785,7	23,0	4.846.839,7	19,1	1.042,0	0,9	3.170.384,4	9,3	0,0
Comercio polo xunto e polo miúdo; reparación de vehículos de motor e motocicletas	183,3	0,2	3.073.521,0	12,1	4.064,0	3,4	1.757.245,0	5,2	0,2
Transporte e almacenamento	182,0	0,2	963.767,7	3,8	1.764,5	1,5	1.323.002,0	3,9	0,1
Hostalaría	128,8	0,1	531.662,7	2,1	6.632,9	5,6	646.810,7	1,9	1,0
Información e comunicacións	6,0	0,0	726.567,6	2,9	12.436,2	10,5	719.427,5	2,1	1,7
Actividades financeiras e de seguros	1.425,5	1,7	2.390.678,4	9,4	55,7	0,0	7.764.684,3	22,9	0,0
Actividades inmobiliarias	3.177,8	3,7	2.930.511,5	11,6	5.936,1	5,0	3.276.542,2	9,6	0,2
Actividades profesionais, científicas e técnicas	573,9	0,7	539.976,7	2,1	6.567,7	5,6	1.022.250,2	3,0	0,6
Actividades administrativas e servizos auxiliares	1.073,9	1,2	156.726,1	0,6	691,7	0,6	241.859,4	0,7	0,3
Administración pública e defensa; seguridade social obrigatoria	0,0	-	0,0	-	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Educación	1,0	0,0	405.393,0	1,6	0,0	0,0	16.936,4	0,0	0,0
Actividades sanitarias e de servizos sociais	56,7	0,1	319.125,7	1,3	1,2	0,0	398.614,9	1,2	0,0
Actividades artísticas, recreativas e de entretemento	5,1	0,0	290.045,3	1,1	2,1	0,0	205.364,8	0,6	0,0
Outros servizos	1,4	0,0	40.606,1	0,2	0,0	0,0	21.858,7	0,1	0,0
Actividades dos fogares como empregadores de persoal doméstico; actividades dos fogares como produtores de bens e servizos para uso propio	0,0	-	0,0	-	0,0	-	400,0	0,0	-
Actividades de organizacións e organismos extraterritoriais	0,0	-	0,0	-	0,0	-	0,0	-	-
Total	86.109,1	100,0	25.342.043,5	100,0	118.319,5	100,0	33.956.367,2	100,0	0,3

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores.

procedentes de Suíza, en concreto na restauración, por importe de 5,7 millóns de euros, no grupo de actividades inmobiliarias, sobre todo, de Brasil (4,3 millóns de euros) e a aposta pola investigación e o desenvolvemento que absorbeu 4,2 millóns de euros dun capital proveniente dunha empresa estranxeira xa instalada en España.

Notemos polo xa comentado que se efectúan uns investimentos tan puntuais que permiten describir unha a unha todas as operacións dunha certa envergadura.

Finalmente, compróbase que a entrada de capital no sector primario (1,2 millóns de euros), cun peso moi escaso no total, concentrouse en pesca e acuicultura. O investimento procedeu do Reino Unido (pesca) e de Francia (acuicultura de auga doce).

Mentres no conxunto de España o IED que se recibe provén na súa maior parte doutros países da Unión Europea, case as dúas terceiras partes tanto en 2015 como en 2016, o que vén confirmar que os países máis desenvolvidos non só son no mundo os principais lugares de emisión, senón tamén de recepción, no caso galego o IED recibido provén, en función do comentado, maioritariamente de Asia, en concreto de China. Este país, xunto coa UE e Latinoamérica, son os lugares de procedencia do investimento directo realizado en Galicia. O feito de que en 2015 figurase cun 53,4% como área de procedencia o resto de Europa debeuse a que unha parte do investimento de China Sonangol se efectuou desde Suíza.

Os 11,6 millóns de euros de IED procedente de Latinoamérica concéntranse na súa maior parte en Brasil, no grupo de actividades inmobiliarias antes comentado, e tamén en México, país desde o que se realizaron varias operacións, sendo a máis elevada a dirixida a actividades anexas ao transporte terrestre, e en Panamá, cun investimento nunha sociedade que realiza servizos técnicos de enxeñería.

En canto a unha distribución máis pormenorizada, obsérvase unha procedencia moi diversa dun total de 33 países ou territorios. Obviamente, China, Portugal, Francia e Suíza, polo investimento directo xa comentado, absorben a maior parte do total recibido, case un 80%. Compróbase como a distribución de 2016 diverxe da de 2015 froito da singularidade dos proxectos e a carencia dunha continuidade nos investimentos, salvo a nosa contorna máis próxima e, nos últimos anos, China. Este país, coa agregación do investimento recibido entre 2008 e 2016 xa ocupa o sexto lugar do ranking galego e, realmente, o seu posto sería menor se se contabilizan en China operacións realizadas desde países que actúan de intermediarios. Portugal lidera esta clasificación aínda que unha das operacións importantes sexa de tipo ETVE. Un de cada catro euros recibidos nestes nove anos proviña dese país. Malia a proximidade, o que podería supoñer que o mercado galego podería atenderse coa produción xerada en Portugal, as estratexias adoptadas fan que non só as operacións comerciais teñan un peso determinante no contexto xeral do comercio externo galego, senón tamén na entrada de capital produtivo procedente do país veciño.

Todo o comentado ata agora refírese aos fluxos de investimento, ou sexa, como veu evolucionando a cantidade de IED recibido por Galicia cada ano, en especial en 2016. Ata que se produce un desinvestimento total, estas sociedades perviven no tempo. Desafortunadamente, a Secretaría de Estado de

Cadro 15**Procedencia do investimento estranxeiro bruto en Galicia e España**

Área de procedencia	Galicia		España		% Galicia/España
	Miles de euros	%	Miles de euros	%	
2015					
UE-28	6.148	7,1	15.506.852	61,2	0,04
Resto de Europa	45.942	53,4	1.075.148	4,2	4,27
América do Norte	60	0,1	2.724.014	10,7	0,00
Latinoamérica	6.994	8,1	2.587.480	10,2	0,27
Resto de América	732	0,8	313.916	1,2	0,23
Asia e Oceanía	25.830	30,0	3.088.282	12,2	0,84
África	403	0,0	46.352	0,2	0,87
Total	86.109	100,0	25.342.043	100,0	0,34
2016					
UE-28	39.848	33,7	21.544.771	63,4	0,18
Resto de Europa	5.767	4,9	731.712	2,2	0,79
América do Norte	92	0,1	5.863.437	17,3	0,00
Latinoamérica	11.606	9,8	2.455.698	7,2	0,47
Resto de América	-	-	256.482	0,8	0,00
Asia e Oceanía	61.003	51,6	3.035.015	8,9	2,01
África	4	0,0	69.254	0,2	0,01
Total	118.319	100,0	33.956.367	100,0	0,35

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Invetimentos Exteriores.

Comercio só publica, sobre as empresas de capital estranxeiro directo localizadas en Galicia, o emprego que xeran cada ano. Para o conxunto do Estado tamén informa sobre a contía da cifra de negocios, a posición investidora e os resultados. Este stock de emprego cuantifícase para 2015, último ano con información dispoñible, en 48.289 persoas, cifra un 2,6 inferior á de 2014 e un 11,25% á de 2008. Este stock de emprego que contempla o Rexistro de Invetimentos é, con respecto a España, máis baixo do que cabería agardar considerando o comportamento doutras variables. O emprego para o conxunto de España é de 1,18 millóns co cal a cifra galega tan só representa o 4,1%.

O capital francés segue liderando a captación de emprego en Galicia coa peculiaridade de que este se reduciu un 20% desde 2008. A continuación de Francia, sitúanse Países Baixos, Luxemburgo e Suíza e os tres en múltiples ocasións adoitan desempeñar un papel de intermediarios. Recordemos, por exemplo, que en 2015 unha parte do investimento de China Sonangol no grupo Rodman se canalizou desde Suíza. Nesta clasificación sitúanse a continuación Estados Unidos e Reino Unido. Así, o emprego en empresas galegas con capital inglés é de 2803 persoas. Neste ranking chama a atención o décimo posto de Portugal, país que encabeza a contía total de investimento realizado desde

Cadro 16

Orixe última do investimento estranxeiro bruto. Ano 2016

Galicia			España		
País ou territorio	Miles de euros	%	País ou territorio	Miles de euros	%
China	60.999,8	51,56	Alemaña	7.270.845,6	21,41
Portugal	17.802,7	15,05	Países Baixos	6.024.167,0	17,74
Francia	9.665,9	8,17	Estados Unidos de América	5.032.330,7	14,82
Suíza	5.710,2	4,83	Luxemburgo	2.759.065,2	8,13
Brasil	4.300,0	3,63	Francia	1.904.112,2	5,61
España	4.160,0	3,52	Reino Unido	1.549.809,0	4,56
Reino Unido	4.100,5	3,47	México	1.515.902,9	4,46
México	3.778,5	3,19	China	1.119.544,0	3,30
Luxemburgo	3.503,6	2,96	Canadá	831.106,1	2,45
Panamá	2.319,9	1,96	Qatar	677.482,5	2,00
Venezuela	965,8	0,82	Irlanda	513.096,8	1,51
Malta	408,0	0,34	Xapón	509.113,4	1,50
Arxentina	228,8	0,19	Portugal	431.218,4	1,27
Países Baixos	168,9	0,14	España	369.437,0	1,09
Estados Unidos de América	91,9	0,08	Uruguai	356.244,1	1,05
Turquía	45,0	0,04	Suíza	278.370,0	0,82
Italia	11,2	0,01	Malasia	226.924,8	0,67
Bélxica	11,0	0,01	Brasil	194.486,0	0,57
Noruega	10,0	0,01	Bélxica	183.909,5	0,54
Lituania	9,9	0,01	Chile	160.926,2	0,47
Marrocos	4,1	0,00	Bahamas	160.371,6	0,47
Alemaña	3,6	0,00	Filipinas	142.840,4	0,42
Guatemala	3,4	0,00	Italia	136.698,4	0,40
Colombia	3,3	0,00	Jersei	130.176,5	0,38
Chile	3,0	0,00	Suecia	112.068,8	0,33
Estonia	3,0	0,00	Austria	111.134,5	0,33
Hong-kong	1,5	0,00	Noruega	109.476,1	0,32
Liechtenstein	1,5	0,00	Corea do Sur	108.444,4	0,32
Uruguai	1,5	0,00	Singapur	80.427,4	0,24
Emiratos Árabes Unidos	1,0	0,00	Rusia	70.058,3	0,21
República Dominicana	0,8	0,00	Andorra	62.470,5	0,18
Ecuador	0,6	0,00	Panamá	57.039,9	0,17
Vietnam	0,6	0,00	Resto do Mundo	767.069,2	2,26
Total	118.319,5	100,00	Total	33.956.367,2	100,00

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Investimentos Exteriores.

2008 e que tan só proporciona 730 empregos en 2015, menos da metade do existente en 2008.

Cando se estaba rematando este informe publicáronse os datos provisionais do IED recibido por Galicia no primeiro trimestre de 2017. A contía total foi de 86,6 millóns de euros, cifra non moi afastada do total alcanzado en 2016 e da lograda en 2015. De novo é un investimento puntual o que explica este resultado. Trátase dunha entrada de 83 millóns de euros procedentes de Francia no sector de asistencia de establecementos residenciais. Sen dúbida correspóndense con operacións do fondo de investimento francés PAI Partners, que xa en 2015 adquirira a empresa galega Geriatros, propiedade ata 2012 de NCG Banco que, á súa vez no proceso de desinvestimento das súas participacións industriais, vendera á Sociedade Magnum Capital. Tras a compra de Geriatros constituíu unha filial denominada Geriavi, actualmente con sede social en Vigo, quen comprou a sociedade SARquavitae cunha forte implantación en España neste mercado. Iso facilitoulles ser os líderes do sector xeriátrico en España.

Xa en 2017, SARquavitae vendeu ao fondo francés Eurosic 16 residencias en España das que ningunha era galega. Por tanto, nestes últimos exercicios estamos asistindo a elevados investimentos nesta actividade e a continuos cambios accionariais das principais sociedades. É obvio que é un sector emerxente con extraordinarias perspectivas de desenvolvemento nos próximos anos.

O IED recibido no sector de asistencia en establecementos estacionais case sería a totalidade do investimento externo galego, no primeiro trimestre de 2017, salvo por unha operación no ámbito da enxeñería civil, por valor de 3,4 millóns de euros procedente de Luxemburgo e por pequenos investimentos realizados desde oito países.

Cadro 17

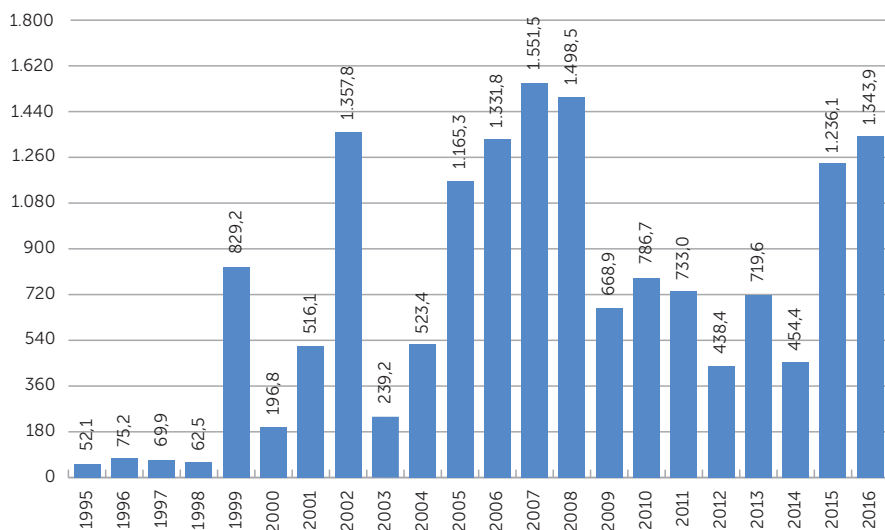
Procedencia última do investimento estranxeir bruto efectuado en Galicia desde 2008 a 2016

Pais	Miles de euros	%
Portugal	406.870	24,50
Luxemburgo	258.566	15,57
Italia	252.650	15,22
Brasil	167.124	10,06
Reino Unido	136.009	8,19
China	118.746	7,15
Resto países	320.522	19,30
Total	1.660.487	100,00

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores.

O IED emitido desde Galicia declarado no Rexistro de Inversións

Adoita ser habitual que o IED emitido por Galicia sexa moi superior ao IED recibido. O ano 2016 non foi unha excepción. Con datos provisionais, o investimento no exterior ascendeu a 1.343,9 millóns de euros fronte aos 118,3 millóns de fondos recibidos. Esta diferenza tan notable (invístese fóra case nove veces máis que o investimento que recibe Galicia) non sería de tal magnitude si non se incorporasen, no que se entende por IED, a adquisición de inmobles, actividade determinante dos resultados en Galicia debido á estratexia de compras de edificios emblemáticos nas cidades máis importantes do mundo do principal accionista do grupo Inditex, operacións que se canalizan a través da sociedade Pontegadea. As adquisicións desde este *holding* investidor alcanzaron unha cifra récord en 2016.

Gráfico 10**Evolución do IED emitido por Galicia** (en millóns de euros)

En todo caso e á marxe destes investimentos de cuantioso volume, a tendencia xeral en determinados sectores galegos tales como pesca, conservas de peixe, compoñentes de automoción ou madeira foi a de realizar investimentos de carácter produtivo no estranxeiro. Os motivos foron moi diversos, a necesidade de crear empresas mixtas, a proximidade das súas provisións, a maior proximidade aos seus mercados ou as vantaxes de ter socios locais, entre outros. A información reflicte unha dinámica significativa deste fluxo desde o inicio do presente século.

Sobre a información do IED emitido que contén o rexistro hai diferenzas con respecto á do IED recibido ás veces por circunstancias inevitables. Así, mentres o IED recibido pode, en parte, anotarse na comunidade na que se vai realizar ese investimento, no IED emitido non hai outra alternativa que adxudicarllo á comunidade na que a empresa que efectúa o investimento ten a súa sede social. Iso motiva unha concentración do IED en Madrid e Cataluña. Doutra banda, xa indicabamos no informe anterior que mentres que para ter consideración de IED recibido, os investimentos en fundacións, cooperativas ou agrupacións de interese económico a contía investida ten que superar os 3.005.060,52 euros, no IED emitido esta cifra descende a 1.502.530,26 euros. Outro problema, tamén reiterado nos informes precedentes é o grao de provisionalidade dos datos. Conforme se incorporan novas operacións é posible que dun ano a outro as cifras cambien radicalmente si estas teñen unha certa envergadura. No informe de 2015 figuraba un IED emitido de 1.099,95 millóns de euros e, un ano máis tarde, esta cifra xa era de 1.236,1 millóns de euros. Ante estas diferenzas, os resultados provisionais hanse de tomar como meramente indicativos ante a certeza de que variarán en posteriores actualizacións.

Os investimentos galegos no exterior en 2016, con datos provisionais, 1344 millóns de euros, supoñen un crecemento dun 8,7% con respecto a 2015 e

Cadro 18

Distribución territorial do investimento español bruto no exterior

	2014		2015		2016		TVI (%) 2016/2015
	Millóns de euros	%	Millóns de euros	%	Millóns de euros	%	
Andalucía	1.650,18	4,81	634,18	1,89	426,03	1,18	-32,82
Aragón	40,11	0,12	55,21	0,16	135,19	0,37	144,88
Cantabria	6.069,95	17,71	567,42	1,69	56,93	0,16	-89,97
Castela e León	53,66	0,16	183,95	0,55	266,24	0,73	44,74
Castela-A Mancha	2,30	0,01	17,25	0,05	21,64	0,06	25,46
Cataluña	4.719,03	13,77	4.820,32	14,34	3.446,09	9,51	-28,51
Ceuta e Melilla	-	-	-	-	-	-	-
Madrid	19.497,80	56,89	24.006,39	71,41	23.491,96	64,81	-2,14
C. Valenciana	375,11	1,09	313,60	0,93	33,09	0,09	-89,45
Extremadura	0,02	0,00	0,00	0,00	4,15	0,01	
Galicia	454,41	1,33	1.236,10	3,68	1.343,86	3,71	8,72
Baleares	289,93	0,85	316,14	0,94	138,63	0,38	-56,15
Canarias	6,46	0,02	335,37	1,00	170,39	0,47	-49,19
A Rioxa	0,00	0,00	0,91	0,00	0,03	0,00	-97,25
Navarra	33,55	0,10	20,07	0,06	22,02	0,06	9,74
País Vasco	938,34	2,74	632,34	1,88	5.883,75	16,23	830,47
Asturias	126,88	0,37	478,96	1,42	804,48	2,22	67,96
Murcia	14,26	0,04	0,36	0,00	2,43	0,01	580,33
Total	34.272,00	100,00	33.618,56	100,00	36.246,91	100,00	7,82

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores.

sitúan Galicia no cuarto lugar no conxunto de comunidades autónomas españolas en función do IED emitido. Sería o terceiro no caso de non considerar as operacións de ETVE.

Os resultados do IED emitido por España en 2016 son mellores que os de 2015 grazas ás operacións de ETVE. O investimento bruto total aumentou un 7,8%, pero caería un 19,3% se se exclúen estas operacións que, como indicamos, pouco achegan á economía produtiva. Neste exercicio rexistráronse descensos nas comunidades autónomas nas que se concentra este fluxo, en especial Cataluña, un 28,5%. O predominio de Madrid e Cataluña é tan abafador que absorben entre ambas, sen as operacións ETVE, o 84,4% do capital total emitido e só Madrid acapara o 70,9%. No extremo contrario sitúanse Murcia, A Rioxa, Extremadura, Ceuta e Melilla, territorios nos que case se pode afirmar que non houbo investimentos de empresas con sede social neles. Doutra banda, as operacións puntuais do Banco de Santander ou do BBVA co estranxeiro motivan que este fluxo sexa moi volátil en Cantabria e o País Vasco. Na primeira comunidade, o peso relativo sobre o total era en 2014 do 17,7% e en 2016 só representaba o

0,2%, mentres que no País Vasco, sen considerar unha operación tipo ETVE realizada desde esa comunidade, o seu peso relativo nese ano foi de tan só do 3,3%.

Ao non se efectuaren en Galicia operacións ETVE, ao contrario que en Madrid, o País Vasco, Andalucía ou Cataluña, o peso relativo do seu IED emitido no contexto español en 2016 pasou do 3,7% ao 5,4% se se exclúen aquelas. Esta importancia relativa mantense descontando os desinvestimentos, ou sexa, a retirada de capital naqueles territorios que noutros exercicios se investira. A diferenza en Galicia entre investimento bruto (1.343,9 millóns de euros) e investimento neto (1.255,2 millóns) é de 88,7 millóns. O desinvestimento máis importante pola súa contía produciuse en Brasil por un importe de 33,6 millóns de euros no sector de fornecemento de enerxía eléctrica, país no que en 2015 se fixo un investimento por un importe similar. Esta retirada de capital seguramente estea relacionada cos investimentos no sector enerxético do grupo Inveravante en Latinoamérica. O segundo desinvestimento, polo seu importe, efectuouse en Suíza por unha contía de 20,8 millóns de euros en actividades de consultaría e xestión empresarial, ao que hai que engadir outro de 3,5 millóns en servizos financeiros. A continuación obsérvase unha retirada de IED de Malta (7,4 millóns de euros) en actividades inmobiliarias. Xunto a estas tres operacións detectáronse polo menos oito máis de menor envergadura, dúas delas no sector da pesca e acuicultura en Arxentina e Italia e outras dúas en procesado de peixe en Namibia e Sudáfrica. Das catro restantes, tres desinvestimentos producíronse no veciño Portugal en sectores moi diferentes, fabricación de material e equipo eléctrico, actividades auxiliares de servizos financeiros e en actividades administrativas. Todas elas foron de escasa contía. Finalmente tamén se produciu unha saída de capital en Bélxica por valor de 2,8 millóns de euros no comercio polo miúdo de pezas de vestir, cando en 2015 o desinvestimento neste mesmo sector e país xa alcanzara os 55,7 millóns de euros.

Xa se indicou que os investimentos inmobiliarios determinaron o IED emitido por Galicia nos últimos anos. En 2016 observamos, se se toma o sector de orixe galega e o de destino do investimento o estranxeiro, que fondos procedentes de actividades inmobiliarias en Galicia se dirixen no exterior á adquisición de inmobles, mentres que capital pertencente ao sector financeiro se destina no estranxeiro á construción. Estes dous fluxos absorben en torno ao 90% do IED total. Certamente os récorde investidores da sociedade Pontegadea explican a maior parte destes resultados. Ademais de adquirir en 2016 as torres Picasso e Cepsa en Madrid, no estranxeiro os seus investimentos dirixíronse a varias cidades do planeta. O rexistro recolle investimentos inmobiliarios no Reino Unido (438,3 millóns de euros), en Corea do Sur (209,3 millóns), Estados Unidos (152,2 millóns), Francia (58,8 millóns) e logo cantidades moito máis pequenas en Perú e Portugal. Pois ben, esta sociedade adquiriu en Londres en 2016 o edificio de oficinas Almack House no barrio de Saint James. En Estados Unidos adquiriu o número 70 de Park Avenue en Nova York, un hotel de 205 habitacións, o edificio Tiffany en San Francisco e unha mazá de locais comerciais, xunto cunha torre de oficinas no centro de Miami. En Corea do Sur comprou en Seúl o M Praza, enorme edificio con tendas e un hotel. Ademais, conséntase que Pontegadea adquiriu nese exercicio un edificio en Montreal no número 777 da rúa Sainte Catherine.

Todas estas adquisicións elevaron substancialmente o fluxo de IED emitido desde Galicia. Esta saída de capital cara á adquisición de inmobles complétase

Cadro 19

Distribución territorial, con e sen ETVE, do investimento español bruto e neto no exterior. Ano 2016

	Investimento bruto				Investimento neto	
	Sen ETVE		Con ETVE		Sen ETVE	Con ETVE
	Millóns de euros	%	Millóns de euros	%	Millóns de euros	Millóns de euros
Andalucía	92,94	0,37	426,03	1,18	21,52	354,61
Aragón	135,19	0,54	135,19	0,37	61,45	61,45
Cantabria	56,93	0,23	56,93	0,16	-584,11	-584,11
Castela e León	266,24	1,06	266,24	0,73	241,88	241,88
Castela-A Mancha	21,64	0,09	21,64	0,06	21,56	21,56
Cataluña	3.369,58	13,47	3.446,09	9,51	2.841,34	2.229,10
Ceuta e Melilla	-	-	-	-	-	-
Madrid	17.728,47	70,89	23.491,96	64,81	15.084,77	20.466,11
C. Valenciana	33,02	0,13	33,09	0,09	12,07	11,99
Extremadura	4,15	0,02	4,15	0,01	-1,65	-1,65
Galicia	1.343,86	5,37	1.343,86	3,71	1.255,18	1.255,18
Baleares	138,63	0,55	138,63	0,38	138,30	138,30
Canarias	170,39	0,68	170,39	0,47	160,33	-46,67
A Rioxa	0,03	0,00	0,03	0,00	-10,71	-10,71
Navarra	22,02	0,09	22,02	0,06	9,17	9,17
Pais Vasco	818,00	3,27	5.883,75	16,23	726,74	5.792,28
Asturias	804,48	3,22	804,48	2,22	323,50	323,50
Murcia	2,43	0,01	2,43	0,01	2,43	2,43
Total	25.008,01	100,00	36.246,91	100,00	20.303,79	30.264,43

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores

cos investimentos realizados no sector da construción de edificios (353,3 millóns de euros), en concreto promoción inmobiliaria. Este fluxo dirixese fundamentalmente cara aos Estados Unidos (350,5 millóns de euros) o que permitiu que en 2016 este país lidere en Galicia o IED emitido.

Sen os investimentos nas actividades inmobiliarias, o fluxo galego quedaría reducido a 131,6 millóns de euros, cifra aínda superior ao IED recibido. A maior parte desta contía, 56,5 millóns, dirixese ao sector do comercio por xunto de peixes, mariscos e produtos alimenticios (30,7 millóns), en particular, cara a Brasil. Tamén se rexistraron investimentos produtivos no segmento do comercio polo miúdo (25,8 millóns) en concreto no sector de pezas de vestir, cara a lugares moi diversos (Alemaña, Austria, Bélxica, Estados Unidos, Irlanda, Suecia, Suíza e Turquía), todo iso vinculado ao proceso de expansión de Inditex polo mundo.

Xunto co comercio, tamén destacan os investimentos dirixidos á industria manufactureira e ao sector primario. En canto a este último concéntranse na pesca e acuicultura. Sobresaen os 16,8 millóns de euros investidos en Nicaragua en acuicultura mariña, seguramente relacionado coa Nova Pescanova e as súas

Cadro 20**Distribución sectorial do investimento estranxeiro bruto galego no exterior.**

Ano 2016

Sectores	Sector de orixe		Sector de destino	
	Miles de euros	%	Miles de euros	%
Agricultura, gandería, selvicultura e pesca	48.682,8	3,62	29.954,3	2,23
Industrias extractivas	0,1	0,00	6.904,9	0,51
Industria manufactureira	31.514,5	2,35	27.231,8	2,03
Subministración de enerxía eléctrica, gas, vapor e aire acondicionado	367,4	0,03	4.007,3	0,30
Subministración de auga, actividades de saneamento, xestión de residuos e descontaminación	-	-	-	-
Construción	3.936,8	0,29	353.352,2	26,29
Comercio polo xunto e polo miúdo; reparación de vehículos de motor e motocicletas	27.871,5	2,07	56.527,6	4,21
Transporte e almacenamento	-	-	-	-
Hostalería	55,0	0,00	55,0	0,00
Información e comunicacións	-	-	210,0	-
Actividades financeiras e de seguros	350.082,4	26,05	4.618,2	0,34
Actividades inmobiliarias	876.206,3	65,20	858.889,8	63,91
Actividades profesionais, científicas e técnicas	5.015,6	0,37	2.055,7	0,15
Actividades administrativas e servizos auxiliares	-	-	-	-
Administración pública e defensa; seguridade Social obrigatoria	-	-	-	-
Educación	-	-	-	-
Actividades sanitarias e de servizos sociais	-	-	-	-
Actividades artísticas, recreativas e de entretemento	50,0	0,00	50,0	0,00
Outros servizos	-	-	-	-
Actividades dos fogares como empregadores de persoal doméstico; actividades dos fogares como produtores de bens e servizos para uso propio	-	-	-	-
Actividades de organizacións e organismos extraterritoriais	-	-	-	-
Persoas físicas (sen sector de actividade)	74,7	0,01	-	-
Total	1.343.856,8	100,00	1.343.856,8	100,00

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores.

Cadro 21
Distribución do investimento estranxeiro bruto no exterior por sector de destino

Sectores	2015			2016				
	Galicia		España	Galicia		España		
	Miles de euros	%	Miles de euros	%	% Galicia/España	Miles de euros	%	% Galicia/España
Agricultura, gandería, selvicultura e pesca	32.597,4	2,64	414.784,7	1,23	7,86	29.954,3	2,23	18,23
Industrias extractivas	-	-	9.845.846,5	29,29	-	6.904,9	0,51	0,61
Industria manufacturera	34.867,4	2,82	3.349.513,6	9,96	1,04	27.231,8	2,03	0,30
Subministración de enerxía eléctrica, gas, vapor e aire acondicionado	35.463,9	2,87	1.791.553,0	5,33	1,98	4.007,3	0,30	0,30
Subministración de auga, actividades de saneamento, xestión de residuos e descontaminación	-	-	38.067,3	0,11	-	-	-	-
Construción	375.162,6	30,35	2.557.238,3	7,61	14,67	353.352,2	26,29	13,91
Comercio polo xunto e polo miúdo; reparación de vehículos de motor e motocicletas	50.393,2	4,08	1.387.077,4	4,13	3,63	56.527,6	4,21	0,69
Transporte e almacenamento	1.240,7	0,10	716.024,6	2,13	-	-	-	-
Hostalería	451,0	0,04	144.113,7	0,43	0,31	55,0	0,00	0,04
Información e comunicacións	3.916,7	0,32	5.787.820,1	17,22	0,07	210,0	0,02	-
Actividades financeiras e de seguros	3.966,0	0,32	6.041.497,3	17,97	0,07	4.618,2	0,34	0,07
Actividades inmobiliarias	685.307,9	55,44	1.106.613,4	3,29	61,93	858.889,8	63,91	63,65
Actividades profesionais, científicas e técnicas	976,7	0,08	180.995,1	0,54	0,54	2.055,7	0,15	3,03
Actividades administrativas e servizos auxiliares	200,1	0,02	160.329,1	0,48	0,12	-	-	-
Administración pública e defensa; seguridade social obrigatoria	-	-	-	-	-	-	-	-
Educación	13,9	0,00	502,6	0,00	2,77	-	-	-
Actividades sanitarias e de servizos sociais	-	-	6.896,1	0,02	-	-	-	-
Actividades artísticas, recreativas e de entretemento	11.540,7	0,93	89.538,1	0,27	12,89	50,0	0,00	0,01
Outros servizos	-	-	149,2	-	-	-	-	-
Actividades dos fogares como empregadores de persoal doméstico; actividades dos fogares como produtores de bens e servizos para uso propio	-	-	-	-	-	-	-	-
Actividades de organizacións e organismos extraterritoriais	-	-	-	-	-	-	-	-
Total	1.236.098,5	100,00	33.618.560,0	100,00	3,68	1.343.856,8	100,00	3,71

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Investimentos Exteriores.

experiencias en cativeiro do engorde do lagostino. Neste país, esta empresa, que recentemente volveu cotizar en bolsa e que aínda se mantén en perdas, conta con dúas factorías. As operacións no sector da acuicultura complétanse co investimento en Chile de 16,8 millóns en acuicultura de auga doce. A pesca mariña no mundo tamén recibiu IED procedente de Galicia. En 2016 realizáronse pequenos investimentos en Ecuador, Francia e Perú.

A industria manufactureira exterior recibiu 27,2 millóns de euros provenientes de empresarios galegos. O maior investimento, 18,8 millóns, dirixiuse a Ecuador na fabricación de conservas de peixe, país con intereses galegos no sector. Nas restantes actividades, só cabe destacar os 3,9 millóns de euros investidos en Portugal no sector de embarcacións de recreo e deportivas, actividade na que, como xa se indicou, inciden os intereses do grupo Rodman, do que anteriormente demos referencia.

A comparación do IED emitido por Galicia e España en 2016 suxire a especialización galega no contexto español naquelas actividades nos que se concentraron os investimentos. Así, dúas terceiras partes do IED español en actividades inmobiliarias proveñen de Galicia, máis en concreto das operacións de Pontegadea. Tamén teñen un peso significativo as actividades de construción e aquelas relacionadas co sector pesqueiro e a acuicultura. Nas restantes o peso é practicamente irrelevante. Só supera o 1% o sector de actividades profesionais, científicas e técnicas, máis que nada debido á escasa entidade dos investimentos emitidos por ambos os territorios. No caso galego a contía é de 2 millóns de euros, dirixidos a Brasil en consultaría e xestión empresarial.

Como ocorre noutras clasificacións, a localización dos edificios adquiridos por Pontegadea, así como as actividades de promoción inmobiliaria, condicionan a distribución territorial do IED emitido, no cal tanto en 2015 como en 2016 ten un peso determinante a UE. Iso debeuse aos investimentos en Londres. Case coa mesma contía figura América do Norte, debido ás adquisicións de inmobles en Estados Unidos e en Canadá. En 2016 obsérvase un espectacular crecemento do IED cara a Asia e Oceanía, ata o extremo de que case da metade do investimento emitido por España se realizou desde Galicia. Obviamente iso débese aos investimentos xa comentados en Corea do Sur, país que se situou no terceiro lugar do ranking galego. En sentido contrario, desde Galicia practicamente non se fixeron investimentos produtivos á parte da Europa non integrada na UE e a todo o continente africano.

Na distribución por países, en 2016 con respecto a 2015, destaca a redución no número de territorios nos que se remitiu IED desde Galicia. En 2015 contabilizábanse un total de 37 e en 2016 pasouse a 24. Estados Unidos e Reino Unido encabezan un ranking no que, tras Corea do Sur, se sitúa Francia. Neste mapa conxúganse as compras de inmobles en lugares moi diversos, as estratexias de expansión do sector téxtil-confección, os intereses das empresas da pesca e acuicultura e os investimentos realizados froito da proximidade ou veciñanza. Así, á marxe das actividades inmobiliarias e do comercio, manteñen o seu interese para o empresario galego os investimentos en actividades produtivas en países latinoamericanos como Brasil, Ecuador, Nicaragua ou Chile. En canto aos factores de proximidade, o noso veciño Portugal sempre foi un país presente no investimento produtivo externo galego (en 2016 ocupaba o lugar número oito) así como Alemaña ou Italia. No norte de África os investimentos concéntranse

Cadro 22

Destino do investimento bruto galego e español no exterior

Área de destino	Galicia		España		% Galicia/ España
	Miles de euros	%	Miles de euros	%	
2015					
UE-28	693.290	56,1	9.366.642	27,9	7,4
Resto de Europa	1.428	0,1	602.643	1,8	0,2
América do Norte	364.729	29,5	11.149.103	33,2	3,3
Latinoamérica	146.628	11,9	11.538.753	34,3	1,3
Resto de América	0	0,0	169.198	0,5	0,0
Asia e Oceanía	10.955	0,9	497.144	1,5	2,2
África	19.070	1,5	295.076	0,9	6,5
Total	1.236.098	100,0	33.618.560	100,0	3,7
2016					
UE-28	529.207	39,4	18.654.265	51,5	2,8
Resto de Europa	5.955	0,4	261.950	0,7	2,3
América do Norte	506.703	37,7	9.070.315	25,0	5,6
Latinoamérica	85.074	6,3	7.382.653	20,4	1,2
Resto de América	0	0,0	369.206	1,0	0,0
Asia e Oceanía	209.303	15,6	434.526	1,2	48,2
África	7.615	0,6	73.998	0,2	10,3
Total	1.343.857	100,0	36.246.914	100,0	3,7

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores.

en Marrocos aínda que a súa contía tan só represente o 0,57% do total. Neste país empresarios galegos participan nunha empresa de extracción de pedra ornamental con 6,9 millóns de euros e tamén se detectou unha segunda operación nunha sociedade de acabados téxtiles, pero de moi escasa contía.

Xa indicabamos no informe de 2015 que unha actividade de grande importancia para a economía de Galicia é a produción que realizan no estranxeiro empresas de moi diverso tipo, en especial, a construción de infraestruturas. Esta proxección no exterior, non recolleita nin polas estatísticas de comercio nin polas de IED, é habitual nas grandes construtoras con sede social en Galicia. Comentabamos o ano pasado o labor da Constructora San José na ampliación do aeroporto de Katmandú no Nepal. O seu beneficio en 2016 aumentou un 11% e separadamente dun gran número de obras en España conseguiu en 2016 contratos para a realización de actuacións en Portugal, así como accións puntuais en Abu Dhabi (en *joint venture* construírá vivendas de luxo) e India (movemento de terras e estabilización de chans do aeroporto de Navi Mumbai). Pola súa banda, o Grupo Puentes realizou en 2016 obras públicas moi diversas en América Latina e África. Tamén o grupo Copasa participa nas obras do tren de alta velocidade de Medina á Meca; está integrada no consorcio Al Shoula. Non

obstante, a súa actividade máis importante en 2016 desenvolveuna en México cunha obra de ampliación do porto de Veracruz. A finais de 2016 conseguiu neste país o contrato para a modernización e ampliación da estrada Estación Don-Nogales. Outras empresas especializadas en infraestruturas como Espina y Delfín, dedicada ao tratamento de augas residuais e na xestión da auga, conta con actividades no estranxeiro, en 2016, en concreto en Portugal.

Ata agora preocupámonos da evolución do fluxo de IED emitido. O stock, ou sexa o IED que existe no mundo procedente de Galicia, concéntrase, en canto ao emprego xerado e cos últimos datos dispoñibles correspondentes a 2015,

Cadro 23

Destino do investimento bruto galego e español no exterior. Ano 2016

Galicia			España		
País ou territorio	Miles de euros	%	País ou territorio	Miles de euros	%
Estados Unidos de América	506.703,4	37,71	Reino Unido	9.145.517,8	25,23
Reino Unido	438.304,9	32,62	Estados Unidos de América	8.573.973,9	23,65
Corea do Sur	209.303,2	15,58	Dinamarca	2.512.784,7	6,93
Francia	62.600,0	4,66	Países Baixos	2.125.297,0	5,86
Brasil	33.321,1	2,48	Arxentina	2.099.399,9	5,79
Ecuador	18.947,0	1,41	Luxemburgo	1.982.070,0	5,47
Nicaragua	16.844,9	1,25	Brasil	1.371.688,0	3,78
Portugal	12.003,8	0,89	Alemaña	1.224.275,6	3,38
Marrocos	7.614,9	0,57	México	1.163.992,5	3,21
Chile	7.435,0	0,55	Italia	842.691,7	2,32
Alemaña	6.500,0	0,48	Canadá	496.341,1	1,37
Turquía	4.541,5	0,34	Costa Rica	494.462,8	1,36
Bélxica	4.500,0	0,33	Panamá	478.595,1	1,32
Perú	4.326,3	0,32	Venezuela	453.096,0	1,25
México	2.953,2	0,22	Perú	421.209,2	1,16
Austria	2.750,0	0,20	Colombia	408.710,9	1,13
Irlanda	1.750,0	0,13	Francia	365.513,2	1,01
Uruguai	928,9	0,07	Chile	310.569,9	0,86
Suíza	913,7	0,07	Portugal	280.875,0	0,77
Serbia	499,7	0,04	Trindade e Tobago	255.313,0	0,70
Suecia	430,9	0,03	Corea do Sur	209.383,2	0,58
Polonia	367,4	0,03	China	132.530,0	0,37
Colombia	102,7	0,01	Rusia	79.762,4	0,22
Bolivia	4,5	0,00	Resto do Mundo	818.861,5	2,26
Total	1.343.646,8	100,00	Total	36.246.914,2	100,00

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Investimentos Exteriores.

na creación dunha complexa rede comercial, por parte, sobre todo, do sector de confección de pezas de vestir e, en particular, polo grupo Inditex. Esta rede aglutina 96.125 traballadores, o 77,8% do emprego total xerado polo stock galego. Este sector xeraba o 66% da facturación total. Agora ben, se se observa o total investido, o primeiro lugar ocúpalo as actividades inmobiliarias.

Certamente, en termos de stock, a presenza do empresariado galego no estranxeiro se concentra en seis sectores. Ademais dos xa comentados con amplitude ao longo deste informe, actividades inmobiliarias, comercio polo miúdo e construción de edificios, obsérvase a presenza de capital procedente de Galicia na fabricación doutros produtos non metálicos (industria do cemento con investimentos en múltiples países sendo as máis elevadas as de Canadá, Turquía e Brasil), na fabricación de vehículos de motor (tanto de vehículos en Arxentina como de compoñentes en Portugal, República Checa, Lituania, Italia, Marrocos e Illa Mauricio) e en metalurxia (Portugal, Brasil e México).

Na distribución territorial, o stock de investimentos galegos concéntrase en América do Norte e Reino Unido. Se se ten en conta o emprego que xeran ou a facturación que logra este investimento, o ranking estaría liderado por Francia grazas ao papel do comercio polo miúdo de pezas téxtiles e, en menor grao, pola industria da madeira. Por cifra de negocio, a Francia seguiríanlle Italia e Portugal, ou sexa, países da nosa contorna máis próxima. En Italia a facturación tamén se concentra no comercio de pezas de vestir mentres que Portugal presenta un investimento galego moi diversificado sectorialmente. O predominio tamén é o de comercio de confección, pero o catálogo de actividades lusas con capital galego é moi amplo. Tras o comercio sitúanse os investimentos efectuados en compoñentes da automoción. As empresas deste sector instálanse no país veciño, cada vez en maior número, cun capital estranxeiro procedente de lugares moi diversos. Como é obvio, supoñen unha dura competencia para o tecido empresarial existente en Galicia.

En canto á evolución do IED emitido por Galicia no primeiro trimestre de 2017, os resultados procedentes do rexistro dispoñibles no momento de redactar este informe son aínda moi parcos, se ben,

de confirmarse a tendencia ao longo do ano cabería agardar unha redución no fluxo con respecto a 2016. O valor rexistrado é de 118,1 millóns de euros (recordemos que o do IED recibido era de 86,6 millóns), grazas a unha nova operación no sector inmobiliario, outra vez no Reino Unido, por 114 millóns de euros. Se se exclúe esta adquisición, o fluxo reduciríase a tan só 4,1 millóns, froito de cinco operacións en Portugal, México, Brasil, Estados Unidos e Polonia. A máis importante localízase en Portugal no sector do transporte marítimo. Porén, estamos ante unha primeira aproximación que se completará no próximo informe cando se dispoña de resultados máis completos.

Cadro 24
Destino do investimento estranxeiro bruto emitido por Galicia desde 2008 a 2016

País	Millóns de euros	%
Estados Unidos de América	1.841.897	23,37
Reino Unido	1.321.931	16,77
Luxemburgo	700.002	8,88
Francia	439.688	5,58
Turquía	289.896	3,68
Corea do Sur	269.641	3,42
Bélxica	258.990	3,29
Brasil	236.515	3,00
Italia	221.655	2,81
Países Baixos	217.548	2,76
Resto países	2.083.448	26,44
Total	7.881.211	100,00

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Investimentos Exteriores.

Cadro 25**Situación en 2015 dos stocks xerados polo investimento galego no exterior.** Distribución sectorial

Sectores	Stock emprego	Stock da posición investidora en miles de euros	Stock da cifra de negocio en miles de euros
Actividades inmobiliarias	256	5.531.880	284.170
Comercio polo miúdo, excepto de vehículos de motor	96.125	4.508.270	12.811.690
Fabricación doutros produtos minerais non metálicos	6.807	2.919.530	1.541.450
Construción de edificios	645	805.990	220.650
Fabricación de vehículos de motor, remolques	4.897	358.690	1.385.630
Metalurxia; fabricación produtos ferro, aceiro	1.777	320.200	780.030
Comercio polo xunto, excepto vehículos de motor	49	228.780	63.250
Subministración de enerxía eléctrica, gas, vapor e aire	4.989	222.380	399.030
Fabricación de material e equipo eléctrico	197	151.310	39.060
Industria da alimentación	4.308	146.100	453.500
Resto	3.559	447.540	1.404.300
Total	123.609	15.640.670	19.382.760

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores.

Cadro 26**Situación en 2015 dos stocks xerados polo investimento galego no exterior.**

Distribución por países ou territorios

Países ou territorios	Stock emprego	Stock da posición investidora en miles de euros	Stock da cifra de negocio en miles de euros
Estados Unidos de América	5.540	3.224.990	1.006.170
Canadá	6.233	1.844.400	484.070
Reino Unido	5.218	1.322.890	973.290
Países Baixos	2.220	911.180	438.150
Luxemburgo	95	826.840	23.650
Francia	8.415	748.570	1.632.560
Portugal	6.067	741.850	1.231.730
Italia	6.306	606.680	1.381.670
Brasil	5.649	488.840	828.700
Marrocos	496	439.450	135.190
Resto do mundo	77.371	4.484.980	11.247.580
Total	123.609	15.640.670	19.382.760

Datos provisionais.

Fonte: Rexistro de Inversións Exteriores.

VI. Construción

- Aínda que a produción galega de construción aumenta, o emprego redúcese no ano 2016.
- A promoción de novas vivendas comeza a recuperarse.
- O 85% das vivendas mercadas en Galicia son usadas.
- As adquisicións de vivenda crecen un 6,4% en Galicia, cunha intensidade da demanda de 5,7 compras por cada 1000 habitantes en 2016.
- A demanda de vivenda nas áreas urbanas aumenta un 10%, representando A Coruña e Vigo o 58% das compras en 2016.
- A caída dos tipos de xuro e o aumento da oferta de crédito inmobiliario recuperan a concesión de hipotecas.
- Os prezos da vivenda galega mantéñense estables cunha moi lixeira tendencia á alza.
- As cidades de vivenda máis cara son A Coruña e Santiago, mentres que as vivendas máis accesibles se atopan en Ferrol e Lugo.
- A accesibilidade financeira continúa mellorando grazas á caída dos tipos de xuro, pero o custo real da vivenda aínda resulta excesivamente elevado.
- En 2016 a licitación por galego superou en 116 euros a media española.
- As expectativas da demanda pública de obras son pesimistas polos recortes orzamentarios e a finalización dos tramos do AVE.

Introdución

O balance do sector da construción en 2016 ofreceu luces e sombras e non confirmou plenamente os signos de recuperación que se manifestaron no ano anterior. Aínda que o PIB continuou crescendo, o emprego non aumentou no conxunto de España e descendeu en Galicia. O mercado da vivenda, aínda na UCI, prosegue a tímida recuperación da oferta e a demanda nun contexto de moderado crecemento dos prezos e recuperación do crédito hipotecario animado polos baixos tipos de xuro. O descenso do emprego en Galicia xustifícase polo freo na licitación pública de obras que pechou o exercicio 2015 cun recorte de case 300 millóns de euros respecto dos estimados inicialmente. E aínda que en 2016 a obra pública aumentou o seu gasto arredor do 10%, isto non bastou para compensar o escaso crecemento dun aínda vacilante mercado inmobiliario.

Despois de 28 trimestres de continuos descensos, a produción da construción española comezou a medrar a partir do terceiro trimestre de 2015. En

Cadro 1

Indicadores do sector da construción en España

Taxas de variación interanuais (en %)

	2014	2015	2016	2016			
				I trim.	II trim.	III trim.	IV trim.
VEB construción	-1,2	5,2	2,5	0,0	2,0	2,9	3,0
% da construción na FBCF	50,6	51,0	50,0	49,5	50,0	50,2	50,2
% da vivenda na FBCF	21,7	21,9	23,7	23,2	23,6	23,8	24,0
Producción das empresas	17,4	0,8	3,8	6,6	3,0	3,4	2,5
Nova contratación	11,4	20,7	8,2	3,4	11,6	11,7	5,9
Ocupados	-3,5	8,1	0,0	-2,7	-1,4	2,3	2,0
Paro estimado	-24,8	-18,3	-11,9	-6,8	-12,8	-11,3	-17,1
Afiliados á Seguridade Social	-1,3	4,8	2,7	2,4	2,1	2,9	3,5
Paro rexistrado	-17,3	-18,0	-15,8	-15,7	-14,8	-16,0	-16,7
Consumo de cemento	0,8	5,3	-10,0	-0,5	-3,9	-4,0	-31,7
Índice de custos do sector	-0,2	-1,0	-1,5	-2,9	-1,8	-1,2	0,0

Fonte: Ministerio de Trabajo e Asuntos Sociais, SEPE, EPA, INE e Ministerio de Fomento.

Cadro 2**Indicadores do sector da construción en Galicia**

Taxas de variación interanuais (en %)

	2014	2015	2016	2016			
				I trim.	II trim.	III trim.	IV trim.
VEB construción	-1,7	3,7	3,1	3,1	3,3	3,0	3,0
Ocupados	-3,1	9,7	-2,4	3,7	-4,9	-1,1	-6,9
Paro estimado	-30,1	-23,7	-4,3	-5,3	-12,0	0,0	5,4
Afiliados á Seguridade Social	-0,8	2,4	-1,0	-0,7	-1,8	-1,2	-0,4
Paro rexistrado	-17,0	-18,8	-15,6	-14,8	-13,7	-17,2	-17,2

Fonte: Ministerio de Trabajo e Asuntos Sociais, SEPE, EPA, INE e IGE.

Cadro 3**O mercado de traballo na construción (medias anuais). Ano 2016**

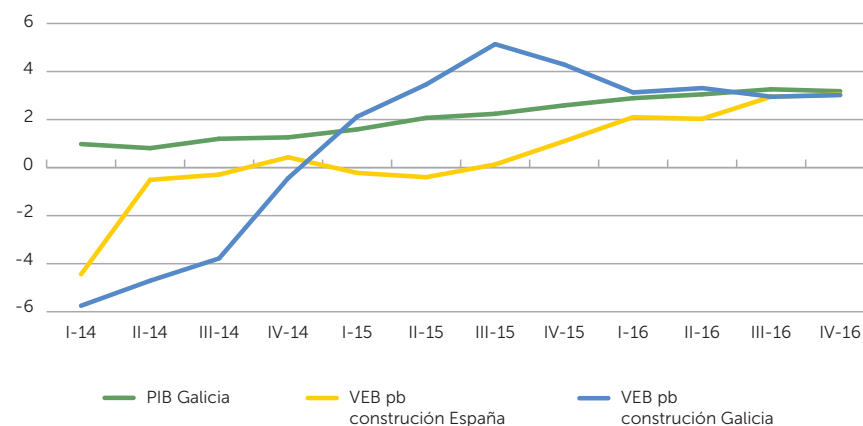
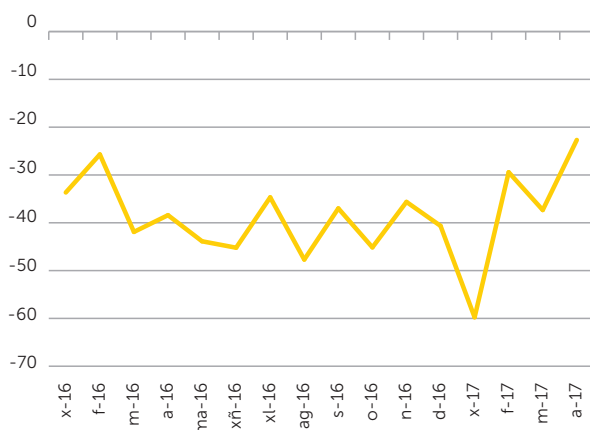
	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia	España
Ocupados						
Miles	29,9	11,4	7,6	23,0	71,9	1.073,9
TVI 2016/2015 (%)	-5,3	15,4	-24,3	3,6	-2,4	0,0
Paro estimado						
Miles	3,28	0,75	0,75	3,53	8,3	182,6
TVI 2016/2015 (%)	12,0	-33,3	-6,3	-7,8	-4,3	-11,9
Paro rexistrado						
Miles	10,4	2,6	2,7	8,7	24,4	402,3
TVI 2016/2015 (%)	-15,4	-15,3	-13,8	-16,5	-15,6	-15,8
Afiliados á Seguridade Social						
Miles	32,6	8,8	8,8	22,4	72,6	1.049,4
TVI 2016/2015 (%)	-0,9	-2,1	-4,0	0,5	-1,0	2,7

Fonte: Ministerio de Trabajo e Asuntos Sociais, SEPE, EPA, INE e IGE.

2016 o valor engadido continuou a súa progresión, pechando o exercicio cunha taxa interanual de aumento do 3% no cuarto trimestre e do 2,5% na media do ano. Desde o xa afastado ano de 2005 a construción española non alcanzaba uns ritmos de progresión tan elevados, aínda que naquel entón a produción duplicaba a de 2016. O peso do sector na Formación Bruta de Capital Fixo (FBCF) cae lixeiramente ata o 50% da mesma e a vivenda aumenta o seu peso no PIB ata o 4,7%, representando o 23,7% da FBCF (dous puntos máis que en 2015). A recuperación da produción en 2016 baséase, pois, na actividade de edificación residencial. A caída do consumo de cemento nun 10% neste ano confirma que a grande obra civil, intensiva no consumo deste *input*, perdeu peso a favor do subsector inmobiliario. Outros indicadores globais que mostran signo positivo

Gráfico 1**VEB pb da construción e PIB pm (euros constantes)**

Taxas de variación interanuais (en %)

Gráfico 2**Indicador do clima de construción en España**

poden explicar as diferenzas de valoración nestes dous compoñentes da actividade do sector.

son a contratación das empresas (3,8% de crecemento) e a nova contratación (8,2%) (cadro 1 e gráfico 1).¹ Con todo, ao longo de 2016 as empresas do sector empeoraron as súas expectativas, como mostra o indicador de clima da construción no gráfico 2,² cos saldos de opinión empeorando ata decembro. O estado de opinión empresarial mellora nos tres primeiros meses de 2017, aínda que as opinións continúan sendo negativas. En abril de 2017 as valoracións sobre a edificación de vivendas son menos pesimistas (saldo de -19,9) que sobre a obra civil (-32,2), cun período de traballo asegurado de 482,7 días (57,5 días máis que doce meses antes). A alza da demanda de vivenda, a finalización de varias liñas do AVE, e as restricións orzamentarias derivadas das esixencias de cumprir os obxectivos de déficit

¹ A produción das empresas e a nova contratación están calculadas pola Enquisa de Índices de Producción da Industria da Construción (EIPIC) publicada polo Ministerio de Fomento.

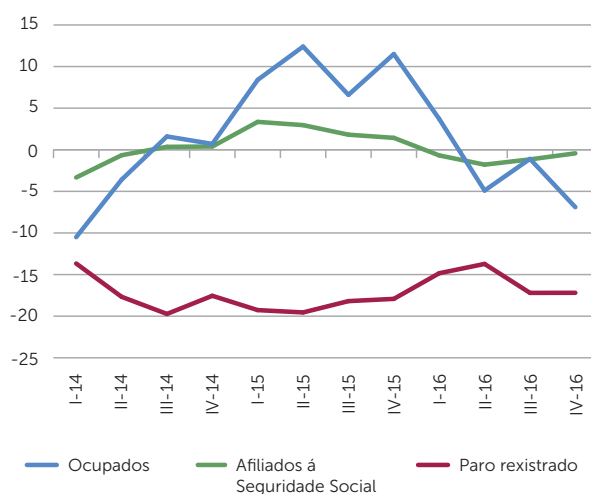
² O indicador de clima é a media dos saldos de opinións empresariais referidos á tendencia do emprego e a carteira de pedidos do sector, recollidos na Enquisa de Conxuntura Industrial elaborada polo Ministerio de Industria. Por exemplo, un valor de -10 do saldo significa que a porcentaxe de opinións negativas supera en 10 puntos o de opinións positivas.

A pesar do forte crecemento do VEB, a ocupación estimada de construción apenas variou en 2016; aínda así, existen factores positivos no mercado de traballo como o aumento das afiliacións á Seguridade Social e a caída do desemprego. Segundo a Encuesta de Población Activa (EPA), o sector emprega unha media de 1.074.000 traballadores, a mesma cifra que en 2015. As afiliacións á Seguridade Social (1,05 millóns de persoas) aumentan un 2,7% respecto de 2015. As afiliacións observan unha tendencia de crecemento sostido, que se reforza nos tres primeiros meses de 2017, nos que aumentan a unha taxa interanual media do 5,5%. Ademais, o desemprego medio estimado en toda España pola EPA cae por baixo das 183.000 persoas, o que representa unha redución de case o 12% respecto de 2015. Ademais, o paro rexistrado redúcese un 15,8%, situándose en algo máis de 402.000 persoas en 2016. Aínda que parte da caída do paro de construción hai que atribuíla á boa marcha doutros sectores, non deixa de ser unha boa noticia que por segundo ano consecutivo freouse a perda de emprego de construción en España (cadros 1 e 3.)

Nos gráficos adxuntos apréciase a tendencia do emprego e o VEB de construción en Galicia. Estes indicadores globais sinalan unha evolución relativamente peor que a do conxunto de España. Aínda que a produción crece a unha taxa do 3,1%, a ocupación media roza os 80.000 traballadores, o que supón un descenso do 2,4% respecto ao ano anterior, e as afiliacións á Seguridade Social (72.600) caen o 1% en taxa interanual. A debilidade do sector inmobiliario en Galicia e o

Gráfico 3

Mercado de traballo na construción en Galicia (en %)

Cadro 4

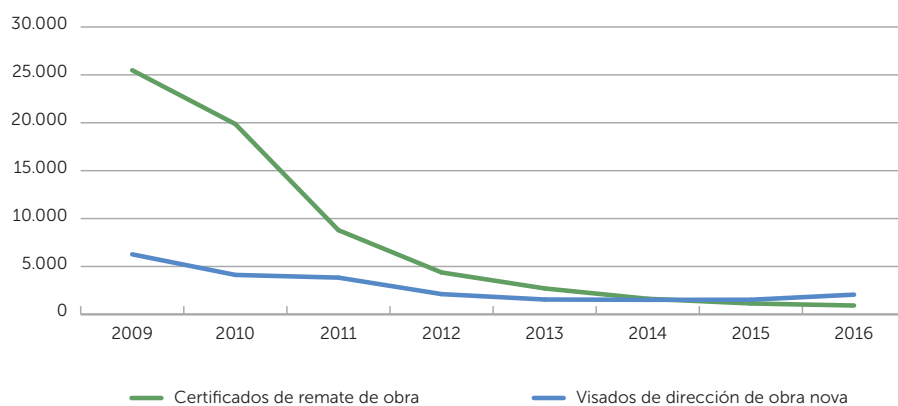
A vivenda en España. Principais indicadores de oferta

				TVI (%)		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Visados de dirección de obra (vivenda nova e ampliación e reforma)	58.776	76.542	92.135	0,1	30,2	20,4
Licenzas municipais de obra* (número de vivendas de nova planta)	33.643	36.065	48.187	7,7	7,2	49,5
Certificados de fin de obra (número de vivendas)	46.822	45.152	40.119	-27,8	-3,6	-11,1
VPO obra nova. Vivendas iniciadas	5.898	5.306	6.213	-9,1	-10,0	17,1
VPO obra nova. Vivendas rematadas	15.046	7.931	6.972	-11,8	-47,3	-12,1

* Para o ano 2016 os datos e taxas de variación corresponden aos once primeiros meses.

VPO: Vivenda de protección oficial.

Fonte: Ministerio de Fomento.

Gráfico 4**Número de viviendas novas iniciadas e rematadas en Galicia**

parón que se produciu na licitación pública de obras a finais de 2015 explican este resultado. O emprego medido pola EPA baixa con especial forza en Ourense (-24,3%) e en menor medida na Coruña (-5,3%), mentres que crece en Lugo (15,4%) e Pontevedra (3,6%). Con todo, do mesmo xeito que no conxunto de España, prodúcese unha redución do desemprego de construción, e en 2016 cae tanto o paro estimado (-4,3%) como o rexistrado (-15,6%).

Vivenda

A actividade de promoción residencial mostra con crueza a crise sen precedentes sufrida polo sector inmobiliario español. Se no ano 2006 se iniciaban 860.000 vivendas novas en España e 52.000 en Galicia, en 2014 a promoción toca fondo e estas cifras caen ata 35.000 en toda España e 1500 en Galicia. Para o conxunto do Estado, o ano 2015 marca o comezo dunha alza que se confirma en 2016, mentres que en Galicia as novas promocións continúan estancadas en 2015 e é en 2016 cando se produce o cambio de tendencia cun aumento significativo de novas licenzas de edificación. A demanda mostrou un crecemento sostido desde 2014, con maior forza no conxunto de España que en Galicia. O aumento das compras, ante a escaseza de vivenda nova, foi alimentado pola vivenda de segunda man, que representa o 85% do mercado en Galicia e o 90% do estatal no ano 2016.

Para medir a oferta dispoñemos dos visados de inicio e de final de obra dos arquitectos técnicos, así como das licenzas concedidas polos concellos; estas series aparecen recollidas nos cadros 4, 5 e 6, e no gráfico 4. En 2016 iniciáronse un total de 64.038 vivendas de nova planta en España, que representan case 14.300 máis que o ano anterior e un aumento do 28,9% respecto de 2015. O número de novas vivendas a construír en Galicia foi de 2059 en 2016, case 500

máis que en 2015, significando un aumento do 35% en taxa interanual. Así, pois, en 2016 a tendencia positiva dos inicios de obra mantense no conxunto do Estado por segundo ano consecutivo e parece despegar con forza en Galicia. A pesar desta recuperación, hai que ter en conta que a oferta de vivenda continúa baixo mínimos, pois, por exemplo, as cifras absolutas de novas vivendas en 2016 só representan o 7% en España e o 4% en Galicia das iniciacións de obra en 2006.

Os certificados de final de obra dos arquitectos técnicos indicannos as vivendas terminadas e son o resultado da finalización das obras iniciadas nos pasados anos. Desde 2008 o número de vivendas terminadas caeu continuamente ata a actualidade tanto en Galicia como en España, situándose en valores históricos mínimos, con 40.000 vivendas terminadas en España e 980 en Galicia en todo 2016. Estas cifras non remontarán ata dentro dun ou dous anos, cando as vivendas iniciadas en 2015 e 2016 comece a finalizar o seu ciclo construtivo. A práctica desaparición da entrada de novas vivendas ao mercado fai que este se vexa dominado progresivamente pola vivenda de segunda man. Aínda que no mercado inmobiliario no seu conxunto existe aínda un importante remanente de vivenda sen vender, en localidades e zonas urbanas específicas a oferta é insuficiente, o que empuxa os prezos locais fortemente á alza.

No que respecta á vivenda protexida (VP), en 2016 esta continúa perdendo peso dentro da oferta de vivenda, con 6200 vivendas iniciadas e 6900 finalizadas en toda España. A VP desapareceu practicamente do panorama inmobiliario galego, con catro vivendas iniciadas e 139 terminadas en todo 2016 (cadros 4 e 5). Este resultado débese a que o Plan Estatal de Vivenda 2013-2016,³ prorrogado ata 2017, ten como único obxectivo as axudas ao aluguer e á rehabilitación, eliminando a compra de vivenda social do réxime de actuacións protexidas.

En 2017 presentouse o proxecto do novo Plan Estatal de Vivenda 2018-2021, que, aínda que segue virando fundamentalmente en torno ao aluguer e á rehabilitación, prevé a recuperación das axudas á compra de vivenda, tanto protexida como libre, para mozos. Segundo este proxecto, terían dereito a estas axudas os menores de 35 anos con ingresos inferiores a tres veces o Indicador Público de Renda de Efectos Múltiples (IPREM) que en 2017 ascende a 22.365,4 euros anuais. Os mozos que cumpran estas condicións poderán beneficiarse dunha subvención de ata 10.800 euros co límite do 20% do prezo de compra. O plan tamén propón axudas ao aluguer para os mozos con ingresos inferiores a tres veces o IPREM: ata o 50% do aluguer mensual para arrendamentos de entre 600 e 900 euros ao mes e durante tres anos.

As medidas de axuda á compra e aluguer para xente nova propostas por este proxecto son semellantes ás practicadas no ano 2007, modificando o Plan de

³ Tal e como se sinalaba no pasado informe: «O Plan Estatal de Vivenda 2013-2016 ten como principais finalidades tentar corrixir o reducido tamaño do mercado de aluguer e mellorar o mal estado de moitas vivendas a través da rehabilitación, aumentando o número de beneficiarios das actuacións protexidas. As axudas ao aluguer concederanse en función da renda da unidade familiar, podendo chegar o seu importe ata os 200 euros mensuais. As axudas ao aluguer están especialmente dirixidas a persoas maiores de idade, existindo un límite de ingresos, que non deben exceder o triplo do IPREM, axustado en función do número de membros e composición da unidade de convivencia».

Cadro 5**A vivenda en Galicia. Principais indicadores de oferta**

				TVI (%)		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Visados de dirección de obr (vivenda nova e ampliación e reforma)	2.579	2.680	3.328	-0,4	3,9	24,2
Licenzas municipais de obra* (número de vivendas de nova planta)	1.166	1.149	1.125	-11,7	-1,5	3,2
Certificados de fin de obra (número de vivendas)	1.627	1.136	980	-39,9	-30,2	-13,7
VPO obra nova. Vivendas iniciadas	141	5	4	31,8	-96,5	-20,0
VPO obra nova. Vivendas rematadas	42	2	139	-90,4	-95,2	6.850,0

* Para o ano 2016 os datos e taxas de variación corresponden aos once primeiros meses.

VPO: Vivenda de protección oficial.

Fonte: Ministerio de Fomento.

Cadro 6**Indicadores de oferta. Vivendas iniciadas e rematadas**

	2012	2013	2014	2015	2016
Vivendas iniciadas (obra nova)					
A Coruña	1.163	846	781	733	1.139
Lugo	247	199	402	266	199
Ourense	166	189	104	140	323
Pontevedra	539	316	232	387	398
Galicia	2.115	1.550	1.519	1.526	2.059
España	44.162	34.288	34.873	49.695	64.038
Vivendas rematadas					
A Coruña	1.742	959	468	246	137
Lugo	1.584	699	568	238	226
Ourense	575	305	78	332	239
Pontevedra	475	745	513	320	321
Galicia	4.376	2.708	1.627	1.136	923
España	114.991	64.817	46.822	45.152	40.119

Fonte: Ministerio de Fomento.

Vivenda 2005-2008. Naquel entón estas políticas non funcionaron e é probable que o resultado se repita dez anos despois. As axudas selectivas previstas seguramente aumenten o prezo da vivenda nunha contía próxima á da subvención, como sucede en mercados de oferta rixida, deixando case inalterado o custo real da vivenda para os beneficiarios. Doutra banda, prexudicarán os compradores maiores de 35 anos e/ou con ingresos superiores ao tope máximo, que terán que pagar maiores prezos sen dereito a subvención.

Desde 2014 a demanda de vivenda mostra un crecemento sostido en España e, aínda que en menor contía, tamén en Galicia. A progresión das vendas en 2014 foi animada fiscalmente polo cambio no método de cálculo da plusvalía. En 2015 e 2016, unha vez desaparecidos os estímulos alleos ao mercado, o aumento das vendas demostra a existencia dunha demanda potencial de vivenda que se viu retida nos anos da crise. A mellora da situación económica e o crecemento do emprego, nun contexto de baixos tipos de xuro e de expansión do crédito, converteron esta demanda embalsada en demanda efectiva que, ante a escaseza de vivenda nova, dirixiuse de xeito crecente ao mercado de segunda man.

Utilizamos como principais indicadores de demanda as compravendas realizadas nas notaría e as transaccións inscritas nos rexistros da propiedade; tamén serven a este fin os datos das hipotecas constituídas.⁴ O estimador conxuntural de demanda máis importante son as compravendas en notaría debido ao seu carácter universal e inmediato. As series dos rexistradores refírense ás mesmas operacións recollidas polos notarios, pero cun atraso temporal variable entre os dous rexistros. Respecto dos datos de hipotecas, hai que ter en conta que a forte correlación entre a constitución de novas hipotecas e as compras de vivenda existente ata a crise debilitouse, aínda

Cadro 7

Indicadores de demanda de vivenda

	Número de transaccións			TVI (%)	
	2014	2015	2016	2015	2016
Galicia					
Notarios	14.037	14.633	15.566	4,2	6,4
A Coruña	6.022	6.381	6.685	6,0	4,8
Lugo	2.443	2.417	2.407	-1,1	-0,4
Ourense	1.389	1.414	1.558	1,8	10,2
Pontevedra	4.183	4.421	4.916	5,7	11,2
Rexistradores	11.966	12.537	13.431	4,8	7,1
A Coruña	5.126	5.383	5.994	5,0	11,4
Lugo	1.914	1.929	1.775	0,8	-8,0
Ourense	1.163	1.235	1.428	6,2	15,6
Pontevedra	3.763	3.990	4.234	6,0	6,1
España					
Notarios	365.630	401.281	457.689	9,8	14,1
Rexistradores	318.830	355.556	404.421	11,5	13,7

Fonte: Ministerio de Fomento e Estadística de Transmisiones de Derechos de la Propiedad (INE).

Cadro 8

Transaccións de vivenda en notaría. Ano 2016

	Número de transaccións		TVI (%)	
	Nova	Usada	Nova	Usada
A Coruña	858	5.827	-31,4	13,5
Lugo	626	1.781	-10,4	3,6
Ourense	220	1.338	16,4	9,5
Pontevedra	635	4.281	-9,3	15,2
Galicia	2.339	13.227	-17,6	12,2
España	47.025	410.664	-4,2	16,6

Fonte: Ministerio de Fomento.

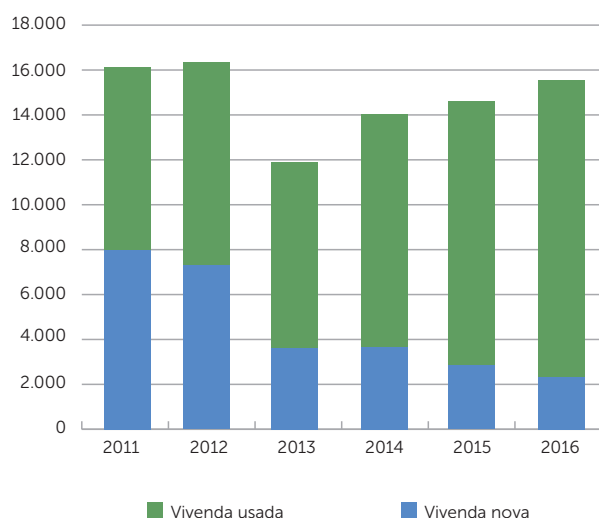
⁴ O Consello Xeral do Notariado estima o número de transaccións levadas a cabo en notaría e estes cálculos son publicados polo Ministerio de Fomento. O Colexio de Rexistradores de España compila as transaccións inscritas nos rexistros da propiedade na Estatística Rexistral Inmobiliaria e estas cifras tamén se recollen nas series de compravenda de vivendas publicadas polo INE desde o ano 2007. O INE publica a estatística de hipotecas que recolle as hipotecas constituídas sobre bens inmobles; estes datos son fornecidos polo Servizo de Sistemas de Información do Colexio Oficial de Rexistradores da Propiedade e Mercantís de España.

que nos dous últimos anos recuperouse en parte co aumento do crédito hipotecario. Estes indicadores móstranse nos cadros 7, 8 e 10 e nos gráficos 5 e 6.

Gráfico 5

Demanda de vivenda en Galicia.

Número de transaccións nas notaría

En 2016 compráronse 457.689 vivendas en toda España, 56.400 máis que o ano anterior, o que supón un incremento interanual do 14,1%. Este crecemento descomponse nun aumento do 16,6% nas vendas de vivenda usada e unha caída do 4,2% da nova. A vivenda usada representa o 89,7% das vendas de 2016, mentres que a vivenda nova, con só 47.000 transaccións, asume un papel secundario no mercado inmobiliario español.

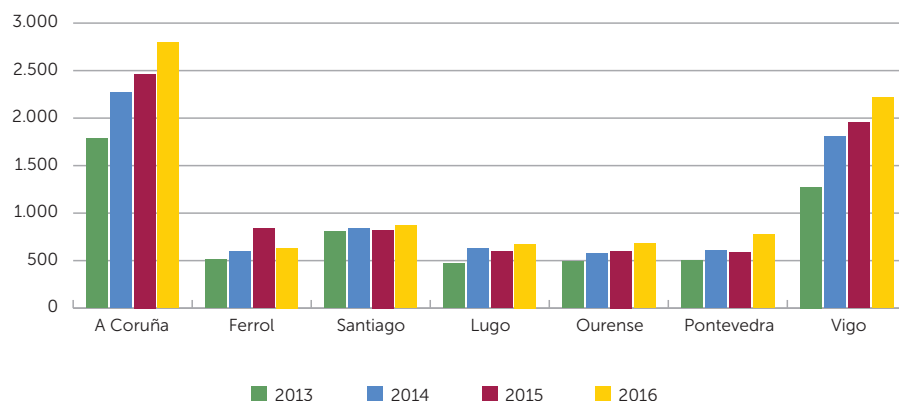
Os notarios galegos formalizaron un total de 15.566 vendas de vivenda no ano 2016, o que representa un crecemento interanual do 6,4%, algo menos da metade da taxa española. En 2016 a intensidade da demanda sitúase en 5,7 compras por cada 1000 habitantes, aumentando por terceiro ano consecutivo desde que en 2013 alcanzase o mínimo de 4,3 adquisicións por cada 1000 habitantes, sendo a media entre 2004 e 2016 de 8,7 vivendas compradas por cada milleiro de galegos. Como se aprecia no gráfico 5, o mercado de segunda man é tamén predominante en Galicia, con

13.227 transaccións de vivenda usada que representan o 85% do total, sendo a caída de vendas de vivenda nova moito máis acusada (-17,6%) en Galicia que no resto de España. O cadro 7 descompón as vendas entre as provincias galegas. O maior crecemento da demanda corresponde a Pontevedra e Ourense, con

Gráfico 6

Demanda de vivenda nas áreas urbanas

Compravendas nas notaría

aumentos respectivos do 11,2% e o 10,2%, seguida da Coruña (4,8%) e só Lugo mostra un pequeno descenso do 0,4% respecto de 2015.

No gráfico 7 móstrase a evolución das compravendas entre 2013 e 2016 nas sete maiores cidades galegas. Cun crecemento do 10%, a demanda de vivenda urbana aumentou por enriba da media galega. O número de vivendas adquiridas nas áreas urbanas foi de 8600 en 2016, o que representa o 55% do mercado galego, cunha intensidade da demanda (6,2 adquisicións por cada 1000 habitantes) lixeiramente superior á media galega.⁵ A Coruña, con 2795 transaccións, e Vigo, con 2216, representan conxuntamente o 58% das compras urbanas en Galicia. A única cidade onde o mercado se contrae é Ferrol, cunha caída do 24% nas vendas. Pola contra, o mercado inmobiliario de Pontevedra mostra o maior crecemento cunha taxa interanual do 32%, mentres en Santiago as vendas crecen un 5,3% e nas restantes áreas urbanas aumentan entre un 12% e un 13%.

Os rexistros da propiedade (cadro 7) recollen cun atraso medio de entre tres e cinco meses as operacións de compravenda realizadas en notaría. Aínda que a base das series notariais e rexistrais é a mesma, o atraso e a depuración de erros que ten lugar no rexistro poden dar lugar a diferenzas nas variacións anuais, se ben en períodos máis amplos de tempo ambas as series deben confluír.

Con todo, as tendencias que sinalan os datos rexistrais non difiren demasiado dos apuntados polas notaría en 2016. En España recóllense 404.421 operacións de cambio de propiedade, cun aumento do 13,7%, e en Galicia rexistráronse 13.431 operacións, cun crecemento do 7,1%. Nos rexistros da propiedade a vivenda nova representa o 19% do mercado en España, e o 29% en Galicia, un peso maior que nas transmisións notariais. Esta discrepancia débese a que a definición de vivenda nova rexistral é máis restritiva que a usada nas series notariais e considera vivenda usada a toda aquela con máis dun ano de antigüidade.⁶

No cadro 10 móstrase a evolución recente das hipotecas constituídas en terreos edificables urbanos. En 2016 concedéronse 281.328 hipotecas en toda

Cadro 9

Valor medio das transmisións inmobiliarias de vivenda libre

	Euros			TVI (%)	
	2014	2015	2016	2015	2016
A Coruña	112.927	109.870	110.727	-2,7	0,8
Lugo	78.403	84.099	77.810	7,3	-7,5
Ourense	95.752	88.275	94.397	-7,8	6,9
Pontevedra	124.402	122.946	123.200	-1,2	0,2
Galicia	108.679	107.494	107.997	-1,1	0,5
España	135.444	135.633	139.363	0,1	2,7

Fonte: Ministerio de Fomento.

⁵ Os municipios integrantes das sete áreas urbanas son: A Coruña: A Coruña, Arteixo, Cambre, Culleredo e Oleiros. Ferrol: Ferrol, Narón e Fene. Santiago: Santiago de Compostela, Ames, Oroso e Teo. Lugo: Lugo. Ourense: Ourense e Barbadás. Pontevedra: Pontevedra, Marín e Poio. Vigo: Vigo, Gondomar, Mos, Nigrán, Pontearreas, O Porriño e Redondela.

⁶ A *Estatística de Transaccións Inmobiliarias*, elaborada a partir dos apuntamentos notariais, define da seguinte forma a vivenda nova: «Considérase vivenda nova á vivenda de nova construción, xa sexa en promoción para venda ou en promoción cooperativa ou comunitaria, e á vivenda en construción», mentres que para a *Estatística de transmisións de dereitos da propiedade*, vivenda nova é: «Cando se trata de obra nova, isto é, ten menos dun ano de antigüidade desde a finalización da obra».

Cadro 10**Hipotecas en terreos edificables urbanos**

Vivendas construídas

	Número de hipotecas			TVI (%)	
	2014	2015	2016	2015	2016
A Coruña	4.151	4.622	4.407	11,3	-4,7
Lugo	776	892	1.137	14,9	27,5
Ourense	681	816	900	19,8	10,3
Pontevedra	2.888	3.383	3.626	17,1	7,2
Galicia	8.496	9.713	10.070	14,3	3,7
España	202.954	244.827	281.328	20,6	14,9

Fonte: INE.

España, que representa un crecemento de case o 15% respecto ao ano anterior. En Galicia o número de hipotecas foi de 10.070, cun aumento máis modesto do 3,7%. Se se compara o número de hipotecas cos datos dos rexistros da propiedade, vemos que só 70 de cada 100 vivendas compradas en España en 2016 fixeron uso do crédito hipotecario, mentres que en Galicia unicamente 75 de cada 100 adquisicións demandaron financiamento bancario. Aínda que o crédito flúe con maior facilidade en 2016 e aumentou en termos absolutos, a taxa de cobertura de hipotecas sobre compras de vivenda é case idéntica á de 2015 en toda España, e inferior en cinco puntos á que se daba en Galicia nese ano (80%).

No gráfico 7 móstrase a evolución desde finais do ano 2014 ata os dous primeiros meses de 2017 de varios indicadores implicados no custo financeiro da compra de vivenda. En setembro de 2014 o Banco Central Europeo (BCE) executa un paquete de medidas de política monetaria fortemente expansiva, entre as cales se atopa a redución do tipo de intervención ata o 0,05%. En marzo de 2016 o BCE reduce aínda máis o tipo de intervención, fixándoo no 0%, mínimo histórico que se mantén ata a actualidade. Como se aprecia no gráfico 7, as políticas do BCE tiveron un efecto manifesto no EURIBOR, que experimenta un continuo descenso desde 2014 ata o momento actual, entrando en valores

inferior en cinco puntos á que se daba en Galicia nese ano (80%).

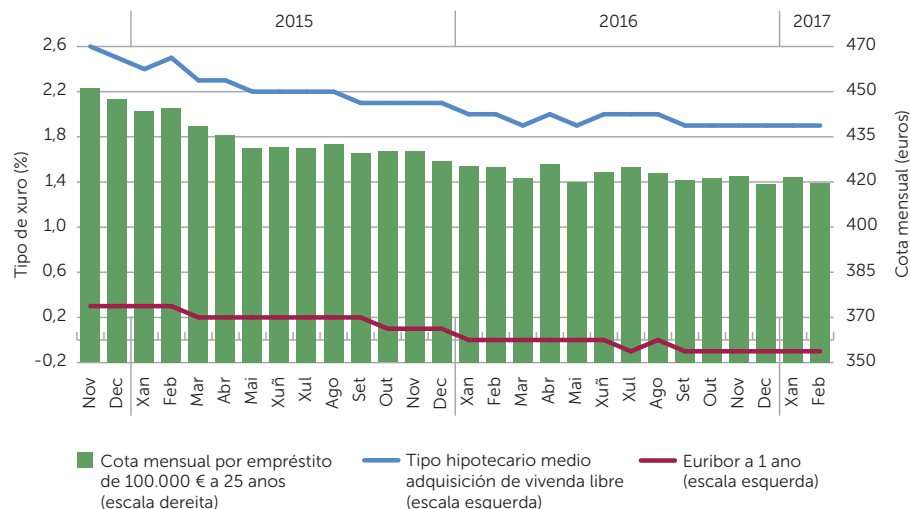
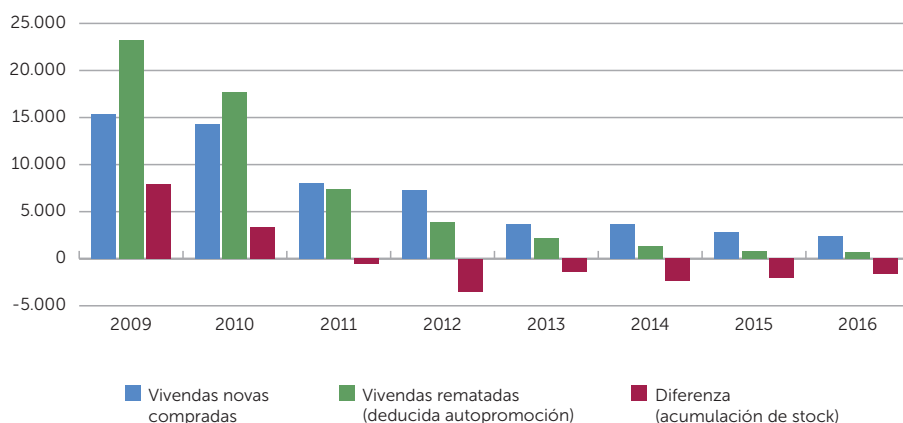
Gráfico 7**Índices de referencia no mercado hipotecario**

Gráfico 8**Oferta e demanda de vivenda nova e variación do stock en Galicia**

negativos en febreiro de 2016 e situándose en $-0,127\%$ en maio de 2017. Xunto á redución dos tipos de xuro, o BCE aumentou o crédito á banca co obxectivo de expandir o financiamento das empresas e estimular o crecemento. Estas medidas tiveron o seu efecto no mercado da vivenda español e en 2016 o crédito hipotecario abarátouse, aumentando o seu volume. No gráfico 7 obsérvase a redución do custo do crédito coa caída do tipo medio hipotecario que en febreiro de 2017 tomaba o valor de $1,881\%$, aínda que nos últimos meses houbo unha lixeira alza, situándose en $1,947\%$ en maio de 2017. No mesmo gráfico ponse de manifesto a mellora na accesibilidade, coa caída das cotas para pagar por cada 100.000 euros de préstamo nas condicións descritas, que en febreiro de 2017 ascenden a 418 euros mensuais. Como se aprecia no gráfico, os tipos de xuro xa alcanzaron cotas mínimas e a accesibilidade financeira apenas ten marxe xa para mellorar. O aumento da demanda de vivenda é agora máis unha cuestión de crecemento económico, creación de emprego, mellora da confianza e axuste do valor real da vivenda que de abaratamento do custo de financiación.

Segundo o Banco de España (BDE),⁷ en 2016 o saldo vivo do crédito hipotecario total (compradores e promotores) reduciuse un $4,8\%$, situándose no primeiro trimestre de 2017 en 654,8 mil millóns de euros, que representan o $58,3\%$ do PIB español ($63,35\%$, 12 meses antes). Á parte do saldo que corresponde ao crédito aos fogares para a adquisición de vivenda, redúcese a unha taxa media do 3% nos últimos 12 meses, representando o saldo vivo o $48,12\%$ do PIB español en marzo de 2017, sendo esta proporción do $51,3\%$ 12 meses antes. Aínda que, como vemos, o monto da débeda hipotecaria vaise reducindo de ano en ano, en 2016 o número de novos créditos ás familias experimenta un importante crecemento. En 2015 o BDE computa un total de 185.313 préstamos hipotecarios formalizados polas entidades de crédito para a adquisición de vivenda e esa

⁷ Banco de España, Indicadores do Mercado da Vivenda.

cifra crece ata 222.704 en 2016, un aumento do 20%. Outro signo de melloría no sistema financeiro é a caída na porcentaxe de créditos de dubidoso cobro, que se reduce desde o 5,3% en 2015 ata o 4,7% en 2016. Así pois, as constantes financeiras do mercado inmobiliario continúan a súa melloría en 2016. Pero, ademais dos aspectos financeiros, hai que considerar outros desaxustes que o mercado aínda debe corrixir para normalizar a súa situación, tales como a

absorción do *stock* e a adecuación do custo real da vivenda á capacidade adquisitiva dos compradores.

No gráfico 8 faise un cálculo da evolución do *stock* aparente de vivendas novas non vendidas en Galicia. O *stock* de vivenda obtense como a diferenza entre as compras de vivenda nova, medidas pola estatística notarial, e as vivendas terminadas, das cales se deduce a proporción non escriturada da autopromoción e do réxime de cooperativa. Obsérvase que en 2016 continúa a redución do *stock* que comezara no ano 2011. Segundo as nosas estimacións, a finais de 2016 existen en Galicia un total de 26.602 vivendas novas non vendidas, o que supón 1619 residencias menos que en 2015, unha caída do 5,7%. Hai que ter en conta que unha parte destas vivendas resulta de moi difícil venda debido a estaren deslocalizadas e ter outros problemas que fan complicado atopar comprador. Con todo, este volume aínda continúa sendo un atranco para o normal funcionamento do mercado.

Aplicando o mesmo método de cálculo, estimamos que no conxunto de España o *stock* de vivenda se reduce en 15.225 vivendas (un 1,7%), situándose en 874.420. Esta cifra é diferente da proposta polo Ministerio de Fomento nos seus cálculos, que para 2015 estimaban o *stock* en 513.848 vivendas, mentres que, segundo a nosa medida, ascende a 889.000. Esta discrepancia débese ao diferente tratamento da autopromoción,⁸ que o

Gráfico 9

Prezo medio da vivenda en Galicia e nas sete grandes cidades (euros/m²)

⁸ O tratamento da autopromoción pode levar a resultados moi diferentes canto á avaliación do *stock* de vivenda. Se se considera que desde 2004 todas as vivendas en réxime de cooperativas e comunidade de propietarios foron escrituradas, o *stock* existente en España en 2016 sería de 1.260.173 vivendas. O extremo oposto, no que se exclúen das vivendas terminadas todas as promovidas en réxime de cooperativa e comunidade de propietarios, resulta nun *stock* de 488.663 vivendas en 2016 e de 512.508 en 2015, cifra que é case idéntica á proposta polo Ministerio de Fomento. Dado que non é posible coñecer con exactitude en que medida os propietarios das vivendas de autopromoción escrituran ou non a compravenda, a estimación das existencias de vivenda móvese dentro dunha ampla franxa. Nesta marxe de variación, o Ministerio de Fomento opta polo límite inferior. Os nosos cálculos sitúanse no centro desa banda, propoñendo que só o 50% das vivendas autopromocionadas non pasen por notaría e se deduzan, por tanto, do total anual de vivendas terminadas.

Cadro 11**Prezo medio da vivenda libre**

	Euros/m ²		TVI (%)	
	Galicia	España	Galicia	España
2015	1.178,4	1.475,2	0,0	1,1
2016	1.192,4	1.502,6	1,2	1,9
I trim.	1.197,5	1.492,4	2,6	2,4
II trim.	1.196,7	1.506,4	1,4	2,0
III trim.	1.185,4	1.499,7	0,5	1,6
IV trim.	1.189,8	1.512,0	0,3	1,5

Fonte: Ministerio de Fomento.

ministerio exclúe do cómputo das vivendas terminadas. Aínda que a marxe de erro é amplo no cálculo desta variable —e tampouco nos é posible coñecer o importante dato de que proporción destas vivendas é vendible—, a existencia dun volume de *stock* desta magnitude é un elemento disonante dos mecanismos de mercado.

Os distintos indicadores expoñen unha tendencia moderadamente alcista dos prezos da vivenda en 2016. As estimacións realizadas pola Estatística de Valor Taxado da Vivenda, publicadas polo Ministerio de Fomento, propoñen un prezo medio para a vivenda libre española de 1502 euros/m², que supoñen un incremento do 1,9% respecto ao ano anterior. Segundo a mesma fonte, a vivenda usada (1496 euros/m² e aumento do 2%) foi lixeiramente máis inflacionaria que a libre (1746 euros/m² cun aumento do 0,7%). O prezo medio da vivenda libre galega é de 1192 euros/m² en 2016, o que supón un encarecemento do 1,2% interanual, cunha vivenda nova cuxo prezo (1428 euros/m²) cae un 1,5% e unha usada (1185 euros/m²) que se encarece un 1,5%.⁹ Segundo estas series, a vivenda pontevedresa é a mais cara, 1229 euros/m², seguida de preto pola da Coruña (1192 euros/m²), con Ourense en terceira posición con 949 euros/m² e sendo Lugo (857 euros/m²) a provincia galega coa vivenda máis barata en 2016.

No gráfico 9 móstranse os prezos medios nos anos 2015 e 2016 da vivenda libre nas sete grandes cidades galegas e a súa taxa de variación. Hai que ter en conta que estas estimacións do Ministerio de Fomento se basean en taxacións que na súa maioría corresponden a vivendas de segunda man, que representa entre o 85% e o 90% do mercado urbano en 2016, aínda que algunhas delas son vivendas de primeiro uso con máis de cinco anos de antigüidade. As cidades

⁹ As series de valor taxado da vivenda utilizan unha definición particular de vivenda nova e de vivenda usada. Esta fonte clasifica a vivenda libre en vivendas de ata cinco anos de antigüidade (vivendas novas) e de máis de cinco anos de antigüidade (vivendas usadas). A variable que define a antigüidade é o ano de construción da vivenda. Esta definición non ten por que coincidir coa idea intuitiva de vivenda nova ou usada, pois poden existir vivendas con menos de cinco anos que fosen obxecto dunha ou varias transmisións e vivendas de máis de cinco anos que nunca fosen compradas.

Cadro 12**Prezo medio da vivenda libre.** Detalle por provincias

	Euros/m ²			TVI (%)	
	2014	2015	2016	2015	2016
A Coruña	1.184,8	1.195,1	1.220,6	0,9	2,1
Lugo	814,2	829,4	856,6	1,9	3,3
Ourense	949,4	961,9	949,3	1,3	-1,3
Pontevedra	1.245,8	1.216,8	1.229,4	-2,3	1,0

Fonte: Ministerio de Fomento.

máis caras son A Coruña e Santiago (1568 euros/m² e 1465 euros/m², respectivamente), mentres que as vivendas máis accesibles se atopan en Ferrol (678 euros/m²) e Lugo (861 euros/m²). Por outra banda, os mercados de Vigo e A Coruña presentan unha lixeira inflación que rolda o 1%, mentres que a vivenda ourensá experimenta a maior caída de prezo (-6,7%). Así pois, aínda que coa excepción de Ferrol, a demanda de vivenda nas urbes aumentou en 2016, o exceso de oferta, especialmente de vivenda usada, mantivo estables os prezos.

Os cadros 9 e 13 propoñen outros indicadores do custo da vivenda. No cadro 9 obsérvase o valor medio declarado nas transmisións realizadas en notaría que para España no seu conxunto é de 139.363 euros, cun aumento do 2,7%, e para Galicia é de case 108.000 euros, cun aumento do 0,5%. A variación deste valor ofrece un panorama de lixeira inflación no conxunto de España e de menor encarecemento en Galicia. Este indicador ten a vantaxe de abranguer todas as transaccións levadas a cabo nun período determinado; pero, por outra banda, mestura vivendas de moi diferentes tamaños e características, polo

Cadro 13**Índice de prezos da vivenda.**

Taxas de variación interanuais (en %)

	2015	2016	2016			
			I trim.	II trim.	III trim.	VI trim.
Galicia						
Xeral	1,4	2,0	3,3	1,2	1,3	2,1
Vivenda nova	2,8	5,3	5,1	7,3	5,4	3,4
Vivenda usada	1,0	1,0	2,8	-0,5	0,0	1,7
España						
Xeral	3,6	4,7	6,3	3,9	4,0	4,5
Vivenda nova	4,7	6,5	6,1	8,4	7,3	4,3
Vivenda usada	3,4	4,4	6,4	3,2	3,5	4,5

Fonte: INE.

Cadro 14**Accesibilidade á vivenda** (referida á compra dunha vivenda de 100 m²)

	Anos de salario necesarios para a compra dunha vivenda		Proporción da renda familiar que representa o pago das cotas dun crédito de 25 anos (%)			
			Un salario		Salario ponderado	
	Galicia	España	Galicia	España	Galicia	España
2012	6,5	7,0	31,3	33,8	23,2	27,0
2013	6,1	6,6	29,1	31,6	22,4	26,3
2014	5,9	6,5	27,3	29,7	21,0	24,8
2015	6,0	6,5	25,0	27,1	19,2	22,6
2016	6,0	6,6	24,5	26,9	18,8	22,4

Fontes: Ministerio de Fomento, Índice de Costes Laborales (INE) e elaboración propia.

que non é un indicador homoxéneo e só permite obter unha idea cualitativa sobre a evolución do custo da vivenda. O Índice de Prezos da Vivenda (IPV), elaborado polo INE baséase nos valores declarados nas transmisións notariais, pero estes valores están homoxeneizados por variables de calidade e tamaño de cada vivenda en cada transacción. Así construído, o IPV permite comparacións intertemporais uniformes do custo da vivenda. As taxas de variación deste índice para España e Galicia móstranse no cadro 13. O IPV presenta un panorama máis inflacionista que o dos indicadores usados anteriormente, cun crecemento do índice xeral do 4,7% en España e do 2% en Galicia no ano 2016. No conxunto de España tanto a vivenda nova, cun encarecemento do 6,5%, como a usada, cun aumento do 4,4%, presentan taxas moi superiores ás ofrecidas por Fomento. No caso galego a diferenza é menor, xa que aínda que a vivenda nova aumenta o seu custo nun 5,3%, a vivenda usada, dominante no mercado, sobe un 1%, deixando a inflación galega só un pouco por enriba do 1,2% estimado polas taxacións. Así pois, o IPV vén reforzar a idea de que desde 2014 está a producirse un cambio na tendencia do mercado inmobiliario español, no que a escaseza de oferta en determinadas cidades crea un crecente aumento de prezos. En Galicia, aínda que desde 2015 o IPV entrou en taxas positivas, a tendencia é menos marcada que para o conxunto do Estado.

Os índices de accesibilidade miden a capacidade da demanda potencial de vivenda para transformarse en demanda efectiva. No cadro 14 móstranse dous indicadores da accesibilidade á vivenda. A razón entre o prezo e a renda familiar (índice PR) estima o tempo de traballo necesario para pagar a totalidade dunha vivenda de 100 m², dado o prezo do m² e a renda media familiar. Doutra banda, a accesibilidade financeira pon en relación os pagos dun crédito hipotecario-tipo coa renda familiar. En 2016 unha familia galega debe dedicar seis anos de traballo ao pago dunha vivenda de 100 m², mentres que para unha familia media española o custo é de 6,6 anos. Estas cifras manteñen as dos períodos precedentes e indicánnos que o prezo da vivenda e a renda familiar variaron na mesma medida. Os valores históricos en España e noutros países sitúan como *razoable* un valor da vivenda de entre catro e cinco veces a renda familiar. Así, en 2016 a vivenda aínda aparece como excesivamente cara e no futuro a relación prezo/renda debería axustarse á baixa.

Se examinamos a accesibilidade financeira á vivenda, vemos que a caída de tipos de xuro (gráfico 7) reduciu ao 24,5% da renda familiar galega a cota para pagar polo modelo de crédito presentado no cadro 14. En España, debido ao maior aumento de prezos, a mellora é menor, supoñendo o pago das cotas o 26,9% da renda familiar, só dúas décimas por baixo do ano anterior. Ponderando o salario polo número de salarios na unidade familiar, as proporcións redúcense ao 18,8% para Galicia e ao 22,4% para toda España. Así pois, aínda que a accesibilidade financeira tanto en Galicia como en España en 2016 presenta o mellor nivel no que vai de século, o custo real da vivenda aínda parece excesivamente elevado, o que frea a recuperación do mercado, e no futuro os prezos deberían crecer por baixo das rendas para axustar progresivamente a capacidade adquisitiva de vivenda.

Demanda pública de obras

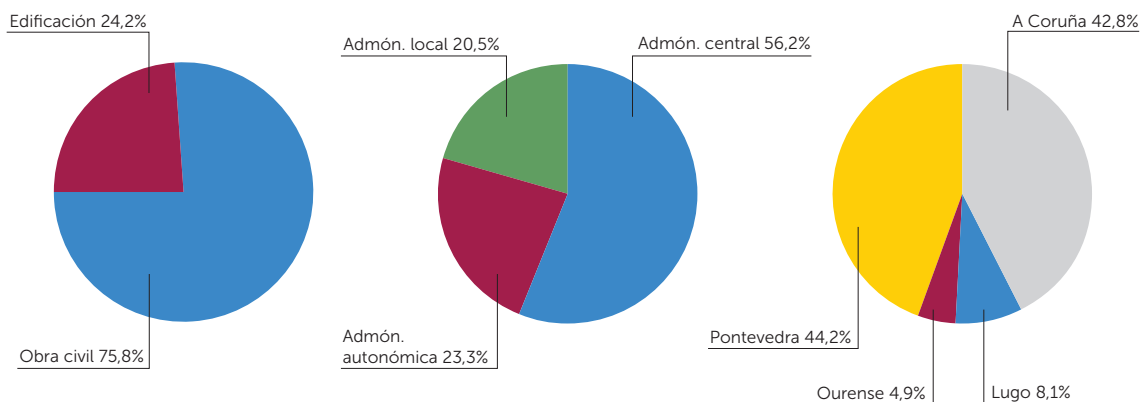
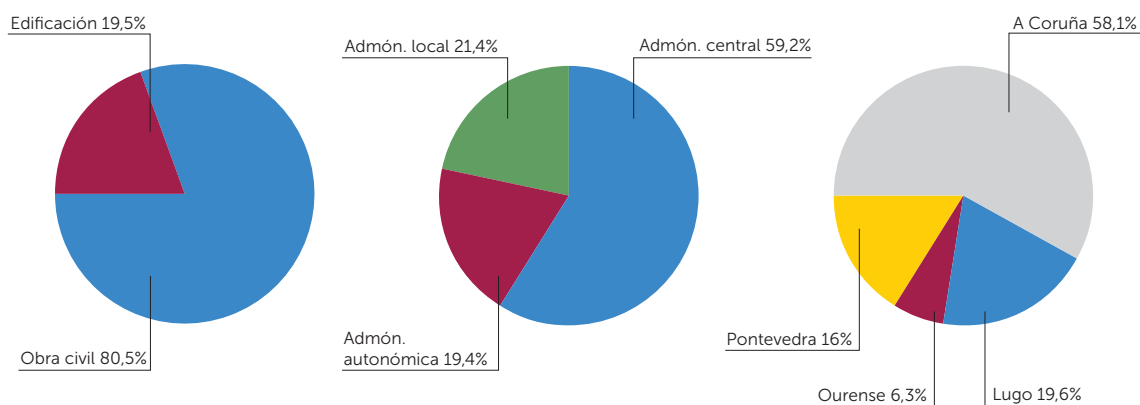
Segundo SEOPAN a licitación das administracións públicas españolas en 2016 foi de 9,32 mil millóns de euros, que, en termos reais, supón un aumento do 0,7%. Destaca o forte descenso da licitación da administración estatal (-26%), mentres que aumenta o gasto das administracións autonómicas (15,7%) e locais (30,8%). En Galicia licítáronse obras por valor de 867 millóns de euros, o que representa o 9,3% da licitación española e un aumento real do 10,7%, despois do descenso do ano anterior. En termos relativos, en 2016 a licitación por habitante en Galicia foi de 315 euros, mentres que no conxunto de España a cifra *per cápita* era de 199 euros como mostra o gráfico 11. O gráfico 12 expón a tendencia do gasto público por habitante nos últimos 16 anos en España e Galicia. Desde

Cadro 15

Licitación oficial en Galicia

	Miles de euros			TVI (%) Galicia*		TVI (%) España*	
	2014	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Edificación	207.619	192.015	169.331	-6,74	-10,53	-8,69	12,51
Obra civil	671.601	602.898	697.255	-8,84	17,46	-33,44	-4,71
Administración central	517.231	446.834	512.616	-12,71	16,43	-30,81	-26,04
Administración autonómica	143.559	185.079	168.491	30,27	-7,61	-7,05	15,68
Administración local	218.431	162.999	185.479	-24,60	15,49	-36,03	30,79
Total	879.220	794.913	866.586	-8,34	10,68	-27,41	0,72
Galicia/España (%)	6,72	8,46	9,29	-	-	-	-

* Euros constantes.
Fonte: SEOPAN.

Gráfico 10**Distribución da licitación en 2015 e 2016****a) 2015****b) 2016**

2008 a licitación por galego supera a licitación media *per cápita* española. Aínda que isto se produce nun contexto de esborralle de ambos os valores, que na actualidade representan só algo máis que unha quinta parte do gasto por habitante que existía oito anos antes. O recorte de investimentos previsto para 2017 probablemente situará a licitación *per cápita* galega de novo por debaixo da media española. No cadro 17 e o gráfico 11 móstrase o investimento por habitante nas comunidades autónomas españolas. O País Vasco continúa liderando esta clasificación con 428 euros/habitante, seguido pola Rioxa e Baleares, ocupando Galicia a cuarta praza, mentres que Murcia, Andalucía e Castela-A Mancha se sitúan nas últimas posicións do *ránking* de 2016.

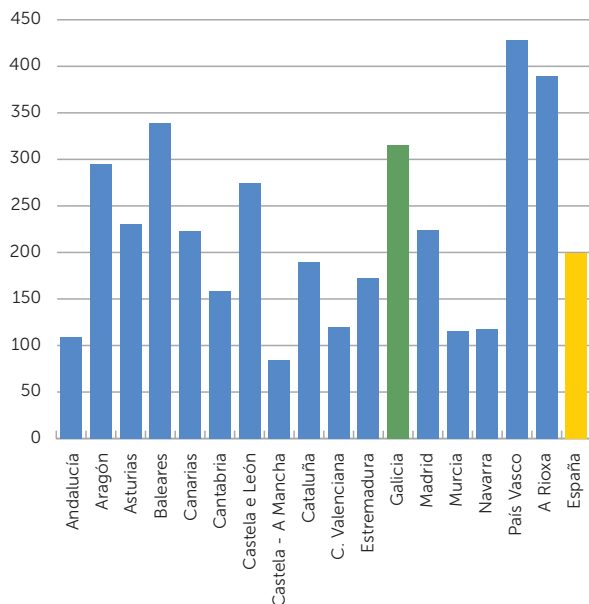
Cadro 16

Licitación por provincias (en miles de euros). Ano 2015

	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra
Edificación	67.521	12.920	19.046	69.796
Obra civil	435.804	156.657	35.527	68.699
Administración central	323.918	133.225	23.831	31.027
Administración autonómica	74.375	17.923	26.338	49.856
Administración local	105.033	18.429	4.404	57.613
Total	503.326	169.577	54.573	138.496
% sobre o total de Galicia	58,08	19,57	6,30	15,98
TVI (%) 2016/2015 (euros constantes)	52,59	170,36	44,83	-59,43

Fonte: SEOPAN.

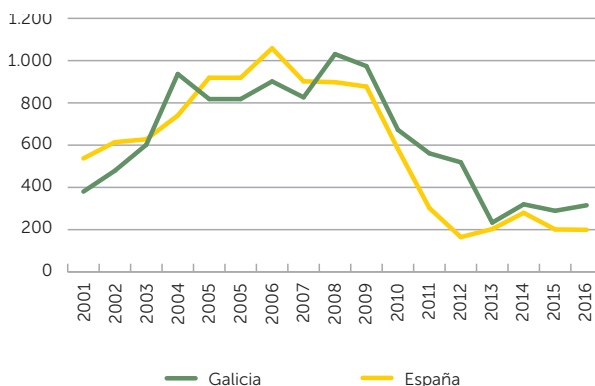
En 2016 a maior parte da demanda pública en Galicia xérase a través de obras civís (697 millóns de euros), que representan o 80,5% da licitación total, o restante 19,5% corresponde a obras de edificación (169 millóns de euros). En 2016 a Administración estatal aumenta un 16,4% o seu investimento e representa o 60% do gasto; a Administración local aumenta o seu gasto un 15,5%, realizando o 21,4% do total e, por último, a Administración autonómica reduce as súas licitacións un 7,6% caendo a súa participación na obra pública galega ata o 19% (gráfico 10).

Gráficos 11Licitación nas comunidades autónomas. Ano 2016
(en euros por habitante)

As expectativas da demanda pública de obras para o próximo exercicio non son demasiado optimistas pola forte redución dos investimentos prevista nos próximos Orzamentos Xerais do Estado. Para o conxunto de España a diminución do investimento é do 22%, pero para Galicia é aínda maior. En 2017 os orzamentos asignan 924 millóns de euros a investimentos na nosa comunidade, o que significa un descenso do 32,2% respecto dos orzamentos de 2016 e, por primeira vez desde 2004, baixar de 1000 millóns de euros. Esta caída está relacionada coa rebaixa próxima ao 40% das partidas asignadas ao tren de alta velocidade, que en 2017 se reducen ata 480 millóns de euros. Aínda que quedan obras non terminadas do Goberno central pendentes de orzamentos anteriores, a tendencia da demanda de obra pública en Galicia é de claro descenso, tanto pola finalización das obras ferroviarias, como polos recortes orzamentarios derivados

da necesidade de axustar o déficit. Pola súa banda, os orzamentos autonómicos para 2017 son lixeiramente expansivos no epígrafe de investimentos reais, xa que prevén un gasto de capital de 1472 millóns de euros, que representan un aumento nominal do 4%. Aínda de producirse, este aumento resultará insuficiente para compensar as fortes caídas anunciadas polos Orzamentos Xerais do Estado. Nesta situación, o sector construtor só pode confiar en que a vivenda consolide a aínda incipiente recuperación dos dous últimos anos e poida compensar, polo menos en parte, os efectos negativos na produción e o emprego da caída do gasto público que se avexiña.

Gráfico 12
Evolución da licitación
(en euros correntes por habitante)

Cadro 17

Licitación por habitante e km². Ano 2016

	Euros/habitante	Euros/km ²
Andalucía	109,3	10.521,9
Aragón	294,6	8.190,4
Asturias	230,3	23.146,9
Baleares	339,0	74.601,9
Canarias	222,8	64.488,8
Cantabria	157,5	17.532,2
Castela e León	275,1	7.291,1
Castela-A Mancha	83,5	2.191,6
Cataluña	190,1	44.769,6
C. Valenciana	119,6	25.687,8
Estremadura	172,8	4.568,5
Galicia	315,3	29.441,7
Madrid	223,8	180.710,3
Murcia	115,9	15.018,7
Navarra	117,9	7.249,0
País Vasco	427,7	128.931,3
A Ríoxa	390,5	24.743,3
Ceuta e Melilla	177,8	941.408,7
España	199,3	18.470,6

Fonte: SEOPAN e INE.

VII. Servizos

- No 2016 os servizos recuperan o protagonismo como motor do crecemento en Galicia.
- A recuperación do mercado de traballo rexistra, un ano máis, unha menor fortaleza que no conxunto de España.
- Os prezos dos servizos manteñen a súa contención.
- As actividades de comercio, transporte e hostalería foron as que rexistraron o crecemento máis vigoroso.
- Segundo a Comisión Europea, ningún progreso foi feito na regulación dos servizos profesionais.
- A distribución comercial consolida o crecemento positivo, aumentando os investimentos para facer fronte á competencia do comercio electrónico.
- Novo récord histórico na cifra de viaxeiros e de estadias que axudou a recuperar a rendibilidade da planta hoteleira.
- Aumentar a estadia media e desestacionalizar continúan sendo as materias pendentes do sector.
- Foi un bo ano para os distintos modos de transporte que, no terrestre, teñen como gran desafío a reordenación do novo mapa de servizos.

A actividade do sector servizos no 2016

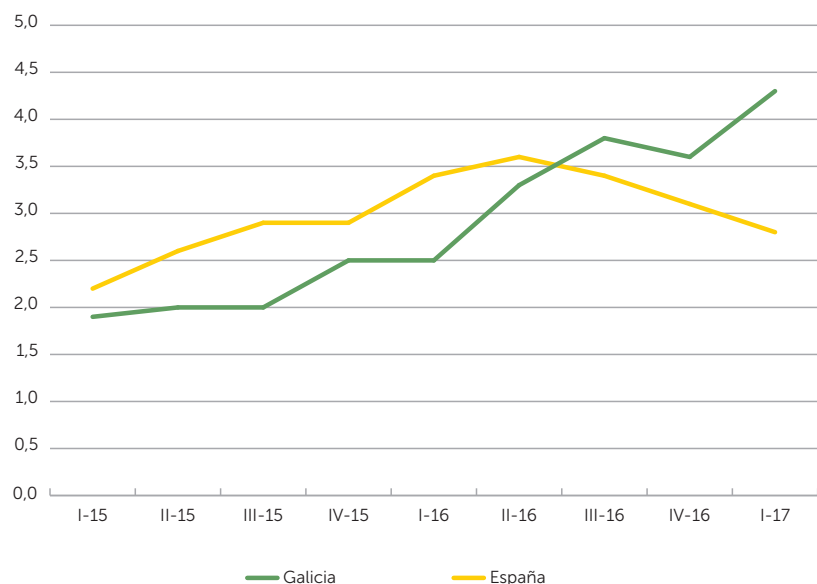
Durante o 2016 o sector mantivo un bo ritmo de expansión, cunha taxa de crecemento do VEB do 3,4%, taxa que supera en dúas décimas a de España. Consolida, así, unha serie ininterrompida de 12 trimestres en positivo. O perfil temporal da actividade mostra unha tendencia robusta durante todo o ano 2016 e que se mantén no primeiro trimestre de 2017, cando alcanza o seu maior valor (4,3%), como se aprecia no gráfico 1.

Entre as razóns que explican semellante recuperación na actividade dos servizos no trienio 2014-2016, os analistas sinalan o ritmo continuado de creación de emprego, unhas mellores expectativas dos fogares e tamén a mellora nas condicións dos créditos ao consumo que apoiaron o crecemento do gasto privado. O gasto en bens e servizos das familias medrou un 2,6%, tres décimas por riba do ano anterior. E, finalmente, as cifras récord de turistas que visitaron Galicia nos dous últimos exercicios compensaron en parte a moderación que se aprecia no consumo familiar a partir do segundo semestre de 2016 e no inicio do 2017.

Gráfico 1

Evolución do VEB dos servizos. Índices de volume encadeados Datos corrixidos de efectos estacionais e de calendario

Taxas de variación interanuais (en %)

En termos agregados, os primeiros avances da contabilidade trimestral estiman o VEB dos servizos en 35.530 millóns de euros correntes, o que supón unha contribución do 62,4% ao PIB de Galicia. O sector recupera, así, o protagonismo e logra pechar o cuarto trimestre de 2016 cun crecemento unha décima superior (2,7%) á rexistrada polo PIB de Galicia (2,6%). Malia a moderación que acusa o consumo familiar, o dato máis relevante deste final de ano para o sector, foi que en Galicia tivo un crecemento máis forte que no conxunto de España, aumentando incluso este diferencial no inicio do 2017.

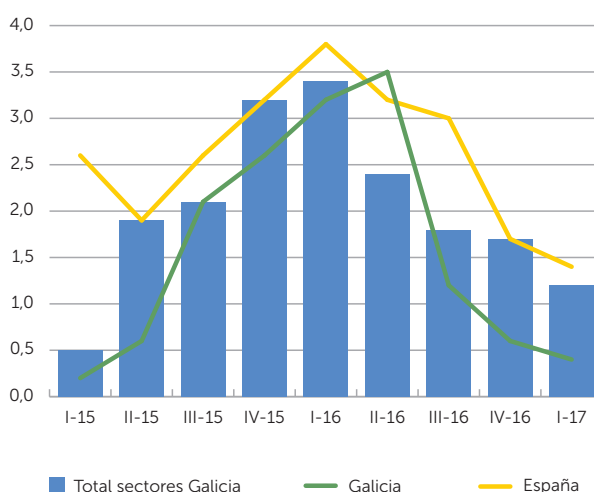
Lamentablemente esta converxencia non se está producindo no ritmo de creación de emprego nas actividades de servizos, como se aprecia no gráfico 2. O ano 2016 remata cunha cifra de 736.500 ocupados nas actividades terciarias, que supón un saldo positivo neto de 4100 novos empregos (0,6%). No mesmo período os servizos en España mostran unha maior fortaleza na recuperación do mercado de traballo cunha taxa anual de incremento do 1,7%, que case triplica a rexistrada por Galicia. Tamén se observa como, malia o robusto crecemento da actividade terciaria no primeiro trimestre do 2017, este non se traduce nunha maior creación de emprego cunha taxa de variación anual que cae ata o 0,4%, a máis baixa dos últimos oito trimestres.

A distribución provincial da ocupación nos servizos mantense moi desequilibrada en favor das provincias atlánticas que suman algo máis de tres de cada catro ocupados. O cadro 1 reflicte a evolución anual do emprego en cada unha das provincias galegas. O máis salientable desta fase de recuperación é o aumento da ocupación na provincia de Lugo nos anos 2014 e 2015, mentres que Ourense, en igual período, rexistra taxas negativas. No exercicio 2016 é Pontevedra a que ten un maior crecemento do emprego (3%), seguida da Coruña (2%) e Ourense (2%), mentres que a cifra de ocupados en Lugo se mantén invariable. No primeiro trimestre de 2017 o maior crecemento prodúcese nas provincias do sur, cunha singular relevancia na de Ourense (10,3%).

Pola natureza das actividades que integran este sector, o peso dos traballadores autónomos continúa sendo moi relevante nalgunha das ramas que o integran. No primeiro trimestre de 2017, Galicia rexistra 140.460 afiliados ao RETA (21,4%), un colectivo que no último ano descendeu lixeiramente (-0,3%), fronte ao incremento do 3,4% nos afiliados no réxime xeral.

A finais do mes de maio de 2017, dous de cada tres parados inscritos nas oficinas de emprego de Galicia (64,6%) pertencían a algunha das ramas do sector servizos (145.733). Unha proporción que, basicamente, se mantén nas catro provincias galegas. A evolución dende xaneiro de 2016 ata maio de 2017 mostra un descenso do número de parados de 20.212 (-13,3%). Unha redución que foi máis intensa nos servizos persoais de mercado (-14,2%) e nos servizos ás

Gráfico 2
Evolución da ocupación nos servizos
Taxas variación interanuais (en %)

Cadro 1**Ocupados nos servizos** (en miles)

					TVI (%)			
	2014	2015	2016	I trim. 2017	2014	2015	2016	I trim. 2017
A Coruña	323,0	325,8	332,6	325,6	-0,1	0,9	2,0	-1,8
Lugo	84,0	87,3	87,3	85,1	3,3	3,8	0,0	-1,6
Ourense	74,0	73,2	74,7	78,0	-0,1	-1,1	2,0	10,3
Pontevedra	229,7	233,9	241,1	237,7	-0,5	1,8	3,0	1,4
Galicia	710,5	720,4	735,5	726,4	0,1	1,4	2,1	0,4

Fonte: EPA, INE.

empresas (-13,3%) que nos servizos públicos (-11%). Por sexos foi máis intenso o ritmo de descenso nos homes (-16,4%) que nas mulleres (-11,5%).

Ao longo do ano 2016, asináronse 708.630 contratos iniciais nas distintas ramas dos servizos, 51.626 máis que no ano anterior, cunha taxa de crecemento do 7,9%, inferior, non obstante, en catro puntos porcentuais á rexistrada no ano anterior. Os contratos asinados nos servizos persoais de mercado creceron un 9,5%, e foron os que lideraron o mercado de traballo, superando con claridade as outras dúas agrupacións: servizos ás empresas (5,1%) e os servizos públicos (3,3%). Segundo a modalidade de contratación, o 95,6% dos contratos foron temporais, proporción na que coinciden os tres grupos de actividades analizadas e que se mantén invariable nos últimos tres anos.

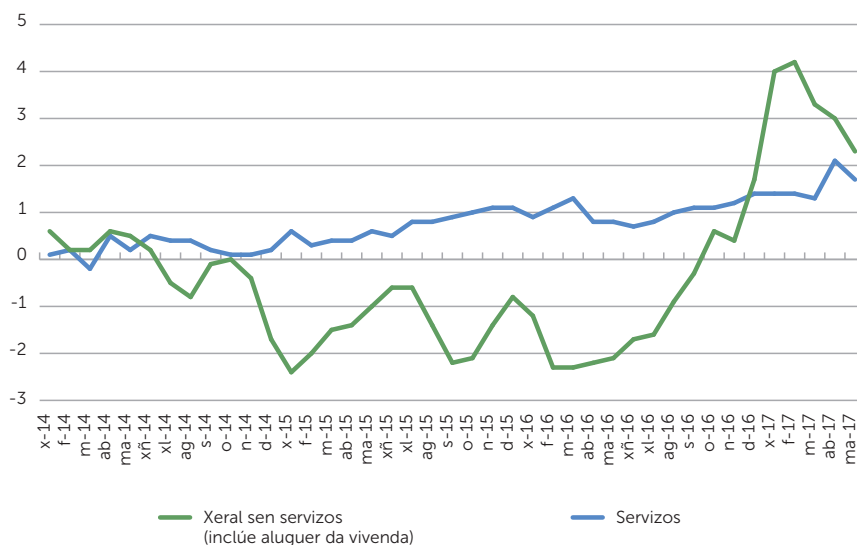
Os prezos dos servizos manteñen a súa moderación

O terceiro trazo que caracteriza o comportamento deste sector no 2016 é a moderación no incremento dos prezos. A comparación coa forte alza que existiu o IPC xeral desde finais do primeiro trimestre de 2016 así o pon de manifesto (gráfico 3). Malia este importante diferencial inflacionista do índice xeral, unha vez descontados os servizos, é evidente que as actividades terciarias continúan amosando unha forte resistencia á baixa, mantendo a súa inflación en valores positivos, arredor do 1%, cando o prezo dos bens manufacturados viñan rexistrando un comportamento deflacionista ata o segundo semestre de 2016.

Do conxunto de rúbricas pertencentes aos servizos que distingue o INE na súa publicación, as catro que rexistraron unha subida maior que o IPC xeral no pasado exercicio foron: transporte de persoal (4,8%), comunicacións (3,3%), publicacións (2,6%) e medicamentos e material terapéutico (2,2%). En total foron 14 das 17 rúbricas que distingue o índice as que subiron os prezos, o mesmo número que no ano 2015. O encarecemento do barril de cru nos mercados, xunto a unha forte subida no prezo da enerxía eléctrica explican boa parte desta alza dos prezos nos cinco primeiros meses de 2017. Malia este comportamento, as previsións do Goberno apuntan a unha moderación da inflación xa a partir do primeiro semestre, e rematar o exercicio cunha subida arredor do 2%, unha hipótese que os últimos datos semellan confirmar.

Gráfico 3**IPC dos servizos**

Taxas de variación interanuais (en %)

Aumenta a ponderación dos servizos no IPC

A nova base do IPC 2017 incorpora algúns cambios e axustes para adecuar o consumo ao SEC que agora ten que se contabilizar en termos netos. Tamén se axusta o número de artigos reducindo a cantidade a 479, cuxos prezos testemuña, uns 220.000, se recollen en 29.000 establecementos, distribuídos en 177 concellos dos que o 70% son non capitais.

Nesta nova base os artigos estacionais reciben o mesmo tratamento metodolóxico que o resto da cesta da compra. Para incorporar os cambios na capacidade de gastos e nos hábitos e preferencias de compra dos fogares, revísase a ponderación dos diferentes artigos. Como consecuencia deste axuste aumenta o peso dos servizos en 1,1 puntos porcentuais, ata o 41,2%, incluíndo novas rúbricas, como os xogos de azar, e aumenta o peso das reparacións de automóviles e dos servizos de odontoloxía.

Perfil sectorial das actividades que integran o sector servizos

A forte heteroxeneidade que caracteriza este macrosector fai obrigada unha aproximación máis desagregada do balance dos seus resultados anuais. Cando se fai así, compróbase como o comportamento dos diferentes tipos de servizos está sendo ben distinto nesta fase de recuperación, como tamén o foi nos anos da gran recesión.

Os servizos persoais de mercado, que achegan o 26,7% do VEB de Galicia, son o grupo de actividades cuantitativamente máis importante do tecido produtivo

rexional. O seu VEB no 2016 foi de 14.044,3 millóns de euros e deron emprego a 398.000 persoas. Foron estas actividades de comercio, transporte e hostalería as que rexistraron o crecemento máis vigoroso, cunha taxa do 6,9%, que supera en 2,9 puntos porcentuais a do 2015. Unha expansión que mesmo aumenta o seu ritmo ata o 8,2% no primeiro trimestre de 2017. Este intenso ritmo de expansión reflicte a maior fortaleza na recuperación da demanda de consumo dos fogares e ISFLSF que rexistrou en Galicia un crecemento do 2,6% no ano 2016 fronte ao 2,3% do anterior. Unha expansión estimulada pola mellora continuada no mercado de traballo, o espectacular aumento dos turistas que nos visitaron e unha maior confianza dos consumidores no futuro. As actividades artísticas, recreativas e de entretemento, reparación de artigos de uso doméstico e outros servizos teñen unha contribución moito máis modesta ao VEB galego, apenas o 3,1%, e empregan 31.224 persoas. No 2016 tiveron un crecemento do 1,1%, sete décimas inferior ao do 2015.

Cadro 2

Evolución do VEB nas ramas do sector servizos. Índices de volume encadeados, corrixidos de estacionalidade e calendario. Taxas de variación interanuais (en %)

Ramas dos servizos	2014	2015	2016	I trim. 2017
Comercio, transporte e hostalería	3,2	4	6,9	8,2
Información e comunicacións	1,1	2,3	4,2	5,4
Actividades financeiras e de seguros	-1,9	-1,1	1,7	3,4
Actividades inmobiliarias	1,7	0,3	0,6	1,8
Actividades profesionais	5,3	5,5	3,5	4,9
Administración pública, sanidade e educación	0,8	0,4	0,8	1,4
Actividades artísticas, recreativas e outros servizos	-2,9	1,8	1,1	0,5
Servizos non de mercado	0,2	0	0,4	0,9
Total servizos	1,8	2,1	3,3	4,3
PIBpm	1,1	2,1	3,1	3,1

Fonte: IGE.

Os servizos á produción, máis vinculados á demanda das empresas, achegan un de cada cinco euros do VEB rexional (21,1%) e mostraron ao longo do ano un menor vigor na súa recuperación. Malia esta moderación nas taxas de crecemento, todas as ramas, agás os servizos profesionais (3,5%) tiveron taxas de crecemento maiores que no 2015, sendo a de información e comunicacións (4,2%) a que rexistrou a máis alta, manténdose esta traxectoria no primeiro trimestre de 2017. Por último, os servizos encadrados na rúbrica de Administración pública, sanidade e educación, que achegan o 19,7% do VEB, foron os que rexistraron a menor taxa de crecemento anual (0,8%), aínda que duplicaron a de 2015.

As cifras dispoñibles da demanda agregada nas principais ramas do sector avalan esta recuperación, e confirman que o 2016 tamén foi un excelente exercicio para as distintas ramas dos servizos. O número de viaxeiros aloxados na planta hoteleira da nosa comunidade autónoma acadou un novo récord

histórico, con 4.330.893, uns 244.000 máis que no 2015, cunha taxa de crecemento do 6%. A diferenza do ano anterior, o aumento na cifra de viaxeiros procedentes do mercado turístico nacional (6,1%) foi lixeiramente superior á dos viaxeiros procedentes do estranxeiro (5,6%).

Malia este aumento sostido na cifra de viaxeiros, a duración dos desprazamentos continúa reflectindo unha estadia media moi baixa: 1,9 días na planta hoteleira de Galicia fronte aos 3,3 de promedio español, confirman un ano máis que esta materia segue pendente para o turismo en Galicia. A outra gran debilidade do sector é a súa estacionalidade. Máis do 54% das estadias nos establecementos hoteleiros de Galicia se concentraron na tempada estival do 2016. Un grao de estacionalidade que supera en seis puntos porcentuais o promedio de España (48,7%).

Cifras positivas tamén se deron na matriculación de turismos en Galicia, que acadou a cifra de 45.999 vehículos, cun crecemento anual do 8,6%. A comparación desta evolución coa correspondente ao conxunto español, que medrou un 12,4%, é un síntoma máis dese menor vigor que está tendo a recuperación do consumo en Galicia. O esgotamento dos fondos orzamentarios que financiaron o plan PIVE tamén contribuíron a este menor crecemento das vendas.

No exercicio de 2016 a cifra de pasaxeiros que utilizaron as tres terminais aeroportuarias de Galicia foi de 4.528.037, cun incremento do 12,2% sobre o ano anterior. O aumento nas viaxes de turismo procedentes do exterior, así como dos desprazamentos por motivo de negocios explican este novo incremento de 492.373 nos pasaxeiros que utilizaron alguna das tres terminais do sistema aeroportuario de Galicia.

Nos restantes modos de transporte, os resultados do exercicio tamén confirman a recuperación nas cifras de actividade. Así, no transporte marítimo o volume de mercadorías cargadas e descargadas nos cinco portos de interese xeral existentes no litoral galego foi de 33,9 millóns de toneladas, unha taxa negativa do -1,1%, inferior ao 4,6% do ano anterior. Foi un bo exercicio para o ferrocarril e o transporte urbano regular por autobús, o modo elixido por máis de 60,3 millóns de pasaxeiros nas cidades de Galicia, cunha taxa de crecemento respecto a 2015 do 0,2%.

Novas medidas na regulación do sector

No informe sobre España que a Comisión elabora no semestre europeo, COM (2017) 90 de *Avaliación dos progresos nas reformas estruturais e a prevención e corrección dos desequilibrios macroeconómicos* de conformidade co Regulamento (UE) 1176/2011, recoñécense os progresos acadados pola economía española dos que continúa gozando tres anos despois do inicio dunha forte recuperación orientada cara a un crecemento máis equilibrado que antes da crise. Mais tamén se salientan unha serie de riscos e incumprimentos dos compromisos que afectan dunha maneira singular ao sector servizos: «Nos mercados de bens e servizos, foron efectuados poucos avances na implantación da reforma 2014 polo miúdo, e algúns avances na aplicación da lei á unidade do mercado a nivel rexional. Ningún progreso foi feito na regulación dos servizos profesionais».

No sector do turismo, e co obxectivo de regular as novas modalidades de aloxamentos a través das plataformas de aluguer de apartamentos e vivendas turísticas, o executivo galego aprobou no mes de xaneiro de 2016 un decreto de ordenación dos establecementos hoteleiros que establece a obrigatoriedade de incorporar estas novas modalidades ao rexistro de empresas e actividades turísticas e garantir os parámetros de calidade que fixan as normas autonómicas, esta normativa está sendo analizada pola Comisión que xa manifestou a súa inquedanza polo feito de que algúns regulamentos adoptados por comunidades autónomas na área de economía colaborativa poden ser contrarios aos principios da lei da unidade do mercado. No ámbito do turismo a Xunta tamén aprobou dous decretos máis, un polo que se crea a Comisión Interdepartamental do Camiño de Santiago coa finalidade de mellorar a coordinación entre os diferentes departamentos e administracións a prol da mellora e divulgación deste importante recurso turístico; e o 57/2016 que introduce parámetros de calidade no servizo máis alá dos puramente cuantitativos, nun esforzo máis para mellorar a calidade e o atractivo da nosa oferta de aloxamentos. Na área da distribución e protección ao consumidor, a Xunta aprobou no mes de agosto, co Decreto 118/2016, a creación do Instituto Galego do Consumo e Competencia que integra o Instituto Galego de Consumo e o Consello Galego da Competencia nun só organismo.

Pero, sen dúbida, o principal desafío dos reguladores da Xunta neste sector foron os cambios que se viron obrigados a facer no transporte terrestre de viaxeiros por mor da sentenza do Tribunal Supremo, que se concretaron na aprobación da Lei 10/2016 de medidas urxentes para ordenar o sector. Esta sentenza do mes de marzo que anula a ampliación das concesións que establecía a Lei 5/2009, anima o regulador a establecer un novo modelo de transporte de pasaxeiros no rural que integra os servizos de transporte escolar e de pasaxeiros, e a reformular o mapa de servizos coa finalidade de facer rendible as concesións. Este novo modelo que está tendo fortes resistencias na súa implantación, combínase cos progresos na implantación do transporte metropolitano e a creación da tarxeta Xente Nova. Co obxectivo de estimular o uso deste modo nas sete áreas metropolitanas, esta nova tarxeta ofrece este servizo gratuíto ata un máximo de 60 viaxes mensuais para a mocidade menor de 18 anos, a partir do mes de setembro de 2016.

A distribución e o comercio

Por terceiro ano consecutivo a taxa anual de variación nos índices da cifra de negocios (1,7%) e da ocupación (1,8%) foron positivos no 2016 nas distintas ramas da distribución comercial. Como se aprecia no gráfico 4, o perfil da actividade mostra un crecemento máis intenso no primeiro semestre que na segunda metade do ano, cando o ritmo de expansión foi máis moderado que no ano anterior. O comportamento do mercado de traballo, que reflicte o índice de persoal ocupado, foi máis plano ao longo de todo o exercicio, se ben os datos dos cinco primeiros meses do 2017 apuntan a un maior vigor na creación de emprego.

Un factor clave nesta recuperación foi a mellora no índice de confianza do consumidor (gráfico 5), que confirma a mellora na situación financeira persoal

que se produce na segunda metade do 2016, cunhas expectativas que se manteñen á alza no primeiro trimestre de 2017. As cifras récord de visitantes turísticos que Galicia recibiu nos dous últimos exercicios tamén axudaron a esta recuperación da confianza que, mesmo chega a ser máis optimista sobre a situación económica de Galicia que sobre a propia situación persoal.

Non obstante, estes bos resultados do comercio e a distribución non afectan por igual a todas as ramas. As diferenzas entre a evolución no ano da cifra de negocios do comercio de alimentación (-1,2%) e o resto de especialidades (4,6%), que reflicte o gráfico 4, explícanse, segundo Alimarket, pola feroz competencia que existe entre os operadores do segmento de bens de gran consumo. En Galicia teñen que competir nunha contorna de saturación relativa da superficie comercial por habitante, agravada polo descenso continuado da poboación. Iso explicaría tamén o menor crecemento da superficie da sala de vendas en Galicia (0,1%), fronte ao 0,9% no conxunto de España. Despois de dous exercicios de reaxustes entre as marcas, os investimentos realizados no 2016 tiveron como finalidade a modernización e actualización dos establecementos máis que a expansión da rede. Isto facilitou que mantivesen as súas posicións na comunidade galega os principais operadores, como reflicte o gráfico 6.

Gráfico 4
Índices da cifra de negocios e ocupación no comercio polo miúdo

Taxas de variación interanuais (en %)

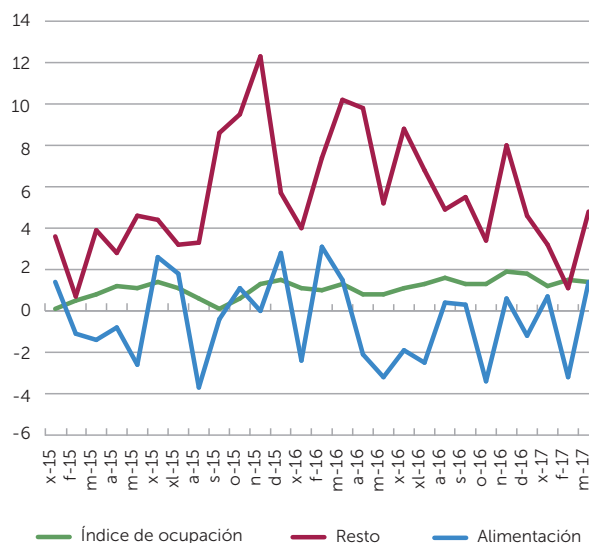

Gráfico 5
Indicador de confianza do consumidor (ICC) e as súas compoñentes en Galicia

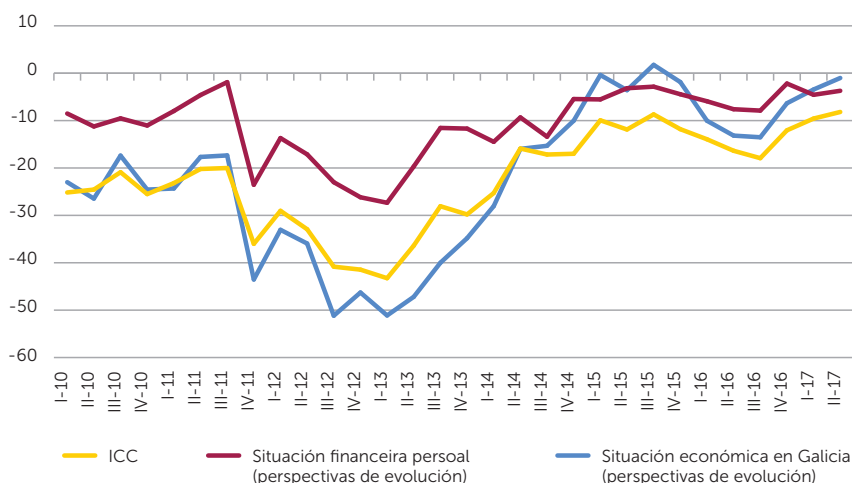
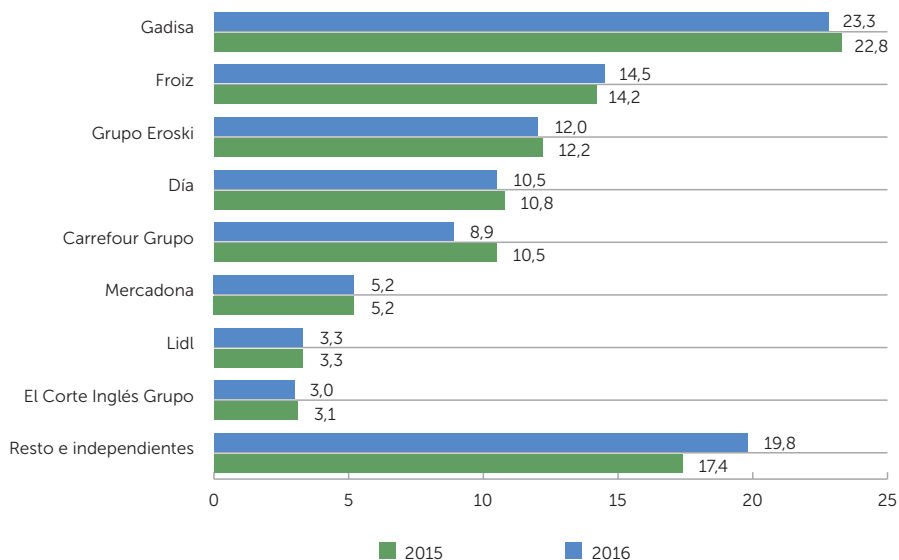

Gráfico 6

Cota de mercado dos principais operadores no mercado de bens de gran consumo en Galicia (% da superficie bruta de vendas)

Nos vindeiros dous anos o principal desafío deste segmento de mercado seguramente vai ser a forte competencia que xa se prevé no comercio electrónico destes produtos tradicionalmente distribuídos polos supermercados e grandes superficies de venda.

Tamén as vendas no segmento do téxtil moda e electrodomésticos acusan a crecente competencia da canle do comercio electrónico (gráfico 7). Segundo o barómetro que elabora a Asociación Empresarial do Comercio Textil e Complementos (ACOTEX), despois de dous anos con crecementos positivos, as vendas neste sector rexistraron un descenso do 2,2%. A lenta recuperación do mercado inmobiliario está tendo un reflexo positivo na evolución das vendas de electrodomésticos que aumentaron un 3,8%, moi por debaixo do ano 2015 (14,8%), segundo a Asociación Nacional de Fabricantes e Importadores Electrodomésticos (ANFEL).

Por último os datos feitos públicos pola Comisión Nacional dos Mercados e a Competencia (CNMC), rexistran un notable incremento do número de transaccións (33,1%) ata chegar ás 395.869. O volume de negocio tamén rexistra uns resultados récord con máis de 24.180 millóns de euros e unha taxa de crecemento sobre o ano 2015 de 20,8%, inferior en cinco puntos porcentuais á acadada un ano antes (25,9%).

O cadro 3 mostra as 20 ramas de actividade que teñen máis importancia relativa no comercio electrónico. Como se aprecia, a venda de servizos continúa ocupando os primeiros postos fronte á venda de bens, malia o espectacular crecemento que está rexistrando Internet na comercialización de bens como o vestido, o calzado ou a alimentación (gráfico 7).

Cadro 3**Volume de negocio da canle electrónica nas 20 ramas de actividade máis importantes**

	2015	2016	%	TVI (%)
Axencias de viaxes e operadores turísticos	3.549,8	3.425,3	14,2	-3,5
Transporte aéreo	2.533,2	2.820,6	11,7	11,3
Prendas de vestir	1.305,4	1.460,1	6,0	11,9
Espectáculos artísticos, deportivos e recreativos	889,3	1.116,5	4,6	25,6
Marketing directo	1.074,9	1.106,2	4,6	2,9
Transporte terrestre de viaxeros	836,0	1.006,5	4,2	20,4
Electrodomésticos, imaxe e son	650,1	809,7	3,3	24,5
Hoteis e aloxamentos semellantes	544,9	789,0	3,3	44,8
Xogos de azar e apostas	559,5	785,5	3,2	40,4
Administración pública, impostos e Seguridade Social	508,6	710,7	2,9	39,7
Hipermercados, supermercados e tendas de alimentación	321,7	519,6	2,1	61,5
Publicidade	454,0	442,8	1,8	-2,5
Discos, libros, xornais e papelería	340,6	403,3	1,7	18,4
Educación	289,2	393,6	1,6	36,1
Suscripción a canles de tv	295,1	374,4	1,5	26,9
Equipos de telecomunicacións e recargas telefónicas	313,8	348,1	1,4	10,9
Aluguer de turismos	343,9	324,1	1,3	-5,8
Artigos de regalo	356,4	318,0	1,3	-10,8
Xoguetes e artigos de deporte	291,3	283,1	1,2	-2,8
Calzado e artigos de coiro	216,6	271,9	1,1	25,9
Total	20.013,3	24.184,7	100,0	20,8

Fonte: CNMC.

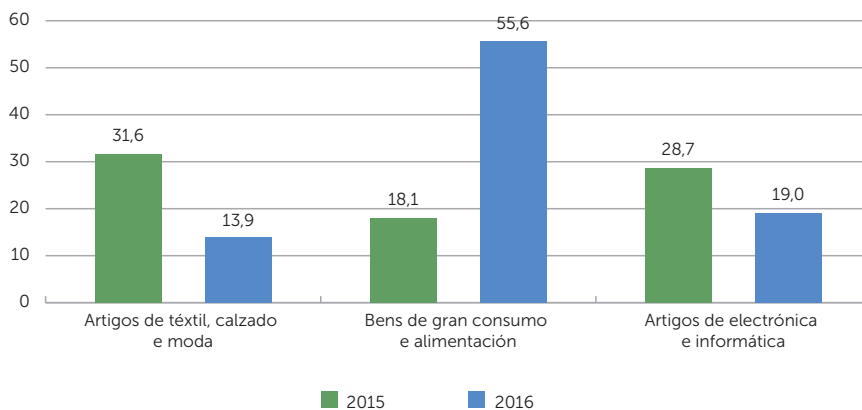
Esta recuperación da actividade no sector da distribución traduciuse no aumento de 2738 afiliados no conxunto das tres ramas que integran esta actividade, ata totalizar 175.415 no mes de decembro, como reflicte o cadro 4. A taxa de variación foi do 1,6%, superior á do ano 2015 (1,4%). Nos cinco primeiros meses do ano 2017, as novas afiliacións moderan esta tendencia positiva cun aumento de 1645 afiliados sobre o mesmo mes do ano 2015 e unha taxa do 0,9% que rebaixa a case a metade o dato do mes de decembro.

As actividades comerciais das provincias atlánticas foron as responsables das altas do 75% dos novos afiliados mentres que os comercios de Lugo foron os que en termos relativos rexistraron o maior aumento (2,8%), seguidos pola provincia de Pontevedra (2%) e A Coruña (1,1%), Ourense e a que pecha o ano 2016 cunha menor taxa de aumento da afiliación (0,6%).

En total no 2016 asináronse en Galicia 104.791 contratos iniciais nas ramas que integran o comercio interior, uns 8000 máis cunha taxa de crecemento do 8,3% sobre a cifra do 2015. A temporalidade e unha elevada rotación son

Gráfico 7**Evolución das vendas por Internet nos dous últimos anos**

Taxas de variación interanuais (en %)

Cadro 4**Afiliados á Seguridade Social nas actividades comerciais**

	2015	2016	Mai-2017	TVI (%)
A Coruña	73.038	73.870	73.817	1,1
Lugo	20.151	20.718	20.698	2,8
Ourense	18.054	18.163	17.965	0,6
Pontevedra	61.434	62.661	63.000	2,0
Galicia	172.677	175.415	175.480	1,6

Fonte: Ministerio de Emprego e Seguridade Social.

dúas características do mercado laboral neste sector. Para un aumento neto de 2738 afiliados no conxunto do ano, as empresas asinaron 104.791 contratos, o que supón unha proporción de 38 contratos para crear un afiliado máis. Canto á temporalidade, os contratos indefinidos foron 7233, que supoñen o 6,9% do total, mentres o conxunto das modalidades de contratación temporal teñen peso relativo do 92,8%.

No cadro 5 tamén se reflicte a variación que no 2015 experimentaron cada unha das modalidades de contratación utilizadas polas empresas que operan no sector comercial. Como se pode observar, os maiores crecementos se producen nos contratos en prácticas (24,3%), eventual por circunstancias da produción (14%) e de obra e servizo (10,7%). No outro extremo, as modalidades que menor crecemento rexistraron no pasado exercicio foron as de interinidade (2,6%) e a contratación indefinida (3,2%), aínda que o máis salientable é o notable descenso dos contratos de formación que pasan de 2770 no 2015 a 561 no 2016 (-79,7%).

Cadro 5

Contratos de traballo rexistrados nas actividades comerciais. Ano 2016

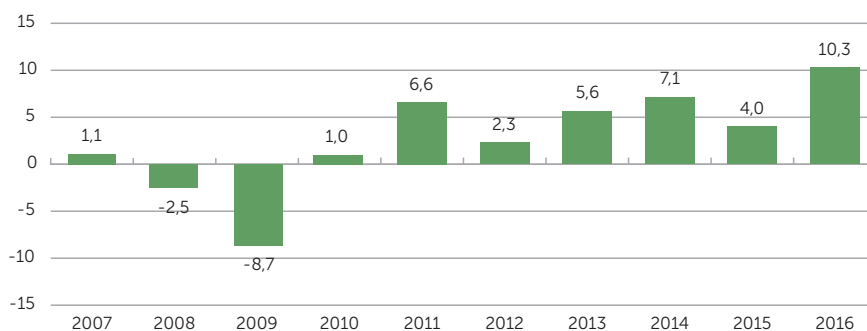
	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia	TVI (%) 2016/2015
Total de contratos iniciais	48.977	10.716	8.617	36.481	104.791	8,3
Indefinido ordinario e fomento do emprego	3.415	707	727	2.384	7.233	3,2
De obra ou servizo	7.901	2.410	2.038	7.138	19.487	10,7
Eventual por circunstancias da produción	30.678	6.222	4.493	21.777	63.170	14,0
Interinidade	5.373	1.049	1.040	3.914	11.376	2,6
En prácticas	404	141	125	375	1.045	24,3
Para a formación	246	63	67	185	561	-79,7
Outros	960	124	127	708	1.919	-6,3
Conversións a indefinidos	2.669	833	598	2.107	6.207	20,5
Total de contratos rexistrados	51.646	11.549	9.215	38.588	110.998	8,9

Fonte: Ministerio de Emprego e Seguridade Social.

Turismo

No ano 2016 as chegadas internacionais incrementáronse un 3,9% e acadaron a cifra de 1235 millóns, con preto de 46 millóns de turistas internacionais máis que no ano 2015 en todo o mundo. Segundo os datos do último Barómetro do Turismo Mundial elaborado pola Organización Mundial para o Turismo (OMT), Europa rexistrou un crecemento do 2% e acadou preto dos 620 millóns de chegadas, concentrando o 50,2% do total mundial no ano 2016. Dentro de Europa os 28 países da UE, con preto de 500 millóns, concentraron o 80,5% das chegadas da rexión e rexistraron un incremento do 4,4% en relación co ano 2015. Dentro desta área destaca a excelente evolución seguida por España que recibiu 75,6 millóns de turistas no ano 2016, un 10,3% máis que o ano anterior, segundo os datos da enquisa de Movementos Turísticos en Fronteira (FRONTUR) elaborada polo Instituto de Estudos Turísticos (INE, 2017).

España suma, como pode comprobarse no gráfico 8, sete anos consecutivos de crecementos nas chegadas, consolidándose como un dos principais destinos do mundo para os turistas internacionais. O comportamento da demanda turística internacional non foi, de todos os xeitos, uniforme nas distintas comunidades autónomas. Cataluña, Canarias, Baleares e Andalucía, que conxuntamente concentran preto das tres cuartas partes dos turistas internacionais, rexistraron un crecemento medio do 10,5% no último ano. A Rioxa, Aragón e Estremadura obtiveron os mellores resultados con porcentaxes de crecemento por enriba do 30%. No lado oposto, Cantabria, País Vasco e Galicia rexistraron retrocesos no número de turistas internacionais segundo comunidade autónoma de destino principal.

Gráfico 8**Chegadas de turistas internacionais.** Taxas de variación interanuais (en %)

Dos mercados emisores, o británico foi o que rexistrou un mellor comportamento cunha suba do 11%. En calquera caso o crecemento oscilou entre o 6,4%, no caso das estadias realizadas polos turistas franceses e o mencionado 11% para o caso das correspondentes aos turistas británicos, incrementándose as estadias correspondentes a turistas alemáns e italianos un 6,6% e un 7,8% respectivamente.

Tendo en conta as motivacións dos turistas, as únicas tipoloxías de viaxe que retrocederon no último ano foron as relacionadas con «negocios e motivos profesionais». As viaxes relacionadas co «ocio, recreo e vacacións» que representan a motivación máis importante (85,3%), incrementáronse un 10,1%, e o gasto total dos turistas que chegaron a España por esta motivación principal incrementouse un 9,2%.

De xeito global, o gasto total xerado polo turismo internacional en España incrementouse un 9%, sumando, deste xeito, tres anos consecutivos de crecementos por enriba do 6%. A isto contribuíu sobre todo a suba no gasto diario medio que se incrementou un 3,6%. A pesares deste incremento, a redución da estadia media nun 4,6% fixo que o gasto medio por persoa se reducise nun 1,2% no último ano tal e como pode comprobarse nas series publicadas pola Enquisa sobre Gasto Turístico (EGATUR). Os turistas que chegaron por motivos relixiosos ou peregrinaxe foron os que máis incrementaron, cun 63,3%, o gasto medio por persoa no ano 2016. Isto foi posible polo aumento da estadia media, porque o gasto diario medio decreceu preto dun 38%. Os turistas internacionais que tiñan Galicia como destino principal da súa viaxe, reduciron o gasto medio diario por persoa en máis dun 4%, o que fixo que, a pesares do incremento da duración media das viaxes, descendese o gasto total preto do 1%.

O número de viaxeiros estranxeiros aloxados en establecementos hoteleiros en España durante o ano 2016 subiu un 9,6%, mentres que o de estadias o fixo nun 9,4%. O bo comportamento da actividade turística tamén estivo apoiado na notable recuperación do consumo e do gasto turístico dos residentes, que representaron a metade dos viaxeiros aloxados no conxunto dos establecementos hoteleiros en España. Os datos procedentes da Enquisa de Ocupación Hoteleira elaborada polo INE, evidencian un incremento do 4,1% no número de

viaxeiros e do 3,2% no número de estadias de residentes en establecementos hoteleiros (INE, 2017).

De forma global, España rexistrou no 2016 un incremento da súa actividade turística. Se temos en conta os datos da balanza de pagos, os ingresos por turismo incrementáronse un 7,1% (INE, 2017). Os datos de afiliados á Seguridade Social nas actividades características do turismo reflicten un incremento global do 4,8%, resultado dun aumento do 6% nas altas de asalariados e do 0,5% no caso das correspondentes aos autónomos. Na mesma liña, os traballadores afiliados en alta laboral en hostalaría e axencias de viaxe incrementáronse un 5,4% (IET, 2017). Segundo estimacións de Exceltur, o PIB turístico aumentaría un 4,9% apoiado no excelente comportamento da demanda estranxeira (Exceltur, 2017). O PIB turístico experimentou, polo tanto, un crecemento superior ao do conxunto da economía española no ano 2016, que o INE sitúa no 3,2% (INE, 2017). Exceltur sitúa no 11,2% o peso do turismo no conxunto da economía española.

Para a análise do caso de Galicia e aínda que máis adiante se fará referencia aos establecementos extrahoteleiros (apartamentos, cámpings e turismo rural), ímonos centrar nos establecementos hoteleiros, tal e como os define o INE, posto que concentran preto do 88% dos viaxeiros aloxados e máis do 82% das estadias realizadas no conxunto da oferta regrada galega.

No ano 2016 o número de viaxeiros aloxados nos establecementos hoteleiros aumentou en Galicia un 6%, mentres que as noites en estadia o fixeron un 7,4%. No caso dos residentes en España, o número de viaxeiros incrementouse un 6,1% e as noites en estadia un 7,6%. O comportamento da demanda internacional seguiu unhas pautas parecidas con subas do 5,6% e do 6,5% no número de viaxeiros e de estadias respectivamente. En Galicia os resultados

Gráfico 9
Noites en estadia nos establecementos hoteleiros galegos

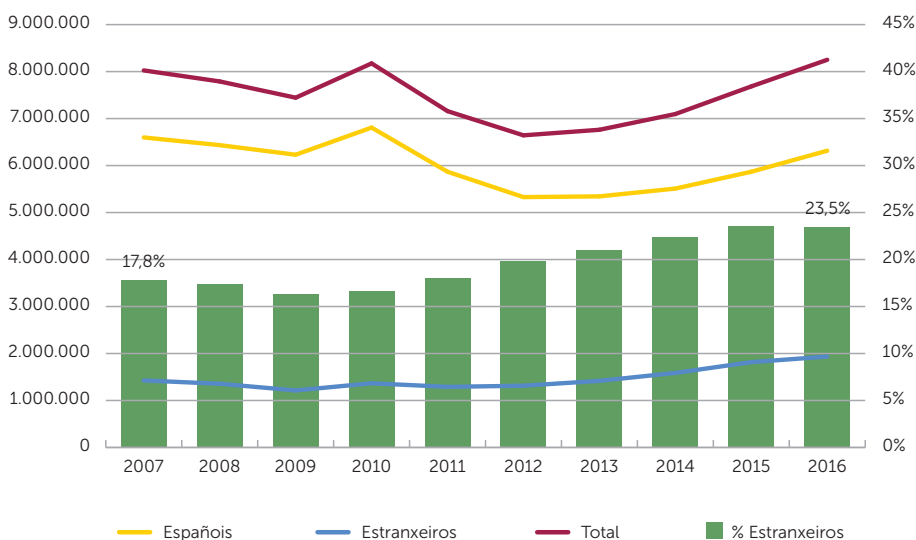
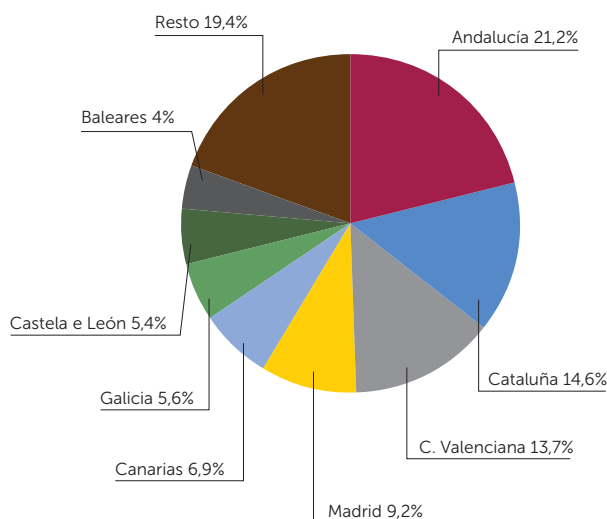

Gráfico 10
Distribución do turismo interno en España.
 Ano 2016*

*Datos provisionais.

da actividade turística seguen a estar, porén, moi condicionados pola evolución da demanda procedente do conxunto de España, incluída Galicia. O 71,8% dos viaxeiros aloxados nos establecementos hoteleiros no 2016, procedía de Galicia ou do resto de España, realizando estes viaxeiros o 76,5% das estadias totais. Aínda así, os turistas estranxeiros incrementaron de xeito importante o seu peso no conxunto da demanda turística nos últimos anos, pasando de representar menos do 18% das estadias en hoteis no ano 2007 a máis do 23% no ano 2016, tal e como queda recollido no gráfico 9.

Galicia concentrou o 5,3% das estadias realizadas polos residentes nos hoteis españois no ano 2016. Ademais, a comunidade gañou, en detrimento de Castela e León, o sexto posto en canto ás principais receptoras do turismo interno. Andalucía, aínda que reduciu un pouco o seu peso, ocupa o primeiro lugar e concentra o 21,2% das noites en estadia realizadas polos nacionais. Cataluña, co 14,4% das estadias,

sitúase no segundo por diante da Comunidade Valenciana, que no 2016 concentrou o 13,8% das estadias realizadas polos residentes. Por enriba de Galicia figuran tamén Madrid e Canarias. O turismo doméstico mantivo no último ano a súa concentración espacial e se ás seis comunidades autónomas mencionadas lles engadimos Castela e León e Baleares, sumarían preto do 81% das estadias realizadas polos turistas residentes, tal e como reflicte o gráfico 10.

Os establecementos hoteleiros galegos aloxaron 4,3 millóns de viaxeiros no ano 2016 que xeraron preto de 8,3 millóns de noites en estadia, tal e como reflicte o cadro 6. Isto supón en termos absolutos máis de medio millón de estadias adicionais en comparación co ano 2015. En Galicia a estadia media dos viaxeiros nos hoteis practicamente non variou no último ano, pero o número total de estadias medrou un pouco máis que no conxunto de España, o que fixo que o grao de ocupación medio anual das prazas hoteleiras aumentase en 2,3 puntos porcentuais, situándose no 36,1%. Aínda así, a ocupación sitúase case 24 puntos por debaixo da media española (59,9%). Do total de estadias efectuadas en Galicia no ano 2016, máis do 45% se concentraron no terceiro trimestre do ano e acaparando agosto o 18,6% do total. Obsérvase, polo tanto, unha elevada estacionalidade da demanda turística. Ademais, esta concentración incrementouse nos últimos anos, sendo superior á existente no conxunto de España, onde os meses de xullo, agosto e setembro aglutinaron por volta do 38% das estadias totais do ano.

A Coruña e Pontevedra, son as provincias galegas que concentran a maior parte da demanda turística. Ambas as dúas, representan conxuntamente o 77,1% dos viaxeiros e o 79,7% das noites en estadia totais en Galicia. Como queda recollido no cadro 7, A Coruña é a provincia que rexistra un maior número de

Cadro 6**Viaxeiros e noites en estadia en hoteis de Galicia**

	2007	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Viaxeiros aloxados	3.739.523	3.798.993	3.354.067	3.216.346	3.374.160	3.647.571	4.086.189	4.330.893
Pernoitas	8.024.978	8.174.138	7.158.336	6.643.325	6.761.686	7.096.620	7.684.702	8.251.276
Grao de ocupación (%)	35,9	35,4	31,0	28,5	29,6	30,9	33,8	36,1
Estadía media	2,1	2,2	2,1	2,1	2,0	2,0	1,9	1,9

*Datos provisionais.

Fonte: INE, Encuesta de Ocupación Hotelera.

viaxeiros e de estadias e tamén onde ten maior presenza o turismo internacional. Nesta provincia as estadias realizadas por estranxeiros representan o 31,6%, superior á media para ao conxunto de Galicia, que se sitúa no 23,5%. Aínda máis, preto do 58% das noites en estadia realizadas por estranxeiros na comunidade teñen lugar na Coruña.

Pontevedra é a segunda provincia en captación da demanda turística. Está moi preto da Coruña canto ao número de noites en estadia e foi a provincia que rexistrou a maior duración da estadia no 2016. Ourense é a provincia cun menor peso dentro da actividade hoteleira, onde ten un menor peso o turismo internacional (11,5% das estadias totais) e onde se rexistraron as menores porcentaxes de ocupación hoteleira. Pola súa parte, Lugo foi a que rexistrou unha menor estadia media dos viaxeiros no ano 2016.

Cadro 7**Viaxeiros e noites en estadia en hoteis de Galicia. Ano 2016***

	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra
Viaxeiros aloxados	2.061.834	677.780	314.385	1.276.894
Pernoitas	3.550.788	1.059.609	613.934	3.026.945
Grao de ocupación (%)	38,0	31,1	26,5	38,8
Estadía media	1,7	1,6	2,0	2,4

*Datos provisionais.

Fonte: INE, Encuesta de Ocupación Hotelera.

As catro provincias galegas beneficiáronse do bo comportamento da demanda turística durante o ano 2016. Agás en Lugo, onde se reduciu un 4,6%, o número de viaxeiros medrou no resto das provincias galegas, oscilando o crecemento entre o 6% da Coruña e o 11,9% de Pontevedra. Pola súa banda, as noites en estadia movéronse entre incrementos do 3,2%, rexistrado en Lugo, e o 12,7% acadado nos hoteis de Ourense. No conxunto de Galicia a estadia media dos viaxeiros nos hoteis practicamente non variou en relación coa do ano 2015. Por provincias, en Lugo e Ourense incrementouse lixeiramente, en Pontevedra non variou e na Coruña reduciuse, neste caso tamén de forma moi lixeira.

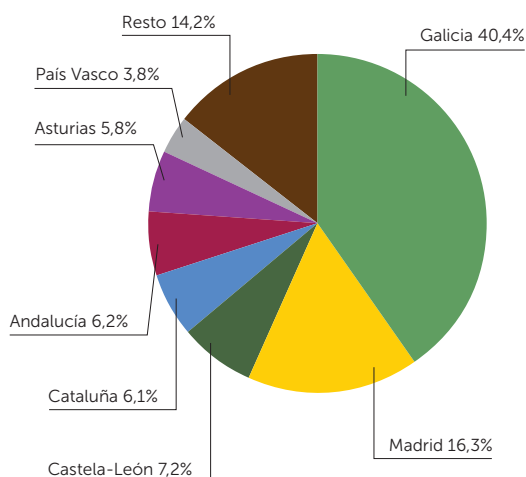
Os estranxeiros representaron o 28,2% dos viaxeiros aloxados nos establecementos hoteleiros galegos no ano 2016, un peso similar ao do ano precedente. Aínda que nos últimos exercicios a porcentaxe que supoñen os viaxeiros estranxeiros se foi incrementando, o peso dos turistas foráneos aínda está lonxe da media española, onde representan aproximadamente a metade dos viaxeiros aloxados nos establecementos hoteleiros. Se nos fixamos nas estadias, no caso galego as realizadas por turistas non residentes non chegaron ao 24%, mentres que no conxunto de España superaron o 65%. Isto estanos a indicar que o mercado turístico galego, a pesares do incremento sinalado nas chegadas de turistas estranxeiros, segue a estar fortemente condicionado pola evolución da demanda turística con orixe en Galicia e no resto de España. Na provincia da Coruña é onde maior peso ten a demanda internacional, posto que representa o 35,1% dos viaxeiros e o 31,6% das noites en estadia. No lado contrario, na provincia de Ourense é onde ten menor peso posto que supuxo no último ano tan só o 10,6% dos viaxeiros aloxados e o 11,5% das noites en estadia.

Canto á procedencia da demanda con orixe en España, hai que dicir que a maior parte dos viaxeiros aloxados nos hotéis proceden da propia rexión. Excluindo os galegos, a Comunidade de Madrid foi a principal emisora de viaxeiros no 2016, cunha porcentaxe do 16,3%. Séguenlle, en orde de importancia, como pode verse no gráfico 11, as comunidades de Castela e León, Cataluña, Andalucía, Asturias e País Vasco. Estas sete rexións representan máis do 85% dos viaxeiros totais aloxados nesta tipoloxía de establecementos.

Ademais dos datos relacionados coa demanda turística, algúns indicadores que nos amosan a evolución do turismo en Galicia son os relacionados coa rendibilidade dos establecementos hoteleiros e coa evolución do emprego. Polo que respecta aos primeiros, a tarifa media diaria (ADR) aplicada nos hotéis e pensións de Galicia no ano 2016 situouse en 55,8 euros, o que significa unha taxa de variación interanual do 1,2% (INE, 2017). A pesares deste incremento, Galicia sitúase, xunto a Castela-A Mancha, Aragón e Castela e León como unha das comunidades coas tarifas hoteleiras máis baixas e distanciada da media para o conxunto de España, que foi de 82,3 euros, un 4,5% máis que en 2015. Pola súa banda, os ingresos por habitación dispoñible (RevPAR) incrementáronse na comunidade un 8% acadando 22,3 euros; aínda así, atópanse entre os máis baixos de todo o territorio español. Polo que respecta á evolución do emprego, o número de afiliados á Seguridade Social nas ramas de hostalería e axencias de viaxes incrementouse un 2,4% no ano 2016, situando as afiliacións no sector turístico por enriba das 75.000.

A evolución seguida polo sector, con incrementos no número de noites en estadia por enriba do 5% nos últimos tres anos, propiciou que se superase o teito que ata o de

Gráfico 11
Procedencia dos viaxeiros españois aloxados nos establecementos hoteleiros galegos. Ano 2016*

*Datos provisionais.

agora marcara o último xacobeo celebrado na comunidade. Este bo comportamento da demanda turística fixo que se encadeasen varios anos seguidos de subas que permitiron recuperar máis de 1,6 millóns de estadias en comparación co ano 2012 e posibilitaron rexistrar, en 2016, 77 mil noites máis que en 2010. No último ano, rexistráronse un 2,8% máis de noites en estadia que en 2007, xusto antes da crise económica.

No tocante á oferta hoteleira, compróbase que tanto o número de establecementos como o de prazas medraron a unha taxa inferior ao 0,5% medio anual entre o ano 2007 e o 2016. O número de establecementos pasou de 1454 a 1504, o que implica un incremento do 3,4% no período considerado. Pola súa banda, o número de prazas pasou de 58.828 a 61.437 no mesmo período, o que supón un aumento do 4,4%. No ano 2016 tanto o número de establecementos como o de prazas incrementáronse de xeito moi lixeiro respecto do ano anterior. O menor crecemento da oferta en comparación coa demanda propiciou unha medra de preto de tres puntos no grao de ocupación das prazas hoteleiras, que acumulan catro anos consecutivos de subas e sitúan a cifra en valores por enriba dos rexistrados antes da crise económica. A pesares deste bo comportamento, Galicia é unha das comunidades que rexistran menores graos de ocupación dentro de España.

Desde o inicio da crise e coa excepción do ano 2010, rexistráronse descensos no número de empregados nos establecementos hoteleiros entre o ano 2007 e o ano 2015. Deste xeito e aínda que no ano 2016 se incrementou o número de traballadores nun 2,1%, a cifra é un 16% inferior á do ano 2007. O número de traballadores por establecemento sitúase de media en 4,2, un traballador por establecemento menos que no ano 2007.

Unha análise do resto dos establecementos turísticos regrados (apartamentos turísticos, cámpings e establecementos de turismo rural) amosa tamén un

Cadro 8

Evolución do subsector hoteleiro en Galicia

	Establecementos	Prazas	Ocupación (%)	Empregados	Noites en estadia
2007	1.454	58.828	35,9	7.614	8.024.978
2008	1.497	60.646	33,9	7.539	7.790.366
2009	1.533	62.394	31,4	7.201	7.444.456
2010	1.550	62.738	35,4	7.395	8.174.138
2011	1.534	62.586	31,0	7.355	7.158.336
2012	1.548	63.155	28,5	6.869	6.643.325
2013	1.523	61.818	29,6	6.392	6.761.686
2014	1.529	62.173	30,9	6.372	7.096.620
2015	1.493	61.370	33,8	6.262	7.684.702
2016	1.504	61.437	36,1	6.397	8.251.276
% 2016/2010	-3,0	-2,1		-13,5	0,9
% 2016/2015	0,8	0,1		2,1	7,4

*Datos provisionais.

Fonte: INE, Encuesta de Ocupación Hotelera.

bo comportamento da demanda turística durante o ano 2016. Os apartamentos turísticos foron os que rexistraron un crecemento máis forte, tanto no número de viaxeiros como no número de estadias rexistradas, con porcentaxes do 46,8% e do 32% respectivamente. No caso dos cámpings e do turismo rural os crecementos, aínda que non tan significativos, tamén foron importantes. Os establecementos de turismo rural rexistraron incrementos de preto do 9% no número de viaxeiros e do 17,1% no de noites en estadia, mentres que o número de viaxeiros que se aloxaron nos cámpings galegos aumentou un 19%, xerando un 15,3% de estadias máis que no 2015 (INE, 2017). Os graos de ocupación das tres tipoloxías de establecementos creceron no último ano. No caso das prazas dos cámpings o incremento foi de 3,4 puntos porcentuais, mentres que nos apartamentos e nos establecementos de turismo rural a ocupación medrou en algo menos de tres puntos. Aínda así, estamos a falar, en todos os casos, de porcentaxes de ocupación moi reducidas que dificultan a viabilidade económica destes establecementos.

Cadro 9

Viaxeiros, noites en estadia, estadia media e grao de ocupación en establecementos extrahoteleiros.

Ano 2016*

	Viaxeiros		Noites en estadia		Estadia media	Grao de ocupación
	Número	TVI (%)	Número	TVI (%)	Días	%
Apartamentos	125.379	46,8	427.840	32,0	3,4	25,3
Cámpings	275.317	19,0	962.165	15,3	3,5	23,6
Turismo rural	210.277	8,8	424.131	17,1	2,0	18,2

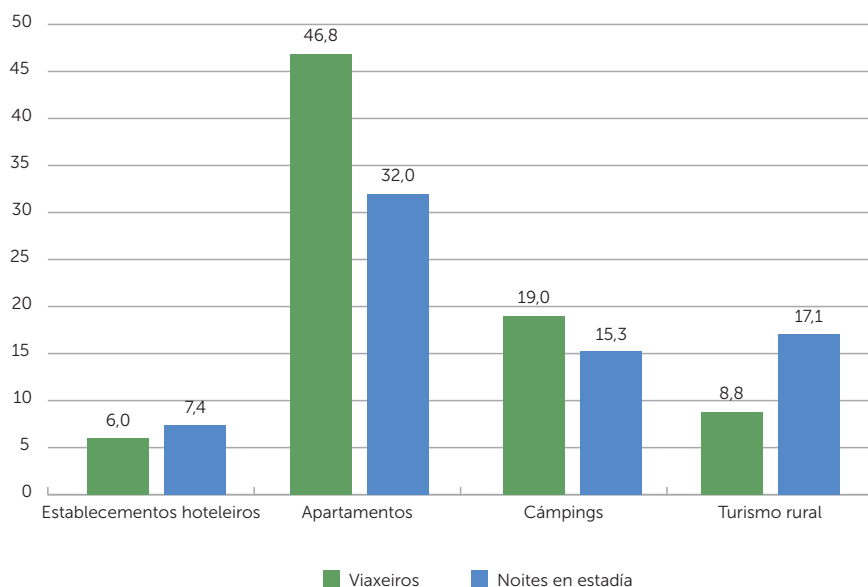
*Datos provisionais.

Fonte: INE, Encuesta de Ocupación en Campings, Encuesta de Ocupación en Apartamentos Turísticos, Encuesta de Ocupación en Alojamientos de Turismo Rural, Encuesta de Ocupación en Albergues.

De xeito global, o conxunto dos establecementos regrados obtiveron bos resultados neste ano. O número de viaxeiros aloxados incrementouse un 7,5% situando a cifra total moi preto dos 5 millóns, mentres que as noites en estadia o fixeron un 9,3% para acadar unha cifra superior aos 10 millóns. A demanda internacional amosou no 2016 un mellor comportamento que a procedente do conxunto de España, cun crecemento do 8% no número de viaxeiros e de máis do 10% no número de noites en estadia. Aínda así, os non residentes representan ao redor do 28% dos viaxeiros aloxados e do 23% das estadias totais rexistradas nos establecementos regrados de Galicia.

É evidente que os hoteis son a tipoloxía de establecementos cun maior peso, concentrando preto do 88% dos viaxeiros aloxados no conxunto da oferta regrada no ano 2016 e o 82% das estadias. Os cámpings concentran preto do 10% das estadias rexistradas, mentres que os apartamentos e os establecementos de turismo rural acollen respectivamente ao redor do 4% das estadias totais rexistradas no conxunto da oferta turística regrada en Galicia.

Podemos deternos un pouco máis na análise da demanda de turismo rural motivado tanto polas súas características particulares como pola súa evolución

Gráfico 12**Viaxeiros e noites de estadia por tipo de aloxamento (en %)**

recente. En primeiro lugar, porque esta tipoloxía de turismo pode ser empregada como unha ferramenta para a fixación da poboación no medio rural e, en segundo lugar, porque a súa demanda rexistrou crecementos importantes nos últimos anos.

Con 424.127 estadias, que representan o 4,3% do total español, Galicia sitúase nun grupo medio-baixo dentro de España canto á captación da demanda de turismo rural, ao nivel de rexións como Estremadura ou o País Vasco. Castela e León, con 1,6 millóns de estadias que significan o 16% do total, é o destino máis importante a nivel estatal, seguida de Cataluña, Baleares e Andalucía. Galicia concentra un pouco máis do 19% das estadias rexistradas na España verde, porcentaxe similar á do País Vasco, e superada por Asturias e Cantabria, con porcentaxes respectivas do 36,1% e do 24,5%.

O turismo rural en Galicia é altamente dependente da demanda española. Os residentes representan tres cuartas partes dos viaxeiros e das estadias efectuadas nos establecementos de turismo rural. Dado este reparto, a evolución da demanda de turismo rural no último ano estivo explicado en boa medida polo bo comportamento da demanda interna. De todos os xeitos, hai que deixar patente que o mercado internacional medrou a un maior ritmo que o residente no 2016, incrementándose en preto do 25% o número de viaxeiros estranxeiros e nun 48% o número de noites nas súas estadias. O resultado desta evolución foi un incremento do seu peso no conxunto da demanda turística, pasando de representar o 20% das estadias totais no ano 2015 a concentrar preto do 26% no 2016.

No conxunto do turismo rural español as estadias medraron un 11,6% no ano 2016. Todas as comunidades autónomas rexistraron incrementos no número de

noites en estadia. Os establecementos de Madrid, cun crecemento superior ao 21% e os de Baleares con case un 20% foron os que experimentaron os mellores resultados. Galicia foi a terceira comunidade onde máis medraron as estadias, cunha variación do 17%. Pola contra, os establecementos da Comunidade Valenciana foron os que obtiveron peores resultados cun aumento que non chegou ao 1%. Dentro das rexións incluídas na España verde os crecementos oscilaron entre o 9,5% de Cantabria e o 17,7% do País Vasco. Tocante á evolución do número de viaxeiros aloxados nos establecementos de turismo rural todas as rexións rexistraron crecementos, que oscilaron entre o 2,4% de Cataluña e o 22% de Castela-A Mancha. O resultado global foi un incremento do 10,3% para o conxunto de España.

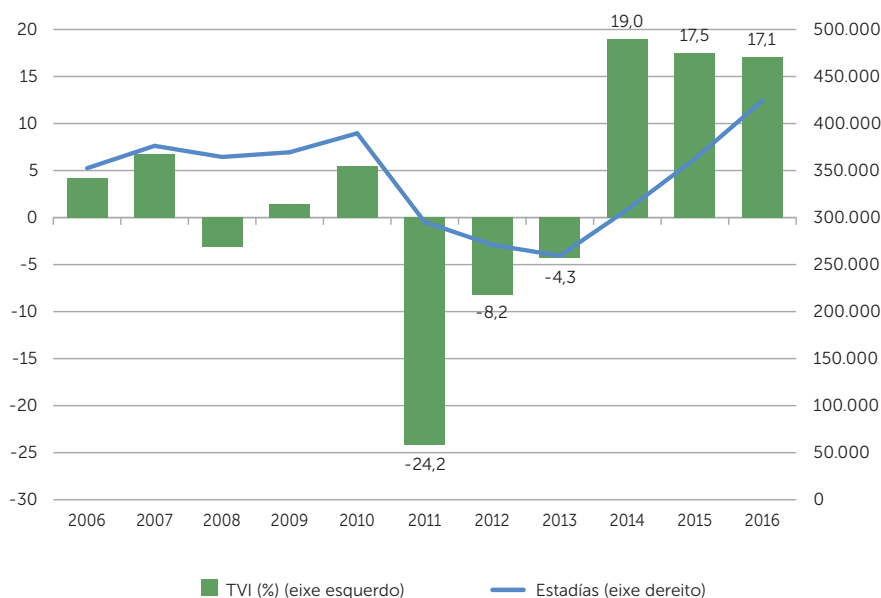
No caso de Galicia o incremento da demanda foi xeneralizado incrementándose tanto o número de viaxeiros como o de noites en estadia en todas as provincias. As provincias da Coruña e Lugo foron as que tiveron uns mellores resultados, con subas do 18,7% e do 19,7% respectivamente no número de estadias. Nas provincias de Ourense e Pontevedra as estadias medraron un 13,1% e un 14,3% respectivamente. Os meses de verán concentraron o 55% das estadias totais do ano, o que nos indica unha elevada concentración temporal da demanda turística. Pola súa banda, a duración media da estadia que rexistrou unha leve suba, segue a ser unha das máis baixas de España. Non obstante, o aumento no número de viaxeiros fixo que o grao de ocupación se incrementase en preto de tres puntos porcentuais situándoo no 18,2%. Estamos a falar, en calquera caso, de porcentaxes moi reducidas.

A evolución recente da demanda de turismo rural en Galicia queda reflectida no gráfico 13, que recolle as noites en estadia nos establecementos de turismo rural galegos, tanto en termos absolutos como relativos. Neste gráfico comprobábase como se acumulan tres anos consecutivos con crecementos entre o 17,1% e o 19% no número de estadias, rompéndose, deste xeito, coa tendencia seguida no período 2011-2013. Este bo comportamento da demanda permitiu superar a barreira das 400.000 e o teito que ata o de agora marcara o ano 2010, situando as estadias en máximos históricos. Aínda así, quedan algúns problemas pendentes como a reducida estadia media, os baixos graos de ocupación dos establecementos, a concentración temporal da demanda e a súa excesiva dependencia do mercado español.

Unha síntese dos resultados presentados ata o de agora permítenos concluir que o sector turístico galego obtivo moi bos resultados durante o ano 2016. Nos establecementos regrados aloxáronse preto de 5 millóns de viaxeiros, un 7,5% máis que no ano anterior e xeráronse 10 millóns de estadias, é dicir, un 9,3% máis que no 2015. Estes datos reflicten unha evolución similar á do conxunto de España canto ao número de viaxeiros, pero mellor canto ao número de noites en estadia, posto que no conxunto de España o incremento se situou no 7,5%. A mellora das cifras rexistradas explícase tanto polo comportamento da demanda nacional como pola evolución do turismo internacional. As estadias dos residentes incrementáronse un 9% namentres que as dos estranxeiros fixérono nun 10,4%. A dinámica seguida polo turismo internacional fixo que na oferta turística regrada se aloxasen preto de 1,4 millóns de viaxeiros estranxeiros que xeraron preto de 2,3 millóns de estadias. Os estranxeiros manteñen o seu peso no conxunto da demanda, representando preto do 28% dos viaxeiros e

Gráfico 13

Noites en estadia nos establecementos de turismo rural galegos

case o 23% das estadias. Os establecementos hoteleiros seguen a ter un peso predominante dentro da oferta de aloxamento, representando o 87,6% dos viaxeiros e o 82% das estadias no caso de Galicia. No conxunto de España, os hoteis aloxan ao 81,4% dos viaxeiros e concentran o 73,1% das estadias. Polo que respecta á evolución no último ano, todas as tipoloxías de aloxamento rexistraron unha evolución positiva. Se temos en conta o número de estadias, as variacións oscilaron entre o 7,4% no caso dos establecementos hoteleiros e o 32% no caso dos apartamentos turísticos.

As previsións indican que o crecemento da demanda turística continuará no ano 2017. A nivel mundial, os resultados do Confidence Index da OMT prevén un crecemento nas chegadas de turistas internacionais similar ao rexistrado este ano que podería oscilar entre o 3% e o 4%. Para Europa o crecemento previsto sitúase entre o 2% e o 3% (OMT, 2017).

No caso de España, a información dispoñible ata o momento reforza unhas expectativas optimistas. Por un lado, segundo Exceltur, no *Informe de Perspectivas Turísticas*, o PIB turístico tería pechado o primeiro trimestre do 2017 cun crecemento do 4,1%, impulsado polo forte aumento dos ingresos derivados do turismo estranxeiro (Exceltur, 2017). Por outro lado, se atendemos aos datos de FRONTUR, as entradas de turistas incrementáronse un 11,6% nos cinco primeiros meses de 2017 no conxunto de España, en comparación co mesmo período do ano anterior. Do mesmo xeito, o gasto total xerado polo turismo internacional incrementouse un 14,7% en taxa interanual nos cinco primeiros meses do ano segundo datos de EGATUR. Pola súa banda, os datos da Enquisa de Ocupación Hoteleira, correspondentes aos cinco primeiros meses de 2017, amosan un incremento interanual do 5% no número de viaxeiros. O número

de viaxeiros residentes aloxados en establecementos hoteleiros incrementouse nese período un 2,4%, mentres que no caso dos estranxeiros a suba foi do 7,8%. Do mesmo xeito, o número de noites en estadia tamén se incrementou un 3,9%, resultado dun incremento moderado das estadias dos residentes, que se situou nun 0,8% e dunha alza máis pronunciada das correspondentes aos estranxeiros que acadou o 5,7%. Estes datos amosan, nestes primeiros cinco meses do ano, un comportamento positivo da demanda turística, pero mellor no caso da demanda internacional.

Os datos dispoñibles ata o momento reflicten un comportamento aínda máis positivo da demanda turística en Galicia no que levamos do ano 2017. Concretamente, o número de viaxeiros aloxados nos establecementos hoteleiros galegos incrementouse un 6% nos primeiros cinco meses do ano, namentres que o número de noites en estadia o fixo nun 7,3%. A demanda procedente do estranxeiro aumentou dun xeito notable nestes meses, con porcentaxes do 8,3% e do 10,7% no número de viaxeiros e estadias respectivamente. Pola súa banda, a demanda dos residentes rexistrou un mellor comportamento en Galicia que no conxunto de España, con subas do 5,2% no número de viaxeiros e do 6,2% no número de estadias. Este bo comportamento da demanda nos primeiros meses do ano permite anticipar un 2017 de máximos nas cifras de turistas tanto en Galicia como no conxunto de España.

Os transportes

Matriculación de automóbiles

Segundo os datos publicados pola Dirección Xeral de Tráfico en 2016, as matriculacións en España creceron un 12,4% respecto a 2015. Os turismos matriculados superaron os 1,2 millóns de unidades, 136.000 máis que un ano antes. Respecto dos vehículos de carga, que engloban camións, furgonetas, autobuses e tractores industriais, a evolución tamén é positiva con case 200.000 matriculas novas e un 7% máis que o ano anterior. Estes bos datos son froito da favorable evolución económica (diminución da taxa de paro, maior consumo, acceso á financiación...), o esforzo comercial das empresas do sector, a maior actividade turística e o tirón da canle de empresas. O favorable comportamento das vendas viuse retardado no último semestre de 2016 debido á finalización do oitavo plan PIVE no mes de xullo.

Na nosa comunidade autónoma a evolución das matriculacións de turismos segundo a DXT ascende a case 46.000 unidades, cun crecemento do 8,6% respecto de 2015, 3,9 puntos inferior ao conxunto de España. Doutra banda, as matriculacións dos vehículos de carga diminuíron, totalizando 6584 unidades, que supoñen un descenso do 1,7%.

Na análise por provincias é A Coruña onde máis crece a matriculación, un 16,8% con 21.580 unidades de turismos rexistradas. Tamén presentan crecementos Lugo e Ourense, con 6099 e 5262 unidades, e un crecemento do 6,7% e 7,9% respectivamente, mentres que a evolución na provincia de Pontevedra é negativa nun 9,3%, perdendo 1332 matriculas respecto de 2015.

A evolución dos vehículos industriais foi moi positiva na provincia de Ourense, cun crecemento do 8,9%; na Coruña ese crecemento é do 2%, e Lugo e Pontevedra presentan perdas dun 2,1% e un 10,5% respectivamente.

A análise desagregada das canles e tipo de combustibles indícanos que a de empresas incrementou as súas adquisicións un 15,9%, as alugadoras un 16,8% e os particulares un 6,7%. Os automóviles máis vendidos son os diésel, cun 56,8% de cota de mercado, fronte a un 40,2% de gasolina, mentres que os coches eléctricos supoñen un 3% das vendas.

Respecto ao mercado do coche eléctrico en España, cómpre dicir que o pasado ano 2016 pechouse cun crecemento do 51% nas vendas respecto de 2015. As 4746 matriculacións son moi poucas se as comparamos coas de países como Noruega (45.492 unidades). Os problemas cos que se atopa este mercado no noso país son a falta de apoio por parte das administracións, o elevado custo e a limitada autonomía, e unha deficiente rede de estacións de recarga.

Segundo datos publicados polas asociacións de fabricantes (ANFAC), vendedores (GANVAM) e de concesionarios (FACONAUTO), nos catros primeiros meses de 2017 as matriculacións de turismos no conxunto do Estado creceron un 6,1%; a oscilación en Galicia foi mínima (-0,1%), matriculándose practicamente as mesmas unidades que nos catros primeiros meses de 2016. Respecto das industriais, as matriculacións no primeiro trimestre en España crecen un 1% e en Galicia descenden un 25,6%.

As tres asociacións do sector (ANFAC, FACONAUTO e GANVAM) solicitaron ao Goberno que poña en marcha un novo plan PIVE que contribúa ao incremento das vendas, a través de programas de achatarramento e a reforma da fiscalización do automóbil. Iso impulsaría a renovación do parque automobilístico español, que no caso dos turismos ten unha idade media de 12,2 anos (15 millóns de vehículos superan os 10 anos), e de 14 anos nos vehículos industriais.

A recadación do imposto de matriculación en 2016 en España ascende a 327,79 millóns de euros, un 7,4% máis que en 2015, gravame que afectou a 262.375 unidades de vehículos, segundo datos da Axencia Tributaria. En Galicia reca-dáronse por este concepto 11,5 millóns de euros, só 800.000 euros máis que un ano antes, a pesar do incremento nun 8,6% das matriculacións.

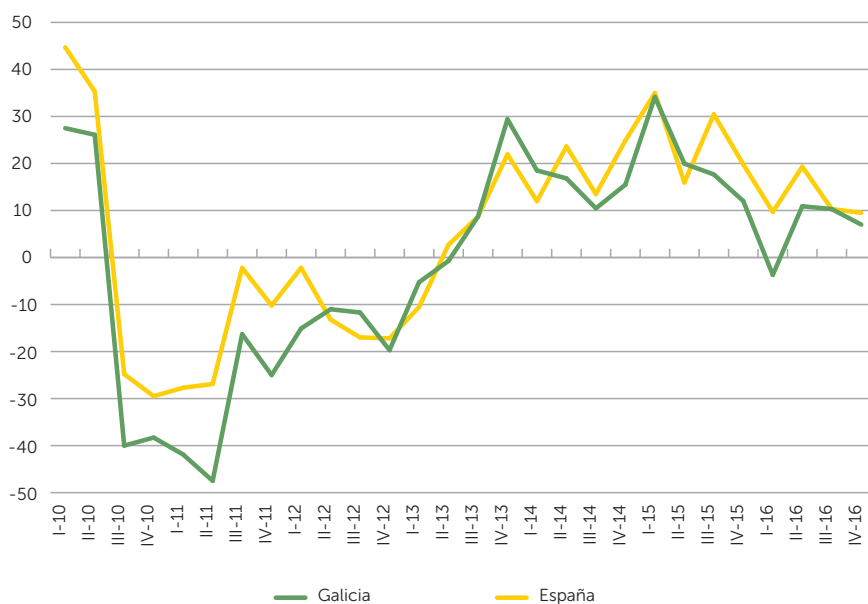
Desde o 2008, a cantidade a pagar por este tributo depende exclusivamente do volume de emisións contaminantes, os coches que emiten menos de 120 gramos de dióxido de carbono por quilómetro están exentos. No inicio da crise, o ano 2008, a recadación deste imposto a nivel estatal foi de 1077 millóns de euros e en Galicia a recadación ascendeu a 50,6 millóns. No ano 2016 en Galicia, os vehículos exentos xa supoñen case o 75 % das vendas (ao redor de 30.000 unidades).

Esta diminución na recadación que afecta ás arcas autonómicas abriu o debate sobre a reforma da fiscalización do automóbil. O Executivo propón unha modificación en que a exención afecte a aqueles automóviles que emitan menos de 90 gramos de CO₂ por quilómetro.

O outro gravame que afecta aos automóviles é o imposto de circulación, recadado anualmente polos concellos. A reforma prevista introduciría no feito impositivo tamén os niveis de emisións de CO₂, polo que aqueles que menos contaminen deberían pagar menos. Esta medida afectaría positivamente á renovación do parque de vehículos primando aqueles menos contaminantes.

Gráfico 14**Matriculación de turismos e vehículos de carga**

Taxas de variación interanuais (en %)

a) Turismos**b) Vehículos de carga**

A alza da inflación nos primeiros meses de 2017 en parte é debido ao encarecemento dos prezos enerxéticos, o máis alto desde outubro de 2012. Nos meses de xaneiro e febreiro o IPC xeral alcanzou un 3% en taxa interanual, mentres que no mes de marzo a inflación recortou esta taxa ata o 2,3% ao se conteren os prezos da electricidade e os carburantes.

Se analizamos o comportamento dos prezos de carburantes e combustibles vemos como estes experimentan incrementos desde principios de 2016, como se pode comprobar no gráfico adxunto. Como comentamos en informes anteriores, a orixe dos baixos prezos estaba na estratexia levada a cabo polos países pertencentes á OPEP con Arabia Saudita á cabeza desde principios do ano 2014, consistente no incremento da oferta de cru coa intención de desincentivar novos produtores e a produción de esquisto en EE.UU. O cambio de estratexia da OPEP coa redución na produción en máis 1.200.000 barrís diarios a partir do 1 de xaneiro de 2016, fixo que o prezo do cru se coloca por enriba dos 50 dólares/barril. No mes de

Cadro 10

Matriculación de vehículos en Galicia

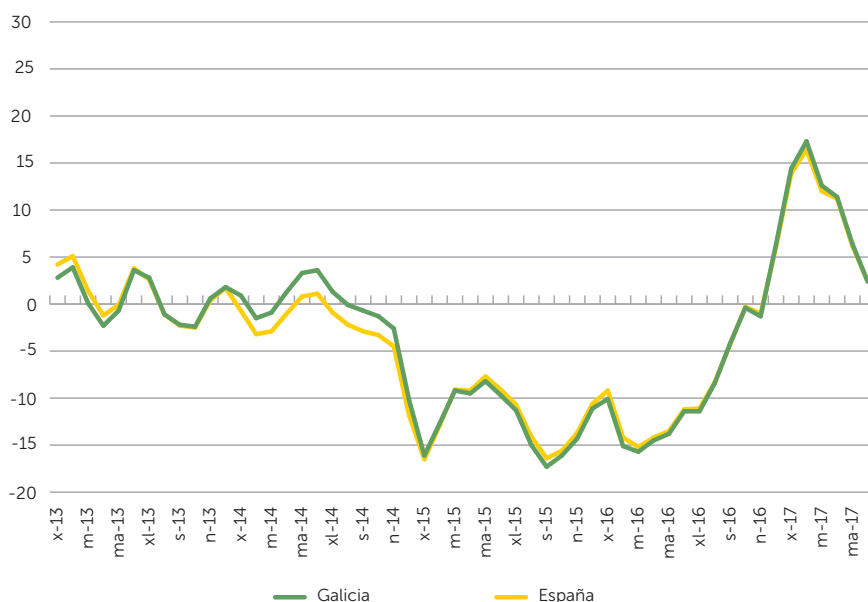
	Turismos	TVI (%)	Vehículos de carga	TVI (%)
2007	82.066	3,3	14.239	4,2
2008	58.729	-28,4	8.956	-37,1
2009	59.457	1,2	6.322	-29,4
2010	52.386	-11,9	6.044	-4,4
2011	34.530	-35,2	4.893	-21,8
2012	29.068	-15,8	3.595	-26,5
2013	31.392	8,0	3.648	1,5
2014	36.048	14,8	4.657	27,7
2015	42.364	17,5	6.696	43,8
2016	45.999	8,6	6.584	-1,7

Fonte: Dirección Xeral de Tráfico.

Gráfico 15

IPC carburantes e combustibles

Taxas de variación interanuais (en %)

abril de 2017, o Brent, de referencia en Europa, cotiza a 51,27 dólares/barril, mentres que o Texas americano se cambia a 49,2 dólares/barril. Esta é unha noticia negativa no curto prazo para unha economía tan dependente da importación de cru como a española. España presenta un grao de dependencia exterior en petróleo, gas e carbón do 70,5%, fronte ao 53,2% de media da UE e do 25% de EE.UU.

A Comisión Europea insta a España a incrementar a fiscalización que grava os carburantes, xa que é a máis baixa dos países pertencentes á UE. A presión fiscal sobre un litro de carburante oscila entre o 50% e o 55% do seu custo final, pero en España é oito céntimos por litro máis económico que a media europea.

A nivel autonómico, Galicia é a comunidade española cos prezos dos combustibles máis elevados de España. No ano 2014 o Goberno galego presentou un informe á Comisión Nacional dos Mercados e a Competencia (CNMC) para elevar a competencia no sector, xa que este rexistra un nivel de concentración 11 puntos superior á media, e iso está a afectar aos consumidores e á competitividade da economía galega.

Tráfico aéreo

A rede nacional de aeroportos españois xestionados por AENA volve alcanzar unha cifra récord de pasaxeiros en 2016. Os máis de 230,2 millóns de viaxeiros crecen un 11% respecto de 2015. As operacións realizadas avanza un 7,5% e as toneladas movidas un 11,2%, con case 8 millóns.

Segundo a información remitida por AENA á Comisión Nacional do Mercado de Valores (CNMV) o beneficio neto presentado en 2016 foi de 1164 millóns de euros, un 39,7% máis que en 2015. Se non se ten en conta a reversión extraordinaria de provisións realizadas por expropiacións de terreos do aeroporto Adolfo Suárez Madrid-Barajas, o beneficio neto descende a 1.010,4 millóns, o que supoñería un crecemento do 21,2% respecto dun ano antes. O resultado bruto de explotación (EBITDA) alcanzou os 2.293,6 millóns de euros (9,3%), mentres que os ingresos obtidos foron 3.772,5 millóns (7,2% máis que en 2015). A débeda financeira neta consolidada reduciuse ata os 8228 millóns de euros, fronte aos 9402 millóns de 2015.

O aeroporto Adolfo Suárez en Madrid, con 50,4 millóns, El Prat en Barcelona, con 44,1 millóns, e o de Palma de Mallorca, con 26,2 millóns, son as tres instalacións que concentran máis da metade dos viaxeiros. A principios do mes de marzo de 2017 entrarán en vigor as novas tarifas aéreas para os próximos cinco anos.

En 2016 as tres instalacións aeroportuarias galegas superaron os 4,5 millóns de pasaxeiros, un 12,2% máis que en 2015; este incremento está vinculado a un maior número de operacións realizadas, máis de 48.000 cun crecemento do 8% respecto ao ano anterior. Esta cifra representa o segundo mellor dato da súa historia. En contraposición, o número de toneladas de mercadorías movidas diminuíu un 1,1%.

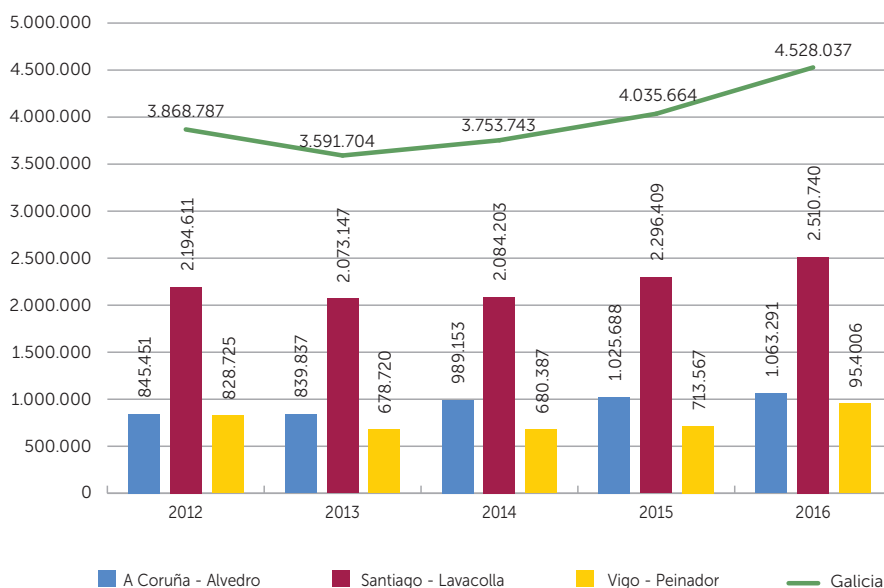
Na análise desagregada cómpre sinalar que pola instalación herculina transitáronse máis dun millón de pasaxeiros en 2016, o que supón un crecemento do 3,7%. As operacións aumentaron un 6,5%, 15.635 en valores absolutos; ademais, hai que resaltar a evolución do tráfico de mercadorías, que se incrementa un

31% respecto a 2015. O aeroporto de Alvedro dispón de seis destinos habituais, dous deles internacionais e catro nacionais. Para o verán de 2017 programáronse os destinos de Gran Canaria e Tenerife. As rutas a Menorca e Berlín causan baixa, ademais de Istambul, que elixiu Porto a partir de xuño.

Lavacolla, a instalación máis importante das tres polo seu volume de tráfico e o número de destinos nacionais e internacionais, colócase por riba dos 2,5 millóns de usuarios, un 9,3% máis respecto de 2015. As máis de 21.000 operacións realizadas supoñen un crecemento do 3,6% e as mercadorías transportadas diminúen levemente, un -0,6%. O aeroporto de Compostela ofrece

Gráfico 16

Evolución do tráfico aéreo de pasaxeiros nos tres aeroportos de Galicia

28 destinos con 29 rutas, dos cales 12 son voos internacionais e 12 nacionais. Os novos destinos programados no período estival serán Cabo Verde, Azores, Catania e Madeira. Durante a Semana Santa operaron as rutas especiais a Malta e Dubrovnik.

A instalación olívica foi a máis prexudicada pola crise nos pasados exercicios, perdendo rutas e pasaxeiros, pero esta tendencia reverte en 2016 e convértese no aeroporto que presenta maiores taxas de crecemento. O número de usuarios rolda o millón, 954.000, cun crecemento do 33,7% respecto de 2015. As 11.500 operacións son o reflexo dun maior dinamismo, cun avance do 122,6%. A nota negativa é a perda do 11,3% en toneladas de mercadorías transportadas. Dos oito destinos aos que se pode voar desde Peinador tres son nacionais e cinco internacionais. As novas rutas de Ryanair operarán a Milán-Bérgamo e Edimburgo.

No primeiro trimestre de 2017 o aeroporto de Lavacolla supera os 510 mil usuarios, un 2,5% máis que no primeiro trimestre de 2016. Para as terminais de

Cadro 11**Evolución do movemento de pasaxeiros, das operacións realizadas e das mercadorías movidas nos aeroportos galegos**

Movemento de pasaxeiros				
	2015		2016*	
	Pasaxeiros	TVI (%)	Pasaxeiros	TVI (%)
Alvedro (A Coruña)	1.025.688	3,7	1.063.291	3,7
Lavacolla (Santiago)	2.296.409	10,2	2.510.740	9,3
Peinador (Vigo)	713.567	4,9	954.006	33,7
Galicia	4.035.664	7,5	4.528.037	12,2
Total nacional	207.421.046	5,9	230.229.523	11,0

Operacións				
	2015		2016*	
	Número	TVI (%)	Número	TVI (%)
Alvedro (A Coruña)	14.683	-0,9	15.635	6,5
Lavacolla (Santiago)	20.541	5,7	21.277	3,6
Peinador (Vigo)	9.580	-3,4	11.557	20,6
Galicia	44.804	1,5	48.469	8,2
Total nacional	1.902.967	3,8	2.045.034	7,5

Movemento de mercadorías				
	2015		2016*	
	Toneladas	TVI (%)	Toneladas	TVI (%)
Alvedro (A Coruña)	140.669	131,3	184.307	31,0
Lavacolla (Santiago)	2.311.393	10,1	2.296.632	-0,6
Peinador (Vigo)	536.522	23,1	476.063	-11,3
Galicia	2.988.584	15,1	2.957.002	-1,1
Total nacional	715.552.111	4,7	795.575.212	11,2

*Datos provisionais.

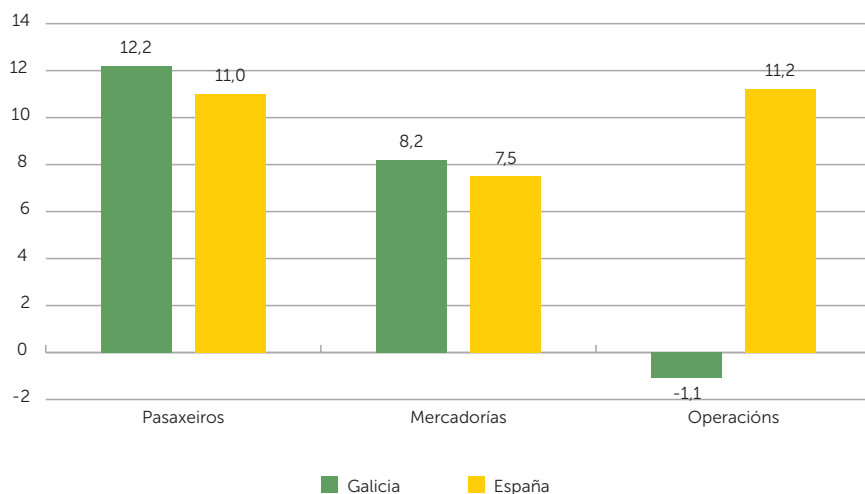
Fonte: Dirección de Operacións e Sistemas de Rede, AENA.

Alvedro, con 250.405 pasaxeiros, e para Peinador, con 192.141, os crecementos son do 10,2% e 1% respectivamente.

O aeroporto portugués Sa Carneiro no Porto superou o obxectivo fixado para 2016, nove millóns de pasaxeiros. En detalle, pola terminal lusa pasaron 9,37 millóns de viaxeiros, un 16% máis que en 2015. As aeroliñas de baixo custo acaparan un 64,3% do total dos tráfico. O obxectivo no horizonte 2020 é chegar aos 12 millóns de usuarios. A diversidade de rutas e destinos, a variedade de aeroliñas que operan e os prezos competitivos continúan sendo a mellor clave para o éxito da terminal portuguesa.

Gráfico 17**Evolución do tráfico aéreo de pasaxeiros nos tres aeroportos de Galicia**

Ano 2016. Taxas de variación interanuais (en %)

Tráfico portuario

O ano 2016 foi positivo para o conxunto dos portos de interese xeral xestionados por Portos do Estado. As 28 autoridades portuarias moveron en total case 509 millóns de toneladas, un 1,3% máis que en 2015, ano no que se alcanzou un máximo. Os portos máis relevantes seguen crescendo a taxas importantes. Alxeciras con case 103 millóns de toneladas, crece un 4,7%; só esta autoridade portuaria move o 20% do tráfico dos portos españois. Valencia con 71.289.484 toneladas avanza un 1,7%, séguelle Barcelona con 49 millóns e un 3,8% de crecemento. Entre estes tres portos moven o 44% de tráfico total.

Para as cinco autoridades portuarias existentes en Galicia o ano 2016 non foi positivo, sendo os tres portos principais (A Coruña, Ferrol-San Cibrao e Vigo) os que presentaron maiores perdas. Os 34 millóns de toneladas movidas foron un 1,1% menos que un ano antes. Os graneis líquidos, xunto co movemento de contedores e o desembarco da pesca fresca son os sectores que mantiveron o ton positivo no cómputo global.

O porto de Ferrol-San Cibrao superou en 2016, e por sexto ano consecutivo, os 12 millóns de toneladas movidas, máis de 12,5 millóns que representan, con todo, un 2% menos que as movidas en 2015. Os produtos petrolíferos, os aeroxeradores e a madeira, son as mercadorías que mellor comportamento mostraron durante o pasado ano. O desembarco de graneis aumentou un 6,4%, grazas ao bo comportamento dos produtos petrolíferos e biocombustibles. A especialización da rada ferrolá é en graneis sólidos (carbón, chatarra, alúmina e acha) con máis de 9,4 millóns de toneladas, aínda que o pasado exercicio diminuíu nun 4,1%; a boa evolución dos movementos de abonos e derivados da madeira non conseguiu compensar a caída de chatarra e carbón. Na mercadería xeral destaca a maquinaria, a madeira, os aeroxeradores e o tableiro,

movementos que contribúen ao incremento do 5,6% respecto a 2015. O tráfico ro-ro creceu un 18,8% co aceiro, as construcións prefabricadas e os alimentos como protagonistas. A rada de San Cibrao está moi vinculada á planta de Alcoa coa produción de alúmina e, a pesar do seu anuncio de redución de actividade, os datos de tráfico foron moi similares a exercicios anteriores. O tráfico de contedores crece un espectacular 107,2%, pero é un tráfico moi minoritario no porto. O número de buques atracados creceu nun 2,3%. As perspectivas para o 2017 son máis optimistas, xa que no primeiro trimestre aumentou o tráfico de mercadorías un 27%, liderando estes bos resultados os graneis sólidos (31,9%) e os graneis líquidos (15,4%).

O porto da Coruña é a primeira instalación de Galicia en número de movementos, acaparando o 41% dos tráfico. O 90% do total do tráfico corresponde a graneis. En 2016 os movementos de mercadoría rexistraron case 14 millóns de toneladas, un 1,6% menos que un ano antes. O 59% correspondeu a graneis líquidos provenientes de petróleo cru e produtos derivados refinados, que melloraron nun 3,2% os datos do ano anterior, superando os 8,1 millóns de toneladas. Doutra banda, os graneis sólidos, cos produtos enerxéticos (carbón e coque) e agrolimentarios (trigo, cebada, fariña, pensos e forraxes) como máis destacados, comportáronse negativamente perdendo un 11,5%, debido en boa medida á diminución na importación de carbón. A mercadoría convencional (produtos siderúrxicos como ferros, palanquilla, alambrón e varilla) que xeran maior valor engadido, superan o millón de toneladas cunha evolución positiva do 7,9%.

O porto exterior de Punta Langosteira vai gañando tráfico ao dispoñer de maior capacidade de almacenamento para os graneis sólidos e máis espazo que permiten aos operadores concentrar as unidades de negocios, optimizar recursos e ampliar as instalacións. Durante 2016 movéronse desde esta instalación tres millóns de toneladas de mercadorías, na súa maioría graneis sólidos. Os tráfico estables desde esta instalación son coque e xofre realizados por Repsol. A refinaría está a esperar que se habilite a terminal exclusiva de graneis líquidos para trasladar o petróleo en cru. Na súa estratexia de internacionalización a rada exterior ten como obxectivo consolidarse como porto *hub* de graneis (líquidos e sólidos) e como plataforma de apoio ás exportacións.

O porto de Marín-Pontevedra alcanzou un récord histórico con máis de 2,3 millóns de toneladas de mercadorías movidas, o que representa un 9,4% máis respecto dun ano antes. Os graneis sólidos (cereais, abonos e pensos) continúan sendo os protagonistas, con máis dun millón de toneladas e un crecemento do 4,3%. Estes produtos convierten o porto nun centro loxístico referente para a recepción e distribución de gran para Galicia e o noroeste de España. O crecemento máis avultado, cun 73% respecto de 2015, atopámolo no tráfico de contedores proveniente do continente americano, que transportan maioritariamente froitas e hortalizas, convertendo esta instalación nun porto *hub* no Arco Atlántico para a súa recepción, almacenamento e distribución. A causa do crecemento no tráfico de contedores atopámola no traslado das operacións da navieira danesa Maersk desde Vigo á rada marinense. A mercadoría convencional diminuíu, pero a súa perda foi compensada co crecemento de contedores. Se medimos os contedores en TEUS este crecemento é do 57,3%. Canto á mercadoría xeral, o crecemento máis significativo rexistrouse nas ferramentas, maquinaria e aparellos. A pesca fresca tamén experimentou un crecemento do 13,9%

Cadro 12
Evolución do tráfico portuario (en toneladas)

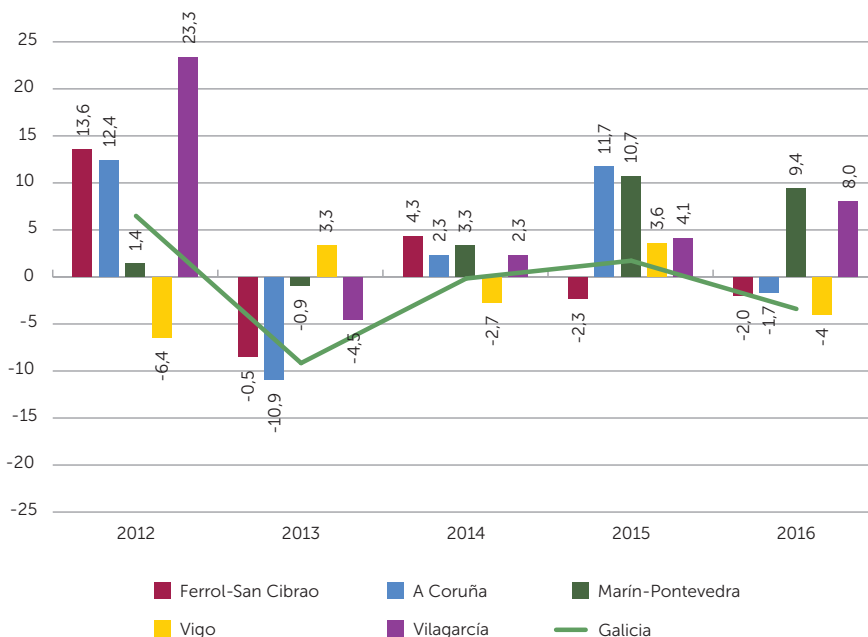
	Ferrol-San Cibrao		A Coruña		Marín-Pontevedra		Vigo		Vilagarcía		Galicia	
	2016	TVI (%)	2016	TVI (%)	2016	TVI (%)	2016	TVI (%)	2016	TVI (%)	2016	TVI (%)
Graneis líquidos	2.335.025	6,4	8.169.622	3,2	4	-84,6	60.452	1,5	184.159	94,1	10.749.262	4,7
Graneis sólidos	9.406.033	-4,4	4.345.101	-11,5	1.042.111	4,3	234.910	-18,4	320.556	-20,5	15.348.711	-6,7
Total graneis	11.741.058	-2,4	12.514.723	-2,4	1.042.115	4,3	295.362	-15,0	504.715	1,3	26.097.973	-2,3
Contedores	11.472	107,2	565	85,2	615.679	73,6	2.584.713	-1,8	278.824	5,3	3.491.253	7,2
Convencional	753.827	4,8	1.011.808	7,9	658.658	-13,4	981.424	-6,5	322.153	23,0	3.727.870	0,0
Total mercadería xeral	765.299	5,5	1.012.373	7,9	1.274.337	14,3	3.566.137	-3,1	600.977	14,1	7.219.123	3,3
Avituallamento	11.998	-31,1	71.417	-2,8	24.285	-7,2	175.405	-6,6	6.213	29,2	289.318	-6,6
Pesca fresca	267	-0,4	43.690	-0,1	2.046	13,9	83.366	7,1	-	-	129.369	4,6
Total outro tráfico	12.265	-30,7	115.107	-1,8	26.331	-5,8	258.771	-2,6	6.213	29,2	418.687	-3,4
Total tráfico portuario	12.518.622	-2,0	13.642.203	-1,7	2.342.783	9,4	4.120.270	-4,0	1.111.905	8,0	33.735.783	-1,1
Contedores (TEUS)	885	-7,6	214	40,8	67.087	57,3	184.291	-17,6	32.323	5,7	284.800	-4,4
Buques (número)	1.074	2,3	1.209	6,8	533	-8,9	1.546	-8,3	303	13,1	4.665	-1,2

Fonte: Portos do Estado, Ministerio de Fomento e elaboración propia.

Gráfico 18

Crecemento do tránsito portuario nos portos galegos

Taxas de variación interanuais (en %)

respecto dun ano antes. Cabe destacar que os buques atracados incrementan a súa capacidade total ou TEUS¹. As estatísticas dispoñibles do primeiro trimestre de 2017 reflicten crecementsos dun 60% na mercadoría xeral (convencional e en contedor). Os graneis sólidos diminúen vinculados á estacionalidade das mercadorías, fóra do sal.

En 2016 o porto de Vilagarcía de Arousa creceu un 8%, superando 1.100.000 toneladas de mercadorías transitadas. A mercadoría xeral, aluminio, taboleiro, pasta de papel, madeira e pesca conxelada creceu un 14,1%. O movemento de contedores aumentou un 5,7%, chegando a 278.824 toneladas. A boa evolución das rutas que opera a compañía Boluda, cos portos de Lisboa, Canarias e Bilbao, é responsable deste favorable comportamento, con 32.323 TEUS, un 5,7% máis que en 2015. Os graneis líquidos que viñan perdendo tráfico desde había dous anos, gañan un 94,1% respecto dun ano antes. Ao metano e ao fuel-oil súmanse as case 63.000 toneladas de descargas de aceite para consumo humano no centro loxístico que posúe a aceiteira galega Aceites Abril neste porto. Un tráfico tan importante para o porto como son os graneis sólidos (cereal e as súas fariñas, urea, cemento...), con 320 mil toneladas, perde un 20,5% en taxa interanual. O primeiro cuadrimestre do ano en curso evoluciona favorablemente en todas as modalidades de tráfico cun crecemento do 12% respecto dos mesmos catro meses do 2016. A mercadoría xeral mantense, os graneis sólidos (cemento en

¹ TEUS é a medida estandarizada que se usa no sector e que equivale a un contedor de 20 pés.

instalación especial, urea, fosfato, cuarzo...) incrementáanse un 50%, aínda que o cereal é unha excepción, e os graneis líquidos, un 25%.

O porto de Vigo mostra o peor comportamento dos portos galegos en 2016 ao perder 172 mil toneladas de mercadorías nos seus tráxicos. En valores absolutos movéronse máis de catro millóns de toneladas, un 4% menos que en 2015. Varias serían as causas deste mal comportamento: a marcha da navieira Maersk ao porto de Marín-Pontevedra atraída polas súas tarifas máis competitivas, o que minguou un 26% a súa actividade no tráfico de contedores, a diminución de 40.000 toneladas de pesca conxelada polas menores capturas de pota nos caladoiros austrais e os problemas aduaneiros no control de sanidade de saída de produtos alimentarios, o que provocou o desvío de tráxicos a outros portos, como pode ser a terminal de Leixões en Porto, que recibiu entre 50.000 e 70.000 toneladas que tiñan como destino final empresas situadas na cidade olívica. A todo isto, súmase o problema da estiba nos primeiros meses de 2017.

O tráfico de contedores representa o 63% do tráfico do porto. O descenso no número de contedores en TEUS é do 17,7%; as máis de 2,5 millóns de toneladas diminúen un 1,8% respecto de 2015, aínda que a mercadoría contedorizada en tránsito crece un 23,9% e os TEUS un 51,5%. O tráfico ro-ro crece nun 7,2%. O descenso máis significativo preséntano os graneis sólidos, cun 18,4% menos que un ano antes.

A mercadoría xeral descende un 3,3% respecto de 2015, aínda que algúns capítulos do epígrafe se comportan de maneira positiva: automóbiles (3,2%), pezas auto (35,5%), maquinaria (1,6%), granito elaborado (45%), o viño, bebidas, alcois e derivados (43,9%). Canto a un dos sectores estratéxicos do porto, a pesca (fresca, conxelada, salgada, elaborada ou conservas) diminúe un 4,3%, debido ao descenso nos desembarcos de pesca conxelada polas trabas no PIF, polas inspeccións de Sanidade Exterior e polos descensos nas capturas de pota nos caladoiros austrais. O desembarco de pesca fresca para consumo humano coloca o porto vigués como o primeiro en Europa en desembarcos deste tipo de mercadoría, con algo máis de 83 mil toneladas desembarcadas, e un crecemento do 7,1% respecto de 2015.

O recente conflito dos estibadores, ao que afecta a resolución do Tribunal de Xustiza da UE de decembro de 2014, que obriga a España a liberalizar o sector da estiba, ademais doutra resolución por parte do Tribunal da Asociación Europea de Libre Comercio (EFTA) que advirte que a actuación das organizacións sindicais non está exenta da aplicación das normas da competencia, prexudica á operativa do porto de Vigo. Derivado disto os paros e mobilizacións levadas a cabo a principios de 2017 polos operadores da estiba inflúen negativamente nos resultados do porto. Consecuencia disto é o traslado á terminal de Porto da ruta semanal que a navieira alemá Hapag-Lloyd mantén con Canadá, ata que non se produza unha solución definitiva que arranxe o conflito.

A autoestrada do mar

Dous anos leva en funcionamento a autoestrada do mar entre os portos de Vigo e Nantes-Saint Nazaire e xa se incrementaron de 2 a 4 as frecuencias semanais polas necesidades da demanda. Os servizos da autoestrada do mar son utilizados polas mercadorías intercambiadas con Francia, o 60% corresponde a

exportacións do sector de automoción (automóbiles e maquinaria), mentres o 71% das importacións son pezas de auto.

Tendo en conta que Marrocos é o segundo socio comercial de España despois da UE, a empresa concesionaria Suardiaz conseguiu poñer en marcha dúas frecuencias semanais ao porto de Tánxer. As exportacións de automóbiles a Marrocos o pasado ano aumentaron un 38%. Anticipase que no horizonte 2020 PSA pilotará desde Vigo o denominado polo atlántico que inclúe a apertura dunha factoría na localidade marroquí de Kenitra, na que está previsto que se ensambren 100.000 vehículos ao ano. Con esta nova ruta poderanse atender as necesidades das cadeas de subministración dos sectores automobilístico, téxtil, pesca e produtos hortofrutícolas. Ademais, engadirase unha conexión semanal co porto belga de Zeebrugge que permitirá atender os traslados ao centro e norte de Europa.

O tráfico da autoestrada no seu conxunto evoluciona favorablemente (un crecemento do 19%), con incrementos considerables no tráfico ro-ro (27%) ou o volume de automóbiles (3,2%). O tráfico maioritario destes servizos utilízase a factoría do grupo PSA Peugeot Citroën, un 82,2% do total, pero son 20 as marcas de coches que utilizan as instalacións de Bouzas para embarques e desembarques, sendo as máis destacadas Renault, Toyota, Mercedes-Benz, Ford e Opel.

Tráficos nos portos autonómicos

No ano 2016 a rede de portos autonómicos xestionados polo ente público Portos de Galicia experimentou un crecemento do 6% no tráfico de mercadorías respecto ao ano anterior. As toneladas embarcadas e desembarcadas nos 122 portos ascenderon a 1,7 millóns, 100.000 máis que en 2015. No porto de Cariño, das 525.520 toneladas embarcadas, 500.000 corresponden a mineral de ferro sen aglomerar. A pasta de madeira, con 393.000 das 487.370 toneladas totais, é a protagonista no porto de Ribadeo. O coque e manganeso son dous das mercadorías estratéxicas na rada de Brens, en Cee, cun total de 345.222 toneladas, 122.000 e 108.000 respectivamente. No porto de Celeiro-Viveiro o protagonismo corresponde ao cuarzo, con máis de 161.700 toneladas.

As 108.000 toneladas de pesca fresca teñen como destino os portos de Burela (77.000 toneladas), Celeiro-Viveiro (53.000 toneladas) e Ribeira (43.000 toneladas). O crecemento dos desembarcos nun 1% respecto de 2015 reportou uns ingresos pola comercialización en lonxa por valor de 290 millóns de euros, un 8% máis que no 2015.

Tráfico de cruceiros

O ano 2016 o tráfico de cruceiros en España tivo un moderado crecemento. Os case 8.700.000 cruceiristas avanzaron un tímido 0,6%; algo máis positivo foi o balance en número de cruceiros atracados nas nosas costas, 3918, un 1,6% máis que en 2015.

Aos catro portos galegos que reciben cruceiros chegaron 10 naves máis que un ano antes, 204 (5,15%), pero con 51.532 cruceiristas menos (-14%). Como podemos observar no cadro adxunto, o comportamento máis dinámico móstrao o

porto de Ferrol-San Cibrao con 24 naves atracadas, un 41,2% máis que en 2015; o resto de portos mantense estable ou con tímidos crecementos. O desembarco de cruceiristas é menor en todas as dársenas galegas. A perda xeneralizada nos portos da comunidade podemos achacala ao crecemento doutros que apostaron pola promoción e o desenvolvemento desta modalidade de tráfico.

O porto da Coruña recibe o 46% dos cruceiros atracados na comunidade, pero segue sendo o porto de Vigo o que máis pasaxeiros recibe, un 53,8% do total, debido a que o porto olívico é o único porto de augas profundas da cornixa cantábrica e da costa atlántica onde poden atracar megabuques, sexan de carga ou de cruceiros con maior pasaxe.

Cadro 13

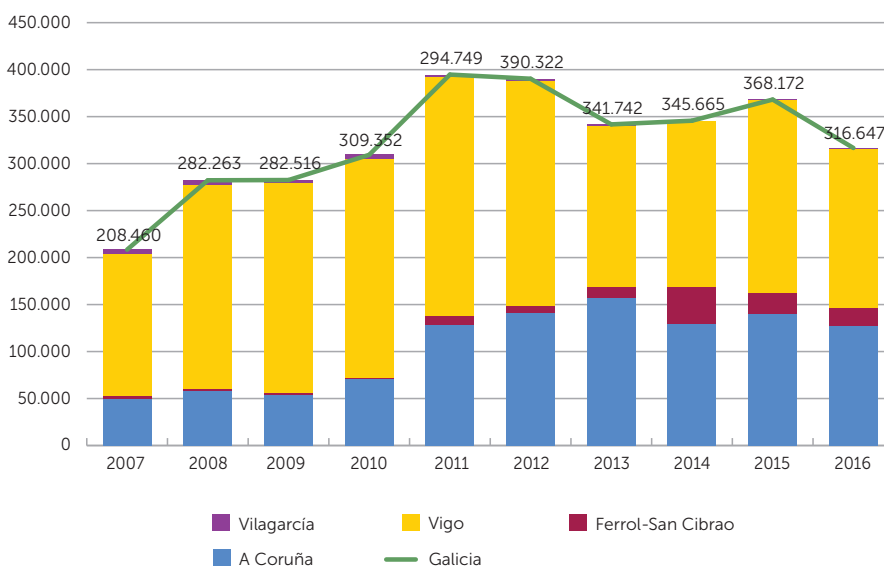
Movemento de cruceiros en Galicia

	Número de cruceiros				Número de pasaxeiros en cruceiros			
	2015	2016	TVI (%)	% sobre o total	2015	2016	TVI (%)	% sobre o total
A Coruña	92	94	2,2	46,1	140.444	126.735	-9,8	40,0
Ferrol-San Cibrao	17	24	41,2	11,8	21.559	20.061	-6,9	6,3
Vigo	82	83	1,2	40,7	204.979	169.093	-17,5	53,4
Vilagarcía	3	3	0,0	1,5	1.190	758	-36,3	0,2
Galicia	194	204	5,2		368.172	316.647	-14,0	

Fonte: Portos do Estado, Ministerio de Fomento e elaboración propia.

Gráfico 19

Evolución do número de cruceiristas nos portos galegos

VIII. Sector financeiro

- O sistema financeiro español mantivo durante 2016 o proceso de axuste de capacidade que iniciou no ano 2009, tal e como se desprende da evolución da rede de oficinas (-7,4%), o emprego (-4,3%) ou o volume de negocio (-2,8%). Esta tendencia mantense dun modo similar en Galicia, onde se acelerou o proceso de axuste de estrutura (-6,6% en oficinas), aínda que o negocio xa empezou a ascender (1,4%).
- Do mesmo xeito que un ano antes, a xestión financeira continuou enfrontándose a un contexto de baixos tipos de xuro que perdurarán no medio prazo e que levou o sector a reflectir caídas nas súas marxes financeiras.
- A adaptación ao marco supervisor e regulatorio mantívose como un dos principais focos de actuación da actividade, con importantes fronteiras vinculadas ao marco de cobertura do risco de crédito (anexo IX), ás comisións de retirada en caixeiros ou ás cláusulas chan.
- O foco estratéxico estivo tamén centrado na adaptación ao marco de disrupción dixital que está empezando a vivir o sector. O seu impacto aséntase no modo en como se relacionarán cos seus clientes e nos grandes desafíos no marco do posicionamento competitivo fronte a novos actores.
- Xa en xuño de 2017, o Banco Pastor pasa a mans do Banco Santander, tras adquirir este o Banco Popular (titular ata ese momento do 100% do capital do Banco Pastor), nunha poxa competitiva derivada dun proceso de resolución iniciado polo Banco Central Europeo.
- A política monetaria expansiva do BCE dificultou a obtención de rendementos.
- Feitos como o Bréxit ou a vitoria de Donald Trump influíron na elevada volatilidade dos mercados financeiros.
- Continuou o transvasamento de diñeiro cara aos fondos de investimento.
- O sector asegurador creceu con forza impulsado polos produtos de aforro.
- O proceso de desapalancamento pareceu chegar ao seu fin.
- As operacións crediticias non bancarias volveron medrar de forma intensa.

Introdución

O volume de negocio (suma de depósitos e créditos) xestionado en 2016 polas entidades de depósito en Galicia alcanzou os 102.000 millóns de euros, o que representa un 4,1% do total estatal. Iso permite superar en 20 puntos básicos (pb) o peso que alcanzaba Galicia unha década antes en plena fase expansiva previa á crise económica. Este negocio é xestionado a través dunha rede de 1591 oficinas, que supoñen un 5,6% do total estatal, o que pon de manifesto a maior capilaridade da rede galega derivada da dispersión dos seus núcleos poboacionais.

As magnitudes que se desprenden do exercicio de 2016 que agora analizamos permiten visualizar, a grandes trazos, que se manteñen algúns dos principais elementos que caracterizaron a reestruturación do sistema desde a crise de 2007. En todo caso, en Galicia, tal e como xa se anticipaba un ano antes, parece apreciarse un lixeiro cambio de tendencia, derivado da práctica estabilización do financiamento crediticio a particulares e empresas (fronte á caída no total de España) e a fortaleza no crecemento dos depósitos. Se se mantén o axuste de capacidade que, malia ser inferior ao rexistrado en España, supón retomar volumes de peches de oficinas superiores aos dos dous últimos anos.

Esta reestruturación continúa entrelazándose no tempo cos profundos retos aos que se enfrontará o sistema financeiro, os cales están vinculados coa sustentabilidade do modelo actual de negocio nun contexto de tipos que continúan en mínimos, un marco regulatorio e supervisor cada vez máis esixente, ou ao mantemento do seu statu quo dentro do proceso de dixitalización que impacta directamente no sector.

Contexto económico da actividade financeira

A contorna económica na que desenvolveu a súa actividade o sistema financeiro en 2016, estivo caracterizado pola fortaleza no crecemento que consolida unha tendencia xa iniciada tres anos antes. Tanto Galicia como España rexistraron taxas de crecemento superiores ao 3%, o que supón practicamente duplicar as do conxunto de países da zona euro.

Malia algunhas das incertezas que se viviron no contexto nacional e internacional (temor a unha nova desaceleración mundial ao comezo do ano, interinidade do Goberno español, Brexit, eleccións en Estados Unidos ou dúbidas sobre China), e do esgotamento dalgún dos factores conxunturais impulsores da economía en 2015 (prezo do petróleo ou a depreciación do euro), a economía galega mantivo unha senda de consolidación que lle permitiu finalizar o

ano cun crecemento promedio do 3,4% (datos do INE), chegando a superar nos últimos trimestres a taxa de crecemento interanual rexistrada por España e, xa que logo, estreitar a fenda que mantíña desde o inicio da recuperación.

Esta boa dinámica tamén se visualizou en gran parte dos indicadores estreitamente relacionados coa propia actividade financeira en Galicia; así, o emprego finalizou o ano crecendo a taxas do 2%, e a maior dinámica de consumo das familias trasladouse ás cifras anuais de compravendas de automóbil (8,6%) ou ao índice de vendas do comercio minorista (3,4%). A boa tónica da actividade empresarial, tamén se evidenciou tanto no sector industrial como de servizos, cuxos índices de produción ou de cifras de negocio máis que duplicaron as variacións rexistradas en España.

Para rematar, a actividade no sector da vivenda tamén mantivo unha boa dinámica de recuperación, loxicamente afastada dos volumes de períodos previos ao comezo da crise, pero con taxas de crecemento das compravendas próximas ao 8% ou do 2,9% nas formalizacións hipotecarias.

Aínda cando a inflación se mantivo por baixo do obxectivo de referencia do Banco Central Europeo (BCE), na parte final do ano rexistrou unha importante alza (1,6%, a peche de ano en España e Galicia) derivada do incremento dos prezos enerxéticos (o barril de Brent revalorizouse un 45% no ano), aínda que a inflación subxacente se mantivo en valores inferiores (1% en España e 0,9% en Galicia). Por primeira vez desde a fase expansiva, o diferencial coa zona euro é desfavorable tanto para España como para Galicia.

Contexto financeiro

Malia esta tónica xeral de óptimo comportamento da economía española e galega, o arranque do ano 2016 na zona euro non era tan optimista. O moderado crecemento rexistrado por algunhas das súas principais economías, a desaceleración das emerxentes e a baixa inflación derivada fundamentalmente da caída do prezo do petróleo, ata con significativos riscos de deflación, levaron o Banco Central Europeo (BCE) a continuar adoptando medidas de política monetaria non convencionais adicionais ás rexistradas en 2015.

A súa primeira mensaxe visualizouse a inicios de ano ao confirmar a política de *forward guidance*, que traslada o mantemento de baixos tipos oficiais de xuro no medio prazo. O segundo xa foi unha actuación máis contundente no mes de marzo, que supuxo a redución dos tipos de xuro oficiais (situando en 0% o tipo das operacións principais de financiamento e en -0,40% as facilidades de depósito), a ampliación dos volumes no programa de compras de activos (APP), incluíndo compras de bonos corporativos, e a comunicación da posta en marcha en xuño de novas operacións de financiamento a longo prazo con obxectivo específico (TLTRO II), cunhas condicións máis expansivas que as vixentes ata ese momento.

Estas medidas veríanse posteriormente reforzadas polas decisións de decembro do Consello de Goberno do BCE, o cal volvía trasladar aos mercados o seu compromiso coa política monetaria acomodaticia, con medidas como a ampliación das compras netas de activos máis aló de 2017.

Tratábase xa que logo, de reforzar o amplo abano de medidas xa iniciadas en 2015, a través das cales o BCE buscaba relaxar en maior medida as condicións de financiamento das empresas e os fogares, incentivar as entidades financeiras a expandir a súa oferta crediticia e, deste xeito, fomentar o investimento, o crecemento do PIB e o sostemento da inflación.

A acción do BCE resultou unha vez máis decisiva para atenuar puntuais etapas de tensionamento rexistradas nos mercados e para dinamizar a actividade económica. Para o sistema financeiro a aplicación destas medidas implica impactos contrapostos, por unha banda contribúen a dinamizar a actividade económica e a estabilizar os mercados, o cal é esencial para a recuperación da súa actividade, pero, pola outra, supoñen unha recrudescencia do marco competitivo no que desenvolven a súa actividade.

A caída dos tipos de xuro está tendo un claro impacto na rendibilidade do negocio tradicional e recorrente das entidades de depósito: durante 2016, o Euribor a 12 meses situouse por primeira vez en referencias negativas (pechou o ano no -0,08% e en abril de 2017 xa está no -0,119%). Pola súa banda, os tipos de financiamento ás familias e empresas mantiveron a tendencia de caída rexistrada desde os anos de inicio da crise (4,37 puntos porcentuais desde 2008) e que tamén se reflectiu en 2016 (18 puntos básicos).

Por outra banda, a política expansiva do BCE, en particular o TLTRO II, xera asimetrías competitivas entre entidades financeiras, prexudicando sobre todo aquelas que presentan un balance equilibrado entre créditos e depósitos no seu negocio tradicional, que non poden aproveitar na mesma medida que o resto de entidades os tipos negativos dos mercados maioristas.

Adicionalmente, as entidades financeiras españolas e galegas viñéronse enfrontando nestes anos a distintas resolucións xudiciais vinculadas coa nulidade das cláusulas chan, que provocan unha importante deterioración nas marxes financeiras a medida que se van aplicando. Só en 2016, as provisións adicionais efectuadas polas entidades situáronse nos 1900 millóns de euros.

Política de supervisión e contexto normativo

Poucos cambios se produciron durante 2016 no proceso de articulación dunha maior integración financeira no ámbito da unión económica e monetaria. Dos tres alicerces básicos para avanzar, mantivéronse os traballos definidos dentro do Mecanismo Único de Supervisión (MUS) e o Mecanismo Único de Resolución (MUR), permanecendo aínda moi atrasados os avances na implantación dun sistema de garantía de depósitos homoxéneo.

Dentro das tarefas propias de supervisión, en 2016 levouse a cabo por segunda vez o proceso de revisión e avaliación supervisora (SREP) entre os 123 grupos de entidades significativas dos 19 países da zona euro. Trátase dun proceso de supervisión moi exhaustivo en cada unha das entidades, na medida en que se avalían aspectos como o seu modelo de negocio, goberno, os niveis e controis de riscos (risco de crédito, de mercado, operacional, liquidez e financiamento, etc.), para, posteriormente, e en función das avaliacións efectuadas, cuantificar as necesidades de capital e liquidez que se lles esixirán a cada unha delas. Xa

que logo, xa non hai unha ratio común para todas as entidades, senón unhas específicas para cada unha delas derivadas dos resultados deste exercicio de supervisión.

Os resultados publicados polo BCE presentáronse agregados en decembro de 2016 e posteriormente as entidades españolas supervisadas foron trasladando os resultados específicos como feito relevante na CNMV. En xeral, e tal como traslada o propio BCE, «A demanda agregada de capital para 2017 das entidades de crédito supervisadas directamente é comparable á de 2016, situada en promedio e nunha mediana dunha contorna do 10% do capital de nivel 1 ordinario (CET1)», que é o capital de máxima calidade. Pola súa banda, as entidades españolas presentaron uns requirimentos por debaixo do 10% (canto máis baixo sexa o requirimento mellor é a súa situación). Como referencia, os requirimentos de capital para 2017 en termos de Common Equity Tier 1 para o BBVA, Santander ou ABANCA están por debaixo do 8%, sendo a entidade galega unha das españolas que presenta unha ratio de folgura maior entre o seu capital real e o que se desprende do exercicio do SREP.

Pola súa banda, a Autoridade Bancaria Europea (EBA), en liña cos seus obxectivos de manter a estabilidade financeira e velar polo correcto funcionamento do sector, realizou en xuño un novo exercicio de proba de estrés (completado polo BCE para as principais entidades españolas que non o cubría) e presentou a finais de 2016 un novo exercicio de transparencia e un informe de avaliación de riscos para todas as entidades supervisadas polo MUS. Entre outras conclusións, pon de manifesto os baixos niveis de rendibilidade do sistema financeiro (ROE do 5,7% a xuño), derivado fundamentalmente do contexto de tipos de xuro en mínimos históricos.

Con relación ás novidades no ámbito da regulación da actividade e servizos bancarios, poderíase destacar como máis significativa a sentenza do Tribunal de Xustiza da Unión Europea que ditou en decembro a favor da retroactividade total nas anulacións das cláusulas chan nos préstamos hipotecarios, considerando non axustada a dereito a sentenza do Tribunal Supremo español que limitaba a nulidade unicamente a partir de maio de 2013; deste xeito, as reclamacións poderíanse efectuar desde o momento en que a cláusula se activa, aínda que fose con anterioridade á devandita data. Adicionalmente, o Xulgado do Mercantil de Madrid, tamén en 2016, declarou a nulidade das cláusulas de máis de 40 entidades financeiras.

Tamén se podería destacar a entrada en vigor en outubro do anexo IX que fixa un novo marco de cobertura do risco de crédito ou a regulación sobre a retirada de efectivo en caixeiros.

Principais magnitudes do sistema financeiro

Entidades e rede de oficinas

O exceso de capacidade derivado da apertura nos anos previos ao comezo da crise de 6700 oficinas e a creación de 32.000 novos empregos, continuou a súa drástica depuración durante 2016. Desde 2008 pecháronse xa máis de 17.000 oficinas (máis de 2000 en 2016) e destruíronse 81.000 postos de traballo (máis

Gráfico 1
Evolución de oficinas de entidades de depósito en Galicia

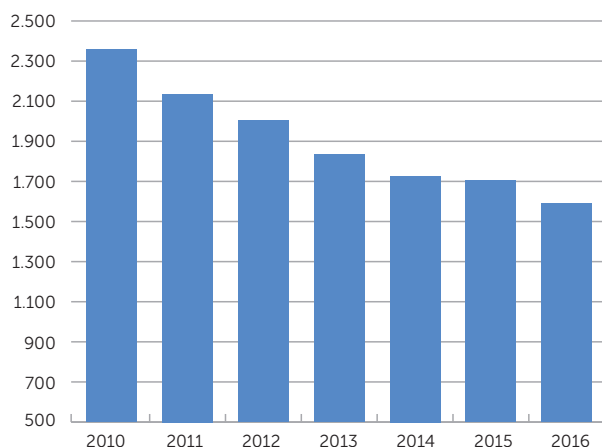
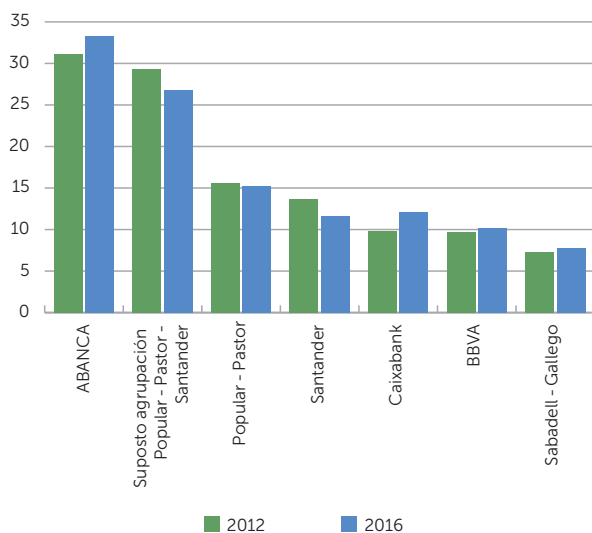

Gráfico 2
Evolución da cota de oficinas de entidades financeiras en Galicia (en %)

de 8000 en 2016). A peche de 2016, o sistema financeiro español confórmano unha rede de 28.643 oficinas e 189.000 empregados.

Este proceso de concentración supuxo a desaparición de 921 oficinas en Galicia nos últimos oito anos, o que supón unha taxa de redución superior ao 36%. En 2016 houbo 112 peches, acelerándose o ritmo de axuste que se produciu nos últimos dous anos. A peche de 2016, o número total de oficinas en Galicia é de 1591 (gráfico 1).

En Galicia, tras a crise financeira, unicamente permanecen ABANCA e a Caixa Rural Galega como entidades netamente galegas. O Banco Pastor, que foi a outra entidade galega durante máis de douscentos anos, pasa desde xuño de 2017 a mans do Banco Santander, tras adquirir esta o Banco Popular (propietario do 100% do capital do Banco Pastor), en poxa competitiva derivada dun proceso de resolución activado polo Banco Central Europeo.

Efectuando a análise da rede de oficinas das principais entidades financeiras que operan en Galicia, compróbase como tras o importante axuste derivado dos procesos de fusión de Caixa Galicia e Caixanova (en 2010, ano da súa fusión, tiñan unha cota do 36,5% das oficinas) e as do Pastor co Popular, as cotas permaneceron bastante estables en 2016.

A compra do Pastor polo Santander altera completamente este escenario en 2017, de tal modo que o grupo resultante da compra alcanza un importante protagonismo na cota en Galicia (26,8%), unicamente superada pola de ABANCA (33,3%), conforme se indica no gráfico 2. En todo caso, o solapamento da rede de oficinas do Santander, Popular e Pastor en Galicia, que presentan coincidencias nun centenar de municipios, augura unha recrudescencia do proceso de axuste nos próximos meses.

Se se analiza o grao de bancarización, dos 314 municipios existentes en Galicia, en 281 presta servizos algunha entidade financeira, dando cobertura directa ao 98,5% da poboación da comunidade. Isto permite situar Galicia como unha das comunidades autónomas con mellores niveis de accesibilidade en termos de habitantes ou municipios con servizos financeiros, cunhas diferenzas significativas fronte a similares (a media estatal de municipios sen oficinas físicas é do 48%, fronte ao 13% de Galicia).

Do total destes municipios, ABANCA é a única entidade que presta un completo servizo financeiro en 95 deles (en oito a través de oficina móbil). Adicionalmente hai tres municipios nos que a Caixa Rural Galega presta servizos en exclusividade, e noutros dous, o Banco Santander e o Banco Pastor.

Os 33 municipios nos que non presta servizo ningunha entidade financeira teñen unha dimensión media de 1223 habitantes e residen en total 40.369 persoas.

Tipos de xuro

A continuidade da política monetaria expansiva do Banco Central Europeo, tensionou aínda máis os tipos de referencia do sistema; se a peche de 2015, o Euribor a tres meses entraba por primeira vez en terreo negativo, en 2016 acompañouno o tipo a doce meses, ambos moi utilizados nas referencias de financiamento ao sector privado.

No gráfico 3, pódese apreciar como o tipo das operacións principais de financiamento se situaron no 0% en marzo de 2016, o que se trasladou nunha caída no ano de 19 pb no Euribor a tres meses (pechou en -0,32%) e de 14 pb no Euribor a un ano (-0,08% a pechadura de decembro). É a primeira vez que se dá esta circunstancia de tipos negativos na serie histórica do Euribor a doce meses.

Os tipos das formalizacións de crédito das familias e empresas en España tamén continuaron experimentando caídas en 2016, tal e como se pode apreciar

Gráfico 3

Evolución dos tipos de xuro de referencia (en %)

Datos correspondentes ao último día do ano

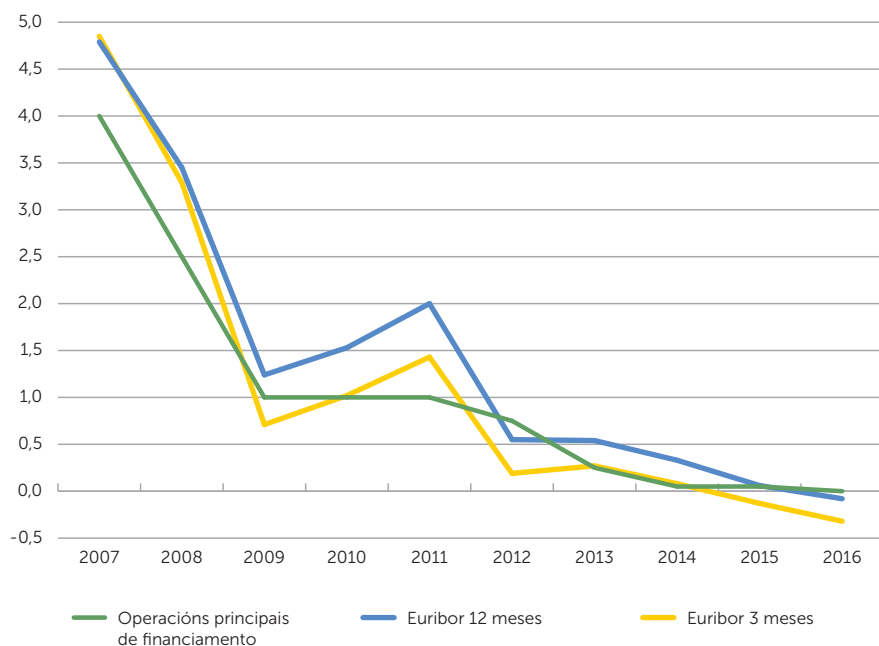
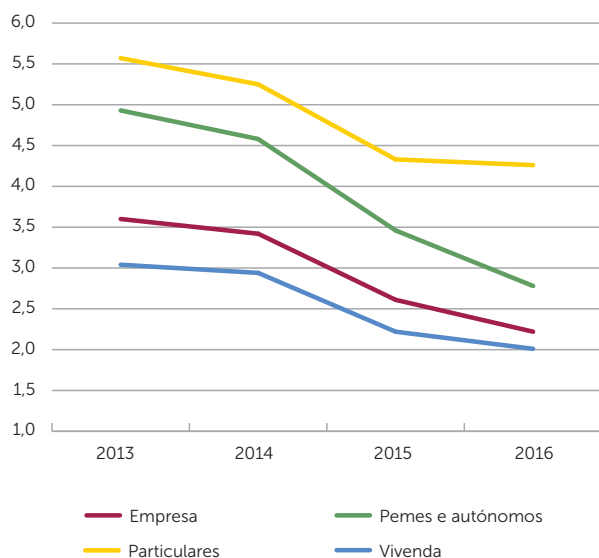

Gráfico 4
Evolución dos tipos de xuro anuais acumulados de novas operacións (en %)

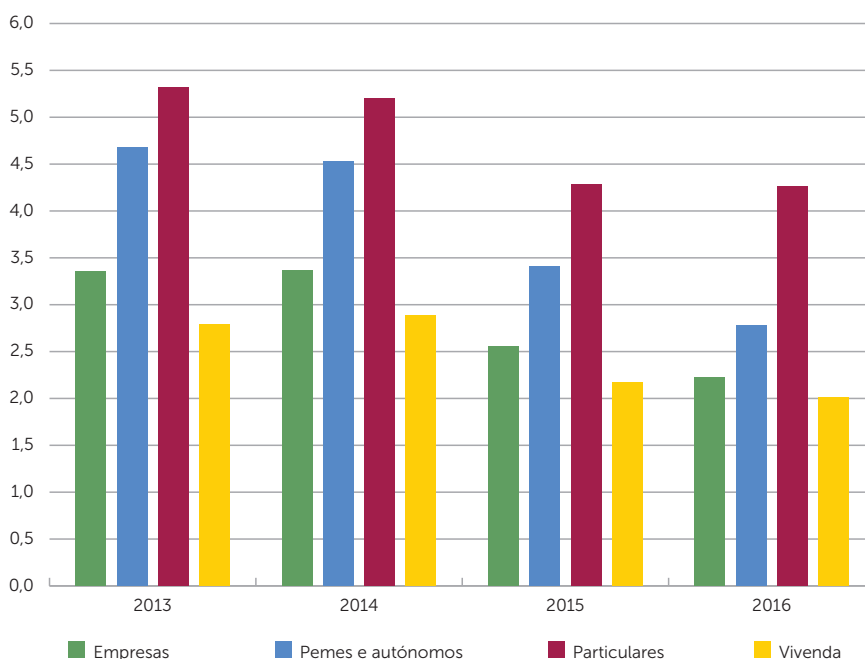

no gráfico 4. O tipo das operacións destinadas a empresas reduciuse 39 pb, sendo especialmente acusada a redución en pemes e autónomos (-67 pb) ou nas formalizacións efectuadas polos particulares (en hipotecas reduciuse 21 pb). Similar comportamento tivo a retribución das contas a prazo. Esta tendencia mantense con carácter xeral nos tres primeiros meses de 2017 na práctica totalidade de tipos analizados.

No gráfico 5 pódese apreciar a caída que vén rexistrando nos últimos anos o diferencial dos tipos de xuro de novas operacións de familias e empresas, fronte ao tipo oficial do BCE.

Esta evolución pon, xa que logo, de manifesto a efectividade da política monetaria aplicada polo BCE, así como o elevado nivel de rivalidade existente entre as entidades financeiras por incrementar os volumes de financiamento, para poder manter os seus ingresos financeiros e non penalizar as marxes das súas contas de resultados.

Gráfico 5
Diferencial dos tipos de xuro de novas operacións fronte ao tipo do Banco Central Europeo (en %)

É este un dos principais retos aos que se enfrontan as entidades no curto e medio prazo, nun contexto no que existe consenso entre os distintos analistas en canto a que non se prevén significativas subas de tipos nos dous próximos anos. É tamén un tema de análise ou mención recorrente nos informes de analistas, axencias de cualificación ou do propio BCE.

Saldos e formalizacións de crédito

No conxunto de España, a evolución do saldo de crédito mantivo a súa tendencia de caída, a cal se repite ininterrompidamente desde o ano 2011 (gráfico 6). En Galicia, por primeira vez desde 2010, parece apreciarse unha estabilización, de tal modo que o conxunto do financiamento excluindo o sector público apenas se reduciu un 0,2% (fronte a un -4,1% de España). En total, os saldos de crédito caeron un 4% interanual en España e un 1,1% en Galicia, onde se pechou o ano cun volume de financiamento de 42.563 millóns de euros (cadro 1). Pola súa banda, a mellora da contorna económica e os menores custos por xuros, deron un novo respiro aos saldos dúbidosos, permitindo pechar a taxa de mora nun aínda significativo 9,11% en España, aínda que o menor dos últimos cinco anos.

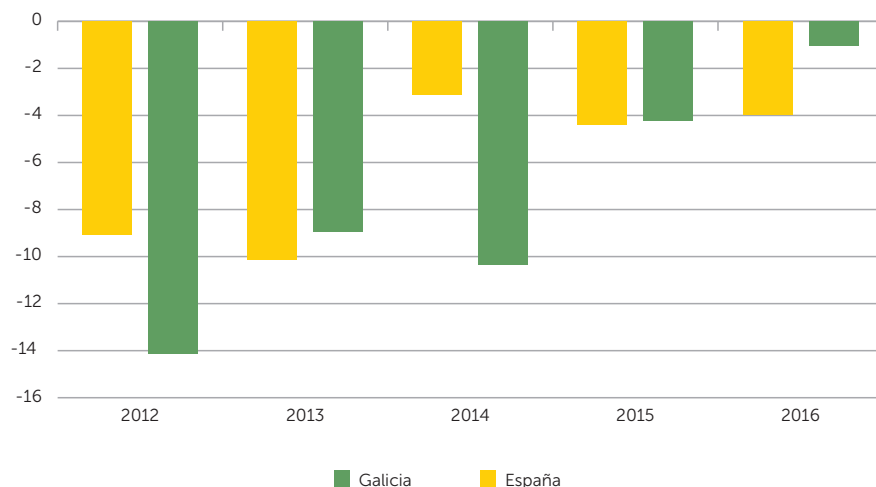
Este ano, ademais, as grandes empresas víronse favorecidas polo programa de compra de bonos corporativos (CSPP) levado a cabo polo BCE, tanto no mercado primario como secundario de renda fixa, permitindo diversificar as fontes de financiamento bancarias a grandes empresas como Repsol, Telefónica ou Gas Natural, o que en certa medida estivo detrás da importante caída no volume de formalizacións das operacións superiores a un millón de euros.

En concreto, a caída experimentada foi do 33%, 75 mil millóns de euros menos que un ano antes. Non se deu esta casuística no resto do financiamento,

Gráfico 6

Evolución dos saldos de crédito de entidades de depósito.

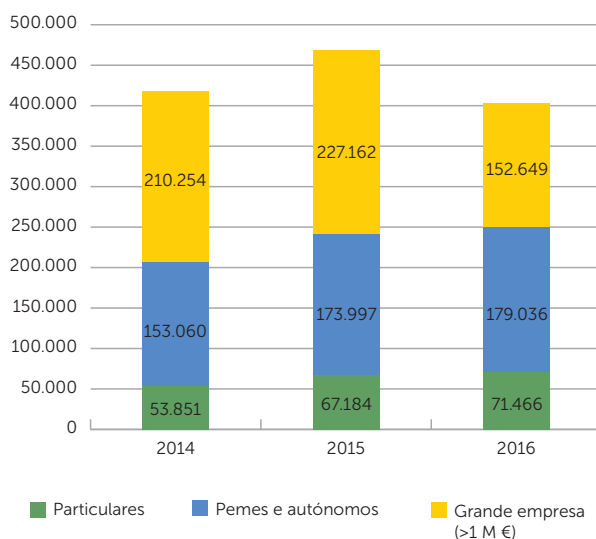
Taxas de variación interanuais (en %)

Cadro 1**Evolución dos saldos de crédito do sistema financeiro**
(en millóns de euros)

	Galicia	España
2010	70.509	1.856.783
2011	64.076	1.798.026
2012	55.021	1.634.655
2013	50.104	1.469.010
2014	44.912	1.422.890
2015	43.020	1.360.361
2016	42.563	1.306.396

Fonte: Banco de España.

Gráfico 7**Evolución das novas operacións de préstamos e créditos do sistema financeiro en España**
(en miles de millóns de euros)

estruturación mantén lóxicamente unha similitude co peso das provincias en termos de PIB ou do emprego e apenas variou mesmo desde os anos previos á crise. Como referencia, desde 2006, a provincia de Pontevedra é a única que incrementou o seu peso no conxunto do financiamento en Galicia, pero tan só en 82 puntos básicos (Pontevedra representa en 2016 o 37,1% do financiamento). No gráfico 9 pódese observar o peso do financiamento por provincias.

En todo caso, o grao de endebedamento financeiro en Galicia continúa sendo substancialmente máis reducido que no conxunto de España. Mentres

é dicir, pemes e autónomos que creceron un 3% fronte a un ano antes e os particulares que aumentaron a súa formalización un 6%, tal e como se pode apreciar no gráfico 7. En total, o importante peso das grandes operacións provoca que as formalizacións de empresas e particulares caian un 14%.

O Banco de España non publica o detalle por comunidades autónomas dos novos volumes de financiamento. Como aproximación, un indicador que permite obter información territorializada do dinamismo do mercado das formalizacións a particulares, é a análise das hipotecas sobre vivendas inscritas nos rexistros da propiedade. Neste sentido, segundo os datos publicado polo INE, durante 2016 mantívose a importante reactivación do financiamento ao incrementarse nun 2,9% o número de novas hipotecas formalizadas en Galicia, variación significativa que permite acumular dous anos de crecemento tras un prolongado período de caída desde 2008.

Tal e como se pode apreciar no gráfico 8, en Galicia, o comportamento da caída dos saldos de crédito do sector privado presenta algunhas diferenzas significativas se se analiza o comportamento por provincias. Por unha banda danse situacións de crecemento, como na Coruña (0,59%), e practicamente de estabilización en Pontevedra (-0,22%); pola contra, continúan rexistrándose caídas tanto en Ourense como en Lugo (aínda que presenta a menor redución desde 2009).

Considerando o reparto do financiamento ao sector privado por provincias, a maior relevancia empresarial e poboacional da Coruña e Pontevedra visualízase no peso que teñen no conxunto do crédito total concedido, un 83,7% que dificilmente terá unha variación significativa ao longo dos próximos anos. Esta

o volume de crédito no sistema financeiro galego representa un 73,4% do PIB, en España esta ratio elévase ao 117%. En ambos os casos rexístrase un severo proceso de desapalancamento, que se sitúa en 43 puntos porcentuais desde o existente ao comezo da crise económica, o cal responde en boa medida ao axuste levado a cabo no sector da vivenda (responsables do 72% do incremento do crédito en España durante a fase expansiva).

Similar resultado daría a análise se en lugar de establecer a comparativa de endebedamento fronte ao PIB, a efectuásemos en termos de relación entre créditos e depósitos minoristas (é importante depurar operatoria maiorista que desvirtuaría totalmente a análise). Neste caso, en España a ratio sería do 109,4%, fronte ao 71,2% de Galicia, o que tamén pon de manifesto o maior apalancamento existente en España.

Volume de depósitos

Como sempre se trasladou, a evolución do volume de depósitos no sistema financeiro vén condicionada por múltiples factores que están estreitamente relacionados coas rendas que perciben os axentes económicos, as súas expectativas, o nivel de consumo e investimento que efectúen, ou a retribución en termos de tipos de xuro que perciben por eses depósitos. Estes tipos condicionarán tamén o transvasamento dos depósitos entre as diferentes alternativas de aforro, e ata o gasto e investimento.

En 2016, ano no que segundo a contabilidade nacional de España a renda dispoñible dos fogares creceu un 2,5% e o gasto final un 3% (que fixo que a súa taxa de aforro diminuíse en 0,5 puntos), o volume de depósitos no sistema financeiro español experimentou unha caída do -1,5%, motivado fundamentalmente polo impacto da caída do aforro nas administracións públicas, xa que os depósitos dos outros sectores residentes crecen un 0,4%.

En Galicia, a taxa de variación dos depósitos foi do 3,2%, a diferenza do total en España, cun incremento positivo da achega das administracións públicas. No cadro 2 pódese visualizar a evolución dos saldos dos depósitos, que en 2016 alcanzaron en Galicia por terceiro ano consecutivo un récord histórico de 59.758 millóns de euros.

A estrutura de depósitos do sector privado por provincia é similar á de crédito (maior aforro na Coruña e Pontevedra), aínda que cun maior peso comparativo de Lugo e Ourense (entre as dúas acaparan o 28,3% dos depósitos,

Gráfico 8

Evolución dos saldos de crédito en Galicia por provincias. Taxas de variación interanuais (en %)

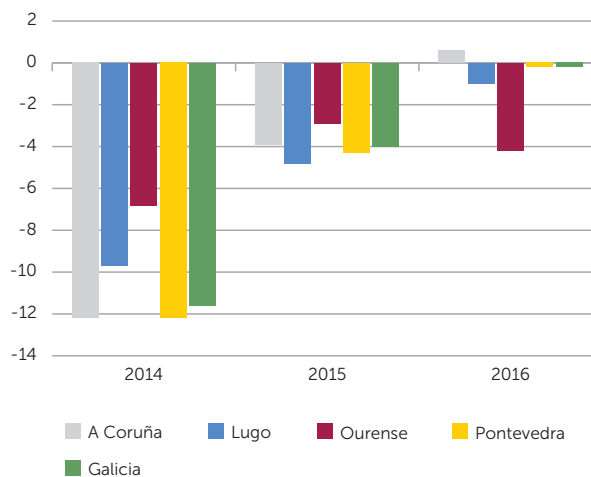
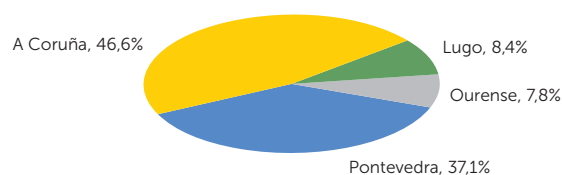

Gráfico 9

Estrutura de financiamento en Galicia por provincias. Ano 2016

Cadro 2**Evolución dos saldos de depósitos do sistema financeiro** (en millóns de euros)

	Galicia	España
2010	55.470	1.223.496
2011	53.224	1.176.126
2012	52.979	1.167.785
2013	55.027	1.196.711
2014	57.510	1.213.205
2015	57.899	1.211.817
2016	59.758	1.194.227

Fonte: Banco de España.

fronte ao 16,2% dos créditos). Considerando a evolución en 2016, todas rexistraron taxas de crecemento positivas.

En todo caso, a continuada caída de tipos e, en particular, as retribucións que percibían os axentes polos seus depósitos, continuou incentivando neste ano o transvasamento de depósitos cara aos fondos de investimento (creceron un 7,1% en España e 4,7% en Galicia). Deste xeito, agregando o comportamento dos fondos, o total de captación en España practicamente non varía respecto dun ano antes (-0,2%) e en Galicia mantén a súa fortaleza (3,4%).

Gráfico 10**Evolución dos saldos de depósitos do sistema financeiro español.**

Taxas de variación interanuais (en %)

Resultados das entidades

Tal e como se veu detallando no documento, a continuada caída de tipos experimentada nos últimos anos, xunto coa aplicación máis xeneralizada das sentenzas vinculadas coa nulidade das cláusulas chan, impactaron especialmente no comportamento da marxe financeira do sector en 2016, onde o groso das principais entidades financeiras españolas se moveron en variacións negativas, situándose o conxunto do sector no -7%.

Ante este marco de tensionamento das marxes, as principais ferramentas recorrentes de que dispoñen as entidades para conseguir manter a súa rentabilidade son a procura dunha maior xeración de ingresos pola vía das comisións e a contención dos seus custos. No caso do sistema financeiro español, o éxito destas medidas non son aínda moi efectivas na medida en que en 2016 as comisións netas han ter unha variación do -2% e os gastos de explotación se incrementaron un 1%. Este comportamento dos gastos derivouse en boa medida polos procesos de reestruturación que aínda mantiñan en curso algunhas entidades financeiras, como foi o caso do Banco Popular, e que incrementaron substancialmente os gastos de persoal derivados dos procesos de adelgazamento das súas estruturas.

Outras medidas menos recorrentes tampouco contribuíron significativamente a mellorar os resultados das entidades. É o caso dos resultados de operacións financeiras, que esgotaron o seu ritmo de crecemento tras uns anos nos que se converteron na palanca para mellorar as contas das entidades (en 2016 caeron un 32%).

Para rematar, o mellor comportamento da morosidade no sector está permitindo un alivio nas contas pola vía de menor dotación de provisións. Excluíndo o impacto do Banco Popular (efectuou unha dotación de 4438 millóns de euros en 2016), as provisións efectuadas polas entidades españolas reducíronse nun 28%.

En conxunto, o beneficio antes de impostos do sector cae un 35%, pero se se exclúe o impacto das perdas de 4888 millóns de euros do Banco Popular, incrementouse nun 9,5%.

O comportamento da Caixa Rural Galega é similar ao do sector, presentando unha caída da marxe financeira do 16%, aínda que o seu resultado do exercicio xa se incrementa nun 0,9%, alcanzando a cifra de 3,1 millóns de euros. Neste sentido, débese ter en conta que a súa dimensión é comparativamente moito máis reducida que a do Banco Pastor ou ABANCA (875 millóns de euros de activos da Caixa Rural fronte aos 45.138 millóns de euros de ABANCA).

O Banco Pastor presentou unha marxe financeira positiva do 1,2%, motivado fundamentalmente pola actividade intragrupo, xa que a marxe da actividade minorista cae un 2,3%. Pola súa banda, o resultado do exercicio presentou unhas perdas de 41,75 millóns de euros como consecuencia das provisións constituídas para cubrir a deterioración dos seus activos e os gastos dedicados á reestruturación do seu cadro de persoal.

Con relación a ABANCA, a súa marxe financeira mostra un mellor comportamento que a media do sector, ao caer unicamente un 3,2% (no primeiro trimestre de 2017 xa o incrementa nun 14,2%), mellorando un 1% o resultado ata alcanzar un beneficio de 334 millóns de euros.

Eixes estratéxicos de futuro

O sistema financeiro continuou en 2016 co seu proceso de reestruturación derivado do impacto da crise iniciada en 2007, aínda que a fase principal de axustes xa se podería empezar a dar por finalizada e o seu foco de actuación atópase xa máis centrado nos retos da nova contorna competitiva.

Probablemente tres serán os focos principais de atención nos próximos anos. Por unha banda, a xestión dun contexto de baixos tipos de xuro que perdurará no medio prazo e que obriga á obtención de ingresos por vías adicionais á propia xeración de marxe financeira, como a procura da prestación de novos servizos de valor ao cliente, a variación de escala ou a exploración de novos mercados.

En segundo lugar, a necesidade de adaptarse ao endurecemento do marco regulatorio e supervisor que chegou hai uns anos para permanecer. As entidades terán que seguir dedicando unha importante cantidade de recursos ás recorrentes funcións de supervisión e, sobre todo, á adaptación a novos marcos normativos como IFRS9 (impacta en ámbitos como coberturas e avaliación das deterioracións), MIFID II (condiciona a comercialización de produtos de investimento) ou a nova directiva de servizos de pagos PSD2 que modifica substancialmente os sistemas de pagos do futuro, facilitando a incorporación de novos competidores e servizos innovadores.

Pero o foco estratéxico máis relevante no longo prazo será a capacidade de adaptación ao marco de disrupción dixital que está empezando a vivir o sector. O seu impacto terá que ver, por unha banda, coa reformulación do modo en como se relacionará cos seus clientes, onde un 43% xa utilizan habitualmente a banca electrónica e se afastan do uso do modelo tradicional de oficina física.

Á súa vez, esta dixitalización suscita grandes desafíos no marco do posicionamento competitivo fronte a novos competidores, onde as tradicionais barreiras de entrada na prestación de servizos financeiros se van diluíndo nalgunhas fronteiras como o mencionado dos servizos de pago ou o propio financiamento. Iso visualízase na incorporación de novos axentes como os grandes xigantes do comercio electrónico, os grandes operadores da rede, as plataformas de financiamento ou os novos ecosistemas bancarios máis complexos (*blockchain*) e competitivos, onde irán gañando un crecente protagonismo as *fintech*.

Pola súa banda, as entidades financeiras, continúan explorando o potencial que se deriva da explotación de *big data*, a robotización ou o *cloud computing*, orientándose cara a modelos de negocio máis eficientes, automatizados e con información máis precisa e de maior calidade, nos que presumiblemente será máis fácil controlar o proceso de toma de decisións e prestar servizos de maior valor aos seus clientes.

Como se indicou en ocasións anteriores, a innovación tecnolóxica e a capacidade de adaptación a contornas cambiantes foi un dos grandes impulsores das entidades financeiras nos últimos anos e, con seguridade, seguirao sendo no futuro, se cabe con moita maior intensidade.

Os intermediarios financeiros non bancarios

A actividade dos intermediarios financeiros non bancarios contaxiouse da boa marcha da economía que, tras trece trimestres continuos de crecemento, logrou que o PIB se situase en niveis precrise. Un dos factores explicativos dese crecemento foi o consumo privado, alentado pola maior renda de que puideron dispoñer os fogares beneficiados pola creación de emprego. O maior consumo

privado e a redución do nivel de endebedamento das familias ata o 103,5% do PIB afectou á taxa de aforro, que volveu situarse por debaixo da media histórica (8,2%). Asemade, a política monetaria do BCE continuou sendo expansiva, favorecendo o custo da débeda, pero dificultando a obtención de rendemento a todos os prazos. Os mercados financeiros tiveron un comportamento moi volátil froito de diversos acontecementos, tales como o Brexit ou a vitoria nas eleccións de Estados Unidos por Donald Trump. Se ben o ano comezou con rendementos moi negativos, o resultado final foi maquillado no último trimestre, cando, á excepción do Ibex-35 (-2%) e do FTSE MIB de Milán (-10%), os índices internacionais rexistraron beneficios. Destacou, contra prognóstico, o mercado estadounidense, onde os analistas apostaban por un comportamento máis negativo, pero que rematou en positivo e con rendementos de dous díxitos. A pesar do Brexit, o FTSE-100 foi un dos que máis se apreciou (14,4%), sen chegar aos niveis da bolsa de Brasil (38,9%). A renda fixa europea continuou afectada pola política monetaria e situou os xuros da maior parte da débeda pública a curto prazo en terreo negativo, mentres que en Estados Unidos a curva de rendementos experimentou incrementos en todos os prazos.

As dificultades para render o diñeiro sen asumir risco volveu favorecer o transvasamento de diñeiro cara aos fondos de investimento, a pesar de que o rendemento medio final apenas superou o 1%. O sector asegurador creceu con forza en todos os ramos, pero foi o grande impulso dos seguros de vida aforro a longo prazo o que permitiu acadar un rexistro histórico. A boa marcha da economía favoreceu tamén a actividade investidora de capital risco, pero principalmente das operacións de gran contía e o financiamento da expansión, fronte ao *venture capital*, que reduciu tanto o número de operacións como de investimento. O proceso de desapalancamento da economía pareceu chegar ao seu fin, crecendo a actividade de concesión de garantías e as operacións crediticias non bancarias; destacou en concreto o crecemento experimentado polo *factoring* e o *renting*.

As expectativas para 2017, en xeral, son boas tanto para as entidades orientadas ao aforro, que afrontan un contorno macroeconómico internacional máis favorable, como para os intermediarios crediticios, máis condicionados pola evolución da economía española e rexional, que previsiblemente crecerá arredor do 3%.

O sector asegurador

No ano 2016 o sector asegurador español acadou unha cifra histórica, aproximándose os 64.000 millóns de euros de primas emitidas e situando tamén o crecemento nun rexistro excepcional (12,4%). Este comportamento só se explica pola contribución positiva de todos os ramos, pero en particular polos seguros de vida (21,8%) que aproveitaron as vantaxes fiscais e impulsaron a comercialización de seguros individuais de aforro a longo prazo (SIALP) e de rendas vitalicias. No caso dos seguros non-vida, os autos creceron máis dun 5%, nun contexto de mantemento dos prezos das pólizas e de aumento do parque móbil, xa que as matriculacións aumentaron nun 11% ata 1,15 millóns. Segundo o índice proporcionado pola empresa www.rastreator.com, en 2015 os

Cadro 3

Evolución do sector asegurador español

	Total primas (millóns de euros)	% variación
2004	45.217	8,3
2005	48.782	7,9
2006	52.607	7,8
2007	54.920	4,4
2008	59.203	7,8
2009	59.783	1,0
2010	58.188	-2,7
2011	60.590	4,1
2012	57.384	-5,3
2013	55.773	-2,8
2014	55.699	-0,1
2015	56.864	2,1
2016*	63.891	12,4

* Datos estimados.
Fonte: ICEA.

prezos subiron un 7%, pero en 2016 practicamente se mantiveron constantes respecto ao ano anterior. O segmento máis novo é o máis prexudicado, xa que pagan un 37,6% máis. A sinistralidade creceu nun 2,78% ata os 1,85 millóns de accidentes, sendo Galicia a cuarta rexión con maior número de accidentes por habitante (4,2%). Isto supón un maior custo para as pólizas contratadas principalmente na Coruña e Pontevedra.

Nesta ocasión, a evolución positiva en termos de ingresos reflectiuse na rendibilidade das aseguradoras, que obtiveron un resultado do 9,1% sobre o total de primas imputadas e a rendibilidade sobre recursos propios situouse preto do 10%. Por outra banda, o sector enfróntase a diversos retos, principalmente asociados á nova economía e á dixitalización, entre os que destacan a oferta de solucións vinculadas á economía colaborativa, os contratos intelixentes, as tecnoloxías emerxentes e o uso da tecnoloxía dixital na xestión de riscos.

A evolución prevista para o 2017 segue sendo moi positiva, esperándose un crecemento que, sen acadar as cotas obtidas en 2016, se aproxime ao 8%. Este feito atraerá máis competencia, nun sector xa de seu moi concorrido.

Os seguros de autos lideraron o crecemento do segmento de non-vida; principalmente os de responsabilidade civil (6,58%). Seguíronlle os de saúde, que creceron por riba do 5%, destacando en particular os de subsidios (11,38%), fronte os de reembolso de gastos e de asistencia sanitaria. Algo peor se comportaron os de multiriscos (3,17%), sendo os seguros de fogar os únicos que superaron a media. No resto de seguros xerais englobase un conxunto amplo,

Cadro 4

Evolución dos ramos do seguro en España (en millóns de euros)

	2015	2016*	% variación
Vida	25.566	31.136	21,79
Non vida	31.298	32.755	4,66
Automóviles	10.052	10.565	5,10
Multiriscos	6.564	6.772	3,17
Saúde	7.360	7.736	5,11
Resto de non vida	7.320	7.680	4,92
Total ramos	56.864	63.891	12,36

* Datos estimados.
Fonte: ICEA.

onde se atopan tanto os de maior crecemento, como foi o caso de incendios (20,34%), como os que retrocederon en maior medida, caución (-27,38%). No que atinxe ao seguro de vida, a diferenza de 2016, o crecemento procedeu principalmente da modalidade de aforro (23,58%), fronte ao 11,43% dos seguros de risco. Por modalidades, os seguros de transformación de patrimonio en renda creceron máis do 200%, así como os seguros de investimento a longo prazo, que lograron atraer investidores debido ás importantes vantaxes fiscais (66,8%).

A análise dos diferentes mercados rexionais mostra como todas as comunidades experimentaron un crecemento no volume de negocio, sendo especialmente destacable a evolución de Canarias (19,4%), Aragón (14,9%) e Extremadura (12,1%). Galicia creceu en torno á media e mantivo a súa participación no mercado nacional ata o 4,8%.

Cadro 5

Volume de negocio dos ramos do seguro por comunidades autónomas.

Ano 2016

	Volume das primas	% sobre o total nacional	% variación 2016/2015
Andalucía	6.948.741.817	13,30	10,59
Aragón	1.908.860.871	3,65	14,89
Asturias	871.042.023	1,67	1,60
Baleares	1.382.735.616	2,65	3,97
Canarias	1.641.383.335	3,14	19,38
Cantabria	523.905.279	1,00	3,62
Castela-A Mancha	1.734.254.796	3,32	1,32
Castela e León	2.653.211.798	5,08	6,22
Cataluña	11.294.811.979	21,63	11,76
C. Valenciana	4.405.739.451	8,44	6,92
Extremadura	898.008.127	1,72	12,05
Galicia	2.514.662.342	4,81	9,84
Madrid	10.379.498.310	19,87	9,38
Murcia	1.161.904.134	2,22	8,28
Navarra	960.861.557	1,84	0,08
País Vasco	2.461.210.802	4,71	2,16
A Rioxa	373.059.455	0,71	7,44
Ceuta e Melilla	113.735.660	0,22	16,27

Fonte: ICEA.

Os plans de pensións

Os fondos de pensións volveron crecer de novo en 2016, cerrando así cinco anos consecutivos de incrementos patrimoniais e superando lixeiramente a predición de Inverco (2,2% fronte ao 1,8% esperado). De feito, o patrimonio xa supera os 106.000 millóns de euros, sustentado principalmente no aforro do sistema individual, que foi o responsable do crecemento (3,6%), fronte ás caídas dos sistemas asociado (-3,9%) e de emprego (-0,3%). Aínda así, produciuse unha redución do número de partícipes, que parecen estabilizarse en torno aos 10 millóns, cunha idade media de 50 anos e onde preto do 50% se atopa entre os 46 e 60 anos.

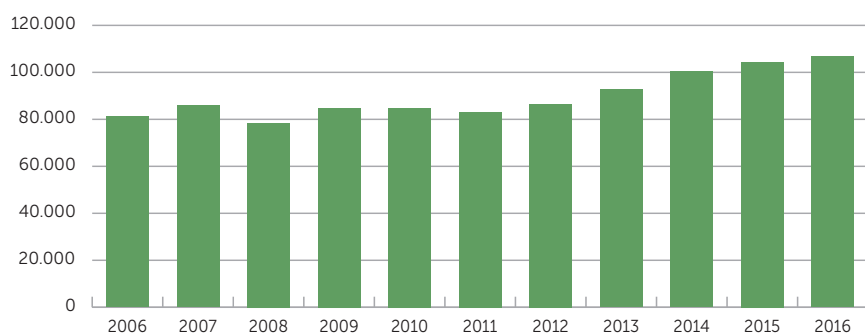
O patrimonio dos fondos de pensións españoles, segundo o informe da OCDE *Pension markets in focus 2016* con datos referidos a 2015, representaba o 9,6% do PIB fronte a unha media do 82,4% dos países incluídos na OCDE. Esta situación ten moito que ver co feito de que a taxa de substitución sexa do 74% e esta asumida integramente polo Estado, fronte os modelos públicos-privados que predominan no panorama internacional. A isto hai que engadirlle que o aforro privado se fai noutro tipo de activos non financeiros, en particular, no sector inmobiliario que representa o 75% dos activos dos fogares. Ademais, o aforro en produtos financeiros prefire destinarse a produtos moi conservadores e os plans de pensións apenas acadan o 5,8% do total.

O crecemento do patrimonio no 2016 explícase tanto pola rendibilidade positiva acadada en tódalas categorías (2,4%), como polo saldo positivo entre achegas e prestacións por valor de 244 millóns de euros. Tamén se repetiu a contía de 400 millóns de euros utilizados para supostos especiais de liquidez, sendo o desemprego de longa duración e a enfermidade grave os principais motivos polos que os partícipes recuperaron os seus fondos. Canto ás prestacións ordinarias, foron motivadas principalmente pola continxencia de xubilación (85%), optando nun 48% dos casos polo cobro en forma de capital, nun 28% en forma de renda e no restante nun cobro mixto.

Para o ano 2017, as previsións de Inverco asumen un crecemento similar do patrimonio dos fondos do 2%, sustentado principalmente na rendibilidade esperada.

Gráfico 11

Evolución do patrimonio dos fondos de pensións en España
(en millóns de euros) (datos do 31 de decembro de cada ano)

O patrimonio evolucionou de forma distinta por tipo de sistema. O individual foi o único que creceu (3,6%), fronte aos de emprego e asociados, que tiveron un rexistro negativo de -0,3% e -3,9%, respectivamente. Por categorías, a renda variable e os plans mixtos acadan especial protagonismo, xa que desde 2012 subiron 20 puntos e xa representan o 57,5% do patrimonio investido.

A estrutura da carteira segue experimentando cambios, cun incremento das posicións en renda variable que xa representan máis do 25% dos activos nos que están investidos os fondos. Ao igual que ocorreu en 2015, os baixos rendementos da renda fixa xunto ao elevado risco de subida de xuros impulsaron a saída deste tipo de activos; en concreto, os bonos nacionais reduciron o seu peso nun 3,7%. Tamén baixou a liquidez ata o 8,3% nun contexto de xuros negativos para os investimentos a curto prazo.

O rendimento dos fondos de pensións no último ano continuou no contorno do 2%. A situación da curva de tipos de xuro en mínimos históricos provocou que apenas se obtivese rendimento nos fondos de renda fixa a curto prazo (0,27%), sendo os de renda variable, cun 4,34% e os mixtos de renda variable (2,7%) os únicos que superaron a media. Os datos de rendibilidade a longo prazo son algo máis satisfactorios e tamén máis homoxéneos entre categorías. A clasificación por xestoras permite observar como a xestión do aforro dedicado ás pensións está practicamente en mans de nove entidades financeiras, por tan só unha compañía de seguros.

As institucións de investimento colectivo (IIC)

O patrimonio das IIC seguiu crescendo por cuarto ano consecutivo e quedou preto de acadar os 400.000 millóns de euros, tras aumentar en 21.118 millóns a contía de activos xestionados. A causa hai que busca na entrada neta de recursos e na rendibilidade global positiva que, aínda que reducida (1,14%), axudou a aumentar o patrimonio. A conxuntura de rendementos moi baixos nos depósitos e na renda fixa pública está favorecendo o transvasamento de recursos cara ás IIC. O principal crecemento produciuse nos fondos de investimento, en particular, naqueles xestionados por entidades nacionais, que creceron un 7% ata os 235.341 millóns. As xestoras estranxeiras, aínda que creceron algo

Cadro 6

Evolución do patrimonio dos fondos de pensións por tipo de plan. En España (en millóns de euros)

	Individual	Emprego	Asociado
2015	68.012	35.548	958
2016	70.487	35.431	921
% variación	3,64	-0,33	-3,86

Fonte: Inverco.

Cadro 7

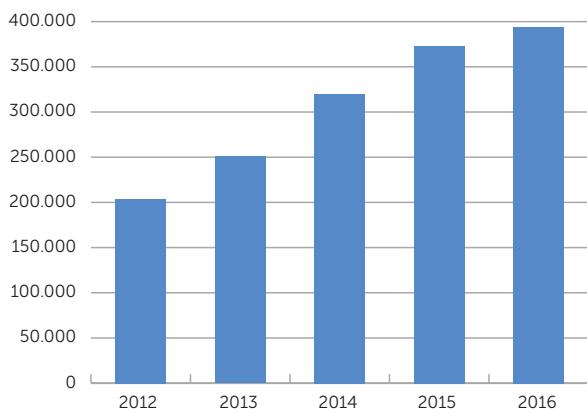
Clasificación española dos plans de pensións (datos do 31 de decembro de 2016)

	Nome	Cota de mercado (en %)	Patrimonio (millóns de euros)
1	Caixabank	22,88	24.442
2	BBVA	20,25	21.633
3	Santander	9,09	9.716
4	Bankia	6,38	6.813
5	Ibercaja	5,75	6.148
6	Allianz-Popular	4,92	5.252
7	Mapfre	4,67	4.987
8	Fonditel	3,51	3.754
9	Sabadell	3,42	3.652
10	Aviva	2,74	2.925

Fonte: Inverco.

Gráfico 12

Evolución do patrimonio das institucións de investimento colectivo (en millóns de euros) (datos do 31 de decembro de cada ano)

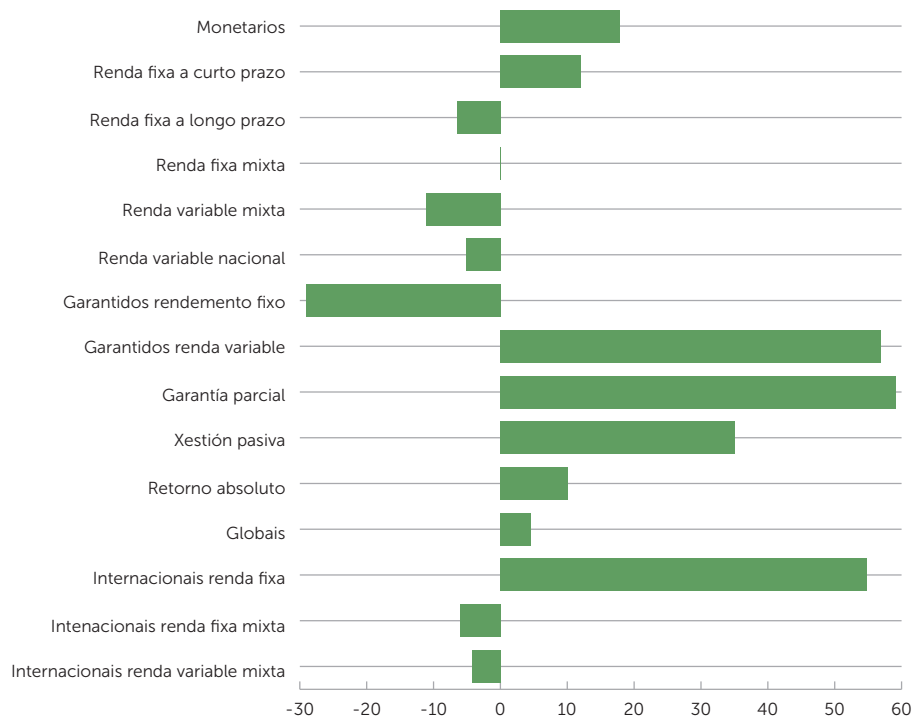
O principal impulso virá da man dos fondos mobiliarios nacionais e, en menor medida, das xestoras estranxeiras.

menos (5,7%), están a cobrar un importante protagonismo na captación de aforro e nos últimos catro anos máis que duplicaron o patrimonio baixo xestión. Neste sentido, están a ganarlle terreo ás xestoras españolas debido, a que a súa notoriedade e calidade está obrigando a que moitas entidades financeiras teñan que ofrecer os seus produtos á clientela. As sociedades de inversión, tanto mobiliarias (SICAV) como as sociedades inmobiliarias (SII), e os fondos inmobiliarios, seguiron a perder recursos, sendo particularmente destacable o caso dos fondos inmobiliarios, que en cinco anos perderon 4000 millóns de patrimonio e practicamente é un produto residual.

As expectativas para 2017, segundo Inverco, seguen sendo optimistas esperándose un crecemento do 6,5%, explicado por un rendemento do 2,1% e a entrada de novos partícipes.

Gráfico 13

Evolución do patrimonio dos fondos de investimento en España por modalidades
Taxa de variación anual (en %). Ano 2016

A análise por categorías permite observar como os recursos volveron de novo a posicións máis conservadoras, destacando o aumento do patrimonio dos fondos garantidos de rendemento variable (56,9%), de garantía parcial (59,2%) e os fondos de xestión pasiva (35%). Tamén a renda fixa internacional foi moi demandada polo impulso do aumento dos xuros en Estados Unidos e a mellora dos emerxentes (54,8%). As posicións nos fondos monetarios mostraron a preferencia pola liquidez de investidores conservadores esperando cambios na política monetaria europea (17%). Os fondos de retorno absoluto e investimento libre tamén creceron en torno ao 10%, impulsados polas redes comerciais e as supostas propiedades diversificadoras. Algo similar ocorreu coa renda variable europea (11,8%) e a de emerxentes (33,3%), onde os bos rendementos e as mellores perspectivas atraeron a atención dos aforradores.

O contexto dos mercados financeiros e dos tipos de xuro dificultaron a obtención de rendementos para a maior parte das categorías, situándose o promedio no 1,14%. Iso si, houbo certos fondos cun mellor comportamento, como foi o caso da renda variable internacional emerxente (11,08%) e a de Estados Unidos (10,13%), mentres que a europea quedou en signo negativo (-0,73%). O diñeiro máis conservador quedou en negativo e non foi capaz de recuperar os gastos de xestións cuns xuros próximos a 0%. A renda fixa esgotou as posibilidades de apreciación e foi incapaz de superar en xeral o 1%, mentres que os produtos de retorno absoluto e investimento libre tiveron rendementos moi moderados.

Cadro 8

Clasificación de entidades xestoras de fondos de investimento (datos do 31 de decembro de 2016)

Núm.	Entidade xestora	Patrimonio (millóns de euros)
1	Caixabank	47.357
2	Santander Asset Management	40.194
3	BBVA	35.932
4	Blackrock	25.962
5	Banco Sabadell	16.204
6	Bankia Fondos	13.306
7	Kutxabank	12.990
8	JP Morgan	11.988
9	Allianz Popular	11.776
10	Deutsche bank	10.509

Fonte: Inverco.

Cadro 9

Rendibilidade dos fondos de investimento (en %) (datos do 31 de decembro de 2016)

Tipo de fondo	1 ano
Monetarios	-0,05
FIM renda fixa curto prazo	0,22
FIM renda fixa longo prazo	1,20
FIM renda fixa mixta	0,93
FIM renda variable mixta	1,36
FIM renda variable nacional	2,55
FIM renda fixa internacional	1,58
FIM renda fixa mixta internacional	-0,02
FIM renda variable mixta internacional	1,48
FIM renda variable euro	2,56
FIM renda variable internacional Europa	-0,73
FIM renda variable internacional Estados Unidos	10,13
FIM renda variable internacional Xapón	3,02
FIM renda variable internacional emerxentes	11,08
FIM renda variable internacional resto	5,69
FIM globais	2,01
Garantidos rendemento fixo	0,07
Garantidos rendemento variable	0,18
De garantía parcial	-1,10
De xestión pasiva	1,42
Retorno absoluto	0,38
Fondos de investimento libre (FIL)	3,79
Fondos de FIL	-1,92
Total fondos	1,14

Fonte: Inverco.

En relación ás entidades xestoras de fondos de investimento mobiliario, La Caixa xa é a primeira entidade española por volume de fondos xestionados e BlackRock ou JP Morgan continúan crescendo. A maior competencia internacional e a entrada en vigor de Mifid II que impulsará a presenza de máis xestoras e mellorará a calidade e o rendemento que finalmente obtén o aforrador.

O capital risco

A información proporcionada pola Asociación Española de Capital Riesgo (ASCRI) indica que o capital risco experimentou un importante crecemento durante o ano 2016, investindo máis de 3600 millóns de euros nun total de 603 operacións. O *private equity* foi o responsable da maior parte do investimento e do crecemento (3216 millóns), mentres que o *venture capital*, cuxa actividade se centra en etapas máis temperás, veu reducido o volume de fondos en máis de 130 millóns de euros. Atendendo á fase de desenvolvemento atopamos que o financiamento da expansión e as actividades de *leverage buy out* (LBO) e *management buy out* (MBO) concentraron o investimento, duplicando os fondos respecto ao ano anterior.

A hostalaría e ocio, os produtos de consumo, comunicacións, informática, o sector de consumo e a medicina e saúde foron os sectores que recibiron maior atención polos investidores. Novamente os *megadeals* (operacións de máis de 100 millóns de euros) foron os protagonistas, xa que concentraron o 47% dos recursos en sete operacións, onde destacan as compañías Masmóvil, Tinsa, Hotelbeds ou Cabify. O dato realmente salientable estivo do lado da captación de fondos, xa que se no investimento apenas houbo variación respecto a 2015, os operadores nacionais levantaron un 52% máis que o ano anterior. O bo momento que atravesa este segmentoponse de manifesto coa aparición de novos operadores onde xa hai 109 entidades estranxeiras que posúen empresas españolas, e outros 78 fondos son españois.

As perspectivas para 2017 son boas xa que ASCRI estima que o sector dispón de preto de 4000 millóns para investir en España. Ditos fondos proveñen tanto do peche de vehículos de investimento de *private equity* (Nazca, Abac, MCH, Realza, Alantra e Meridia), como do *venture capital* (Ysios, Aurica, Columbus, entre outros). A eles únense os recursos dos fondos de Invierte.

Cadro 10
As cifras de capital risco en España

	2014	2015	2016*
Investimento (millóns de euros)	3.103	2.710	3.619
Número de operacións	444	578	603
Contía media (millóns de euros)**	6,99	4,69	6,00

* Datos estimados.

** Un investimento pode realizarse a través dunha ou máis operacións, xa que a operación é o número de intervencións que un xestor fai nunha empresa. De aí que a contía media dos investimentos difira da resultante da división dos datos do cadro.

Fonte: ASCRI e www.webcapitalriesgo.com.

En relación á comunidade galega, destacaron diversas operacións de investimento. Así, a empresa Teiga TMI, líder en servizos electromecánicos industriais, foi comprada polo fondo luso H Capital. Tamén a fábrica de bioetanol situada en Teixeira e propiedade de Abengoa pasou a mans do fondo Trilantic Europe xunto a outras catro firmas, por valor de 140 millóns de euros, mentres que Matrigalsa, empresa localizada en Vigo e especializada en moldes e ferramenta para a automoción e aeronáutica, foi adquirida pola sociedade navarra de capital risco Clave Mayor e a galega Xesgalicia, nunha cifra estimada de 9 millóns de euros. A empresa ten potencial de crecemento e é parte dos sete integrantes do consorcio aeronáutico galego. Tamén Unirisco tomou novas participacións en Tastelab (análise sensorial), Appentra (especializada en software) e Situm (tecnoloxía de xeolocalización). Ademais, hai que destacar que a start-up Sila Games, unha plataforma de videoxogos, cerrou un financiamento de 225.000 euros. A este investimento se une a torre de secado de leite promovida polas cooperativas Icos e Codeira cun investimento previsto de 12 millóns de euros, financiado por Xesgalicia, e que axudará a xerar máis valor no proceso de transformación lácteo. Finalmente, a creación da aceleradora no sector de automoción Business Factory Auto (BFA), situada en Porto de Molle, nace coa intención de potenciar a creación de novas iniciativas no sector aeronáutico e da automoción.

Cadro 11

Distribución territorial do investimento en capital risco

	Millóns de euros			%	Número de operacións			%
	2014	2015	2016	2016	2014	2015	2016	2016
Madrid	1.209,2	1.005,7	1.189,2	32,9	108,0	132,0	117,0	19,4
Cataluña	742,2	878,8	515,7	14,2	24,0	28,0	182,0	30,2
Andalucía	243,4	50,5	53,5	1,5	148,0	170,0	12,0	2,0
País Vasco	234,4	110,8	86,8	2,4	24,0	53,0	58,0	9,6
Galicia	15,1	213,1	267,3	7,4	21,0	51,0	57,0	9,5
Castela e León	14,0	101,1	23,2	0,6	15,0	13,0	23,0	3,8
Castela-A Mancha	5,4	5,2	232,5	6,4	14,0	24,0	5,0	0,8
Aragón	5,5	39,1	1,6	0,0	3,0	4,0	4,0	0,7
Estremadura	229,7	21,1	3,7	0,1	14,0	14,0	8,0	1,3
Canarias	0,1	0,1	0,0	0,0	2,0	2,0	1,0	0,2
Navarra	9,9	71,0	37,2	1,0	17,0	23,0	42,0	7,0
Asturias	14,0	2,5	41,9	1,2	20,0	12,0	18,0	3,0
C. Valenciana	373,3	112,2	228,9	6,3	28,0	33,0	45,0	7,5
Baleares	4,6	12,3	715,9	19,8	3,0	12,0	12,0	2,0
Murcia	2,3	0,6	49,9	1,4	3,0	4,0	11,0	1,8
Cantabria	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
A Rioxa	0,0	85,3	172,4	4,8	0,0	3,0	8,0	1,3
Ceuta e Melilla	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Total	3.103,3	2.709,6	3.619,7	100,0	444,0	578,0	603,0	100,0

No ano 2016 Galicia destacou entre as comunidades cun maior volume investido e número de operacións financiadas, sendo a cuarta comunidade por contía investida, superando os 267 millóns de euros, nun total de 57 operacións. O ecosistema propio de financiamento do emprendemento, no que existen principalmente institucións públicas, e as operacións de *private equity* explican o devandito comportamento. A creación por ABANCA do fondo Innova para financiar start-up tecnolóxicas en fase de creación ou desenvolvemento no ámbito financeiro indica a importancia de dispoñer de operadores propios con vocación rexional.

As sociedades de garantía recíproca

O IV informe sobre *La financiación de la pyme en España* elaborado por Cesgar evidenciou que máis do 78% das pemes descoñecen a existencia destas entidades, feito que limita a súa expansión. Neste senso, o recurso aos provedores é a fonte máis utilizada polas pemes (38,1%), seguida do crédito bancario (22,3%) e do préstamo (15,2%). Asemade, as pemes indican que os que mellor se adecúan son o *factoring*, *leasing*, crédito ICO e os provedores. O financiamento do circulante (72,6%) segue sendo a principal necesidade, seguida do investimento en equipamento produtivo (20,9%). Por outra banda, as exportadoras e innovadoras son as que máis recursos precisan, consonte o maior potencial de crecemento. As empresas indican que o principal obstáculo para obter financiamento foi a falta de garantías, habendo unha tendencia crecente a resolver o financiamento mediante recursos propios. En todo caso, as condicións de

Cadro 12

As sociedades de garantía recíproca en España (en millóns de euros)

	Avais formalizados	Avais formalizados acumulado	Risco vivo	% variación
2004	1.494	10.488	3.307	16,90
2005	1.808	12.297	3.945	19,29
2006	2.258	14.556	4.826	22,33
2007	2.441	16.993	5.638	16,82
2008	2.238	19.230	5.938	5,30
2009	2.515	21.753	6.524	9,86
2010	1.765	23.518	6.533	0,15
2011	1.283	24.801	6.200	-0,05
2012	966	25.768	5.527	-0,10
2013	837	26.605	4.704	-14,90
2014	901	27.506	4.350	-14,90
2015	974	28.481	4.073	-6,36
2016	1.097	29.574	4.005	-1,60

Fonte: Cesgar.

acceso ao financiamento parecen mellorar, reducíndose desde o 57% ata o 45,8% a esixencia de garantías na formalización de préstamos. A pesar do relativo descoñecemento do papel das sociedades de garantía recíproca, a actividade aumentou en máis dun 12% en 2016, tras a formalización de avais por máis de 1000 millóns de euros, aproveitando unha conxuntura favorable de crecemento económico e do crédito concedido polas entidades financeiras. As pemes beneficiarias ascenderon a máis de 122.000 e o destino dos avais nun 89% dos casos tivo por finalidade o financiamento a longo prazo.

Os avais concedidos polas sociedades de garantía recíproca galegas moderaron o seu crecemento ata o 11%, lixeiramente por debaixo da media española. O volume total concedido superou os 69 millóns de euros e o risco vivo creceu por primeira vez nos últimos cinco anos. Canto ás características das operacións formalizadas, máis do 75% se realizaron a prazos superiores aos cinco anos, sendo o principal destino o circulante e o investimento produtivo dos sectores servizos e comercial. O 30% das operacións concedéronse sen garantías adicionais, polo que o 70% precisaron ser complementadas con garantías reais e persoais.

As entidades de *leasing*

O investimento financiado mediante o arrendamento financeiro creceu a taxas máis modestas en 2016 ata acadar os 6820 millóns de euros, un 4,8% máis que no ano anterior. O *leasing* mobiliario concentrou o 82% das operacións

Cadro 13

Actividade das sociedades de garantía recíproca galegas (en euros)

	Avais formalizados	Risco vivo
2013		
Afigal	28.560.501	216.954.989
Sogarpo	13.185.148	100.961.290
Total Galicia	41.745.649	317.916.279
2014		
Afigal	35.170.049	190.567.537
Sogarpo	15.681.221	84.388.743
Total Galicia	50.851.270	274.956.280
2015		
Afigal	40.051.540	174.319.206
Sogarpo	22.331.392	80.323.507
Total Galicia	62.382.932	254.642.713
2016		
Afigal	43.762.268	174.753.449
Sogarpo	25.418.518	84.364.765
Total Galicia	69.180.786	259.118.214

Fonte: Cesgar.

Cadro 14

As cifras do *leasing* en España

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Investimento novo (millóns de euros)	7.545	5.233	3.962	3.921	5.196	6.510	6.820
% variación	6,96	-30,64	-24,29	-1,03	32,52	25,29	4,76
Novos contratos	112.877	93.369	69.622	71.809	84.817	106.199	115.236
Investimento vivo (millóns de euros)	31.349	26.541	19.309	17.734	18.091	18.275	19.258

Fonte: Asociación Española de Leasing.

como é habitual nestes anos, deixando o resto para o *leasing* inmobiliario. Analizando o número de contratos o incremento é maior (9%) polo que o investimento medio por proxecto experimentou unha redución. O investimento novo é considerado como indicador adiantado da formación bruta de capital por Analistas Financieros Internacionales (AFI) e, por tanto, o crecemento de tres anos consecutivos é indicativo da recuperación do investimento produtivo. O *leasing* é un dos instrumentos preferidos polas pemes xa que financian un de cada tres proxectos de investimento. Os motivos hai que buscalos na posibilidade de financiar o 100% do investimento e na adecuación do prazo de amortización á vida útil dos activos. En todo caso, a actividade ten moito percorrido se temos en conta que en moitos países desenvolvidos chega a supoñer o 90% do investimento.

O financiamento de elementos de transporte volveu liderar o investimento, sendo o transporte terrestre cun 26% o que concentrou a maior parte do inves-

Cadro 15

As cifras do *leasing* por comunidades autónomas. Ano 2016

	Investimento novo (miles de euros)	% sobre o total	% variación 2016/2015
Andalucía	832.539,64	12,21	16,17
Aragón	232.794,33	3,41	-11,49
Asturias	110.351,58	1,62	55,50
Baleares	263.303,08	3,86	-28,71
Canarias	250.437,90	3,67	-6,72
Cantabria	69.784,84	1,02	-2,42
Castela-A Mancha	228.045,34	3,34	15,64
Castela e León	413.004,07	6,06	9,02
Cataluña	1.382.749,84	20,27	-0,80
Extremadura	104.229,04	1,53	0,29
Galicia	226.003,60	3,31	0,50
A Coruña	99.016,05	1,45	4,79
Lugo	46.995,55	0,69	1,01
Ourense	21.808,10	0,32	-8,52
Pontevedra	58.183,91	0,85	-3,06
Madrid	1.334.741,59	19,57	1,05
Murcia	225.853,56	3,31	25,72
Navarra	90.730,44	1,33	-13,71
A Rioxa	45.350,73	0,66	-15,08
C. Valenciana	623.499,61	9,14	29,28
País Vasco	382.207,95	5,60	16,28
Ceuta e Melilla	4.693,31	0,07	-6,18
Total	6.820.320,47	100,00	4,76

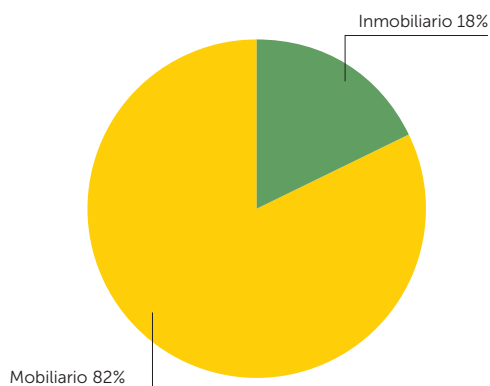
Fonte: Asociación Española de Leasing.

timento, seguido da maquinaria de produción industrial (16%) e da compra de turismos (14%), que ademais incrementaron o seu peso dentro do reparto de investimento a través de *leasing*. O investimento en maquinaria destinada a obras públicas representou o 7%, perdendo dous puntos respecto a 2015.

A análise por comunidades autónomas permite observar un comportamento moi dispar entre as rexións. Por unha banda, en Asturias, Estremadura e Murcia o crecemento foi moi expansivo e o novo investimento superou en máis dun 25% o do ano anterior. No outro extremo atópanse Baleares, Navarra e A Ríoxa, onde a contracción superou o 13%. En Galicia apenas creceu o investimento financiado por *leasing* (0,50%), o que supón o 3,31% do Estado, unha cifra moi por debaixo do seu peso económico, se ben unha parte é imputable ao feito de computar as operacións en Madrid ou Cataluña.

Gráfico 14

Destino das operacións de *leasing*
(datos do 31 de decembro de 2016)

As entidades de *renting*

A dinámica mantida polo *renting* de vehículos en 2015 volveuse repetir no ano 2016, crecendo tanto a frota de vehículos como a facturación a taxas arredor do 9%, en liña coas previsións establecidas pola Asociación Española de Renting de vehículos (AER). Así, a frota financiada mediante *renting* foi de 486.486 unidades, e a facturación superou os 4300 millóns de euros. Deste xeito a recuperación do sector está a piques de acadar a cifra do 2006, pero aínda lonxe dos 571.000 vehículos do 2008. Non obstante, se atendemos ás matriculacións de novos vehículos, os máis de 205.000 comprados constitúen o mellor rexistro da serie histórica. O tirón da demanda tivo especial importancia

Cadro 16

Evolución do sector de *renting* en España

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Frota	491.056	470.223	433.294	401.190	408.095	447.623	486.486
% variación	-5,7	-4,2	-7,9	-7,4	1,7	9,6	8,6
Facturación (millóns de euros)	4.286	4.115	3.817	3.556	3.625	3.979	4.342
% variación	-4,22	-3,9	-7,2	-6,8	2,0	9,7	9,1
Compras de vehículos	119.660	123.333	106.016	119.836	143.027	172.321	205.573
% variación	24,25	3,07	-14,0	13,0	19,4	20,5	19,3

Fonte: Asociación Española de Renting.

Cadro 17
Distribución xeográfica da frota de *renting*
en España. Ano 2016

	%
Andalucía	5,72
Aragón	1,90
Asturias	0,76
Baleares	0,95
Canarias	0,91
Cantabria	0,92
Castela-A Mancha	1,25
Castela e León	1,70
Cataluña	28,11
Ceuta	0,01
Estremadura	0,40
Galicia	1,91
A Ríoxa	0,28
Madrid	41,44
Melilla	0,01
Murcia	1,52
Navarra	1,13
País Vasco	5,27
C. Valenciana	5,81

Fonte: Asociación Española de Renting.

no sector das pemes, que representaron o 73% do crecemento da frota, seguida de particulares e autónomos, cun 65%, fronte a crecementos menos importantes no caso da grande empresa (9%) e da Administración pública (0,5%). É, por tanto, destacable o maior interese que amosan os particulares e autónomos por esta forma de financiamento. Tamén hai que salientar o papel do *renting* no financiamento dos novos vehículos eléctricos, onde xa dispón dunha cota do 34,6%. Por outra banda, a AER espera que a medio prazo un 20% das adquisicións de vehículos se financien a través deste instrumento financeiro. As expectativas para 2017 seguen sendo moi positivas, xa que neste primeiro trimestre a frota creceu un 9% e se espera que dita tendencia continúe o resto do ano.

Respecto aos vehículos comprados, Renault volveu repetir o primeiro posto, seguido de Volkswagen, Peugeot, mentres que Opel lle cedeu o cuarto posto a Ford. Os vehículos diésel seguen sendo o 83% das novas adquisicións, mentres que os híbridos e eléctricos comezan a gañar cota e representan o 1,67% do total. O prazo medio do contrato continuou nos 46 meses, sendo os sectores farmacéutico e químico, xunto co comercio, os que concentraron a maior parte do investimento novo.

A nivel rexional, Madrid e Cataluña subiron seis puntos na cota de mercado e xa concentran o 70% da actividade. Esta situación impactou considera-

blemente na maior parte das rexións; en concreto, Galicia perdeu peso desde o 3,22% ata o 1,91% no ano 2016.

O *factoring* e o pago a provedores

O *factoring* continuou na senda de crecemento iniciada en 2015 e aumentou o volume de operacións ata os 130.656 millóns de euros, segundo a Asociación Española de Factoring (AEF). O volume de cesións aumentou un 6,75%, superando o crecemento do ano anterior e aproveitando o bo comportamento da economía española e a contratación por parte das pequenas e medianas empresas. O *factoring* segue sendo o produto máis importante, pero o *confirming* está acadando moita popularidade e xa representa o 48% do volume de negocio. Dentro do *factoring*, aproximadamente a terceira parte non cobre o risco de insolvencia (con recurso), polo que predomina a contratación dos produtos que cobren o risco de impago. Ademais, aínda predomina o *factoring* nacional, onde debedor e acreedor son españois (68%). Por outra banda, o pago a provedores seguiu crecendo por enriba da actividade, anotándose máis dun 10%, estando chamado a ser a actividade principal, superando incluso o *factoring*. No ano

2016 este instrumento constitúe a principal ferramenta de financiamento da actividade comercial, representando dous terzos, e sendo a industria, o comercio e as reparacións as que concentran máis volume de actividade.

As expectativas para 2016 segundo a AEF seguen na liña do ano anterior, esperando un crecemento das cesións en torno ao 6%, fundamentadas no bo comportamento do sector exterior e da propia economía española.

A análise por comunidades mostra que catro delas, Cataluña, Madrid, Valencia e País Vasco, concentran novamente o 80% do negocio, con máis do 40% na capital española. Galicia continúa na sexta posición, pero lonxe dos principais mercados, sendo un instrumento que aínda ten moito percorrido no sector empresarial galego.

Cadro 18

Evolución do volume de negocio de *factoring* en España (en millóns de euros)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Internacional	8.147	9.588	11.112	13.042	12.616	14.750	15.568	16.422	15.801
Nacional	49.244	46.031	48.420	51.358	49.966	44.150	42.982	42.328	52.135
<i>Factoring</i> a provedores	48.179	48.603	53.375	57.725	61.174	57.646	54.426	56.470	62.720
Volume de cesións	105.570	104.223	112.907	122.125	123.756	116.546	112.976	115.220	130.656
% variación	27,3	-1,3	8,3	8,1	1,3	-5,8	-3,1	5,6	6,7

Fonte: Asociación Española de Factoring.

IX. Sector público

- O sector público autonómico galego, no exercicio 2016, volveu priorizar o obxectivo da consolidación orzamentaria, presentando un déficit inferior ao 0,7% do PIB fixado para as comunidades autónomas.
- Galicia é unha das comunidades autónomas menos endebedadas do Estado en termos de PIB, ao representar este tan só o 18,7% fronte á media nacional do 24,9%.
- Os ingresos tributarios autonómicos medraron un 2,5% a pesares das reducións aprobadas polo Goberno galego, principalmente no que atinxe ao imposto sobre sucesións e doazóns e ao imposto de transmisións patrimoniais e actos xurídicos documentados.
- Os gastos de persoal continuaron a súa recuperación tras a forte redución experimentada nos anos 2011 e 2012 polos recortes salariais e as políticas de non reposición de efectivos.
- Os investimentos seguen a ser o elemento principal de axuste orzamentario na Administración autonómica, con magnitudes liquidadas que supoñen a metade do gastado a mediados da década dos anos dous mil.
- O sector público local galego segue a presentar as mesmas características diferenciais respecto dos seus homólogos do resto do Estado: raquitismo orzamentario —o gasto en euros por habitante sitúase no 79% da media nacional— derivado, en gran medida, da súa inhibición fiscal —os ingresos por tributos tan só acadan o 71% da media do Estado—.
- Os investimentos da Administración central en Galicia, a pesares dos grandes proxectos de infraestruturas en marcha e do pequeno incremento do exercicio 2015, apenas representan o 40% do executado no ano 2009.
- O Sistema Público de Pensións presenta un desequilibrio de 21.559 millóns de euros no total do Estado, dos cales 2597 millóns son imputables a Galicia.
- A Comunidade Autónoma de Galicia presenta elementos diferenciais negativos dentro do sistema único de pensións derivados, en parte, da estrutura económica e laboral, pasada e presente, aínda que é a dinámica da súa poboación o elemento clave do seu desequilibrio orzamentario.

Introdución

Tras anos recollendo unha visión global da evolución das principais variables do sector público galego, nesta edición do informe, na medida en que aquel ten acadado un grao de madurez que fai que a súa tendencia se manteña, en liñas xerais, inalterada no tempo, parécenos máis acaído recoller de forma resumida as principais características do sector público autonómico, local e estatal en Galicia, resaltando soamente os seus aspectos máis salientables, e centrarnos nun ámbito concreto, de interese pola súa importancia ou actualidade. Nesta ocasión analizaremos de forma pormenorizada o sistema público de pensións en Galicia que, aínda sendo único para o conxunto do Estado español, presenta realidades territoriais diferenciais sobre as que nos parece oportuno afondar desde a perspectiva da nosa comunidade, máxime cando a crise económica abriu un debate permanente respecto da súa viabilidade futura, que está a facer deste elemento básico do Estado de Benestar un tema de constante actualidade.

O sector público autonómico galego

A previsión de peche do exercicio 2016 por parte da Administración autonómica —incluíndo tanto a Administración xeral como os organismos autónomos, entidades e axencias coas que consolida—, confirma a tendencia iniciada en anos anteriores de priorizar a consolidación orzamentaria coa finalidade de cumprir o obxectivo de déficit público, que estaba fixado para as comunidades autónomas no 0,7% do PIB rexional. De feito, Galicia pechou o exercicio 2016 cun déficit provisional do 0,58%, inferior ao límite establecido.

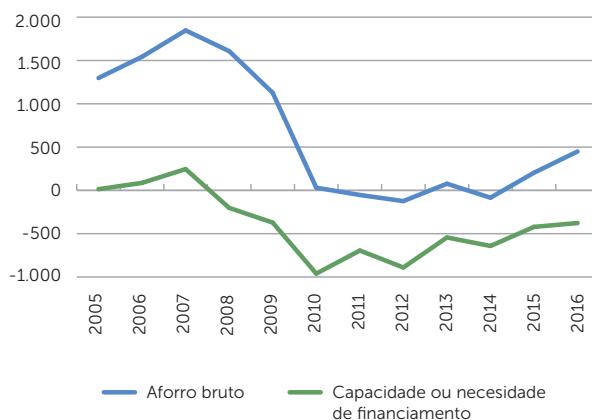
Este cumprimento dos obxectivos de déficit por parte da Administración galega permitiulle acceder ao fondo de facilidade financeira, que desde o 2016 está articulado exclusivamente para as autonomías que cumpren cos obxectivos de déficit e débeda pública, así como o período medio de pago a provedores, facilitando unhas condicións de financiamento moi vantaxosas, con tipos de xuro cero durante os primeiros anos dos préstamos. Tan só Galicia e Canarias teñen acceso a esta vía de financiamento, que permitiu á nosa comunidade obter financiamento por importe de 1.862,7 millóns de euros no ano 2016.

Como resultado desta política de consolidación orzamentaria Galicia, a pesares de que ten triplicado o seu endebedamento en relación ao ano 2005 ata acadar ao peche do exercicio 2016 os 10.854 millóns de euros, é unha das comunidades autónomas menos endebedadas en termos de PIB, ao representar este tan só o 18,7% fronte á media nacional do 24,9%.

Con todo, a alternativa de financiamento establecida para o resto de comunidades autónomas por parte do Goberno central, o fondo de liquidez autonómica —coñecido comunmente como o FLA— está acadando magnitudes moi importantes para algunhas comunidades autónomas que teñen incorrido en déficits por riba dos obxectivos establecidos e, con eles, en elevado endebedamento. Desde as comunidades cumpridoras esta realidade debe ser vista con sospeita polo trato diferencial que supón ao premiar condutas incumplidoras, que seguramente ao final terán como resultado unha condonación de débeda ou ampliación das favorables condicións de financiamento, ante as máis que previsibles situacións de imposibilidade de pago que se producirán.

No gráfico 1 recolleemos a evolución do aforro bruto, que pasou de saldos positivos importantes no ano 2007 a acadar incluso cifras negativas no período 2001 a 2014, para de novo presentar saldos positivos crecentes nos últimos dous exercicios. No ano 2016 ascendeu a 450 millóns de euros, o dobre que no exercicio anterior, sendo o responsable principal da diminución das necesidades de financiamento que se produce neste exercicio, que ascenderon aos 376 millóns de euros fronte aos 960 do ano 2010.

Gráfico 1
Evolución dos saldos orzamentarios
(en millóns de euros)

Cadro 1

Ingresos: dereitos recoñecidos da Administración autonómica galega (en millóns de euros)

Capítulos	2005	2007	2009	2011	2013	2014	2015	2016
Impostos directos	1.128,2	1.444,4	1.738,1	2.051,1	2.023,4	1.999,4	2.083,2	2.250,6
Impostos indirectos	2.336,0	2.713,9	2.119,3	2.689,9	2.892,2	3.141,4	3.053,5	3.155,8
Taxas e outros ingresos	240,6	283,1	261,5	256,1	179,0	186,8	205,2	176,8
Transferencias correntes	4.390,9	5.271,8	5.979,8	2.460,1	2.287,6	1.933,1	2.317,5	2.452,3
Ingresos patrimoniais	14,2	51,1	27,4	22,8	42,0	28,5	14,4	19,1
Total ingresos correntes	8.110,0	9.764,3	10.126,1	7.480,1	7.424,3	7.289,3	7.673,8	8.054,7
Investimentos reais	57,3	55,8	72,3	23,6	17,1	10,6	8,1	8,3
Transferencias de capital	843,2	817,8	872,4	747,7	637,2	554,3	638,9	202,1
Total ingresos de capital	900,4	873,6	944,7	771,3	654,3	564,8	647,1	210,4
Total ingresos non financeiros	9.010,4	10.637,9	11.070,8	8.251,4	8.078,6	7.854,1	8.320,9	8.265,1
Variación de activos financeiros	19,1	17,3	16,4	4,4	25,7	25,8	33,0	34,8
Variación de pasivos financeiros	504,5	542,0	936,3	1.293,1	1.909,1	2.221,2	1.752,1	1.881,6
Total ingresos financeiros	523,6	559,3	952,7	1.297,6	1.934,8	2.247,0	1.785,1	1.916,4
Total ingresos	9.534,1	11.197,2	12.023,5	9.549,0	10.013,4	10.101,1	10.106,0	10.181,5

Polo que respecta aos ingresos, é de destacar o bo comportamento da recadación tributaria no exercicio 2016. Aínda que o Goberno galego aprobou determinadas rebaixas fiscais, principalmente no imposto sobre sucesións e doazóns, polas que se permite recibir legados sen pagar impostos na meirande parte dos supostos ao estar exentos os primeiros 400.000 euros por herdeiro, e no imposto sobre transmisións patrimoniais e actos xurídicos documentados, ligadas a favorecer o dinamismo económico no medio rural, que reduciron a recadación nestes tributos, o resto de impostos incrementaron os seus ingresos, medrando o conxunto dos recursos tributarios nun 2,5%, principalmente polos ingresos asociados á tarifa autonómica do imposto sobre a renda das persoas físicas (IRPF) e ao imposto sobre o valor engadido (IVE).

Tamén as transferencias correntes supuxeron un incremento dos ingresos a pesares de que as correspondentes ao sistema de financiamento autonómico se mantiveron respecto do exercicio anterior. Do resto de ingresos soamente é de destacar a forte diminución das transferencias de capital, que teñen a súa correspondencia na diminución dos gastos asociados a este capítulo (cadro 1).

Polo que respecta ao gasto executado no ano 2016, dous son os aspectos máis salientables que podemos constatar da súa evolución e que recolleemos no cadro 2: por unha banda, o incremento, un ano máis, dos gastos de persoal tras a forte redución experimentada a partir do ano 2011 polos recortes salariais e as políticas de non reposición de efectivos, e, por outra, que os gastos de capital, principalmente no que aos investimentos reais se refire, seguen a ser o capítulo principal de axuste orzamentario, con magnitudes que supoñen a metade do investido a mediados da década dos anos dous mil.

Cadro 2

Gastos: obrigas recoñecidas da Administración autonómica galega (en millóns de euros)

Capítulos	2005	2007	2009	2011	2013	2014	2015	2016
Gastos de persoal	2.762,0	3.276,4	3.899,1	3.724,8	3.445,8	3.450,0	3.559,7	3.667,2
Compras de bens e servizos	1.203,3	1.279,8	1.414,4	1.320,9	1.540,2	1.566,7	1.645,5	1.649,6
Xuros	120,0	150,0	110,7	214,2	301,8	364,5	308,0	269,7
Transferencias correntes	2.726,9	3.211,0	3.575,6	2.273,3	2.059,4	1.992,5	1.956,6	2.018,7
Total gastos correntes	6.812,2	7.917,2	8.999,8	7.533,2	7.347,2	7.373,7	7.469,7	7.605,2
Investimentos reais	1.095,7	1.263,6	1.258,2	683,4	656,8	525,6	748,3	689,4
Transferencias de capital	1.088,4	1.211,1	1.184,8	729,4	618,0	596,4	524,4	347,3
Total gastos de capital	2.184,1	2.474,7	2.442,9	1.412,8	1.274,9	1.122,0	1.272,7	1.036,7
Total gastos non financeiros	8.996,2	10.391,9	11.442,8	8.946,0	8.622,1	8.495,7	8.742,4	8.641,9
Variación de activos financeiros	120,6	170,0	133,7	112,5	129,6	168,2	140,8	176,3
Variación de pasivos financeiros	390,0	457,1	245,9	419,7	1.025,5	1.460,7	1.306,0	1.334,0
Total gastos financeiros	510,7	627,1	379,7	532,2	1.155,2	1.628,9	1.446,8	1.510,3
Total gastos	9.506,9	11.019,0	11.822,4	9.478,2	9.777,3	10.124,7	10.189,2	10.152,2

Fonte: Elaboración propia a partir de Xunta de Galicia e Ministerio de Facenda e Función Pública.

A realidade descrita configura o exercicio 2016 desde o punto de vista do sector público autonómico como un ano de transición, no que a prioridade do obxectivo da estabilidade orzamentaria limitou o volume co que determinadas políticas, con fortes recortes nos últimos anos, están a cambiar de tendencia.

O sector público local galego

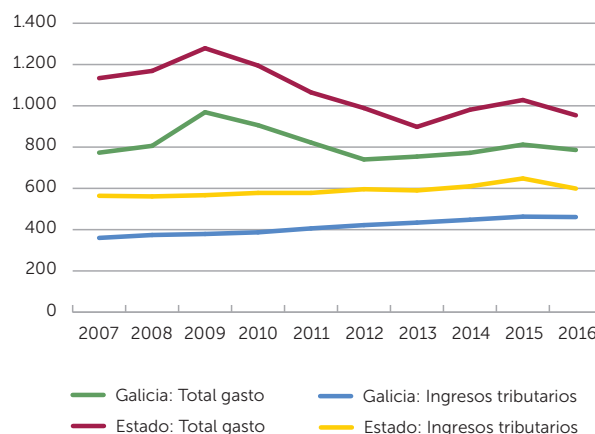
Os elementos diferenciais dos municipios galegos con relación aos seus homólogos do resto do Estado español séguense mantendo ano tras ano. O volume de recursos que administran é significativamente menor, o 79% da media nacional en termos de euros por habitante, diferenza que é máis acusada canto menor é o tamaño dos municipios, como xa temos fundamentado en informes anteriores, manténdose de forma perenne o que se coñece como raquitismo orzamentario do municipalismo en Galicia.

Estas diferenzas entre os concellos galegos e os do resto do Estado teñen a súa orixe tanto en factores esóxenos, ao seren discriminados de forma negativa os municipios galegos na repartición da participación nos ingresos do Estado, como en factores endóxenos, ao non exercitaren de forma equivalente a súa capacidade tributaria, sendo estes últimos os responsables principais das diferenzas existentes.

Polo que respecta aos ingresos dos concellos galegos derivados da súa participación nos recursos do Estado, no sistema actualmente vixente, modificado a partir do ano 2004, segue a primarse aos municipios de maior tamaño en detrimento dos máis pequenos, sen ter en conta adecuadamente factores como a dispersión poboacional, o cal resulta moi prexudicial para os concellos galegos que ingresan menos que no conxunto do Estado, explicando en parte as diferenzas anteriores.

Non obstante, o groso desa menor capacidade de gasto dos municipios galegos débese ao non exercicio da súa capacidade tributaria. Como se recolle no gráfico 2 e no cadro 3 —nos que para o ano 2016 tan só dispoñemos de cifras orzamentarias—, os ingresos por tributos propios, en termos de recadación en euros por habitante, presentan magnitudes moi inferiores ás dos seus homólogos do conxunto do Estado, acadando os concellos galegos tan só o 71% da media estatal destes ingresos, a menor porcentaxe de todas as comunidades autónomas. Estes menores ingresos por tributos propios dos municipios en Galicia non se xustifican nas diferenzas de capacidade económica dos seus residentes, na actividade económica desenvolvida no seu territorio ou nos propios servizos municipais prestados. Aínda que parte destas diferenzas

Gráfico 2
Gastos e ingresos dos concellos
(en euros por habitante)

Cadro 3

Ingresos e gastos dos concellos. Dereitos e obrigas liquidadas (en euros por habitante)

Capítulos	Galicia						España					
	2008	2010	2012	2014	2015	2016	2008	2010	2012	2014	2015	2016
Ingresos												
Impostos directos	213,3	240,2	264,0	285,5	295,9	292,0	318,1	356,3	391,1	419,2	445,1	414,3
Impostos indirectos	35,1	19,4	15,6	13,8	14,5	17,3	48,0	30,1	22,3	22,3	26,9	27,0
Taxas e outros ingresos	125,9	127,7	142,2	149,1	152,3	152,1	195,3	191,5	182,6	168,5	175,7	157,9
Transferencias correntes	306,6	291,5	264,3	287,5	293,8	281,7	353,6	323,5	315,2	301,6	344,8	300,3
Ingresos patrimoniais	12,9	9,4	8,2	8,7	8,2	9,1	34,0	28,2	23,4	24,6	20,5	20,1
Total ingresos correntes	693,8	688,2	694,3	744,6	764,7	752,2	949,0	929,6	934,7	936,4	1.012,8	919,7
Alleamento investimentos reais	9,6	3,4	0,6	0,9	1,7	1,3	28,3	15,3	7,9	6,3	8,3	7,7
Transferencias de capital	80,9	188,5	43,9	38,4	60,4	34,2	88,1	176,2	34,9	35,1	34,0	19,5
Total ingresos de capital	90,5	191,8	44,5	39,3	62,0	35,5	116,4	191,5	42,9	41,3	42,4	27,2
Total ingresos non financeiros	784,3	880,0	738,8	783,8	826,7	787,7	1.065,4	1.121,1	977,6	977,7	1.055,2	946,9
Variación de activos financeiros	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2	1,3	3,7	7,1	3,0	2,1	2,8	2,1
Variación de pasivos financeiros	26,7	34,0	78,2	9,0	20,7	14,0	76,6	72,2	193,8	59,5	46,9	19,1
Total ingresos financeiros	27,7	35,1	79,1	10,1	21,9	15,3	80,3	79,3	196,8	61,6	49,7	21,1
Total ingresos	812,0	915,1	817,9	793,9	848,7	803,0	1.145,8	1.200,4	1.174,4	1.039,3	1.104,9	968,0
Gastos												
Gastos de persoal	259,4	274,1	234,6	250,3	255,9	265,5	358,6	370,4	326,6	318,1	350,8	342,9
Compras de bens e servizos	290,1	301,2	324,4	326,8	332,1	350,9	372,0	358,4	355,6	312,3	337,7	342,9
Xuros	11,8	5,2	8,3	8,0	4,0	4,9	23,9	15,5	26,7	29,3	17,3	18,7
Transferencias correntes	37,7	39,9	40,0	42,8	42,9	51,2	93,4	96,5	89,9	86,2	96,2	93,4
Total gastos correntes	599,0	620,3	607,2	627,9	635,0	673,4	847,9	840,7	798,9	745,9	802,1	802,2
Investimentos reais	161,9	244,3	86,1	86,7	123,3	77,8	233,3	274,3	99,3	89,6	108,0	76,3
Transferencias de capital	14,9	6,9	9,2	6,0	8,0	5,1	29,8	21,9	10,6	12,2	9,5	7,9
Total gastos de capital	176,8	251,2	95,3	92,6	131,3	83,0	263,1	296,2	109,8	101,8	117,6	84,2
Total gastos non financeiros	775,7	871,5	702,5	720,5	766,3	756,4	1.110,9	1.136,9	908,8	847,7	919,7	886,4
Variación de activos financeiros	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9	1,4	6,4	3,9	10,2	3,0	3,8	2,9
Variación de pasivos financeiros	29,6	33,5	36,1	50,6	45,2	28,5	52,1	53,9	69,7	130,1	104,7	65,2
Total gastos financeiros	30,7	34,6	37,0	51,6	46,1	29,9	58,4	57,8	79,8	133,1	108,5	68,0
Total gastos	806,5	906,1	739,5	772,1	812,4	786,2	1.169,3	1.194,7	988,6	980,8	1.028,1	954,5

Fonte: Elaboración propia a partir do Ministerio de Facenda e Función Pública.

existentes poden deberse aos factores mencionados, en Galicia segue a producirse o que vimos denominando como inhibición fiscal respecto do exercicio da autonomía e capacidade que a normativa vixente lles outorga aos concellos en materia tributaria.

Da análise dos gastos municipais é salientable a importante contracción dos recursos administrados, por mor da realidade económica e das políticas de consolidación orzamentaria, aínda que se constata unha pequena recuperación nos últimos dous exercicios. Esta redución tense concentrado principalmente no capítulo de investimentos reais.

Os concellos tentaron paliar a caída dos seus ingresos, derivada da crise económica e das medidas de restrición orzamentaria, recorrendo ao imposto sobre bens inmobles (IBI), como tributo con bases impositivas cativas, especialmente os municipios de maior tamaño, constatándose un incremento neste tipo de ingresos.

Ademais, os municipios tiveron que aplicar medidas de estabilidade orzamentaria que, xunto coa imposibilidade de recorrer ao déficit, lles obrigou a reducir o seu endebedamento, redución que foi especialmente significativa en Galicia, que presenta as menores *ratios* de débeda municipal por habitante, con 189 euros ao final do exercicio 2015 fronte aos 616 euros da media nacional.

O sector público estatal en Galicia

Polo que respecta ao sector público estatal, recolleamos a información dispoñible das principais actuacións en Galicia, facendo referencia aos ingresos tributarios da Axencia Estatal da Administración Tributaria (AEAT) e ós investimentos da Administración central no ámbito da Comunidade Autónoma de Galicia. Desta última información tan só dispoñemos de datos ata o ano 2015.

Polo que respecta aos ingresos líquidos da AEAT, estes tan só representan o 3,61% do total de ingresos recadados no conxunto do Estado —lembramos que o peso da poboación é do 5,86% aproximadamente, e que Galicia representa o 5,2% do PIB nacional—. Se ben no ano 2015 os ingresos tributarios medraron en Galicia o triplo que a media nacional —o 10,7% fronte ao 3,8%—, de novo no exercicio 2016 o crecemento da recadación é menor en Galicia que no total do Estado —un 3,1% fronte ao 5,1%—. Estas porcentaxes supoñen que, tanto en termos de recadación por habitante como

Gráfico 3
Recadación da AEAT (en euros por habitante)

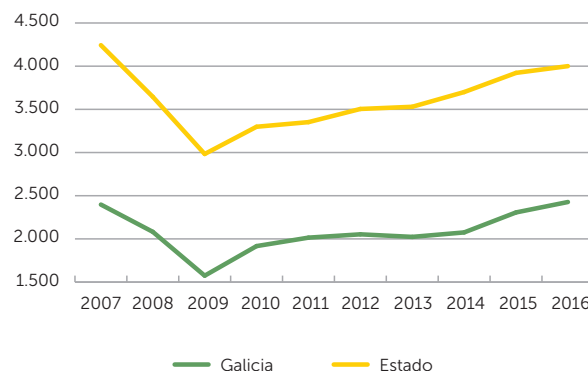

Gráfico 4
Peso relativo da recadación tributaria e do PIB Galicia/Estado (en %)

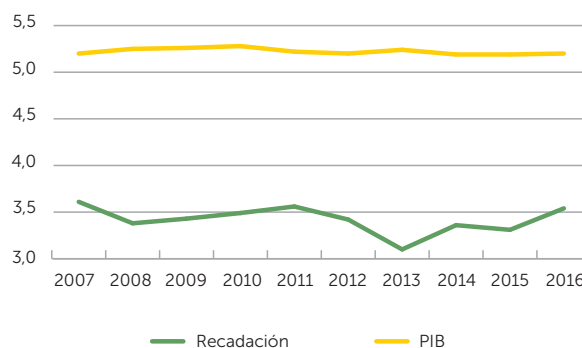
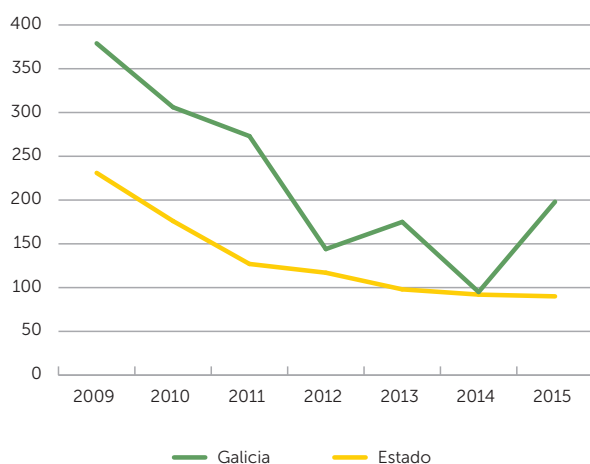

Gráfico 5
Investimentos da Administración centra
 (en euros por habitante)

de peso da recadación en relación ao PIB rexional, estamos moi lonxe da media nacional, como se constata nos gráficos 3 e 4.

Polo que respecta aos investimentos da Administración central en Galicia, xa sexa realizados polo Estado ou polo resto de organismos autónomos, axencias estatais e outros organismos, recolleemos no gráfico 5 a evolución do volume de obrigas recoñecidas para Galicia e para o conxunto do Estado, en termos de euros por habitante.

A conclusión que se extrae da análise das cifras recollidas é a da forte diminución do conxunto de investimentos da Administración central ao longo do período analizado, tendo como resultado que o investido no ano 2015 apenas representa o 40% do executado no ano 2009. No que respecta ás cifras de investimento en Galicia, dáse unha diminución aínda maior que no resto de comunidades autónomas,

ao partir, en termos de investimento por habitante, de cifras moi por riba da media nacional nos anos 2009 a 2011, e rematar o ano 2014 practicamente co mesmo investimento que no conxunto do Estado. Aínda que as cifras de investimento do ano 2015 amosan de novo un diferencial positivo para Galicia, os grandes proxectos de infraestruturas en marcha na nosa comunidade requirirían de maiores esforzos por parte do Goberno central.

O sistema público de pensións en Galicia

Para afrontar a análise das pensións debemos ter en conta que en España existe unha modalidade contributiva e unha non contributiva, integrándose dentro da primeira tanto as pensións da Seguridade Social como as das clases pasivas do Estado.

O sistema contributivo da Seguridade Social é de natureza profesional e obrigatoria, xerando o dereito a ser beneficiario dunha pensión se se cumpren unha serie de requisitos, entre os que destaca ter cotizado un mínimo —período de carencia, establecido actualmente en 15 anos—, e ter acadado a idade legal de xubilación —agora en proceso de incremento progresivo ata acadar os 67 anos o 1 de xaneiro de 2027—. Finánciase coas cotizacións sociais pagadas polas empresas e traballadores á ss que, como sistema de reparto que é, se aplican contemporaneamente ao pago das pensións en vigor en cada momento.

O réxime especial de clases pasivas constitúe un esquema especial que dá cobertura ao sistema de pensións dos funcionarios públicos dos corpos administrativos, xestionado directamente pola Subdirección Xeral de Clases Pasivas do Ministerio de Facenda e Administracións Públicas. Este foise asimilando nos

últimos anos ao réxime xeral (RX) da SS, ata o punto que, desde o 1 de xaneiro do ano 2011, pechouse definitivamente á entrada de novos cotizantes que agora son adscritos directamente ao RX da SS. Isto supón na práctica que este réxime está en fase de extinción, aínda que perdurará bastantes anos, dado que ten actualmente moitos pensionistas, así como beneficiarios, que se irán incorporando como pensionistas nos vindeiros anos. Finánciase nun 90% con asignacións orzamentarias que, en certo modo, poden equipararse ás cotizacións empresariais, e o 10% restante mediante cotizacións dos traballadores adscritos a este réxime.

Contempla, tamén, o sistema español o recoñecemento de pensións de incapacidade e xubilación para aqueles residentes que non puideren completar o período mínimo de cotización, ou non teñan nada cotizado, esixíndolles nestes supostos a percepción de ingresos por debaixo duns límites determinados, así como outras circunstancias persoais ou familiares. Este é o sistema non contributivo que se financia con cargo aos Orzamentos Xerais do Estado, se ben o seu recoñecemento e xestión corresponde ás comunidades autónomas que teñen transferidos os servizos do Instituto de Maiores e Servizos Sociais (IMSERSO), salvo nas cidades autónomas de Ceuta e Melilla, nas que as xestiona directamente o IMSERSO.

No cadro 4 recolleemos as principais magnitudes dos diferentes esquemas de pensións públicas, tanto para Galicia como para o conxunto do Estado español no ano 2016. O sistema dá cobertura a máis de 9,6 millóns de pensionistas ou beneficiarios, cun gasto total que representa o 12,08% do PIB español. Estas cifras son máis significativas en termos relativos para Galicia, onde dá cobertura a unhas 750 mil persoas —o 27,59% da poboación— e implica un gasto que representa o 15,88% do PIB galego.

Feito este encadre do marco xeral e das magnitudes máis significativas do sistema público de pensións en Galicia e en España, procedemos seguidamente a centrarnos exclusivamente, pola súa importancia e singularidade, na parte contributiva da Seguridade Social, tentando salientarmos os aspectos diferenciais que presenta o sistema na nosa comunidade autónoma.

Cadro 4

O sistema público de pensións. Ano 2016

	Seguridade Social		Clases pasivas		Pensións non contributivas	
	Galicia	España	Galicia	España	Galicia	España
Pensionistas/beneficiarios*	667.010,2	8.551.869,6	42.068,0	599.087,3	-	-
Pensións/prestacións*	754.872,7	9.409.174,3	43.811,6	621.535,2	40.871,0	455.077,0
Altas de pensións	40.352,0	560.759,0	2.372,0	34.131,0	-	-
Baixas de pensións	37.129,0	446.864,0	1.807,0	27.330,0	-	-
Gasto total en pensións (millóns de euros)	8.025,9	118.573,1	962,9	13.536,9	215,0	2.390,7
Gasto total en pensións (en % PIB)	13,85	10,65	1,66	1,22	0,37	0,21

* Media anual

Fonte: Elaboración propia a partir do Ministerio de Emprego e Seguridade Social.

A cobertura do sistema: beneficiarios e pensións

O sistema contributivo da ss deu cobertura en Galicia a 667.010 pensionistas de media no ano 2016, o que supón o 7,8% do total nacional de beneficiarios, porcentaxe significativamente superior ao 5,84% que representa a poboación

Cadro 5

Evolución do número de pensionistas e pensións do sistema

	Núm. de pensionistas		Pensionistas 2005=100		Núm. de pensións		Peso relativo Galicia (%)	
	Galicia	España	Galicia	España	Galicia	España	Pensionistas	Pensións
2005	608.544	7.336.848	100,0	100,0	689.744	7.979.707	8,3	8,6
2006	613.580	7.441.838	100,8	101,4	697.498	8.165.336	8,2	8,5
2007	617.743	7.533.971	101,5	102,7	702.445	8.273.939	8,2	8,5
2008	622.852	7.635.600	102,3	104,0	708.539	8.390.796	8,2	8,4
2009	628.657	7.761.549	103,3	105,7	714.922	8.531.935	8,1	8,4
2010	634.314	7.886.409	104,2	107,3	720.992	8.671.018	8,0	8,3
2011	640.518	8.007.062	105,1	108,8	727.552	8.805.164	8,0	8,3
2012	645.390	8.110.394	105,9	110,1	732.717	8.919.997	8,0	8,2
2013	651.581	8.243.054	106,9	111,7	739.114	9.065.830	7,9	8,2
2014	658.129	8.365.598	107,9	113,2	746.031	9.201.080	7,9	8,1
2015	662.832	8.458.642	108,6	114,3	750.727	9.304.555	7,8	8,1
2016	667.010	8.551.870	109,2	115,4	754.873	9.409.174	7,8	8,0

Fonte: Elaboración propia a partir do Ministerio de Emprego e Seguridade Social.

Cadro 6

Porcentaxe de pensionistas sobre a poboación total

	Galicia	España
2005	22,0	16,6
2006	22,2	16,6
2007	22,3	16,7
2008	22,4	16,5
2009	22,5	16,6
2010	22,7	16,8
2011	22,9	17,0
2012	23,2	17,2
2013	23,6	17,5
2014	23,9	17,9
2015	24,3	18,1
2016	24,4	18,3

Fonte: Elaboración propia a partir do INE e Ministerio de Emprego e Seguridade Social.

galega no conxunto do Estado. Este número de pensionistas experimentou un forte crecemento entre os anos 1990 e 2005, nos que pasou dos 480 aos 608 mil beneficiarios —un crecemento medio anual del 1,6%, que sumou un total do 26%—, moderando o seu ritmo de crecemento nos últimos 11 anos, nos que a taxa media de incremento anual reduciuse ao 0,84%, inferior á evolución do número de pensionistas no total nacional do sistema, no que a taxa media de crecemento ten sido do 1,4% (cadro 5). Similar evolución presenta o número de pensións pagadas polo sistema que superan ao total de pensionistas nun 13,1% en Galicia e nun 10% en España. Debemos ter en conta que o modelo contributivo permite cobrar aos pensionistas máis dunha pensión se se ten xerado o dereito a elas e sempre dentro duns límites globais máximos establecidos.

Analizando o peso relativo do número de pensionistas respecto da poboación total (cadro 6), encontrámonos con que o 24,4% da poboación galega

é beneficiaria do sistema, fronte ao 18,3% do total nacional, crecendo dita *ratio* proporcionalmente máis en Galicia durante o período analizado, a pesar do menor incremento do número de pensionistas, debido á caída da poboación galega desde o ano 2005 nun 1,58% fronte ao incremento do 5,55% no total nacional.

Se nos centramos na cobertura do sistema por estratos de idade da poboación, como facemos no cadro 7 para o ano 2016, constátase que da poboación galega de 65 anos ou máis, que representaba o 24,33% da poboación total de Galicia, o 79,88% era beneficiaria do sistema como pensionista, sendo menor ese grao de cobertura no total nacional, no que soamente acadaba o 76,32%. Diferenzas similares danse na cobertura mediante pensións á poboación de 64 anos ou menos, con índices do 6,75% e 5,13% respectivamente en Galicia e en España.

No tocante á distribución do número de pensións atendendo á súa diferente tipoloxía (cadros 8 e gráfico 6), en Galicia a meirande parte correspóndese coas de xubilación, que representan o 62% do total, seguidas das pensións de viuvez, que supoñen o 24,7%, e as de incapacidade permanente, co 9,1%, tendo unha importancia marxinal as de orfandade, co 3,18%, e as outorgadas a favor de familiares, co 0,8%.

Polo que respecta a súa evolución durante o período 2005 a 2016, destaca a diminución nos últimos anos das pensións correspondentes á incapacidade permanente, polas maiores restricións que debido aos desequilibrios económicos do sistema se teñen imposto

Cadro 7
Cobertura do sistema por estratos de poboación. Ano 2016

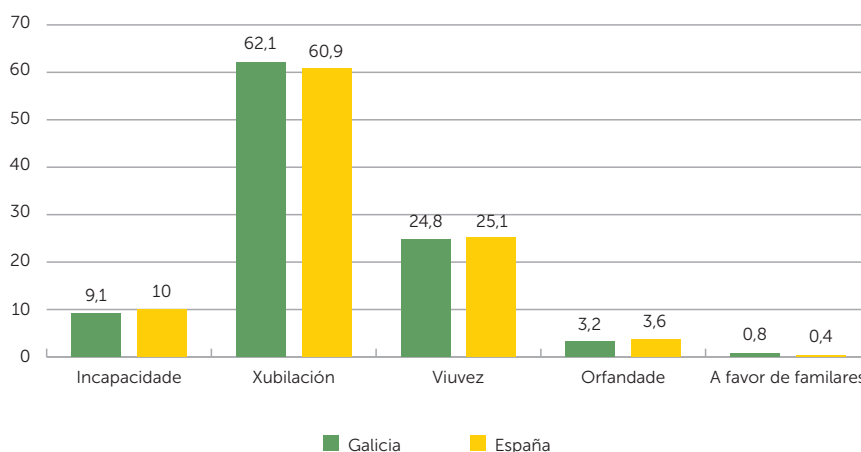
	Galicia	España
Poboación		
65 anos ou máis	661.310	8.657.705
%/Total	24,3	18,6
Pensionistas		
65 anos ou máis	528.246	6.607.422
%/Poboación 65 anos ou máis	79,9	76,3
64 anos ou menos	138.764	1.944.448
%/Poboación de 64 anos ou menos	6,7	5,1

Fonte: Elaboración propia a partir do INE e Ministerio de Emprego e Seguridade Social.

Cadro 8
Evolución do número de pensións en Galicia por tipo

	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	A favor de familiares	Total
2005	62.629	428.529	173.040	20.354	5.191	689.744
2006	64.082	432.566	175.462	20.100	5.288	697.498
2007	65.833	433.815	177.650	19.873	5.274	702.445
2008	67.504	436.037	179.795	19.870	5.333	708.539
2009	68.332	439.972	181.196	19.987	5.434	714.922
2010	69.142	443.556	182.628	20.140	5.526	720.992
2011	69.793	448.089	183.847	20.197	5.626	727.552
2012	69.947	451.333	184.920	20.797	5.720	732.717
2013	69.563	456.136	185.773	21.947	5.695	739.114
2014	68.936	461.602	186.565	23.144	5.784	746.031
2015	68.546	465.515	186.813	23.931	5.922	750.727
2016	69.021	468.636	187.075	24.074	6.068	754.873

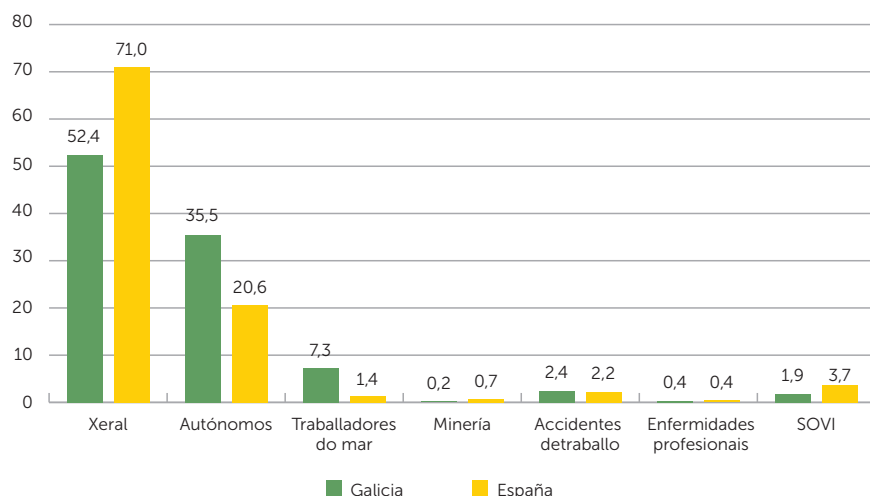
Fonte: Elaboración propia a partir do Ministerio de Emprego e Seguridade Social.

Gráfico 6**Peso relativo dos diferentes tipos de pensións (en % sobre o total). Ano 2016**

para acceder a elas, e o incremento significativo das de orfandade, que nos últimos cinco anos teñen medrado moi por riba da media do total das pensións.

Se comparamos co total do sistema a nivel nacional, a distribución do número de pensións por modalidades non presenta diferenzas significativas, tendo maior peso relativo en Galicia as de xubilación e as outorgadas a favor de familiares, fronte ás de incapacidade permanente, viuvez e orfandade, que presentan porcentaxes máis altas no conxunto do sistema. Polo que respecta á súa evolución, destaca o maior crecemento das de xubilación no conxunto do Estado, que crecen por riba da media do total das pensións, con taxas de incremento medio do 1,86% nos últimos 11 anos, fronte ao crecemento dese mesmo tipo de pensións en Galicia, de tan só o 0,82%. A diferente evolución deste tipo de pensións explica a dinámica do seu total, que medran un 1,51% de media anual no conxunto do sistema fronte ao 0,82% en Galicia, ao presentar o resto de modalidades de pensións unha evolución similar.

Na distribución e evolución do número de pensións por réximes (gráfico 7 e cadro 9) constátanse os cambios que nos últimos anos se teñen producido en Galicia no sistema, en correspondencia coa dinámica da súa estrutura produtiva. Debemos ter en conta que o réxime especial agrario se integrou, tanto para os traballadores por conta propia como por conta allea, no réxime especial de traballadores autónomos (RETA) e no RX a partir dos anos 2008 e 2012 respectivamente. En todo caso, o número de pensións en dito réxime especial tiña diminuído significativamente nos últimos anos desde os máximos de 1990, ano no que acadou os 271 mil pensionistas, que representaban o 49% do total das pensións en Galicia. Esta modificación no sistema explica a maior porcentaxe de pensións do RETA en Galicia respecto do total del sistema —35,5% fronte ao 20,6%—, compensado co menor peso relativo do RX —o 52,4% fronte ao 71%—. Como é lóxico, a importancia do réxime especial dos traballadores do mar é significativamente maior en Galicia, co 7,3% del total de pensións fronte ao 1,4% do conxunto do Estado. O peso relativo do resto de réximes especiais

Gráfico 7**Peso relativo dos diferentes réximes de pensións** (en % sobre o total). Ano 2016

é moito menor, presentando diferenzas lóxicas entre Galicia e o total do sistema tanto no réxime especial da minería como no antigo seguro obrigatorio de vellez e invalidez (SOVI), desaparecido como tal no ano 1967 ao ser substituído polo actual sistema contributivo.

No tocante á evolución das pensións dos diferentes réximes, destaca a constante diminución nos últimos anos do número de pensións do RETA en Galicia, ao contrario do que acontece no conxunto do sistema, diminución esta que non se ve compensada co correspondente incremento no RX que, a pesar de crecer de media un 3,53% durante o período analizado, é inferior ao do conxunto do Estado. Aínda que a menor ritmo, destaca tamén o crecemento do número de pensións en Galicia no réxime especial dos traballadores do mar, en contraste coa súa diminución no total do sistema. O resto de réximes especiais medran en liña co total das pensións, a excepción do SOVI que, como réxime a extinguir, diminúe de forma continuada.

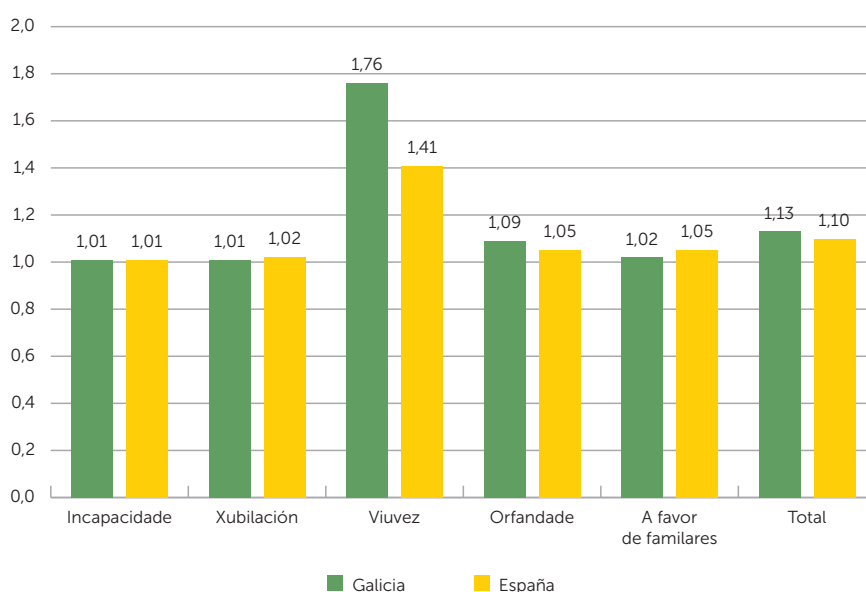
Como temos exposto ao analizar as cifras de beneficiarios e pensións do sistema, algúns pensionistas son titulares de máis dunha pensión, a cal é posible sempre que a suma de ambas non supere a pensión máxima. Esta realidade coñécese como «concorrenza de pensións», recollendo no gráfico 8 as súas taxas para os diferentes tipos de pensións en Galicia e no conxunto do sistema para o ano 2016. En Galicia a taxa de concorrenza acada o 13% dos pensionistas fronte ao 10% no total do Estado.

Se temos en conta que a asignación dos pensionistas a unha ou outra modalidade de pensións se realiza atendendo á pensión principal, conclúese que a concorrenza de pensións se concentra de forma moi acusada nas de viuvez, en especial en Galicia, onde acada o 76% fronte ao 40% do conxunto do sistema. Esta realidade ten a súa orixe principalmente nas mulleres que causan unha pensión de xubilación e, posteriormente, adquiren o dereito a unha pensión de viuvez ao falecer o seu cónxuxe ou causahabente, feito este que en Galicia

Cadro 9**Evolución do número de pensións por réxime en Galicia**

	Xeral	Autónomos	Agrario por conta allea	Agrario por conta propia	Traballadores do mar	Minería	Fogar	Accidentes de traballo	Enfermidades profesionais	SOVI	Total
2005	273.568	71.084	6.406	232.538	49.150	1.604	16.005	17.337	2.505	19.548	689.744
2006	281.473	73.382	6.343	227.576	49.990	1.616	16.151	17.500	2.551	20.915	697.498
2007	289.437	75.665	6.265	221.831	50.681	1.621	16.241	17.628	2.577	20.500	702.445
2008	298.126	294.663	6.178	-	51.289	1.610	16.378	17.799	2.600	19.895	708.539
2009	307.318	291.682	6.080	-	51.871	1.618	16.516	17.916	2.624	19.296	714.922
2010	316.286	288.667	5.979	-	52.451	1.599	16.633	18.012	2.692	18.673	720.992
2011	325.694	285.718	5.894	-	52.997	1.586	16.784	18.115	2.743	18.021	727.552
2012	340.696	281.881	-	-	53.568	1.596	16.800	18.118	2.789	17.270	732.717
2013	360.445	278.547	-	-	54.261	1.593	6.874	18.163	2.791	16.439	739.114
2014	377.576	275.579	-	-	54.699	1.589	-	18.140	2.796	15.652	746.031
2015	386.944	271.519	-	-	54.950	1.583	-	18.101	2.815	14.817	750.727
2016	395.792	267.592	-	-	55.012	1.574	-	18.073	2.868	13.961	754.873

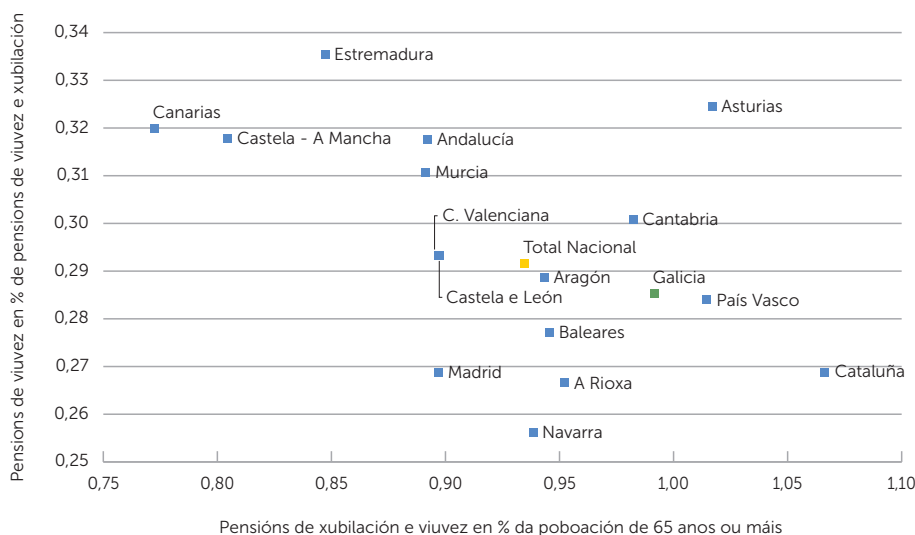
Fonte: Elaboración propia a partir do Ministerio de Empleo e Seguridade Social.

Gráfico 8**Taxa de concorrencia das pensións (en %). Ano 2016**

cobra maior forza pola inscrición xeneralizada das mulleres no réxime especial agrario e pola maior proporción de mulleres maiores de 65 anos respecto da poboación total.

Gráfico 9

Ratios de pensións por CC. AA. Ano 2016

Para finalizar este epígrafe analizamos o grao de cobertura poboacional do sistema de pensións nas diferentes comunidades autónomas do Estado, recollendo no gráfico 9 as *ratios* de pensións de xubilación e viuvez sobre a poboación de 65 anos ou máis, así como a proporción que representan as pensións de viuvez sobre a suma destas e as de xubilación —deixamos á marxe Ceuta e Melilla polas súas características específicas—. As diferenzas son significativas entre territorios, constatándose unha maior proporción de pensións de xubilación e viuvez en Cataluña, Asturias, País Vasco e Galicia, en relación coa poboación de 65 anos ou máis, fronte a Canarias, Castela-A Mancha ou Estremadura, con *ratios* significativamente menores. O grao de penetración das pensións está relacionado coa taxa de actividade da poboación, incidindo tamén neste sentido, no tocante a Galicia, o papel da incorporación no pasado da muller ao mundo agrario, o igual que aconteceu en Asturias e Cantabria.

Polo que respecta ás pensións de viuvez, obsérvanse igualmente diferentes graos de penetración, tendo maior peso relativo nas comunidades de Estremadura, Asturias e Canarias, fronte a Navarra, A Rioxa, Cataluña ou Madrid. A distribución poboacional por idade e a súa incorporación ao mercado laboral ao longo do territorio están detrás destas diferenzas, cun menor peso, salvo en Asturias, nas rexións nas que as pensións de xubilación e viuvez son máis abundantes en relación á poboación de 65 anos ou máis.

A contía económica das pensións

O importe que cobran os pensionistas está relacionado co tipo de pensión e o réxime no que son causadas, sendo moi diferentes as condicións de elixibilidade segundo a categoría e as circunstancias de cotización de cada réxime.

Cadro 10**Evolución da pensión media por tipos de pensións en Galicia** (en euros)

						Todas		
	Incapacidade	Xubilación	Viuvez	Orfandade	A favor de familiares	Euros	% incremento	% Galicia/España
2005	595,9	557,7	381,1	257,2	328,0	506,2	-	83,0
2006	626,3	590,7	399,8	277,5	348,3	535,1	5,7	83,4
2007	651,0	622,5	417,9	292,6	368,8	562,2	5,1	83,4
2008	686,4	667,7	443,7	317,3	395,5	600,7	6,9	83,5
2009	715,0	700,8	464,7	334,3	411,2	629,9	4,8	83,5
2010	735,6	726,3	480,3	345,7	420,7	651,9	3,5	83,6
2011	756,2	753,0	493,2	354,9	434,0	674,1	3,4	83,7
2012	775,5	780,3	506,5	362,1	448,4	696,3	3,3	83,9
2013	798,1	809,9	520,9	366,7	462,2	720,3	3,5	84,1
2014	807,1	828,5	526,9	364,4	466,4	733,9	1,9	84,3
2015	816,0	847,5	533,3	364,9	470,9	748,1	1,9	84,4
2016	825,4	866,2	540,2	368,5	475,9	762,6	1,9	84,4

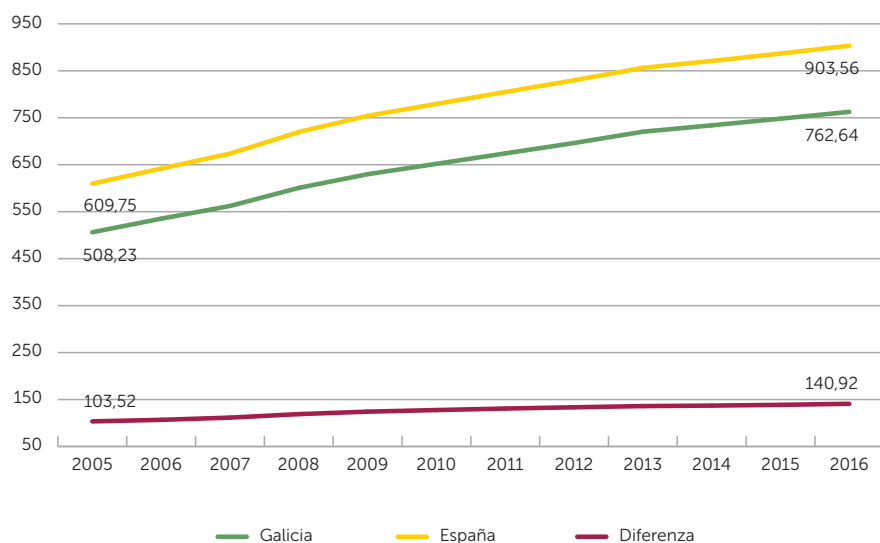
Fonte: Elaboración propia a partir do Ministerio de Emprego e Seguridade Social.

Con carácter xeral, nas pensións de xubilación e incapacidade permanente o seu importe está ligado ás bases de cotización dos causantes, sendo a súa contía superior ás de viuvez, e estas, á súa vez, superiores ás de orfandade.

Recollemos no cadro 10 o importe e a evolución das pensións medias en Galicia por categorías que, no seu conxunto, tan só representan o 84,4% da media nacional, observándose unha pequena aproximación en termos porcentuais nos últimos anos, aínda que se incrementan as diferenzas en magnitudes absolutas (gráfico 10). Á súa vez, se ben a contía en euros correntes presenta un incremento constante ao longo do período analizado, este foise reducindo ata ser inferior ao 2% nos últimos tres anos. Debemos ter en conta que na evolución da pensión media incide non só a porcentaxe da súa revalorización anual —limitada nos últimos anos ao 0,25%—, senón tamén a diferenza entre as pensións que se incorporan ao sistema e as que saen del, cousa que analizaremos posteriormente.

A pensión media en Galicia situouse nos 762 euros no ano 2016, sendo as de xubilación as que presentan maior importe, con 866 euros de media. Aínda que lles seguen cunha cifra similar as de incapacidade permanente, cobran especial importancia, polo seu peso relativo, as de viuvez que, con 540 euros, tan só acadan o 62,3% da contía das de xubilación.

Se analizamos o importe da pensión media por comunidades autónomas, atopámonos con que Galicia, xunto con Estremadura, é a que presenta unha contía máis baixa, acadando, como se recolle no gráfico 11, só o 68% da pensión media do País Vasco, que ocupa o primeiro lugar. Estas desigualdades teñen a súa orixe nos diferentes pesos relativos e condicións das modalidades e réximes nos que se causan as pensións, estando tamén correlacionadas, como é lóxico,

Gráfico 10**Evolución da pensión media en Galicia e España (en euros)**

coas necesidades de complemento ata os mínimos legalmente establecidos, constatándose que os territorios con maior porcentaxe de pensións con complemento a mínimos son os que presentan menores contías medias nas pensións, como podemos ver no gráfico 11. En Galicia, o 32,2% das pensións teñen complemento a mínimos fronte ao 25,9% de media no conxunto do Estado.

Se recolleamos os importes das pensións medias por categorías e réximes en Galicia no ano 2016 (gráficos 13 e 14), e realizamos a comparación co conxunto do Estado, pódese comprobar que, no que ao tipo de pensións se refire, as pensións máis altas son as de xubilación que, á súa vez, son as que maiores diferenzas presentan respecto da media nacional, supoñendo en Galicia tan só o 83% daquelas. No que aos réximes se refire, as diferenzas son aínda máis significativas, correspondendo os maiores importes ao réxime especial da minería, o de enfermidades profesionais e o de accidentes de traballo, se ben o seu peso é moi pequeno no conxunto das pensións, tanto en Galicia como no total do sistema. Aínda que as

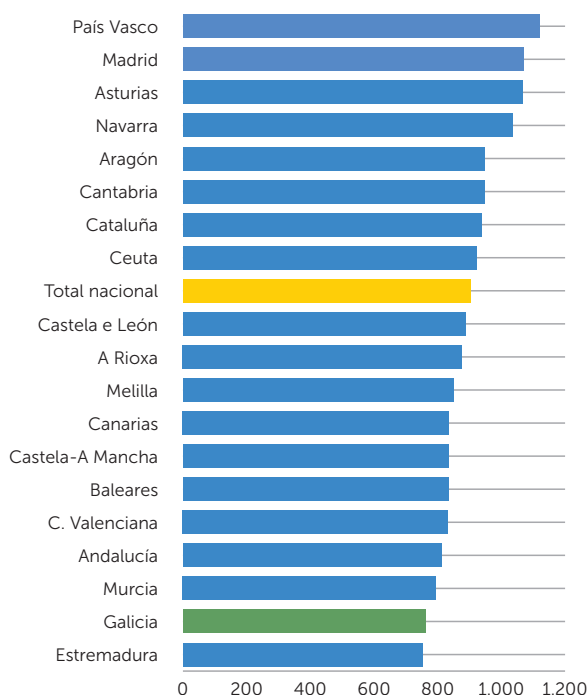
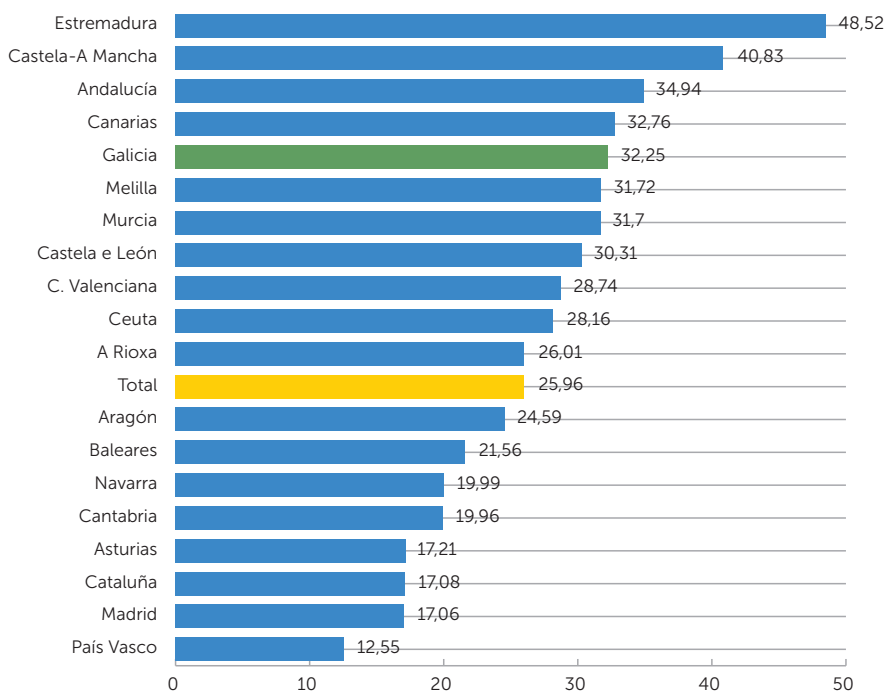
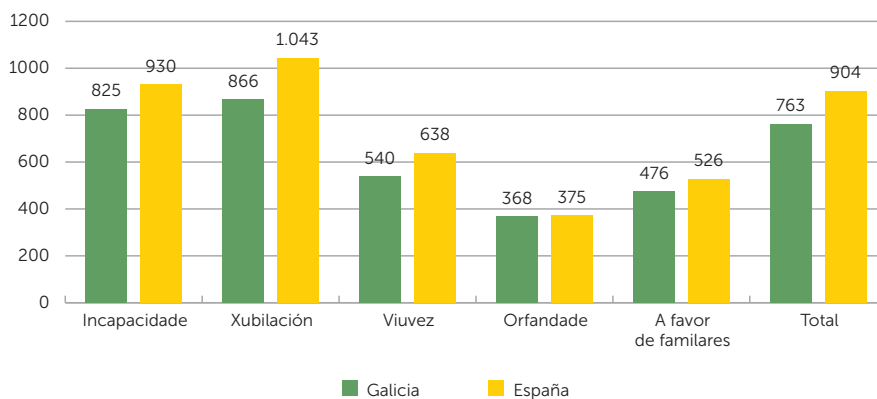
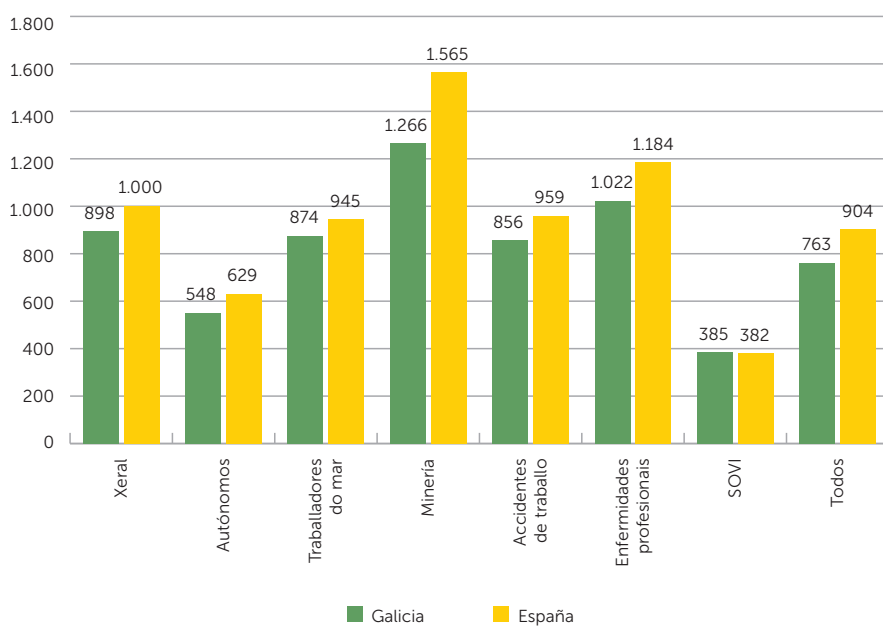
Gráfico 11**Importe da pensión media. Ano 2016 (en euros)**

Gráfico 12**Porcentaxe de pensións con complemento a mínimos por CC. AA. Ano 2016****Gráfico 13****Pensión media por tipos de pensións (en euros). Ano 2016**

pensións medias en Galicia no RX, no RETA e no réxime especial de traballadores do mar representan o 89,7%, o 87% e o 92,5% respectivamente da media deses réximes no total nacional, a maior proporción de pensións do RETA da nosa comunidade e o seu menor importe fan que as diferenzas se incrementen ao comparar as medias totais.

Gráfico 14

Pensión media por réxime (en euros). Ano 2016

Ao analizar a evolución do gasto total en pensións, xunto coas contías medias e o número de pensións, resulta moi clarificador comparar os importes das novas pensións que se incorporan ao sistema coas que causan baixa nel. Este exercicio facémolo nos gráficos 15 e 16, nas que recolleemos os importes medios para os diferentes tipos de pensións en Galicia e no conxunto do sistema.

Gráfico 15

Pensión media das altas no sistema por tipos (en euros). Ano 2016

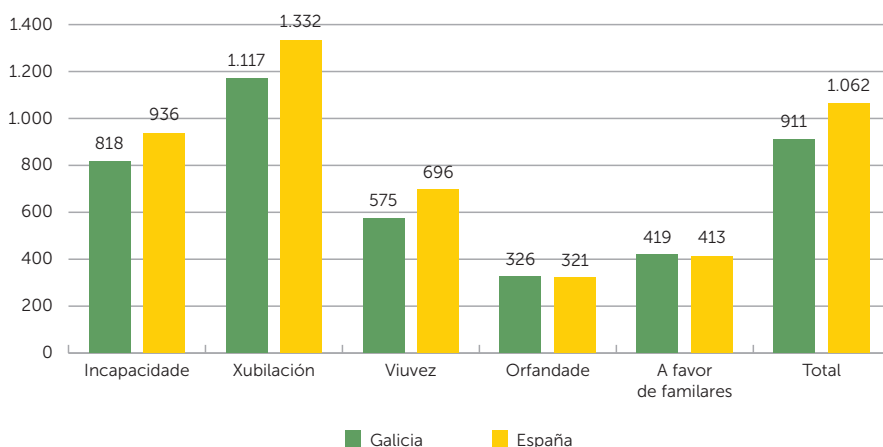
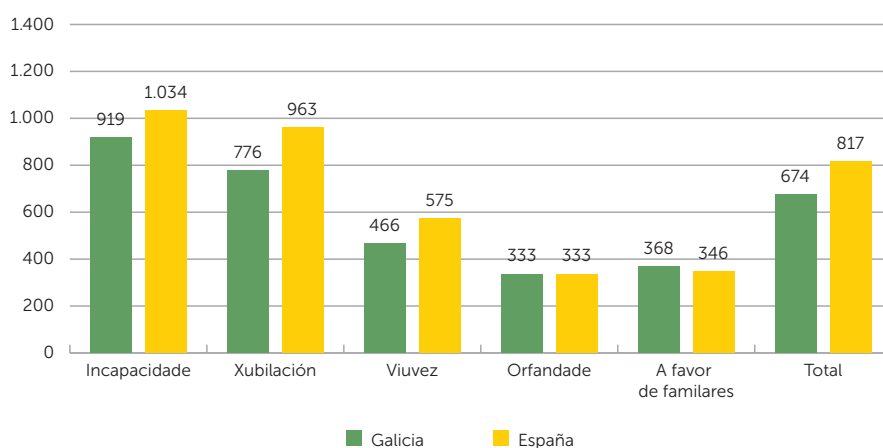

Gráfico 16**Pensión media das baixas no sistema por tipos (en euros). Ano 2016**

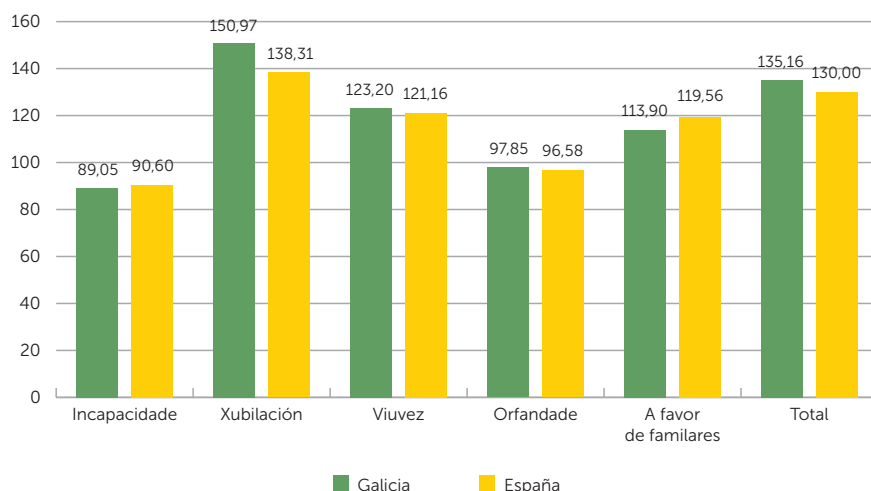
A contía das novas pensións supera nun 19,3% en Galicia, e nun 17,5% no total nacional, o importe da pensión media, concentrándose estas diferenzas case exclusivamente nas de xubilación, para as que a distancia entre unhas e outras en Galicia é de máis do 35%. Esta diferenza cobre con creces a caída nas contías das novas pensións de orfandade e a favor de familiares, situándose as pensións de viuvez e incapacidade permanente que entran no sistema practicamente na media do conxunto da súa categoría. Resulta rechamante e preocupante, desde a perspectiva de Galicia, que no referente aos importes medios das novas incorporacións ao sistema, apenas se corrigan as diferenzas entre a media galega e a nacional, representando aquela, para o total de pensións novas, o 85,7% desta.

Polo que respecta ás baixas, o seu importe é un 11,6% inferior á pensión media en Galicia, porcentaxe que se reduce ata o 9,5% para o conxunto do sistema. Estas diferenzas son máis ou menos similares entre as diferentes categorías de pensións, salvo para as outorgadas a favor de familiares, nas que se dobran estas porcentaxes, e as de incapacidade permanente, que se comportan de forma contraria ao seren os importes medios das baixas superiores aos importes medios do total das pensións deste tipo.

Poñendo en relación os importes medios das novas pensións cos das que causan baixa no sistema (gráfico 17), constatamos que a relación é maior de media en Galicia que no total do sistema, 135% fronte ao 130%, concentrándose principalmente nas pensións de xubilación que, cunha proporción do 151%, superan en 13 puntos a media nacional. Estas diferenzas teñen a súa orixe nas menores contías medias das pensións incorporadas en Galicia hai anos, principalmente por xerarse no réxime agrario, que agora se substitúen por pensións noutros réximes con maiores importes.

Gráfico 17

Relación da pensión media altas/baixas no sistema por tipos (en %). Ano 2016

Relación entre pensionistas e afiliados

Na medida en que o sistema contributivo da SS se estrutura como de reparto, en virtude do cal as cotizacións que pagan empresarios e traballadores se aplican contemporaneamente a cubrir o importe das pensións en vigor en cada momento, a correlación entre afiliados e pensionistas é básica para o seu balance financeiro. A relación entre ingresos e gastos do sistema evoluciona en paralelo ao do número de cotizantes e de pensionistas, sempre que se manteñan os parámetros básicos de cálculo das cotizacións e das pensións.

O gráfico 18 amosa a relación entre afiliados e pensionistas, en medias anuais, para Galicia e para o conxunto do Estado desde o ano 2005, presentando no último ano analizado unha *ratio* de 1,44 e de 2,06 respectivamente. Constatase un descenso significativo desde o ano 2008, que empeza a recuperarse moi lixeiramente nos últimos dous anos. Aínda que a media de Galicia se situou en 1,44 cotizantes por pensionista no ano 2016, existen diferenzas importantes entre as provincias galegas (gráfico 19), con Lugo e Ourense con índices que se aproximan a un cotizante por pensionista.

Se cuantificamos a relación de afiliados por pensionista para as comunidades autónomas para o ano 2016 (gráfico 20), as diferenzas que obtemos son significativas: deixando á marxe Ceuta e Melilla, polas súas singularidades específicas,

Gráfico 18

Ratio afiliados / pensionistas

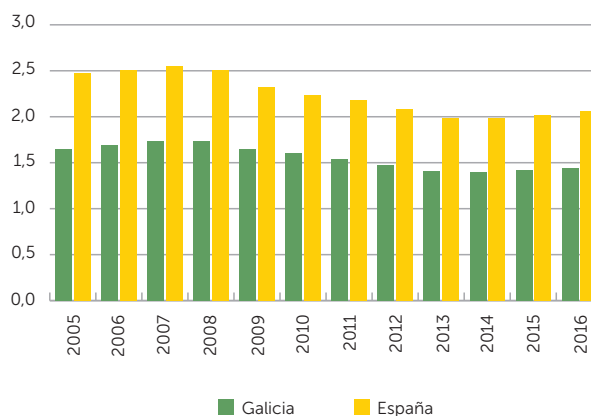

Gráfico 19

Ratio afiliados/pensionistas en Galicia. Ano 2016

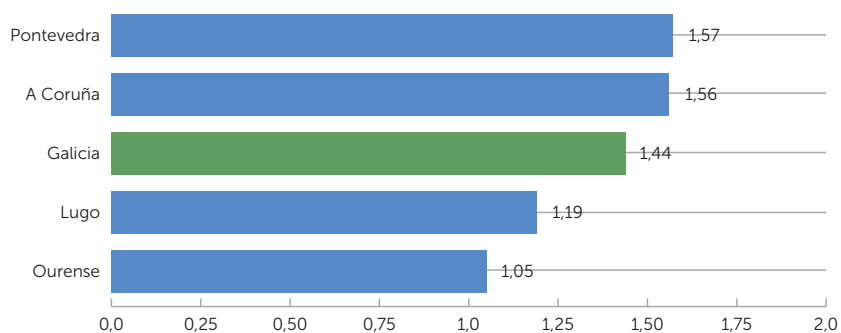
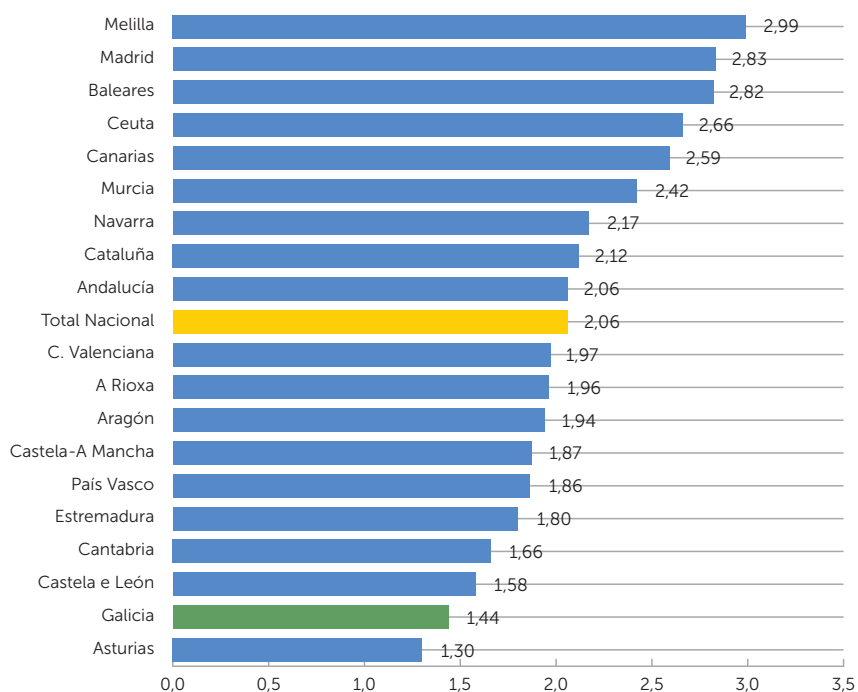

Gráfico 20

Ratio afiliados/pensionistas por CC.AA. Ano 2016

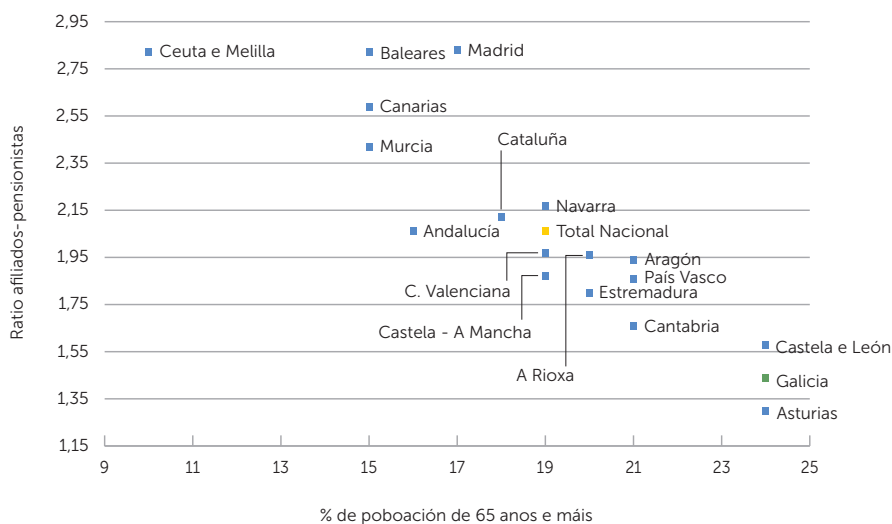
destacan Madrid, Baleares e Canarias, con taxas superiores a 2,59, fronte a Asturias, Galicia e Castela e León, con case a metade desa *ratio*.

Resulta interesante para afondar neste tema poñer en relación os aspectos demográficos do sistema —afiliados e pensionistas— coa estrutura demográfica das diferentes comunidades autónomas ao obxecto de ver que correlacións se poden establecer. No gráfico 21 recolleemos as *ratios* de afiliados por pensionista e a porcentaxe de poboación de 65 anos ou máis respecto do total,

Gráfico 21

Relación entre envellecemento e ratio afiliados/pensionistas por CC. AA.

Ano 2016

constatándose unha evidente correlación inversa entre ambas as variables: canto maior é a proporción de poboación envellecida menor é a *ratio* afiliados-pensionistas. Se ben estes fenómenos terminan sendo causa un do outro no medio e longo prazo, é de destacar a estreita vinculación xa no momento actual. De novo Asturias, Galicia e Castela e León destacan por compartir un elevado grao de envellecemento da súa poboación conxuntamente con baixas *ratios* de afiliados-pensionistas, fronte a Madrid, Baleares, Canarias e Murcia, con proporcións inversas.

Gastos e ingresos do sistema

O elemento que se está a converter no eixe sobre o que xira o debate respecto do sistema de pensións é o da súa solvencia e garantía financeira, polo que neste epígrafe analizaremos os gastos do sistema contributivo da Seguridade Social e os poñeremos en relación coas fontes de financiamento básicas.

Iniciamos a análise dos gastos do sistema contributivo da Seguridade Social recollendo no cadro 11 a evolución do gasto total en pensións, tanto en Galicia como no conxunto do Estado. No ano 2016 o importe das pensións pagadas na comunidade galega ascendeu a 8025 millóns de euros, incluíndo os complementos a mínimos, o que representa o 6,76% do gasto total en pensións do sistema a nivel nacional, que se situou nos 118.573 millóns de euros. Lembremos que o peso da poboación e do número de pensionistas en Galicia respecto do total nacional é do 5,84% e do 7,79% respectivamente. No que á evolución se refire, desde o ano 2005 o gasto ten crecido máis no conxunto do Estado que na comunidade galega, constatándose, tanto nun como noutra, unha minora- ción no ritmo de incremento nos últimos anos.

Cadro 11

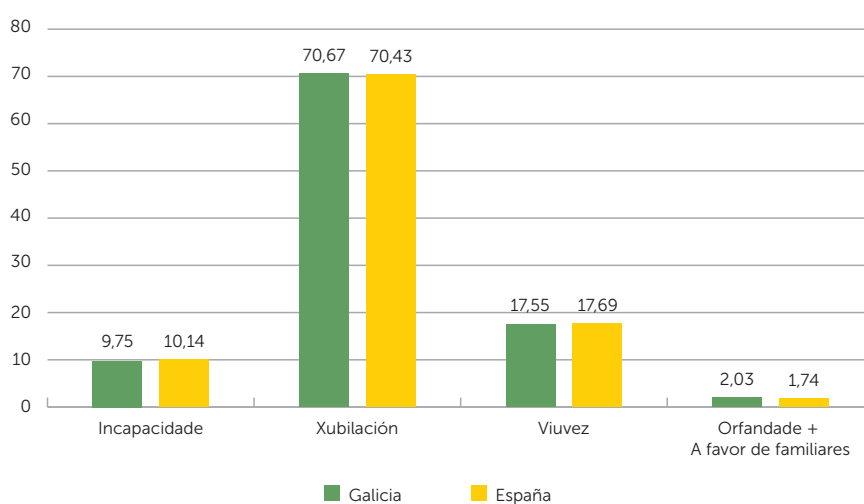
Evolución do gasto en pensións (en millóns de euros)

	Gasto total en pensións		Incremento 2005=100	
	Galicia	Total nacional	Galicia	Total nacional
2005	4.951,1	68.950,1	100,0	100,0
2006	5.253,2	73.725,0	106,1	106,9
2007	5.648,1	79.805,4	114,1	115,7
2008	5.974,1	84.728,5	120,7	122,9
2009	6.301,3	89.886,5	127,3	130,4
2010	6.657,0	95.701,8	134,5	138,8
2011	6.899,0	99.533,7	139,3	144,4
2012	7.132,7	103.503,8	144,1	150,1
2013	7.443,0	108.564,3	150,3	157,5
2014	7.658,3	112.170,4	154,7	162,7
2015	7.829,5	115.068,7	158,1	166,9
2016	8.025,9	118.573,1	162,1	172,0

Fonte: Elaboración propia a partir do Ministerio de Empleo e Seguridade Social.

Gráfico 22

Distribución do gasto en pensións por tipos (en %). Ano 2016

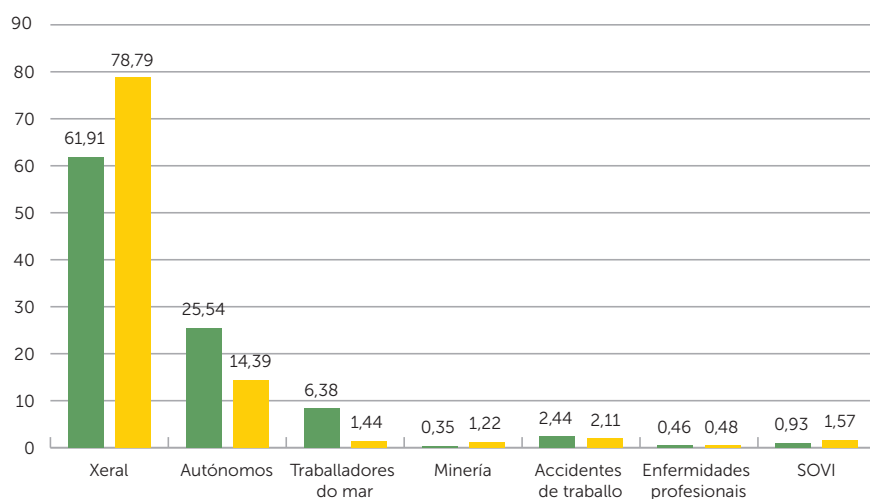

Analizando a distribución do gasto atendendo aos diferentes tipos de pensións (gráfico 22), encontrámonos que o 70% se corresponde co custo das de xubilación, moi por riba do 61% que representa o seu número no total de pensións, o 17,5% coas de viuvez, fronte ao 25% do seu peso relativo atendendo ao número de prestacións, o 10% coas de incapacidade e o 2% coas de orfandade ou a favor de familiares, estas últimas en liña co que representan respecto do número total de pensións.

Polo que respecta á composición do gasto en pensións atendendo aos diferentes réximes en que son causadas (gráfico 23), en Galicia o 61,9% se corresponde co RX, o 25,5% co RETA e o 8,5% co réxime de traballadores do mar, tendo un peso moi pequeno o resto de réximes. A diferenza da distribución por modalidades de pensións, a distribución por réximes si presenta diferenzas na comunidade galega respecto do conxunto do sistema, no que o RX representa o 78,8% do gasto, fronte ao 14,4% do RETA e o 1,4% do dos traballadores do mar.

Gráfico 23

Distribución do gasto en pensións por réximes (en %). Ano 2016

Para completar a análise do gasto do sistema público de pensións, e coa finalidade de aprofundar nos elementos diferenciais que dentro del presenta Galicia, parécenos oportuno recoller algúns indicadores da distribución xeográfica no Estado.

Neste senso, unha *ratio* que pode ser indicativa desa distribución é o gasto por habitante en cada circunscrición, que recolleemos no gráfico 24 para o ano 2016. O gasto medio a escala nacional foi de 2546 euros, con dez comunidades superando esa media, entre as que se encontra Galicia, con 2952 euros por habitante. As que teñen esa *ratio* máis elevada son Asturias —con 4278 euros—, País Vasco —con 3830 euros— e Cantabria —con 3115 euros—, mentres que as que a teñen máis reducida, ademais de Melilla e Ceuta, son Canarias —con 1661 euros—, Murcia —con 1823 euros— e Baleares —con 1928 euros—. Presentan menor gasto por habitante as comunidades cunha maior *ratio* de habitantes por pensionista, que é a variable que condiciona, en termos xerais, a ordenación resultante. Aínda que non plasmamos os resultados desta *ratio* nun mapa de España, pode concluírse que hai unha distribución xeográfica do gasto, segundo o cal, este é máis elevado, en termos *per cápita*, nas comunidades do norte de España.

Tamén resulta indicativo da distribución territorial do gasto en pensións a análise da súa correlación coa riqueza rexional, para o que calculamos no

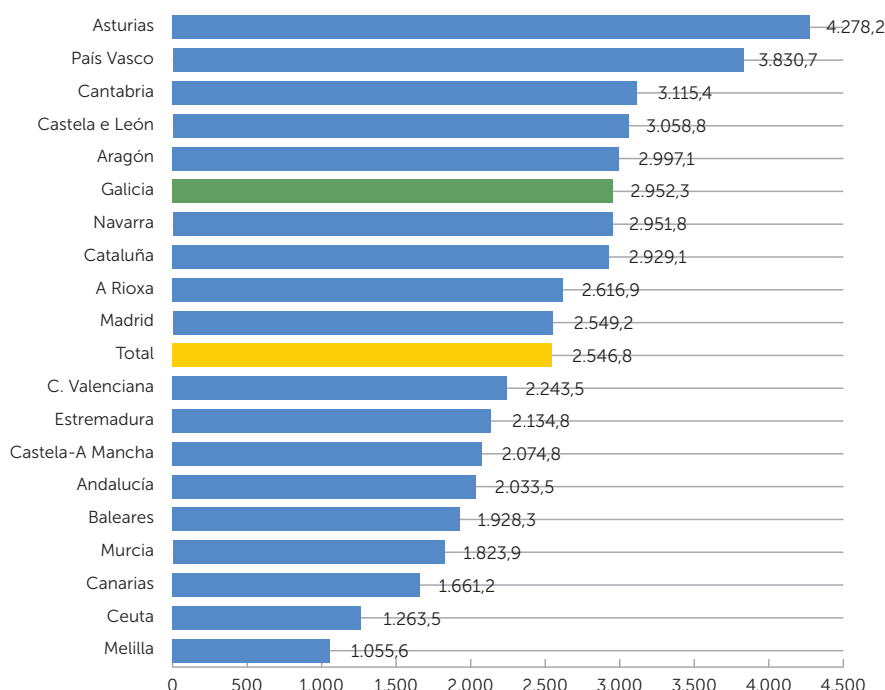
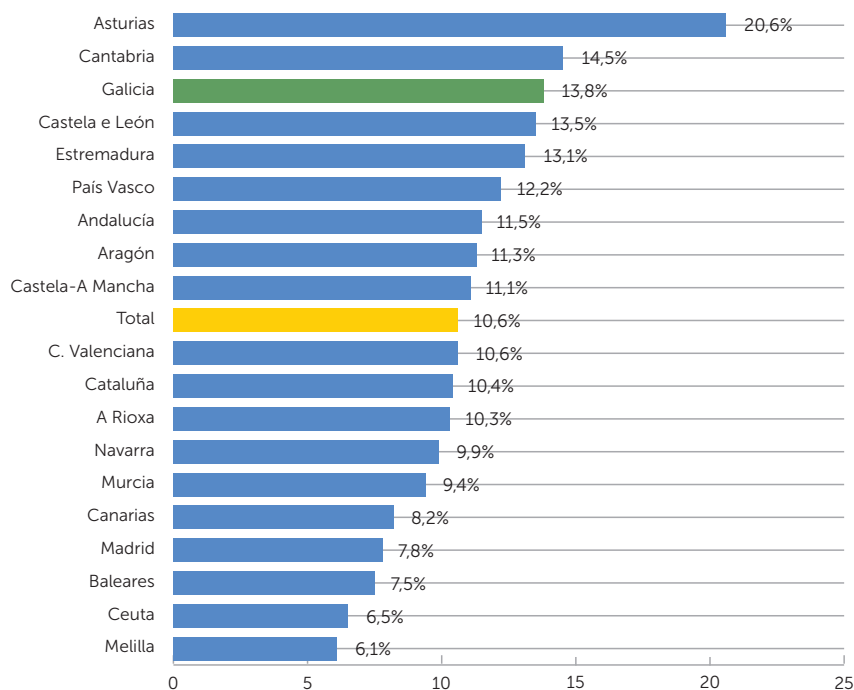
Gráfico 24**Gasto en pensións por habitante por CC. AA. (en euros). Ano 2016**

gráfico 25 a porcentaxe que representa en cada comunidade autónoma o gasto en pensións en relación ao seu PIB no ano 2016. Respecto da clasificación das comunidades segundo o gasto por habitante conséntase unha certa reordenación, perdendo posicións as comunidades máis ricas en favor das de menor PIB por habitante. O gasto en pensións contributivas no conxunto do sistema, incluíndo os complementos a mínimos, representaba o 10,6% do PIB nacional, presentando nove comunidades porcentaxes superiores a esa media, con Asturias á cabeza, cunha *ratio* do 20,6%, figurando Galicia en terceiro lugar, co 13,8%. Polo contrario, Baleares, Madrid e Canarias son as comunidades nas que o gasto en pensións ten menos peso en relación ao PIB, con porcentaxes por debaixo do 8%.

Ademais da contía, estrutura e evolución do gasto en pensións, resulta básico para coñecer a solvencia e a viabilidade do sistema contributivo da SS poñelo en relación cos ingresos. A fonte principal do sistema son as cotizacións sociais, abonadas polas empresas, os traballadores e o Servizo Público de Emprego Estatal no caso das persoas desempregadas que cobran prestacións contributivas. Polo que respecta a estes ingresos, as contías a considerar deben ser as relativas ás contingencias comúns, polas que as empresas cotizan un 23,6% e os traballadores un 4,7% das bases de cotización no RX. O resto de conceptos polos que se cotiza: desemprego, fondo de garantía salarial (FOGASA), formación profesional e accidentes de traballo e enfermidades profesionais, son ingresos finalistas, que non quedan á disposición da SS para asumir o gasto das

Gráfico 25**Gasto en pensións en porcentaxe do PIB por CC. AA. Ano 2016**

prestacións contributivas. Así, coas cotizacións por contingencias comúns a SS debe facer fronte ás pensións contributivas e o resto das prestacións asumidas, ademais de asumir os gastos de administración e de funcionamento do sistema. No cadro 12 recolleemos, para os anos 2013 a 2015, os ingresos das cotizacións por contingencias comúns e os poñemos en relación cos gastos nas prestacións contributivas. Con este exercicio centrámonos nos elementos básicos do sistema, debendo ser conscientes de que estamos deixando fóra da comparativa outros ingresos, como as taxas, ingresos patrimoniais ou a alleamento de investimentos, que no conxunto teñen un peso pequeno, pero tamén todos os gastos de estrutura e funcionamento do sistema.

Asemade, aínda que dentro das pensións contributivas do sistema da SS se inclúen os complementos a mínimos, desde o ano 2013 estes fináncianse na súa totalidade con cargo ás cantidades asignadas nos Orzamentos Xerais do Estado e non con cotizacións sociais, polo que nos parece oportuno diferenciarlos á hora de establecer os saldos.

Os datos do estado financeiro do sistema contributivo da SS, tanto en Galicia como no conxunto do Estado, son moi elocuentes. Deixando á marxe o resto de ingresos do sistema, o recadado por cotizacións sociais tan só cobre en Galicia o 66,2% do gasto en prestacións contributivas, e o 82,6% no conxunto do sistema, o que supuxo uns déficits de 2597 e 21.559 millóns de euros respectivamente no ano 2015. Se a esas cifras lles engadimos os importes correspondentes aos

Cadro 12**Ingresos e gastos do sistema contributivo da Seguridade Social**

(en millóns de euros)

	Galicia			Total nacional		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Cotizacións sociais	4.742,5	4.737,6	4.783,6	89.119,7	89.729,3	90.628,0
Prestacións contributivas	6.920,5	7.142,2	7.381,1	104.907,0	108.560,2	112.187,4
Pensións	6.665,1	6.891,9	7.119,0	101.053,0	104.688,4	108.213,9
Incapacidade temporal	132,8	135,8	149,4	1.715,9	1.787,9	1.913,3
Prestacións por maternidade	85,1	83,6	85,4	1.826,1	1.803,3	1.799,5
Outras prestacións	37,4	31,0	27,3	312,1	280,6	260,6
Saldo do sistema contributivo	-2.178,0	-2.404,6	-2.597,5	-15.787,3	-18.830,9	-21.559,4
Complemento a mínimos	777,9	760,8	739,8	7.511,3	7.416,9	7.279,7
Saldo global	-2.955,9	-3.165,4	-3.337,3	-23.298,6	-26.247,8	-28.839,1
% total nacional	12,7	12,1	11,6	100,0	100,0	100,0

Fonte: Elaboración propia a partir do Ministerio de Emprego e Seguridade Social.

complementos a mínimos, os saldos negativos do sistema elévanse a 3337 e 28.839 millóns de euros, magnitudes suficientemente representativas das dificultades financeiras do sistema no momento actual e da situación agravada en Galicia a este respecto.

Da análise que acabamos de realizar do sistema de pensións en Galicia e en España podemos concluír que os desequilibrios que presenta van máis aló da evolución do mercado de traballo durante o período de crise, e empezan a ser o resultado dunha realidade demográfica, estrutural a medio e longo prazo, que será determinante da súa viabilidade económica futura. Esta conclusión é máis evidente, se cabe, cando singularizamos o estudo para o ámbito da Comunidade Autónoma de Galicia, que presenta elementos diferenciais negativos dentro do sistema único no que se integra a nivel estatal. Ditos aspectos diferenciais teñen a súa orixe, en parte, na estrutura económica e laboral, pasada e presente, se ben cobra cada vez máis peso a configuración e dinámica da poboación galega, verdadeiro condicionante da evolución futura do sistema de pensións.

